Rīgas Stradiņa universitāte

Aldona Kipāne

SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS KRIMINOLOĢISKĀS PROBLĒMAS

Promocijas darbs
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes
Apakšnozare – krimināltiesības

Darba zinātniskais vadītājs:
Dr. iur. profesors **Andrejs Vilks**

Rīga, 2015

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs „Seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas" ir plašs teorētiski praktisks pētījums par seksuālās vardarbības kriminoloģiskajiem problēmjautājumiem. Vardarbība ir nopietna indivīda drošības un veselības aizsardzības problēma visas pasaules mērogā. Kriminoloģiskās izpētes procesā svarīgs princips ir pieejas kompleksums un mijiedarbības princips. Pētot seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas, plaši izmantoti dažādi statistikas dati un pētījumi.

Pētījumā veikta seksuālās vardarbības kā sociālās un tiesiskās parādības kriminoloģiskā izzināšana: tendenču, cēloņu un veicinošo apstākļu izpēte, noziedznieka personības analīze, kā arī sniegtas viktimoloģiskās zinātnes atziņas, un dots to vērtējums. Darba pamataspekti un secinājumi attīsta dažas kriminoloģiskās teorijas, kā arī paplašina kriminoloģijas jēdzienus.

Kriminoloģijas teorētiskās nostādnes un tās sistēma ir cieši saistīta ar citām zinātnēm. Promocijas darba ietvaros ir apkopota zinātniskā literatūra – kriminoloģijā, krimināltiesībās un psiholoģijā. Promocijas darba rezultātā ir izdarīti secinājumi un izvirzīti priekšlikumi seksuālās vardarbības izpētes jomā, kā arī caur kriminoloģiskās izpētes prizmu konstatēts krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas ievirzes vektors.

Promocijas darbs sastāv no ievada, sešām nodaļām ar apakšnodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, izmantotās literatūras un avotu saraksta un pielikumiem.

ABSTRACT

Doctoral thesis “Criminological Problem of Sexual Violence” is a complex theoretical and empirical work on the issue of sexual violence. Violence is a serious global individual security and health problem. Complexity of the approach and the principal of interrelation play any important role in the process of criminological research. The study of criminological problem of sexual violence is largely based different statistical data and research.

The author looks at sexual violence as a legal and social phenomenon taking into account its criminological aspects – trends, causes and factor that encourage crime, analyze of a criminal personality, as we as analyses or victimology theory and the theoretical viewpoint and its system is closely related to other sciences. The basic aspects of work and the drawn conclusions further develop criminological theories, as well as extend a number of the concepts in criminology.

The doctoral thesis contains summary of scientific literature in criminology, criminal law, psychology.

As the result of the research work conclusion have been drawn and made several suggestions for improvement research in the field of sexual violence, as well as through the prism of criminological research found out the legal regulation aspect.

The thesis consists of the introduction, six sections with chapters, conclusions and suggestions, bibliography and annexes.

SATURS

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI 5
IEVADS 6
1. VARDARBĪBA KĀ KRIMINOLOĢISKA KATEGORIJA 15
1.1.Vardarbības fenomenoloģija: interpretācijas, būtība un klasifikācija 15
1.2. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kriminoloģiskais aspekts 27
2. SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA KĀ PRETTIESISKAS UZVEDĪBAS FORMA 49
2.1. Seksuālās uzvedības modeļi, daudzveidība un izplatības vispārējs raksturojums 49
2.2. Seksuālās vardarbības krimināltiesiskā izpratne 62
2.3. Seksuālās noziedzības stāvoklis un izplatības tendences 73
3. ATSEVIŠĶU SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS KATEGORIJU KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS 89
3.1. Bērnu seksuālās izmantošanas raksturīgākās iezīmes 89
3.2. Incesta – sociālās uzvedības izkropļojums – raksturojums 107
3.3. Problemātika saistībā ar seksuālu vardarbību pret sievieti 121
3.4. Seksuālās uzmākšanās problemātika 135
3.5. Cilvēku tirdzniecība kā seksuālās vardarbības izpausme 142
3.6. Dzimumneaizskaramības problēmas kibervidē 154
4. SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS DETERMINANTU KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS 167
4.1. Seksuālās noziedzības determinantu kopējais raksturojums 167
4.2. Sociālās vides determinanti un to ietekme 179
4.3. Seksuālās vardarbības determinanti, kuri saistīti ar noziedznieka personību 187
5. SEKSUĀLO NOZIEDZNIEKU KRIMINOLOĢISKĀ IZPĒTE 193
5.1. Seksuālo noziedznieku sociāli demogrāfiskie rādītāji 193
5.2. Seksuālo noziedznieku uzvedību raksturojošais elements 206
5.3. Dzimumnoziedznieku motivācijas sfēras raksturojums 217
5.4. Seksuālo noziedznieku personības tipoloģija 223
6. SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS VIKTIMOLOĢISKIE ASPEKTI 237
6.1. Viktimizācija un viktimitāte seksuālās vardarbības mehānismā 237
6.2. Upura personības lomas problemātika seksuālās vardarbības mehānismā 253
6.3. Seksuālās vardarbības cietušo personu klasifikācija 272
NOBEIGUMS 278
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS 284
PIELIKUMI (1–5) 312

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

AT – Augstākā tiesa

BTAL – Bērnu tiesību aizsardzības likums

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

EDSO – Eiropas Drošības un sadarbības organizācija

EESLK – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

EP – Eiropas Padome

ES – Eiropas Savienība

EK – Eiropas Komisija

IC – Informācijas Centrs

IeM – Iekšlietu ministrija

IeVP – Ieslodzījuma vietu pārvalde

KL – Krimināllikums

KK – Kriminālkodekss

KPL – Kriminālprocesa likums

LBF – Latvijas Bērnu fonds

PVO – Pasaules Veselības organizācija

SDO – Starptautiskā Darba Organizācija

TIS – Tiesu informācijas sistēma

VBTAI – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas

VTMEC – Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centra

VP – Valsts policija

VPD – Valsts probācijas dienests

IEVADS

Ikvienam cilvēkam ir nozīmīga viņa dzīvība, veselība un labvēlīgi apstākļi savu vajadzību nodrošināšanai. Straujas un nepatīkamas pārmaiņas cilvēka dzīvē ir psiholoģiski smagas, tādēļ noziedzība un kriminogēnais stāvoklis valstī kopumā ir viens no jutīgākajiem un arī būtiskākajiem sabiedrības sociālās dzīves aspektiem.[1] Pētījumos ir pierādīts, ka Latvijā viens no galvenajiem draudiem sabiedrības veselībai un dzīvībai ir sabiedrībā pieaugošās vardarbīgās izpausmes. Vardarbīgas uzvedības izpausmes ir personas tiesību uz dzīvību, brīvības, cieņas un drošības, arī fiziskās un emocionālās integritātes pārkāpums, kurš rada nopietnu personas dzīvības vai veselības apdraudējumu, radot kaitējumu cietušās personas fiziskajai un garīgajai veselībai. Šādiem noziedzīgiem nodarījumiem raksturīga ļaundabīgā agresijas[2] izpausme, kuras mērķis ir nodarīt citam ciešanas vai otra izmantošana, galējā pakāpē indivīda iznīcināšana.

Noteiktas vērtības determinē cilvēka darbību un rīcības motīvus. Turklāt liela ietekme sabiedrības kopīgo vērtību skalā ir tikumībai. „Tikumiskās vajadzības apliecina cilvēka augstāko morālo briedumu, kad tikumiskajā izvēlē cilvēks pakļaujas savai gribai, kas izsaka iekšēju tikumisko vajadzību."[3] Sabiedriskā tikumība (*public morality*) tradicionāli tiek saprasta kā varas policejiskās pilnvaras sabiedriskās veselības, drošības un tikumu aizsardzība.[4] Jau Pirmās neatkarīgās Latvijas Valsts policijas skolas priekšnieks Aleksandrs Ceriņš pauda uzskatu, ka policijai ir jāuztur kārtība un jānovērš visas darbības, kas izsauc sabiedrības sašutumu, proti, neķītru rakstu un bilžu publicēšanu un neķītras darbības piekopšana.[5] Apdraudējumu cilvēku drošībai rada ne vien tradicionālās noziedzības izpausmes, bet arī cita veida devianta uzvedība.[6] Tādejādi jebkuras valsts varas attieksmi (normatīvos aktos iestrādātās noziedzīga nodarījuma definīcijas, sodi un to piemērošana) pret prostitūciju, pornogrāfiju, seksuālu izmantošanu un vardarbību nosaka sabiedrībā valdošās morāles normas, attieksme pret seksuālu pakalpojumu eksistenci, seksuālu izmantošanu un seksa industrijas legalizāciju vai aizliegšanu, kā arī pieprasījums

[1] Kipāne, A. Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā // Jurista vārds, 2010. gada 19. janvāris, Nr. 3 (598), 24. lpp.
[2] (*lat agressio* – uzbrukums) – destruktīva uzvedība (parasti ļaunprātīga); uzbrukums pirmām kārtām cilvēkiem.
[3] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 54. lpp.
[4] The Oxford Companion to Philosophy/edited by Ted Honderich. Second Edition. Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 769.
[5] Ceriņš, A. Policijas tiesības un pienākumi. Rīga, F. Vītuma grāmatu spiestuve, 1931, 230. lpp.
[6] Devianta uzvedība – latīņu *deviatio* `novirze`. Jēdziens devianta uzvedība nozīmē sabiedrībā nevēlamu uzvedību, tajā skaitā likumpārkāpumus.

pēc seksuāliem pakalpojumiem.[7] Praksei noderīgu atziņu izteicis profesors Augusts Milts, „jo zemāks ir noteiktas sabiedrības tikumiskais līmenis, jo lielāku lomu nepieciešams piešķirt tiesību sfērai, lai pasargātu sabiedrību no haosa, noziedzības pieauguma u.tml. Nepastāvot morālei un tikumībai, tiesību sfērā bezcerīgi cīnīties pret sabiedrības ļaunumu, kas ar katru jaunu paaudzi atražos brutalitāti, baudkāri, vardarbību, melīgumu, iedzīvošanās kāri par katru cenu, līdz ar to kļūdams vēl bīstamāks."[8] Analoģiski pazīstamais tiesību zinātnieks Pauls Mincs pauž viedokli, ka nepieciešams apsargāt indivīda personīgus labumus no svešiem uzbrukumiem, valsts nevar atstāt bez ievērības plašu iedzīvotāju slāni, un, galvenais, augošās paaudzes izvirtības sociālās briesmas.[9] Nenoliedzami, valstij jānodrošina sabiedrības tikumiskā jūtu audzināšana, veidojot objektīvus priekšstatus par savstarpējo attiecību kultūru, seksuālo audzināšanu un vardarbības spektra samazināšanu. Jānorāda, ka „valsts varai vajadzētu būt spējīgai seksuālās attiecības aizsargāt ne tik daudz ar krimināllikuma palīdzību, cik ar savu iedzīvotāju tikumisko jūtu audzināšanu, veidojot priekšstatus par savstarpējo attiecību kultūru, seksuālo audzināšanu un psiholoģisko palīdzību gadījumos, kad cilvēkam jāpalīdz viņa pārdzīvojumu un konfliktu risināšanā."[10] Garīgās kultūras pētnieks Džīns Edvards Vīts (*Gene Edward Veith*) ir atzinis, ka „postmodernisms veicina egoismu bez individualitātes, subjektivitāti bez identitātes, patvaļu bez brīvības, līdz ar to garīgās kultūras un vispārcilvēcisko vērtību problēma ir mūsdienu dzīves determinēta."[11] Šo atziņu pilnībā varam attiecināt uz indivīda seksuālo attiecību sfēru.

Seksuālo attiecību sfēra nodrošina indivīdu reproduktivitāti, cilvēku atražošanu un seksuālo vajadzību apmierināšanas jomu, kas nodrošina personisko seksuālo brīvību. „Dzimumbrīvība ir brīvība sabiedrībā akceptētajā un pieņemtajā veidā iesaistīties dzimumattiecībās ar citām personām, apmierinot savu libido, nepieļaujot otras personas piespiešanu vai pamudināšanu šajā sfērā."[12] Var atzīt, ka seksuālā uzvedība nav tikai personīga lieta, sabiedrībā tā tiek veidota, virzīta un vadīta. Tiesības garantē tradīciju un

---

[7] Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi. IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, Rīga, 2006, 14. lpp.
[8] Milts, A. Ētika. Personības un sabiedrības ētika. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000, 80. lpp.
[9] Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota", 1939, 277. lpp.
[10] Valsts probācijas dienesta pētījums„Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem)." (skatīts 12.08.2013.). Pieejams:
http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.pdf
[11] Vīts, Dž.E. Postmodernie laiki. (skatīts 12.04.2013.).
Pieejams: http://www.lmf.lv/LMF/publikacijas_files/Postmodernie%20laiki.pdf
[12] Кондрашова, Т.В. Уголовная ответственность за понуждение к действиям сексуального характера // Юридический мир, 1999, № 3, с. 34.

sabiedrības locekļu kopīgās morāles normu realizāciju. Turklāt tiesību piemērošanas darbība ir neizbēgami saistīta ar tiesiskās rīcības, uzvedības, attiecību apzināšanos un tās rezultātu – attiecīgu zināšanu ievadīšanu tiesiskās dzīves apritē utt.[13] Cilvēkam ir brīvas izvēles tiesības un valsts neiejaucas ar dzimumattiecībām saistītajos rīcībspējīgu personu kontaktos. Indivīda seksuālā izvēles brīvība nozīmē seksuālo attiecību iespēju brīvību, kad persona brīvi var izvēlēties, ar ko un kad stāties dzimumattiecībās, nepaskaidrojot atteikuma un nevēlēšanās iemeslus. Dr. iur. Dainis Mežulis ir uzsvēris „personas dzimumneaizskaramības un dzimumbrīvības krimināltiesiska aizsardzība paredzēta gadījumos, kad tā saviem spēkiem nespēj aizsargāt šīs intereses vai seksuāla rakstura darbības vērstas pret nepilngadīgajiem, vai arī ir apdraudēta sabiedrības tikumība."[14]

Mūsdienās seksuālā vardarbība visā pasaulē ir kļuvusi par sociālo netikumu un „cilvēcisko pataloģiju". Pirmais plašākais pētījums Eiropas Savienībā parādīja, ka 33% sieviešu ES piedzīvojušas fizisko un/vai seksuālo vardarbību, bet 5% sieviešu cietušas no izvarošanas.[15] Statistiskā informācija par noziedzības līmeni Latvijā, Lietuvā un Igaunijā atspoguļo, ka 2013. gadā Latvijā reģistrēti 73 izvarošanas gadījumi, Lietuvā – 133, Igaunijā – 135 izvarošanas gadījumi. 2014. gadā Latvijā reģistrēti 75 (+2) izvarošanas gadījumi, Lietuvā – 158 (+25), Igaunijā – 147 (+12) izvarošanas gadījumi.[16] Pētījumā par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā apzināts, ka no seksuālās vardarbības cieš vismaz 1000 bērnu gadā, tomēr tiek pieļauts, ka šis skaitlis varētu būt krietni lielāks, līdz pat 5000.[17] Pētījuma „Vardarbība pret bērnu namos dzīvojošiem bērniem"[18] datu analīze liecina, ka cietuši 71,1% bērnu no tradicionāliem noziedzīgiem nodarījumiem, no aprūpētāju emocionālas un/vai fiziskas vardarbības cietuši 30,3% bērnu, no vienaudžu vardarbības cietuši 38,2% bērnu, savukārt no seksuālās vardarbības cietuši 43,4% bērnu. Turklāt indivīda veselības apdraudējuma avotu izpēte atspoguļo, ka seksuālā vardarbība ir viena nopietnākajām sabiedrības veselības problēmām, ar ilgtermiņa fiziskās un garīgās

[13] Jakubaņecs, V. Tiesību jēdziens, struktūra un formas. Rīga, P&K, 1998, 7. lpp.
[14] Mežulis, D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 306. lpp.
[15] 2013 Report on the Application of the EU Charter of Fundamental Rights. European Commission, Brussels, 14.04.2014, p. 34.
[16] Kriminālā statistika – Situācija Baltijas valstīs. (skatīts 09.03.2015.).
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/70
[17] Pētījums par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā. (skatīts 27.11.2013.).
Pieejams: www.riskchild.org/.../Atskaite_bernu%20seksula%20izmant.%203.do...
[18] Ziņojums par pētījuma rezultātiem. Vardarbība pret bērnu namos dzīvojošiem bērniem. 2010. (skatīts 12.12.2014.). Pieejams: www.centrsdardedze.lv/tools/download.php?file=files/text/S02... Pētījums veikts projekta „Seksuāla vardarbība pret institūcijās dzīvojošiem bērniem" ("Sexual Violence against Children in Residential Institutions") ietvaros.

veselības problēmām[19], kā arī nozīmīgām sociālo un sabiedrības veselības izmaksām. Piemēram, seksuālās vardarbības gadījumu skaits, kuros cieš sievietes sasniedz, līdz pat 33%, bet ir pētījumi, kuros tiek minēti pat 53% seksuālās vardarbības gadījumu pusaudžu grūtnieču vidū.[20] ANO pārskatā par vardarbības ietekmi uz veselību atzīts, ka seksuālās vardarbības rezultātā paaugstināts risks veselībai novērots saistībā ar vairākām organisma sistēmām – nervu, sirds un asinsvadu, kuņģa un zarnu trakta, uroģenitālās, reproduktīvās, kaulu un muskuļu, imūnās un endokrīnās sistēmas.[21] Kaut arī mazāk zināms par vajāšanas/izsekošanas (*stalking)* ietekmi uz personas veselību, tā aizvien vairāk atzīstama par pieaugušo sabiedrības veselības problēmu. Papildus seksuālās vardarbības negatīvajai ietekmei uz fiziskās un garīgās veselības ietekmi, pētījumos atklāta sakarība, ka, piedzīvojot vardarbību bērnībā un pusaudža vecumā, palielinās iespējamība piedzīvot šo vardarbību arī pieaugušajā vecumā.[22] Profesore Liza Kelli (*Liz Kelly*) argumentē, ka seksuālā vardarbība ir saistīta ar vīriešu ikdienas uzvedības aspektu un pilsētas dzīvi, piemēram, ielas seksuālā uzmākšanās *(street sexual harrasment),* kad tiek izteikti komentāri par sievietes augumu un/vai sievietes publiskajā telpā pavada baudkāri svilpieni. Tas norāda, ka seksuālā vardarbība ir daļa no ikdienas dzīves un ir kaut kas, ko galvenokārt piedzīvo sievietes un bērni, tās dažādās izpausmes formās,[23] lai gan nevar ignorēt faktu, ka no seksuālās izmantošanas cieš arī vīrieši un citu sociālo personu grupu pārstāvji. ASV ikgadējā ziņojuma dati atspoguļo, ka ik gadu 834 700 tūkstoši vīriešu cietuši no izvarošanas un/vai fiziskās vardarbības, ko veikuši cietušo intīmie partneri.[24] Portugāles ziņojumā norādīts, ka pārsvarā gadījumu (90,6%) no vardarbības ģimenē cieš sievietes vecumā no divdesmit sešiem līdz četrdesmit pieciem gadiem, vīrieši kā cietušie ir tikai 9%.[25] Lielbritānijas palīdzības līnijas vīriešiem dati liecina, ka ik gadu arvien vairāk tiek apzināts vīriešu skaits, kuri cietuši no vardarbības ģimenē, piemēram, 2010. gadā tikuši

[19] seksuālās un reproduktīvās veselības problēmas, tostarp nevēlama grūtniecība, HIV un seksuāli transmisīvās slimības; fiziskās traumas; garīgās veselības problēmas un veselības risku pārvarēšanas grūtības; iekļaušanās grūtības.

[20] Frye, A. Holistic Midwifery: A Comprehensive Textbook for Midwives in Homebirth Practice. Volume 1: Care During Pregnancy. Portland, Oregon, Labrys Press, 2008, p. 307–310, 572.

[21] World Report on Violence and Health/ edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 180.

[22] NISVS. National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report. 2011. (skatīts 25.07.2013.). Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf

[23] Handbook of Sexual Violence/editor J.M. Brown, S.L. Walklate Routledge, 2011, p. 156.

[24] Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf

[25] Breaking the silence – united against domestic violence, 29th Council of Europe Conference of Ministers of Justice Report from Portugal. (skatīts 06.11.2013.).
Pieejams:http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju29/Report%20from%20Portugal%20%20Domestic%20Violence.pdf

apzināti 800 vīriešu, kuri cietuši ģimenes incidentos.[26]

Pētījuma gaitā autore aprakstot seksuālās vardarbības izpausmes, izmanto juridisko kategoriju – seksuālais noziedzīgais nodarījums jeb dzimumnoziegums, ar kuru tiek saprastas tādas cilvēka uzvedības un tās seku veids, kas saistīts ar seksuālo dzīvi un aizliegts krimināltiesību normās, par kuru noteikta krimināltatbildība. Nenoliedzami, seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršana un apkarošana kļuvusi gan Latvijas tiesībsargājošo iestāžu, gan starptautisko organizāciju aktīvu un mērķtiecīgu darbības jomu. Turklāt, izzūdot stingri kontrolētām starpvalstu robežām un attīstoties interneta tīklam, pieaug noziedzīgās pasaules darbības apjomi, dažādojas nodarījuma veidi, pieaug nodarījuma izdarīšanas un delikventu pārvietošanās ātrums, un paplašinās darbības telpa.[27] Aktualitāti nav zaudējusi profesora P. Minca savulaik izteiktā atziņa, cilvēka pamattiesības nevar sasniegt, ja nav veikta pietiekami efektīva noziedzības samazināšana un preventīvie pasākumi, kas ierobežo seksuālās agresijas izpausmes. Kriminālā statistika sniedz tikai pārskatu par reģistrēto noziedzību, piemēram, 2013. gadā reģistrēti 509 noziedzīgi nodarījumi pret dzimumneaizskaramību un tikumību: Krimināllikuma 159.p. – 73; 160.p. – 184; 161.p. – 439; 162.p. – 72; 162.[1] p. – 13.[28] 2014. gadā – 499, no tiem KL159.p. – 75; 160.p. – 240; 161.p. – 35; 162.p. – 97; 162.[1] p. – 13.[29] Tomēr, lai pētītu seksuālo vardarbības problemātiku, ir jāizvērtē tās reālā izplatība. Ņemot vērā, ka seksuālā vardarbība ir viena no smagākajām tēmām, par ko cietušie bieži atsakās stāstīt. Piemēram, VBTAI un Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa 116111 rīkotās informatīvās akcijas „Vardarbība nav mazs noslēpums. Runā par TO", no 1018 zvaniem, 4 gadījumos cilvēki meklējuši palīdzību no seksuālas vardarbības.[30] Taču valstī nav pieejami pietiekoši ticami dati par seksuālās vardarbības izplatību, nav veikts latentās noziedzības līmeņa novērtējums. Šādā skatījumā seksuālās vardarbības izzināšana, tās determinācijas mehānisma, kā arī noziedznieka personības, un cietušā personības izpēte ir ļoti nozīmīga. Ievērojot, ka krimināltiesisko zinātņu galvenais izpētes objekts ir noziedzīgais nodarījums, nodarījuma izdarīšanas apstākļu kopums un tajā iesaistītās personas, līdz ar to norādītie

[26] Domestic Violence Against Men. (skatīts 06.11.2013.).
Pieejams: http://www.nhs.uk/Livewell/abuse/Pages/domestic-violence-against-men.aspx
[27] Lieljuksis, A. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana. Rīga, SIA „P&Ko", 2007, 5. lpp.
[28] Pārskats par valstī reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem iedalījumā pēc administratīvās teritorijas no 01.01.2013. līdz 31.12.2013. (skatīts 11.08.2014.). Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109
[29] Pārskats par valstī reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem iedalījumā pēc administratīvās teritorijas no 01.01.2014. līdz 12.12.2014. (skatīts 02.02.2015.). Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109
[30] Informatīvās akcijas otrā daļa norisinājās laikā no 03.11.2014. līdz 16.11.2014. (348 gadījumos zvanītājiem sniegta psiholoģiskā palīdzība, no šīm konsultācijām 57 gadījumos cilvēki meklējuši palīdzību emocionālas vardarbības gadījumā, 23 – fiziskas vardarbības): Informatīvās kampaņas laikā saņemti vairāk nekā 1000 zvani. (skatīts 26.11.2014.). Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/aktualitates/?doc=3800&page=

elementi, aptvers seksuālās vardarbības kriminoloģisko problēmu loku. Latvijas pētnieki minēto tematiku šādā griezumā īpaši nav apskatījuši. Tādejādi pētījums varētu dot zināmu ieguldījumu nacionālās tiesību zinātnes attīstībā.

Promocijas darba zinātniskā **novitāte** ir saistīta ar vairākiem aspektiem. Neskatoties uz to, ka vardarbība kļūst arvien smagāku problēmu, kriminoloģijā minētā fenomena izpētei nav pievērsta īpaša uzmanība. Pētījumā autore izzina vardarbības fenomenu kā kriminoloģisku kategoriju, raksturojot tās formas, specifiskās iezīmes un tendences. Kā inovatīvu pieeju var atzīmēt darbā ietverto seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījuma subjekta izveidoto tipoloģiju. Tās piemērošana var tikt izmantota mērķtiecīgā un rezultatīvā preventīvā darbā, dzimumneaizskaramības apdraudēšanas jomā. Latvijā nav veikti pētījumi par seksuālo vardarbību, tās tendences, noziedznieku un upuru specifisko iezīmju apzināšana. Promocijai iesniegtajā darbā tiek veikta kompleksa seksuālās vardarbības kā sociāli tiesiskās parādības kriminoloģiskā izpēte (tās cēloņu un veicinošo apstākļu izpēte, noziedznieka personības raksturojums un viktimoloģisko aspektu izzināšana) un sniegts tās vērtējums. Darbā tiek piedāvāti risinājumi galvenajām ar to saistītajām problēmām. Kriminoloģiskās izpētes procesā svarīgs princips ir pieejas kompleksums un mijiedarbības princips. Noziedzība ir nevēlama sociāla un tiesiska parādība, tāpēc valstij jāmeklē efektīvi līdzekļi tās ierobežošanai un jāveido valsts sociāli tiesiskā politika vardarbības ierobežošanai. Pazīstamais vācu kriminologs Hanss Joahims Šneiders *(Hans Joahim Schneider)* pieņem, ka „kriminoloģijas uzdevums ir ļoti nozīmīgs, uz tās izdarītajiem secinājumiem vienmēr jābalstās juristiem gan krimināltiesību normu jaunradē, gan krimināltiesību pielietošanas praksē."[31] Kriminoloģijas teorētiskās nostādnes un tās sistēma ir cieši saistīta ar citām zinātnēm. Pētījuma gaitā autore centusies sintezēt kriminoloģiskos, krimināltiesiskos, socioloģiskos un psiholoģiskos seksuālās vardarbības aspektus. Seksuāla vardarbība kā kompleksa sociāli negatīva parādība Latvijā nav pētīta.

Darbā plaši tiek analizēti daudzveidīgi pašmāju un ārvalstu speciālistu veiktie pētījumi, daudzpusīgi izmantotas psiholoģijas zinātnes atziņas, jo kriminoloģija kā sociāli tiesiska zinātne daudzos aspektos iziet ārpus tradicionālās krimināltiesību pieejas. Jāuzsver, ka šie pētījumi par seksuālās vardarbības izplatību un salīdzinājumu ar citām valstīm, viktimoloģiskajiem pētījumiem, seksuālā noziedznieka tipoloģiju, kopumā sniedz plašu pārskatu par pētāmo problēmjautājumu. Par pētījuma precīzu ietvaru un robežu autore ir noteikusi seksuālās vardarbības kriminoloģisko raksturojumu, kas aptver norādītos problēmaspektus. Promocijas darba izpētes robežās netiek pētīts jautājums, kas

[31] Шнайдер, Г.Й. Криминология. Москва, „Прогресс", „Универс", 1994, с. 9.

skar seksuālo noziedzīgo nodarījumu prevencijas aptvērumu. Autores ieskatā prevencijas kompleksuma un multidisciplinārā rakstura dēļ, prevencijas aspekti analizējami atsevišķā pētījumā. Mūsdienās vardarbības sfēra saglabā ļoti plašu un daudzveidīgu raksturu, jo vardarbība savā izpausmē reti ir viendabīga. Tādēļ, pirms analizēt seksuālas vardarbības probelmātiku, autore ir pētījusi vardarbīgās noziedzības kriminoloģisko dabu. Kriminoloģisko problēmu aptvērumā autore aplūko seksuālās vardarbības izpausmes veidus, veicinošos apstākļus, seksuālā noziedznieka personību un viktimoloģiskos aspektus. Pētījums par seksuālās vardarbības kriminoloģiskajiem aspektiem ir svarīgs, lai uzlabotu gan profilaktiskos un noziedzīga nodarījuma atklāšanas, gan tiesību jaunrades pasākumus. Darba pamataspekti un secinājumi attīsta dažas kriminoloģiskās teorijas, kā arī paplašina kriminoloģijas jēdzienus. Iegūtie rezultāti var būt par pamatu turpmākiem kriminoloģiskajiem pētījumiem. Tādējādi šim promocijas darbam ir nozīme gan tiesību zinātnes, gan arī citu sociālo zinātņu attīstībā kopumā. Pamatojoties uz apkopotajiem rezultātiem, praktiskie darbinieki un tiesību zinātnieki var mērķtiecīgi darboties tiesību normu pilnveidē un prevencijas pasākumu jomā.

Pētījuma jautājumi: 1) apzināt, cik plaši ir izplatīta vardarbība, īpaši seksuālā vardarbība, un noteikt seksuālās vardarbības tendences; 2) izpētīt kādi ir seksuālās agresijas nosakošie determinanti, tai skaitā kuri ir saistīt ar noziedznieka personību un nodarījumu upuriem; 3) pētnieciskajā darbā autore centīsies apzināt vai seksuālās vardarbības augsto līmeni nosaka nepietiekami sociāli tiesiski preventīvi pasākumi, kas saistāmi gan ar vardarbības apjoma vājo apzināšanu un nepietiekamo pētījumu veikšanu. Autore pieļauj, ka valstī nav funkcionāli vienotas sistēmas darbam seksuālās noziedzības situācijas izpētē un nepilnīga ir kriminālpolitikas pamatnostādņu un stratēģiju izstrāde šīs noziedzības novēršanas jomā. Pētnieciskajā darbā autore pievērsīs uzmanību tam, cik lielā mērā seksuālā vardarbība ir izplatīta ģimenē, un kāda ir sabiedrības attieksme pret seksuālās vardarbības upuriem.

Pētījuma **objekts** – seksuālā vardarbība kā kriminoloģiskā parādība. Pētījuma **priekšmets** ir seksuālās vardarbības kriminoloģiskie aspekti: stāvoklis un tendences, veicinošo faktoru, dzimumnoziedznieka izpēte, un viktimizācijas un viktimimitātes raksturojums.

Promocijas darba **mērķis** ir izstrādāt teorētiski praktisku kompleksu pētījumu par seksuālās vardarbības kriminoloģiskajām problēmām un sniegt priekšlikumus to risināšanā.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi **darba uzdevumi**:

1) veikt vardarbīgās noziedzības stāvokļa un tendenču analīzi;
2) izzināt seksuālās vardarbības kriminoloģiskās iezīmes un veidus;
3) novērtēt seksuālās vardarbības izplatību;
4) apzināt un analizēt seksuālās vardarbības determinantus;
5) izpētīt seksuālā noziedznieka personības kriminoloģiskās iezīmes;
6) izvērtēt teorētiskos un praktiskos seksuālo noziedzīgo nodarījumu viktimoloģiskos aspektus.

Pētījuma teorētiskā bāze ir vispārējā un speciālā literatūra. Darbā ir apkopotu pietiekami daudz aprakstoša un statistikas materiāla par izpētāmo problemātiku. Promocijas darba ietvaros ir apkopota plaša spektra zinātniskā literatūra – kriminoloģijā, krimināltiesībās, kriminālistikā, krimināprocesa tiesībās, starptautiskajās tiesībās un psiholoģijā. Pētījuma gaitā izmantoti un analizēti Latvijas zinātnieku: Jāņa Baumaņa, Ulda Krastiņa, Ulda Ķiņa, Valentīnas Liholajas, Ārijas Meikališas, Daiņa Mežuļa, Paula Minca, Aivara Niedres, Intas Poudžiunas, Viestura Reņģes, Evijas Strikas, Ilzes Veitneres, Andreja Vilka, Vitolda Zahara, Janas Zīles u.c., kā arī ārvalstu zinātnieku: Džīna Gūdvina *(Jean M. Goodwin)*, Skota Allena Džonsona *(Scott Allen Johnson)*, Deivida Farringtona (*David P. Farrington*), Deivida Finkelhora *(David Finkelhor)*, Ričarda Gelesa (*Ricard J. Gelles*), Katelīnas Kolbornas Faleres (*Kathleen Coulborn Faller*), Lizas Kelli *(Liz Kelly)*, Zbigņeva Leva–Staroviča *(Zbigniew Lew-Starowicz)*, Reida Meloja *(J. Reid Meloy)*, Annas Solteras *(Anna C. Salter)*, Hovarda Snaidera *(Howard N. Snyder)*, Larija J. Siegela *(Larry J. Siegel*), Patrīcijas Tjadenas (*Patricia Tjaden)*, Nensijas Thoenas *(Nancy Thoennes)*, Jurija Antonjana *(Юрий Миранович Антонян)*, Viktora Luņejeva *(Виктор Васильевич Лунеев)*, Dāvida Rivmana *(Давид Вениаминович Ривман)*, Romāna Šarapova *(Роман Дмитриевич Шарапов)*, Ļeva Franka *(Лев Вульфович Франк)* u.c. darbi un viedokļi par pētāmo jautājumu.

Pētījuma tiesiskā bāze ir Starptautiskās konvencijas, Eiropas Parlamenta un Padomes tiesību akti un Latvijas likumi: Satversme, Krimināllikums, Bērnu tiesību aizsardzības likums u.c. Pētījuma bāze ir normatīvo aktu izpēte un dažādu pētījumu, viedokļu analīze, lai apzinātu seksuālās vardarbības izplatību, viktimoloģiskos aspektus un seksuālās noziedzības krimināltiesisko regulējumu valstī.

Pētījuma metodoloģisko pamatu veido dialektiskā un sistēmiskā pieeja, kas ir neaizvietojamas, analizējot tiesiskās un sociālās parādības. Promocijas darba izstrādē tiek izmantotas vispārzinātniskās pētniecības metodes*:* monogrāfiskā metode – informācijas

vākšana, apkopošana un analīze par pētāmo problemātiku; analīze – pētāmās problēmas būtisko likumsakarību atsegšanai; vēsturiskā metode – balstās uz izpētes objekta attīstības analīzi; komparatīvā metode – paredz salīdzināšanu un analīzi. Tiek salīdzināts vairāku datu kopums, lai iegūtu secinājumus. Salīdzinošai analīzei doti ārvalstu pētījumu rezultāti un statistiskas dati. Salīdzinošās analīzes metodes izmantošana dod iespēju ne tikai precīzāk atklāt Latvijas tiesību sistēmas nepilnības, bet arī daudzpusīgāk pamatot autores izteiktos priekšlikumus. Pētījuma gaitā, iegūstot empīrisko informāciju, tika izmantotas konkrēto pētījumu veikšanas metodes: statistikas datu analīze; dažādu zinātnieku viedokļu apkopojums; kontentanalīze – periodikas, bibliogrāfisko izdevumu, zinātnisko konferenču materiālu un interneta resursu analīze. Praktiskajā daļā apkopoti Latvijas tiesas nolēmumi, izmantotas arī autores ikdienas darbā gūtās atziņas un novērojumi.

Pētījuma rezultāti ir aprobēti, piedaloties ar referātu 28 starptautiskajās un vietēja mēroga zinātniskajās konferencēs, no kurām 25 ir starptautiskās, un 13 zinātniskās publikācijās par darbā iekļautajiem problēmjautājumiem (saraksts promocijas darba 1.pielikums).

1. VARDARBĪBA KĀ KRIMINOLOĢISKA KATEGORIJA

1.1. Vardarbības fenomenoloģija: interpretācijas, būtība un klasifikācija

Dažādās publikācijās tiek atzīts, ka cilvēks ir būtne, kam ir nosliece uz negodīgumu, savtīgumu un nežēlību. Vardarbība cilvēku starpā ir cilvēces daudzgadīga problēma un sociāls netikums. Lai arī cilvēkam laika gaitā ir mācīts valdīt pār saviem instinktiem „cilvēks līdz pat mūsdienām nespēj tikt ar sevi galā, aprobežojoties tikai ar savu saprātu, lai gan etnogrāfiski pētījumi liecina, ka atsevišķas ciltis – savācēji, mednieki cenšas izbēgt no vardarbības, noregulējot konfliktus mierīgajā ceļā."[32] Pēdējo gadu pētījumi ataino vardarbības izpausmes palielināšanos. Valsts policijas priekšnieks Ints Ķuzis norādījis uz nemotivētas agresijas gadījumu palielināšanos, „kurus bieži ir grūti konkrēti izskaidrot, bet skaidrs, ka daudzos gadījumos pamatā ir vide, kurā cilvēks dzīvo, vardarbības popularizēšana, garīgas slimības. Visi šie riski ir izaicinājumi, kam policijai jābūt gatavai."[33] Kampaņā „Vardarbība, bezdarbība" atspoguļojās sabiedrības attieksme pret vardarbības problēmu: 36% bērnu būtu pasīvi un noskatītos uz vardarbību, bet pieaugušo skaits pārsniedz 50%.[34] Jāatzīst, ka agresivitāte ir bīstama parādība, kas ir nopietns šķērslis cilvēku savstarpējā saskarsmē, radot uzvedības problēmas. Daudzi zinātnieki izteikuši teorētiskus pieņēmumus par to, ka vīriešu dzimuma pārstāvji kopumā ir vardarbīgāki nekā sievietes. Mūsdienu psiholoģijā atzīts, ka, kaut gan agresīvai uzvedībai ir arī bioloģisks pamats, tā tomēr vairāk ir kultūras produkts, un tāpēc agresivitātes izpausmes ir atkarīgas no sabiedrības, kurā cilvēks dzīvo.[35] VP Rīgas reģiona Kriminālpolicijas pārvaldes psiholoģe Dace Landmane pamatoti norāda, ka „sabiedrība kļūst arvien seksualizētāka. Ir brīvi pieejama pornogrāfiska rakstura materiāli, tas palielina seksuālo trauksmi. Bērni ir tikuši pie pornogrāfiska satura literatūras, saskatījušies to un ar šo trauksmi galā netiek. Tendence ir tāda, ka dzimumnoziegumu veikušo personu vecums samazinās, noziedznieki paliek arvien jaunāki un pat mazgadīgi."[36]

Vardarbības terminoloģija satur daudzus savstarpēji saistītus terminus, piemēram, agresija,[37] konflikts, naidīgums u.c. Vārda „vardarbība" saturam un tās dažādām kategoriju

[32] Zemītis, G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Otrais papildinātais izdevums. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2006, 10. lpp.
[33] Valsts policijas priekšnieks Ints Ķuzis par noziedzības tendencēm. VP atskaite par darba rezultātiem 2011. gadā. Valsts policija, 2012.
[34] Sociālā kampaņa Vardarbība. Bezdarbība. (skatīts 12.03.2013.).
Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/vardarbiba_pret_bernu_teorija/
[35] Reņģe, V. Psiholoģija. Savstarpējo attiecību psiholoģija. Rīga, Zvaigznes ABC, 2004, 57. lpp.
[36] Intervija ar Daci Landmani. Rīga, 2014. gada 4. aprīlis (skatīts 28.02.2015.). Pieejams: http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/psihologje-dzimumnoziedznieku-vecums-ir-samazinajies.a81890/
[37] Agresija – destruktīva uzvedība (parasti ļaunprātīga); uzbrukums pirmām kārtām cilvēkiem: Psiholoģijas

nozīmēm (politisko, psiholoģisko, socioloģisko, filozofisko, medicīnisko, reliģisko, seksuālo un citu) tiek veltīta visas pasaules uzmanība. Vardarbības jēdzienam ir variativitātes izpausmes, kā arī kontekstu un formu dažādība, tāpēc grūti atrast universālu definīciju, iespējams, šāda daudzpusēja pieeja nav sekmējusi vienotu koncepcijas izveidi. Vardarbības daba ir pietiekami daudzveidīga, tādēļ jāpieļauj, ka izpratnes radīšana par šādu sarežģītu parādību ir komplicēta. Speciālajā literatūrā ir sniegti vairāk vai mazāk plaši skaidrojumi.[38] Vardarbība ir visuresoša, plašā mērogā pārstāvēts fenomens, un tās klātbūtne ir neatkarīga no kultūras zonas īpatnībām.[39] Vieni uzskata, ka tā ir aplūkojama kā uzvedības modelis, citi, ka galvenais ir tieši emocijas. Pamatā vardarbība tiek raksturota kā agresīva darbība pret upuri, apzīmējot noteiktu darbību, procesu un piespiedu metodes pret kādu (rupjas varas lietošana; nelikumīga piespiešana utt.). Vardarbības enciklopēdijā vardarbība definēta kā uzvedība, kuras mērķis ir aizskart cilvēku vai iznīcināt materiālus objektus. Savukārt agresija kā tīši paredzēti centieni nodarīt kaitējumu cilvēkiem vai iznīcināt īpašumu.[40] Kriminoloģijas ietvaros agresija tiek definēta kā darbība, kas nodara fizisku ļaunumu vai psihisku traumu apkārtējiem cilvēkiem un kuru pavada spēcīgas, negatīvas emocijas – naids, naidīgums, neieredzēšana. Masveida agresija izpaužas genocīdā, terora, etnisko un ideoloģisko sadursmju formā.[41]

Krievu literatūrā jēdziens „vardarbība" („*насилие*") traktējams kā fiziskā spēka pielietošana pret kaut ko; piespiedu iedarbība uz kaut ko, lai sasniegtu kādu mērķi; apspiešana, patvarība.[42] Precīzi norādījis profesors Valērijs Bužors (*Валерий Георгиевич*

---

vārdnīca/G.Breslava redakcijā. Rīga, apgāds „Mācību grāmata", 1999, 7. lpp.

[38] Vardarbības pētnieks D. Olveuss (Olweus) sniedz šādu definējumu, persona ir pakļauta vardarbībai, ja pret to laika gaitā atkārtoti tiek vērsta citas personas vai personu grupas negatīva rīcība (Olweus, D. Bulling: What We Know and What We Can Do. Oxford, Blackwell, 1993, p. 9). Saskaņā ar A.A. Guseinova (Гусейнов) domām vardarbības mērķis ir pakļaut personas gribu tās personai (vai personām), kura iedarbojas uz mērķa objektu. Tāpēc vardarbība kā brīvas gribas uzurpācija ir kā viens no paņēmieniem, lai nodrošinātu virskundzību un varu vienam indivīdam pār otru. (Гусейнов, А.А. Этика ненасилия // Вопросы философии, 1992, № 3, с. 79). Atbilstoši D.P. Farringtona (*Farrington*) raksturojumam, vardarbība ir 1) fizisks, vārdisks vai psiholoģisks uzbrukums vai aizvainojums, 2) nodoms radīt upurim bailes, bēdas vai sāpes, 3) spēku nevienlīdzība starp bērnu, kurš varmācīgi izturas pret vājāko, 4) tie paši bērni to atkārto ilgākā laika posmā (Farrington, D.P. Understanding and Preventing Bullying // Crime and Justice, 1993, Vol 17, p. 20). Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā sniegts šāds termina „vardarbība" skaidrojums – prettiesisks personas vai personu grupas aizskārums ar fizisku spēku (nodarot miesas bojājumu, sitot, spīdzinot, aplaupot u.tml.) vai ar draudiem, iebiedēšanu, emocionālu pāridarījumu (piem., ar ignorēšanu, ņirgāšanos, cieņas aizskārumu): Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca / autoru kolektīvs V.Skujas vadībā. Rīga, Zvaigzne ABC, b.i.g., 184. lpp. Atbilstoši PVO skaidrojumam vardarbība ir iedomāta vai reāla fiziska spēka vai varas apzināta lietošana pret sevi, citu personu, grupu vai kopienu, kas izraisa vai spēj izraisīt ievainojumu, nāvi, psiholoģisku kaitējumu, attīstības traucējumus vai tiesību atņemšanu. Norādot uz to, ka vardarbība ir sarežģītas savstarpējas saiknes rezultāts starp individuālajiem, grupu, sociālajiem, kultūru faktoriem un vides faktoriem: World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 5, p. 7.

[39] International Handbook of Violence Research. Volums 1. / edited by Heitmeyer W., Hagan J. Netherlnds: Kluwer Academic Publishers, 2003. p. 13.

[40] Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict. Volume 2. (F-Pe) / editor-in-chief L.R.Kurtz Academic Press, 2008, p.153-154.

[41] Kriminoloģija /zinātn red. K.Ķipēna, V.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 508. lpp.

[42] Криминология. Учебник для вузов / под общей редакцией профессора А.И.Долговой. Москва,

Бужор), „vardarbība ne tikai noved pie piespiešanas, bet arī pilda apspiešanas vai pilnīgas objekta iznīcināšanas funkciju."[43] Tas nozīmē, ka vardarbības tvērums aptver darbību, kuras mērķis ir radīt gan dažāda veida kaitējumu, gan personas fizisku iznīcināšanu. Fiziskā vardarbība var būt saistīta ar 1) iedarbību uz cilvēka ādas virsmu; 2) tiešu iedarbību uz iekšējiem orgāniem un audiem.[44] Vardarbību var piemērot gan tieši, gan arī netieši. Krievijas zinātnieks Valentīns Simonovs *(Валентин Иванович Симонов)*[45] pie fiziskās vardarbības pieskaita cilvēka un dabas spēku darbības rezultāta kopumu, citu cilvēku uzvedību, dzīvnieku u.c., ja šīs darbības veiktas apzināti, bet dabas spēkus un likumsakarības vadījuši cilvēki.

ASV termins vardarbīgs noziedzīgs nodarījums *(crime of violence)* ir: 1) nodarījums (*offence*), lietojot vai draudot lietot fizisku spēku pret personu, īpašumu vai vēl kādu; 2) jebkurš nodarījums, kas pēc savas būtības ir saistīts ar ievērojamu risku, ka kriminālpārkāpuma laikā var būt lietots fizisks spēks pret personu vai īpašumu vai vēl kādu citu.[46] Pēc FBI vienotās noziedzīgo nodarījumu reģistrēšanas programmas Uniforma (*Crime Reporting (UCR) Program*) vardarbīgie noziedzīgie nodarījumi sastāv no četriem noziedzīgu nodarījumu veidiem: slepkavība, izvarošana, laupīšana un uzbrukums pastiprinošos apstākļos.[47] Piemēram, var minēt, ka Austrālijas tiesiskajā regulējumā nav jēdziena vardarbība, tas aizvietots ar terminu „dzimumsakari bez cietušā piekrišanas". Piekrišanas saturs aptver brīvu akcepta robežu. Apstākļi, kuros cilvēkam nav brīvas izvēles dzimumsakariem, ir šādi: 1) persona baiļu iespaidā vai bailēs no jebkāda kaitējuma nodarīšanas pakļaujas otras personas spēka ietekmei; 2) persona pakļaujas, jo tai ir nelikumīgi atņemta pārvietošanās brīvība; 3) cilvēks ir aizmidzis vai atrodas bezsamaņas stāvoklī, alkohola vai narkotiskā reibuma stāvoklī, kas personu padara par nespējīgu izteikt savu brīvu gribu; 4) persona nav spējīga saprast seksuāla rakstura dabu; 5) persona kļūdās dzimumsakaru dabā vai otras personas identitātē; 6) persona uzskata, ka dzimumsakari veikti medicīniska vai higiēniska iemesla dēļ; 7) persona pakļaujas kļūdaina rīcības rakstura un mērķu priekšstatu dēļ.[48] Saskaņā ar Beļģijas krimināltiesisko regulējumu, piekrišana

---

НОРМА Издательская группа НОРМА–ИНФРА-М, 2005, с. 560.

[43] Бужор, В.Г. Криминологический анализ и предупреждение тяжкой насильственной групповой преступности: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 1992, с. 23–24.

[44] Шарапов, Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт-Петербург, 2001, с. 66.

[45] citēts: Галюкова, М.И. Ответственность за насилие по уголовному законодательству России,// Вестник Самарской гуманитарной академии, Право, 2009, 1 (5), с. 74.

[46] Legal Information Institute. (skatīts 19.07.2014.). Pieejams: http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/16

[47] The Federal Bureau of Investigation. (skatīts 19.07.2014.).
Pieejams: http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/crime-in-the-u.s/2010/crime-in-the-u.s.-2010/violent-crime

[48] Criminal Code of Australia. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: http://www.legislation.act.gov.au/a/2002-51/current/pdf/2002-51.pdf

uzskatāma par neesošu ja akts bijis uzspiests ar spēku, piespiešanu vai ar viltu vai kļuvis iespējams cietušā vājās veselības vai fiziskas, vai garīgas atpalicības dēļ.[49]

Speciālajā literatūrā atrodama norāde uz to, ka lielākā mērā, pasaulē ir raksturīgas instrumentālās vardarbības izpausmes.[50] Spriežot pēc kriminālās statistikas datiem, visbiežāk vardarbību pielieto noziedzīgos nodarījumos pret īpašumu, personas dzīvību un veselību, dzimumneaizskaramību un pret sabiedrisko kārtību. Piemēram, vardarbība ģimenē ir naidīgā agresija, starp personām, kuras ir cieši saistītas kā laulātie, faktiskie laulātie, bērni un vecāki.[51] Analizējot attiecības un personības lomu, un situatīvo faktoru determināciju vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos, pētniece Ludmila Koniševa *(Людмила Павловна Конышева)* izdalīja dažādus agresijas veidus: ekspresīvais, pseidomorālais, infantili – nosacītais, kuras atšķiras pēc struktūras, dinamikas un motīva.[52] Pētniece Tatjana Kurbatova *(Татьяна Николаевна Курбатова)* izstrādāja dažādus agresijas līmeņus: personiskais, subjektīvi darbīgais un individuālais.[53] Pēc amerikāņu psihologa Eliota Aronsona (*Elliot Aronson*) domām cilvēks ir „agresīvs dzīvnieks". Vardarbība ir plaši sastopama gan šauri personiskā, gan grupas līmenī, izdalot vairākas darbības jomas: sadzīve, ģimene, armija[54], cietums, darbavieta un dienests, iela vai cita publiska vieta, piemēram, vairākos veidos un dažādu grupu pārstāvji (dalot pēc rases, vecuma, seksuālās piederības un sociālā slāņa) piedzīvojuši ielu uzmākšanos. ASV ziņojumā „Neaizsargāts no uzmākšanās publiskajā telpā" apzināts, ka no visiem respondentiem 65% sieviešu piedzīvojušas vismaz viena veida ielu uzmākšanos, vairāk nekā puse (57%) no visām sievietēm piedzīvoja verbālu aizskaršanu un 41% sievietes bija piedzīvojušas fiziski agresīvas formas, 23% – seksuālo aizskaršanu, 20% – sekošanu, 14% – pēkšņu dzimumorgānu atklāšanu (*flashing*), 9% – bija piespiestas veikt seksuāla rakstura darbības. 25% vīriešu piedzīvojuši uzmākšanos uz ielas, no tiem 18% piedzīvojuši verbālu aizskaršanu, 16% pieredzēja fiziski agresīvas formas. 86% sieviešu un 79% vīriešu norādīja

[49] Krastiņš, U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības Latvija, Beļģija, Dānija Nīderlande. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 221. lpp.

[50] Криминология. Учебник для вузов / под общей редакцией А.И.Долговой. Москва, Издательство НОРМА, 2005, с. 568.

[51] Englander, E.K. Understanding Violence. Mahwah, Taylor & Francis e-Library, 2008, p. 3.

[52] Конышева, Л.П. Личность и ситуация как детерминанты агрессивно-насильственных преступлений // Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва, 1990, с. 112–141.

[53] Курбатова, Т. Н. Структурный анализ агрессии // Б. Г. Ананьев и ленинградская школа в развитии современной психологии, под ред. Крылова А.А. Санкт-Петербург, 1995, с. 27–28.

[54] Piemēram, ASV armijā 2012. gadā būtiski palielinājies dzimumneaizskaramības pārkāpumi. Saskaņā ar ASV Aizsardzības ministrijas datiem, gada laikā par dzimumneaizskaramības pārkāpumiem ziņojuši 26000 upuri (salīdzinoši iepriekšējā gadā – 19000). Seksuālās noziedzības armijā iespējamie cēloņi ir tīši slikta uzvedība, vāja disciplīna, pēc kaujas adrenalīns, augsts stresa līmenis un biheiviorālās veselības problēmas. – US Navy sexual assault reports rise 50%. (skatīts 10.10.2014.) Pieejams: http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-24057395

uz šo aizskaršanas biežumu (dažreiz ik dienas).[55] ASV sieviešu tiesību aizstāvju kustības Hollaback eksperimentā apzināts, ka 10 stundu laikā, klaiņojot pa Manhetenas ielām, pievilcīgai sievietei uzmācās 108 vīrieši (netika uzskaitīti tie gadījumi, kad vīrieši svilpa vai piemiedza ar aci), viens no vīriešiem gāja viņai līdzas piecas minūtes.[56] Ne bez pamata tiek apgalvots, ka „vardarbība valda pār pasauli" – praktiski rodoties jebkādā pamatojumā: politiskā, starpnacionālā, reliģiozā, teroristiskā, kriminālā un visbeidzot sadzīviskā, kur vajadzētu valdīt mieram, sapratnei, un mīlestībai.[57] Pamatoti amerikāņu psihiatrs Fredriks Verthams (*Fredric Wertham*) darbā „Kaina zīme: Cilvēka vardarbības izpēte" (*A Sign of Cain: An Exploration of Human Violence*) norāda, ka pašlaik vardarbība sabiedrības acīs jau netiek skatīta kā kaut kas pretdabisks un īpašs, bet visdrīzāk kā parasta parādība. Vardarbīgas izpausmes tiek veiktas plašos mērogos un tādos veidos, par kādiem nespēja iedomāties agrāk. Tagad amerikāņi vardarbības propagandu izjūt kā vēl nekad.[58] Jāņem vērā, ka vardarbības sekas var izpausties upura kognitīvajā, emocionālajā, fiziskajā un sociālajā jomā. Sevišķi smagas sekas ir seksuālai vardarbībai, īpaši bērnu seksuālās izmantošanas gadījumiem.[59] Pētījumā par bērnībā piedzīvoto aizskārumu atklāts, ka emocionāli neadekvāta izturēšanās un vardarbība un, protams, seksuāla izmantošana bērnībā rada ļoti specifiskas izmaiņas smadzeņu darbībā.[60]

Speciālajā literatūrā vardarbību klasificē pēc dažāda veida kritērijiem. Ņemot vērā daudzās un dažādās vardarbības izpausmes, PVO ir ieviesusi vardarbības tipoloģiju[61]

---

[55] Unsafe and Harassed in Public Spaces: A National Street Harassment Report. (skatīts 06.11.2014.). Pieejams: http://www.stopstreetharassment.org/wp-content/uploads/2012/08/2014-National-SSH-Street-Harassment-Report. pdf p. 9

[56] The Boston Globe. (skatīts 06.11.2014.). Pieejams: http://www.bostonglobe.com/lifestyle/health-wellness/2014/10/29/street-harassment-video-woman-gets-catcalls-hours/RRHefx8zKgMChAUEadUrOP/story.html

[57] Сердюк, Л.В. Насилие. Криминологическое и Уголовно-правовое исследование. Москва, издательство „Юрлитинформ", 2002, с. 4.

[58] Франк, Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе, 1977, с. 53.

[59] Sanderson, C. Counselling Adult Sumivors of Child Sexual Abuse. London, Jessica Kingsley,1991. – C. Sandersona izdala šādas seksuālas vardarbības ilgtermiņa sekas: – emocionālās sekas, kas izpaužas kā depresija (pašnāvnieciskas domas un uzvedība, zems pašvērtējums, vainas izjūta, negatīvs paštēls, sevis vainošana) un trauksme (trauksmes lēkmes, bailes, fobijas, dusmas, uzmācības), – sekas savstarpējās attiecībās (grūtības uzticēties, vājas sociālās prasmes, izolācija, atsvešinātības un nedrošības sajūta, grūtības veidot un uzturēt attiecības, grūtības uzņemties vecāku lomu, seksuāla un fiziska viktimizācija), – pēctraumatiskā stresa sindroma simptomi, kas izpaužas atkārtota notikušā pārdzīvošanā (uzmācīgas domas, pēkšņi atmiņu uzliesmojumi, murgi), disociatīvos traucējumos un vājās koncentrēšanās spējās, – fiziskās sekas, kas izpaužas psihosomātiskās sāpēs (galvassāpes, alerģiskas reakcijas, gastroentroloģiskas saslimšanas u.tml.) un miega traucējumos, – seksuālie traucējumi (uzbudināmības traucējumi, seksuālas fobijas, seksuāla trauksme, neizvēlīgums dzimumattiecībās u.c.), – uzvedības traucējumi, piemēram, ēšanas traucējumi (pārēšanās, apetītes trūkums, uzdzīvošana), narkotisko vielu lietošana, pašsakropļošanās (ķermeņa daļu graizīšana, ķermeņa daļu sišana pret priekšmetiem) un pašnāvības mēģinājumi.

[60] Heim, C.M., Mayberg, H.S., Mletzko, T., Nemeroff, C.B, Pruessner, J.C. Decreased Cortical Representation of Genital Somatosensory Field after Childhood Sexual Abuse // American Journal of Psychiatry, 2013, June 1.

[61] World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R.

(2.pielikums), iedalot vardarbību trīs lielās kategorijās atkarībā no tā, kas veic vardarbības aktu:

– ***pret sevi vērsta vardarbība***, ko persona raida pret sevi pašu – suicidāla uzvedība, pašnāvība[62], kaitējuma nodarīšana sev pašam jeb pašsakropļošana. Saskaņā ar PVO datiem (*WHO, 2013*) katru gadu pašnāvības rezultātā dzīvību zaudē gandrīz viens miljons cilvēku. Latvijā joprojām ir augsti pašnāvību rādītāji gan ES, gan pasaules valstu vidū.[63] Satraucoša problēma ir jauniešu pašnāvību skaita pieaugums pēdējo gadu laikā. Vairāki pašnāvības un tā mēģinājumu riska faktori ir saistāmi ar sociālo vidi.[64] Tiesu prakses piemērs: *Dz.S. astoņus gadus seksuāli izmantojis savas audžumeitas, tā rezultātā cietusī R. tikusi novesta līdz pašnāvībai, kā arī neatgriezeniski traumēja cietušās psihi un sapratni par normām attiecībām ģimenē un attiecībām starp vīrieti un sievieti.*[65] Autore akcentē to, ka Latvijā pilnībā nav apzināta tieša korelācija starp piedzīvoto kriminālo vardarbību, īpaši seksuālo, kuras rezultāta iespaidā paveikta vai iecerēta pašnāvība. Kā piemēru var minēt ASV viktimizācijas datus, ka 30% izvarošanas upuru apsver izdarīt pašnāvību.[66] Turklāt konstatēts, ka izvarošanas upuri 13 reizes biežāk nekā neviktimizētās personas un 6 reizes biežāk nekā citu noziedzīgu nodarījumu upuri izdara pašnāvību.[67] *Lielbritānijā ar mūža ieslodzījumu notiesāts pedofils biznesmenis V.G. 40 gadu laikā izmantojis 3000 pusaudžu zēnus, visvairāk vecumā no trīspadsmit līdz sešpadsmit gadiem, daži no viņiem bija astoņus un deviņus gadus veci. Paveiktā vardarbība, kas daudziem upuriem ilgusi vairākus gadus divas vai trīs reizes nedēļā radījusi dziļas psiholoģiskas sekas. Daļa no pedofila upuriem sākuši lietot narkotikas vai paveikuši noziedzīgus nodarījumus, vismaz divi*

Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 6.

[62] Par pašnāvību sauc jebkādu nāves gadījumu, kas ir tiešs vai netiešs pozitīvās vai negatīvās rīcības rezultāts, kuru veicis pats cietušais, ja šis cietušais zinājis par tā gaidāmiem rezultātiem. – Gabrieljans, A. Eitanāzija un pāsnāvība: korelācijas problēmas // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2013, Nr. 1 (62), 23. lpp.

[63] Pašnāvības Latvijā – situācija, perspektīvas, risinājumi. Ziņojums par situāciju. SVA, 2009, 6 un 8 lpp. (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://vec.gov.lv/uploads/files/4d93024ec9b71.pdf – Vīrieši izdara pašnāvības trīs reizes biežāk nekā sievietes. Pašnāvības gadījumi procentuāli līdzīgi visos sabiedrības slāņos, it īpaši tas attiecināms uz jauniešu un pusaudžu suicīdu mēģinājumiem. Biežāk pašnāvību veic cilvēki vidējos gados, kas nereti saistāms ar pusmūža krīzi, vīrieši biežāk pašnāvību veic ap 45 gadiem, sievietes vēlāk – ap 55 gadiem. Būtiska problēma ir vecu ļaužu pašnāvība, kas nereti saistītas ar vientulību, savas vērtības un nozīmīguma zaudēšanu sabiedrībā, fiziskās veselības traucējumiem.

[64] – izsmiešana un pazemošana skolā; – vardarbība anamnēzē zēniem (uzvedības traucējumi ar agresiju); – mācību grūtības un neveiksmes mācībās; fiziska vai seksuāla vardarbība anamnēzē; – viegla pieejamība letālām suicīda metodēm (ieroči, naži, pakāršanās iespējas); – pašnāvības uzskatīšana par ētiski un morāli pieņemamu pārmērīga stresa risinājumu; – izteikts haoss vietējā vai valsts mēroga norisēs; – nespēja izpildīt psihiskās veselības organizācijas ieteikumus; – dzīve uz ielas; – dzīve kara apstākļos. – Ķevere, L. Bērnu un pusaudžu krīzes reakcijas un to atpazīšana. Prezentācija. (skatīts 12.12.2013.). Pieejams: www.spkc.gov.lv/.../Bernu_un_pusaudzu_krizes_reakcijas_un_to_atpazi...
VPMEC 2012. gada pārskata dati liecina, ka bērnu pašnāvības 2010. gadā – 6; 2011. gadā – 3, 2012. gadā – 5. Pēc SPKC (www.apkc.gov.lv) datiem, 2013. gadā Latvijā reģistrēti 382 suicīda gadījumi, no tiem 2 bērni (10-17.g.v.).

[65] AT Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr.PAK – 216.

[66] Sexual Assault Statistics. (skatīts 09.12.2013.). Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php

[67] The Campus Sexual Assault (CSA) Study. Final Report. (skatīts 20.08.2014.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/221153.pdf

izdarījuši pašnāvību.[68] Tiesību vēstures kontekstā var minēt 1926. gada KPFSR KK, kas Latvijā darbojās no 1940. gada 17. jūnija līdz 1961. gada 1. aprīlim kā izvarošanas[69] kvalificējošā pazīme, ja izvarošanas sekas bijušas cietušās pašnāvība. Autore uzskata, lai apzinātu šīs problēmu jomas apmēru valstī, nepieciešams veikt komplicētu izpēti.

– ***starppersonu vardarbība***, ko personai nodara cits indivīds vai maza indivīdu grupa, piemēram, ģimene/partneris un kopiena. Latvijā veikto pētījumu rezultāti atklāj, ka sabiedrība visbiežāk atpazīst vardarbību pret bērniem. Tradicionāli vardarbība pret sievieti tiek aplūkota kā atsevišķa tēma. Pētījumā „Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003–2011)"[70], norādīts, ka, analizējot aptaujas datus, no fiziskas vardarbības pēdējo piecu gadu laikā Latvijā ir cietuši 29,6% sieviešu un 32,6% vīriešu. Vairāku zinātnieku *(Finkelhor, Gelles, Bake, Strauss, Duncan et.al.*) pētījumi apstiprina lielu bērnu seksuālās vardarbības izplatību:[71] Kanādas veselības centra izpēte atklāja, ka no 152 sievietēm 67 sievietes (44,1%) apstiprināja seksuālās vardarbības faktu bērnībā, definējot to kā jebkādu seksuālu kontaktu līdz 15 gadu vecumam ar personu, kas vecāka vismaz par pieciem gadiem. Pētnieces Mišelas Eliotas *(Michele Elliott)* pārskatā 127 respondenti atklāja seksuālās vardarbības faktu, ko pret viņiem veikusi sieviete. Turklāt vairumā gadījumu (78%), kad tika ziņots par seksuālo izmantošanu nav noticēts un netika sniegta pietiekama palīdzība.[72] Amerikāņu sociologs profesors Deivids Finkelhors *(David Finkelhor)* izteica viedokli, ka sievietei ir citādas attiecības ar bērnu. Viņai ir lielāks fizisks kontakts, kuru var aprakstīt kā „brīvu" atļauju (*as a `freer` as it permited*).

– ***kolektīvā vardarbība***, ko veic lielākas grupas: valstis, organizēti politiskie grupējumi, militārie grupējumi un teroristu organizācijas. Kolektīvo vardarbību iedala – sociālajā, politiskajā un ekonomiskajā. Nenoliedzami, šī vardarbības kategorija ir izplatīta. 2010. gadā ar Kampalas grozījumiem Romas statūtos, definēta agresijas nozieguma (*The crime of aggression*) legāldefinīja: agresija kā vienas valsts militāra spēka lietošana pret otru valsti, kas veikta bez ANO Drošības padomes mandāta vai pašaizsardzības attaisnojuma. Īpaši uzsvērts, ka agresijas aktam jāsatur darbības, kas acīm redzami pārkāpj

[68] Андреева, Е. Миллионер купил 3000 мальчиков. (skatīts 12.06.2013.).
Pieejams: http://www.gazeta.ru/2004/10/07/oa_135780.shtml

[69] Izvarošana šajā likumā bija formulēta kā dzimuma sakari, pielietojot fizisku vardarbību, draudus, iebiedēšanu vai izlietojot ar viltu cietušās personas bezpalīdzības stāvokli. – Mežulis, D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga, Zvaigzne ABC, 2001, 27. lpp.

[70] Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003–2011). (skatīts 11.10.2013.). Pieejams:http://www.papardeszieds.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=311:latvijas-iedzvotju-reproduktvs-veselbas-ptjums&catid=23:petijumi&Itemid=21

[71] Davidson, J. Child Sexaul Abuse: Media Representations and Goverment Reaction. New York, Taylor & Francis e-library, 2008.

[72] Elliott, M. Female Sexual Abuse of Children. New York, The Gilford Press, 1994, p. 10.–11.

ANO Hartu.[73] Apzinoties, ka tiek pārkāpti starptautisko humanitāro tiesību pamatprincipi,[74] EP apstiprina, ka bruņotu konfliktu laikā joprojām notiek tādi cilvēktiesību pārkāpumi, kas skar civiliedzīvotājus, īpaši sievietes. Masveida izvarošana un citas seksuālās vardarbības formas nav atsevišķi gadījumi bruņota konflikta laikā Dienvidslāvijā un Ruandā, praktiski katrā konfliktā pasaulē seksuāla vardarbība pret sievieti ir novērota masveidā.[75] Ruandas tribunāls 1998. gadā noteica, ka mērķtiecīga izvarošana ir noziegums pret cilvēci un ka seksuālā vardarbība ir viens no genocīda veidiem. Bijušajā Dienvidslāvijā bruņota konflikta laikā, „visbīstamākajā situācijā atradās meitenes no 16 līdz 19 gadu vecumā (jaunākajam izvarošanas upurim bija 12 gadu). Kāda meitene, kuru vairākkārt bija izvarojuši septiņi serbu kaujinieki, cieta no "šausmīgām sāpēm un asiņošanas."[76] Vēsturiskie materiāli apliecina šīs problemātikas senumu, arī senie grieķi atzina izvarošanu kara laikā. Krustnešu laikā bruņinieki izvaroja, virzoties uz Konstantinopoli. Uzskats, ka sievietes ir daļa no kara trofejām, pastāvēja no krustnešu laikiem līdz pat Vjetnamas karam.[77] Visai bieži vēstures literatūrā tiek norādīts, ka Otrā pasaules kara laikā, kopumā par izvarošanas upuriem kļuvuši divi miljoni vācu sieviešu, turklāt gandrīz puse vai pat vairākums pārcietušas vairākkārtējas izvarošanas. Ziņojumā „Atļauja izvarot" (*„Licence Rape"*) atzīts, ir skaidri pierādījumi, ka civiliedzīvotāju izvarošana kā „kara darbības ierocis" tiek plaši pielietota un pat attaisnota.[78] Izvarošanu un vardarbību pret sievietēm kā „kara instrumentus" izmantojuši Lībijas vadītāja Muamara Kadafi (*Muammar Gaddafi*) spēki. M. Kadafi masveidā apgādājis karavīrus ar seksu stimulējošiem medikamentiem, lai pamudinātu viņus izvarot sievietes.[79] Tajā pašā laikā mazāk pētīts problēmjautājums ir seksuāla vardarbība pret vīrieti kara darbības vai bruņotu konfliktu laikā. Dienvidslāvijas tribunāla *Duško Tadič* lieta bija pirmais process par seksuālās vardarbības pret vīrieti bruņota konflikta laikā.[80] Hārvardas juridiskās skolas vadošais pētnieks Dastins Levis (*Dustin A. Lewis*), izpētot seksuālu vardarbību pret vīriešiem kara konflikta darbības vietās, raksta „seksuālā

[73] Annex I, Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression. (skatīts 12.01.2014.). Pieejams: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf
[74] IV Ženēvas Konvenciju par civilpersonu aizsardzību karadarbības laikā un tās I un II papildprotokols
[75] De Brouwer, A-M. Supranational Criminal Prosecution of Sexual Violence: The ICC and the Practice of the ICTY and the ICTR. Tilburg: Intersentia, 2005, p. 3.
[76] Kara noziegumi bijušajā Dienvislāvijā (grāmatas „Kara noziegumi" daļas). (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: http://www.islammuslim.lv/muslims/Degpunktos/Citos_degpunktos/Kara_noziegumi_bijusaja_dienvidslavija.ht
[77] Seago, P. Criminal Law. Third edition. London, Sweet&Maxwell, 1989, p. 582.
[78] Licence Rape. (skatīts 23.08.2013.). Pieejams: www.burmacampaign.org.uk/.../License_to_rape.pdf
[79] Women Under Siege. Libya. (skatīts 04.03.2015.).
Pieejams: http://www.womenundersiegeproject.org/conflicts/profile/libya
[80] The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). (skatīts 20.01.2015). Pieejams: http://www.icty.org/sid/10314

vardarbība pret vīrieti kā genocīda, noziegums pret cilvēci un kara noziegumu sastāvdaļa bieži netiek pamanīta, fiksēta un izmeklēta, un par to netiek saņemts sods. Atpazīstamības trūkums, piespiešanas un izpētes datu nepietiekamība ietekmē kļūdainu pieņēmumu par šo noziegumu paveikšanas biežumu. Vardarbība var izrietēt no kara darbības rakstura „dzimtes."[81] ANO iniciēja kampaņu pret seksuālu vardarbību kara laikā. 2014. gada jūnijā dalībvalstis pieņēma Deklarāciju par apņemšanos izbeigt seksuālu vardarbību konfliktu laikā,[82] kā arī tika publicētas vadlīnijas par to, kā strādāt ar cietušajiem un kā dokumentēt seksuālu vardarbību konflikta zonās.[83]

Apkopojot vardarbības klasifikācijas strukturējumu, autore secina, vardarbība ir vispārējs termins, kas aptver dažādas ļaunprātīgas izmantošanas veidus. Profesors Artūrs Bezverhovs (*Артур Геннадьевич Безверхов*) norādījis, ka vispārīgi vardarbība apzīmē viena cilvēka iedarbību uz otru cilvēku. Tādai ietekmei var tikt pakļauts cilvēka organisms (ķermenis), saprāts (psihe), griba (uzvedība).[84] Profesors Aleksandrs Boijko *(Александр Иванович Бойко)* raksta, ka vardarbība aizskar jebkura personīgo neaizskaramību fiziskajā un garīgajā līmenī.[85] Vardarbība, spēka pielietošana vai tās draudi var aptvert pilnīgi visas sfēras un iedarbojas visās jomās – garīgajā, psihiskajā (emocionālajā), fiziskajā un materiālajā. Vardarbības tipiska parādība ir varmākas–upura problēma, kad varmākas un upura lomā atrodas vieni un tie paši cilvēki gan pieaugušie, gan bērni. Tendence kļūt par varmāku vai upuri veidojas jau bērnībā, un vislielākā loma šajā gadījumā pieder audzināšanas stilam.[86] Profesors Andrejs Vilks norādījis, ka „vardarbības eskalācija risinās, sākot no atsevišķās personas nelabvēlīgajiem audzināšanas apstākļiem, kas jau agrāk bērnībā deformē jauno indivīdu, patoloģiskiem procesiem, kas aptver sabiedrību, un beidzot ar valsts politikas virzieniem."[87]

Vardarbība savās izpausmēs reti ir viendabīga. Aksiomātiski skaidrs, ja persona cieš no fiziskas un/vai seksuālās vardarbības, tad vienlaikus piedzīvo arī emocionālo

[81] Lewis, D.A. Unrecognized Victims: Sexual Violence Against Men in Conflict Settings Under International Law. (skatīts 31.05.2013.). Pieejams: http://hosted.law.wisc.edu/wordpress/wilj/files/2012/02/lewis.pdf

[82] Declaration of Commitment to End Sexual Violence in Conflict. (skatīts 10.02.2015.). Pieejams: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/244849/A_DECLARATION_OF_COMMITMENT_TO_END_SEXUAL_VIOLENCE_IN_CONFLICT__TO_PRINT....pdf

[83] International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Basic Standards of Best Practice on the Documentation of Sexual Violence as a Crime under International Law. (skatīts 10.02.2015.).
Pieejams:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/319054/PSVI_protocol_web.pdf

[84] Безверхов, А. Ноняти и виды насилия в уголовном праве России: вопросы правотворчестве и правоприменения // Уголовное право, 2014, № 4, с.11.

[85] Комментарий к УК Российской Федерации / под ред. А.И. Бойко. Ростов н/Д, 1996, с. 278.

[86] Psiholoģijas vārdnīca / G. Breslava redakcijā. Rīga, apgāds Mācību grāmata, 1999, 151. lpp.

[87] Vilks, A. Par vardarbības fenomenu // Jurista vārds, 1997.gada10.septembris, Nr. 17 (59), 7. lpp.

vardarbību. Seksuālās vardarbības upuris parasti tiek pakļauts arī fiziskajai un emocionālajai vardarbībai. Fiziskās vardarbības upuris vienlaikus tiek pazemots arīemocionāli. Reizēm seksuālā vardarbība ir kā fiziskās un emocionālās vardarbības pastiprinošs faktors vai turpinājums.[88] Seksuālā un fiziskā vardarbība, bieži apvienojoties, kļūst par dominējošo uzvedības modeli. Fiziskā vardarbība ir tikai redzamā daļa, zem kuras slēpjas plašs cita veida vardarbības spektrs. Amerikāņu speciālists Skots Alens Džonsons (*Scott Allen Johnson*) apraksta, ka ģimenes varmāka (*batterer, abuser*) ne tikai vienkārši izmanto fizisku spēku, bet laika gaitā vardarbības smagums un intensitāte pieaug. Seksuālās vardarbības turpinātību speciālists sagrupējis četros posmos no mazākas ietekmes (piemēram, sarunas par seksu, pornogrāfisku materiālu rādīšana) līdz smagākajai (spīdzināšana, seksuāls sadisms,[89] nogalināšana).[90] Resursu centra sievietēm „Marta" piemērs: J. *savu partneri S. lamāja, sita, žņaudza, spārdīja kājām, izvaroja. Pēc vardarbīgās rīcības J. upurim atņēma visus saziņas līdzekļus un uz nedēļu ieslēdza dzīvoklī. Kad ievainojumi bija sadzijuši, J. cietušo partneri izlaida no dzīvokļa.*[91] Vardarbība ģimenē notiek savdabīgā kontekstā līdz ar to tajā var apvienoties vairākas vardarbības formas – ekonomiskā, psiholoģiskā, fiziskā un seksuālā vardarbība. Aptuveni 80% bērnu, kas saņēmuši rehabilitācijas pakalpojumus, ir cietuši no vardarbības tieši ģimenes vidē, un no tiem 40% savukārt ir kombinētā vardarbība, kur var būt gan fiziskā, gan emocionālā, gan seksuālā vardarbība."[92] Intīmā partnera fiziskā, psihiskā un seksuālā vardarbība vienlaicīgi, svārstās no 1/3 līdz 1/2. Japānas pētījumā no 613 sievietēm 57% vienlaikus ir piedzīvojušas fizisko, psiholoģisko un seksuālo vardarbību, 10% tikai fizisko vardarbību. Pārskatā par partnera vardarbību pret sievieti Siera Leonē un Nikaragvā no 360 aptaujātajām sievietēm, kurām ir vai bijuši partneri atzina, ka 97 nebija piedzīvojušas vardarbību no partnera puses; 1 – seksuālo vardarbību; 71 psihisko vardarbību; 5 – fizisko vardarbību; vienlaicīgi

[88] Sorokina, M. Vardarbības cēloņi un riska faktori sociālās ārpusģimenes aprūpes centros: Sertifikācijas darbs. Rīgas Geštalta Institūts, 10 lpp. Pieejams: www.gestalt.lv/wbg/tools/download.php?file=files/object

[89] Sadisti, veicot seksuāla rakstura darbības, no upura psiholoģiskām vai fiziskām ciešanām gūst seksuālu apmierinājumu. Speciālajā literatūrā aprakstīti dažādi piemēri: *tēvs zinādams, ka viņa deviņus gadus vecajai meitai ir bail no tumsas, piesēja viņu mežā pie koka un ļāva saviem draugiem nākt naktī un meitu izva*rot. Kādā intervijā, stāstot par savām izjūtām, sadists (sava dēla izmantotājs) apraksta: *mani pārņēma milzīga jūsma jebkurā situācijā, kad varēju izjust savu pārākumu un kundzību. Varas un visspēcības izjūta saglabājas daudz ilgāk. Un es zināju, ka varu to iegūt jebkurā laikā, es zināju, kas man jādara. Un vienīgais, kas man jādara - jāpakļauj kāds savai gribai un es jutu ekstāzi.* – Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. SIA Adria Books, 2007, 109. lpp., 104. lpp.

[90] Plašāk skatīt: Johnson, S.A. Physical Abusers and Sexual Offenders. Forensic and Clinical Strategies. Taylor&Francis, 2007, p. 26-28 (xxviii-xxix).

[91] Resursu centrs sievietēm „Marta". Gada pārdskats 2013. (skatīts 25.02.2015.). Pieejams: http://marta.lv/par-martu/gada-parskati

[92] Luksa, M. Kā aizsargāt bērnu pret seksuālām ļaunprātībām. (skatīts 28.11.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=258729

seksuālo un psiholoģisko vardarbību piedzīvojušas – 3; fizisko un psiholoģisko – 109, bet fizisko, psiholoģisko un seksuālo vardarbību – 74.[93] Saskaņā ar ES Pamattiesību aģentūras veikto aptauju par vardarbību pret sievieti ģimenē 52% aptaujāto sieviešu Dānijā norādīja, ka ir cietušas fiziskas un/vai seksuālas vardarbības dēļ. Somijā – 47% un Zviedrijā – 46%. Latvijā – 32%. Savukārt Polijā tie bija 19% sieviešu, Spānijā – 22% un Horvātijā – 21%. ES direktīvā 2012/29/ES[94] atzīts, ka vardarbība, kas ir vērsta pret personu minētās personas dzimuma, dzimumidentitātes vai dzimuma izpausmes dēļ vai kas nesamērīgā pārsvarā skar konkrēta dzimuma personas, tiek uzskatīta par vardarbību dzimuma dēļ.

Bērnībā augsta vardarbības riska jomas ir ģimene un skola. Tiek norādīts uz vardarbības starppaaudžu transmisiju (*intergenerational transmission of violence*). Bieži bērnu seksuālā izmantošana ir saistīta ar vairākiem faktoriem un bērnu seksuālā viktimizācija var būt tikai viens no apstākļiem, kas cēloniski iedarbojas uz procesu.[95] Pēc Hovarda Snaidera *(Howard N. Snyder)* datiem bērni vecumā no sešiem līdz vienpadsmit gadiem vairāk (23%) bija ļaunprātīgi izmantoti multiapstākļos (*multivictim circumstance*).[96] Vēlākos dzīves posmos ir vairākas iestādes, kur risks tikt pakļautiem vardarbībai ir ievērojami augstāks nekā citur (militārās iestādes, cietumi, slimnīcas, patversmes, bērnu nami, u.c., galvenokārt hierarhiskās institūcijas, kas ir diezgan „izolētas" no ārpasaules, tādējādi kavējot iejaukšanos), lai gan vardarbība notiek gandrīz visās sabiedrības sfērās.[97] Šāds fenomens, kad upuris tiek pakļauts, dažādām vardarbības formām, tiek saukts par daudzformu vardarbību jeb poli–vardarbību (*polyviolence).*[98] Kanādas pētnieki apzinājuši, ka sevišķi augsts seksuālās viktimizācijas līmenis ir universitāšu studenšu vidū (īpaši starp pirmā gada studentēm). No aptaujātām sievietēm (*N=899*): vairāk nekā puse (58,7%), no 14 gadu vecuma piedzīvojušas vienu vai vairākas viktimizācijas formas; 35% – vismaz viens izvarošanas gadījums vai tā mēģinājums; 23,5% – izvarotas. Seksuāla rakstura kontakti bez penetrācijas, pielietojot spēku, draudus

[93] World Report on Violence and Health/ edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 5, p. 91.
[94] ES direktīva 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI
[95] Widom, C.S. Victim of Childhood Sexual Abuse – Later Criminal Consequences. p. 4 (skatīts 10.01.2015.). Pieejams: https://ncjrs.gov/pdffiles/abuse.pdf.
[96] Snyder, H. N. Sexual Assault of Young Children as Reported to Law Enforcement: Victim, Incident, and Offender Characteristics. 2000, Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. (skatīts 17.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf
[97] The Role of Men in Gender Equality - European strategies & insights. European Union, 2013, p. 107.
[98] Turner, A., Finkelhor, D., Ormrod, R. Poly-Victimization in a National Sample of Children and Youth // American Journal of Preventive Medicine, 2010, 38 (3), p. 323–330.

vai narkotikās vielas piedzīvojušas 50,5% sieviešu.[99] Pētnieku grupas veiktā izpēte apliecina, ka bērnu viktimizācijas gadījumos, lielākais vairums (80%) dzīves laikā piedzīvojuši vismaz vienu no viktimizācijas veidiem, 66% piedzīvojuši vairākus, 30% piedzīvojuši piecus un vairāk un 10% pārdzīvojuši vienpadsmit un vairāk. Pētnieki secinājuši, ka seksuālās vardarbības gadījumos cietušie bērni biežāk ir pārdzīvojuši arī citus vardarbības veidus. No visiem pētījumā identificētajiem bērniem 53% cietuši no seksuālās vardarbības un 55% cietuši no fiziskas vardarbības, ko varam nosaukt par daudzveidīgo vai poli viktimizāciju (*poly–victimization*).[100] Bērniem, kuri ir piedzīvojuši seksuālu ļaunprātīgu izmantošanu, ir vairāk iespēju piedzīvot arī citus vardarbības veidus (*Fergusson, Horwood & Lynskey, Mullen, Martin, Anderson, Romans & Herbison).*[101] Profesore Ketija Spata Vidoma (*Cathy Spatz Widom*) pārskatā par seksuālo vardarbību norādījusi uz šādiem bērnu viktimizācijas veidiem (*N=908*): fiziskā vardarbība un nevērība pret bērnu – 70; psiholoģiskā vardarbība – 76; nevērība un pamešana novārtā – 609; seksuālā vardarbība – 125; seksuālā un fiziskā vardarbība un/vai nevērība pret bērnu 28 gadījumi.[102] Pētījums Somijā apliecinājis, ka apmēram 2/3 bērnu piedzīvojuši vismaz vienu vardarbības veidu, mazāk par 5% bērnu piedzīvojuši vismaz piecus viktimizācijas veidus.[103] Piemēram, *Rēzeknes tiesa izskatīja lietu par tēva vardarbīgu apiešanos ar mazgadīgo, kā arī par netiklu darbību izdarīšanu un par dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā veidā ar mazgadīgo. Šādas darbības tēvs veicis ar saviem trim bērniem ilgstošā laika posmā, no 2009. gada septembra līdz 2013. gada jūnijam, izraisot smagas sekas – bērniem radušies psihiski un psiholoģiski traucējumi.*[104] Viktimizācijas pētījumā apzināts, ka zēni, kuri bija piedzīvojuši seksuālu vai emocionālu vardarbību no tiešajiem aprūpētājiem turpmākajā dzīvē uzskatāmi parādīja daudz lielāku seksuālu agresiju. Jāmin arī pieņēmums par mēroga vardarbības *(pan-violence*) pietiekami plašo izplatību. Termins

[99] Senn, Y.C., Eliasziw, M., Barata, C.P., Thurston, E.W, Newby-Clark, R.I., Radtke, H.L., Hobden, L.K., and SARE Study Team Sexual violence in the lives of first-year university women in Canada: no improvements in the 21st century. (skatīts 25.11.2014.).
Pieejams: http://www.biomedcentral.com/content/pdf/s12905-014-0135-4.pdf

[100] Turner, A.H., Finkelhor, D., Ormrod, R. Poly-Victimization in a National Sample of Children and Youth // American Journal of Preventive Medicine, 2010, 38 (3), p. 323-330.

[101] Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 11. (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf

[102] Widom, C.S. Victim of Childhood Sexual Abuse – Later Criminal Consequences. p. 4 (skatīts 10.01.2015.). Pieejams: https://ncjrs.gov/pdffiles/abuse.pdf.

[103] Ellonen, N. & Kääriäinen, J. & Salmi, V. & Sariola, H. Violence against Children and Adolescents in Finland. (skatīts 27.06.2014.). Pieejams:
https://www.poliisi.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/lapsiuhritutkimus_englishsummary/$file/lapsiuhritutkimus_englishsummary.pdf

[104] Tēvam par netiklām darbībām ar saviem bērniem pieprasa 14 gadus cietumā. (skatīts 31.10.2014.). Pieejams: http://nra.lv/latvija/kriminalzinas/127931-tevam-par-netiklam-darbibam-ar-saviem-berniem-pieprasa-14-gadus-cietuma.htm

mēroga vardarbība *(pan-violence*) raksturo indivīdu, kurš vardarbīgu rīcību realizē mājās, ģimenes lokā (vardarbība ģimenē), gan ārpus tās. Dažādu pētnieku salīdzinošo pētījumu rezultāti apstiprina pieņēmumu, ka personas, kuras vardarbīgas ģimenē ir vardarbīgas pret citām personām arī ārpus ģimenes.[105] Pastāv pieņēmums par vardarbības cikliskumu jeb teorija par ļaunprātīgi izmantoto varmāku (*the theory of the abused abuser*), nosaucot to par „Vampīra sindromu" (*Vampire syndrome*) – pagātnē pieredzētās seksuālās vardarbības reproducēšanu.[106] Tiek pieņemts, ka daži indivīdi var pārspīlēt un pārveidot jebkuru traumatisku pieredzi, kas viņiem, iespējams, ir bijusi, pielāgoties esošajiem apstākļiem un izgudrot seksuālās viktimizācijas scenārijus, lai noliegtu savu atbildību par paveiktajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.[107] Dēvējot šo parādību par Pinokio sindromu (*Pinocchio syndrome*), kuru var skaidrot kā indivīda pārspīlētas vai pārveidotas jebkuras varbūtējās traumatiskās pieredzes pielāgošana esošajiem apstākļiem vai seksuālās viktimizācijas scenārija izgudrošana, lai noliegtu atbildību par paveiktajiem nodarījumiem.

Izanalizējot kriminālās statistikas datus, secināms, ka valstī ir vērojams liels to noziedzīgu nodarījumu īpatsvars, kas saistīti ar vardarbību.

1.2. Vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kriminoloģiskais aspekts

Daudzi mūsdienu kriminologi, raksturojot noziedzības fenomenu, īpaši izdala noziedzīgus nodarījumus, kuri izdarīti vardarbīgā veidā. Vardarbības vai draudu pielietošana ir īpašs noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, ko vardarbīgās noziedzības ietvarā aptver vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi. Interesants ir amerikāņu pētnieku vērojums, ka „pēdējos gados noziedzība kļuvusi kā metafora bailēm un nedrošībai."[108] Vardarbība ir nopietna indivīda drošības un veselības aizsardzības problēma visas pasaules mērogā. „Vardarbības kriminoloģija ir sarežģītāka par krimināltiesisko risinājumu cīņā ar to."[109] Jāpiekrīt, Krievijas Federācijas profesora Viktora Luņejeva *(Виктор Васильевич Лунеев)* norādei uz to, ka „vardarbīgas rīcības rezultāts var būt kvalificēts dažādi. Pamatā vardarbību vērtē atkarībā no tās rezultāta (nāve, miesas bojājumu smagums, psihiska

[105] Englander, E.K. Understanding Violence. Mahwah, Taylor & Francis e-Library, 2008, p. 31-32.
[106] Worling J.R. Sexual abuse histoties of adolescent male sex offenders: Differences on the basis of age and gender of their victims//Journal of Abnormal Psychology, 1995 november, 104 (4), 610-613.
[107] St-Yves, M., Pellerin, B. Sexual victimization and sexual delinquency: Vampire or Pinocchio syndrome? Research in Brief. (skatīts 02.05.2013.) Pieejams: www.csc-scc.gc.ca/text/pblct/forum/e141/141n_e.pdf
[108] Friedman, K., Bischoff, H., Davis, R.C. & Person, A. Victims and helpers: Reactions to crime. Washington: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1982, p. 1.
[109] Лунеев, В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции: Мировой криминологический анализ. Москва, Норма, 1997, с. 400.

trauma).”[110] Docents Valērijs Borovikovs (*Валерий Борисович Боровиков*)[111] raksta, ka vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija lielā mērā ir saistīta ar vardarbības pazīmju apraksta terminoloģiju panta dispozīcijā. Pamatoti Latvijas Universitātes profesore Valentīna Liholaja un docente Diāna Hamkova norādījušas uz neskaidrību par uzvedības vardarbīgo formu terminoloģiskajām atšķirībām, jo likumdevējs uz to atbildi nesniedz, savukārt krimināltiesību teorijā vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati nav izstrādāti un tas, tāpat kā AT plēnuma lēmumos un prakses apkopojumos, tiek apspriests galvenokārt atsevišķu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas kontekstā.[112] Analoģiski uz vardarbības jēdziena satura problēmām norāda arī Krievijas Federācijas pētnieki. Analizējot vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas aktuālos jautājumus profesors Ļevs Gauhmans (*Лев Давидович Гаухман*), vērsis uzmanību uz vardarbības jēdziena satura noteikšanas problēmu.[113] Docents Jevgēņijs Bezručko (*Евгений Валерьевич Безручко*) raksta, „lai gan KF KK satur daudzus panta sastāvus, kas nosaka atbildību par vardarbības pielietošanu, bet krimināltiesiskajā regulējumā nav sniegts termina „vardarbība” jēdziens.”[114] KL kā citos likumos, panta juridiskajā konstrukcijā tiek lietoti termini ar dažādu abstrakcijas pakāpi. Vardarbības aprakstam tiek izmantoti dažādi jēdzieni kā sišana, spīdzināšana, cietsirdīga apiešanās, varmācība, mocīšana, uzbrukums vai arī draudi.

Pārliecinošu secinājumu izteicis profesors Pēteris Laķis „pēdējos gadu desmitos gan nav izdevies ierobežot turpmāku noziedzības izvērsumu, agresivitātes arvien plašākas izpausmes.”[115] Pētījums par alkohola lietošanu saistībā ar traumatismu un vardarbību[116] parāda, ka 75% gadījumu varmāka ir vīrietis vidējos gados, sievietes ir bijušas varmākas 14% gadījumu. Tipiskākie vardarbības upuri ir no 25 līdz 49 gadus vecas sievietes, apstiprinot, ka vardarbība pāru starpā ir nopietna problēma valstī. Tomēr, pamatojoties uz datiem par vardarbības gadījumos iegūtajām fiziskajām traumām, dzimuma proporcija kopumā norāda uz to, ka ceturtā daļa jeb 27% vardarbības upuru ir bijuši vīrieši. Pētījumi

[110] Насильственная преступность / под ред. В.Н.Кузнецова и А.В.Наумова. Москва, Спартак, 1997, с. 6.
[111] Боровиков, В. О некоторых подходах в квалификации насильственных преступлений // Уголовное право, 2014, № 4, с. 30.
[112] Liholaja, V., Hamkova, D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas // Jurista vārds, 2012. gada 18. maijs, Nr. 19 (718), 4. lpp.
[113] Гаухман, Л. Проблемы квалификации насильственных преступлений // Уголовное право, 2014, № 5, с. 39.
[114] Безручко, Е. Использование термина „насилие” в уголовном законодательстве Росии // Уголовное право, 2014, № 5, с. 24.
[115] Laķis, P. Socioloģija. Ievads socioloģijā. Rīga, Zvaigzne ABC, 2005, 86. lpp.
[116] Pētījums par alkohola lietošanu saistībā ar traumatismu un vardarbību. (skatīts 08.11.2013.). Pieejams: http://www.sva.gov.lv/files/atkaribas/lietosana_un _vardarbiba.pdf.

rāda, ka 1/5–1/4 daļas sieviešu vismaz vienu reizi, būdamas pieaugušas, ir piedzīvojušas fizisku vardarbību un vairāk nekā viena desmitā daļa sieviešu ir piedzīvojušas seksuālu vardarbību ar spēka pielietošanu. Viktimizācijas pētījumā apzināts, ka vairāk nekā divas trešdaļas aptaujāto ir cietuši noziedzīgos nodarījumos, kas saistīti ar vardarbību (69%). No vardarbībā cietušajiem 16 (14%) – guvuši vieglus miesas bojājumus, 61 (52%) – vidēji smagus miesas bojājumus, bet 40 cietušo (34%) – smagus miesas bojājumus.[117] Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi nozīmīgā apjomā tiek pastrādāti uz ielas, laukumos, parkos vai citās atklātās vietās, arī skolās. Publicistikas materiāli ataino bērnu agresijas pieaugumu. Pēc ārvalstu pētījuma datiem, septītā daļa bērnu skolā vairākkārt tikuši terorizēti, mocīti vai iebiedēti. Fakti liecina, ka 60% no tiem, kuri skolā ir terorizējuši citus, līdz divdesmit četru gadu vecumam jau ir izdarījuši noziedzīgu nodarījumu.[118] ASV viktimizācijas pārskatā norādīts, ka par 76% vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu, kas notikuši skolā, netiek paziņots.[119] Saskaņā ar PVO pētījuma datiem Latvijas skolās ir vieni no augstākajiem vienaudžu neiecietības un vardarbības rādītājiem 38 pētītajās valstīs.[120] Aptaujas dati Latvijā apliecina pieņēmumu, ka jauniešu vidē acīmredzami pieaug nežēlība, aptauju rezultāti ataino: 88% jauniešu ir saskārušies ar agresiju no saviem vienaudžiem, 61% pieaugošo vardarbību starp jauniešiem vērtē kā kritisku un nosauca par aktuālu problēmu. Par visbīstamāko uzskata fizisku vardarbību (84,9%), tomēr tikai nedaudz zemāk tiek vērtēta arī seksuālas vardarbības (65,4%) un emocionālās vardarbības bīstamība (62,8%).[121] Latvijas speciālistu pētījumi vēsta, ka aptuveni 70% skolēnu būtu gatavi piedalīties vardarbībā pret vienaudzi, kas viņiem nepatīk. ANO Bērnu fonda (*UNICEF*) pētījuma „Bērnu labklājība turīgajās valstīs"[122] rezultāti atklāj, ka Latvijas bērni un jaunieši uzrāda vienus no vissliktākajiem rezultātiem uzvedības ziņā – ar vardarbību skolā sastopas gandrīz puse jeb 46% bērnu. Turklāt bieži šie nodarījumi netiek uztverti un saprasti, kā nopietna problēma, kas bērnam var radīt psiholoģiskas un emocionālas sekas, arī būtiski

[117] Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. 2013. „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS", 47 lpp. Pieejams: http://www.providus.lv/public/27837.html
[118] Gulāne, V. Vardarbība ekrānos un agresija. Rīga, izdevniecība RaKa, 2002, 7–8. lpp.
[119] Langton, L., Berzofsky, W., Krebs, C., Hope Smiley-McDonald H. Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010. National Crime Victimization Survey. (skatīts 27.06.2014.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vnrp0610.pdf
[120] Social determinants of health and well-being in Young children. International report from 2009/2010 report. World Health Organization. (26.10.2014.). Pieejams: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf
[121] kompānijas „Xerox" pasūtītais pētījums un Bērnu – noziedzīgo nodarījumu upuru – tiesiskā un sociālā aizsardzība aptaujas rezultāti
[122] ANO Bērnu fonda (*UNICEF*) pētījums „Bērnu labklājība turīgajās valstīs". (skatīts 06.06.2013.). Pieejams: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf

samazināt skolēna vēlmi vai pat spēju mācīties.

Iedzīvotāju reproduktīvās veselības pārskatā (2003–2011) norādīts, ka lielākais cietušo īpatsvars ir reproduktīvajā vecuma posmā no 24 līdz 49 gadu vecumam. Analizējot aptaujas datus, no fiziskas vardarbības pēdējo piecu gadu laikā cietušu respondentu īpatsvars kopš 2003. gada aptaujas gandrīz nav mainījies un saglabājies 29,6% sievietēm un 32,6% vīriešiem; 52% sieviešu un 35,2% vīriešu cietuši no emocionālas vardarbības. Vīriešu vidū īpatsvars kopš 2003. gada ir nedaudz samazinājies. No seksuālas vardarbības cietuši 9,9% sieviešu un 2,5% vīriešu. Aptauja rāda, ka 22,6% sieviešu un 24,5% vīriešu pēc vardarbības gadījuma ir meklējuši palīdzību, kas būtiski neatšķiras no iepriekšējā apsekojuma datiem, savukārt 49,7% sieviešu un 52,1% vīriešu atbild, ka zinājuši, kur meklēt palīdzību, bet to nav darījuši. Tikai 11,8% sieviešu un 14,6% vīriešu nav zinājuši, kur meklēt palīdzību. Palīdzības meklētāju īpatsvars ir zemāks divdesmitgadnieku (20–29 gadi) grupā.[123] Analītiskajā ziņojumā „Latvijas iedzīvotāju veselību" konstatēts, ka būtisks ārējais nāves cēlonis ir vardarbība, it sevišķi vīriešiem pēc 30 gadu vecuma, maksimumu sasniedzot vecuma grupā 50–59 gadi. Dinamikā mirstība no vardarbības samazinās.[124] Pētījuma „Rīgas iedzīvotāju drošumspēja un tās paaugstināšanas iniciatīvas" dati apliecina, ka 2009. gadā Rīgas iedzīvotāju vidū, salīdzinot ar iepriekšējo gadu statistiku, pieaugušas bailes, ka viņus varētu apzagt un viņiem uzbrukt (uz ielas, dzīvoklī, mājā) – 67%, biežāk šāda veida bažas paudušas sievietes – 78%, vīrieši – 54%.[125] Kriminālās statistikas dati Igaunijā[126] atklāj, ka palielinājies to iedzīvotāju skaits, kuri izteikuši bažas par draudiem kļūt par cietušo noziedzīgā nodarījumā – 42% (iepriekš 13%). Citi statistikas dati atklāj, ka viena no piecām sievietēm kādā dzīves brīdī cieš no vīriešu partneru vardarbības, kamēr 25% no visiem ziņotajiem noziedzīgiem nodarījumiem saistīti ar vīrieša uzbrukumu savai sievai vai partnerei.[127] Rādītāji par visiem vardarbības veidiem, tostarp par vajāšanu, sasniedz 45%. Lielāko daļu vardarbības aktu veic vīrieši to tiešajā sociālajā vidē, visbiežāk

[123] Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003–2011). (skatīts 11.10.2013.). Pieejams: http://www.papardeszieds.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=311:latvijas-iedzvotju-reproduktvs-veselbas-ptjums&catid=23:petijumi&Itemid=21

[124] Slimību profilakses un kontroles centrs. (skatīts 12.08.2014.). Pieejams: http://www.spkc.gov.lv/sabiedribas-veselibas-datu-analize/ – SPKC datu bāzē „Ar noteiktām slimībām slimojošu pacientu reģistrs par pacientiem, kuri guvuši traumas un ievainojumus" ir pieejama informācija, ka vardarbības rezultātā gūtas traumas aptuveni 10% no visiem reģistra ierakstiem. Vīriešu procents, kas, cietuši ģimenē, ir neliels (5%–6%), bet sievietes, kas cietušās no vardarbības ģimenē ir krietni vairāk (34%–44%).

[125] Pētījums „Rīgas iedzīvotāju drošumspēja un tās paaugstināšanas iniciatīvas" (skatīts 12.01.2013.) Pieejams: http://www.sus.lv/lv/petijumi/rigas-iedzivotaju-drosumspeja-un-tas-paaugstinasanas-iniciativas, Interesanti, ka cilvēki vecumā līdz 34 gadiem biežāk pauduši bažas par uzbrukuma iespējām. Satraukumu par drošību visvairāk pauduši Latgales priekšpilsētas – 71% un Centra rajona – 70% iedzīvotāji, visretāk Zemgales priekšpilsētas iedzīvotāji – 63%.

[126] Crime in Estonia in 2009 – Summary. (skatīts 25.03.2013.). Pieejams: www.just.ee/crimestatistics

[127] Allen, M., Perttu, S. Sociālā un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēja rokasgrāmata. Helsinku Universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia, 2010, 7 l lpp.

partneri vai bijušie partneri. Tiek secināts, ka apmēram viena no četrām sievietēm savā mūžā var piedzīvot seksuālu vardarbību no intīmā partnera puses. VP un Rīgas pašvaldības policija dienā saņem 19 izsaukumus par konfliktiem ģimenē, bez tīšas miesas bojājumu izdarīšanas vai cita smaga nozieguma. Laikā no 2008 līdz 2014. gadam saņemti 25 280 izsaukumi par konfliktiem ģimenē.[128]

Visvairāk informācijas par izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem uzzinām no plašsaziņas līdzekļiem – preses, televīzija, interneta vides un radio. Šādi tiek radīts priekšstats par mūsu drošību vai nedrošību. Jēdzienu drošs (drošība) „ikdienā lieto, lai apzīmētu stāvokli vai apstākļus, kad kaut kas nav apdraudēts, pakļauts briesmām, aizsargāts pret nejaušībām, kļūmēm, bojājumiem, kā arī, runājot par to, kas ir uzticams, uz ko var paļauties, vai arī apzīmējot kaut kam piemītošu vispārinātu īpašību."[129] Jāpiekrīt, ka „plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem patīk sensācijas un ziņojumi par traģiskiem slepkavības vai izvarošanas gadījumiem. Sabiedrību ietekmē šie gadījumi. Cilvēki kļūst bailīgi un maina savu uzvedību, lai izvairītos no viktimizācijas."[130] Nenoliedzami, ka mēdiju sniegtā informācija ietekmē kopienas attieksmi, uzvedību un vērtības.[131] Pēc zinātniskās literatūras pārskata var secināt, ka pamatā tiek izdalīta: fiziskā vardarbība (samērā plaši tā analizēta zinātniskajā literatūrā), seksuālā vardarbība, psihiskā un emocionālā vardarbība. Rodams arī uzskats par psiholoģisko vardarbību kā tīšu rīcību, kas kaitē personas psiholoģiskajai integritātei.[132] Daži autori izdala vēl vienu kaitējuma veidu – intelektuālā iedarbība, jo ne visas vardarbības formas var attiecināt uz fizisko un psiholoģisko vardarbību. Piemēram, nelikumīga brīvības ierobežošana vai atņemšana, kaitējumu nodara ne tik daudz personas organismam, kā personas tiesībām un tiesiskajām interesēm.[133] Izcilais pirmās neatkarīgās Latvijas valsts profesors P. Mincs rakstījis, ka pārvietošanās brīvības apspiešana saprotama

[128] VP Elektroniskais notikumu žurnāls; Rīgas pašvaldības pārvaldes apkopotā informācija par saņemtajiem iesniegumiem par konfliktiem ģimenē.

[129] Uzņēmuma drošība / autoru kolektīvs, zin.red. U.Miķelsons Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2006, 16. lpp.

[130] Siegel, L.J. Crimonolgy: Theories, Patterns and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 6.

[131] Valsts policija sadarbībā ar „Providus" – par atbalstu noziegumos cietušajiem. (skatīts 26.07.2014.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=500&vid=2

[132] 2011.gada 11. maija Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (skatīts 12.05.2014.).
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija1.pdf
33. pants. Konvencijas dalībvalstis pieņem normatīvos aktus un veic citus pasākumus, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu to, ka par krimināli sodāmu tiek atzīta tīša rīcība, ar kuru, izmantojot piespiešanu vai draudus, nopietni kaitē personas psiholoģiskajai integritātei.

[133] Золотухин, С.Н. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона): Автореф. дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2000, с.14–15. (skatīts 25.11.2013.). Pieejams: http://www.dissercat.com/content/ulichnaya-nasilstvennaya-prestupnost-i-ee-preduprezhdenie-po-materialam-uralskogo-regiona

kā patvaļīga, t.i., pretlikumīga cilvēka aizturēšana vai ieslodzīšana.[134] Jebkura vardarbības forma aizskar cilvēka cieņu, fizisko un psiholoģisko integritāti un ir demokrātiskas sabiedrības pamatprincipu pārkāpums.

Autore uzskata, ka pamatoti vardarbība interpretējama paplašināti, attiecinot to ne tikai uz cilvēka personu kā tiešu vardarbības objektu, bet arī uz citu dzīvu būtni. KL 230.pantā paredzēta atbildība par cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem, ietverot arī seksuāla rakstura darbības ar dzīvnieku.[135] Piemēram, *vīrietis (40-45.g.v.) tiek turēts aizdomās par seksuāla rakstura darbībām ar suni.* Speciālisti norādījuši uz faktu, ka cilvēki, kas ir agresīvi pret dzīvniekiem, ļoti iespējams tieši tāpat, izturas arī pret līdzcilvēkiem. Krievijas pētnieks Aleksandrs Zrelovs (*Александр Павлович Зрелов)*[136] skaidro, ka vardarbība ir īpašs iedarbības veids, ko rada cilvēks, dzīvnieks vai cita dzīva būtne attiecībā pret citu cilvēku, dzīvu būtni vai materiālās dabas priekšmetu, ar mērķi tīši, prettiesiskā veidā, patstāvīgi vai ar trešo personu palīdzību, kā arī ar priekšmetu, tehnisko līdzekli vai vielu, nodarīt tam objektīvi izpaudušos fiziska vai psihiska rakstura kaitējumu vai piespiest to veikt noteiktas darbības. Krievijas zinātnieki Oļegs Starkovs *(Олег Викторович Старков)* un Aleksejs Tjumeņevs (*Алексей Владимирович Тюменев)* norāda, ka „ar vardarbību jāsaprot tīša, kaitīga un sabiedriski bīstama personas (vai personu) mērķu prettiesiska realizācija, iedarbojoties uz cita cilvēka (cilvēku) organismu un/vai psihi vai dzīvnieku. Tās rezultātā tiek nodarīts kaitējums (vai reāli draudi tāda kaitējuma nodarīšanai): 1) dzīvības, veselības, goda, cieņas vai citām personas tiesībām un brīvībām; 2) dzīvībai, veselībai un dzīvnieka fiziskai brīvībai (ja šāds dzīvnieks nerada draudus vitālām cilvēka interesēm vai ja to izķeršana paredzēta zinātniskiem mērķiem, izpētei vai pavairošanai).”[137] Tai pašā laikā jāņem vērā, ka agresijas izpausmes var vērst ne tikai pret dzīvu būtni, bet arī pret nedzīvas dabas priekšmetu. Agresijas izpausmes, kas

[134] Aizturēšana iespējama tieši kā grābšana ar varu (turēšana, sasiešana), ar apmānīšanu (viltu), novedot bezsamaņas vai bezgribas stāvoklī) vai ar draudiem, ietekmējot upura psihi. Iekšējās brīvības traucēšana pastāv t.s. piespiešanā, kas zināmā mērā ieņem centra vietu personīgās brīvības aizskārumu grupā. Viens no piespiešanas līdzekļiem, starp citu, ir draudi. Bet draudi kā iekšējas brīvības aizskārums iespējami arī ārpus piespiešanas, tāpēc tiem arī jāierāda patstāvīga vieta. Piespiešana, bez šaubām, atrodas kā cilvēku nolaupīšanā, tā aizturēšanā, ieslodzīšanā un arī iebrukumā svešā dzīvoklī. Tāpat piespiešana ir arī daudzos citos speciālos noziedzīgos nodarījumos, kas neietilpst brīvības traucējumu grupā, piem., izspiešanā, izvarošanā utt. Tādos nosacījumos piespiešanai kā tādai ir subsidāra noziedzīga sastāva raksturs. – Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS “Rota”, 1939, 252. lpp.

[135] 1) Par cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvnieku, kuras rezultātā tas gājis bojā vai ir sakropļots, vai par dzīvnieka spīdzināšanu; 2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas publiskā vietā vai nepilngadīgā klātbūtnē, vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, vai ja ar to radīts būtisks kaitējums.

[136] Зрелов, А.П. Особенности современного толкования понятия „насилие” // Право и политика. Москва, Nota Bene, 2003, № 7, с. 24–33.

[137] Старков, О.В., Тюменев, А.В. Криминовиоленсология (учение о криминальном насилии). Москва, Юрлитинформ, 2012, с. 92.

izpaužas bojājot vai iznīcinot īpašumu, mēdz saukt par simbolisko agresiju.[138] Krievijas autori to nodēvējuši par *(имущественное насилие)*[139] – vardarbību pret īpašumu. Vardarbība pret īpašumu kā kriminālās vardarbības veids ietver tīšu īpašuma iznīcināšanu, bojāšanu, apgānīšanu, sagraušanu, sabojāšanu, īpašuma novešanu nederīgā stāvoklī vainīgās personas interesēs, lai iedarbotos uz cietušo.[140] Piemēram, agresijas izpausmes simboliskā veidā var izpausties masu nekārtību laikā.[141]

Vardarbīgā noziedzība ir pati problemātiskākā visas pasaules mērogā, izpaužoties starp personām, sociālajām grupām un slāņiem, nācijām un valstīm. Vardarbība, agresija, agresivitāte un nežēlība, uzbrukumi, agresīva uzvedība vai darbība ir personības, sociālo grupu, valsts, un sabiedrības iezīmes. Balstoties uz agresijas dažādām modalitātēm tiek aprakstīti četri agresivitātes apakštipi: 1) nediferencētā agresivitāte; 2) lokālā agresivitāte; 3) naidīgā agresivitāte; 4) nežēlīgā agresivitāte.[142] Vardarbība var izpausties dažādos veidos. Vardarbība var būt: 1) tieša; 2) netieša; 3) sadzīviska; 4) sadistiska; 5) perversa. Tieša, kas ir vairāk vai mazāk atklāts uzbrukums: „verbāla, fiziska, elektroniska, īstenota ar žestiem vai saistīta ar izspiešanu vai šantāžu. Netieša ir vairāk apslēpta, un tā parasti ietver apzinātu manipulāciju ar sociālajām attiecībām, lai panāktu kāda cilvēka atstumtību vai izraisītu nepatiku pret viņu. Vardarbība ir process, un, lai to pārtrauktu, jānovērš visas agresīvās darbības."[143] Vardarbība var būt arī sadzīviska (nespēja tolerēt frustrāciju un jūtas, bezspēcību, dusmas, kas izraisa spēcīgu trauksmi), vāja afektu kontrole. Piemēram, Latvijā 2008. gadā veiktās aptaujas rezultāti rāda, ka 37% no aptaujātajiem atsevišķos gadījumos bērna fizisku sodīšanu uzskata par attaisnojamu 26% uzskata, ka pēriens vai pļauka bērnam palīdz izskaidrot atšķirību starp pareizu un nepareizu rīcību, savukārt 20%

---

[138] Reņģe, V. Sociālā psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 71 lpp.

[139] Старков, О.В. Основы криминопенологии. Уфа, 1997, с. 153; Старков, О.В. Криминопенология. Москва, 2004, с. 262; Тюменев, А.В. Виды криминального насилия. Рязань, 2002, с. 27–28; Старков, О.В., Тюменев, А.В Криминовиоленсология (учение о криминальном насилии). Москва, Юрлитинформ, 2012.

[140] Меликсетян, А.А. Многообразние насилия в терроризме и имущественное насилие. (skatīts 12.07.2014.). Pieejams: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2005/3/meliksetyan.pdf

[141] KL komentāros komentēts, ka masu nekārtības (KL 225.pants) arī var būt saistītas vismaz ar vienu no likumā norādītajām darbībām: *grautiņi* – fizisku vai juridisku personu mītņu izdemolēšanu vai izlaupīšanu; *postījumiem* – valstij, pašvaldībām, juridiskām vai fiziskām personām piederošas mantas, kultūras un mākslas pieminekļu un citu objektu bojāšanu, ka rezultātā būtiski samazinās vai pasliktinās to lietošanas vai patēriņa kvalitāte, kuras atjaunošanai nepieciešami materiāli izdevumi un cilvēka darbs; *dedzināšana* – jebkādas piederības mantas aizdedzināšana neatkarīgi no tā, vai tas izraisījis šādas sekas; mantas iznīcināšana – fiziska vai mehāniska iedarbība uz materiālas dabas priekšmetu, kā rezultātā tas vai nu pilnīgi pārstāj eksistēt kā materiālas dabas objekts vai arī pilnīgi kļūst nederīgs tā lietošanai pēc nozīmes. – Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināllikuma komentāri. 6.grāmata. Sevišķā daļa. Rīga, firma „AFS", 1999, 10. lpp.

[142] Котова, Э.П. Индивидуально-психологические особенности лиц, совершивших агрессивно-насильственные преступления // Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва, 1990, с. 57–75.

[143] O`Mūra, M., Mintons, S.Dž. Kā novērst vardarbību skolās. Rokasgrāmata skolotājiem un vecākiem. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 12–13. lpp.

uzskata, ka bērna fiziska sodīšana ir efektīvs audzināšanas veids.[144] Pētījumā par vardarbības biežumu pret bērnu konstatēts, ka „ekstrēmi fiziskās vardarbības veidi, kas saistīti ar ļoti smagiem veselības traucējumiem, populācijā ir sastopami apmēram 2% gadījumu."[145] Sadistiska vardarbība – vardarbības veicēju uzbudina upura sāpes un ciešanas. Saskaņā ar statistiku 30% sadistu, kuri ir nogalinājuši trīs un vairāk cilvēku, bijusi solīda cilvēka reputācija, 65% sadistu nāk no vidusšķiras. Perversa vardarbība (izteikta sašķeltība – sabiedrībā pieņemama un korekta uzvedība no vienas puses un perversu vēlmju īstenošana slēptās darbībās no otras puses).[146]

Redzams, ka kriminālā vardarbība, aptver plašu darbības loku, savās izpausmēs tā nav homogēna. Vardarbības izpausmes skatāmas globālā līmenī, Eiropas reģiona ietvaros un pasaules kontekstā. Atsaucoties uz PVO ziņojumu,[147] redzams, ka gada laikā tīšas traumas izraisījušas 1,6 miljonus nāves gadījumu: 51% no tiem pašnāvība, 37% no vardarbības starp indivīdiem un 11% saistīti ar karu un konfliktiem. Savstarpēja vardarbība bija otrais vadošais nāves cēlonis starp vīriešiem vecumā no 15 līdz 44 gadiem. Kolektīvā vardarbība, ieskaitot karu, izraisījusi aptuveni 184 000 nāves gadījumu. Kolektīvo vardarbību ietver plaša ieroču pieejamība, politiskā un sociāli ekonomiskā nevienlīdzība un ļaunprātīga cilvēktiesību pārkāpšana. Par vienu no personas vardarbības riskiem ir atzīts alkohols (alkohols un narkotikas pavājina jūtu apvaldīšanu vai izkropļo uztveri un izziņu, līdz ar to likumpārkāpēji sliktāk apzinās, ka pārkāpj tiesību aktus)[148] un ieroču pieejamība. ES valstu vardarbīgās noziedzības statistikas fokusā tās līmenis nav viendabīgs. Lai arī ES valstu statistikas datu analīzes salīdzināšana rada grūtības, jo dalībvalstīs nav noteikta vardarbīgās noziedzības standartizēta definīcija, tomēr vispārējā tendence parāda, ka laikā no 2007. gada līdz 2010. gadam, tās līmenis ir samazinājies par 6%.[149] EP statistika[150]

---

[144] centrs „Dardedze" sadarbībā ar pētījumu centru „Data Serviss" aptaujāja vairāk nekā 1000 Latvijas iedzīvotāju, lai noskaidrotu cilvēku attieksmi pret bērnu fizisku sodīšanu. – Centrs Dardedze. Noliec siksnu (skatīts 10.11.2013). Pieejams: http://www.centrsdardedze.lv/lv/programmas-un-pakalpojumi/kampanas/noliec-siksnu

[145] Ekspertīze par vardarbības pret bērnu biežumu Latvijā. 8 lpp., (skatīts 20.08.2013.).
Pieejams: www.bernskacietusais.lv/download.php?...Vardarbības_pret...biezum...

[146]Rokasgrāmata „Metodes un pieeja sociālā darba jomā". (skatīts 12.05.2013.). Pieejams: http://www.sif.lv/nodevumi/nodevumi/3167/rokasgramata.pdf

[147] Global Health Risks. World Health Organization, 2009. Kā lielākie riski atzīti mirstība un slimības. (skatīts 09.07.2013.).
Pieejams: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/global_health_risks/en/index.html

[148] Klarks, R.V., Eks, Dž.E. Noziedības analīze 60 soļos. Rīga, Valsts policija, 2011, 97. lpp.

[149] Clark, S. Trends in crime and criminal justice, 2010. Population and social conditions. Eurostat. Statistic in focus. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-13-018/EN/KS-SF-13-018-EN.PDF – Šo samazinājumu būtiski ietekmēja Anglijas un Velsas rādītāji. Pārskatot vairāku valstu rādītājus, redzams 2007-2010. būtisks pieaugums Ungārijā (+30%), Dānijā (+28%) un Īrija (19%), un ievērojamu kritumu Latvijā (-26%), Lietuvā (-22%) un Slovākijā (-21%).

apliecina, ka ceturtā daļa sieviešu ir cietušas no vardarbības ģimenē un 6–10% sieviešu cieš no vardarbības ģimenē katru gadu. ES trešā daļa sieviešu (62 miljoni), vecumā no 15 gadiem savā dzīvē cietušas no vardarbības, fiziskajiem vai seksuāliem uzbrukumiem; 5% (9 miljoni) izvarotas; 55% cietušas no seksuālās uzmākšanās, turklāt 32% no cietušajām apliecina, ka varmāka esot bijis darba devējs, kolēģis vai klients. 18% sieviešu piedzīvojušas vajāšanu, kas iedvesusi bailes, 11% sieviešu cietušas no kiberuzmākšanās.[151] Igaunijas noziedzīgu nodarījumu upuru pārskats ataino, ka nedaudz vairāk no vardarbības cieš sievietes, biežāk tas notiek mājās, bet vīrieši no vardarbības cieš ārpus mājas. Gandrīz desmitā daļa cieš no seksuālās uzmākšanās, 2% populācijas pakļauti fiziskai iespaidošanai, 3,6% cieš no citām vardarbības formām.[152] Ir dati, kas norāda, ka Zviedrijā pēdējos 20 gados trīskāršojies imigrantu veikto izvarošanas gadījumu skaits, bet sešas reizes pieaudzis izvarošanas gadījumu skaits, kuros cietušas meitenes līdz 15 gadu vecumam. Daži musulmaņu imigranti uzsver, ka sievietes, kas nevalkā galvas apsegus, pašas mudina uz izvarošanu. Piemēram, *Stokholmas publiskajā pirtī 30 pirts apmeklētāji novēroja, kā kāds musulmaņu imigrants izvaro 17 gadus vecu meiteni, tomēr neviens neko nedarīja, lai izvarošanu nepieļautu*.[153] Provizoriskie dati Krievijā parāda, ka pēdējo gadu laikā no tiešās vardarbības bojā gājuši apmēram 1 miljons cilvēku, vairāk nekā 2 miljoni sakropļoti. Saskaņā ar kriminālās statistikas datiem 36% no cietušajiem seksuālos noziedzīgos nodarījumos ir nepilngadīgie, ik gadu tiek veikti vairāk nekā 20 000 noziedzīgu nodarījumu pret nepilngadīgā dzimumneaizskaramību. Ņemot vērā šo noziedzīgo nodarījumu augsto latentāti, patiesie skaitļi ir krietni lielāki, ar tendenci palielināties.[154] Ārvalstu pētnieku veiktās izpētes pārskats par vecāku cilvēku *(elder abuse*) ļaunprātīgu izmantošanu, pārskats rāda, ka vardarbība un ļaunprātīga izmantošana pret vecākām sievietēm (*elder women*) ir 2, 5 reizes augstāka nekā vardarbība pret vecākiem vīriešiem. Starp 1/5 un 1/4 daļu no vecāku personu viktimizācijas ir laulātā vai partnera vardarbība.[155]

---

[150] Vardarbība pret sievieti. Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2002) 5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, kas pieņemts 2002. gada 30. aprīlī, un Paskaidrojuma raksts. (skatīts 15.09.2013.). Pieejams: www.lm.gov.lv/.../lv_protection_of_women_against_violence.doc

[151] Violence against women across the EU: abuse ar home, at work, in public and online. (skatīts 05.03.2014.). Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-speech-morten-kjaerum_en.pdf

[152]Crime Victim Survey 2009. (skatīts 27.11.2013.).
Pieejams:http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53485/CRIME_VICTIM_SURVEY_2009.pdf

[153] Muslim rape wave in Sweden. (skatīts 03.07.2013.).
Pieejams: http://majorityrights.com/weblog/comments/muslim_rape_wave_in_sweden/

[154] Лыков, В. Растление // Человек и закон, 2002, №7, с. 7.

[155] Boldy, D., Webb, M., Horner, B., Davy, M & Kingsley, B. Elder Abuse in Western Australia. Perth: Centre for Research into Age Care services. (skatīts 16.08.2014.).
Pieejams: https://cracs.curtin.edu.au/local/docs/Elder%20Abuse%20Final%20Report.pdf

Vardarbība pret gados vecākiem ģimenes locekļiem, izmantojot viņu nespēcību un atkarību, faktiski ir „spoguļattēls" vardarbībai pret bērniem ģimenē.[156] Piemēram, pēc informācijas sistēmas KRASS[157] datiem 2012. gadā attiecībā pret vecāku, tas ir māti, reģistrēts viens vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas nodarījums (KL 160.pants).

Zinātniskajā literatūrā pastāv viedoklis, ka vardarbīgā noziedzība aplūkojama plašā un šaurā nozīmē. Turklāt norādāms, ka pasaulē nav vienotas vardarbīgās noziedzības definīcijas. Plašā nozīmē vardarbīgā noziedzība ir noziedzības sastāvdaļa, kas veido īpašu nodarījumu grupu: noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi un genocīds, noziedzīgi nodarījumi pret personas dzīvību veselību, dzimumneaizskaramību, cieņu, godu un brīvību, sabiedrisko kārtību. Definējot vardarbību kā apzinātu darbību vai bezdarbību, fiziska spēka vai varas lietošanā, tās draudi vai faktiska to pielietošana pret personu, personu grupu, valsts iedzīvotājiem, un, kas rada vai var radīt traumas, nāvi, psiholoģisku kaitējumu, tiesību ierobežošanu vai atņemšanu, sagādājot fiziskas, emocionālas sāpes un personas pašcieņas aizskaršanu. Šaurā nozīmē ar vardarbīgo noziedzību pret personu saprot neleģitīmas, ar kriminālliku aizliegtas rīcības, kas apdraud personas dzīvību, veselību un personas fizisko neaizskaramību (tai skaitā dzimumneaizskaramību). Personas dzīvība ir nesaraujami saistīta ar brīvības izpausmēm.[158] Vardarbīgai noziedzībai piemīt augsta kaitīguma un sociālās patoloģijas forma, kas izpaužas nosacīti masveidīgi veiktajos krimināltiesiski aizliegtajos ekstrēmos kriminālās vardarbības aktos, pielietojot dažādas vardarbības formas (fiziskā, psihiskā, psiholoģiskā, utt.). Autore atbalsta plašāko vardarbīgās noziedzības pieeju. Tādējādi vardarbīgo noziedzību, autore var skaidrot kā **noziedzīgu nodarījumu kopumu,[159] kas veikts noteiktā laika posmā un konkrētā teritorijā, izmantojot kriminālo vardarbību (piemēram, fizisko spēku vai draudus to pielietot), kuras pamata mērķis ir atņemt personai dzīvību, nodarīt kaitējumu personas veselībai, fiziskai brīvībai vai personas neaizskaramībai, dzīvnieka dzīvībai un veselībai, kā arī tiesībām uz īpašumu.**

Speciālisti vardarbīgos noziedzīgos nodarījumus klasificē pēc dažādiem aspektiem. Atkarībā no vardarbības rakstura tos iedala četrās grupās: 1) izmantojot fizisko vardarbību

[156] Visos vardarbības gadījumos novērojamas kopīgas iezīmes — pieņem, ka stiprākais drīkst sist vai citādi darīt pāri vājākajam, ka vardarbība ir piemērots vai iedarbīgs paņēmiens, lai panāktu, ka cilvēks dara to, ko liek pāridarītājs vai sodītu viņu par norādījumu nepildīšanu, ka vienam cilvēkam ir tiesības būt vardarbīgam pret otru un ka šāda rīcība ir sociāli pieņemama: Lansdown, G. Children's rights and domestic violence // Child Abuse Review, 2000 november/december, Volume 9, p. 416–426.

[157] IeM IC IIIS „Kriminālprocesa informācijas sistēma" (KRASS)

[158] Гилинский, Я.И. Социальное насилие. Монография. Санкт-Петербург, Издательский Дом „Алеф-Пресс", 2013, с. 49.

[159] ar tai raksturīgo tendenci un dinamiku

(slepkavība, tīši miesas bojājumi, izvarošana utt.); 2) piemērojot fizisko vardarbību, draud nodarīt kaitējumu cietušā vai tā tuvinieka dzīvībai vai veselībai; 3) izmantojot psihisko vardarbību – neslavas celšana, nepatiesu ziņu izplatīšana, utt.; 4) izmantojot psihisko vardarbību, ko veic amatpersonas, literatūrā to dēvē par intelektuālo vardarbību (dienesta pilnvaras pārkāpšana, nelikumīga apcietināšana utt.).[160] Atsevišķi starp vardarbīgiem noziedzīgiem nozdarījumiem profesors Jurijs Antonjans *(Юрий Миранович Антонян)* izdala tādu noziedzīgu nodarījumu kā cietsirdīga izturēšanās pret dzīvnieku. Vardarbības problēmas pētnieki izdala arī sadzīviski vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus. Piemēram, Krievijas kriminologs Danils Koreckis *(Данил Аркадьевич Корецкий)* sadzīviskos noziedzīgos nodarījumus iedala: nevardarbīgajos, kas izdarīti uz nosacīti sadzīviskā pamata un vardarbīgajos, kas izdarīti uz sadzīviska konflikta pamata.

Vardarbības pētniece Olga Mihailova *(Ольга Юрьевна Михайлова)* vardarbīgos noziedzīgus nodarījumus piedāvā dalīt: racionāli vardarbīgajos, kuros vardarbība ir kā noziedzīgā mērķa sasniegšanas līdzeklis un agresīvi vardarbīgajos, kuros mērķis tiek uzskatīts par sasniegtu no vardarbīgas darbības izdarīšanas momenta.[161] Profesore Natālija Ivancova *(Наталья Владимировна Иванцова)* uzskata, ka atkarībā no piemērotās vardarbības kaitīguma, vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus var iedalīt piecās grupās: 1) noziedzīgi nodarījumi ar vardarbības pazīmēm, kas bīstami dzīvībai vai veselībai vai draudiem to piemērot; 2) noziedzīgi nodarījumi ar vardarbības pazīmēm, kas nav bīstami dzīvībai vai veselībai vai draudiem to piemērot; 3) noziedzīgi nodarījumi ar vardarbības vai draudu piemērošanas pazīmēm; 4) sekas kā obligāta pazīme noziedzīgos nodarījumos ar vardarbības pielietošanu; 5) citas pazīmes, kas raksturo vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus.[162]

Profesors Sergejs Inšakovs *(Сергей Михайлович Иншаков)* izdala divu tipu vardarbīgos noziedzīgos nodarījumus: vardarbīgi egoistiski, kuros vardarbība ir kriminālās motivācijas pamats un mantkārīgi vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi, kuros vardarbība tiek pielietota mērķa sasniegšanai.[163] Šis klasifikācijas dalījums atbilst noziedzīgu nodarījumu dalījumam: procesuālajos (sasniedz personas apmierinājumu pašā procesa gaitā) un instrumentālajos (ir kā instruments to vai citu problēmu risināšanai). Tādējādi var secināt,

[160] Криминология – XX век /под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф. В.П.Сальникова. Санкт-Петербург, Издательство "Юридический центр Пресс", 2000, глава 9. Криминальное насилие в Росии.
[161] Михайлова, О.Ю. Проблема жестокости в криминальной психологии: Автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 1985, с. 54-56.
[162] Иванцова, Н. Отражение и оценка общественно опасного насилия в уголовном праве: Вопросы теории и практики. (skatīts 12.12.2014.). Pieejams: http://www.dissercat.com/content/otrazhenie-i-otsenka-obshchestvenno-opasnogo-nasiliya-v-ugolovnom-prave-voprosy-teorii-i-pra
[163] Иншаков, С.М. Криминология: Учебник. Москва, Юриспруденция, 2000, с. 87.

ka vardarbība ir ne tikai mērķa sasniegšanas līdzeklis, bet arī motivācijas un izpausmes elements – iespēja pakļaut sev citus, būt noteicējam pār citiem.

Vardarbība kā personas tiesību pārkāpums uz dzīvību, brīvību, cieņu un fizisko un garīgo integritāti rada sāpes, bailes un ciešanas, šķērsli personas pilnvērtīgai attīstībai, un samazina upuru spējas sniegt produktīvu ieguldījumu ģimenē, ekonomikā un sabiedriskajā dzīvē. Pēc Eiropas Darba apstākļu apsekojuma datiem vidēji 4–5% darbinieku ES ir pakļauti psiholoģiskās vardarbības – mobinga – ietekmei darbavietā.[164] Saskaņā ar ASV viktimizācijas datiem[165] 2011. gadā ASV par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu upuriem kļuvuši 5,8 miljoni iedzīvotāju vecumā no 12 gadiem (2010. g. – 4,9 milj.), gada laikā līmenis pieaudzis par 17% (no 19,3 uz 22,5 uz 1000 personām). Viktimizācijas līmenis 2010 – 1,00; 2011 – 0,9. Igaunijas pārskatā par noziedzīgos nodarījumos cietušajiem norādīts, ka pieaudzis noziedzīgu nodarījumu skaits, kas saistīti ar vardarbības pielietošanu, no 12% 2003. gadā līdz 18% 2009. gadā. No seksuālās uzmākšanās cietuši 6,5% sieviešu un 1,9% vīriešu.[166] ASV statistika liecina, ka trešā daļa valsts nepilngadīgo meiteņu un sestā daļa nepilngadīgo zēnu tiek iesaistīti dzimumattiecībās ar pieaugušo, un bieži tas notiek ģimenes vai radu lokā.[167] Koledžas studentu aptaujā, kas iekļāva 5000 respondentu parāda, ka vairāk nekā 100 studenti (4%) piedzīvojuši vardarbīgus dzimumsakarus.[168] Pētījumi Eiropā rāda, ka „kriminālās viktimizācijas sekas neaprobežojas tikai ar fiziskajiem zaudējumiem, tās ir dziļākas nekā bailes no atkārtotas viktimizācijas. Visradikālāk tiek traumēta cietušā sabiedriskuma izjūta. Personas sociālās aizsardzības sistēma tiek sagrauta. Ikdienā paļaušanās uz pieņemtajām vērtībām tiek apdraudēta. Savstarpējā ne apdraudētība no otras personas puses vairs nevar tikt garantēta. Tiek apšaubīta personas integritāte sabiedrībā."[169] Amerikāņu psihoterapeite Ph.D. Anna Soltera *(Anna Salter)* atzīmē, ka pēc piedzīvotās vardarbības pilnībā mainās cietušā pasaules uzskats, izveidojas traumas ietekmēts pasaules skatījums (*trauma-based worldview)* jeb „satriektās ilūzijas" (*shattered*

[164] Fifth European Working Conditions survey – 2010. Have you been subjected to bullying or harassment at work in the past year? (skatīts 12.11.2013.).
Pieejams: http://www.eurofound.europa.eu/surveys/smt/ewcs/ewcs2010_13_06.htm.
[165] Criminal Victimization, 2011. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Statistics, 2011. (skatīts 18.06.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cv11.pdf
[166] Crime Victim Survey 2009. Tallin, Ministry of Justice, 2010. (skatīts 12.01.2014.) Pieejams: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53485/CRIME_VICTIM_SURVEY_2009.pdf
[167] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, G. de Bekera priekšvārds, 9. lpp.
[168] Sexual Assault Statistics: Sexual Assault statistics. (skatīts 18.06.2013.). Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php
[169] Zīle, J. Par noziegumos cietušo aizsardzības sistēmu Eiropā // Jurista vārds, 1999.gads 4.augusts, Nr. 28 (135), 15. lpp.

assumptions).[170] Latvijas eksperte Ilze Veitnere norāda, ka „traumēto bērnu pārdzīvojumi, ciešanas, mokas, kas izpaužas bailēs, trauksmē, apdraudētības izjūtā, uzmācīgās atmiņās ar emocionālām ciešanām, sava ķermeņa nepieņemšanā, pieskārienu nediferencēšanā, garastāvokļa svārstībās, nomāktībā, depresijā, pat līdz pašnāvības mēģinājumiem, pašsakropļošanās tieksmēm. Bērns nespēj uzticēties pieaugušajiem. Seksuālā vardarbība traumē ne tikai bērna ķermeni – daudz smagāk cieš bērna dvēsele, jūtas; tā deformē augošo personību, atstāj neglābjami traumējošu iespaidu uz visu dzīvi."[171] Vardarbībā cietušajam var novērot dažādas psiholoģiskas un fizioloģiskas reakcijas: gandrīz vienmēr bezmiegs, murgi, apetītes zudums, slikta dūša un vemšana.[172] Vardarbības rezultātā tiek patērēti sociālo dienestu, tiesībsargājošo iestāžu un tiesu sistēmas, veselības aprūpes iestāžu un darbinieku resursi. Piemēram, Labklājības ministrijas pārskatā par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu no prettiesiskām darbībām cietušajiem bērniem 2013. gadā[173], norādīts, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēmuši 2035 bērni (1036 – zēni, 999 – meitenes), no tiem pēc seksuālās vardarbības 75 (3,68%) bērni (27 – zēni; 48 – meitenes, ģimenē – 23 (30,66%) (8 – zēni; 15 – meitenes); ārpus ģimenes 52 bērni (69%) (19 – zēni; 33 – meitenes). Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta 2014. gada pētījumā „Ar dzimumu saistītās vardarbības cena Eiropas Savienībā" datu ekstrapolācijas rezultātā apzināts, ka Latvijā ir šāds ar dzimumu saistītās vardarbības novērtējums: intīmā partnera vardarbība pret sievieti (*intimate partner violence against women*) izmaksas ir 442 229 744 EUR; intīmā partnera vardarbība (*intimate partner violence*) – 495 123 696 EUR; uz dzimuma pamatotu vardarbību pret sievieti (*gender-based violence against women*) – 915 202 736 EUR; bet uz dzimuma pamatota vardarbība (*gender-based violence*) izmaksas ir 1 048 494 715 EUR.[174] Tomēr Latvijā vardarbīgās noziedzības aprēķini nav veikti, bet citu valstu rezultāti atspoguļo iespaidīgas izmaksas. ASV statistika: apmēram 23 miljoni amerikāņu gadā cieš noziedzības dēļ, zaudējumi vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos sasniedz 1,4 biljonus dolāru, salīdzinoši noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu – 15,6 biljonus

[170] Smagi pārdzīvojumi veicina pilnīgi citu uzskatu veidošanos par pasauli; tajos pasaule ir zaudējusi jēgu, pār to vairs nelidinās labsirdīga dievišķā būtne, cilvēks ir bezpalīdzīgs, viņa došība ir gaistošs un pārejošs stāvoklis; labākajā gadījumā viss notiek nejauši, sliktākajā – ar iepriekšēju ļaunu nodomu, turklāt tajā bērni ir tikpat apdraudēti kā pieaugušie. – Plašāk skatīt: Salter, A.C. Transforming Trauma: A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexaul Abuse. California, Sage Publications, Inc., 1995,

[171] Pēcvārds Brokas, R. dokumentālam stāstam „Troļļu zemes princis" Rīga, Zvaigzne ABC, 2003, 173. lpp.

[172] Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 47. – Autors identificē divu veidu cietušo reakciju: ekspresīvā, kad cietusī persona ir iekšēji un ārēji nelīdzsvarota un represīvā, kad dominē noliegšanu un iekšēja pretdarbība.

[173] Labklājības ministrijas pārskatā par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu no prettiesiskām darbībām cietušajiem bērniem 2013. gadā (skatīts 30.11.2014.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/text/2715

[174] Estimating the costs of gender-based violence in the European Union. European Institute for Gender Equality, 2014, p. 143. (skatīts 01.03.2015.).
Pieejams: http://eige.europa.eu/sites/default/files/MH0414745ENC.pdf

dolāru.[175] ASV aprēķināts, ka izvarošanas un seksuālo uzbrukumu, ieskaitot bērnu viktimizāciju, gada izmaksas ir 87 000 USD, vidējās izmaksas cietušajam par izvarošanu vai tās mēģinājumu – 5100 USD.[176] Intīmā partnera vardarbība pret sievieti rada ievērojamus ekonomiskos zaudējumus – ASV ik gadu izmaksā 12,6 miljonus dolāru, kas ir 0,1% no kopprodukta. Somijā ik gadu tiek nodarīts 91 miljonu EUR zaudējums (vidēji 17,4 eiro uz vienu iedzīvotāju), Spānijā – 2,4 miljardu eiro apmērā (vidēji 58,4 eiro uz vienu iedzīvotāju).[177] Itālijas pētnieku aprēķini liecina, ka seksuālā ekspluatācija mafijai ienesot 4,5 miljardus eiro (8% no mafijas nelegālā ienākuma).[178] Profesors A. Vilks, vērtējot noziedzības cenu, atspoguļo projekta HEAT-CO „Harmonizēta Eiropas pieeja transporta izmaksām un projektu izvērtēšanai" rezultātus. Dati parādīja to, ka Latvijā un Lietuvā viena cilvēka „dzīvības cena" ir mazākā ES un tā ir 229 tūkstoši. Vidējā cilvēka „dzīvības cena" ES valstīs bija 876 tūkstoši. Aprēķini liecina, ka Latvijas iedzīvotāju „dzīvības cena" ir 3,8 reizes zemāka nekā tas ir vidēji ES valstīs.[179]

Neskatoties uz atšķirīgajiem statistiskas un pētījumu datiem, vardarbība faktiski eksistē visās valstīs, visās vecuma un sociāli ekonomiskajās grupās. Vardarbīgas rīcības izpausmes ir transkulturāls fenomens. Par citu neaizsargātu personu grupu viktimizāciju bieži vien tiek aizmirst. Nenoliedzami, bez ievērības nedrīkst atstāt pret citām personu grupām veikto vardarbību, piemēram, invalīdiem, ieslodzītajiem, garīgi slimajiem, bēgļiem un patvēruma meklētājiem un citām personām. Jāpiekrīt Dr. Katerīnas Viljamas (*Katherine S. Williams*) norādei, ka viena no neaizsargātākajām personu grupām ir bezpajumtnieki. Šī personu grupa ir nemanāmāka gan politiskā, gan sociālās nodrošināšanas un labklājības ziņā.[180] Bezpajumtnieki piedzīvo visas seksuālās vardarbības formas. Padziļinātā pētījumā (*Browne & Bassuk*) apzināts, ka 92% no bezpajumtniecēm savā dzīvē piedzīvojušas fizisku un/vai seksuālu vardarbību, 43% – seksuālu vardarbību bērnībā un 63% bezpajumtnieču informēja par intīmā partnera vardarbību. Vairāk nekā puse (57,6%) informēja par piedzīvoto vardarbību vismaz divos no četriem vecuma periodiem (0–5; 6–12; 13–18; 18+).[181] PVO ziņojumā „Vardarbība un veselība. Pārskats par situāciju pasaulē" atzīts, ka

[175] Annual Report 2006, National Crime Prevention Council. (skatīts 11.10.2013.). Pieejams: http://www.ncpc.org/about/annual-report
[176] Victims costs and Consequences: A New Look, National Institute of Justice Report, US Department of Justice. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/victcost.pdf
[177] Kampaņa pret vardarbību. (skatīts 12.10.2013.) Pieejams: www.un.lv/uploaded_files/brief_sievietes.doc
[178] Agostino, A., Riccardi, M. Mafia Investments: Where Mafia Groups Invest Their Money and What Business Sectors They// European Police Science and Research Bulletin, winter 2013/2014, Issue 9, p. 4.
[179] Vilks, A. Cik izmaksā noziedzība? // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2013, Nr. 2 (63), 37 lpp.
[180] Williams, K.S. Textbook on Criminology. Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 114.
[181] Goodman, L.A., Fels, K. & Glenn C. No Safe Place: Sexual Assault in the Lives of Homeless Women. (skatīts 10.03.2015.).

seksuālā vardarbība pret vīriešiem un zēniem ir būtiska problēma, kas pētnieciskajā aspektā ir atstāta novārtā, izņemot seksuālo vardarbību pret bērnu. Vienā no pirmajiem vīriešu seksuālās viktimizācijas pārskatiem *(Bell & Weinberg, 1978),* apzināts, ka vīriešu upuru skaits sasniedz 6%. Nacionālā pētījuma rezultāti, parādīja, ka ASV vīrieša viktimizācija ir 16% (*Finklehor at el., 1990).* Salīdzinot dažādu pētījumu datus, *(Urguiza, Kreating, 1990)* tika secināts, ka vīriešu viktimizācija sasniedz 2,5%–17,3%.[182] Dažāda veida seksuāla rakstura piespiedu darbības (izvarošana, uzmākšanās, utt.) pret vīriešiem un zēniem notiek dažādās vietās – mājās, darbvietā, skolā, uz ielas, militārā konflikta vai kara laikā, kā arī cietumos un apcietinājuma vietās. Cietumos piespiedu seksuālas darbības var rasties starp ieslodzītajiem, lai izveidotu hierarhiju, cieņu un uzturētu disciplīnu.[183] Seksuāla vardarbība pret ieslodzītajiem un apcietinātajiem ir margināla tēma. Cietuma videi ir sevišķi negatīva etioloģija (cēlonība). EP Spīdzināšanas novēršanas komitejas gala ziņojumā iekļauts: „daudziem neaizsargātiem cietumniekiem sišana, seksuāla uzbrukuma, izspiešanas un tamlīdzīga pāridarījuma upura loma ir ikdienas realitāte."[184] Pēc operatīvās informācijas un pirmstiesas izmeklēšanas datiem var rezumēt, ka vardarbīgas homoseksuālās darbības pamata sfēra ir brīvības atņemšanas vietas. Spīdzināšanas novēršanas komiteja ir atzinusi, ka vardarbības izpausmes ieslodzīto starpā ir pastāvīga parādība visās cietumu sistēmās. Tāpēc cietuma administrācijas pienākums ir nodrošināt, lai ieslodzītie tiktu aizsargāti no citiem ieslodzītajiem, kuri viņiem vēlas kaitēt.[185] Jāpiekrīt profesora Vitolda Zahara norādītajam, ka cietumos kā savdabīgos kolektoros tiek iepludināti „sabiedrības netīrumi", cietumiem tiek arī uzlikts pienākums veikt šo „netīrumu" sociālo reģenerāciju. Tādējādi diskutabls ir jautājums par brīvības atņemšanas vietās atrodošos personas tikumības uzlabošanas iespējām. Var minēt Aristoteļa atziņu, kurš tikumību raksturoja kā visaugstāko kvalitāti, kuras sasniegšanai nepieciešama visa dzīve.[186] Profesors V. Zahars raksta, ka „sabiedrība novēršas no notiesātās personas. Notiesātais arī zaudē iespēju apmierināt savu

---

Pieejams: http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=558

[182] Shoham, S.S., Knepper, P., Let,t M. International Hanbook of Criminology. Taylor&Francis Group, LLC, 2010, 276.

[183] World Report on Violence and Health. Chapter 6. Sexual violence. WHO p. 154. (skatīts 25.05.2014.). Pieejams: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap6.pdf

[184] Zahars, V. Latvijas krimināpolitika: retrospekcija un nākotnes vīzija. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2011, 48. lpp.

[185] Lai to panāktu, cietuma administrācijai ir jābūt spējīgai pienācīgi rīkoties. Tai ir jāpamana apdraudējuma pazīmes un jābūt pienācīgi apmācītai, lai vajadzības gadījumā iejauktos.Atkarībā no apstākļiem var būt nepieciešami īpaši drošības pasākumi. Uzmanība jāpievērš ieslodzīto izvietošanai. Vienlaikus komiteja norādījusi, ka īpaši apdraudēti ir tie ieslodzītie, kuri tiek turēti aizdomās vai ir notiesāti par nodarījumiem pret dzimumneaizskaramību. – 11.Vispārējais ziņojums par Spīdzināšanas novēršanas komitejas aktivitātēm. Strasbūra, 2001. gada 3. septembris, 27. punkts. Pieejams: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.htm

[186] Milts, A. Ētika. Kas ir ētika. Lekciju kurss. Rīga, Zvaigzne ABC, b.i.g., 9. lpp.

dzimumtieksmi sabiedrībā pieņemtā dabiskā veidā. Ieslodzītais pastāvīgi tiek kontrolēts, un viņš samierinās ar citu ieslodzīto un cietuma personāla klātbūtni visur un vienmēr. Ieslodzītie vardarbīgi pārvērš cits citu par upuriem sociālā, psihiskā, seksuālā un fiziskā aspektā."[187] Valsts pienākums ir darīt visu saprātīgi iespējamo, lai nepieļautu vardarbību ieslodzīto starpā. Neveicot pienācīgus pasākumus, valsts rīkojas prettiesiski. Saskaņā ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes publiskā pārskata datiem 2013. gadā pārvaldē uzsākti divi krimināprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzimumneaizskaramību un tikumību. Atbilstošs piemērs par kameras biedru fizisko un seksuālo vardarbību ir ECT tiesas palātā 17.04.2012. pasludinātais spriedums lietā „J.L. pret Latviju".[188] EP Spīdzināšanas novēršanas komiteja norāda, ka Latvijā cietumu darbinieku reakcijas uz vardarbības gadījumiem nav adekvātas, kā paaugstināta riska grupa minami ieslodzītie, kuru atrašanās ieslodzījuma vietā ir saistīta ar seksuāla noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret bērniem, sievietēm, vai tie ieslodzītie, kuri atrodas hierarhijas zemākajā statusā.[189] Piemēram, *G.C., vēršoties Administratīvajā rajona tiesā ar pieteikumu par zaudējumu, personiskā kaitējuma un morālā kaitējuma atlīdzināšanu, kas nodarīts ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes prettiesisku faktisko rīcību, norādījis, ka Latvijas ieslodzījuma vietās ieslodzītie tiek iedalīti kastās.*[190] Vardarbība cietumos ir problēma arī citviet pasaulē. Publiskā telpā 2012. gada septembrī izskanēja ziņa un parādījās ar slēpto kameru uzņemtie video, kuros redzams, kā Gruzijas cietuma apsargi spīdzina cietumniekus (apmēram 20 sargi sit rindā nostādītus ieslodzītos), tostarp izvarojot ar steku. Saskaņā ar ASV Nacionālo ziņojumu „Seksuālā viktimizācija cietumā un apcietinājumā" 4,4% ieslodzīto un 3,1% apcietināto ziņojuši par piedzīvoto seksuālo vardarbību. Cietuši 25 312 ieslodzītie vīrieši, salīdzinoši sievietes 4774 (sievietes 18,86%); apcietinātie – 8611 vīrieši un 3023 sievietes. Turklāt 16% vīriešu

[187] Zahars V. Notiesātie – tauta tautā. Krimināsodu izpildes problēmas. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2005, 30. lpp.

[188] Lieta „J.L. pret Latviju". Nr.23893/06 Spriedums (kopsavilkums). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 10.12.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pieteiceja/page-7/
Eiropas Cilvēktiesību tiesas palātā 17.04.2012. pasludinātais spriedums lietā apmierināja iesniedzēja prasību par Centrālcietuma administrācijas atteikumu ierosināt izmeklēšanu par viņa fizisko ietekmēšanu un seksuālo izmantošanu no kameras biedru puses. ECT spriedumā atzīts, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pants, nosaka valstij pozitīvu pienākumu aizsargāt ieslodzīto personu veselību un drošību, kā arī veikt efektīvu izmeklēšanu pamatotu sūdzību par vardarbības faktu gadījumos, pat ja tā attiecas uz atsevišķu indivīdu, nevis valsts amatpersonu rīcību.

[189] Piļāne, I. Vardarbība ieslodzījuma vietās (skatīts 11.07.2013.) Pieejams: http://www.lvportals.lv/print.php?id=242929

[190] Pārvalde pieļauj šādu iedalīšanu, ļaujot daļai ieslodzīto uzspiest pārējiem savus izdomātos likumus. G.C. norādījis uz to, ka Liepājas cietuma administrācija vainojama pieteicēja nonākšanā „kreiso" kastā, jo viņš ievietots kamerā ar personām, kuras notiesātas par pedofiliju. Pieteicējam kā „kreisajam" liegts strādāt dažādu veidu darbus (piemēram, dalīt ēdienu), jo pret to varētu iebilst citu kastu ieslodzītie, kā arī varētu notikt uzbrukumi. – Vardarbība ieslodzījuma vietā kā būtisks cilvēktiesību pārkāpums. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums // Jurista vārds, 2013. gada 12. marts, Nr.10 (761), 20–22 lpp.

piedzīvojuši atkārtotu (11 un vairāk reizes) viktimizāciju (salīdzinoši sievietes – 6%). Sievietes biežāk cietušas vienreizējā incidentā – 56%, bet vīrieši – 36%. Apzināts, ka vīriešiem biežāk – 48% piedraudēts ar ieroci vai fizisku izrēķināšanos, bet sievietēm – 30%.[191] Vardarbību ieslodzīto vidū var veicināt vairāki faktori: „ieslodzīto hierarhija („nerakstītie cietumu likumi"), dienas režīma nepiepildīšana ar saturiskām nodarbēm, kazarmu tipa telpas, kurās izvietots liels ieslodzīto skaits, darbinieku trūkums, kompetences trūkums, sadarbības trūkums starp cietuma struktūrdaļām, darbinieku nevēlēšanās iejaukties ieslodzīto savstarpējos strīdos, nesodāmības sajūta – ieslodzītais un cietuma amatpersona zina, ka netiks sodīts par ļaunprātīgu apiešanos."[192]

Kaitīgi ir noziedzīgi nodarījumi, kas skar ne tikai konkrēto cilvēku, bet arī citus grupas pārstāvjus ar tādām pašām pazīmēm – naida noziegumi.[193] Naida noziegums nav vienkāršs vardarbības akts, bet darbība kā naids pret noteiktu rasi, dzimumu, seksuālo orientāciju utt. EP ir aktīvi darbojusies šajā jomā, īpaši rasistiski motivētas vardarbības apkarošanā. Būtiska nozīme bijusi vairākiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem, piemēram, Nahova pret Bulgāriju (2005). Tiesa noteica dalībvalstīm saistošu pienākumu ar vardarbību saistītos incidentos pārbaudīt un izmeklēt rasistiska motīva varbūtību.[194] Pēc FIB datiem[195] 2013.gadā reģistrēti 5928 naida noziegumi (*hate crime*), no tiem 20,8% saistīti ar seksuālās orientācijas motīvu; rasistisku motīvu – 48,5%; reliģisko motīvu – 17,4%; etniskais pamats – 11,1%; pēc dzimuma – 0,3% gadījumi. Saskaņā ar Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas (*Home Office*) datiem,[196] Anglijā un Velsā 2013/14. gadā apzināti 44 480 naida noziegumu gadījumi: 37 484 (84%) bija rasistisks motīvs; 4622 (10%) – ar

[191] Beck, A.J., Paige, M. Harrison P.M., Berzofsky, M., Caspar, R. and Krebs, C. Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates, 2008-09, p. 21. (skatīts 17.07.2013.).
Pieejams: http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=2202

[192] Piļāne, I. Vardarbība ieslodzījuma vietās. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: http://m.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=242929

[193] Naida noziegumu jēdziens ietver Krimināllikumā iekļauto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, ja tie veikti, pamatojoties uz rasistiskiem motīviem. Naida noziegumi ir naidīguma un neiecietības izpausmes pret veselām sociālajām grupām. Upuri ir faktiski „aizvietojami" viens ar otru, tie ir simboliski savas grupas pārstāvji, un uzbrucēji bieži vien ir svešinieki. – Naida noziegumu psiholoģiskās sekas – cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību. Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 8. lpp.

[194] Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (ODIHR) ir sniedzis šādu definīciju, jebkurš noziedzīgs nodarījums, tajā skaitā noziegums pret personu vai īpašumu, kad cietušais, vieta vai nozieguma mērķis ir izvēlēti pēc to faktiskās vai šķietamās saiknes, atbalsta, piederības vai dalības grupā, kas definēta B daļā. B) Grupa var balstīties uz tās locekļu reālu vai šķietamu rasi, nacionālo vai etnisko izcelsmi, valodu, ādas krāsu, reliģiju, dzimumu, vecumu, fizisko vai garīgo invaliditāti, seksuālo orientāciju vai citu līdzīgu pazīmi. – Naida noziegumu apkarošana Latvijā un Čehijas Republikā: Salīdzinošs pētījums. Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 9. lpp.

[195] The Federal Bureau of Investigation. Latest Hate Crime Statistics Report Released. Pieejams: http://www.fbi.gov/news/stories/2014/december/latest-hate-crime-statistics-report-released/latest-hate-crime-statistics-report-released

[196] Hate Crimes, England and Wales, 2013/14. (skatīts 05.03.2015.).
Pieejams: https://www.gov.uk/government/organisations/home-office/about/statistics

seksuālo orientāciju saistīts motīvs; 2273 (5%) reliģisks motīvs; 1985 (4%) ar invaliditāti saistīts motīvs. Pētījumā apzināts, ka bieži par naida noziegumu upuriem (gan izvarošana, gan seksuāls uzbrukums) kļūst netradicionālās seksuālās orientācijas personas. Pēdējo piecu gadā laikā no naida noziegumiem cietuši – 2000 lesbiešu, geju, biseksuāļu, transseksuāļu (1/5 sieviešu un 1/4 vīriešu).[197] Latvijā veiktās sabiedriskās domas aptaujas liecina par ievērojamu neiecietību un negatīvu attieksmi pret personām ar tumšāku ādas krāsu, viesstrādniekiem, patvēruma meklētājiem, bēgļiem un seksuālām minoritātēm. Saskaņā ar IeM IC datiem laika posmā no 2012.gada līdz 2015. gadam Latvijā reģistrēti 45 naida noziegumi (2014. gadā – 8; 2013 – 20; 2012 – 17 gadījumi).

Noklusēta ir arī vardarbība pret prostitūtām. Ministru kabineta noteikumu Nr. 32. 1.punktā (Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi) noteikts, ka prostitūcija ir seksuālo pakalpojumu sniegšana par maksu. Taču vērā ņemams tiesas atzinums par to, ka ar seksuāliem pakalpojumiem nav saprotami tikai un vienīgi tradicionālie seksa veidi – vaginālais, anālais un orālais, bet tie var ietvert arī citas indivīda seksuālo vēlmju apmierināšanas formas.[198] EP rezolūcijā par vardarbību pret sievietēm novēršanu (2010/C 285 E/07) atzīmēts, ka Eiropā, pastāvot iecietībai pret prostitūciju, paplašinās sieviešu tirdzniecība seksuālai izmantošanai, kā arī sekstūrisms. Pēdējo gadu statistika Īrijā uzrāda ievērojamu pret prostitūtām vērstās seksuālās, fiziskās un emocionālās vardarbības pastiprināšanos. Gandrīz visas sievietes, kuras vēršas pēc palīdzības organizācijā „Ruhama", pārcietušas izvarošanu un seksuālu uzbrukumu.[199] Konfliktu teorijas pārstāvji uzskata, ka prostitūcija ir tikai daļa no sieviešu pamatdegradācijas, kas ir raksturīga seksistu sabiedrībai, vēl viena sieviešu ekspluatācijas izpausme. Lielākā daļa prostitūtu ir pārdzīvojušas nabadzību, vardarbību, seksuālo vardarbību un emocionālo deprivāciju.[200] Resursu centra sievietēm „Marta" prakses piemērs, A. dzīvesstāsts: *A. mammai un patēvam bija problēmas ar alkoholu, ne vienmēr mājās bija ēdiens. A. no 10 gadu vecuma seksuāli izmantoja patēvs, bet 11 gados viņa sāka lietot alkoholiskos dzērienus. 13 gados A. nokļuva ielu prostitūcijā un 15 gadu vecumā iesāka lietot narkotikas*. Konstatējot, ka liela daļa prostitūtu, pārdzīvojušas vardarbību bērnībā, visbiežāk no vīriešu puses, konfliktu teorijas

[197] Hate crime. (skatīts 12.03.2014.). Pieejams: http://www.rainn.org/get-information/types-of-sexual-assault/hate-crimes

[198] AT Senāta Krimināllietu departamenta 2005. gada 27. oktobra lēmums lietā SKK–405.

[199] Informācija // Jurista vārds, 2008.gada 31.augusts, Nr. 35 (630), 24. lpp.

[200] Deprivācija (no vārda *deprivatio* – atstumtība) – psihisks stāvoklis, kas veidojas konkrētos dzīves apstākļos, kad subjektam tiek liegta iespēja apmierināt savas dzīves pamatvajadzības pietiekamā daudzumā un ilgstošā laika posmā. Šim jēdzienam tuvi ir jēdzieni „izolācija", kā arī „frustrācija". Klīniskā psiholoģijā šis jēdziens apzīmē vienu no psihisko traucējumu pamatcēloņiem. Tās mehānisms tiek skaidrots tādējādi, ka nepietiekama aprūpe vai ierosme, kas saņemta no apkārtējās vides ir cēlonis nepietiekamai psihiskajai attīstībai, kas vēlāk vairs nevar tikt atgūta, resp., kompensēta. – Benešs, H. Psiholoģijas atlants (attēli un teksti). 2.daļa, 452. lpp.

atbalstītāji uzsver, ka prostitūtas tiek ieslēgtas dzīvesveidā, kurās vīrieši – suteneri un klienti – turpina viņas viktimizēt.[201] Psihoanalītiķe Helēna Deuča (*Helene Deutsch*) norāda, ka „apkārtējā pasaule no topošās sievietes pieprasa pasivitāti, kas pubertātes laikā arī tiek iestrādāta. Šajā aspektā viņa aplūko prostitūcijas psiholoģiju. Prostitūtas tikai daļēji ir pavedināšanas vai sociāli ekonomiskās nepielāgotības upuris, pievērsties šai profesijai vedina arī mazohisma tendences un infantilais narcisms. Prostitūcija ir arī bēgšana no sievietības, t..i., pasivitātes pārvēršana, pieņemot vīrietiskās uzvedības ievirzes.”[202]

Par globālu problēmu kļuvusi bērnu prostitūcija. Jaunākajā pētījumā atklāts, ka 14,4% Itālijas vidusskolēnu (9% jaunāki par 14 gadiem) iesaistās prostitūcijā, pārdodot savu ķermeni klasesbiedriem. Itālija nav vienīgā valsts, kurā bērnu prostitūcija ir pēdējo gadu problēma. Indonēzijā bērni, kas jaunāki par 11 gadiem, tiek pārdoti pusaudžiem, tikai nedaudz vecākiem par viņiem.[203] Pēc UNICEF aprēķina Brazīlijā 250 000 bērnu iesaistīti prostitūcijā. Apzinātas 262 vietas gar šosejas malām, kur mazgadīgas (9–11g.v.) un nepilngadīgas meitenes piedāvā seksa pakalpojumus (vidēji viena uz 10 jūdzēm).[204] Atsevišķi pētījumi ataino, ka 51% prostitūtu ir tikušas izvarotas, 34% pārdzīvojušas uzmākšanos un 17% bijušas incesta upuri. Piemēram, Latvijā prostitūcijā iesaistītās sievietes ir cietušas no uzbrukuma, izmantojot skābi, kas sievietes sakropļošanai ir populāri Tuvajos Austrumos un Dienvidāzijā. Tie demonstrē vīriešu pārākumu un kontroli pār sievieti, apliecinot sievietes bezvērtību.[205] Nepubliskās aptaujas dati apstiprina, ka 80% nepilngadīgās prostitūtas norādījušas uz seksuālās izmantošanas faktu bērnībā. UNESCO pētījumos ir atzīts, kas vardarbības piedzīvošana ir rezultējusies sievietes identitātes sagraušanā un sekmējusi ķermeņa pārvēršanu seksa objektā un komerciālā precē. Piemēram, Zviedrijā atbalsta uzskatu, ka seksuālo pakalpojumu pirkšana ir vīrieša vardarbība pret sievieti. Tāpēc pastāv viedoklis, ka prostitūcija nevar būt labprātīga, sieviete tiek definēta kā upuris. Zviedrijā prostitūcija tiek uztverta kā nopietna sociāla problēma, kas nodara kaitējumu ne tikai indivīdiem, bet arī sabiedrībai kopumā. Savukārt prostitūcijas legalizācija tiek uztverta kā ekstrēmas seksuālās diskriminācijas un

[201] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 197 lpp.,
[202] Citēts: Šuvajevs, I. Dzīļu psiholoģija. Personas, idejas un risinājumi Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 127. lpp.
[203] Evans, J. Schoolchildren prostituting themselves in one in seven Italian schools, shocking survey finds. 12.11.2013. (skatīts 17.11.2013.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2503612/Italian-schoolchildren-prostituting-1-7-schools.html
[204] Reilly, J. The child sex slaves of Brazil's Highway from Hell: Horrifying story of how girls as young as NINE are forced to sell themselves for just £8 a time. (skatīts 28.11.2013.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2492821/Child-prostitutes-Brazils-Highway-Hell-BR-116.html
[205] Prostitūcija ir uzskatāms varas attiecību demonstrējums. (skatīts 04.10.2013.). Pieejams: http://marta.lv/prostitucija-ir-uzskatams-varas-attiecibu-demonstrejums/

vardarbības formas normalizēšana, vīriešu dominantes pastiprināšana pār sievietēm.[206]

Kriminālās vardarbības esamību un veidošanos kopumā nosaka tie paši fakti un nosacījumi, kas ietekmē noziedzību vispārīgi, bet loks un intensitāte vairākām kriminogēnām parādībām un procesiem ir specifiski – būdami īpaši saistīti ar sociālo spriedzi, sabiedrībā un mikrovidē, uzvedības stereotipiem, priekšstatiem par vardarbības pieļaujamību. Bez šaubām, kriminālās vardarbības dinamika korelē ar sociāli ekonomiskiem procesiem valstī. Dažāda veida vardarbības determinācijā īpašu lomu ieņem cilvēka sociālās vajadzības apmierināšana. Racionālas izvēles teorijā ir uzskats, ka likumpārkāpēji vienmēr tiecas gūt labumu no noziedzīgiem nodarījumiem. Šis labums var nebūt tikai materiāls kā zādzību gadījumos, jo ir daudzi citi ieguvumi no noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp seksuāls apmierinājums, apreibināšanās, sajūsma, atriebība, biedru cieņa u. tml. „Ja netiek nodrošināta vitālu svarīgu vajadzību apmierināšana (pārtikas uzņemšana, siltums) tas noved pie cīņas par izdzīvošanu. Vispārēji vardarbība izpaužas tad, kad tiek radīti šķēršļi cilvēka somatiskās vai garīgās potences realizēšanai."[207] Vardarbības sociālie avoti vispirms rodami nevienlīdzīgā sabiedrības strata[208] struktūrā. Tieši sociālā nevienlīdzība veicina ekstrēmiskās uzvedības formas, tajā skaitā kriminālās vardarbības aktus. Kamēr sabiedrības stratifikācijas sistēma atrodas nosacītā līdzsvarā, kriminālā vardarbība būtiski nepārsniedz vidējo. Savukārt līdzsvara pārmaiņas un novirzes attīsta vardarbības pieaugumu. To izsauc divi pamata faktori: strauja to vai citu grupas sociālā statusa pasliktināšanās un sociālās mobilitātes[209] izjaukšana.[210] Citi pētījumi parāda, ka vairumā gadījumu vardarbīga uzvedība sākas un attīstās patoloģiskā ģimenes vidē un šāda situācija var novest līdz seksuālai izmantošanai, pazemošanai vai psiholoģiskai un fiziskai vardarbībai un pat slepkavībai. Vardarbība pusaudžu gados un tālākā dzīves posmā ir cieši saistīta ar vecāku un bērnu konfliktiem bērna pirmajos dzīvības gados, kā arī ar nepieciešamību bērna saskarsmē ar vecākiem. Vardarbība savā veidā ir aburtais loks. Pamatoti var apgalvot, ka vardarbība atkārtojas no paaudzes paaudzē. Kriminoloģijas teorijā atzīts, ka ģimenē no paaudzes uz paaudzi tiek nodotas

[206] Pētījums par seksa industriju un tās ierobežošanas mehānismiem Rīgā un Latvijā. Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts „Atvērtu darba tirgu sievietēm". (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads%5Cresources%5CEQUAL/BISS_petijums_seksa_industrija.pdf

[207] Частная криминология / отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 245.

[208] Sabiedrības slānis, sociālā grupa, šķira.

[209] *sociālā mobilitāte* – sociālā pārvietošanās, izmaiņas cilvēku sociālajā stāvoklī (statusā). Izšķir vertikālo un horizontālo mobilitāti. Vertikālā mobilitāte – cilvēku pārvietošanās no vienas sociālās grupas uz citu, augstāku vai arī zemāku, sabiedrības sociālajā struktūrā. Horizontālā mobilitāte – cilvēku pārvietošanās sociālajā telpā, nemainot savu sociālo statusu. – Mūrnieks, Ē. Mācību materiāli un vingrinājumi socioloģijā. Rīga, RTU izdevniecība, 2003, 13. lpp.

[210] Олышанскйи, Д.В. Психология терроризма. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 26.

morālās vērtības, vērtību orientācijas. Tas būtiski ietekmē pusaudža uzvedību. Psiholoģijas profesores Laura Beikere (*Laura A. Baker*) un Birgita Mednika *(Birgitte R. Mednick)* atklāja, ka vīrieši vecumā no 18 līdz 23 gadiem, kuriem tēvi bijuši noziedznieki, 3,8 reizes vairāk izdara vardarbīgos noziedzīgos nodarījumus. Kembridžas Universitātes profesora Deivida Farringtona (*David P. Farrington*) pētījuma dati parādīja, ka zēni, kuru vecāki bija apcietināti līdz viņu 10 gadu vecumam, 2,2 reizes biežāk paveica vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus nekā ar nekrimināliem vecākiem.[211]

Kopumā var norādīt, ka vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus izraisa kopējie nelabvēlīgie sociālie, ekonomiskie, tiesiskie, sociāli psiholoģiskie un citi faktori, kā arī specifiskie faktori. Pie vardarbīgās noziedzības faktoriem attiecināmi: 1) audzināšanas trūkums ģimenē; 2) nepilnības apmācību procesā; 3) nepilnīgi attīstīta brīvā laika un atpūtas aktivitātes, kas rada bezdarbību, kūtrumu un veicina noziedzīgu rīcību; 4) alkoholisms un narkomānija; 5) sabiedrības kultūras degradācija – kriminālās subkultūras „slavināšana"; 6) masu informācijas līdzekļu negatīva ietekme; 7) ideoloģijas un tikumības krīze sabiedrībā, politiskā un ekonomiskā krīze; 8) neefektīva tiesībsargājošo iestāžu darbība; 9) ieroču pieejamība; 10) viktimoloģiskās profilakses trūkums, tās nepietiekama attīstība; 11) kriminālā pašdeterminācija – noziedzības pārstāvju nosliece ieaudzināt jauniešos vardarbību.[212] Jauniešu vardarbības riska faktori: individuālie – bioloģiskie; psiholoģiskie un uzvedības raksturojums; attiecību faktori; ģimenes ietekme; vienaudžu ietekme; kopienas līmeņa faktori – bandas; šaujamieroči, narkotikas; sociālā integrācija*;* sabiedrības līmeņa faktori – sociāli demogrāfiskie rādītāji; ienākumu nevienlīdzība; valsts politiskā struktūra; kultūras faktoru ietekme.[213]

Acīm redzami vardarbīgās noziedzības izplatība ir problēmu jautājums, kas prasa rast risinājumu sabiedrībai kopumā. Lai vērstos pret vardarbību, svarīgi to darīt ātri un aktīvi. Piemēram, valstī ir nepieciešama kultūras politika, kuru realizējot mazinātos vardarbīgās tendences sabiedrības vidū. Vardarbības problēmu pētnieki profesore Mona O`Mūra un psiholoģijas doktors Stīvens Džeims Mintons rokasgrāmatā „Kā novērst vardarbību skolā" raksta, „pretvardarbības politiku var īstenot, izmantojot divu veidu stratēģiju: 1) vēršoties pret notikušajiem vardarbības un agresīvas uzvedības gadījumiem un 2) veicot profilakses

[211] Hawkins, D.J., Todd, I., Herrenkohl, T.I., Farrington, D.P., Brewer, D., Richard, F., Catalano, R.F., Tracy, W., Harachi, T.W., and Cothern, L. Predictors of Youth Violence. (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/179065.pdf

[212] Иншаков, С.М. Криминология: Учебник. Москва, Юриспруденция, 2000, с. 90–91.

[213] World Report on Violence and Health/ edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 34-42.

pasākumus, lai nepieļautu pāridarījumus."[214] Svarīga ir arī efektīvāko probācijas metožu noteikšanā. Piemēram, minētie vardarbības pētnieki kā efektīvu pretvardarbības pieeju min bezpārmetumu pieeju (*no blame*). „Pamatojoties uz šo filozofiju, agresīvo darbību, vispirms nošķir no izpildītājiem un tad meklē konstruktīvus un rehabilitējošus risinājumus. Būtiski, ka visi vardarbībā iesaistītie mācās uzņemties atbildību par savām darbībām, atzīstot un nosodot nepiedienīgu uzvedību, apgūstot jaunas prasmes, zināšanas par vardarbības būtību, sekām un konfliktu risināšanas veidiem (8.lpp)."

Tajā pašā laikā jāatzīst, kad pēdējos gados valstī īpaša uzmanība tiek pievērsta tieši vardarbības problēmai plašākā aspektā, tiek meklēti risinājumi jau esošajiem vardarbības izpausmes rezultātiem, tomēr problēmu nav iespējams atrisināt, balstoties uz tās sekām. Tradicionāli vardarbības prevencija tiek iedalīta trīs līmeņos: primārā, kuras mērķis ir vardarbības novēršana (vēl pirms tā notikusi); sekundārā, kura fokusējas uz neatliekamu reakciju jau notikušajā vardarbības faktā, piemēram, medicīniskās palīdzības sniegšana līdz ievietošanai stacionārā, neatliekamās medicīniskās palīdzības ārstu sniegtā medicīniskā palīdzība vai slimību ārstēšana, kas pārnēsājamas dzimumkontaktu ceļā pēc izvarošanas; terciārā – dažādu veidu, ilgākā laikā veicamās medicīniskās palīdzības sniegšana vardarbības seku neitralizēšanai, tai skaitā rehabilitācija, reintegrācija, mēģinājumi mazināt indivīda traumu sekas. Pēdējo desmit gadu laikā Latvijā attīstījušies preventīvie pasākumi visos trīs līmeņos. Savukārt iedarbības līmeņi uz vardarbību ir šādi: vietējais ietekmes līmenis; nacionālais līmenis; globālais līmenis. ANO eksperti uzskata, ka problēmas atrisinājums ir jaunu zināšanu gūšana un apkopošana, inovatīvo metodiku pārbaudīšana, eksperimentālo projektu rezultātu analīze un dalīšanās pieredzē un informācijā ar mērķi mācīties un palielināt mūsu spējas un iespējas.[215] Vardarbība ir kompleksa problēma, tāpēc preventīvo pasākumu kopumam ir jābūt tādam, kas spējīgs reaģēt uz daudzveidīgām vajadzībām. Secināms, ka vardarbības pētniecībai nepieciešams daudzveidīgs raksturs. Ņemot vērā šo nodarījumu smagās un dažkārt neatgriezeniskās sekas, ļoti svarīgi pievērst uzmanību veiktajiem dzimumnoziegumiem.

[214] O`Mūra, M., Mintons, S.Dž. Kā novērst vardarbību skolās. Rokasgrāmata skolotājiem un vecākiem. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 12-13. lpp.
[215] Kane, J. Bērnu seksuālās izmantošanas novēršana, 2007, 6. lpp. (skatīts 10.03.2014.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf

2. SEKSUĀLĀ VARDARBĪBA KĀ PRETTIESISKAS UZVEDĪBAS FORMA

2.1. Seksuālās uzvedības modeļi, daudzveidība un izplatības vispārējs raksturojums

Citāda seksuāla orientācija, seksa objektu un formu daudzveidība intensīvi ienāk mūsu sabiedrības dzīvē. Demokrātiskās valstīs jēdziena „sabiedrības drošība" saturs ir orientēts uz publisko interešu aizsardzību, sabiedrības tikumības interesēs valstij ir tiesības reglamentēt aizliegumus dzimumattiecību sfērā. „Īpaša nozīme un specifiskas izpausmes formas ir dzimumekscesiem – prostitūcijai, homoseksuālismam, izvarošanām, seksuāli transmisīvajām slimībām, pornogrāfiska materiāla izplatīšana utt. Šīs un citas seksuālās uzvedības formas ietver sevī ne tikai negatīvus morāli tikumiskus elementus, bet atsevišķos gadījumos arī administratīvo pārkāpumu vai noziedzīgo nodarījuma sastāvus."[216] Nedaudz ieskatoties seksuālās uzvedības modeļu daudzveidībā, precizējams jēdziens seksuālā uzvedība. Cilvēku seksuālā uzvedība visās sabiedrībās tiek virzīta un kontrolēta. „Funkcionālisti uzsver, ka cilvēku seksualitātes ievirzīšanai visās sabiedrībās tiek izmantotas tādas sociālās institūcijas kā laulība un ģimene.[217] Laika gaitā, sabiedrībā kopumā tiek veidoti un realizēti seksuālās uzvedības un dzimumvajadzības apmierināšanas uzvedības modeļi. Dzimumdzīves tabu (pirmatnējais dzimumattiecību aizliegums asinsradinieku starpā, kā arī pirms pilngadības sasniegšanas) bija pirmatnējās sabiedrības izcils sasniegums, kas paātrināja tās locekļu garīgo un fizisko spēju attīstību.[218] Tiesību vēsturnieks Arveds Švābe, analizējot zemnieku tiesības, raksta, ka „mūsu zemnieku tiesības izvarošanu uzskata par smagāku nodarījumu nekā nonāvēšanu, jo pēdējo var izpirkt ar naudu, bet par pirmo paredzēts publiski tiesisks nāves sods."[219]

Cilvēka seksuālo uzvedību var definēt un izskaidrot ar terminiem – normāla seksualitāte, seksuālā deviance, seksuālas dabas traucējumi (seksuālās disfunkcijas, parafīlijas) un seksuālie noziedzīgie nodarījumi. Seksualitāte ir dabiska un neatņemama katra cilvēka un viņa dzīves daļa. Tas ir centrālais personības aspekts visas dzīves garumā, seksuālās izpausmes uzvedībā ir vērojamas visos vecuma posmos. Tiek izdalīti divi galvenie faktori, kas nosaka cilvēka seksuālo uzvedību: mantotais seksuālo reakciju modelis, kas ir attīstījies kā līdzeklis, lai nodrošinātu vairošanos, un kas ir daļa no katra indivīda ģenētiskā mantojuma, un sabiedrības ietekme uz indivīda seksualitāti

[216] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 194. lpp.
[217] Turpat, 196. lpp.
[218] Ģimene / A.Studentes redakcijā. Rīga, Zvaigzne, 1985, 15. lpp.
[219] Švābe, A. Vecākās zemnieku tiesības. Rīga, Latvijas Skolotāju savienība, 1927, 48. lpp.

(savaldīšanās pakāpe vai cita veida ietekme, kas iedarbojas uz indivīdu).[220] Pētnieces Dr. Sūzanna Sprečera un Dr. Katelīna Makkineja (*Susan Sprecher; Kathleen McKinney*) seksualitāti definē kā seksuāli pamudinošu uzvedību un reakciju, kā arī seksuālu attieksmi, iekāri, alkas un komunikāciju.[221] Seksualitāte ir būtisks cilvēka dzīves aspekts, kas ietver dzimumu, dzimtes identitātes un lomas, seksuālo orientāciju, erotismu, baudu, intimitāti un reproducēšanos. Seksualitāti izjūt un tā izpaužas caur domām, fantāzijām, vēlmēm, pārliecību, attieksmēm, vērtībām, uzvedību, darbību, lomām un attiecībām.[222] Seksualitāti ietekmē vairāku faktoru – bioloģisko, psiholoģisko, sociālo, ekonomisko, politisko, kulturālo, reliģisko un garīgo mijiedarbība. Bērnu seksuālo uzvedību var iedalīt trīs kategorijās: 1) vecumam atbilstoša seksuālā uzvedība, 2) izmainīta seksuālā uzvedība, 3) vecumam neatbilstoša seksuālā uzvedība.[223] Seksologs Arturs Šulcs skaidro, ka seksualitāte ir arī attieksme pret sevi, attieksme pret otru, attiecībām, distanci, kā arī pasaules uzskats, kā mēs raugāmies uz šo dabisko procesu. Maza bērna acīs dzimumorgāniem, kreisās kājas īkšķim vai acij ir vienādi svarīga loma. Tie ir izziņas vērti. Nodibinājuma „Centrs Dardedze" vadītāja Laila Balode norādījusi, ka par bērnu normālu seksuālu uzvedību liecina vērojami starp bērniem, kuri ir viena vecuma un līdzvērtīgi fiziski attīstīti. Tā ir spontāna un nav plānota. Tā ir brīvprātīga (bērni ir piekrituši iesaistīties, nav izteiktas kauna izjūtas). To ir viegli pārtraukt, kad vecāki apstādina bērnu vai izskaidro drošības noteikumus.[224]

Bieži vien seksualitāte kļūdaini tiek asociēta tikai ar seksuālajām attiecībām vai seksuālām sajūtām. Seksualitātes jēdziens ir daudz plašāks, tās būtiskākie aspekti ir: 1) juteklība, sava ķermeņa apzināšanās un pieņemšana, spēja baudīt un pieņemt savu un cita cilvēka ķermeni kā fiziski, tā arī psiholoģiski, spēja uztvert pasauli (ķermeņa tēls, vajadzība pēc fiziskiem kontaktiem, fiziskā pievilcība un fantāzijas); 2) intimitāte un attiecības – spēja un vajadzība saņemt un dalīties emocionālā tuvībā ar citu cilvēku (rūpes par citiem, dalīšanās mīlestībā, emocionālā pieķeršanās un gatavība uzticēties); 3) seksuālā identitāte – seksualitātes, vīrišķības un sievišķības izpratne (dzimumlomas, seksuālā

[220]Gebhard, P.H. Human Sexual Behaviour. (skatīts 12.01.2014.).
Pieejams: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/537102/human-sexual-behaviour
[221] Harvey, J.H., Wenzel, A., Sprecher, S. The Handbook of Sexuality in Close Realitionships. Mahwah, New Jersey London, Lawrence Erlbaum Assocuates, Publishers, 2004 p. 3.
[222] Sexual Health: A public health challenge in Europe. WHO Regional Office for Europe, 2011. (skatīts 05.03.2015.). Pieejams: http://www.europeansexology.com/files/WHO_2011.pdf
[223] Vardarbības un diskriminācijas mazināšana bērnu un jauniešu vidū. Rokasgrāmata darbam ar bērniem un jauniešiem. Latvijas Sarkanā Krusta Jaunatne, 2012, 24. lpp.
[224] Balode, L. Seksuālā attīstība un seksuālā vardarbība, problēmas un risinājumi. Prezentācija. (skatīts 05.03.2015.). Pieejams: www.bti.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/Sex_vd...

orientācija, dzimuma aizspriedumi), seksuālā veselība; 4) seksualizācija – seksualitātes izpausmes kavējošais, negatīvais aspekts, izprotams kā seksuāla iespaidošana, vardarbība.[225] Pamatota ir tiesību jomas autoritātes P. Minca norāde, ka dzimumtieksmes – kurās daba ietvērusi cilvēka cilts atjaunošanās nepārtrauktību – kā katrs instinkts – var krist pārmērībā un izvirst. Lai to ievirzītu pienācīgās robežās, gudrā daba vispirms līdzās tām nolikusi kauna instinktu un saistījusi ar viņu pārmērību veselībai kaitīgās sekas.[226] Profesors A. Milts raksta „ja cilvēki nav kulturāli un tikumīgi, nav iespējams […] nedz panākt uzplaukumu sociālajā dzīvē, nedz īstenot pat labus likumus. Morāla personība [...] nav nekas cits kā saprātīgas būtnes brīvība, kas pakļaujas morāliem likumiem (psiholoģiska personība ir tikai spēja apjēgt sevis pašas identitāti dažādos savas eksistences stāvokļos).”[227] Austriešu zinātnieks Konrāds Zaharijs Lorencs (*Konrad Zacharias Lorenz*)[228] norādījis, ka morāle ir kompensējošs mehānisms, kas vada mūsu instinktus funkcionāli pierastā sistēmā, kādu prasa sabiedrības dzīve. Aiz morāles stāv emocionālais fons, kas rada vērtību apziņu. Kultūras tradīcijas, ierastas cilvēka bezapziņā, darbina viņa uzvedību un rada mīlestību, draudzību un arī naidu. Nepārprotami, ka „sociālo normu zināšana dod iespējas ikvienam veidot pēc iespējas optimālāku uzvedības modeli, izvairīties no novirzēm uzvedībā un izvairīties no negatīvajām sekām.”[229]

Pastāv daudzas seksuālās novirzes jeb parafīlijas – neparasto seksuālo objektu izvēle vai izkropļota seksuālā darbība (tai skaitā seksuālās izvirtības – perversijas). Par seksuālo perversiju (lat. *perversio sexualis*; *perversus* – apgriezts, ačgārns, *sexus* – dzimums) sauc pretdabisku, slimīgu tieksmi, it īpaši seksuālajā jomā; novirzi no normas, izkropļojumu.[230] Viena no nežēlīgākajām un smagākajām novirzēm ir bērnu atzīšana par seksuālo vajadzību apmierināšanas objektiem. Bērni, apzinoties vai pat neapzinoties savu dzimumpiederību, tiek izmantoti seksuālo vajadzību apmierināšanai gan vardarbīgi, gan arī, izmantojot viņu infantilismu, nepietiekamo pieredzi, paaugstinātu interesi par vēl nepieredzēto un neizjusto utt.[231] Pamata seksuālās novirzes (parafīlijas) ir aprakstītas „Starptautiskajā slimību klasifikācijā”[232] diagnožu grupā *F65*, kuri tiek uzlūkoti kā

[225] Kondrāte, I., Kuņicka, I., Rocēna, I., Jātniece, I. Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem. ANO Attīstības programma. Izglītības un zinātnes ministrija, 2003, 79. lpp.
[226] Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota”, 1939, 276. lpp.
[227] Milts, A. Ētika. Personības un sabiedrības ētika. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000, 12, 15. lpp.
[228] Лоренц, К. Агрессия (так называемое „зло”). Москва, Издателская группа „Прогресс”, 1994, с. 247.
[229] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 58. lpp.
[230] Svešvārdu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība „Avots”, 2008, 647. lpp.
[231] Vilks, A. Citādais, apzināmais, bet – vai pieņemamais? Tolerences robeža // Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2013. Rīga, RSU, 2014, 82. lpp.
[232] angļu: ICD-10 International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems: Klase V — Psihiskie traucējumi un uzvedības traucējumi, Personības traucējumi un uzvedība brieduma vecumā, Seksuālo

psihiskie traucējumi – slimības. Piemēram, raptofilija – dzimumtieksmes traucējumi, kad seksuālā apmierinājuma gūšana iespējama tikai, realizējot vardarbīgu dzimumaktu. Šajos gadījumos cilvēkam nepieciešama ārstēšana. Vācu psihiatrs Ričards fon Krafts-Ebings (*Richard von Krafft-Ebing*) jau 1886. gadā, norāda uz vienu no dzimuma patoloģijām – hiperestēziju.[233] Tiek vērsta uzmanība uz nekontrolējamu dzimumtieksmi un pastāvīgu vēlmi, kas viennozīmīgi tiek atzīta par slimīgu, jo nav vairs būtiski, kas ir to apmierināšanas subjekts, bet gan tas, ka tās ir jāapmierina. „Viena no būtiskām anomālijām dzimumdzīvē ir nenormāla tieksme pēc dzimumakta un no tā izrietošu stipru un īstu nepieciešamību apmierināšanu pēc dzimumtieksmes."[234] Zinātnieki uzskata, ka parafiliju slimniekiem parasti izpaužas vairākas novirzes dažādos dzīves posmos. Savu maksimumu šādas izpausmes sasniedz 15–25 gadu vecumā, tad pakāpeniski mazinās. Mūsdienās līdzās citām atkarībām jeb adikcijām tiek runāts par seksuālo atkarību *(sexual addiction).* Seksuālo atkarību pēta ASV un Krievijā. Statistika ASV parāda, ka neliels procents koledžas studentu cieš no seksuālās atkarības. Pamatā seksuāla atkarība novērota pieaugušajiem, apmēram 12 miljoniem cilvēku. Amerikāņu pētnieku grupa,[235] desmit gadus pētot seksuālo atkarību, atklāja, ka 8% vīriešu un 3% sieviešu ir seksuāli atkarīgi. Par seksuālo atkarību var runāt tikai tad, kad izpaužas uzmācība (kompulsivitātes) elementi un pilnīga seku ignorēšana. Šis raksturojums attiecas uz gadījumiem, kad cilvēka uzvedībā var saskatīt jebkurai atkarībai tipiskas pazīmes: nespēju kontrolēt impulsus, šajā gadījumā seksuālos, turklāt laika gaitā seksuālie impulsi izpaužas arvien biežāk.[236] Īstenībā seksuālo problēmu ārstēšanā specializējušos terapeitu vidū nav pilnīgi nekādas vienprātības, kā varētu diagnosticēt seksa atkarību. Seksuālā atkarība izpaužas dažādos veidos. Lielai daļai atkarīgo vīriešu tā ir kompulsīva (uzmācīga) masturbācija, neizvēlīgi dzimumsakari („ar ko pagadās"), sekss ar prostitūtām, grupveida sekss, kā arī īpaši augsts dabisku seksuālo kontaktu vajadzības līmenis – vairākas reizes diennaktī, bez brīvdienām.[237] Vairāki ASV

---

priekšrocību traucējumi

[233] Izcelsme *hiper* + sengrieķu *aisthēsis* `sajūta`, kāda maņu orgāna, it īpaši ādas, pārmērīgs jutīgums. Svešvārdu vārdnīca/autoru kolektīvs. Rīga: izdevniecība „Avots", 2008, 322. lpp.

[234] Крафт-Эбинг, Р. Половая психопатия. Москва: Республика, 1996, 9.Гиперестезия (болезненно повышенное половое влечение)

[235] Sexual Addiction. (skatīts 23.12.2014.). Pieejams: http://www.medicinenet.com/sexual_addiction/page2.htm#what_is_sexual_addiction_and_what_are_the_types_of_sexual_addiction

[236] Pētnieki secina, ka lielākajā daļā atkarības gadījumu tās ir vardarbības vai seksuālās uzmākšanās akta sekas, kas piedzīvots bērnībā vai pusaudža vecumā.

[237] Lāce, D. Seksuālās atkarības valgos. Psiholoģijas Pasaule, 2006.gads 19. jūnijs (skatīts 27.06.2013.). Pieejams: http://www.psihologijaspasaule.lv/; Sexual Addiction. (skatīts 23.12.2014.). Pieejams: http://www.medicinenet.com/sexual_addiction/page2.htm#what_is_sexual_addiction_and_what_are_the_types_of_sexual_addiction

pētnieki uzskata, ka par seksuālo atkarību var runāt gadījumā, kad uzvedību raksturo šādas pazīmes: 1) nespēja kontrolēt seksuālos impulsus; 2) ir vērojamas uzvedības izraisītas negatīvas sekas, kaut pats atkarīgais to noliedz; 3) rodas grūtības citās dzīves jomās (visbiežāk ģimenē un darbā); 4) laika gaitā seksuālie impulsi izpaužas arvien biežāk; 5) atturēšanās periodam raksturīgi abstinences simptomi (fiziski un psihiski grūts stāvoklis).[238] Psiholoģe Šarlote Kazla *(Charlotte Kasl*) grāmatā „Sievietes, sekss un atkarība: meklējot mīlestību un varu"[239] norāda uz to, ka hiperseksuālas sievietes soļo pa apburto loku. Seksuālās uzvaras viņām nepieciešamas, lai izjustu savu varu, taču tajā pašā laikā vajadzība pēc maiguma un saskarsmes, paliek neapmierinātas. Praktiskā psiholoģe Diāna Lāce pēc pieredzes secina, ka ķīmiski atkarīgajiem (alkohols, narkotikas) bieži vērojamas arī seksuālās atkarības pazīmes, taču šajos gadījumos profesionāļi strādā ar „smagāko" – ar vielu atkarību. Mūsdienās par jaudīgu seksuālo atkarību stimulējošu faktoru ir kļuvis internets – neierobežotās pieejamības un resursu dēļ. Interneta pievilcība slēpjas vairākās atkarīgam cilvēkam būtiskās lietās, piemēram, tur ir atrodams bagātīgs materiāls fantāzijām – iztēlē tiek radīts savs „sapņu" tēls, ideāls seksa partneris; anonimitāte – sev var piešķirt dažnedažādus pievilcīgus raksturojumus; jebkurā mirklī iespējams nomainīt seksuālo objektu, izvēloties dažādus „virtuālā seksa" partnerus.[240]

Starptautiskajā slimību klasifikatorā (SSK-10) ir iekļauti šādi seksuālās izvēles traucējumi[241] – fetišisms (baudkāres satraukums, redzot atsevišķas miesas daļas vai apģērba gabalus, vai arī tos skatot tikai iedomās), fetišiskais transvestīcisms, ekshibicionisms, pedofilija, sadomazohisms, nekrofīlija.[242] Vojāristi, ar nolūku gūt seksuālu apmierinājumu, vēro citus cilvēkus, parasti svešiniekus, kuri ir atkailinājušies, veic kādas seksuāla rakstura darbības un kuri paši nezina, ka tiek novēroti. Pastāv arī citas retāk sastopamas seksuālās deviācijas*:* saliromānija, polucionisms, viziorisms, nekrofetišisms, autoerotisms, infibulācija, klizmafīlija, zoofīlija, pigmalionism, urofīlija.

[238] Lāce, D. Seksuālās atkarības valgos. Psiholoģijas Pasaule, 2006.gads 19. jūnijs (skatīts 27.06.2013.). Pieejams: http://www.psihologijaspasaule.lv/

[239] Kasl, C. Woman, Sex and Addiction: A Search for Love and Power. New York, Ticknor & Fields, 1989, p.19.

[240] Lāce, D. Seksuālās atkarības valgos. Psiholoģijas Pasaule, 2006.gads 19. jūnijs (skatīts 27.06.2013.). Pieejams: http://www.psihologijaspasaule.lv/

[241] Slimību profilakses un kontroles centrs. (skatīts 20.06.2013.).
Pieejams: http://www.spkc.gov.lv/ssk/index60e0.html?p=24%2C5%2C82

[242] Dr.med. A.Forels norādījis, ka daži indivīdi seksuāli apgāna līķus, kurus tie saplosa un sagraiza, ar to satraukdami savu kaislību, šādu indivīdu vidū ir daudzi idioti un garā vāji cilvēki. Dažreiz ir runa par simbolisku vai fetišisku sadismu, kas viņiem atvieto dzīvu cilvēku mocīšanu. – Forels, A. Dzimumu jautājums. II. Rīga, Argonautu izdevums, 1930, 108-109. lpp.

Izplatītākās seksuālās deviācijas ir fetišisms; transvestisms; zoofilija; pedofilija.[243] Specifisks, bet visai izplatīts ir pedofilais vizionisms – seksuālas baudas gūšana, vērojot videoierakstus, kuros attēlots dzimumakts vai citas seksuāli sadistiskas izdarības ar bērnu*;* gerontofīlija; nekrofilija; ekshibicionists; mazohisms un sadisms.[244] Seksuālo noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas vispārējās īpatnības nosaka, ka personām, kuras īsteno seksuālos noziedzīgos nodarījumus pret mazgadīgajiem, līķiem vai dzīvniekiem, pielietojot situācijai neadekvātu vardarbību vai publiski atkailinot dzimumorgānus, gandrīz vienmēr piemīt noturīgas psihiskās dzimumdziņas novirzes.[245] Tātad parafilijas tiek dēvētas par noturīgām seksuālām fantāzijām, kas saistītas ar: *dažādiem nedzīviem priekšmetiem, *ar otra cilvēka ciešanām vai pazemojumu, *ar dzīvniekiem. Analizējot atšķirīgās novirzes, var norādīt ne tikai uz sadisma un pedofījas sociālo bīstamību, bet savā veidā attiecināt arī uz ekshibiocinismu.[246] Piemēram, *Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas spriedums par ekshibionistisku rīcību. Cietušās liecināja: sveša vīrieša rīcība (dzimumlocekļa atsegšana un onanēšana), viņas nobiedējusi, bijis ļoti nepatīkami, neērti, sabojāts garastāvoklis, viņām liegta iespēja normāli atpūsties, sauļoties un peldēties*.[247]

Pēc dažādu pētījumu rezultātiem atšķirīgi novērtējama seksuālās deviācijas izplatība cilvēku starpā. Piemēram, Austrijas pētnieku izpētē no 105 dzimumnoziedzniekiem 18 (17,1%) bija diagnosticēts seksuālais sadisms (*Mokros et*

---

[243] Pedofilija [*lat. paedophilia, gr. pais (paidos)* `zēns, bērns` + *philia* `mīlestība] – seksuāla novirze – dzimumtieksme pret bērniem. Svešvārdu vārdnīca, 636. lpp. Pedofili parasti tiek definēti kā 16 vai vairāk gadus vecas personas, kas izjūt dzimumtieksmi pret nepilngadīgām personām vai bērniem, kas ir vismaz piecus vai vairāk gadus jaunāki par personu, kam piemīt šī dzimumtieksme. Pedofilijas iedalījums: Infantofilija — dzimumtieksme pret zīdaiņiem. Hebefilija — dzimumtieksme pret personām vecumā no 11–14 gadiem. Efebofilija — dzimumtieksme pret personām vecumā no 15—19 gadiem. Pedovestītisms – seksuālais uzbudinājums no ģērbšanās bērnu drēbēs. Teleiofilija – dzimumtieksme pret pieaugušajiem. Pederastija – homoseksuālu dzimumaktu veikšana ar 12—18 gadus veciem puišiem. – Rokasgrāmata darbam ar bērniem un jauniešiem „Vardarbības un diskriminācijas mazināšana bērnu un jauniešu vidū". Latvijas Sarkanā Krusta Jaunatne, 2012, 21. lpp.

[244] Sadismā Z. Freids saskata destruktivitātes formu, kurā gūst baudu pašā mocīšanās, spīdzināšanas vai postīšanas aktā, lai gan aprakstīja to kā īpašu seksuālās baudas un neseksuālā nāves instinkta sakausējumu. Sadisti spīdzina, dara to cītīgi, uzmanīdami sava upura sajūtas, un pastiprina mocības, lai palielinātu upura sāpes, apzināti izraisa sāpes un šausmas. – Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 12. lpp.

[245] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 69-70. lpp.

[246] Pieņemts uzskatīt, ka ekshibicionisti nav sociāli bīstami, nav agresīvi, neizvaro savu upuri un nav tendēti izdarīt citus nodarījumus. Tai pašā laikā ir pētījumi, kuru rezultāti atklāj, ka šo kategoriju noziedznieki nemaz nav tik miermīlīgi: pētnieks O.P. Dosts vienpadsmit izvarotājiem anamnēzē konstatējis agrākus savu ģenitāliju atkailināšanu. P. Grasbergs, pētot 25 gadu laikā par ekshibicioniskām darbībām (*N=220*) noformētos protokolus, konstatēja, ka 12% no aizturētām personām, vēlāk bija apsūdzēti par smagiem seksuāliem nodarījumiem (iekļaujot seksuālo uzbrukumu), bet 25% nebija saistītas ar vardarbīgiem seksuāliem pārkāpumiem. D. Kabanis, veicot padziļinātu izpēti, izslēdza pārliecību par viņu nekaitīgumu. Pētnieks atsaucās uz seksuālām slepkavām, kuru noziedzīgā pieredze iesākās ar savu ģenitāliju demonstrēšanu. A. Konzijs konstatēja, ka desmitā daļa ekshibicionistu bija uzsākuši vai nopietni apsvēruši izvarošanas izdarīšanu, apmēram piektā daļa iepriekš bija apcietināti par vardarbīgiem seksuāliem noziedzīgiem nodarījumiem. – Мастерс, У., Джонс, В. Основы сексологии. Москва, Мир, 1998, с. 415.

[247] Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums, lieta Nr.11096167011. (skatīts 18.06.2014.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/nolemumi

al.).[248] Jāatzīmē, ka pēc krievu ekspertu aprēķiniem starp personām, kas ir izdarījušas seksuāla rakstura nodarījumus, lielāko daļa, 71±4%, veidoja pacienti ar specifiskiem un organiskiem personības traucējumiem. Vīriešiem ar garīgo atpalicību, kas veidoja 14±3%, bieži novēroja sadismu, viens no viņiem bija paveicis seksuālo slepkavību. Seksuālie noziedzīgie nodarījumi, kurus izdarījušas personas ar alkohola atkarības sindromu (10±3%), atšķīrās ar rupjību un pret dabiskumu (pedofiliju ar saviem bērniem, incests ar māti). Pacienti ar šizofrēnijas traucējumiem 6±2%, bija veikuši sadistiskas izvarošanas, tostarp nepilngadīgo, netiklas darbības, seksuālas slepkavības.[249] Apkopojot Krievijas speciālistu veiktos izpētes rezultātus, seksuālajās perversijās dominē: 53% sadisms, 23,5% pedofilija, 15,7% ekshibicionisms. Turklāt daudziem seksuāliem varmākām anamnēzē ir novērojama kāda patoloģija bērnībā – smagas dzemdības (72,6%), nediagnosticēta simptomātikā – tāda kā urīna nesaturēšana, runāšana miegā, mēnessērdzība (64,7%), dzimuma identitātes traucējumi u. tml.[250] Saskaņā ar vairāku pētnieku pētījuma rezultātiem sadisms izpaužas 5% vīriešu un 2% sieviešu starpā, mazohisms – 2,5% vīriešu un 4,6% sieviešu, transvestisms – 1% cilvēku (25% gadījumos tam ir homoseksuāls raksturs). Apmēram vienam no desmit piemīt spēcīgas sadomazohistiskas tieksmes.[251] Speciālisti atzīst, ka Latvijā nekrofīlija ir diezgan reta parādība. Piemēram, *zināms gadījums, kad pagājušā gadsimta 50. gadu beigās kādā Rīgas kapličā bija seksuāli izmantotas 80 gadus vecas sievietes mirstīgās atliekas. Apgānītais līķis ticis atrasts zārkā ar visiem pierādījumiem, kādi mēdz būt pēc dzimumak*ta. Zoofilija ir tā pati varas izmantošana – agresija pret neaizsargātu seksuālo objektu. Ir arī tieksme uz veciem cilvēkiem – gerentofilija. Viņus uzbudina krunkas un ar vecumu saistītās izmaiņas. Pasaulē saskaņā ar starptautisko slimību klasifikatoru, seksuālās perversijas tiek uzskatītas par specifiskiem motivācijas traucējumiem, kuri nereti izraisa noziedznieka gribas brīvības zudumu un izvēles trūkumu seksuāla nodarījuma izdarīšanas brīdī. Nav nejaušība, ka attīstoties demokrātijai, kriminālsodāmo seksuālo nodarījumu loks sašaurinās.[252] Piemēram, ilgu laiku homoseksualitāte tika atzīta par slimību vai novirzi un bija paredzēta

[248] Pflugradt, D.M, Allen, B.P. Identifying Sadists Among Female Sexual Offenders Using the Cumulative Scale of Severe Sexual Sadism. (skatīts 08.03.2015.). Pieejams: http://www.sexual-offender-treatment.org/116.html

[249] Дышлевой, А. Ю. Агрессия как форма противоправного сексуального поведения. (skatīts 12.09.2014.). Pieejams: http://www.psychiatry.ua/articles/paper102.htm

[250] Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem).

[251] Bullough, V.L. Sexual variance in society and history. Wiley, 1976, Viii, p.133; Sex and Society. Part III. London, Marchall Cavendish Coporation, p. 2010, p. 735.

[252] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 65. lpp.

kriminālatbildība par labprātīgām homoseksuālām attiecībām starp pieaugušām personām. Senebrejiem par homoseksuālismu bija paredzēts sods: „ja vīrietis kopojas ar vīrieti, kā mēdz kopoties ar sievieti, tad tie abi ir izdarījuši nešķīstu apgānīšanos, kā vienam, tā otram ir jāmirst, lai viņu asinis paliek uz viņiem (Trešā Mozus 20:13).”[253] Kaut no senatnes aizliedz homoseksuālus kontaktus, šāda tieksme un uzvedība sastopama visos laikmetos un visās sabiedrībās. Piemēram, Alfrēds Kinsijs (*Alfred Kinsey*) 1948. gadā publicētajā grāmatā „Vīriešu seksuālā uzvedība” (*Sexual Behavior in the Human Male*) norāda, ka 37% aptaujāto vīriešu kaut reizi bijuši homoseksuāli sakari (10% vīriešu lielākā vai mazākā mērā ir homoseksuāli).[254] PVO 1992. gadā svītroja homoseksualitāti no starptautiskā slimību saraksta, tomēr tas nav mazinājis homofobijas izplatību pasaulē. EP rezolūcijā 76 pasaules valstis, kurās homoseksualitāte ir pasludināta par nelikumīgu, tostarp 38 Āfrikas valstis, aicinātas atcelt homoseksualitātes kā noziedzīga nodarījuma statusu.[255] Vienlaikus attīstās arī jaunas iniciatīvas, ko varam nosaukt par seksuālās vardarbības atzīšanu. Kustība „Martain” un politiskā partija „Žēlsirdība, brīvība un daudzveidība” cīnās par to, lai seksuālās attiecības leģitīmi varētu uzsākt jau no 12 gadu vecuma, par legalizāciju seksuālajās attiecībās ar dzīvniekiem, kā arī par bērnu pornogrāfijas neierobežošanu.[256] Pasaulē ir reģioni, kuros bērnu seksuālā izmantošana ir normāla parādība un kurus ir iecienījuši tūristi bērnu seksuālai izmantošanai.

Seksuāla rakstura aizskārumi ir smaga un delikāta tēma, kuri izraisa visnelabvēlīgākās sekas un visbiežāk rūpīgi tiek slēpta un noklusēta. Seksuāli agresīvas uzvedības izplatība sabiedrībā joprojām ir prioritārs problēmjautājums. Tā nodara kaitējumu ne tikai otras personas seksuālai veselībai, bet arī dzīves kvalitātei un labklājības pamatam, kas ietver pilnīgu fizisku, garīgu un sociālu labklājību. PVO norādījis, ka ar seksuālo veselību ir saprotama pilnīga fiziska, garīga, sociāla labklājība saistībā ar cilvēka seksualitāti; pozitīva, respektējoša pieeja seksualitātei un seksuālajām attiecībām; tiesības

[253] Bībele. Vecās un jaunās derības svētie raksti. Bībeles sabiedrība, 1991, 134. lpp.

[254] Saskaņā ar 2013. gada veselības aptaujas rezultātiem ASV no 34577 respondentiem vecumā no 18 gadiem 96,6% respondentu sevi atzina kā heteroseksuālu, 1,6% kā geju vai lesbieti un 0,7% kā biseksuālu. 2011. gada pētījumā, ko veica Gerijs Geitss (*Gary Gates*), tika konstatēts, ka 9 miljoni amerikāņu, jeb 3,8 % no ASV iedzīvotāju kopskaita sevi atzina par lesbietr, geju, biseksuālu vai transvestītu. Health Survey: About 2 Percent Of Americans Are Gay Or Lesbian (skatīts 11.01.2015.). Pieejams: http://www.huffingtonpost.com/2014/07/15/health-survey-americans-gay_n_5587696.html?ncid=fcbklnkushpmg00000050

[255] Eiropas Parlamenta 2012. gada 5. jūlija rezolūcija par vardarbību pret lesbietēm un lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un starpdzimuma personu (LGBTI) tiesībām Āfrikā (2012/2701(RSP)). (skatīts 09.08.2012). Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0299+0+DO

[256] The "Charity, Freedom and Diversity Party" – Dutch Child Sexual Abusers Launch Political Party. (skatīts 07.08.2014.). Pieejams: http://alessandrareflections.wordpress.com/2006/05/30/the-charity-freedom-and-diversity-party-dutch-child-sexual-abusers-launch-political-party/

uz patīkamu un drošu seksuālo pieredzi, bez piespiešanas, diskriminācijas vai vardarbības.[257] Komisijas ziņojumā par Daphne programmu norādījusi, ka attiecībā uz darbības jomām seksuālā vardarbība visās tās formās ir viena no lielākajām prioritātēm (seksuāla vardarbība 17%, seksuāla izmantošana komerciālos nolūkos 8%, sieviešu un bērnu tirdzniecība 7%). Nākamā joma pēc nozīmības ir dzimumu/ģimenes vardarbība (dzimumu vardarbība 8%, vardarbība ģimenē 7% un vietēja rakstura vardarbība 11%). Internets un bērnu pornogrāfija arī ir nozīmīgs faktors, sasniedzot 6%. Liela loma pieder sociālo attiecību veidiem, ko piedāvā plašsaziņas līdzekļi. Pagājušā gadsimta sešdesmito gadu beigās ASV pētījumu rezultāti parādīja, ka televīzijā no desmit raidījumiem deviņos ir vardarbību atainojošas ainas. Jāsecina, ka šodien informācijas telpa arvien vairāk ietekmē sabiedrības uzvedību. Plašsaziņas līdzekļos, kino, televīzijas ekrānos un globālajā tīmeklī jeb kibervidē vardarbīgu ainu izplatība nav retums, turklāt redzētās vardarbības ietekme ir nenoliedzama. Amerikāņi ir izpētījuši, ka bērns līdz 18 gadu vecumam televīzijā vidēji ir redzējis 200 000 epizožu ar vardarbību. Turklāt vardarbīga ir ne tikai redzamā bilde, bet arī skaņa.[258] EESLK atzinumā[259] traktēts, ka vardarbība televīzijā un vardarbības atspoguļošana atsevišķu plašsaziņas līdzekļu programmās, kā arī videospēles nepilngadīgajiem veicina tādas vērtību sistēmas rašanos nepilngadīgo vidū, kurā vardarbība tiek uzskatīta par pieņemamu uzvedības izpausmi.

Seksuālā vardarbība ir sarežģīta un daudzveidīga sociāla negatīva parādība, kas notiek katrā kultūrā, pasaules valstī un visos sabiedrības slāņos. Dzimumnoziegumi skar abu iesaistīto personu – noziedznieka un cietušā – dzimumdzīvi, kas ir visintīmākā, visslēptākā un apkārtējiem vismazāk apzināmā dzīves sfēra. R. fon Krafts-Ebings (*Krafft-Ebing*) apgalvoja, ka seksuālās agresijas pamatā ir nepārvarama vēlme apmierināt savu dzimumtieksmi. Mūsdienu skatījumā seksuāla rakstura nodarījumi atspoguļo vēlmi dominēt, fiziski apspiest upuri, realizēt pārākumu, savienojoties ar nicinājumu un riebumu. Profesors Roberts Prentki *(Robert A. Prentky)* izdala agresīvo personu īpatnības biogrāfijā, personībā un uzvedībā: tā ir cieša saikne ar māti un vienlaicīgi ar necieņu pret tās personību; bailes no tēva; nespēja nodibināt ilgstošas tuvas attiecības; seksuālās sfēras

[257] Pētījums „Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība". Pārskats par trim pētījuma posmiem: 1997, 2003, 2011. (skatīts 19.11.2013.).
Pieejams: http://www.papardeszieds.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=198:ptniecbas-projekts-latvijas-iedzvotju-reproduktvs-veselbas-ptjums&catid=1:projekti&Itemid=4

[258] Gunter, B., Harrison, J., Wykes, M. Violence on Television: Distribution, Form, Context, and Themes. L. Erlbaum Associates, 2003, p. 25.

[259] Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par tematu „Jauniešu likumpārkāpumu novēršana, likumpārkāpumu, ko izdarījuši nepilngadīgie, izskatīšana, un nepilngadīgo tiesvedības sistēmas nozīme Eiropas Savienībā" (2006/C 110/13). (skatīts 10.01.2014.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006IE0414:LV:HTML

nodalīšana no juteklības; seksuālais egocentrisms; seksuālo kontaktu agresīva forma; juceklīgums. Vairāku pētnieku *(Koss, Gidycz, Wisniewski)* izpētes rezultāti norādījuši uz plašo seksuālās agresijas un seksuālās viktimizācijas izplatību: 14,4% – seksuāls kontakts; 11,9% – seksuāla piespiešana; 12,1% – izvarošanas mēģinājums; 15,4% – izvarošana. Vairāk nekā 25% vīrieši pieļāva kādu seksuālās vardarbības formu.[260] Dr. Elberts Leighs (*Elbert H. Leigh)* atzīmē, ka noziedzīgu seksuāla rakstura uzvedību var noteikt šādi faktori: intoksikācija – akūta alkohola intoksikācija, patoloģiskais dzērums, hronisks alkoholisms, narkomānija; psihiskie traucējumi – psihozes, personības traucējumi, ģimenes un pāra attiecību psihogēni; organiskas izcelsmes bojājumi – epilepsija, galvas smadzeņu akūts bojājums, pēctraumu stāvoklis.[261]

Seksuālās vardarbības jēdziens ir daudzveidīgs.[262] PVO seksuālo vardarbību formulējusi kā jebkuru seksuāla rakstura darbību, mēģinājumu veikt seksuālu aktu, izmantojot piespiešanu vai draudus jebkādās attiecībās. Seksuālā vardarbība galvenokārt ir varas un kontroles pārkāpums, kas var skart jebkuru personu, neatkarīgi no vecuma, etniskās un rasu piederības vai ekonomiskā statusa. Bieži kā sinonīmi tiek lietoti termini izvarošana, seksuāla izmantošana, seksuāls uzbrukums. Tomēr terminu nozīme var atšķirties dažādu valstu mērogos, saturēt diferencētas medicīniskās, sociālās vai juridiskās nozīmes, (dzimumbrieduma un laulību noslēgšanas vecums, u.c.). Piemēram, izvarošana – tīša vagīnas, ānusa vai mutes penetrācija ar locekli, kas notikusi bez cietušā piekrišanas (*Sexual Offences Act 2003*).[263] Definējot izvarošanu kā piespiedu vaginālus, anālus vai orālus dzimumsakarus, Nacionālajā ziņojumā par vardarbību pret sievieti atklāts, ka galvenokārt izvarošanā cieš jaunietes – 21,6% ziņots par cietušo, kas jaunāka par 12 gadiem, 32,4% vecumā no 12 līdz 17 gadiem, 29% no 18 līdz 24 gadiem un 16,6% vecākas par 25 gadiem. Vairāk nekā puse (54%) seksuālo vardarbību piedzīvojušas vecumā līdz 18 gadiem.[264] Igaunijas cietušo pārskatā secināts, ka no seksuālās uzmākšanās (*sexual harassment*) 0,3% gadījumu cietušas sievietes, kas vecākas par 60 gadiem (0,8% gadījumu

[260] Baron, R.A., Richardson, D.R. Human Aggression. New York, Springer, 1994, p. 283.
[261] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, с. 99.
[262] Seksuālā vardarbība ir kontakts, kura laikā viens indivīds pret savu gribu izmantots kāda cita seksuālo vajadzību apmierināšanai. – Poudžiunas, I. „Novēršana, aizsardzība un reaģēšana uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem: no normatīvajiem aktiem līdz to efektīvai piemērošanai" (skatīts 04.08.2014.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/poidzunas_pres.pdf; Seksuāla vardarbība (otra aizskaršana intīmās vietās, kad otrs to nevēlas, iesaistīšana seksuālās darbībās un tiešos seksuālos kontaktos, kā arī apsaukšana, izmantojot seksuālas nozīmes vārdus). Vardarbība. Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=527; Seksuāls kontakts, kuru varmāka mēģina veikt vai kurš veikts, izmantojot spēku, draudus vai pierunāšanu. Pieejams: http://skapis.eu/jauniesi/vardarbiba/seksuala-vardarbiba/
[263] Brown, J.M., Walklate, S.L. Handbook on Sexual Violence. New York, Routledge, 2012, p. 162.
[264] Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf

vīrieši), vecuma grupā no 50 līdz 59 gadiem – 2,6% sieviešu (1,6% vīriešu).[265] Pamatā tiek apskatītas piecas seksuālās vardarbības klases: seksuālā uzmākšanās *(sexual haeassment)*; vardarbība ģimenē *(domestic violence)*; vajāšana/izsekošana jeb staklerisms (*stalking)*; izvarošana (*rape*); un slepkavības seksuālu motīvu dēļ (*sexual murder*).[266] Seksuāla vardarbība var izpausties gan netiešos, gan tiešos seksuālos kontaktos, gan kā personas seksuālā ekspluatācija – pārdošana vai iesaistīšana seksuālu pakalpojumu sniegšanā vai pornogrāfiska materiāla ražošanā. Vardarbīgas seksuāla rakstura darbības izpaužas daudzveidīgi:[267]

- izvarošana vai vardarbība dzimumtieksmes apmierināšana laulībā, vai attiecībās sākuma stadijā (randiņu laikā). Izvarošana satikšanās laikā (*date rape*) ir vardarbīgs dzimumsakars brīvprātīgas sociālās saskarsmes laikā. Upuris un vainīgā persona ir pazīstami, pavada kopā laiku. Statistikas apkopojumi no dažādām valstīm liecina par to, ka gandrīz piektā daļa vidusskolnieču ir ziņojušas par fizisku vai seksuālu vardarbību randiņā. Pētnieku Idas Džonsones un Roberta Siglera *(Ida M. Johnson and Robert Sigler*) pētījumā konstatēts, ka 13,3% koledžas sievietes bija izvarotas satikšanās laikā.[268] Viktimizācijas pētījums atklāja, ka seksuālā viktimizācija tā sauktajās „randiņu" attiecībās ir saistīta ar verbālās agresijas izmantošanu heteroseksuālās attiecībās.
- izvarošana vai citas seksuāla rakstura darbības, ko veicis svešinieks;
- sistemātiska izvarošana bruņota konflikta laikā;
- iesaistīšana nevēlamās seksuālās darbībās (nevēlama pieredze); seksuālā vardarbība pret garīgi slimām personām vai personām ar invaliditāti; bērnu seksuāla izmantošana;
- piespiedu laulības vai kopdzīve, tai skaitā laulības ar bērnu;
- citādas darbības *(coitus per os* vai *per anum)*[269], dažādi iedarbojoties uz personas ķermeni (priekšmeta ievadīšana dzimumorgānos, anālā atverē, mutē, imitējot dzimumaktu),
- tiesību noliegšana lietot kontracepciju vai citus līdzekļus, lai aizsargātos pret seksuāli transmisīvām slimībām; piespiedu aborts; piespiedu grūtniecība; vardarbīga

[265] Crime Victim Survey 2009. Tallin, Ministry of Justice, 2010. (skatīts 12.01.2014.) Pieejams: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53485/CRIME_VICTIM_SURVEY_2009.pdf
[266] Brown, J.M., Walklate, S.L. Handbook on Sexual Violence. New York, Routledge, 2012, p. 162.
[267] Guidelines for medico-legal care of victims of sexual violence. World Health Organization. (skatīts 09.07.2013.). Pieejams: http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628X.pdf
[268] Johnson, I., Sigler, R. Forced Sexual Intercourse among Intimates // Journal of Family Violence, Volume 15, Issue 1, p. 95-108.
[269] Dzimumakts ar muti vai anālajā atverē.

sterilizācija. *Tiek uzskatīts, ka Ziemeļkarolīnā piespiedu sterilizāciju, laikā no 1929. līdz 1979. gadam, pārcietuši 7600 upuru, pārsvarā melnādainas nabadzīgas sievietes, bija arī upuri jaunāki par 10 gadiem. Viena no upuriem stāstīja, ka bija izvarota un pēc dēla piedzimšanas, kad viņai bija 14 gadi, tikusi sterilizēta*[270];

- jebkāds vardarbības akts pret personas seksuālo integritāti, tostarp sieviešu dzimumorgānu kropļošanu:[271] šai vardarbības formai galvenokārt pakļautas jaunas meitenes līdz 15 gadu vecumam. Pēc PVO datiem sieviešu ģenitāliju kropļošana ir izplatīta 28 Āfrikas valstīs, Vidējos Austrumos un dažās Āzijas valstīs (Indonēzijā, Malaizijā un to kaimiņvalstīs).[272] Secināts, ka Āfrikā 101 miljons meiteņu (10 gadu un vecākas) pārcietušas ģenitāliju apgraizīšanu.[273] Piemēram, *senegālietes Kadijas dzīves apraksts. Kadija, lai kļūtu „tīra", septiņu gadu vecumā bez jebkādas anestēzijas, izcietusi „attīrīšanas rituālu" klitora izgriešanu. Saskaņā ar āfrikāņu tradīcijām trīspadsmit gadu vecumā nācies piedzīvot piespiedu laulības, uzspiestas dzimumattiecības un aizvešanu uz Franciju, kā arī daudzsievību (poligāmiju) mūsdienu Francijā*.[274] Protams, reizēm arī zēni un pusaudži tiek apgraizīti piespiedu kārtā un pret savu gribu. ANO ģenerālsekretāra biroja pētījumā par vardarbību pret bērniem) konstatēts, ka zēnu apgraizīšana ir liela problēma dažās Dienvidamerikas valstīs, tomēr nekas neliecina, ka tā notiek arī Eiropā[275];
- obligātās nevainības pārbaudes;
- piespiedu prostitūcija; cilvēku tirdzniecība, seksuāla paverdzināšana;
- bērnu pornogrāfijas izplatīšana;
- seksuālā vardarbība ir arī tad, ja kāds liek skatīties pornogrāfiskus žurnālus, filmas vai iesaista pornogrāfiskās darbībās;
- persona tiek aizskarta ar seksuālu uzmākšanos, ieskaitot nevēlamus un nepatīkamus seksuāla rakstura komentārus vai seksuālas attiecības apmaiņā pret pakalpojumu vai

[270] North Carolina passes forced-sterilisation payouts. BBS News. (skatīts 26.07.2013.). Pieejams: http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-23460719

[271] Sieviešu ģenitāliju kropļošana jeb apgraizīšana – ir valstis, kurās vēl joprojām pastāv aizvēsturiska tradīcija – sieviešu ģenitāliju apgraizīšana. Pēc PVO datiem sieviešu ģenitāliju kropļošana ir izplatīta 28 Āfrikas valstīs, Vidējos Austrumos un dažās Āzijas valstīs (Indonēzijā, Malaizijā un to kaimiņvalstīs). An update on WHO's work on female genital mutilation (FGM). Progress report. (skatīts 16.07.2013.).
Pieejams: http://whqlibdoc.who.int/hq/2011/WHO_RHR_11.18_eng.pdf

[272] An update on WHO's work on female genital mutilation (FGM). Progress report. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://whqlibdoc.who.int/hq/2011/WHO_RHR_11.18_eng.pdf

[273] Female genital mutilation. World Health Organization. (skatīts 15.07.2013.).
Pieejams: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/

[274] Patiess stāsts. Kadija izkropļotā. Rīga, SIA „Sētava", 2008, 13.–105. lpp.

[275] Kaitīgi tradicionāli paradumi. Programmas „Daphne" bukleti: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/03_daphne_booklet_3_lv.pdf

atbalstu. Aizskaršanu un seksuālu uzmākšanos uzskata par diskrimināciju dzimuma dēļ[276], un tādēļ tā ir aizliegta. Seksuālā uzmākšanās (*sexual harassment*) notiek ar jebkāda veida nevēlamu vārdisku, nevārdisku vai fiziska – seksuāla rakstura rīcību, kuras mērķis vai sekas ir kādas personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi. Seksuāla uzmākšanās var izpausties ne tikai fiziskās darbībās, bet arī mutvārdos un rakstveidā, piemēram, sūtot īsziņas vai uzmācīga rakstura e-pastus. Izšķirošais ir fakts, ka šāda „uzmanības pievēršana" ir nepatīkama.[277]

- tā dēvētie "goda" noziedzīgi nodarījumi vai „goda aizstāvības" noziedzīgi nodarījumi. Šīs vardarbības raksturīgākā iezīme: vardarbību īsteno upuru ģimenes locekļi – tuvie radinieki vai viens no tiem (vīrs, tēvs, brālis) nolūkā saglabāt vai „nomazgāt" ģimenes godu. Ģimenes gods tiek cieši saistīts ar sievietes (meitenes) seksuālo uzvedību. Arābu valstīs sievietes nevainība tiek uztverta kā kaut kas vairāk par godu; nevainība ir savā ziņā robežšķirtne starp cieņu un negodu. Tiek uzskatīts, ka bezgodīga sieviete ir sliktāka par slepkavu, tāpēc negods skar ne vien upuri, bet visu ģimeni vai klanu.[278]

Jāņem vērā tas, ka „daudziem seksuālo noziedzīgo nodarījumu subjektiem vērojami dzimumfunkcijas traucējumi – periodiska vai pastāvīga impotence, normālam dzimumaktam nepietiekama rekcija, priekšlaicīga vai otrādi – pārmērīgi aizkavēta ejakulācija. Dažos gadījumos impotence ir ieganstsneadekvātai cietsirdībai un vardarbībai pret cietušo, jo noziedznieks zemapziņā vaino tieši viņu savā impotencē, tādejādi neapzinoties cenšas kompensēt savu nepilnvērtību."[279]

Autore uzskata, ka seksuālās vardarbības kriminoloģiskā izpēte ir cieši saistāma ar krimināltiesisko regulējumu. Neapšaubāmi, ka katrā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmē ir ietverts arī kriminoloģiskais saturs.[280] Problemātiski ir pētīt parādības un procesus, neminot, kas nosaka noziedzīgu nodarījumu kopumu.

---

[276] ES direktīvā 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesības, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI norādīts, ka vardarbību dzimuma dēļ saprot kā diskriminācijas veidu un cietušā pamatbrīvību pārkāpumu, un tā aptver vardarbību tuvās attiecībās, seksuālu vardarbību (tostarp izvarošanu, vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu un uzmākšanos), cilvēku tirdzniecību, verdzību, kā arī dažādu kaitējošu darbību veidus, piemēram, piespiedu laulības, sieviešu dzimumorgānu kropļošanu.

[277] Zvērinātu advokātu birojs "BDO Zelmenis & Liberte" Darba likums ar komentāriem. Rīga, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010, 72. lpp.

[278] Jehl, D. For Shame, „Arab Honor's Price: A Woman's Blood". The New York Times on the Web. (skatīts 12.07.2013.). Pieejams: http://www.nytimes.com/1999/06/20/world/for-shame-a-special-report-arab-honor-s-price-a-woman-s-blood.html?pagewanted=all&src=pm

[279] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 69. lpp.

[280] Zīle, J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, Krimināltiesību katedra. Rīga, 2007, 168. lpp.

2.2. Seksuālās vardarbības krimināltiesiskā izpratne

Normālas seksuālas attiecības balstās uz dzimumbrieduma sasniegušu partneri, kuri nav asinsradinieki, brīvprātības piekrišanas attiecībām. Seksuāla rakstura nodarījumi ir seksuāli kontakti, kur viens no partneriem tiem labprātīgi nepiekrīt vai tajos tiek iesaistīts, neapzinoties darbības jēgu un sekas. Tādā veidā pārkāpjot šīs personas tiesības uz seksuālo pašnoteikšanos, brīvību un dzimumneaizskaramību. Tas ir nopietns pamattiesību pārkāpums, jo īpaši attiecībā uz bērnu tiesībām. ANO Vispārējā cilvēku deklarācijā ir pasludinājusi bērnu tiesības uz īpašu gādību un palīdzību. Bērnu tiesību deklarācijas preambulā teikts, ka bērnam viņa fiziskā un garīgā brieduma trūkuma dēļ ir nepieciešama īpaša aizsardzība un gādība. EP tika parādīts, ka „katrs divpadsmitais bērns pasaulē ir iesaistīts piespiedu darbā, seksuālā izmantošanā vai piespiedu karaklausībā."[281] Piemēram, Norvēģijas pārskatā apzināts, ka no 7033 aptaujātiem studentiem 22% meiteņu un 8% zēnu norādīja uz dažādām seksuālās vardarbības formām (gandrīz visi noziedznieki, kuri izmantojuši meitenes, bija vīrieši, bet puse seksuālo varmāku, kuri izmantojuši zēnus bija sievietes).[282]

Noziedzīgos nodarījumus, kas apdraud cilvēka dzimumneaizskaramību, dzimumbrīvību un tikumību mēdzam saukt par dzimumnoziegumiem vai seksuāliem noziedzīgiem nodarījumiem. Ārvalstu krimināltiesiskais regulējums paredz krimināltbildību par vairākiem seksuāla rakstura noziedzīgiem nodarījumiem, kas parasti valstu krimināltiesiskajā regulējumā ir zināmi ar terminu „seksuālais noziedzīgais nodarījums" *(sexual crimes*).[283] Savulaik profesors P. Mincs norādījis, ka šo aizskārumu objekts pēc mūslaiku izpratnes, pirmkārt, ir svešas personas dzimumneaizskaramība un, otrkārt, svešas personas „kaunības" (*pudeur*), kā pirmās īpašības, sargātāja. No šāda formulējuma izriet, ka dzimumdzīves neapvaldāmība un ar to saistītā dzimumtieksmju izvirtība, lai arī subjektam tā ir kaitīga, krimināltiesībām ir vienaldzīga, ja tā neaizskar citas personas.[284] Šiem nodarījumiem piemīt augsta sabiedriskās uzvedības patoloģijas pakāpe un īpaši smaga sabiedrības pamatvērtību aizskaršana. Piemēram, *Rīgas reģiona policijas*

[281] Eiropas Parlamenta deputāti norāda uz cilvēktiesību pārkāpumiem 70 valstīs: bērnu piespiedu darbu, cilvēku tirdzniecību, nāvessodiem. (skatīts 16.08.2012). Pieejams: http://www.lvportals.lv/preses-relizes.php?id=106981

[282] Stefansen, K., Svein Mossige, S. Violence and sexual abuse against children and young people in Norway. (skatīts 20.12.2014.). Pieejams: http://www.hioa.no/eng/About-HiOA/Centre-for-Welfare-and-Labour-Research/NOVA/Publikasjonar/Rapporter/2007/Violence-and-sexual-abuse-against-children-and-young-people-in-Norway

[283] Crime Investigation (Investigative Features of the most Ferquently Encountered Crimes)/edited by A. Kavalieris Riga: publishing House „Valters un Rapa" Ltd, 2003, p. 79.

[284] Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota", 1939, 277. lpp.

pārvaldes policisti aizdomās par pedofiliju (septiņu mazgadīgu bērnu vecumā līdz 13 gadiem), izvarošanu un pornogrāfisku materiālu izgatavošanu ar mazgadīgajām un arī par mēģinājumu pavest netiklībā aptuveni 200 mazgadīgas meitenes, izmantojot sociālos tīklus, aizturēja kādu 39 gadus vecu vīrieti. Vīrietis ar apuriem iepazinies sociālajos tīklos, kur bija izveidojis viltus profilus, izliekoties par mazu meiteni. Aizkraukles rajona tiesā izskatīta krimināllieta par dzimumnoziegumiem pret četrām pusaudzēm, vīrietim apsūdzība uzrādīta par izvarošanu, mudināšanu uz netiklām un seksuālām darbībām, kā arī pornogrāfisku materiālu izgatavošanas un izplatīšanas noteikumu pārkāpšanu.

Krimināllikuma izpratnē seksuālā vardarbība ir piespiešana, pielietojot vardarbību, draudus vai cietušā bezpalīdzības stāvokli, veikt vardarbīgu dzimumaktu vai pieļaut citāda veida seksuālas darbības. Vardarbība, vardarbības draudi un cietušā piekrišanas trūkums ir obligātais un nepieciešamais noziedzīga nodarījuma sastāva elements. Pamatsastāva norādītos prettiesiskos paņēmienus var sadalīt divās grupās: „aktīvas darbības, kuras vērstas uz cietušā pretestības pārvarēšanu (vardarbība, draudi, lietojot vardarbību) un tīšas darbības, kas vērstas uz to, lai radītu vai izmantotu jau esošos apstākļus, kas ierobežo cietušā gribu un liedz apzināties ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi, vai arī nedod iespēju vainīgajam pretoties (bezpalīdzības stāvoklis).[285] CAHVIO Konvencijā[286] ir uzsvērts, ka sodāma ir jebkāda seksuāla darbība, kas izdarīta bez piekrišanas arī tajos gadījumos, kad vardarbības upuris nav izrādījis fizisku pretestību. Rodams arī viedoklis, ka izvarošanas gadījumā var izteikt draudus iznīcināt mantu vai izpaust par cietušo apkaunojošas ziņas.[287] Interpretējot vardarbības saturu kā spēka lietošanu ikvienā veidā un izmantojot jebkādus līdzekļus un paņēmienus, šajā gadījumā piespiešanas raksturs izpaužas skaidri. Visai bieži noziedznieks upura pretestības nepieļaušanai izmanto gan fizisko vardarbību, gan draudus, piemēram, *uz ielas pie Z.B. pienācis nepazīstams vīrietis, sagrābis viņu aiz matiem un aizvilcis nostāk, aptuveni 100 metrus, no ielas. Aiz ēkas, draudot ar fizisku izrēķināšanos, piespieda Z.B. apmierināt viņu orāli. Pēc tam vīrietis Z.B. izvaroja.*[288] Draudi var tikt izteikti vārdiski, ar žestiem, demonstrējot ieroci vai citu priekšmetu vai „citādā veidā demonstrētā gatavībā nenovēršami pielietot vardarbību pret cietušo vai upurim tuviem cilvēkiem."[289] AT plēnumā skaidrots, ka par cietušā tuviniekiem

[285] Bergins, J. Izvarošana krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, Latvijas Policijas Akadēmija, 1997, 80. lpp.
[286] Eiropas Padomes 2011. gada 11. maija Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu.
[287] Bergins, J. Izvarošanas krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 23. lpp.
[288] VP Elektroniskais notikuma žurnāls (ENŽ)
[289] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga,Tiesu namu aģentūra, 2009, 290–291 lpp.,

atzīstami ne tikai ģimenes locekļi (bērni, adoptētie, vecāki, adoptētāji, brāļi, māsas, vecvecāki, mazbērni, kā arī laulātais), bet arī citas personas, kurām ir dārga cietušā dzīvība un veselība (piemēram, līgava, brālēns, māsīca, svainis u.tml.). Piemēram, Baltkrievijas Republikas KK[290] 166.pantā noteikts, ka izvarošana ir piespiedu dzimumakts, pielietojot vardarbību vai draudus pret sievieti vai tās tuviniekiem vai izmantojot cietušās bezpalīdzības stāvokli. Saskaņā ar KF KK komentāriem, izskaidrojot izvarošanas sastāvu, norādīts uz nepieciešamību nošķirt to no draudiem sievietes piespiešanai uz dzimumattiecībām. Piespiešana kaut kādā mērā ietekmē cietušās psihi, bet nav saistīta ar iespējamību izmantot fizisko vardarbību.[291] Pēc Tiesu medicīnas ekspertīzes datiem fiziska vardarbība izvarošanas lietās var realizēties kā roku aizlaušana, kakla saspiešana, sāpju paņēmienu nodarīšana, miesas bojājumu nodarīšana, u.c. Jāpiekrīt Krievijas profesora Dāvida Rivmana (*Давид Вениаминович Ривман*)[292] viedoklim, ka situācijās, kurās cietušās personas klusēšanu un nepretošanos noziedznieks iegūst ar dāvanām, parasti kaut kādā mērā ir piespiešanas raksturs. Cietušajam ir vēlēšanās saņemt dāvanu, saldumus, bet tajā pašā laikā upurim var būt bailes, kauns vai neziņa, kā izvairīties no kontaktēšanās ar noziedznieku. PVO norāda, ka piespiešana var būt ļoti atšķirīgas spēka izmantošanas pakāpes – fiziska spēka izmantošana, psiholoģiska iebiedēšana, šantāža, draudi par atlaišanu no darba vai atteikums pieņemt darbā, kad persona nevar dot savu piekrišanu, piemēram, alkohola reibums, medikamentu iespaids, miegs vai garīga nespēja novērtēt situāciju, gan arī personas iesaistīšana prostitūcijā un piespiešana nodarboties ar prostitūciju. Saskaņā ar pārskatu par aizsardzību no seksuālās ekspluatācijas un ļaunprātīgas izmantošanas seksuālā ekspluatācija nozīmē jebkuru esošu vai mēģinātu ļaunprātīgu bezpalīdzības, varas pārsvara vai uzticības izmantošanu seksuālajiem nolūkiem, ne tikai, lai iegūtu monetārus labumus, bet tai skaitā arī sociāla vai politiska labuma gūšanai no citu personu seksuālās izmantošanas. Līdzīgi ļaunprātīga seksuāla izmantošana nozīmē jebkuru esošu seksuālas dabas fizisku uzbrukumu vai apdraudējumu, izmantojot spēku vai nevienlīdzīgus piespiedu apstākļus.[293] Kaut arī tiek norādīts uz prostitūcijas iespējamiem cēloņiem un saistītajām parādībām, piemēram, vardarbību, paverdzināšanu, seksuālo ekspluatāciju utt., tiek atzīta personu patstāvības nodrošināšanas

[290] Уголовный кодекс Республики Беларусь. (skatīts 04.10.2013.).
Pieejams: http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000013.htm#g20
[291] Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. (постатейный) / под ред. А.И. Чучаева „КОНТРАКТ", „ИНФРА-М", 2010, с. 197.
[292] Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 148
[293] Global Synthesis Report. IASC Review of Protection from Sexual Exploitation and Abuse by UN, NGO, IOM and IFRC Personnel. 2010, p. 71. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://www.un.org/en/pseataskforce/documents/psea_review_global_synthesis_report.pdf

nepieciešamība kā fundamentāls priekšnoteikums problēmu risinājumiem. Tā tiek vērtēta tikai pēc to saistības ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu, norādot, ka brīvprātīgas prostitūcijas aizliegšana nav ANO prioritāte, un prostitūcijas pakalpojumu sniedzēju vai pircēju sodīšanai drīzāk būtu nepieciešama saikne ar piespiedu prostitūcijas vai noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar seksuālu ekspluatāciju, bet citādi prostitūcijas legalizēšanai vai aizliegšanai nav iespējams veidot vienotu nostāju un nepieciešamu papildu pētījumu, jo pat ANO Speciālo ziņotāju starpā nepastāv vienprātība par šo tematiku.[294]

Atbilstoši KL regulējumam, atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību iekļauta XVI nodaļā. „Dzimumbrīvība un dzimumneaizskaramība ir dabiskās cilvēka tiesības, kas dod iespēju pastāvīgi izvēlēties dzimumattiecību partneri un dzimumtieksmes apmierināšanas veidu."[295] Starppersonu seksuāla uzvedība, kura nav saistīta ar abpusēju partneru piekrišanu, ir aizskaroša. Problēmjautājums par bērna piekrišanu bieži ir neskaidrs ar pakļaušanos vai sadarbību. Var minēt Karenas Adamas un Dženiferas Faijas (*Caren Adams & Jennifer J. Fay)* izstrādāto piekrišanas koncepciju. Piekrišana ir balstīta uz izvēli. Tā ir aktīva. Piekrišana ir iespējama tikai tad, kad ir vienlīdzīgas tiesības. Piespiežot kādu piekāpties, tā nav piekrišana. Pievienošanās kādai grupai vai kādam, lai ietilptu un atbilstu grupas (vai personas) vēlmēm, nav piekrišana. Gadījumā ja „nē" nevar izteikt pietiekami skaidri, tad tas nenozīmē „jā". Piekrišanas elementi ir 1) priekšlikuma izprašana; 2) uzvedības ietekmes apzināšanās un uzvedības standarta zināšanas; 3) iespējamās sekas apzināšanās; 4) apzināšanās, ka jebkurš lēmums tiks respektēts. Pētnieces norāda, ka personu aizskarošās situācijā spēks tiek lietots, lai liegtu cietušajam brīvu izvēli.[296] Igaunijas Soda likumā 147.§ kā nespēja saprast ir visos gadījumos, ja attiecīgā darbība ir izdarīta ar bērnu, kurš nav sasniedzis 10 gadu vecumu. Lietuvas krimināl kodeksā šie noziedzīgie nodarījumi ir iekļauti XXI nodaļā – noziegumi un krimināl pārkāpumi pret seksuālās pašnoteikšanās brīvību un cilvēka seksuālo neaizskaramību. Krimināl atbildība paredzēta par dzimumsakariem ar jebkura dzimuma personu, kas izdarīti pret viņas gribu. Turklāt ir noteikta atbildība par seksuālu uzmākšanos, ar to saprotot uzmākšanos ar vulgārām darbībām, priekšlikumiem vai piedāvājumiem personai, kas ir atkarīga sakarā ar dienestu

[294] Bočs, L. Prostitūcijas tiesiskā (ne)izpratne Latvijā // Jurista vārds, 2013. gada 16. aprīlis, Nr.15 (766), 17. lpp.
[295] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2009, 288. lpp.
[296] Morrison, T., Eroog, M., Beclett, C. Sexual Offending Against Children: Assessment and Treatment of Male Abusers. New York, Taylor & Francis e-Library, 2003, p. 174.

vai citādā veidā, nolūkā panākt seksuālus sakarus vai apmierinājumu.[297] Igaunijas Krimināllikuma septītais nodalījums aizsargā seksuālās pašnoteikšanās intereses.[298] Spānijas likumdevējs, aprakstot noziedzīgus nodarījumus pret dzimumbrīvību, likumā terminoloģiski lieto seksuālo agresiju, seksuālo ļaunprātību. „Tas, kurš apdraud citas personas dzimumbrīvību ar vardarbību vai iebiedēšanu, sodāms par seksuālu agresiju. Savukārt tas, kurš, neizmantojot vardarbību vai iebiedēšanu, bez piekrišanas veic darbības, kuras apdraud citas personas dzimumbrīvību, sodāms par seksuālu ļaunprātību."[299] Latvijas tiesību vēsturiskā atskatā varam minēt, ka 1903. gada Sodu likumā nodarījumi pret tikumību apzīmēti kā netiklība, nodarījumus iedalot četrās grupās: miesaskārīga darbība; pederastija; kopošanās; savešana – izvirtības veicināšana. Izvarošana aptver kopošanos (dzimumaktu). Latvijas 1933. gada Sodu likuma ietvaros noziedzīgās darbības varēja izraisīties vai nu kā „dzimumu kopošanās" (sodāma kopošanās), vai kā t.s. „mieskārīga darbība". Lai arī KL nodaļā ietvertās intereses – tikumība un dzimumneaizskaramība ir cieši saistītas, krimināltiesību teorijā nosacīti šos noziedzīgos nodarījumus iedala divās grupās[300].

1. Noziedzīgi nodarījumi pret dzimumbrīvību un dzimumumneaizskaramību. Dzimumbrīvība – personas seksuālās pašnoteikšanās tiesības, proti, tiesības izvēlēties seksuālo partneri un brīvi, bez piespiešanas, veidot intīmas attiecības.[301] Dzimumbrīvība nozīmē personas, kura sasniegusi dzimumpilngadības vecumu, un ir psihiski pilnvērtīga, tiesības pēc savas gribas realizēt seksuālās vajadzības un vēlmes. Dzimumneaizskaramība ir personas neaizskaramības sastāvdaļa, kas aizsargā personu no jebkādiem prettiesiskiem seksuāla rakstura aizskārumiem.[302] Piemēram, 16 gadu vecumu nesasniegusi persona, psihiski nepilnvērtīgas, nepieskaitāmas personas tiesības nebūt pakļautam iesaistei prettiesiskās dzimumattiecībās. Šajā grupa ietilpst:

a) izvarošana: dzimumakts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai par dzimumaktu pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo (izvarošana) (KL 159.pants).

---

[297] Lithunia Criminal Code. (skatīts 12.06.2014.).
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[298] Estonia Penal Code. (skatīts 27.12.2013.). Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[299] Spānijas Krimināl kodekss 178.pants un 181.pants. // Liholaja V. Krimināl atbildība Latvijā un Spānijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002, 109 lpp.
[300] Krastiņš, U., Liholaja, V. Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūta, 2009, 288. lpp.
[301] Словарь юридических терминов. (skatīts 13.07.2014.).
Pieejams: http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/17207
[302] turpat

b) seksuāla vardarbība: seksuāla rakstura darbība nolūkā apmierināt savu dzimumtieksmi fiziskā saskarē ar cietušā ķermeni, ja tā izdarīta, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo (KL 160.pants).

c) seksuāla rakstura darbības ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu: dzimumakts, anāla vai orāla akta izdarīšanu vai dzimumtieksmes apmierināšana pretdabiskā veidā vai citādas seksuāla rakstura darbības izdarīšana fiziskā saskarē ar cietušā ķermeni, ja tas izdarīts ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, un to izdarījusi pilngadīga persona (KL 161.pants). Vispārējās tiesībās *(common law)* noteikta izvaroša pēc likuma (*statutory rape)*[303] – seksuāli sakari ar personu, kura nav sasniegusi ar likumu noteikto piekrišanas vecumu.[304]

2. Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību:

a) pavešana netiklībā: par sešpadsmit gadu vecumu nesasniegušas vai bezpalīdzības stāvoklī esošas personas pavešanu netiklībā, tas ir, par tādas seksuāla rakstura darbības izdarīšanu bez fiziskas saskares ar cietušā ķermeni nolūkā apmierināt savu dzimumtieksmi vai izraisīt dzimuminstinktu cietušajā, ja to izdarījusi pilngadīga persona vai ja tas izdarīts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo (KL 162.pants). Krievijas Federācijas profesors A. Bezverhovs (*Безверхов*) raksta, ka KF KK 135.pantā ietvertās darbības „pavešana netiklībā" tiek saprastas kā jebkādas seksuāla rakstura darbības ar erotisku raksturu, uzbudinošas vai dzimumkaisli izraisošas.[305]

b) pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – apdraud nepilngadīgo tikumisko jūtu veidošanos, viņu normālu fizisko un garīgo attīstību. KL $162^{.1}$ pantā noteikta atbildība par sešpadsmit gadu vecumu nesasniegušas personas pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās vai šādas personas pamudināšanu tikties ar mērķi izdarīt seksuālas darbības vai stāties dzimumattiecībās, izmantojot informācijas vai komunikācijas tehnoloģijas vai citu saziņas veidu, ja to izdarījusi pilngadīga persona. Teorētiskās nostādnes paredz, ka pamudināšana var izpausties kā pierunāšana, solījumi, padomu

[303] Lielākā daļa štatu nenosauc konkrēti par izvarošanu pēc likuma. Neatkarīgi no nosaukuma, šie noziedzīgi nodarījumi ir balstīti uz pieņēmumu, ka līdz brīdim, kad cilvēks sasniedz noteiktu vecumu, viņš juridiski nav spējīgs piekrist dzimumaktam.Piekrišanas vecums ir dažāds no 14 līdz 18 gadiem, bet lielākajā daļu štatu – 16 gadi.

[304] Hagan, F.E. Introduction to Criminology. Theories, Methods, and Criminal Behavior. California, Sage Publications, Inc, 2011, p. 217.

[305] Безверхов, А. О некоторых подходах в квалификации насильственных преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности // Уголовное право, 2014, № 5, с. 20.

došana, uzpirkšana un citas darbības, kuru mērķis ir izraisīt personā vēlēšanos iesaistīties seksuālās darbībās vai stāties dzimumsakaros, izdarot dzimumaktu vai dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā veidā.[306] Piemēram, Krievijas KF KK 133.pantā pamudināšana uz seksuāla rakstura darbībām tiek skaidrota kā psihiska cietušā ietekmēšana (mutiski, rakstiski vai kādā citā veidā), lai tā pret savu gribu stātos seksuālās attiecībās. Šajā gadījumā tas ir veids, kā apspiest cietušās personas brīvu gribu.[307]

c) apdraud sabiedrisko tikumību, personas tiesības un intereses – personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai ($165^{.1}$ pants).

d) apdraud sabiedrisko tikumību – bordeļa izveidošana, uzturēšana, vadīšana un finansēšana, $163.^{1}$ pants; personas iesaistīšana prostitūcijā un piespiešana nodarboties ar prostitūciju (164.pants). Sutenerisms (165.pants).

e) apdraud sabiedrisko tikumību, var negatīvi ietekmēt nepilngadīgo normālu fizisko un garīgo attīstību, veicināt dzimumnoziegumu izdarīšanu – pornogrāfiska priekšnesuma demonstrēšanas, intīma rakstura izklaides ierobežošanas un pornogrāfiska rakstura materiāla aprites noteikumu pārkāpšana, KL 166.pants.

Praksē sastopami citi krimināls odāmi nodarījumi, kuru pamatā ir subjekta vēlme apmierināt savu dzimumtieksmi, kas gan jākvalificē atbilstoši citiem KL pantiem. Amerikāņu kriminologs Larijs Siegels *(Larry J. Siegel*) norādījis, ka bieži noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar seksualitāti un tikumisku uzvedību, attiecina uz noziedzīgiem nodarījumiem pret sabiedrisko kārtību vai tā saucamo bez upura noziedzīgiem nodarījumiem (*victimless crime*).[308] Piemēram, var minēt Austrijas KK 218§, kurā paredzēta atbildība, ka ikviens, kurš izdara netiklas darbības publiski un apstākļos, kuros viņu uzvedība citu cilvēku uztverē izraisa pamatotu sabiedrības sašutumu. 219§ noteikta atbildība par paziņojumu par netiklu darbību izdarīšanu. Iespējamas pat seksuālas zādzības vai citi mantiski noziedzīgi nodarījumi. Ja personai piemīt tāda dzimumtieksmes apmierināšanas perversa forma kā fetišisms, persona var izdarīt zādzību vai pat laupīšanu.[309] Ekshibicionisms (KL 231.p., huligānisms), piemēram, *Rīgas pilsētas*

[306] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2009, 325 lpp.

[307] Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. (постатейный)/ под ред. А.И. Чучаева „Контакт, Инфра-М", 2010, с. 204.

[308] Siegel, L.J. Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 245. *Victimless crime* – noziedzīgs nodarījums pret sabiedrisko kārtību, kas pārkāpj morāles normas, aizskarot nevis konkrētas personas, bet sabiedrības intereses kopumā.

[309] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 65. lpp.

Kurzemes rajona tiesas spriedums[310]*: pers. B, atrodoties pludmalē, apmēram 30 metru attālumā no glābēju posteņa, blakus trešajam soliņam, apsēdās smiltīs un pagriežoties un skatoties gan uz pers. C., kura peldkostīmā izgāja no jūras, gāja viņam garām, gan pers. D., pers. E., pers. F., kuras pludmalē peldkostīmos sauļojās un atradās 10–15 metru attālumā no pers. B, tīši huligānisku tieksmju vadīts, izrādot acīmredzamu necieņu pret sabiedrību, ignorējot vispārpieņemtās uzvedības normas un traucējot cilvēka mieru, novilka līdz ceļiem šortus un atsedza savu dzimumlocekli, un onanēja viņu klātbūtnē; publiski dzimumtieksmju apmierināšanas veidi (KL 231.p.* huligānisms). Salīdzinot ārvalstu krimināltiesisko regulējumu, var minēt, ka Albānijas Krimināl kodeksa[311] 107.pantā atsevišķi paredzēta atbildība par sakariem publiskajā vietā vai vietās, kas pieejamas un sasniedzamas citiem cilvēkiem. VFR KK 183.a§ paredzēta atbildība par publiski izdarītām seksuāla rakstura darbībām, un tādējādi tīši vai apzināti tiek pārkāptas sabiedriskās morāles normas. Šveices KK[312] 194.pantā paredzēta krimināl atbildība par ekshibicionismu: persona, kura izdara ekshibicionistiskas darbības, sodāma ar ieslodzījumu cietumā līdz sešiem mēnešiem vai naudas sodu. Nekrofilija (KL 228.p., līķa apgānīšana). Zoofilija jeb sodomija[313] (KL 230.p. cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem). Piemēram, Indijas KK 377. pantā (*Unnatural offences*) paredzēta krimināl atbildība par pretdabiskiem dzimumsakariem ar vīrieti, sievieti vai dzīvnieku.[314]

Analizējot krimināltiesisko regulējumu par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, var piekrist literatūrā sastopamajiem viedokļiem par nepieciešamību vienkāršot nodarījumu formulējumu un izvairīties no pārliekas un nevajadzīgas noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas komplicēšanas. Autore uzskata, ka veiktie grozījumi KL 159.panta un 160.panta sastāvos, ietverto jēdzienu nekonkrētības dēļ, normu piemērošanas grūtības nav novērsuši. KL 159.pantā lietotais termins dzimumakts,[315]

---

[310] Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums, lieta Nr.11096167011. (skatīts 18.06.2014.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/nolemumi

[311] Criminal Code of the Republic of Albania. (skatīts 19.06.2013.).
Pieejams: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm

[312] Swiss Criminal Code. (skatīts 12.07.2014.).
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes

[313] Cilvēka pretdabiska dzimumtieksme pret dzīvniekiem. Svešvārdu vārdnīca / red. Dr.philol. J.Baldunčiks. Rīga, SIA Jumava, 2007, 736. lpp.

[314] Indian Penal Code. (skatīts 01.11.2014.).
Pieejams: http://www.advocatekhoj.com/library/bareacts/indianpenalcode/377.php?Title=Indian Penal Code,

[315] Ar terminu *dzimumakts* (latīņu: *coitus – kopošanās*) tiek apzīmēts divu organismu ģenitālais kontakts pārošanās vai seksa laikā sugas turpināšanas un/vai baudas gūšanas nolūkā. Indivīdi parasti ir pretēja dzimuma vai arī (zemākajiem dzīvniekiem) hermafrodīti, piemēram, gliemeži (http://www.tezaurs.lv/llvv/). Būtībā ar to jāsaprot vīrieša dzimumlocekļa ievadīšanu sievietes vagīnā. *Dzimumsakari* ir plašāks definējums un aptver vaginālus, gan anālus kontaktus, gan dzimumtieksmes apmierināšanu netiklās formās, gan citas seksuāla rakstura darbības. „Seksuāla darbība" nozīmē seksuālu dzimumaktu, ieskaitot dzimumorgānu dzimumorgānu, orālu dzimumorgānu, anālu dzimumorgānu, un orālu anālu kontaktu starp viena vai pretēju dzimumu personām; stimulēšanu, dzimumorgānu, sēžas vai sievietes krūšu

būtībā jāsaprot kā heteroseksuāla kontakta izvarošana. Salīdzinājumā ar KL 159.pantu, KL 160.panta aptvērums ir krietni plašāks, ietverot ne vien dzimumorgānu ievadīšanu personas anālajā atverē, bet arī citas darbības, kas saistītas ar dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā veidā. Pēc savas būtības vardarbīgi dzimumsakari ir sarežģīti un ietilpīgi ar dažādām agresīvām darbībām. Ir valstis, kurās izvarošanas jēdzienā ietverts krāpšanas un viltus darbības, piemēram, neizpildīts solījums precēt, vīrietis izmantojis sievietes miegu, kur cietusī kļūdaini uzskatījusi vainīgo par savu vīru. Piemēram, Kalifornijas Sodu likuma 261§ izvarošana definēta kā jebkādi dzimumsakari bez piekrišanas. Piekrišanas trūkums saistīts ar spēku, draudiem, bezsamaņu vai viltu, vai citiem apstākļiem (izņemot izvarošanu laulāto starpā).[316] Kriminologs L. Siegels (*Siegel*)[317] raksta, ja pirms piecdesmit gadiem laulātā partnera izvarošana nebija kriminalizēta, tad šodien katrā štatā par to paredzēta krimināatbildība. Mūsdienās izvarošanas definīcija ir vispārīgāka un nav atsauces uz laulību, izvarošana var notikt starp svešiniekiem, randiņu partneriem, laulātajiem, heteroseksuāļiem, viena dzimuma partneriem, jauniem un veciem, un citiem vīriešiem un sievietēm kā cietušajiem. Turklāt izvarošana var būt saistīta ar anāliem, orāliem, vagināliem un vīrieša dzimumlocekļa kontaktiem vai izmantojot citādu priekšmetu.[318] Džefrijs Benedikts (*Jeffrey R. Benedict*) izvarošanu skaidro kā jebkuru piespiedu seksuāla rakstura darbību pret otru (vienkāršoti „negribēts sekss").[319] Islāma fundamentālisti par noziedzīgiem uzskata jebkurus dzimumsakarus ārpus laulības. Atrodams arī skaidrojums, ka izvarošana ir seksuāls noziedzīgs nodarījums, kas iestājas tad, ja kāda persona ar varu vai draudiem, pielietojot spēku, piespiež citu personu uz dzimumattiecībām vai līdzīgām darbībām.[320] Citējot Latvijas tiesībzinātnieku atziņas, autore var minēt Gaļinas Belihas atziņu „ja izvarošanu uzskata par vardarbīgu dzimumaktu, tas ir divu pretēja dzimuma pārstāvju aktu, izmantojot dzimumorgānus, kā rezultātā var rasties pēcnācēji, pēc būtības

---

aizskaršanu, sadistiskas vai mazohistiskas ļaunprātīgas darbības un citas perversas seksuālas darbības: Criminal Statutes. (skatīts 12.03.2013.). Pieejams: http://www.jfrlaw.com/criminal_statutes/2c341.htm; Krievijas tiesu praksē atzīts, ka ar dzimumsakariem jāsaprot dzimumakts starp vīrieti un sievieti, pederastija – seksuāli kontakti starp vīriešiem, lezbiānisms - starp sievietēm. Savukārt ar citām seksuāla rakstura darbībām jāsaprot dzimumtieksmes apmierināšana citādā veidā, iekļaujot arī vīrieša piespiešanu uz dzimumsakariem, izmantojot vardarbību vai draudus, ko veikusi sieviete. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 11 от 15 июня 2004 г. О судебной практике по делам о преступлениях, предусмотренных статьями 131 и 132 Уголовного кодекса Российской Федерации. Pieejams:http://www.terentevsky.ru/pp_vs/pp_iznos.html (skatīts 06.02.2013.).

[316] Atbildība par laulātā izvarošanu paredzēta § 262 (a) – spousal rape. California Penal Code. (skatīt 25.09.2014.). Pieejams: http://www.leginfo.ca.gov/.html/pen_table_of_contents.html

[317] Siegel, L.J. Crimonolgy: Theories, Patterns and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 14.

[318] Vito, G.F., Maahs, J.R., Holmes R.M. Criminology: Theory, Research, and Policy. 2nd edition. Sudbury, Jones and Bartlett Publishers, 2007, p. 279.

[319] James, R.K., Gilliland B.E. Crisis Intervention Strategies. USA, Thomson Books/Cole, 2008, p. 249.

[320] Skaidrojošā vārdnīca. (skatīts 07.04.2013.). Pieejams: http://www.tezaurs.lv/sv/?w=izvaro%C5%A1ana

vārds „cietušais" būtu jāmaina uz cietusī, jo visas vardarbīgās darbības, kas varētu būt vērstas pret vīrieti, ir paredzētas KL 160.pantā.[321] Atbalstāms ir Dr. iur. Jāņa Teivāna–Treinovska uzskats, ka „nav nepieciešamība norobežot šos divus, pēc būtības identiskus, sastāvus vienu no otra. Vienīgā atšķirība starp KL 159. un KL 160. pantu ir tā, ka KL 159. pants saistīts ar heteroseksuāla rakstura izvarošanu, bet KL 160. pants paredz kriminālatbildību par homoseksuālu izvarošanu, kā arī par pretdabisku dzimumaktu – anāliem vai orāliem sakariem starp vīrieti un sievieti."[322] Tātad tā ir krimināltiesiska un loģiska rakstura pretruna, kura būtu jānovērš.

Atsevišķi izdalīts viskaitīgākais vardarbīgais seksuālais noziedzīgais nodarījums – seksuālas slepkavības (tīša nonāvēšana), ja tā saistīta ar izvarošanu (KL 117.p. 7.p.). KL normā ietvertas – dzīvības un dzimumbrīvības vai dzimumneaizskaramības intereses, turklāt noteiktā secībā, izdalot, no apdraudētāja viedokļa raugoties, primārās un sekundārās intereses.[323] Jēdziens „saistīta" nozīmē, ka pret cietušo pielieto vardarbību, lai nepieļautu tā pretošanos dzimumaktam vai pārvarētu tā pretošanos izvarošanas laikā, kā arī aiz sadistiskām tieksmēm. Tādējādi, vēloties nonāvēt cietušo vai apzināti, pieļaujot cietušā nāves iestāšanos. Krimināltiesību teorētiskās nostādnēs, apvienojot vienā sastāvā izvarošanu un slepkavību, rezumēta vardarbības pielietošana pret cietušo, lai nepieļautu vai pārvarētu tā pretošanos un apmierinātu dzimumtieksmes, turklāt vēloties vai apzināti pieļauj cietušā nāves iestāšanos.[324] Atbilstoši teorētiskajām nostādnēm un tiesu praksei slepkavība, kas saistīta ar cita, likumā norādīta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kvalificējama tikai saskaņā ar KL 117.panta attiecīgo punktu, kurā paredzēta atbildība par tādas slepkavības izdarīšanu. Profesors U. Krastiņš norāda, ka taisnīguma principa ievērošana, kvalificējot analizēto nodarījumu tikai saskaņā ar KL 117.panta 7.punktu, attaisno šajā punktā paredzēto slepkavību kvalificējošo apstākļu esamību KL 117.p.[325] Raksturojot saistību Deniss Krajevs (*Денис Юрьевич Краев)* norāda, ka tā ir īpaša savstarpēja sakarība, kuras esamību nosaka trīs elementu saistība: slepkavība – īpaša

[321] Beliha, G. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs // Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2010, Nr. 3 (52), 7. lpp.
[322] Teivāns–Treinovskis, J. Tiesiska un loģiska rakstura pretrunas dzimumnoziegumu kvalificēšanā // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 346. lpp.
[323] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 145. lpp.
[324] turpat, 150.–151. lpp.
[325] Krastiņš, U. Par taisnīgumu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā // Krastiņš, U. Krimināltiesību teorija un prakse. Viedokļi. Problēmas, Risinājumi 1998–2008. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2009, 30.–31. lpp.

saistība – cits noziedzīgs nodarījums.[326] Savukārt, ja cietušais tiek noslepkavots jau pēc izvarošanas, lai slēptu izdarīto noziedzīgo nodarījumu, nodarījums kvalificējams saskaņā ar KL 159.pantu un 117.panta 8.punktu.[327] Tiesu prakses piemēri*: G.P. ar tiešu nodomu uzņēma savā automašīnā mazgadīgo J.L., lai viņu izvarotu un pēc tam nogalinātu. Šo slepkavību viņš realizēja tūlīt pēc vardarbīgā dzimumakta pabeigšanas, lai slēptu izvarošanu, neskatoties uz to, ka upuris bija sasiets mazgadīgs bērns, kas nevarēja viņam pretoties. A.Z., nolūkā izvarot, panāca, ka deviņus gadus vecā cietusī S.Ž. nokļuva viņa dzīvoklī. Kad cietušajai bija nelikumīgi atņemta brīvība, liedzot iespēju brīvi noteikt savu atrašanās vietu, A.Z., izmantojot cietušās bezpalīdzības stāvokli un, pielietojot vardarbību, lai pārvarētu viņas pretošanos, izdarīja vardarbīgu dzimumaktu, nodarīdams cietušajai vieglus miesas bojājumus bez veselības traucējuma. Lai slēptu izdarītos noziedzīgos nodarījumus – nelikumīgu brīvības atņemšanu un izvarošanu, pēc cietušās izvarošanas viņa tika noslepkavota un iznesta no dzīvokļa.* Nepareizi pirmstiesas kriminālprocesā kvalificētas A.V. un S.V. darbības. *Apsūdzētie, lietojot vardarbību, izvarojuši I.K. personu grupā. Kad cietusī pateica, ka par notikušo ziņos policijai, A.V. turēja viņu, bet S.V. ar gaļas apstrādes āmuru sita viņai pa seju un galvu, nodarīdams smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas bija tiešā cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos.*[328] Par cietušo gadījumos, kad slepkavība tiek izdarīta nolūkā slēpt izdarīto izvarošanu, var būt ne tikai izvarotais upuris vai izvarošanas mēģinājuma upuris, bet arī citas personas, piemēram, izvarošanas liecinieki vai personas, kas centās novērst noziedzīgu nodarījumu vai varētu palīdzēt atmaskot vainīgo.[329] Citu valstu krimināltiesiskā regulējuma izpētes rezultātā autore norāda, ka vairāku valstu krimināllikumos slepkavības sastāvos ietvertas paplašinātas seksuāla rakstura darbības. KF KK 105.panta 2.daļas k) punktā paredzēta atbildība par slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu vai vardarbīgām seksuāla rakstura darbībām. Vācijas likumdevējs 211§ (smaga slepkavība) 2.daļā atzinis, ka ļaunprātīgs slepkava ir tas, kurš kaislību vadīts, nogalina cilvēku, lai apmierinātu dzimumtieksmes vai

[326] Краев, Д.Ю. Убийство, сопряженное с иными преступлениями: Законодательная регламентация и квалификация. Автореферат. Москва, 2009. (skatīts 20.08.2014.).
Pieejams: http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1310231

[327] Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām. 2009/2010. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/

[328] Latvijas Republikas Augstākā tiesa Tiesu prakse krimināllietās: notiesājoši spriedumi – atceltu attaisnojošu spriedumu vietā, attaisnojoši spriedumi – atceltu notiesājošu vietā. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams:
http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/

[329] Krastiņš, U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2003, Nr.1/2 (22/23), Latvijas Policijas akadēmija, 3.–10. lpp.

citādas zemiskas tieksmes. Pievienojoties Petras Janules promocijas darbā „Cilvēka dzīvības aizsardzības krimināltiesiskie aspekti" piedāvātajam ierosinājumam, KL 117.panta 7.punktā ietverto norādi uz slepkavības saistību ar izvarošanu būtu nepieciešams aizstāt ar pastiprinošu apstākli, kas norādītu uz slepkavību, ja tā izdarīta seksuālu motīvu dēļ, kas dotu iespēju noteikt pastiprinātu atbildību par visiem gadījumiem, kad tīšai nonāvēšanai bijis seksuāls raksturs.[330]

Ņemot vērā, ka kriminoloģijas zinātnes ietvaros nav definēts dzimumnoziegums jeb seksuālais noziedzīgais nodarījums, autore izveidoja savu šī nodarījuma definējuma variantu – **tās ir subjekta tīšas seksuālas vai ar seksuālu nozīmi veiktas darbības attiecībā pret sabiedrībā akceptētām morāli tikumiskām normām un krimināllikumā aizsargātām vērtībām, kas reālā vai virtuālā vidē apdraud vai aizskar upura seksuālo brīvību un dzimumneaizskaramību**.

Nākamajā nodaļā tiks analizēta seksuālās noziedzības dinamika un tendences.

2.3. Seksuālās noziedzības stāvoklis un izplatības tendences

Valstī pieejamā krimināla statistika reģistrē tikai nelielu daļu no veiktajām noziedzīgajām darbībām. Krimināla statistikas rādītāji galvenokārt ir pamats vērtējumiem par reģistrētās noziedzības stāvokli un tendencēm. „Statistiskās atskaites tikai daļēji ataino faktisko noziedzību, tāpēc noziedzības situācija jāvērtē ne tikai, balstoties uz statistikas materiāliem, bet papildus jāapzina arī veiktie socioloģiskie pētījumi, kuri ļauj šo sociālo parādību raksturot kopumā.[331] Profesors A. Vilks akcentējis, ka „tikai reālais noziedzības stāvoklis, bet ne vienīgi kvantitatīvie kriminalitātes rādītāji, kuri ir atspoguļoti krimināla statistikā, var būt par pamatu jebkurām aktivitātēm noziedzīgo nodarījumu novēršanā un apkarošanā. Reālā noziedzības kvantitāte ir pamatā tiesisko aktu pilnveidošanai, izstrādājot un realizējot organizatoriski stratēģiskos pasākumus, nodrošinot tiesību aizsardzības iestādes ar nepieciešamajiem materiālajiem, finansiālajiem un cilvēkresursiem."[332] Agrāk veiktie kriminoloģiskie pētījumi un ekspertu aptaujas rezultāti, kopumā tiesībaizsardzības iestādēs tiek fiksēts 10–15% no valstī reāli izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem; kopējais noziedzīgu nodarījumu skaits vidēji ir pat 8–10 reizes lielāks nekā reģistrēts oficiālajā statistikā, bet reālais izvarošanu skaits pārsniedz reģistrēto 6–8 reizes. Dzīves

[330] Janule, P. Cilvēka dzīvības aizsardzības krimināltiesiskie aspekti: promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2012, 84. lpp.
[331] Kristapsone, S. Noziedzība Latvijā. (Noziedzību noteicošie sociāli ekonomiskie faktori Latvijā 90.gados). Rīga, Raka, 2003, 10. lpp.
[332] Vilks, A.Nozieguma upura kvantitāte Latvijā – ceļā no noziegumu kaitējuma un taisnīgu kompensāciju // Tēzes Starptautiskais seminārs Noziegumu upuris – kā kompensēt kaitējumu.RSU, 2007, 25. lpp.

apstākļu apsekojumā iegūtie dati liecina, ka policijai par notikušiem likumpārkāpumiem atkarībā no nodarītā pakāpes tiek ziņots 27–60% gadījumu. Viktimoloģiskajā aptaujā apzināts, ka cietušie par seksuāliem noziedzīgiem nodarījumiem ziņojuši 11,1% gadījumu.[333] Jaunākais viktimizācijas pētījums[334] parādīja, ka pēdējos piecos gados Latvijā par noziedzīga nodarījuma upuriem ir kļuvuši gandrīz puse iedzīvotāju, 13% aptaujāto ir cietuši noziedzīgā nodarījumā, ko veicis cietušā partneris, laulātais vai cits cietušā radinieks. Cietušo aptauja apstiprina, ka „bezpalīdzība, nedrošība un bezspēks ir pirmās izjūtas, kas asociējas ar piedzīvoto viktimizāciju. Pēc nodarījuma katra vide, kurai ir kaut neliela līdzība ar uzbrukuma vietu, tiek momentāli novērtēta kā apdraudoša un ļaunuma pilna."[335] Jāmin aptaujas rezultāti, kas apliecina, ka vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju (61%) uzskata, ka bērnu izglītošanu par to, kā sevi pasargāt no seksuālas vardarbības, vajadzētu uzsākt jau sākumskolā.[336]

Viktimoloģisko un socioloģisko pētījumu rezultāti ļauj secināt, ka cietušie par nodarījumu ziņo tad, kad tas viņam ir bijis nozīmīgs vai nopietns. VP veiktajā aptaujā apzināts, ka no kopējā iedzīvotāju skaita, kas saskārušies ar Valsts policiju, 16,2% veido cietušās personas.[337] Jāņem vērā, ka reģistrētais, tas ir, paziņotais, noziedzīgo nodarījumu skaits lielā mērā ir atkarīgs no upura vēlmes kļūt par cietušo kriminālprocesā. Kriminālprocesa materiālu analīze apliecina, ka seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumos bieži vien cietušais ir pirmais un tiešais informācijas avots. Tādējādi ir pamatoti norādīt „lai maksimāli efektīvi vadītu kriminālprocesu, nepieciešamas ne tikai prasmes veikt procesuālās darbības. Procesa virzītājam nākas novērtēt, kā procesuālā darbība ietekmē cietušo."[338] Neziņošanas iemesli par seksuālo nodarījumu ir dažādi. Dr. iur. J. Zīle raksta, ka, ņemot vērā iedzīvotāju vispārējo apātiju, cietušo neuzticēšanos tiesībsargājošām iestādēm, izveidojusies situācija, kurā cilvēki nevēlas ziņot par izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī nesadarbojas ar tiesībsargājošām iestādēm, tādējādi palielinot latento

[333] Noziedzības stāvoklis Latvijā: noziegumu upuru aptaujas rezultāti. Rīga: Latvijas Kriminoloģisko pētījumu centrs, 2002, 57. lpp.
[334] Pētījums „Atbalsts Viktimizācijas prevencijai Latvijā". „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS", 2013. Pieejams: http://www.providus.lv/public/27837.html
[335] Naida noziegumu psiholoģiskās sekas — cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību. Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008, 21. lpp.
[336] Sliktais pieskāriens. Krīzes centrs ģimenēm ar bērniem Paspārne. 2011. (skatīts 15.04.2014.). Pieejams: http://www.kc-pasparne.lv/lv/aktualitates/155_sliktais_pieskariens/
[337] Valsts policijas pētījums. 4.nodaļa. Policijas darba novērtējums – iedzīvotāji, kuri vērsās policijā pēc palīdzības. – Galvenokārt upuri ir vērsušies policijā, lai ziņotu par dažādām zādzībām (41%); miesas bojājumu nodarīšanu (12,1%); huligānismu vai mantas bojāšanu (9,8%); draudiem izdarīt slepkavību vai miesas bojājumus (6,1%); laupīšanu (7,9%); vardarbību ģimenē (4,2%)
[338] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008.gads 4.novembris, Nr. 42 (547), 26. lpp.

un neatklāto noziedzīgo nodarījumu skaitu.[339] Centra „Dardedze" vadītāja L. Balode uzsver vēl vienu sabiedrības problēmu: valdošie stereotipi un aizspriedumi, kas lielākoties adresēti sievietēm, piemēram, „pati biji vainīga", „nevajadzēja vilkt tik īsus svārkus" u.tml., daļu upuru attur no vēršanās pēc palīdzības, un daļa upuru par dzimumnozieguma faktu nav paziņojuši policijai vai cietušo atbalsta organizācijai.[340] Pētījumā „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā" konstatēts, ka pietiekami daudzos gadījumos ziņojums saņemts vairākus gadus pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Eksistē daudzi iemesli, kādēļ seksuāla vardarbība pret bērnu var netikt atklāta vairāku gadu garumā.[341] Ziņošanas analīze par noziedzīgu nodarījumu pret nepilngadīgo[342] norāda, ka visbiežāk, 21 krimināllietā (32,8%), par vardarbību ziņo kāds no tuviniekiem: 17 krimināllietās (26,6%) tā bija māte, 2 krimināllietās (26,6%) tēvs un pa 1 krimināllietai (1,6%) ziņotājs bija audžuģimene un māsa. Gandrīz tikpat bieži, 20 krimināllietās (31,3%) par vardarbību ziņoja bērnu tiesību aizsardzību institūcija, kas visbiežāk, 15 krimināllietās (23,4%), ir Bāriņtiesa, balstoties uz informāciju, kas saņemta gan no bērna tuviniekiem, gan institūcijām (skolām, krīžu centriem u.c.). Samērā daudz, 7 krimināllietās (10,9%), ziņojums ir saņemts no izglītības iestādēm, turpretī no ārstniecības iestādēm saņemti tikai 2 ziņojumi (3,1%), kas bijuši par pamatu kriminālprocesa uzsākšanai. Pats cietušais par seksuālu vardarbību pret sevi, ir ziņojis 5 krimināllietās (7,8%). Informatīvajā ziņojumā norādīts, ka „tikai trešdaļa sieviešu Latvijā vardarbības gadījuma sakarā ir meklējušas palīdzību tiesībsargājošās institūcijās. Visbiežāk sievietes palīdzību meklējušas pie draugiem (49,8%), ģimenes locekļiem un radiem (41,5%). Pie sociālā darbinieka vērsušās tikai 3,5% sieviešu."[343] Igaunijas noziedzīga nodarījuma upuru pārskata dati liecina, ka cietušās personas vai pēc cietušā lūguma policiju informēja apmēram 17% gadījumu. Pie veselības aprūpes darbiniekiem vērsās 30% cietušo, to skaitā 40% sieviešu un 15% vīriešu.[344] Saskaņā ar ASV seksuālo uzbrukumu statistikas datu analīzes rezultātiem: 43%

[339] Zīle, J. Cietušā tiesību nodrošinājuma kriminālprocesuālās problēmas // Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2007, RSU, 2008, 53. lpp.
[340] Ločmele, K. Noziegums īso svārku mīta paēnā. LV.LV. (skatīts 01.02.2013.).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=198744
[341] Ziņojums par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā" rezultātiem (2013). (skatīts 12.05.2014.). Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/kkk/zinojums-par-petijuma-seksuala-vardarbiba-cietuso-bernu-nopratinasanas-prakse-latvija-rezultatiem-20-336/
[342] Ziņojums par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā" rezultātiem (2013). (skatīts 12.04.2014.). Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/kkk/zinojums-par-petijuma-seksuala-vardarbiba-cietuso-bernu-nopratinasanas-prakse-latvija-rezultatiem-20-336/
[343] Informatīvais ziņojums par problēmām saistībā ar vardarbību ģimenē un to iespējamiem risinājumiem. (skatīts 10.02.2011).
Pieejams: http://www.bm.gov.lv/lat/gimenes_valsts_politika/vardarbiba_gimene/?doc=9423
[344] Crime Victim Survey 2009. skatīts 27.11.2013.).

cietušo domā, ka neko nevar izdarīt, 27% uzskata to kā privātu problēmu, 12% baidās no policijas reakcijas, 12% tas nebija pietiekami svarīgi. Jāuzsver, ka upurim ir jābūt drosmei runāt par piedzīvoto seksuālā rakstura vardarbību. Diemžēl psihiskie stāvokļi, kas saistīti ar traumatiskajām atmiņām un ir radušies noziedzīga nodarījuma laikā vai īsi pēc tam, ir vieni no smagākajiem – bailes, sāpes, morālās un psihiskas ciešanas. Bailes ir cēlonis ne tikai emocionālajām un psiholoģiskajām, bet arī fizioloģiskajām sekām. Dr. Igors Kudrjavcevs norāda uz iekšējo un ārējo drošības praktisko nozīmi. To attiecinot uz upuri, var minēt, ka „iekšējā drošība ir garīgā un emocionālā līdzsvara sajūta, kas ļauj cilvēkam: pareizi iegūt un novērtēt informāciju; pieņemt precīzus un optimālus lēmumus; savlaicīgi atjaunot savas darba spējas un, izmantojot speciālas metodes, veicināt savu radošumu (kreativitāti).”[345] Piemēram, Teksasas pētījumā par vardarbīgās noziedzības upuriem konstatēts, ka nozīmīga ietekme no noziedzīga nodarījuma ir fiziskā, finansiālā, sociālā un garīgā labklājība, bet vislielākā ietekme esot psiholoģiska. Pamata vadlīnijās pieejai darbam ar noziedzīgā nodarījumā cietušajiem[346] atzīmēts, ka gandrīz trešā daļa cietušo (71%) izjutuši bailes ilgāk par 90 dienām pēc noziedzīgā nodarījuma gadījuma. Vairāku speciālistu (*Friedman, Bischoff, Davis, and Person, Maguire and Corbett)* pētījumi parādīja, ka svarīgākās ir drošības un finansiālā sfēra. Bērnu seksuālās izmantošanas upuriem īpaši augsta ir garīgās veselības aprūpes pakalpojumu izmantošana (*New and Berliner*).[347] Viktimizācijas pētījums atklāj, ka 24% cietušo ir izjutuši bailes. Visvairāk no iespējamās atriebības baidās laupīšanās un seksuālajos incidentos cietušie. Atbalsta sniegšana dzimumnoziegumu upuriem ir nenoliedzama. Ja tas netiek darīts, pastāv risks viņiem kļūt par upuriem atkārtoti, jo upurus pavada bailes, kauns, vainas sajūta un citas emocionālās sekas, ko dzimumnoziedznieks var izmantot savā labā. „Konkrēti gadījumi apliecina, pat ilgāku laiku pēc uzbrukuma vai vardarbības cietušais joprojām jūtas iebiedēts un viegli iespaidojams. Piemēram, Baltkrievijā veiktais pētījums parādīja, ka nepilngadīgo izvarošanas gadījumos uz cietušo tika izdarīts spiediens no vardarbīgo personu un viņu tuvinieku puses 67%; 62% gadījumu no spiediena saņēmušajiem mainīja liecības.”[348] Autore uzskata, ka praksē

Pieejams:http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53485/CRIME_VICTIM_SURVEY_2009.pdf

[345] Kudrjavcevs, I. Drošība un komunikācija // Starptautiskās zinātniskās konferences „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos”, Tēzes, Rīga, 2009. gada 16. septembris, RSU, 31. lpp.

[346] Basic Guidelines on Approaching Victims of Crime. (skatīts 23.05.2014.) Pieejams: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/firstrep/bgavoc.html

[347] Newmark, L.C. Crime Victims' Needs and VOCA-Funded Services: Findings and Recommendations from Two National Studies. (skatīts 19.06.2014.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/214263.pdf

[348] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008.gada 4.novembris, Nr. 42 (547), 27, 30. lpp.

nepamatoti cietušās personas drošības garantēšanu parasti attiecina tikai uz organizētās noziedzības apkarošanu. EP Ministru komitejas Rekomendācija Nr. R (85)11 par cietušā stāvokli krimināltiesību un kriminālprocesa ietvaros attiecībā par cietušā īpašo aizsardzību nosaka – kur vien tas šķiet nepieciešams, it īpaši gadījumos, kuros iesaistīta organizētā noziedzība, cietušajam un tā ģimenei būtu jāsniedz efektīva aizsardzība pret draudiem un noziedznieka atriebšanās risku. Autores skatījumā pozitīvā virzienā pastāvošo kārtību ietekmē ES Direktīva par minimuma standartiem, kas jāpiemēro noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Direktīvas Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2012/29/ES[349] 22. pantā paredzēts, ka dalībvalstis nodrošina, lai cietušie saskaņā ar valsts procedūrām laikus saņemtu individuālu novērtējumu, tādējādi apzinot vajadzību pēc īpašas aizsardzības. Nenoliedzami, cietušo individuālais novērtējums ir nozīmīgs jaunievedums, kas cietušajiem noteiks papildus garantijas. Direktīva arī nosaka, uz kuriem cietušajiem būtu attiecināma īpaša aizsardzība, piemēram, šādus cietušos iztaujā īpaši apmācīti speciālisti vai iztaujāšana tiek veikta ar viņu starpniecību, cietušo iztaujā viena un tā pati amatpersona vai, noteiktos gadījumos, tā paša dzimuma amatpersona. Tāpat dalībvalstīm jānodrošina palīdzība cietušajiem, kuri vēlas piedalīties kriminālprocesā un apmeklēt tiesas sēdes. Tiek noteikti neaizsargāti cietušie, piemēram, bērni, izvarošanas upuri, personas ar invaliditāti, un viņi tiek atbilstoši aizsargāti, kā arī cietušie tiek aizsargāti izmeklēšanas un tiesvedības laikā. Līdz ar to ir svarīgi, lai cietušajam būtu interese iesaistīties kriminālprocesā. Lai cietušais spētu būt ieinteresēts un aktīvs procesa dalībnieks „viņam jājūtas drošam, pasargātam, jāspēj izturēt psiholoģisko spriedzi, ko rada šāds process",[350] kad jau pats noziedzīgs nodarījums ir radījis krīzi. Tiesībsargājošās iestādes eksperti ir identificējuši septiņas galvenās cietušā vajadzības: cieņpilna attieksme, atzīšana, aizsardzība un drošība, fizisks un psiholoģisks atbalsts, informācijas pieejamība un iespēja aktīvi līdzdarboties, nepārtrauktība, taisnīguma atjaunošana un kompensācijas saņemšana.[351] Būtiskas ir trīs vajadzības – drošības sajūta, atbalsts un informācija, kuras ir īpaši svarīgas cietušā kontakta laikā ar policijas darbiniekiem.[352] Profesore Ārija Meikališa, pamatoti norāda, ka „ieviešot Direktīvas prasības, īpaši aizsargājamo cietušo loks nenoliedzami būs jāpaplašina, attiecinot šo statusu ne tikai uz nepilngadīgajiem, bet arī uz citām grupām,

[349] ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI,

[350] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008. gada 4. novembris Nr. 42 (547), 25. lpp.

[351] Response to Victims of Crime. IACP National Law Enforcement Policy Center, 2010. (skatīts 12.08.2014.). Pieejams: http://www.theiacp.org/portals/0/pdfs/ResponsetoVictimsofCrimePaper.pdf

[352] Landmsane, D., Rinkevics, A. Police knowledge of victims needs // European Police Science and Research Bulletin, winter 2013/2014, Issues 9, p. 9.

piemēram, uz cilvēktirdzniecībā cietušiem, terorisma un organizētās noziedzības upuriem, cietušiem no seksuālas vardarbības vai vardarbības, kas pieļauta tuvās attiecībās, cietušiem ar invaliditāti u. tml. Tai pašā laikā jānorāda – lai cietušo atzītu par īpaši aizsargājamu, jābalstās nevis uz cietušā piederību kādai cietušo grupai, bet uz speciāli veiktu individuālu izvērtējumu. Tas ļauj atzīt šī speciālā izvērtējuma īpašo nozīmi, tāpat arī norāda uz individualizētas pieejas nozīmi kriminālprocesā."[353] Dr. iur., profesore Sandra Kaija personas drošības kriminālprocesa kontekstā uzsver, ka „drošībai kā gala stāvoklim ir jābūt aizsardzības mērķim un rezultātam. Savukārt aizsardzībai ir jābūt līdzeklim, lai sasniegtu un nodrošinātu drošību. Kriminālprocesuālajā nozīmē drošību nepieciešams izskatīt no pozīcijas, kas ietver kriminālprocesa subjektu pasargāšanu no prettiesiska apdraudējuma saistībā ar gatavotu vai izdarītu noziedzīgu nodarījumu."[354]

Statistikas un veikto viktimoloģisko pētījumu rezultāti apstiprina secinājumu, ka vardarbīgiem, īpaši seksuāla rakstura, noziedzīgiem nodarījumiem ir viena no augstākām latentātes pakāpēm. Apkopojot statistiku no 190 pasaules valstīm, ANO eksperti norāda, ka no seksuāliem noziedzīgiem nodarījumiem pasaulē līdz 20 gadu vecumam cietušas ap 120 miljoniem meiteņu (nedaudz vairāk nekā desmitā daļa). Tiek norādīts, ka no seksuālas vardarbības cieš arī zēni, taču mazākā apmērā nekā meitenes.[355] Latvijā veiktās Starptautiskās noziedzīgu nodarījumu upuru aptaujas rezultātu procentuālais sadalījuma apkopojums pa gadiem, kad veiktas aptaujas, atklāj šādus rezultātus par seksuāla rakstura cietušajiem: 1996 – 3,4%; 1998 – 3,2%; 2000 – 0,8%; 2002 – 2,8%; 2004 – 1,8%; 2007 – 3,9%. Seksuālo noziedzīgo nodarījumu latentāti apstiprina atšķirīgi pētījuma rezultāti. Pēc ārvalstu kriminologu aprēķiniem līdz pat 85% seksuāla rakstura nodarījumi nekļūst zināmi tiesībsargājošām iestādēm. Viktimizācijas pētījumā apzināts, ka laikā no 2006 līdz 2010. gadam viens no augstākajiem latentātes līmeņiem (65%) bija izvarošanai un seksuāla rakstura uzbrukumiem.[356] Specializētajos pētījumos apzināts, ka izvarošanas gadījumi vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu starpā veido 3%. Turklāt vairāk nekā 90% no visiem

[353] Meikališa, Ā. Jaunas vēsmas cietušo aizsardzībā – ES direktīva par cietušo tiesību minimālajiem standartiem un tās iespējamā ietekme uz kriminālprocesu Latvijā// Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums, Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2013,145. lpp.

[354] Kazaka, S. Personas drošība kriminālprocesā // Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos." Tēzes. Rīga, RSU, 16.09.2009, 22. lpp.

[355] Hidden in Plain Sight. A statistical analysis of violence against children. UNICEF, 2014. (skatīts 04.09.2014.).
Pieejams:http://www.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_EN_3_Sept_2014.pdf

[356] Langton, L., Berzofsky, W., Krebs C., Hope Smiley-McDonald, H. Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010. National Crime Victimization Survey. (skatīts 27.06.2014.).
Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vnrp0610.pdf

izvarošanas gadījumiem netiek paziņoti un reģistrēti. D. Finkelhora (*Finkelhor*) un Diānas Rasellas *(Diana Russell*) pētījumos apzināts, ka viens no septiņiem zēniem piedzīvojis izvarošanu.[357] Pēc FBI Nacionālā datu bāzes datiem gandrīz 9% izvarošanas gadījumu cietušais ir vīrietis.[358] ANO Bērnu fonda finansētā pētījuma „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošu faktoru izpēte" rezultāti parādīja, ka Latvijā no seksuālas vardarbības ir cietuši: 5. klasē – 3% (no tiem 4,5% zēnu un 1,5% meiteņu); 9. klasē 10% (no tiem 5% zēnu un 14,1% meiteņu); 12. klasē – 16,5%. Analizējot vardarbības veidus atsevišķi, 26% no aptaujātajiem skolēniem uzrādīja, ka cieš no emocionālās vardarbības ģimenē, 14,5% cieš no fiziskās vardarbības ģimenē, 6,5% no seksuālas vardarbības (ģimenē vai ārpus tās).[359] Krievijas pētniece Ņina Asanova (*Нина Кузьминична Асанова*), analizējot uzticības tālruņa statistiku, norādījusi, ka tikai viena no simt seksuālā vardarbībā cietušajām personām vēršas pēc palīdzības policijā.[360] Saskaņā ar citiem datiem Krievijā ik gadu faktisko izvarošanu skaits (ņemot vērā mākslīgo un dabisko latentāti) sasniedz 44–50 tūkstošus gadījumu, kas apmēram 4,5–5 reizes pārsniedz oficiālās statistikas datus.[361] Pēc V. Luņejeva (*Лунеев*) aprēķiniem reģistrētās un latentās izvarošanas attiecības ir 1:6.[362] Dažādo pētījumu rezultāti attiecībā par reģistrēto un latento noziedzīgo nodarījumu daļu variē no 1:3, 1:6 līdz 1:15 (*Антонян, Голубев, Кубряков*). Citi informācijas avoti liecina, ka „izvarošanas gadījumā reģistrēto un faktiski izdarīto noziedzīgo nodarījumu proporcija atrodas robežās starp 1:20 un 1:100. Tāpēc vērojama disproporcija starp notiesāto noziedznieku un izdarīto seksuālo noziedzīgo nodarījumu skaitu."[363] ASV Tiesu statistikas biroja dati apliecina, ka tikai 16% gadījumu par izvarošanu tiek paziņots policijai. Viena līdz divas trešdaļas no zināmiem seksuālo uzbrukumu cietušajiem ir 15 gadīgi vai pat jaunāki. Aptaujājot 204 koledžas zēnus, bija apzināts, ka 34% zēnu no 16 gadu vecumu tika pamudināti uz seksuālām attiecībām vai piespiesti tām, 24% pārcietuši vardarbību no sievietes puses, 4% – no vīrieša puses; 6% –

[357] Citēts: Winkler, C. One Nights: Realities of rape. Boston, AltaMira Press, 2002, p. 34.
[358] FBI`s National Incident-Based Reporting System. (skatīts 26.06.2014.).
Pieejams: http://www.fbi.gov/stats-services/publications
[359] Ziņojums par „Vardarbības un nelaimes gadījumu izraisītie veselības traucējumi" 2009, 34 lpp., (skatīts 10.06.2011.). Pieejams: Veselības ekonomikas centra interneta mājas lapā - www.vec.gov.lv.
[360] Асанова, Н.К. Руководство по предупреждению насилия над детьми: Учебное издание для психологов, детских психиатров, психотерапевтов, студентов педагогических ВУЗОВ. Москва, Издательский гуманитарный центр ВЛАДОС, 1997, с. 250.
[361] Преступность и реформы в России / под ред. Долговой А.И. Москва, Криминолог. Ассоц., 1998, с. 161.
[362] Лунеев, В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции: Мировой криминологический анализ. Москва, Норма, 1997, с. 136.
[363] Pētījums „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem)." (skatīts 12.08.2013.). Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.pdf

no abu dzimumu puses, savukārt 12% bija izteikti draudi pielietot fizisko vardarbību vai citi līdzekļi, kas apgrūtina pretošanos. Izplatītākie piespiešanas taktikas paņēmieni bija: pārliecināšana un pierunāšana, novešana līdz alkohola reibuma stāvoklim, attiecību pārtraukšana pārtraukt attiecības (*Struckman-Johnson*).[364] Eiropas pētniecības tīkla (CAHRV) dati – sievietes vecuma grupā no 20 līdz 59 gadiem ziņoja par augstu seksuālās vardarbības sastopamību no pašreizējā/iepriekšējā partnera kopdzīves laikā, sasniedzot 11,5% somu pētījumā, 6,5% vācu, 7,5% lietuviešu un 6,2% zviedru pētījumā.[365] Ārvalstu pētījuma dati apliecina to, ka radiņu izvarošanas un seksuālos uzbrukumus 77% gadījumu veikusi upurim zināma persona. Turklāt vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu starpā vērojama pieaugoša tendence no 6% līdz 13% – izvarošana un seksuālie uzbrukumi starp lesbietēm un gejiem. No 3327 reģistrētiem vardarbības gadījumiem ģimenē starp gejiem un lesbietēm 1746 cietušie (52%) bija vīrieši, un 1582 sievietes (48%), 109 no šīm personām (3%) identificētas kā transeksuāļi (105 sievietes; 4 vīrieši).[366] Citas izpētes rezultātā apzināts, ka aptuveni 22–46% lesbiešu ir bijušas fiziski vardarbīgas attiecības. 46% geju ir izmantojuši fizisku agresiju, lai risinātu konfliktus.[367] Itālijas statistikas dati rāda, ka 96% sieviešu, kurām bija uzbrukuši viņu partneri, un 93% sieviešu, kuras bija cietušas no citu vīriešu vardarbības, neziņoja par notikušo vardarbību.[368]

Seksuālo vardarbību globālajā mērogā varam atainot aisberga veidā. Gadījumi, kuri tiek paziņoti tiesībsargājošajām iestādēm, veido tikai aisberga augšdaļu, virsotnes spicē atzīmējami seksuālās vardarbības gadījumi, kura rezultātā iestājusies upura nāve. Piemēram, eksperti, apkopojot 52 valstu viktimoloģiskās informācijas, atzina, ka tikai 30–40% ir vispārkriminālie noziedzīgie nodarījumi un tikai 10% seksuālo nodarījumu tiek reģistrēti valsts kriminālajā statistikā.[369] Piramīdas vidusdaļu var noskaidrot, veicot dažādus pētījumus un apzinot ārpus tiesībsargājošo iestāžu darbu, bet tomēr ievērojama daļa tā arī paliek latenta (cietušā kauna, baiļu, vainas vai citu faktoru dēļ), kas veido piramīdas lejasdaļu. Pietiekami liela latentāte ir seksuālai ekspluatācijai, kura ir

[364] Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Учебник нового века. Санкт-Петербург, Питер, 2000, с. 60.– 62.
[365] Allen, M., Perttu, S. Sociālā un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēja rokasgrāmata. Helsinku Universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia, 2010, 12. lpp.,
[366] Annual Report on Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender Domestic Violence.1998. (skatīts 12.04.2013.). Pieejams: http://www.mincava.umn.edu/documents/glbtdv/glbtdv.html
[367] Wright, D. LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender) and Domestic Violence: A Population in Need. 2001, p. 3, (skatīts 19.12.2013.). Pieejams: http://home.utah.edu/~daw9/writings/LGBTandDV.pdf
[368] Rokasgrāmata „Metodes un pieeja sociālā darba jomā". (skatīts 12.05.2013.). Pieejams: http://www.sif.lv/nodevumi/nodevumi/3167/rokasgramata.pdf
[369] Латентная преступность: познание, политика, стратегия: Сборник. материалов международного семинара. Москва: ВНИИ МВД РФ, 1993, 337 с.

ekonomiskās atkarības rezultāts. VP informatīvajā sistēmā[370] atrodami pietiekami daudz seksuāla rakstura pārkāpuma faktu daži piemēri. P*ar izvarošanu Rīgas parkā aizturēti divi vīrieši, viens no viņiem agrāk jau tiesāts par izvarošanu. Aizturētie savu vainu atzina un paskaidroja, ka kopīgi lietojuši alkoholiskos dzērienus, kad tie beigušies, devušies pastaigā pa pilsētu nolūkā iepazīties ar kādu sievieti. Pastaigas laikā nonākuši vienā no Rīgas parkiem, kur pamanījuši kādu jaunu sievieti un nolēmuši viņai uzbrukt. Vīrieši sievieti ievilkuši krūmos un pret viņas gribu apmierinājuši savu dzimumtieksmi. Agrāk tiesātais R.S. dzīvoklī izvaroja paziņu E.O. Kopīgas alkohola lietošanas laikā dārza mājiņā izvarota B.R. Vīrietis (27.g.v.) un sieviete (23.g.v.) aizturēti par noziedzīgiem nodarījumiem pret mazgadīgām personām – par cietsirdīgu un vardarbīgu apiešanos ar mazgadīgo, par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu ar mazgadīgo, par mazgadīgas personas pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās un par mazgadīgā iesaistīšanu un izmantošanu pornogrāfiska rakstura materiālu izgatavošanā, kā arī par bērnu pornogrāfijas glabāšanu. Ventspils novada iedzīvotājs tiek turēts aizdomās par netiklām darbībām ar savu četrus gadus veco mazmeitu. Vīrietis (48.g.v.) publiski atkailināja un izrādīja savus dzimumorgānus divām pusaudzēm.*

Īpaši aktualizēta problēma ir seksuālā vardarbība pret bērniem, kuras novēršana ir viena no VP darba prioritātēm. Daudzi bērnu seksuālās izmantošanas gadījumi nenonāk atklātībā, un esošā statistika par bērnu seksuālo izmantošanu ir tikai maza daļiņa no visiem seksuālajiem noziedzīgiem nodarījumiem pret bērnu. Dažādi statistikas un pētījuma dati[371] apstiprina šīs problēmas plašo izplatību. Ārvalstu pētījumā par bērnu seksuālo izmantošanu, apkopojot 22 valstu rezultātus, apzināts, ka bērnu, vecumā līdz 18 gadiem, vidū 7,9% zēnu un 19,7% meiteņu cietuši no seksuālās vardarbības.[372] Dr. Džeins Eibels (*Gene G. Abel*) paplašinātā pētījumā, analizējot datus par seksuālajiem pārkāpumiem, ieskaitot ekshibicionismu, vuārismu, pieaugušo izvarošanu, kā arī bērnu seksuālu izmantošanu, konstatējis, ka 561 varmāka atzinās vairāk nekā 291 000 dažāda rakstura seksuālos nodarījumos, par kuru upuriem kļuvuši vairāk nekā 195 000 cilvēku. Neraugoties uz šiem skaitļiem, lielākā daļa šo noziedzīgo nodarījumu nav tikuši atklāti. Dž. Eibels ir aprēķinājis, ka faktiski iespēja tikt pieķertam seksuālā vardarbībā ir tikai trīs

[370] VP Elektroniskais notikumu žurnāls (ENŽ).

[371] Pētījums „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem). Bērnu seksuālās izmantošanas novēršana//Programmas „Daphne" bukleti: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm.

[372] Gannon, A.T., Corton, F. Female Sexual Offender. Theory, Assessment, and Treatment. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, p. 12.

procenti.[373] Kā piemēri minami šādi gadījumi. *Latvijā trīs vīrieši mācītājs, bērnu slimnīcas apsargs un bijušais cietumnieks – seksuāli izmantojuši nepilngadīgus zēnus, starp kuriem bijuši arī bērni ar garīgās attīstības traucējumiem. Policija Rīgā aizturējusi 27 gadus vecu vīrieti aizdomās par vairāku mazgadīgo un nepilngadīgo meiteņu seksuālo izmantošanu visā Latvijā, vairāku gadu garumā.* Valsts policijas pārskatā par 2013. gadu[374] norādīts, ka, salīdzinājumā ar 2012. gada 12 mēnešiem, bērni ir biežāk cietuši no seksuālas vardarbības – 25% (+3%). VP pārskatā secināts, ka lielāko daļu noziedzīgu nodarījumu, kuros bērni cietuši no fiziskas vardarbības vai kuri vērsti pret tikumību un dzimumneaizskaramību, pastrādājuši bērnu radinieki vai paziņas, bet pavešanu netiklībā pārsvarā veikušas nepazīstamas personas.[375]

Seksuālo noziedzīgo nodarījumu kopējo tendenču izpētes rezultāti atklāj, ka seksuālo noziedzīgo nodarījumu kriminālas reģistrācijas apjoms noziedzīgo nodarījumu kopskaitā nav pārāk augsts, reģistrētais līmenis ik gadu svārstās, uzrādot gan lejupslīdi, gan pieaugumu. Piemēram, salīdzinot 2011.– 2014. gada kriminālās statistikas datus,[376] secināms, ka procentuālā proporcija attiecībā pret kopskaitu, noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību veido: 2011. gadā – 0,59%; 2012. gadā – 1,01%, 2013. gadā – 1,07%, bet 2014.gadā – 1,02%. Statistiski vidēji Latvijā noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību, noziedzīgu nodarījumu struktūrā veido apmēram 1%. Līdzīgi arī Zviedrijā – tikai aptuveni 1%. Eiropā – mazāk par 5%. Krievijā summāri 80-tajos gados bija 2–3%; 90-tajos – 1%, no tiem 80–85% bija izvarošana.[377] Piemēram, izvarošanas statistikas dati dažādās valstīs ir šādi: Francijā – 10 277; Vācijā – 7292; Krievijā – 6208; Zviedrijā – 4901; Argentīnā – 3276; Beļģijā – 2786; Polijā – 1611; Norvēģijā – 944; Somijā – 914.[378] Saskaņā ar starpvalstu pētījumu skaidri redzams, ka „lielāks notiesāto vīriešu īpatsvars ir par izvarošanu nekā slepkavību un uzbrukumu personai. Vīriešu īpatsvars kuri, notiesāti par izvarošanu, ir svārstīgs – no 95,2% Francijā līdz 100%, Austrijā, Bulgārijā, Kiprā, Dānijā, Grieķijā, Ungārijā, Islandē,

[373] citēts: Soltera, A. Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 25. lpp.
[374] Pārskats par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2013. gadā. Valsts policija. (skatīts 18.04.2014.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305
[375] Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, cietušiem bērniem, stāvokli ceļu satiksmē un prevencijas jomā 2013.gada 6 mēnešos. (skatīts 18.09.2013.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305
[376] IeM Informācijas centra statistiskie dati: Kriminālā statistika.
Pieejami: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109 (skatīts 19.09.2013.)
[377] Преступность и реформы в Росии / под ред. Долгова А.И. Москва, Криминолог. Ассоц., 1998, с. 155.
[378] NationalMaster. (skatīts 05.02.2013.). Pieejams: http://www.nationmaster.com/graph/cri_rap-crime-rapes

Īrijā, Nīderlandē, Portugālē, Rumānijā, Slovākijā, Slovēnijā, kā arī Spānijā. Vīriešu īpatsvars, kuri notiesāti par slepkavību, ir mainīgs, no 71,4% Austrijā līdz 100% Īslandē un Īrijā."[379]

KL nodaļas ietvaros attiecībā pret vardarbīgiem dzimumsakariem izveidojas šāda procentuālā proporcija (2011–2014): 2011. gadā izvarošana – 16,28%; vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana – 12,70%; pavešana netiklībā – 21,49%; pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – 1,95%. 2012. gadā izvarošana – 13,61%; vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana – 14,79%; pavešana netiklībā – 21,10%, pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – 6,11%. 2013. gadā izvarošana – 14,34%; vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana – 36,14%; pavešana netiklībā – 14,14%, pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – 2,55%. 2014.gadā izvarošana – 15,03%; vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana – 48,09%; pavešana netiklībā – 19,43%, pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – 2,6%. Analizējot reģistrētās statistikas datus, var konstatēt, ka pavešanas netiklībā gadījumi citu seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu starpā dominējoši bija 2012. un 2011. gadā. 2013. gadā un 2014. gadā palielinājušies vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas gadījumi. Analizējot pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietas varam redzēt, ka 2012.gadā Latgales reģionā reģistrēti 52 (69,3%) gadījumi, 2013. gadā Daugavpils novadā 41 (22,3%) vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas gadījums. Salīdzinoši Rīgā 14 jeb 7,6% gadījumi, bet 2014.gadā Daugavpils novadā reģistrēti 165 (68,7%) vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas gadījumi. Plašākam ieskatam var minēt VTMEC publiskā pārskata datus: 2014. gadā Tiesu ginekoloģisko un andoloģisko ekspertīžu veidiem 51% ir izvarošana (no 93 gadījumiem 1 – bērnam līdz 10 g.v., 28 – bērniem līdz 15 g.v., 20 – pusaudžiem līdz 18 g.v.) un 27% netiklās darbības (no 50 gadījumiem 26 – bērniem līdz 10 g.v., 22 – bērniem līdz 15 g.v., 1 – pusaudžiem līdz 18 g.v.). Dzimumnoziegumos veikto ekspertīžu skaits pieaudzis salīdzinājumā ar 2012.g. – 166, 2014. – 184.[380] Izvarošanas gadījumu skaits saglabājas

[379] The Role of Men in Gender Equality – European Strategies & Insights. Study on the Role of Men in Gender Equality Contract ref. no. VC/2010/0592 December 2012. European Union, 2013.

[380] Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centra 2014. gada publiskais pārskats. (skatīts 26.04.2015.). Pieejams: http://www.vtmec.gov.lv/inc_docs/userfiles/file/Dokumenti/VTMEC_2014_g_publiskais_parskats.pdf;
Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centra 2013. gada publiskais pārskats. (skatīts 14.10.2014.). Pieejams: http://www.vtmec.gov.lv/inc_docs/userfiles/file/Dokumenti/VTMEC_2013_g_publ_parsk.pdf –
Tiesu ginekoloģisko un andoloģisko ekspertīžu struktūra 2013. gadā: 83 (50%) ir izvarošana (no 166 gadījumiem 2 bērni līdz 10 g.v., 18 bērni līdz 15 g.v., 17 – pusaudži līdz 18 g.v.) un 29% netiklās darbības (no 48 gadījumiem 28 bērni līdz 10 g.v., 16 bērni līdz 15 g.v., 3 pusaudži līdz 18 g.v.). 2013. gadā palielinājies netiklo darbību skaits attiecībā pret mazgadīgiem bērniem – 8. Salīdzinoši dati: 2012. gadā veikta šādos gadījumos: izvarošanas lietās veikta 101 gadījumā jeb 63% (2 bērniem līdz 10 g.v., 21 bērnam līdz 15 g.v., 23 pusaudžiem līdz 18 g.v.), netiklās darbībās – 37 jeb 23% (14 bērniem līdz 10 g.v., 22 bērniem līdz 15 g.v., 1 pusaudzim līdz 18 g.v.), homoseksuālisms, pielietojot vardarbību – 8. Izvarošanas lietās gandrīz pusē gadījumu (45%) cietusī persona ir mazgadīgais vai nepilngadīgais.

nosacīti nemainīgs. Acīmredzama ir izvarošanas sezonalitāte, to pieaugums tiek reģistrēts laikā no maija līdz septembrim. Ir pētījumi, kas apliecina, ka lielajās pilsētās izvarošanas vairāk notiek cietušā dzīves vietā, bet mazākās pilsētās – automašīnās. Latvijā pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietas visvairāk izvarošanas no 2011. gada līdz 2015. gadam reģistrētas Rīgas reģionā, 2013. gadā Rīgā – 23 (67%) izvarošanas gadījumi, 2014. gadā 16 (55,2%) izvarošanas gadījumi (Pārskats 3. pielikums). Lielbritānijas un Velsas datu izpēte apliecina, ka vairāk nekā puse no izvarošanām notikusi upura dzīvoklī (*Myhill, Allen*), tādu pašu rezultātu apstiprina Ņujorkas pilsētas datu izpēte (*Ploughmann&Stenrud*). Šis augstais rādītājs ir tāpēc, ka izvarošanas visbiežāk veic upura intīmais partneris vai bijušais partneris. Izvarošana, kuru veicis svešinieks, visbiežāk notiek sabiedriskās vietās: bāros, parkos, skvēros, uz ielas vai autostāvvietās (*Myhill, Allen*). Pētījuma dati parādīja, ka izvarošanas visbiežāk notikušas sestdienas tumšajā diennakts laikā, no 20.00 līdz 02.00, alkohola reibumā un sociālos kontaktos bārā vai klubā.[381]

Autore norāda, ka vairums statistikas rādītāji un pētījumu rezultāti apliecina to, ka vardarbība pret vienu dzimumu tiek vērsta daudz lielākā mērā nekā pret otru. Šajā grupā ietilpst tādi noziedzīgi nodarījumi kā izvarošana, asinsgrēks, vardarbība ģimenē, izvarošana laulībā, paziņu izvarošana, piespiedu prostitūcija, vardarbības draudi, iebiedēšana, spīdzināšana. Tiesu prakses apkopojums par KL 160. un 162.pantu liecina, ka visvairāk no seksuālās vardarbības ir apdraudētas meitenes vecumā no 7 līdz 13 gadiem. Augstākās tiesas izpētītajās krimināllietās cietušo skaits sasniedza 176 (144 sieviešu dzimuma, 32 – vīriešu dzimuma, 4 bija pilngadīgas personas). Saskaņā ar statistikas ziņojumiem ASV tiesībsargājošām iestādēm sešas reizes vairāk kļūst zināms par seksuāliem nodarījumiem, kas vērsti pret sievieti, respektīvi, 86% gadījumu upuris bija sieviete. Aprēķināts, ka relatīvais sieviešu upuru skaits palielinās līdz ar vecumu: 69% gadījumu upuri ir jaunāki par 6 gadiem, 73% gadījumu līdz 12 gadiem un 82% gadījumu līdz 18 gadiem.[382] Iespējams, tas var liecināt par to, ka seksuālie noziedzīgie nodarījumi pret meitenēm/sievietēm ir vairāk apzināti, cietušās biežāk vēršas pēc palīdzības. Nacionālajā noziedzīgo nodarījumu viktimizācijas pārskatā *(Nacional Crime Victimization Survey*) apzināts, ka pēc dzimuma proporcijas, vīrieši vairāk nekā sievietes kļūst par upuriem visa veida vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos, izņemot izvarošanu/seksuālo

[381] Hollin, R.C. Psychology and Crime: An Introduction to Criminological Psychology. New York, Routledge, 2012, p. 190.

[382] Synder, H.N. Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident and offender characteristics, in A NIBRS Statistical Report. 2000, U.S. Department of Justice: Washington, D.C. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf

uzbrukumu.[383] Piemēram, Austrālijas kriminoloģijas institūta pārskatā par seksuālu vardarbību pret vīrieti norādīts, ka no 7 478 100 respondentiem 46 700 (0,6%) norādīja uz pārciesto seksuāla rakstura vardarbību pēdējo 12 mēnešu laikā: 42 300 (0,6%) – seksuālu uzbrukumu; 5700 (0,1%) – seksuāla rakstura draudus. Apzināts, ka no pilngadīgajiem vīriešiem 18 500 (44%) seksuālo vardarbību piedzīvojusi no ģimenes locekļa vai drauga; 14 900 (35%) – no citas pazīstamas personas un 13 900 (33%) seksuālo vardarbību veicis svešinieks. Kopumā 408 100 (5,5%) vīrieša dzimuma personas vecumā no 15 gadiem piedzīvojuši seksuāla rakstura vardarbību.[384] Turklāt Austrālijas viktimizācijas pētījumā par Austrālijas jauniešu (12–20.g.v.) piedzīvoto vardarbību apzināts, ka vardarbības līmenis starp dzimumiem neatšķiras. Taču jaunietes, gandrīz trešdaļa (30%), norādīja uz piedzīvotajām bailēm un iegūtajiem ievainojumiem, salīdzinoši astotā daļa jauniešu (12%).[385] Var minēt datus, kas iegūti ASV pētījumā, ka gandrīz 1,6 miljoni vīriešu (1,4% jeb aptuveni 1 no 71 vīrieša) ziņoja par pārciesto izvarošanu viņa dzīves laikā.[386] No izvarošanas ik gadu cietuši 92 700 vīriešu.[387] Ziemeļīrijas statistikas dati parādā vardarbības gadījumu pieaugumu pret vīrieti. 2012. gadā reģistrēti 2525 incidenti ģimenē, kurā cietis vīrietis (2011. gadā – 2266, 2010. gadā – 1833).[388] Nacionālā apvienība seksuālās vardarbības novēršanai (*National Alliance to End Sexual Violence*) apzinājusi, ka no visiem reģistrētiem seksuālās vardarbības gadījumiem 14% gadījumu cietuši ir vīrieši un zēnu, 1 pret 6 attiecībā pret zēnu un 1 pret 25 attiecībā pret vīrieti.[389] „Eiropas valstu dati nodrošina fragmentāru informāciju par šo problēmu. Saskaņā ar Latvijas ekspertes Irinas Novikovas sniegtajiem datiem, valstī par vardarbības upuriem intīmajās attiecībās kļūst līdz 27% vīriešu. Īslandē – 0,8%."[390] Latvijā no vardarbības gada laikā cietuši 1489

[383] Vito, G.F., Maahs, J.R., Holmes, R.M. Criminology: Theory, Research, and Policy. 2nd edition. Sudbury, Jones and Bartlett Publishers, 2007, p. 41.

[384] Sexual Assault Against Men. Australian Institute of Criminology. (skatīts 02.02.2015.). Pieejams: http://aic.gov.au/publications/current%20series/cfi/161-180/cfi170.html

[385] Mouzos, J. & Makkai, T. Womens`s expierencies for male violence: Findings from the Australian component of the international violence against women survey (IVAWS). (skatīts 09.08.2014.). Pieejams: http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/rpp/41-60/rpp56.html

[386] National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report, 2011. (skatīts 05.02.2013.). Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf

[387] Sexual Assault Statistics. (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: http://www.ncdsv.org/images/sexualassaultstatistics.pdf

[388] McNeilly, C. Domestic violence against men at its highest level in Northern Ireland since police began recording statistics. (skatīts 02.1.2013.). Pieejams: http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/local-national/northern-ireland/domestic-violence-against-men-at-its-highest-level-in-northern-ireland-since-police-began-recording-statistics-29707051.html

[389] Male victims. (skatīts 11.03.2015.). Pieejams: http://endsexualviolence.org/where-we-stand/male-victims

[390] The Role of Men in Gender Equality - European Strategies & Insights. Study on the Role of Men in Gender Equality Contract ref. no. VC/2010/0592 December 2012. European Union, 2013, p. 109. Novikova I. (2011). Country report Latvia. Unpublished working paper within the project Study on the Role of Men in Gender Equality.

vīrieši, no tiem 85 vardarbību izjutuši savās ģimenēs (visvairāk no vardarbības ģimenē cietuši vīrieši vecuma grupā no 30 līdz 34 gadiem).[391] Seksologs A. Šulcs izdalījis šādas agresijas mērķa grupas – zēns ģimenē, zēns skolā, zēns students, sociālā darba klients.[392] Lai gan vardarbības akti, ko veikusi sieviete, notiek visā pasaulē, šīs problēmas apmērs nav pienācīgi izpētīts. Vairāki ārvalstu pētnieki (Hambergers, Štrauss, Arčers) atklāja, ka vīrieši un sievietes aptuveni vienādi pielieto vardarbību pret intīmo partneri, tomēr vīrieši nodara daudz lielāku kaitējumu. Sievietes biežāk ziņo par pieredzēto vardarbību.[393] Speciālā literatūrā atrodami vairāki pētījumu dati (*Babcock, Miller, & Siard, Hamberger et al*.), kas apliecina, ka sieviešu agresija galvenokārt ir pašaizsardzība vai reaktīva rakstura. Konstatēts, ka dažos gadījumos sieviešu motivācija, kuras notiesātas par vardarbību pret partneri, bija vēlme kontrolēt vai nodarīt kaitējumu, jo īpaši starp tām sievietēm, kurām anamnēzē bijusi pārciesta vardarbība. Kopumā viktimoloģiskajos pētījumos apzināts, ka parasti vīrieši vardarbību piedzīvo publiskās vietās, zēni – ģimenē. Statistiski apzināts, ka vairāk par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu upuriem kļūst jauni vīrieši. Turklāt seksuālās vardarbības jautājuma delikātuma dēļ datu iegūšana par seksuāli izmantoto vīriešu un sieviešu dzimuma cietušo skaitu ir problemātiska. Visdrīzāk, ka vīriešu kārtas pārstāvji noliegs konkrētas seksuālās prettiesiskās darbības un neliecinās par seksuālo vardarbību. Izņēmumi ir sevišķi smagi gadījumi, piemēram, *Valdemārpilī, kopīgas alkoholisko dzērienu lietošanas laikā ar diviem bērnības draugiem M. un R. seksuāla rakstura vardarbību pārcietis R. Vardarbīgas rīcības rezultātā cietušajam pārdurta zarna, tāpēc tika veikta steidzama operācija*.

Ņemot vērā iepriekš minēto, autore konstatē, ka viena no galvenajām nepilnībām tiesiskuma, brīvības un drošības jomā vēl arvien ir pilnīgas un salīdzināmas statistikas informācijas trūkums. Oficiālo statistiku ir grūti interpretēt, jo par daudziem gadījumiem netiek ziņots. Seksuāla rakstura noziedzīgie nodarījumi var būt ļoti latenti, jo netiek analizēti jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas riski. Turklāt bieži vien no vardarbības cietušie neziņo par vardarbību sarežģītu psiholoģisku, finansiālu, sociālu un kultūras iemeslu dēļ, kā arī tādēļ, ka neuzticas policijas, tiesas, sociālās palīdzības un

[391] Krīžu un konsultāciju centrs Skalbes. (skatīts 11.03.2015.). Pieejams: http://www.skalbes.lv/aktualitates

[392] Speciālists ataino, ka sieviešu agresiju pret vīrieti nemanāmu dara fakts, ka vīrieša agresiju ir vieglāk konstatēt, jo tā ir vizuāli vairāk redzama — viņš otram fiziski uzbrūk, līdz ar to var redzēt zilumu, un nodarījums ir dokumentējams. Arī seksuālā agresija ir medicīniski pierādāma un dokumentējama. Bet emocionālā vardarbība, ko nereti veic sievietes, ir pierādāma daudz grūtāk, jo ir pateikts nicinošs vārds un nievājoša piezīme vai klusēšana, ignorēšana, atstumšana, maiguma liegšana, apsaukāšana, dzīšana projām katru reizi, kad sieviete nav ar kaut ko apmierināta, tā ir arī vīrieša auguma īpatnību un seksualitātes noniecināšana. – Vai pastāv sieviešu agresija pret vīrieti? (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: http://www.mammamuntetiem.lv/articles/8862/vai-pastav-sieviesu-agresija-pret-virieti/

[393] Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. 113.

medicīniskajiem dienestiem. Speciālās literatūras avotos, statistikas datos un dažādos pētījumos ir pieejami neviennozīmīgi dati par seksuālās vardarbības izplatību. Seksuālās noziedzības pētniecības jomā sarežģīts jautājums ir vīrieša kā seksuāla nodarījuma upura apzināšana. Ir pietiekams pamats norādīt uz seksuālās vardarbības kā sieviešu un bērna upura atpazīstamību, bet vīrieša dzimuma upura apmēra noteikšana tomēr netiek pienācīgi vērtēta. Noziedzības un krimināltiesību statistika ir neaizvietojams instruments, lai ES līmenī izstrādātu uz pierādījumiem balstītu politiku. Būt pasargātiem no aizskārumiem seksuālā jomā ir katras valsts nozīmīgs uzdevums. „Vienlaicīgi arī jāatzīst, ka valstī nav sagatavota un nedarbojas noziedzības novēršanas un apkarošanas, kā arī sabiedriskās drošības nodrošināšanas koncepcija."[394] Neapstrīdams ir profesora V. Zahara secinājums, ka, aprobežojoties tikai ar tiesībsargājošo iestāžu institūciju statistikas apkopošanu un analīzi, nav iespējams iegūt pilnīgāku priekšstatu par noziedzības stāvokli valstī un prognozēt gaidāmās pārmaiņas sabiedriskās kārtības un cilvēkdrošības jomā. Objektīvu aktuālās situācijas fiksēšanu un tās zinātniski korektu analīzi var veikt tikai neatkarīga institūcija ar augstu profesionālo kapacitāti. Autore norāda, ka, apzinot latentās noziedzības līmeni, varēs pilnībā iezīmēt noziedzības apmērus valstī. Viennozīmīgi ir skaidrs, lai nodrošinātu sekmīgu noziedzības novēršanu, būtisks ir noziedzīgu nodarījumu apjoms. Pēc Kriminoloģisko pētījumu centra likvidācijas šīs funkcijas nepilda neviena institūcija. Autorei jāsecina, ka valstī trūkst stratēģiskas, uz pētījumiem un zinātniskām atziņām balstītas pieejas noziedzības pētīšanai, kuru rezultāti varētu ietekmēt krimināpolitikas veidošanās virzienus. Tādējādi atbalstāms ir viedoklis, ka objektīvu aktuālās noziedzības situācijas fiksēšanu un tās zinātniski korektu analīzi var veikt neatkarīga institūcija ar pietiekamu profesionālo spēju. Autore uzskata, ka Tieslietu ministrijas pārziņā izveidojams Latvijas Republikas noziedzības un tieslietu pētniecības institūts, kura galvenās funkcijas būtu: zinātniski pētnieciskais darbs; priekšlikumu izstrādāšana un sniegšana tiesisko, sociālo un organizatorisko pasākumu īstenošanai noziedzības novēršanā; sadarbība ar starptautiskām organizācijām noziedzības novēršanas jomā. Turklāt Latvijā nepieciešama regulāra iedzīvotāju viktimizācijas novērošana (monitorings), lai iegūtos secinājumus izmantotu noziedzības novēršanas procesa plānošanā. Profesors A. Vilks raksta, ka „sabiedriskajai drošībai ir svarīgi ne tikai skaitļi, bet arī katra indivīda sajūta, kā un kādā veidā tiks aizsargāta drošība ekonomiski sarežģītajos apstākļos, cik lielā mērā to ir spējīga garantēt valsts, cik jāpaļaujas katram

[394] Vilks, A. Krīzes perioda kriminogēnās tendences Latvijā // Rīgas Stradiņa universitāte. Zinātniskie raksti 2011, Rīga, RSU, 2012, 250. lpp.

pašam uz saviem spēkiem."[395] Ne bez pamata kriminoloģijas ietvaros tiek atzīts, ka "valstīm ir jāaizsargā savi pilsoņi briesmu veidošanās pirmatnējās stadijās, nerūpējoties par statistiskajiem rādītājiem un savā "antihumānismā" attiecībā pret tā saucamajiem nenozīmīgajiem noziedzniekiem."[396]

Apkopojumam autore norāda, ka seksuālo noziedzīgo nodarījumu latentāti veicina cietušo kauns, bailes un nevēlēšanās iesaistīties kriminālprocesa izmeklēšanas gaitā. Lai uzlabotu viktimoloģiskās prevencijas pasākumus, jāveic sistemātiska, mērķtiecīga un kompleksa potenciālā cietušā apzināšana, kā arī potenciālā upura pareiza sociālā, tiesiskā, fiziskā un dzimumaudzināšana. Īpaša uzmanība pievēršama nepilngadīgajām personām.[397] Dzimumaudzināšana ir nepieciešama "veselīgai sabiedrības attīstībai un atbilstošu dzimumattiecību izpratnes izveidošanai gan bērnos, gan pusaudžos, gan jauniešos, kā arī citu vecumposmu cilvēkiem."[398]

Dodot kopsavilkumu seksuālās vardarbības tendencēm, var norādīt, ka pēdējo gadu veiktie dažādu jomu pētījumi un kriminālā statistika apliecina vairākas negatīvas tendences: pietiekami liels skaits bērnu cieš seksuālos noziedzīgos nodarījumos, būtiski paplašinājusies noziedzīgā darbība kibervidē, palielinās cilvēku tirdzniecība, kuras mērķis ir komerciālas seksuālas ekspluatācijas apjoms. Nākamajā nodaļā autore analizēs atsevišķas seksuālās vardarbības kategorijas izplatības problēmaspektus.

[395] Vilks, A. Krīzes perioda kriminogēnās tendences Latvijā // Rīgas Stradiņa universiāde. Zinātniskie raksti 2011, Rīga, RSU, 2012, 246. lpp.

[396] Кондратюк, Л.В., Овчинский, В.С. Криминологические измерение. Москва, Норма, 2008, с. 263.

[397] Kipāne, A. Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts // Daugavpils universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013" materiāli (2013. gada 10-12. oktobris). II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule", Daugavpils, 2014, 108. lpp.

[398] Dzimumaudzināšana ir viens no vissvarīgākajiem audzināšanas jautājumiem. Ļoti svarīgs un grūts posms dzimumaudzināšanā ir pubertātes periods un periods līdz dzimumbrieduma sasniegšanai. Šajā periodā jauniešiem jau ir izveidojušies vairāk vai mazāk noteikti dzīves uzskati arī par dzimumattiecībām; viņi visiem spēkiem tiecas pēc patstāvības. Dzimumtieksme šajā vecumā ir izteikta. Jaunieši bieži cenšas to realizēt dzimumtuvībā bez kritiskas šā soļa pareizības novērtēšanas, bez atbildības par sekām. Tas izskaidrojams ar dzimumhormonu pastiprinātu aktivitāti un samērā vājo apziņas kontroli pār savām tieksmēm. – Kas ir dzimumaudzināšana? (skatīts 26.10.2014.). Pieejams: http://pedagogs.lv/kas-ir-dzimumaudzinasana-un-kads-ir-tas-noluks/

3. ATSEVIŠĶU SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS KATEGORIJU KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

3.1. Bērnu seksuālās izmantošanas raksturīgākās iezīmes

Bērnu aizsardzībai no seksuālās izmantošanas un vardarbības ir ļoti augsta prioritāte. Vardarbība pret bērnu, seksuālā mazgadīgo un nepilngadīgo izmantošana ir viena no smagākajām un sabiedriski kaitīgākajām pasaules mēroga problēmām. Cietsirdīga, sadistiska uzvedība ir sastopama visur, kur ir pieejamas bezpalīdzīgas un neaizsargātas būtnes. Piemēram, vairāki gadījumi: *Ķengaragā par seksuālu vardarbību pret meiteni tika aizturēts vairākas reizes tiesāts pedofils. Pārdaugavas daudzstāvu mājas kāpņu telpā vīrietis (38.g.v.) veicis netiklas darbības pret mazgadīgu meiteni (9 g.v.). Tā dēvētais „Imantas pedofils", par kura upuriem 2014. gadā kļuva jau piecas meitenes.* Argumentēti D. Finkelhors *(Finkelhor)* norādījis, ka bērni ir visvairāk krimināli viktimizēta cilvēku grupa sabiedrībā. Bērni piedzīvo augstu viktimizācijas līmeni tādos pašos noziedzīgos nodarījumos kā pieaugušie, kā arī, ņemot vērā bērna statusu, specifiskos noziedzīgos nodarījumos – viņi tiek aizskarti, ietekmēti ģimenē, cieš no skolas biedru vai vienaudžu uzbrukumiem un bulinga[399], tiek izmantoti un izvaroti no satikšanās partneriem, un ir seksuālo noziedznieku mērķis gan fiziskajā, gan virtuālajā sfērā.[400] Piemēram, izpētot situāciju Latvijas un Lietuvas skolās, apzināts, ka no aptaujātiem pusaudžiem Latvijā (*n=3417*) no bulinga cietuši 30,1% pusaudžu, Lietuvā (*n=5626*) no bulinga cietuši 52,3% pusaudžu.[401] Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa konsultatīvo zvanu analīze liecina, ka zvanu skaits saistībā ar seksuālo vardarbību ir palielinājies.[402]

Vēsturiskās izpētes gaitā apstiprināts, ka bērnu izmantošana seksuālā apmierinājuma

---

[399] no angļu valodas *bully* – iebiedēt; terorozēt. Raksturojot bulingu un mobingu, tiek runāts par naidīgu, neētisku, sistemātisku fizisko, emocionālo un psiholoģisko vardarbību skolā vai darba vietā, kurā pret kādu personu vēršas viens vai vairāki agresori. Šajos procesos būtiska nozīme ir agresora prasmēm manipulēt ar izvēlēto upuri un panākt sev vēlamo rezultātu. Bulings parasti ietver divas vardarbības formas 1) fiziskā vardarbība; 2) emocionālā iebiedēšana, kas tiek pausta verbālā un netiešā veidā. Bulings ir apzīmējums sarežģītiem, redzami agresīviem attiecību un savstarpējo rēķinu kārtošanas procesiem, un emocionāla vardarbība ir ir tikai viena no bulinga komponentēm. Iebiedēšana – nomācošas, draudīgas negatīvas darbības, kas atkal un atkal atkārtojas ilgā laika posmā un kuras pārtraukt nav upura spēkos. Ruduša V. Emocionālā vardarbība. Rīga: RaKa, 2012, 22. lpp.

[400] Finkelhor, D. Childhood Victimization: Violence, Crime and Abuse in the Lives of Young People. New York, Oxford University Press, Inc, 2008, p. 3.

[401] Gobina, I., Zaborskis, A., Pudule, I., Kalnins I., Villerusa, A. Bullying and subjective health among adolescents at schools in Latvia and Lithuania // International Journal of Public health, 2008, Volime 53, Issue 5, p. 272.–276.

[402] 2012. gadā netika saņemts neviens zvans par seksuālo vardarbību aprūpes iestādēs, taču 2013. gadā par šo tēmu tika saņemti 5 zvani. Arī savstarpējās attiecībās seksuālā vardarbība pieaugusi par trešdaļu (2012. gadā – 69, bet 2013. gadā – 99 zvani). Zvanu skaits saistībā ar seksuālo vardarbību ģimenē pieaudzis no 38 zvaniem (2012. gadā) līdz 68 zvaniem (2013. gadā). – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas 2013.gada publiskais pārskats. Rīga, 2014, 28. lpp. (skatīts 12.01.2015.).
Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/zinas_par_iestadi/parskati_un_atskaites/?doc=3667&page=

gūšanai ir zināma jau sen. „Kopš veikti pieraksti par cilvēces dzīvi, pastāvējuši ieraksti par to, kā pieaugušie (vīrieši un sievietes) aizskāruši bērnus baudas vai reliģijas vārdā, lai piepildītu patoloģiskas vajadzības, mēģinātu uzspiest savu varu vai vienkārši tādēļ, ka tas šķiet pieņemami."[403] Sākuma indikatori tam, ka plašāka sabiedrība sāka apzināties to, ka bērni var tikt un tiek iekļauti viņiem nevēlamās seksuālās attiecībās, bija XVI gs. vidū. Tajā laikā pirmo reizi sabiedrības vēsturē pieņemtie likumi paredzēja bērniem aizsardzību pret seksuālu izmantošanu. 1548. gadā Anglijā pieņēma likumu, kas paredzēja zēnu aizsardzību, bet 1576. gadā – likumu, kas paredzēja sodu par meiteņu, kas jaunākas par 10 gadiem, izvarošanu. Pirmie pētījumi saistībā ar bērnu seksuālo izmantošanu tika uzsākti 1914. gadā.[404] Īpaša vēršanās pret bērnu seksuālo izmantošanu uzliesmoja 19.gs. beigās, taču tad pamazām mazinājās. „Francijā 1810. gadā ar likumu tika aizliegti dzimumsakari ar bērniem, kas jaunāki par 11 gadiem. 1832. gadā vecuma ierobežojums tika paaugstināts par diviem gadiem, bet 1863. gadā tika aizliegts stāties dzimumsakaros ar asinsradiniekiem, kas nav sasnieguši 21 gadu vecumu."[405] Pastāvēja informācija, no kuras izrietēja, ka Parīzē laika posmā no 1858. līdz 1869. gadam tikuši izvaroti vairāk nekā 9000 bērnu vecumā no 4 līdz 12 gadiem.

Mūsdienās bērnu aizsardzība no seksuālās izmantošanas nostiprināta vairākos starptautiskos tiesību aktos.[406] Atbalstāms uzskats, ka „mūsdienu starptautiskās tiesības bērnu aizsardzībā ir visnotaļ modernas un attīstītas. Starptautiskās tiesības paredz bērnu tiesību efektīvu aizsardzību. Tajā pašā laikā starptautiskā sabiedrība saskaras ar ļoti nopietniem bērnu tiesību pārkāpumiem daudzās pasaules valstīs."[407] Neskatoties uz tiesisko aizsardzību, pastāv valstis, kurās legāli tiek akceptētas vēsturiskās tradīcijas un nesodāma ir bērnu seksuālā izmantošana. Tuvajos Austrumos un Dienvidāzijā ir plaši izplatītā legāla prakse ar vecāku piekrišanu slēgt laulību kontraktus ar meitenēm – pusaudzēm. Ēģiptē likumīga un parasta ir prakse, kad vecāki pārdod savas meitas,

---

[403] Kane, J. Bērnu seksuālā izmantošanas novēršana // Programmas "Daphne" bukleti: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm, 2007, 7 lpp. (skatīts 10.01.2013.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf

[404] Vilks, A. Par bērnu seksuālo izmantošanu un tās tendencēm. Pasaulē un Latvijā // Jurista vārds, 1999.gada 2.decembris, Nr.42 (149), 7.-8. lpp.

[405] Šuvajevs, I. Dzīļu psiholoģija. Personas, idejas un risinājumi. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 307. lpp.

[406] ANO Bērnu tiesību konvencijas 34. pantā noteikts: „Dalībvalstis apņemas sargāt bērnu no jebkādas seksuālas ekspluatācijas un pavedināšanas. Šai nolūkā dalībvalstis veic nepieciešamos nacionālos, divpusējos un daudzpusējos pasākumus", papildu protokols par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju, ANO 182. Starptautiskās Darba organizācijas Bērnu darba ļaunāko formu konvencija, kurā par tādām atzīta seksuāla izmantošana komerciālā nolūkā un bērnu seksuāla izmantošana pornogrāfijas mērķiem; arī ANO Cilvēku tirdzniecības konvencijas papildprotokols (pazīstams arī kā Palermo protokols) un citos dokumentos.

[407] Krūmiņa, V. Efektīvu līdzekļu ieviešana bērnu tiesību pārkāpumu novēršanā // Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, 2011.gada maijs, Nr.2/2011, (skatīts 12.03.2013.).
Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/statistics/2011/biletens2_web.pdf

noformējot īslaicīgas laulības kontraktu ar pieaugušiem turīgiem vīriešiem un šīs laulības ilgst no dažām nedēļām līdz trijiem mēnešiem. Mazu zēnu prostitūcija Dienvidāzijā, kas nekad netiek publiski apspriesta, jo skaitās reliģiozs un seksuāls tabu. Pakistānā homoseksuālistiem ar likumu ir paredzēts nāvessods, bet praktiski ir iespējams sekss ar maziem zēniem, kurš kļūst par izstumto. Lielākā daļa bērnu ir analfabēti, cieš no smaga darba, bada, slimībām u. tml.[408] Beļģu profesors Berts–Jāps Kops (*Bert–Jaap Koop*) raksta, ka Vācijā bērnu, kuri sasnieguši 14 gadu vecumu, pornogrāfijas izplatīšana ir legāls bizness, jo Vācijā pastāv vecuma ierobežojums 14 gadi.[409] Nešaubīgi, ka jānodrošina, lai atšķirīgās kultūras un juridiskās tradīcijas netiktu izmantotas kā attaisnojums bērnu seksuālajai izmantošanai un bērnu pornogrāfijai.

Bērnu tiesību izdalīšana atsevišķā grupā pamatota galvenokārt ar to, ka no vienas puses, bērniem, atbilstoši valstu tiesiskajam regulējumam, nav visu tiesību, kas piemīt pilngadīgajiem, bet no otras puses, bērniem ir arī savas specifiskās tiesības, kas saistītas ar viņu vecumu, stāvokli ģimenē utt. PVO seksuālo vardarbību (*sexual abuse*) pret bērnu definē kā bērna iesaistīšana seksuālā aktivitātē, kuru viņš/viņa pilnībā nesaprot, nevar dot apzinātu piekrišanu, vai kurai bērns nav gatavs no attīstības viedokļa, vai kas pārkāpj likumu vai sabiedrības sociālo tabu. EP Direktīva 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu 2. pantā noteikts, ka dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka par bērna, kurš nav sasniedzis dzimumpilngadības vecumu, iesaistīšanu kā seksuālas vardarbības liecinieku seksuālos nolūkos, pat ja bērnam nav tajā jāpiedalās, paredzētais maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz divi gadi. Vardarbība pret bērnu var radīt gan īslaicīgas, gan ilgtermiņa sekas, kas nozīmīgi var ietekmēt bērna attīstību un sociopsiholoģisko funkcionēšanu. Seksuāla izmantošana bērna nenobriedušajai psihei ir vistraumējošākā, aptverot kognitīvo, uzvedības, sociālo un emocionālo sfēru, fizisko veselību[410], tas grauj visus bērna priekšstatus par pasauli, savu ķermeni, seksualitāti. Turklāt laikus nesaņemot adekvātu psiholoģisko palīdzību, bērnam izaugot, ir risks saslimt ar garīgām slimībām, biežāk tiek piedzīvota nomāktība, depresija, suicidālas tendences, kā arī bērni kļūst

[408] Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem). (skatīts 07.07.2013.). Pieejams: http://www.probacija.lv/upload/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.doc

[409] Brenner, W. S. & Koops, B-J. Approaches to Cybercrime Jurisdiction. p. 3. (skatīts 23.10.2013.). Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=786507 (salīdzinoši Beļģijā un Latvijā vecuma limits ir 18 gadi)

[410] Plašāk skatīt: Bērns kā cietušais. Vardarbības pret bērnu sekas. (skatīts 20.12.2014.). Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/vardarbiba_pret_bernu_teorija/sekas/vardarbibas-pret-bernu-sekas-88/ Vardarbība pret bērnu var radīt gan īslaicīgas, gan ilgtermiņa sekas, kas nozīmīgi var ietekmēt bērna attīstību un sociopsiholoģisko funkcionēšanu.

vardarbīgi. „Ir dabiski, ka jebkurš cilvēks jūt spēcīgas emocijas (dusmas, bailes, satraukumu, riebumu, pretīgumu, vainas izjūtu, neticību, šoku, apmulsumu u. tml.), uzzinot par vardarbību pret bērnu, īpaši, ja vardarbība ir bijusi smagā formā un ja tā saistīta ar pazīstamu bērnu.[411] Bērni kā plaši pārstāvēta sociālā grupa bez pietiekamas pieredzes, iemaņām, kā tikai veidojošās personības, nespēj sevi ne fiziski, ne psihiski, ne arī sociāli aizstāvēt. Psihologi uzsver, ka bērni un jaunieši ir fiziski nenobriedušas, psihiski nestabilas, sociāli neaizsargātas personas, kurām nepieciešama gādība, palīdzība un aizsardzība. Kriminologs A. Vilks norādījis, ka globālās vardarbības laikmetā, nespējot risināt savas sasāpējušās problēmas, pieaugušie izmanto ne tikai bērnu pabalstus, uzticību, bet arī ziedo viņu nākotni un reproduktivitātes spējas savām maniakālajām un varaskārajām iegribām. Bērns ir ne tikai rotaļlieta, bet pārvēršas arī par savdabīgu intīmpreci. Ph.D. Judīte Bekere (*Judith V. Becker*) norāda, ka bērnu izmantotāji (*child molesters*) izvēlas tikai bērnus vai primāri bērnu. Varmākas bērnus var iesaistīt incestuālās, kā arī ne incestuālās darbībās un to mērķis var būt abu dzimuma bērni. Piemēram, pētniece min pētījuma rezultātus. Tajā apzināts, ka no 561 seksuālā noziedznieka, 270 bija bērnu izmantotāji (*child molesters*), 150 – seksuālie noziedznieki (*sexual offender*), kuri izmantoja gan bērnus, gan pieaugušos, 92 – tikai pieaugušos un 47 – citādas parafīlijas, klasificētas bez cietušā vecuma, piemēram, fetišisms.[412]

Bērnus seksuāli var izmantot gan pieaugušie (arī bērna aprūpētāja darbības, kurās bērns tiek izmantots seksuālo vēlmju apmierināšanai), gan vienaudži, kas, pamatojoties uz viņu vecumu vai attīstības pakāpi, ir pārāki par upuri gan atbildības, gan uzticēšanās un varas ziņā.[413] Latvijā veiktajos pētījumos secināms, ka bērnu seksuālai izmantošanai ir ārkārtīgi heterogēna redzamība, atsevišķi seksuālās vardarbības veidi ir novērojami aizvien biežāk, piemēram, iesaistīšana seksuālajos noziedzīgos nodarījumos globālajā tīmeklī – 7,6%. Latvijā 2010. gada veiktajā pētījumā „Seksuāla vardarbība pret institūcijās dzīvojošiem bērniem" secināts, ka 43,4% bērnu namos dzīvojošo bērnu, uzrāda, ka ir cietuši no kāda seksuālās vardarbības veida, salīdzinot 29,2% – vispārizglītojošo skolu bērni. Pētījuma rezultāti parāda, ka valstī 29,2% aptaujāto bērnu vecumā no 14 līdz 18 gadiem cietuši no kādas seksuālas vardarbības formas, 13,9% bērni saskārušies ar verbālu seksuālu aizskaršanu, 12,7% bijuši spiesti skatīties uz pieauguša cilvēka atkailinātām

[411] Kondrāte, I., Kuņicka, I., Rocēna, I., Jātniece, I. Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem. ANO Attīstības programma, Izglītības un zinātnes ministrija, 2003, 90 lpp.
[412] Becker, J.V. Offenders: Characteristics and Treatment. (skatīts 16.10.2014.).
Pieejams: http://futureofchildren.org/futureofchildren/publications/docs/04_02_09.pdf
[413] 2011. gada pētījums par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi. Pētījuma ziņojums. Slimību profilakses un kontroles centrs, 2012, 8. lpp.

intīmām daļām, 6,3% internetā ir iepazinušies ar cilvēku, kurš vēlāk viņus ir centies seksuāli izmantot.[414] ANO Pasaules ziņojumā par vardarbību pret bērniem norādīts, ka pēc PVO aprēķiniem pasaulē vairāk nekā 150 miljoni meiteņu un 73 miljoni zēnu vecumā līdz 18 gadiem ir pieredzējuši piespiedu dzimumsakarus vai citas formas fiziska kontakta seksuālo vardarbību.[415] Zinātnieku grupa 2009. gadā, veicot plašu analīzi dzimumnoziegumu izplatībā pret bērniem,[416] apkopojot 65 pētījumu rezultātus no 22 pasaules valstīm, atklāja, ka vidēji 7,9% zēnu un 19,7% meiteņu ir cietuši no seksuālas vardarbības pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Visaugstākie rādītāji bija Āfrikas valstīs – 34,4%, viszemākie – Eiropas valstīs 9,2%. Amerikas, Āzijas un Okeānijas valstīs šie rādītāji bija starp 10,1% un 23,9%. Grafiskam pārskatam par seksuālās vardarbības pret bērnu statistikas apkopojums dažādās valstīs uz 100 000 iedzīvotāju apskatāms 4. pielikumā (grafiks Nr.1). Eiropā no 10 % līdz 20 % bērnu savas bērnības laikā cieš no seksuālās vardarbības. ASV katru gadu tiek reģistrēti 150 – 200 tūkstoši gadījumu. Divos ICAC *(Independent Commission Against Corruption NSW)* pētījumos apzināts, ka tikai 2% no ģimenē un 6% ārpus ģimenes veiktajiem dzimumnoziegumiem pret bērniem tiek reģistrēti policijā, un tikai 10% no visiem bērnu seksuālās izmatošanas gadījumiem tiek pieteikti (*Woods, 1997*).[417] ASV tiek uzskatīts, ka ik gadu no prettiesiskām seksuālām darbībām cieš līdz 500 tūkstošiem bērnu. Krievijas Iekšlietu ministrijas institūcijas ik gadu reģistrē 7–8 tūkstošus seksuālās vardarbības gadījumu pret bērniem, par kuriem tiek ierosinātas krimināllietas. Piemēram, *Jakutijas slimnīcā vidusskolas skolnieks seksuāli izmantoja sešgadīgu zēnu un to nofilmēja savā mobilajā telefonā.*[418] *Divi deviņgadīgi un viens trīspadsmitgadīgs kadets izvaroja septiņgadīgu meiteni, notikušo nofilmēja un ievietoja internetā. Turklāt upuris tika aplipināts ar venērisku slimību.*[419] *Maskavā par*

[414] Pētījums veikts projekta „Seksuāla vardarbība pret institūcijās dzīvojošiem bērniem" ("Sexual Violence against Children in Residential Institutions") ietvaros (DAPHNE III 2007-2013 Programme of the EC, NR. JLS/2007/DAP-1/178/-30-CE-0229207/00-68). 40 lpp., (skatīts 08.08.2012).
Pieejams: http://www.centrsdardedze.lv/lat/eiropas_/eiropas_/

[415] World Report on Violence against Children. Secretary-General's Study of Violence against Children. United Nations, Geneva, 2006. (skatīts 23.10.2013.). Pieejams: http://www.unicef.org/violencestudy/

[416] Lalor, K., McElvane, R. Overview of the Nature and Extent of Child Sexual Abuse in Europe, 2010, p. 23. (skatīts 10.03.2014.). Pieejams: http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=aaschsslbk

[417] Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 12. (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf

[418] Вопиющий случай расследуют в Якутии: школьник в больнице надругался над шестилетним мальчиком. 06.08.2012. Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/318723/#ixzz23DxeJlGO

[419] Двое второклассников 9 лет и кадет 13 лет изнасиловали семилетнюю девочку, заразили ее венерической болезнью, сняли преступление на видео и выложили в Интернет. 19.06.2012 (skatīts 18.08.2012). Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/305325#ixzz23DxKAYLF

pedofila upuri kļuva divpadsmitgadīgs zēns, kuram pedofils uzbruka mājas kāpņu telpā.[420] Lielbritānijā no 10 līdz 30% pieaugušo sieviešu un līdz 29% pieaugušo vīriešu bērnībā ir pārcietuši seksuālu vardarbību. Piemēram, *Anglijā kāds 56 gadus vecs vīrietis 28 gadus seksuāli izmantojis savas divas meitas, kuras 19 reizes palikušas stāvoklī. CNN ziņoja par Austrālijas katoliskās baznīcas mācītāja ilggadīgo altāra zēnu seksuālo izmantošanu. Cietušais zēns Daniels pastāstīja, ka viņš tika vardarbīgi seksuāli izmantots gan anāli, gan orāli no 11 gadu vecuma. Vardarbīgas darbības ilgušas līdz viņam palikuši 17 gadi.*[421] Ziņojumu ciklā par bērnu viktimizāciju konstatēts, ka Somijā gadā tiek paziņots par 500 līdz 600 bērnu seksuālās izmantošanas/ekspluatācijas gadījumiem. Vācijā informēts par 23 000 šādiem gadījumiem. Balstoties uz Polijā veikto pētījumu par bērnu viktimizāciju, redzams, no seksuālās viktimizācijas cietuši 14% bērnu un pusaudžu, 9% bērnu un pusaudžu bija piedzīvojuši seksuālo viktimizāciju bez kontakta, verbālu seksuālu aizskaršanu (*verbal sexual harrasment)* – 5,3%, uzmākšanos tiešsaistē (*online grooming)* – 5,1%; 6% respondentu bija piedzīvojuši seksuālo viktimizāciju ar kontaktu.[422] Attiecīgi Indijā pieaug seksuālie noziedzīgie nodarījumi pret bērniem: d*ivi vīrieši, viens no tiem 25 gadus vecs kaimiņš, nolaupīja un ilgāk nekā divas dienas turēja gūstā, mocīja un spīdzināja, kā arī vairākkārtīgi izvaroja piecus gadus veco kaimiņu meiteni. Cietusī smagā stāvoklī nogādāta slimnīcā.*[423] *Citā gadījumā piecgadīga meitene nogādāta slimnīcā pēc izvarošanas, kur pēc 11 dienām nomirusi.*[424] Krievijas profesora Genādija Derjagina (*Геннадий Борисович Дерягин*) pētījumi parāda, ka seksuālie nodarījumi pret bērniem, īpaši pret zēniem, pieaug.[425] Statistikas projekcija attiecībā pret meiteņu un zēnu seksuālo izmantošanu ir atšķirīga – 1:6; 1:9; un 1:12. Citu pētnieku grupas izpēte norādīja, ka meiteņu un zēnu seksuālās izmantošanas apjomi ir daudz līdzīgāki, 40–50% cietušie bijuši zēni.[426] Dažkārt pedofili apzināti izvēlas zēnus, jo sabiedrība vairāk koncentrējas uz meitenēm, tālab zēnu izmantošanu ir vēl grūtāk atmaskot. Piemēram, bija konstatēts, ka

[420]12-летнего школьника изнасиловали в подъезде на востоке столицы. (skatīts 04.12.2013.). Pieejams:www.ntv.ru/novosti/311981

[421] Attard, M. Victims Welcome Australian child ex abuse investigation. CNN. (skatīts 13.11.2013.) Pieejams: http://edition.cnn.com/2012/11/12/world/asia/australia-abuse-scandal-attard/index.html

[422] Giedrīte, R., Žukauskaite, J. Pētījums par bērnu viktimizāciju Lietuvā un Polijā // Vardarbība pret bērnu: ko varam mācīties no pētījumiem un labās prakses piemēriem/autoru kolektīvs. Nodibinājums „Centrs Dardedze, 93. lpp.

[423] Indian police arrest man for allegedly raping 5 year-old girl. (skatīts 22.04.2013.). Pieejams: http://www.cbc.ca/news/world/story/2013/04/30/india-rape-victim-dies.html

[424]Raped five-year-old Indian girl dies. (skatīts 04.06.2013.). Pieejams: http://www.guardian.co.uk/world/2013/apr/30/raped-five-year-old-indian-dies

[425]Kas ir pedofīlija un pedohistērija. (skatīts 20.08.12). Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm

[426] Elliott, M. Female sexual abuse of children: 'the ultimate taboo' (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://www.kidscape.org.uk/media/82798/femalesexualabuseofchildren.pdf

2500 seksuālās vardarbības gadījumos pret zēniem, ne vienā gadījumā nebija ziņots tiesībsargājošām iestādēm.[427] Keiptaunas Universitātes profesors Deivids Benatars (*David Benatar*) norādījis, ka zēnu seksuālās izmantošanas gadījumiem ir lielāks latentātes līmenis. Zēnu un meiteņu seksuālās izmantošanas proporcijas mainās, ja pirms piecpadsmit gadiem tika uzskatīts, ka meitenes seksuāli tiek izmantotas vairāk nekā zēni (9:1), tagad jaunākie pētījuma dati apliecina norādītās proporcijas izmaiņas, četras meitenes pret vienu zēnu.[428] Daži pētnieki (*Groth, O'Brien*) ir pārliecināti, ka zēni var būt seksuāli izmantoti tikpat bieži kā meitenes."[429] Piemēram, publiskā vidē izskanēja ziņa, *ka aizdomās par pedofiliju aizturēti trīs vīrieši, kuri par saviem upuriem izvēlējušies nepilngadīgus zēnus, starp kuriem bijuši arī bērni ar garīgās attīstības traucējumiem. Aizturētie vīrieši izmantojuši savu upuru bezpalīdzīgo stāvokli, pirms seksuālās izmantošanas lielāko daļu cietušo zēnu piedzirdot vai draudot viņiem ar fizisku spēku*. Citā gadījumā, *Rīgas apgabaltiesa pers. A. atzina par vainīgu personas dzīvokļa neaizskaramības pārkāpšanā, nelikumīgā brīvības atņemšanā, personas nolaupīšanā, vardarbīgā dzimumtieksmes apmierināšanā un pavešanā netiklībā, kā arī izspiešanā, mantas tīšā iznīcināšanā un bojāšanā, un uzbrukumā varas pārstāvim.*

Ne mazāk aktuāls jautājums ir vienaudžu vardarbība. Vienaudžu vardarbība ietver vairākas komponentes: naidīgumu, agresiju ar iepriekšēju nodomu; upuri, kas ir vājāks par pāri darītājiem; rezultātu, kas vienmēr ir sāpīgs un sagādā ciešanas.[430] Skolas vidē pietiekami izplatīts ir seksuālais bulings jeb seksuālā aizskaršana (*sexual bullying*), bulinga un uzmākšanās paveids – personas fiziska, verbāla vai emocionāla aizskaršana, kas saistāma ar personas dzimumu vai seksuālo orientāciju. Tas ietver dažādas formas. Seksuālā aizskaršana (seksuālais boulings) ir vairāk nekā sistēmisks un psiholoģisks uzbrukums.[431] Piemēram, *apcelt kādu balstoties uz: – seksuālo dzīvi (nav bijis seksa/ir bijis sekss ar vairākiem cilvēkiem); – seksualitāti (izsmejot kādu par to, ka viņš ir homoseksuāls); – ķermeni (krūšu/dibena/muskuļu izmērs). Noniecinošā veidā apsaukāt kāda seksualitāti. Izmantot seksuālus vārdus, lai kādu pazemotu. Izplatīt baumas par kāda*

[427] Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 11. (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf
[428] Benatar, D. The Second Sexism: Discrimination Against Men and Boys. Oxford, John Wiley & Son, Inc, 2012, p. 38.
[429] Dailejs, T.J. Homoseksuālisms un bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 19.10.2013.). Pieejams:http://nopride.lv/raksti/petijumi/item/101-homoseksu%C4%81lisms-un-b%C4%93rnu-seksu%C4%81l%C4%81-izmanto%C5%A1ana
[430] Vardarbības un diskriminācijas mazināšana bērnu un jauniešu vidū. Rokasgrāmata darbam ar bērniem un jauniešiem. Latvijas Sarkanā Krusta Jaunatne, 2012, 29. lpp.
[431] Rivers, I., Duncan, N., Besag, V.E. Bullying: A Handbook for Educators and Parents. Westport, Praeger Publisher, 2007, p. 60.

seksualitāti un seksuālo dzīvi. 2013/2014.gada Eiropas projekta „Seksuālās aizskaršanas atpazīšana Eiropā" (*Addressing Sexual Bullying Across Europe*) gaitā apzināts, ka seksuālā aizskaršana jauniešu vidū ir izplatīta visās projektā iesaistītajās valstīs (Bulgārija; Itālija; Latvija; Slovēnija un Lielbritānija). Secināts, ka 73% jauniešu vecumā no 13 līdz 18 gadiem vairāk nekā vienu reizi tikuši pakļauti vismaz viena veida seksuālai aizskaršanai.[432] Krievijas profesora G. Derjagina pētījums norāda, ka „Amerikā 17% seksuālo noziedzīgo nodarījumu pret bērniem veic pusaudži pedofili. Šie noziedzīgie nodarījumi atšķiras ar galēju nežēlību."[433] Speciālisti norādījuši, ka par vienaudžu vardarbību var uzskatīt agresīvas uzvedības veidu, kas izpaužas kā varas un spēka demonstrēšana ar mērķi ietekmēt citus, īpaši, ja iesaistīto pušu spēki ir nesamērojami. „Vienaudžu seksuālās vardarbības definīcija ir saistīta ar izmainītu seksuālo uzvedību, kas ietver piespiešanu, vecumam neatbilstošu seksuālu uzvedību un/vai partnerus, kas nav vienādā vecumā. 25–35 % no visiem atklātajiem seksuālās vardarbības gadījumiem ir saistīti ar nepilngadīgiem varmākām *(Masson&Erooga).*"[434] Lielākā daļa nepilngadīgo seksuālās vardarbības veicēju ir pusaudžu vecuma zēni, taču arī jaunāki bērni un meitenes veic seksuālu vardarbību pret vienaudžiem. Vecāki vai tiesībsargājošo iestāžu amatpersonas bieži vien nepamana aizskaršanu no vienaudžu puses, kas tiek īstenota pret ievērojamu skaitu bērnu un pusaudžu.[435] Saskaņā ar VP pārskata datiem 2014. gadā reģistrēti 16 nepilngadīgo izdarītie seksuālie noziedzīgie nodarījumi: pēc KL 159.panta (izvarošana) kvalificējami 3 nodarījumi; pēc KL 160.panta (seksuālā vardarbība) – 13 nodarījumi. Šie noziedzīgie nodarījumi veido 2% (salīdzinoši ar 2013. gadu +1,4%) no visiem attiecīgajā laika periodā, nepilngadīgo izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem.[436] Informatīvajā materiālā vecākiem par vienaudžu seksuālo vardarbību, norādīts, ka pusaudžu puišiem, kas veic seksuālu vardarbību, raksturīgas nepietiekami attīstītas sociālās prasmes, izolācija, nepietiekamas zināšanas par seksualitāti, paaugstināts trauksmes līmenis, zems pašvērtējums, emocionāla vientulības izjūta un kognitīvās attīstības traucējumi. Seksualizēta uzvedība upurim nozīmīgi paaugstina risku ciest no seksuālas vardarbības. Visbiežāk upuri atrodas

[432] Research report for the Addressing Sexual Bullying Across Europe (ASBAE) project. 2015. (skatīts 10.03.2015.) Pieejams: http://www.asbae.eu/wp-content/uploads/2015/01/Research-Report-28_01.pdf

[433] Kas ir pedofīlija un pedohistērija. (skatīts 20.08.12) Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm

[434] Informatīvs materiāls vecākiem par vienaudžu seksuālo vardarbību. (skatīts 08.12.2013.). Pieejams: http://paligsvecakiem.lv/wp-content/uploads/2013/03/Info_vecakiem_2013.pdf

[435] Finkelhor, D. Developmental Victimology: The Comprehensive study of Childhood Victimizations. In Davis R.C., Luirigio A.J., Herman S. (eds) Victims of Crime. 3rd edition. Thousand Oaks, Sage Publications, 2007, p. 10.

[436] Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, noziedzīgos nodarījumos cietušiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2014. gada 12 mēnešos. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305&r=1

vardarbības veicēja tiešā tuvumā – māsas, brāļi, draugi vai kaimiņi. Profesors G. Derjagins (*Дерягин*) raksta, ja jaunekļi pedofili raksturojami kā hiperaktīvi, impulsīvi, biseksuāli, lieto toksiskas vielas, parasti izmanto draudus, iebaida upuri, ir ar noslieci nodarīt upurim miesas bojājumus. Riska faktori, kas predisponē pusaudžus seksuālu noziedzīgu nodarījumu veikšanai pret bērniem, ir sociāla izolācija un izglītības trūkums.[437] Publiskā telpā atrodami piemēri: *Anglijā, 12 gadus veca meitene piespieda trīspadsmitgadīgu puisi izvarot citu 11 gadus vecu meiteni. Indijā, Goas štata skolas tualetē, izvarota septiņus gadus veca meitene*. Britu antropologs Viktors Tērners (*Victor Witter Turner)*, apkopojot Lielbritānijas statistiku, atklāja, ka 2011. gadā 221 bērns vecumā no 16–18 gadiem un 136 bērni vecumā no 10–15 gadiem veica seksuāla rakstura nodarījumus – seksuālos uzbrukumus bērniem vecumā līdz 13 gadiem, izvarošanu vai izvarošanas mēģinājumus, incestu un seksuālo uzmākšanos, bērnu izmantošanu prostitūcijā un pornogrāfijā.[438]

ASV eksperti uzskata, ka bērnu izmantotāji reti ir homoseksuālisti, drīzāk tie ir biseksuāli vai heteroseksuāli. Galvenais kultūras pētnieks Ģimenes pētījumu padomē Dr. T.J. Dailejs, norādījis: „Homoseksuālus vīriešus valdzina nepilngadīgi zēni – 73 procentiem no aptaujātiem homoseksuāļiem ir bijušas seksuālas attiecības ar zēniem vecumā no 16 līdz 19 gadiem vai pat vēl jaunākiem."[439] *2012. gadā Norvēģijā notiesātā pedofila R. Miķelsona lieta. Kaut arī notiesātais ir gejs, viņa upura vidū ir gan zēni, gan meitenes. Pedofils tika notiesāts par 67 bērnu (patiesais upuru skaits varētu būt 80, bet daudzi vecāki atteicās uzturēt apsūdzību).* Amerikāņu speciāliste A. Soltera raksta, ka spēja iepatikties ir ļoti iedarbīgs ierocis un sagādā varmākām neatveramu upuru skaitu. Piemēram*, vingrošanas skolotājs Seilora kungs netraucēti darbojās gandrīz 20 gadus. Pirmais viņa upuris bija sešus gadus veca meitene, kad izvarotājam bija 13 gadu. Pirmais vīrieša dzimuma upuris bija 15 gadu vecumā – izvarojis 11 zēnus un vienu meiteni un citādi seksuāli izmantojis vēl aptuveni 1250 zēnu. Vīrietis Vudards pavisam seksuāli izmantojis 90 upurus, gan sieviešu, gan vīrieša dzimuma. Pārsvarā gan sieviešu dzimuma, no tām 80 vecumā no četriem līdz apmēram četrdesmit pieciem gadiem.*[440]

Pārsvarā bērnu seksuālā izmantošana izpaužas, ļaunprātīgi izmantojot atzītu uzticību,

[437] Kas ir pedofīlija un pedohistērija**.** Derjagina G.B. pētījums (ar saīsinājumiem). (skatīts 08.08.2012). Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm

[438] Pieeja pornogrāfijai internetā pārvērš bērnus par seksuālajiem noziedzniekiem. Anglo Baltic News. (skatīts 22.10.2013.) Pieejams: http://www.anglobalticnews.co.uk/profiles/blogs/viegla-pieeja-pornografijai-interneta-parvers-bernus-par-seksuala

[439] Homoseksuālisms un bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 08.08.2013.)
Pieejams: http://www.nopride.lv/content/view/101/2/ -

[440] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 39 lpp., 46.–47. lpp.

autoritāti vai ietekmi uz bērnu, kā arī, ļaunprātīgi izmantojot bērna īpaši neaizsargāto situāciju, kas radusies jo īpaši garīgu vai fizisku traucējumu vai tādas situācijas dēļ, kurā bērns ir atkarīgs. Attiecībā uz nepilngadīgo skaitu, kas cietuši no seksuālas vardarbības, ir vērojama mainīga dinamika, novērojams gan samazinājums, gan pieaugums.[441] Saskaņā ar VP informāciju 2013.gadā no visiem cietušajiem bērniem no seksuālas vardarbības cietuši 25% bērni.[442] 2014. gadā visbiežāk bērni cietuši no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību – 30,6% (+5,6%) gadījumu. 2014. gadā valstī ir uzsākti 170 kriminālprocesi, saistībā ar dzimumnoziegumiem pret nepilngadīgam un mazgadīgām personām. 2014. gadā ir palielinājies cietušo bērnu īpatsvars vecumā no 0 līdz 11 gadiem, kuri cietuši no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību. Cietušo bērnu sadalījums pēc vecuma grupām: (0–6) – 21; (7–10) – 60; (11–13) – 47; (14–17) – 40. Izanalizējot kriminālās statistikas datus, var redzēt, ka no noziedzīgiem nodarījumiem, kas uzsākti pēc KL 159.p.–162.[1] panta, cietuši 150 bērni, no tiem zēni ir 34 (3% no noziedzīgos nodarījumos cietušo bērnu kopskaita) un meitenes – 116 (10,2% no noziedzīgos nodarījumos cietušo bērnu kopskaita). Cietušo zēnu un meiteņu sadalījums pēc pantiem ir šāds: no izvarošanas (KL 159.p.) cietušas 19 meitenes; seksuālās vardarbības (KL 160.p.) – 15 zēni un 29 meitenes; seksuāla rakstura darbības ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu (KL 161.p.) cietis 1 zēns un 13 meitenes; no pavešanas netiklībā (KL 162.p.) cietuši 17 zēni un 47 meitenes, no pamudināšanas iesaistīties seksuālās darbībās (KL 162.[1] p.) cietis 1 zēns un 8 meitenes.[443] (Salīdzinoši dati 2012.–2014. gads 4. pielikums.). Saskaņā ar ES Fundamentālo tiesību aģentūras veiktā apsekojuma par vardarbību pret sievieti datiem, piedzīvotā seksuālā vardarbība un tās forma bērnībā procentuālā attiecība Latvijā ir šāda: 7% – seksuāla vardarbība; fiziska un seksuāla vardarbība – 33%; fiziska/seksuāla vai psiholoģiskā –

[441] 2008.gadā tika reģistrēti 308 gadījumi, 2009 - 176, 2010 – 108, 2011 – 188, 2012.gadā – 283, 2013.gadā no izvarošanas cietušas 15 meitenes, vardarbības dzimumtieksmes apmierināšanas – 21 bērns, (10 zēni; 11 meitenes; pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās – 4 meitenes. Piemēram, statistiski apzināts, ka laika posmā no 2005–2010. gadam noziedzīgos nodarījumos pret tikumību un dzimumneaizskaramību cietušo bērnu skaits Latvijā uz 100 000 iedzīvotājiem, atbilstoši pa gadiem ir 2005. – 26,1; 2006. – 8,5; 2007. – 16,4; 2008. – 14,4; 2009.– 8,5; 2010. – 6,7. Apkopojot kriminālās statistikas datus un nodibinājuma „Centrs Dardedze" datus par laika posmu 2005–2012, secināms, ka visvairāk cietušo bērnu apzināts 2005. gadā – 454, 2007. – 351 un 2008. – 305 gadījumu. Vislielākais izvarošanas skaits reģistrēts 2005. gadā (160), vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana 2005. – 135, 2007. – 133, bet pavešana netiklībā 2005. – 159, 2007. – 156, 2008.– 157, 2009. – 97 gadījumu. Visvairāk reģistrēto seksuālās vardarbības gadījumu ir saistīti ar pavešanu netiklībā, vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu un izvarošanas gadījumiem.

[442] Pārskats par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2013.gadā. (skatīts 10.07.2014.).
Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305

[443] Pēc IeM IC datiem, 2014.gadā noziedzīgos nodarījumos kopā cietušas 15048 (+3259) personas, no tām 554 (+73) bērni, no tiem 252 (+3) vecumā no 14 līdz 18 gadiem, 128 (+27) vecumā no 11 līdz 14 gadiem, 135 (+54) vecumā no 7 līdz 11 gadiem un 63 (-24) vecumā no 0 līdz 7 gadiem. – Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, noziedzīgos nodarījumos cietušiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2014. gada 12 mēnešos. (skatīts 05.03.2015.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305

34%.[444] Seksuālie uzbrukumi bērniem veido aptuveni 0,6% no kopējiem nespējas standartizētiem dzīves gadiem *(disability adjusted life years)* pasaulē.[445] Tomēr, ņemot vērā šo noziedzīgo nodarījumu latentāti, patiesais gadījumu skaits, visticamāk, ir krietni lielāks. Pētījumi apliecina, ka mazāk nekā 12% vardarbības gadījumu tiek atklāti laikā, kad tā notiek. Saskaņā ar seksuālās vardarbības pārskata[446] datiem Eiropā aptuveni 9,2% bērnu Eiropā cieš no seksuālās vardarbības. Ja šo rādītāju attiecina uz Latviju, var secināt, ka Latvijā no jebkāda veida seksuāla rakstura aizskāruma varētu ciest aptuveni 31 817 bērni.[447] Tādejādi var secināt, ka provizoriski seksuālās noziedzības latentātes līmenis pret bērnu Latvijā var svārstīties robežās 84%–97%.

BTAL nosaka, ka bērnam ir tiesības būt pasargātam no fiziskas un garīgas ekspluatācijas, no seksuālas ekspluatācijas un pavedināšanas, kā arī no citiem ekspluatācijas veidiem, kas jebkādi varētu viņam kaitēt. Likums definē, ka seksuālā vardarbība ir bērna iesaistīšana seksuālās darbībās, ko bērns nesaprot vai kam nevar dot apzinātu piekrišanu. Seksuāla vardarbība pret bērnu ir bērna izmantošana tiešos un netiešos seksuālos kontaktos vai iesaistīšana jebkādās darbībās, lai pieaugušais saņemtu seksuālu stimulāciju vai apmierinājumu. Pētnieks D. Finkelhors *(Finkelhor)* atzīmē, ka mūsu sabiedrībā attiecības cilvēku vidū ir balstītas uz piekrišanu un brīvu gribu. Bērnam nav zināšanu par seksuālajām attiecībām, kas varētu ļaut viņam apzināti izšķirties par iesaistīšanos seksuālās darbībās ar pieaugušo, tāpat viņam nav izpratnes par to, kā citi reaģēs uz šādām attiecībām. Cieņa pret pieaugušajiem, ko sabiedrība bērnos ieaudzina, padara bērnus vieglāk ievainojamus. Iesaistot bērnu seksuālās attiecībās, pieaugušie izmanto šo bērnu neizdevīgo stāvokli, nodarot viņiem ļaunumu. Šādas attiecības nozīmē to, ka bērni ir upuri.[448]

Seksuāla vardarbība pret bērnu ir plašs jēdziens, kas ietver dažādas šīs vardarbības

---

[444] Violence against women: an EU-wide survey. Main results. (skatīts 20.01.2015.).
Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

[445] Rutherford, A., Zwi, A.B., Grove, N.J., Butchart, A. Violence: a priority for public health? // Journal of Epidemiology and Community Health, 2007 september, Volume 61 (9), p. 764.–770.

[446] Lalor, K., McElvane, R. Overview of the Nature and Extent of Child Sexual Abuse in Europe. 2010, p. 23. (skatīts 10.03.2014.). Pieejams: http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=aaschsslbk

[447] Bērni Latvijā. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2013. (skatīts 12.05.2014.). Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_13_berni_latvija_2013_13_00_lv_en.pdf; Bērni Latvijā. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2014. (skatīts 21.01.2015.).
Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_12_berni_latvija_2014_14_00_lv_en.pdf – Latvijā bērnu īpatsvars ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā. 2012. gadā no visiem Latvijas iedzīvotājiem 14,3% bija bērni vecumā līdz 14 gadiem. ES valstu vidējais rādītājs bija 15,6%. Vēl mazāk bērnu bija Vācijā un Bulgārijā (13%), un Itālijā (14%). Igaunijā un Lietuvā šis rādītājs bija attiecīgi 15,5% un 14,9%, savukārt augstākais rādītājs bija Īrijā – 21,6%. 2013. gadā valstī no 2 023 825 iedzīvotājiem, bērni bija 347 012 (zīdaiņu vecumā līdz 17gadiem). 2014. gadā no 2 001 468 iedzīvotājiem, bērni bija 345 837.

[448] Vilks, A. Par bērnu seksuālo izmantošanu un tās tendencēm. Pasaulē un Latvijā // Jurista vārds, 1999. gada 2. decembris, Nr.42 (149), 8. lpp.

formas, faktiski par seksuālu vardarbību pret bērnu ir uzskatāma jebkādas seksuāla rakstura darbības starp bērnu un pieaugušo:[449]

- dzimumkontakts – vagināla vai anāla aizskaršana, izmantojot jebkādus objektus, arī orālais sekss;
- bērna ķermeņa aizskaršana – bērna intīmo un citu ķermeņa daļu aizskaršana, glāstot vai skūpstot, arī bērna piespiešana aizskart, glāstīt vai skūpstīt pieaugušā intīmās ķermeņa daļas;
- bērna privātuma pārkāpšana – bērna izsekošana un novērošana, viņam izģērbjoties, vai arī bērna piespiešana atkailināties;
- bērna pakļaušana pieaugušo seksualitātei – dzimumakta veikšana, pieaugušā atkailināšanās bērna priekšā, seksuālu piedzīvojumu stāstīšana un pornogrāfisku filmu un žurnālu rādīšana bērnam;
- bērna seksuālā ekspluatācija – bērna pārdošana vai iesaistīšana seksuālu pakalpojumu sniegšanā vai pornogrāfiska materiāla ražošanā.

Aptveroša seksuālās vardarbības pret bērnu definīcija ir šāda (*Schechter, Roberge*): „atkarīga, attīstībā nenobrieduša bērna vai pusaudža iesaistīšana seksuālās darbībās, kuras viņi patiesi neizprot, kurām viņi nav spējīgi piekrist vai nepiekrist un kuras nav saskaņā ar noteiktiem ģimenes lomu sociālajiem aizliegumiem. Šī definīcija ietver sevī trīs svarīgus elementus: 1) vecāku un ģimenes attiecības, kas pastāv starp bērnu un vardarbību veicošo personu. Šīs personas var būt bērna bioloģiskie vecāki, brāļi, vecvecāki, brālēni, māsīcas, tēva vai mātes brālis, mātes un tēva radinieki. Tas var būt arī patēvs un viņa radinieki, adopcijas vecāki un viņu radinieki, audžuvecāki vai kāds pieaugušais, kas dzīvo kopā ar ģimeni; 2) seksuāla darbība norisinās starp bērnu vai pusaudzi un personu, kas attiecībā pret bērnu vai pusaudzi atrodas tādā autoritatīvā pozīcijā, kas dod viņam varu pār šo bērnu. Tā ir nevienlīdzība, kas padara seksuālās aktivitātes vardarbīgas pašas par sevi. Būtībā lielākā daļa pētījumu pierāda, ka pastāv vismaz piecu gadu starpība seksuālā vardarbībā iesaistīto personu starpā; 3) seksuālā vardarbība attiecas uz visām seksuālām darbībām, arī uz tām, kuras neietver sevī fizisku kontaktu ar bērnu (piemēram, piespiest bērnu skatīties pornogrāfiskus attēlus vai filmas, masturbēt bērna klātbūtnē u.tml.)"[450]

Viena no salīdzinoši jaunām bērnu seksuālās izmantošanas formām ir tā saucamais

[449] Nacionālais ziņojums par vardarbību pret bērnu. Rīga, 2013. Projekts "Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība" No. JUST/2010/FRAC/AG/105630-CE-0377129/00-61. Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/parskati/zinojums-par-vardarbibu-pret-bernu-latvija-2013-365/

[450] Child Abuse and Neglect – The Family and Community/editer R.E. Rehelfer, C.H. Kemper. Cambridge, Ballinger Publishing Co, 1976, p. 127.–142.

„bērnu seksuālais tūrisms", kas attīstījies, pateicoties straujajam tūrisma industrijas uzplaukumam. Pēc UNICEF datiem pasaulē katru gadu seksuālajā tūrismā (seksuālajā verdzībā) ir iekļauti līdz 2 miljoniem bērnu. 1996. gadā ir izstrādāts Rīcības kodekss par bērnu seksuālo izmantošanu ceļojumos un tūrismā (*The Code of Conduct for the Sexual Exploitation of Children in Travel and Tourism*). Parasti „seksa tūristi" ceļo no vairāk attīstītajām valstīm uz citiem reģioniem, lai iesaistītos dzimumsakaros ar bērniem. Piemēram, publiskajā telpā izskanējušais gadījums:[451] *Portugāles pilsonis bieži no dzimtās Portugāles uz dažām dienām devās uz Latviju kā tūrists. Viesnīcās gan nekad neapmetās, bet noīrēja jau iepriekš sarunātu dzīvokli. Upurus, parasti tie bija mazi zēni, viņš meklēja publiskajās vietās kā interneta kafejnīcas, dzelzceļa stacija, autoosta. Tā kā viņš prata krievu valodu, uzsākt sarunu viņam nebija grūti. Ieguvis mazā bērna uzticību, viņš aizvilināja to uz dzīvokli vai kādu pamestu vietu un vardarbīgi, sasienot vai pat iekaustot, seksuāli izmantoja. Atlaidis vaļā, kā samaksu, viņš tiem saujā iespieda naudu*. Apkopojot TIS datus (tis.ta.gov.lv) izriet, ka laikā no 2010 līdz 2015. gadam par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību (KL 159.-162.p.) notiesāto ārvalstnieku skaits ir 6 personas, no tām par izvarošanu – 2; seksuālu vardarbību – 1; pavešanu netiklībā – 3.

BTAL 3. pantā apstiprināts, ka bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. Astoņpadsmit gadu vecums atbilst arī ANO 1989. gada 20. novembra Konvencijai par bērnu tiesībām. Attīstības psiholoģijā atzīsts, ka bērns ir personība, kura nepārtraukti turpina attīstīties. Fiziski cilvēks nobriest jaunībā, psihiskā un sociālā attīstība dzīves laikā turpinās.[452] Krimināltiesībās tiek lietoti termini nepilngadīgā persona un mazgadīgā persona. Nepilngadīga persona ir vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem, par mazgadīgu personu tiek atzīta persona, kura nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.

No juridiskā viedokļa nozīme ir arī dzimumpilngadības vecuma noteikšanai. Dzimumpilngadības vecums ir vecums, līdz kuram, saskaņā ar valsts tiesību aktiem, ir aizliegts iesaistīties seksuālās darbībās ar bērnu.[453] Savukārt dzimumgatavība kā medicīnisks termins ir attīstības stadija, kurā cilvēkam sāk funkcionēt dzimumdziedzeri,

[451] Valkovska, L. Seksa tūrisms uzglūn arī Rīgas bērniem. (skatīts 28.09.2014.).
Pieejams: http://www.diena.lv/arhivs/seksa-turisms-uzglun-ari-rigas-berniem-12900620
[452] Puškarevs, I. Attīstības psiholoģija. Rīga, Raka, 2001, 10.–12. lpp.
[453] Eiropas direktīvā 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, kā arī Pamatlēmuma 2004/68/TI aizstāšanu

pamostas dzimumdziņa un rodas spēja radīt pēcnācējus. Dzimumgatavība ir normālas dzimumfunkcijas un pēcnācēju radīšanas priekšnoteikums.[454] Atzinumā[455] skaidrots: Bērnu aizsardzības iestādes ierosina, ka par „bērnu" uzskatāma ikviena persona, kas nav sasniegusi dzimumpilngadības vecumu attiecīgajā dalībvalstī, bet „pusaudzis" ir persona, kas attiecīgajā valstī sasniegusi dzimumpilngadību, bet kura vēl nav sasniegusi 18 gadu vecumu. Komisijas ziņojumā[456] traktēts, ka iesaistīt bērnu nepārprotami seksuālā darbībā parasti nav atļauts, ja bērns ir jaunāks par 18 gadiem. Tomēr atsevišķos īpašos gadījumos pieļauj atbrīvošanu no krimināltbildības par bērnu pornogrāfiju, kurā iesaistīti bērni, kas sasnieguši dzimumpilngadības vecumu. Pamatlēmums nodrošina stingru jebkura 18 gadus nesasnieguša bērna aizsardzību pret izmantošanu bērnu pornogrāfijā un pieļauj tikai ierobežotu skaitu izņēmumu attiecībā uz bērniem vecumā starp dzimumpilngadības sasniegšanu un 18 gadiem.

Dažādās valstīs vecums, kurš uzskatāms par dzimumpilngadības (jeb dzimumbrieduma) ir atšķirīgs, sākot no 13 gadiem un beidzot ar 17 gadu vecumu.[457] Profesors P. Mincs raksta, šinī attiecībā gradāciju pēc vecumiem izšķir līdzīgi „absolūtas nepieskaitāmības" vecumam – pašu jaunāko vecumu, kad likums bez ierunām soda katru mieskārīgu aizskārumu, pavisam neieejot konkrētā gadījumā apstākļu analīzē, un vairāk nogatavojušos vecumu, kad pie „nosacītas pieskaitāmības" katrā atsevišķā gadījumā jāpārbauda aizskāruma upura attīstības pakāpe. Krievijas profesors G. Derjagins (*Дерягин*) pētījumā atzīst, ka Eiropas kultūras ietvaros vecuma robežas, kas ļauj seksuālus kontaktus ar bērniem, bija raksturojamas un līdz šim tiek raksturotas ar nozīmīgām svārstībām. Francijā tikai XIX gadsimta otrajā pusē laulības vecums meitenēm tika palielināts no 11 līdz 13 gadiem, bet Anglijā līdz 1929. gadam laulības vecums meitenēm bija 12 gadi. Bērna seksuālas neaizskaramības vecuma palielināšana Eiropā notika relatīvi nesen, turklāt laulības vecums daudzās valstīs ir noteikts pat aiz cilvēka fiziskās un psihoseksuālās gatavības robežām.[458]

---

[454] Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga, Latvijas Enciklopēdiju izdevniecība, 1984, 102. lpp.

[455] Atzinums. Sniegusi Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejai ar priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, ar ko atceļ Pamatlēmumu 2004/68/TI (COM(2010)0094 – C7-0088/2010 – 2010/0064(COD)). (skatīts 17.10.2013.). Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/ad/835/835690/835690lv.pdf

[456] Komisijas lēmums ziņojums saskaņā ar Padomes 2003. gada 22. decembra Pamatlēmuma par bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu 12. pantu /COM/2007/0716 galīgā redakcija. (skatīts 17.10.213.).
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0716:FIN:LV:HTML

[457] Spānijā – 13 gadi, Austrijā – 14, Beļģijā – 16, Čehijas Republikā – 15, Dānijā – 15, Francijā –15, Igaunijā – 14, Itālijā – 14, Īrijā – 17, Lielbritānijā – 16, Lietuvā – 14, Luksemburgā – 16, Nīderlandē – 16, Polijā – 15, Slovākijā – 15, Slovēnijā –15, Somijā –16, Spānijā – 13, Ungārijā – 14, Zviedrijā – 15 un Īrijā – 17 gadi.

[458] Kas ir pedofīlija un pedohistērija. Derjagina G.B. pētījums (ar saīsinājumiem). (skatīts 08.08.2013.). Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm

Latvijā dzimumpilngadību pusaudzis sasniedz 16 gadu vecumā. Saskaņā ar KL 161.pantā noteikto bērns līdz 16 gadu vecuma sasniegšanai nav atzīstams par pietiekami nobriedušu, lai varētu brīvprātīgi iesaistīties jebkādās seksuālās darbībās. Vidzemes tiesas apgabala prokuratūras piemērs*: apsūdzētais vīrietis 2014.gada rudenī iepazinās ar meiteni, zinādams, ka viņa ir tikai četrpadsmit gadus veca. Neskatoties uz to, ka meitene nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, apsūdzētais vīrietis vairākkārt stājās ar cietušo personu labprātīgās dzimumattiecībās.* VP pārskata dati pārskata dati parāda, ka par seksuāla rakstura darbībām ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu (KL 161.p.) 2014. gadā uzsākti 14 kriminālprocesi, 2013. gadā – 23 kriminālprocesi.[459] Dati, kas ņemti no IC, parāda, ka 2012. gadā reģistrēti 32, bet 2011. gadā – 25 noziedzīgi nodarījumi par dzimumsakariem ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu (KL 161.p.).[460] Pēc TIS[461] datiem, no 2005. līdz 2015. gadam (5. pielikums, grafiks Nr. 6), par dzimumsakariem ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu, notiesātas 112 personas, tai skaitā 4 sievietes (3,6%). Analizējot sadalījumu pēc vecuma grupas, redzams, ka vairākums notiesāto ir vecumā no 18 līdz 24 gadiem – 68 personas (60,7%), 30–49 gadu vecumā – 19 personas (16,7%), 25–29 gadu vecumā – 17 (15,2%) un notiesātie vecāki par 50 gadiem – 7 personas (6,3%).

Krimināltiesiski teorētiskās nostādnēs atrunāts, ja ir pierādījumi, kas apliecina, ka vainīgais maldījies cietušās personas faktiskajā vecumā, cietušās nepilngadība vai mazgadība vien nevar būt par pamatu vainīgā darbību kvalificēšanai saskaņā ar kvalificējošo pazīmi nepilngadība vai mazgadība. Autore nevar piekrist šādam pamatojumam „pašreizējā robeža neatbilst dzīves realitātei. Krimināltiesībās 14 gadu vecums kā mazgadības augšējā robeža pastāv vismaz kopš 1961. gada 6. janvāra, kad spēkā stājās Latvijas PSR KK. Vēl šodien jēdziens „mazgadīga" ir formāli nemainīgs, bet faktiski neatbilstošs mūsu laika garam un attīstībai. Padomju Savienības laikā, dzīvojot aiz „dzelzs priekškara", jaunieši par seksuālām attiecībām uzzināja daudz vēlāk nekā pašreiz, kad no personas piedzimšanas jēdziens „sekss" nav svešs un pieejams ik dienu, dzirdot sadzīvē, redzot televīzijā utt."[462] Kaut gan mūsdienu bērni varētu būt pietiekami attīstīti, lai pareizi uztvertu un novērtētu priekšlikumus stāties seksuālās attiecībās, tomēr autore domā,

[459] Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, noziedzīgos nodarījumos cietušiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2014. gada 12 mēnešos. (skatīts 05.03.2015.).
Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305
[460] Informācijas centrs: Kriminālā statistika par 2011 un 2012. gadu. (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109
[461] Tiesu Informācijas sistēma. TIS. (skatīts 02.02.2015.). Pieejams: https://tis.ta.gov.lv
[462] AT Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 9. septembra lēmums lietā Nr. 11350056507 (arhīva lieta SKK-0406-08).

ka likumā noteiktā robeža ir pamatota. Pieaugušajai personai jāuzņemas atbildība, jārespektē bērna tiesības normāli fiziski un garīgi attīsties. Bērna seksuālā izmantošana nav pieļaujama ne tikai tādēļ, ka tā ir dziļi amorāla, bet arī personas, kas nav sasniegusi dzimumbriedumu, ļaunprātīga izmantošana nodara būtiskas sekas. Bērna negatīva pieredze vairumā gadījumu būtiski ietekmē personības veidošanos un turpmāko attīstību, jo bērna psihe ir pilnīgi pielāgojusies apkārtējai pasaulei. Ņemot vērā pāragras dzimumdzīves uzsākšana medicīniskos aspektus. „Tā fiziski nenobriedušajam organismam ir ne vien kaitīga, bet var radīt arī apstākļus relatīvai psiholoģiskai un sociālai ne izaugsmei: spēcīgās dzimumemocijas kavē pārējās intereses, kas nosaka personības attīstību. Agrīnā dzimumdzīve var radīt arī citus sarežģījumus, kā, piemēram, nevēlamu grūtniecību, saslimšanu ar venēriskām slimībām."[463] Pēc Ļeva Vigotska (*Лев Семенович Выготский*)[464] domām, pārejas periodā vissvarīgākā īpatnība ir trīs nobriešanas aspektu neskaidrība. Pusaudzis, kurš dzimumattīstībā nobriedis tiktāl, ka atšķirības starp pieaugušo un pusaudzi šajā ziņā nav nekādas, tajā pašā laikā ir būtne, kurš vēl ir tālu fiziskās un sociālās nobriešanas ziņā. Pusaudžu vecumā fiziskās (pases) attīstība apsteidz psihisko, ko nosaka psihes attīstības līmenis. Personības struktūras modelis nosaka personības kritērijus – apzināšanās spējas, socializācijas līmeni un patstāvības pakāpi. Jāņem vērā, ka cilvēka socializācijas process un tā rezultāts ir atkarīgs no tā, kas ir pati sabiedrība, kā arī no tā, ko var paveikt attiecīgi socializācijas institūti, lai nodrošinātu indivīda iekļaušanos sabiedrībā. Būtisks ir aspekts, cik lielā mērā socializācijas process ir vadāms, lai iegūtu vēlamos rezultātus, kas ir atzīti attiecīgajā sabiedrībā un ir saskaņā ar tajā valdošajām sociālajām normām, uzvedības stereotipiem un vērtībām, kas bieži ir saistīti ar cilvēka drošību.[465] Ne mazāk svarīga personības kritēriju sastāvdaļa ir patstāvība uzskatos un lēmumos. Kopumā pasaules psiholoģiskajā literatūrā pastāv uzskats, ka indivīdi 11–14 gadu vecumā nemaz nav tik viennozīmīgi „infantili" un nelīdzsvaroti, bet 15–18 gadus vecie – tik viennozīmīgi nopietni, atbildīgi un līdzsvaroti. Drīzāk gan vienā, gan otrā attīstības posmā pastāv lielas individuālas atšķirības, un šajos gados jaunā cilvēka uzvedība svārstās no draiskulības līdz svētai nopietnībai un pretēji. Šis atšķirīgais uzskats ietver pieņēmumu, ka ar pubertāti saistās bioloģiskās pārmaiņas un atbilstošās seksuālās dziņas ietekmē gan 11–14 gadus, gan 15–18 gadus vecos.[466]

[463] Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga, Latvijas Enciklopēdiju izdevniecība, 1984, 142. lpp.
[464] Выготский, Л.С. Проблема возраста // Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.4. Москва, Педагогика, 1984, с. 170.
[465] Brišķo, B. Jauniešu drošības izjūta krīzes apstākļos // Tēzes Starptautiskā zinātniskā konference: Drošības nostiprināšana krīzes apstākļos: jauni izaicinājumi un netradicionālas pieejas. RSU, Rīga, 2010. gada 8. aprīlī, 59. lpp.
[466] Gulāne, V. Vardarbība ekrānos un agresija. Rīga, RaKa, 2002, 38. lpp.

Bērnu seksuālo izmantošanu nosacīti varētu iedalīt divās grupās: 1) seksuālā izmantošana ģimenē vai radinieku lokā; 2) seksuālā izmantošana ārpus ģimenes.

Saskaņā ar LBF datiem, 85% no visiem vardarbības gadījumiem notiek ģimenē; tikai 30% gadījumu vardarbīgajiem vecākiem (tēvam/mātei) ir alkohola atkarība. Varmākas identitāte seksuālās vardarbības gadījumā pret bērniem: svešinieki (15%), skolas biedri (12%), paziņas (11%), tēvs (7%), vectēvs (3%). Pēc PVO datiem 20% sieviešu un 10% vīriešu ziņojuši par piedzīvotu seksuālu vardarbību bērnībā. Dažādi pētījuma rezultāti atklāj, ka 1 no 2 meitenēm līdz 18 gadu vecumam piedzīvojusi seksuālu izmantošanu, savukārt 1 no 6 zēniem līdz 16 gadu vecumam piedzīvojis seksuālu izmantošanu.[467] Latvijā veiktajā pētījumā kā biežākie noziedzīgie nodarījumi, kuros cietuši nepilngadīgie – 19% ir seksuāla vardarbība (pavešana netiklībā, izvarošana, vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana u.tml.).[468] Lielāko daļu vardarbības gadījumu izdara cilvēki, kuri bērnam ir pazīstami. Gadījumi, kad bērnus seksuālām vajadzībām izmanto pilnīgi svešinieki, ir salīdzinoši retāki. Spriežot pēc Latvijas Tiesu psihiatriskās ekspertīzes centra datiem, bērnu seksuālā izmantošana 45% gadījumu notiek ģimenē, ārpus ģimenes loka, bet ko veikusi pazīstama persona – 36%. Savukārt svešinieki – 19%. Tiesu prakses apkopojumā apzināts, ka no 106 apsūdzētajiem 16 personas cietušajiem bija sveši cilvēki: 39 personas – kaimiņi, pašu cietušo vai viņu vecāku paziņas; divas personas īrēja no cietušo vecākiem dzīvesvietu; desmit apsūdzētie atradās kopā ar cietušajiem vienā mācību vai korekcijas iestādē. Viena apsūdzētā bija cietušā skolotāja. Pārējie 37 apsūdzētie bija vai nu cietušo radinieki, vai arī dzīvoja ar cietušo vienā ģimenē, tajā skaitā sešos gadījumos tēvs, divos gadījumos vectēvs, četros – audžutēvs, vienā gadījumā – māte, divos – brālis, divos – pusbrālis, vienā gadījumā – vecāsmātes vīrs; 22 apsūdzētie bija dažādi radinieki, arī aizbildņi, onkuļi un citi."[469] Analizējot bērna seksuālo izmantošanu, var secināt, ka visai bieži bērnu seksuālā izmantošana notiek ģimenēs, kur tā tiek rūpīgāk slēpta, līdz ar to tā ir grūti diagnosticējama. Redzams, ka bērnu seksuālo izmantošanu 86% gadījumu veikusi upurim zināma persona (ģimenes loceklis vai cita pazīstama persona), retāk, apmēram 16% gadījumu, seksuālās vardarbības veicēji ir pavisam sveši cilvēki. Vairumā gadījumu tā ir ilgstoša un izraisa sevišķi smagas un neatgriezeniskas sekas. Pētījumā par „Bērnu seksuālo

[467]Child Sexual Abuse. (skatīts 23.02.2013.).
Pieejams: http://www.rapecrisisscotland.org.uk/workspace/publications/RCS-CSA-leafSNAPweb0312.pdf
[468] Ziņojums par „Vardarbības un nelaimes gadījumu izraisītie veselības traucējumi" 2009, 32. lpp. (skatīts 10.06.2013.). Pieejams: www.vec.gov.lv.
[469] Tiesu prakse kriminālllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 30.08.2010). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/

izmantošanu Latvijā" speciālisti norāda, ka indivīdiem, kuri ilgstoši cietuši seksuālajā izmantošanā, ir ļoti grūti palīdzēt, jo gūtā trauma radījusi personības izmaiņas. Ilgākā laika periodā vardarbību pieredzējušiem bērniem raksturīgs t.s. upura sindroms – pastiprināta tendence veidot konfliktsituācijas, iekļūt draudīgos apstākļos un tml., atkārtoti nonākot upura lomā, kas savukārt padziļina gūto traumu. Traumas rezultātā izveidojas arī īpašs psiholoģiskās aizsardzības mehānisms, kas ļauj izstumt no apziņas negatīvās sajūtas, distancēties no notiekošā – sajūtas it kā tiek, atdalītas no ķermeniskās uztveres.[470] Tiesu prakses apkopojumā atklāts, ka bieži seksuālā vardarbība noris ilgstoši, tomēr cietušo tuvinieki, par to zinādami, nekādus pasākumus notiekošā novēršanai neveic. Iespējams, tas ir tādēļ, ka bērnus seksuāli biežāk izmanto vistuvāk esošās vīrieša dzimuma personas – tēvi, brāļi, onkuļi un patēvi. Vairumā gadījumu gan nepilngadīgie apsūdzētie (jaunākajam bija 14 gadu), gan arī cietušie nāk no nelabvēlīgām ģimenēm. „Pedofili var iesaistīties plaša spektra dzimumaktos ar bērniem. Šīs aktivitātes sākas ar ekshibicionismu (izģērbšanos bērnu priekšā), bērna izģērbšanu, skatīšanos uz kailu bērnu vai masturbēšanu tā klātbūtnē, līdz pat fiziskam sakaram – ģenitāliju aiztikšana pret bērna gribu, bērna glāstīšana, likšana veikt orālo seksu vai pat ievadīšana mutē, anālajā atverē un/vai vagīnā."[471] Piemēri no dažādiem tiesu prakses materiāliem: *Rīgas apgabaltiesa apsūdzētos Z.F. un E.F. tiesa atzina par vainīgiem pēc 160. panta 3. daļas un 162. panta 2. daļas. Abi apsūdzētie, lietojot vardarbību un draudus, izmantoja mazgadīgo personu bezpalīdzības stāvokli, lai pretdabiskā veidā apmierinātu savu dzimumtieksmi, kas veikta četru gadu garumā*.[472] Rīgas apgabaltiesa bijušo policistu V.M. atzina par vainīgu pēc KL 162.panta 2.daļas un 166.panta 2.daļas. *V.M., būdams pilngadīga persona, izdarījis netiklas darbības ar mazgadīgo, kā arī lejupielādējis un glabājis pornogrāfiska un erotiska rakstura materiālus, kuros attēlota bērnu seksuāla izmantošana un cilvēku seksuālas darbības ar dzīvniekiem. AT izskatīja krimināllietu J.J. un J.K. apsūdzībā par pornogrāfiska rakstura materiālu izgatavošanas noteikumu pārkāpšanu. J.J. notiesāts arī par pavešanu netiklībā un dzimumtieksmes apmierināšanu netiklās formās, sutenerismu un piespiešanu nodarboties ar prostitūciju*.[473]

ANO pieņemtā „Bērnu tiesību konvencija" nosaka, ka valstij jāveic visi piemērotie

[470] LPB Sv. Nikolaja Rīgas Kristīgā bērnu patversmes pētījums, 2006/2007, 24. lpp.
[471] Hall, Ryan C.W. and Hall, Richard C.W. Profile of Pedophilia: Definition, Characteristics of Offenders, Recidivism, Treatment Outcomes, and Forensic Issues // Mayo Clinic Proceedings, 2007, Volume 82, Issue 4, p. 458.
[472] Tiesu prakses apkopojums Tiesu prakse krimināllietās pēc KL 160 un 162.panta. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/
[473] Augstākās Tiesas portāls. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-tiesas-sedem/arhivs-2003-2012/2005/februaris/1143-par-tiesas-sedem-14-18februari/

pasākumi, lai sekmētu tāda bērna fizisko un psiholoģisko atveseļošanos un iekļaušanos sabiedrībā no jauna. Jāņem vērā, „ja daudzi bērni kļūst par vardarbības, diskriminācijas, brīvības ierobežošana vai interešu un tiesību neievērošanas upuriem, agrāk vai vēlāk neizbēgami cieš visa sabiedrība."[474] Apliecināma atziņa, ka pēdējos gados pastiprināta uzmanība valstī, it sevišķi no nevalstisko organizāciju puses, tiek pievērsta bērnu seksuālās izmantošanas izpētei un tās risināšanai. Politikas dokumenta pamatnostādnes „Bērniem piemērota Latvija" ir pieņemta laika periodam no 2004. gada līdz 2015. gadam. Bērniem piemērota ir tāda pasaule un valsts, kurā par prioritāti ir noteikta bērnu fiziskā, psiholoģiskā, garīgā, sociālā, emocionālā, kognitīvā un kulturālā attīstība. Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2014.–2020. gadam uzsvērts, lai katram jau no bērnības nodrošinātu stabilus pamatus attīstībai, svarīgi ir novērst vardarbību ģimenē un skolā, sniegt palīdzību krīzes situācijās, nodrošināt ģimenisku vidi tiem, kuriem tā nav bijusi, atbalstīt iespējas bērniem iekļauties skolā un plašākā sabiedrībā. Tas attiecas arī uz nepilngadīgajiem, kuriem draud saskarsme ar noziedzīgo vidi vai kuri veikuši likumpārkāpumus. Ieguldījums ģimeņu stiprināšanā ir ieguldījums bērnu drošībā. Tas ir Latvijas nākotnes izaugsmes pamats [253].[475] Valsts politikas dokumentā[476] atzīts, ka bērnu aizsardzībai ir četri galvenie virzieni, kas jāattīsta kompleksi: 1) profilakses pasākumi, sabiedrības izglītošana un iesaistīšana noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību ierobežošanā; 2) sodu politikas pilnveidošana; 3) to personu uzraudzības, ārstēšanas un resocializācijas prakses uzlabošana, kuras izdarījušas noziedzīgus nodarījumus pret tikumību un dzimumneaizskaramību; 4) starp institucionālās sadarbības attīstīšana.

Bērnu seksuālie izmantotāji nav monolīta sociāla grupa. Tie ir dažāda vecuma, materiālā turīguma un izglītības līmeņa grupas, visas rases, visas reliģijas, neprecēti un precēti, heteroseksuāli un homoseksuāli – gan vīrieši, gan sievietes.

3.2. Incesta – sociālās uzvedības izkropļojums – raksturojums

Eksperti ir vienisprātis, ka upurim, īpaši bērnam, viens no emocionāli vissāpīgākajiem seksuālās izmantošanas veidiem ir incests. Piedzīvotais incests var izraisīt daudzas postošas problēmas, piemēram, narkotiku un alkohola atkarību, prostitūciju,

[474] Bērnu – noziedzīgo nodarījumu upuru – tiesiskā un sociālā aizsardzība. Rīga, Tieslietu ministrijas Kriminoloģisko pētījumu centrs, 2002, 13. lpp.
[475] Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014–2020. gadam. (skatīts 27.02.2013.). Pieejams: https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=253919
[476] Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010–2013. gadam.

suicidālu uzvedību un citas problēmas (*Masters, Johnson, Kolodny*).[477] Svarīgi norādīt, ka bērna acīs vissāpīgākā seksuāla izmantošana ir tā, kuru nodara aprūpētājs, piemēram, audžuvecāki, patēvs vai pamāte, aukle, var arī palielināt ģimenes incestu skaitu, lai arī juridiski viņi īsti nav ģimene, kas ir ģimenes incesta definīcijas pamatā.[478] Daudzi no izmantotajiem mokās ar daudzveidīgām fobijām, psihosomatiskām slimībām, nopietnāki traucējumi skar starppersonu attiecību jomu, īpaši ģimenes attiecību veidošanā.[479] Praktizējoša psiholoģe I. Poudžiunas[480] raksta, ka pārciešot vardarbību, ar to saistītā informācija par vardarbības veicēju, sevi un pasauli tiek internalizēta, tas ir, piesavināta, mainot pasaules uztveri. Jaunā internalizācija (uzskats par sevi) parasti ir „esmu sabojāts", „esmu bezspēcīgs", „esmu vainīgs", „esmu nepasargāts", „mana seksualitāte nozīmē jūtu un kontroles zaudēšanu" u.tml. Šāds modelis rada pamatdrošības un uzticēšanās zudumu, bezspēcības radītu iemācīto bezpalīdzību vai agresīvu uzvedību. Tā visa rezultāts bieži ir sajūta, ka nespēj sevi aprūpēt un aizsargāt, izmaiņas sevis, savu emociju un citu uztverē un saskarsmes traucējumi, destruktīva uzvedība un citi uzvedības vai sociālās funkcionēšanas traucējumi. Piemēram, *no kompleksās tiesu psihiatriskās un tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinumiem izriet, ka mazgadīgajai meitenei konstatēta „paaugstināta trauksme, raizes par seksualitāti, tendence izstumt negatīvos pārdzīvojumus, koncentrējoties uz sadzīves problēmām, trausls emocionālais stāvoklis". Savukārt pret mazgadīgo zēnu lietotās seksuālās vardarbības sekas ir „paaugstināta trauksme, bailes, drošības trūkums, disociācijas iezīmes*". Minētās iezīmes abiem cietušajiem ir izteiktas, tāpēc nepieciešama psiholoģiskā rehabilitācija, droša sociālā vide un atbalsts.[481]

Incests izcelsmes vārds [lat. *incestus* – nešķīsts] apzīmē asinsgrēku vai dzimumattiecības starp tuviem asinsradiniekiem.[482] Tas var notikt seksuālu glāstu, skūpstu, orāla seksa un dzimumakta veidā, turklāt tas var norisināties ilgstoši. Incests rada smagas sekas (psiholoģiskas problēmas), īpaši smagas, ja bērnu savu seksuālo vajadzību apmierināšanai izmanto kāds no pieaugušajiem ģimenes locekļiem. Incestuālām attiecībām

[477] Craighead, E., Nemeroff, C.B. The Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science, Volume 2. New York, Jogh Wiley & Son, 2001, p. 740.
[478] Heitritter, L., Vought, J. Helping Victims of Sexual Abuse: A Sensitive Biblical Guide for Counselors, Victims, and Families. Bethany House Publishers, 1989, p. 13.
[479] Vilks, A. Deviantoloģija (mācība par uzvedības sociālajām novirzēm). Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 237. lpp.
[480] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008. gada 4. novembris, Nr. 42 (547), 27. lpp.
[481] Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005. gada 9. septembra spriedums lietā Nr. K05-46/05. – Kriminālprocess apsūdzībā pret S.P. par savas faktiskās sievas mazgadīgās meitas atkārtotu izvarošanu, atkārtotu dzimumtieksmju apmierināšanu ar sievas astoņgadīgo dēlu un netiklu darbību izdarīšanu ar abiem cietušajiem.
[482] Svešvārdu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, Izdevniecība Avots, 2008, 343. lpp.

tiek pakļauti ne tikai bērni, bet arī pieaugušie. Pieaugušo (*adult on adult*) incesta formas. Piemēram, *par vecmāmiņas (80.g.v.) izvarošanu grupā, aizturēts mazdēls (18.g.v.) un viņa draugs (18.g.v.).*[483] *20 gadīgais mazdēls mēģināja izvarot savu vecmammu (61.g.v.). Pirms izvarošanas puisis, lai apdullinātu vecmammu, iesitis viņai ar āmuru pa galvu.*[484] Minams dēla un mātes (*son-mother*) incests (izvarošana), kad pieaugušais dēls ģimenē dominē vīrieša kārtas pārstāvja vietā vai arī kā tēvs.[485] Sievietes veiktās incestuālās darbības: sieviete un vīrietis (*female on male*), un sieviete un cita sieviete (*female on female*).[486] Reti, bet sastopami gadījumi, kad nepilngadīgie izdara incestuālas darbības, piemēram, *ASV 13 gadus vecs mazdēls izvarojis savu vecmammu invalīdi.*[487] *Oksfordšīras grāfistē Anglijā kāds 14 gadus vecs skolnieks, izpildot visai ikdienišķu mājasdarbu, kurā bija jāapkopo vecāku cilvēku atmiņas par karu, izvaroja savu 77 gadus veco vecmāmiņu* (The Daily Mail).

Programmā „Daphne", „Bērnu seksuālās izmantošanas novēršana", uzsvērts, ka „ikdienas dzīvē psiholoģiskā un seksuālā vardarbība nav patoloģiski vardarbīgas personības izpausmes, bet sociāls fenomens, kas noteiktos apstākļos (piemēram, finansiālas grūtības, liels stress vai nepieredzēti notikumi, kas destabilizē ģimeni), pastāv normālās ģimenēs."[488] Tiesu prakses materiālu piemēri: *A.Ķ. sistemātiski, ilgāk nekā pusgadu, pielietoja seksuālo vardarbību – dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā veidā un netiklas darbības pret savu mazgadīgo meitu. Tiesas spriedumā norādīts, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts alkohola ietekmē, kas atzīts par atbildību pastiprinošu apstākli, savu vainu A.Ķ. inkriminētajās un par pierādītām atzītās darbībās neatzina, ziņas par personību, izņemot to, ka nesodīts, ir negatīvas – 40 gadu vecumā nav pastāvīgas dzīvesvietas un nodarbošanās, bija narkologa uzskaitē, reibumā neesot prognozējams, pēc probācijas dienesta uzskatiem – augsta riska klients.*[489] Citā lietā R.B. darbības kvalificētas kā pavešana netiklībā. *R.B. pamudināja savu 10 gadus veco pusmāsu masēt viņa dzimumlocekli līdz ejakulācijai. Pirms tam parādīja, kā tas jādara.* Kurzemes

[483] Times Live. (skatīts 12.12.2014.). Pieejams: http://www.timeslive.co.za/local/2013/07/23/grandson-arrested-for-raping-80-year-old-grandmother
[484] The Daily Mail. (skatīts 20.12.2014.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2187755/20-year-old-man-caught-father-trying-rape-grandmother-girlfriend.html
[485] Bell, V. Interrogating Incest: Feminism, Foucault and the Law. Routledge, 1993, p.111.
[486] McAnulty, R.D., Burnette, M. Sex and Sexuality: Sexual deviation and sexual offenses. Volume 3. Westport, Praeger Publisher, 2006, p. 65.
[487] WSAZ News Channel. (skatīts 20.12.2014.). Pieejams: http://www.wsaz.com/home/headlines/13-Year-Old-Charged-with-Raping-His-Grandmother-231680021.html
[488] Bērnu seksuālās izmantošanas novēršana. (skatīts 10.10.2013.).
Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf
[489] Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas spriedums lietā Nr. K05-20/06-08.

apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedumā (lieta Nr.K02-0021-06) par četrpadsmit gadus vecās faktiskās sievas meitas izvarošanu. *Spriedumā iekļauts, ka lietā nav konstatēts vai cietusī būtu atradusies tādā stāvokli, kas būtu vērtējams kā bezpalīdzības stāvoklis. Viņa pilnībā saprata notiekošo atbilstoši savas attīstības un vecuma līmenim, nekādi psihiskas darbības traucējumi viņai nav konstatēti. Tas, ka cietusī atradās morālā un materiālā atkarībā no vainīgā, jo apsūdzētais ir viņas ģimenes loceklis, nerada bezpalīdzības stāvokli juridiskā nozīmē.*

Pētnieki uzskata, ka 0,2–0,3% bērnu tiek iesaistīt pastāvīgās incesta attiecībās, kuras ilgst vidēji 5 gadus. Īslaicīgi seksuāli kontakti sastopami biežāk. Incesta upuri 90% gadījumu ir sievietes un 10% gadījumu vīrieši. Bieži incests vienas ģimenes ietvaros sastopams vairākās paaudzēs. Atklātajos gadījumos 99% vainīgā persona ir vīrietis.[490] Amerikāņu speciālists S.A. Džonsons (*Johnson*)[491] incestu definē kā noziedzīgu nodarījumu, kurā noziedznieks seksuāli uzmācas vai izvaro bērnu/pusaudzi, kurš ir vai nu ģimenes loceklis, audžubērns vai otra cilvēka bērns, ar kuru viņam ir hromatiskas attiecības. Noziedznieks ar upuri parasti ir saistīts ar vecāku aizgādību, vecāku autoritāti vai arī bērns atrodas personas apgādībā vai pārraudzībā. Varmāka ļaunprātīgi izmanto psiholoģisko spēku vai spiedienu, iespējams, lieto un ir atkarīgs no alkohola vai narkotiskajām vielām. Turklāt noziedzniekam bieži vien ir labākas attiecības ar personām, kuras ir jaunākas par viņu pašu. Šī tipa noziedznieki uzskata, ka ļaunprātīga seksuāla izmantošana nenodara ļaunumu un kaitējumu upurim. Noziedznieki bieži vien sajauc emocionālo tuvību ar seksuālo intimitāti, kā arī viņiem ir nosliece uz psihiatriskām saslimšanām. Plašāk incesta jēdziens tiek definēts kā specifisks seksuāls akts vai seksuālu nozīmi saturošas uzvedības veids, kas notiek starp personām, kurām aizliegts precēties – bērni, vecāki, vecvecāki, brāļi, māsas, tēvoči, tantes u.c. vai starp ģimenes locekļiem, kas saistīti ar kopdzīvi un pret kurām bērnam ir radniecīgas vai ģimeniskas jūtas. Piemēram, *sakarā ar paziņojumu no bērnu slimnīcas par trīsgadīgās meitenes galvas traumām un seksuālās izmantošanas pazīmēm VP darbinieki aizturēja meitenes tēvoci J.K.*[492] Hadžettepe Universitātes profesore Alije Mavili Aktaša (*Aliye Mavili Akta*), veicot pētījumu Turcijas rietumu daļā, atklāja, ka kopienas tipa ģimenēs meitenes tika pakļautas seksuālai vardarbībai no tēvoča puses, uz ko viņas mātes reakcija parasti ir: „Mēs arī tā

[490] Алексеева, И.А., Новосельский, И.Г. Жестокое обращение с ребенком. Причины. Последствия. Помощь. Москва, Национального фонда защиты детей от жестокого обращения издательство „Генезис, 2006, с. 67.
[491] Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. 91.–98.
[492] VP Elektroniskais notikuma žurnāls (ENŽ)

dzīvojām, tā ir tradīcija". Kultūras noslēgtība un tās īpašības, kas traucē progresam, kā arī daži tās nevēlami elementi ir iemesls tam, ka daudzas sievietes ir spiestas ciest vardarbību mājās.[493] Līdzīgi seksuālās izmantošanas gadījumi sastopami Norvēģijā, ko aprakstījusi žurnāliste Rita Broka dokumentālajā stāstā „Troļļu zemes „princis"". Viņas vīrs norvēģis Ārne Smoge seksuāli izmantojis meitu. Varmākas māte teikusi: „*tā ir mūsu ģimenes tradīcija, bet kāpēc viņš to sāka darīt ar tik mazu bērnu kā Linda? Ārnem vajadzēja pagaidīt, Linda ir par mazu. Es un manas māsas arī tikām seksuāli izmantotas. Tā ir pieņemts mūsu ģimenē*.[494]

Šāds noziedzīgs nodarījums zināms jau no seniem laikiem. Vēsture liecina, ka otra īpašība, ko nepieciešams regulēt, ir cilvēka seksualitāte. Jau grupā veidojās priekšstati par asinsgrēku. Paražu tiesības aizliedza asinsgrēku, par ko pie pienācās bargs sods, parasti sodot ar nāvi abus vainīgos.[495] Kanoniskajās tiesībās asinsgrēka jēdzienu paplašināja, tajā iekļaujot dzimumattiecības starp visām radniecībā un svainībā sastāvošām personām. Svainība tika nodibināta jau ar saderināšanās brīdi. Radniecībai tika pielīdzināta aizbildniecība un garīgā radniecība.[496] Senebreju tiesībās par asinsgrēku atzina arī vīrieša sakaru ar sievieti un viņas māti.[497] Seno austrumu tiesību avots Hammurapi likumu kodekss (ap 1750. g. pr.Kr.)[498] paredzēja, ja vīrs ir vainīgs asinsgrēkā ar savu meitu, viņu jāizraida no kopienas (154). Ja kāds vainīgs asinsgrēkā ar savu māti pēc sava tēva nāves, abi tiks sadedzināti (157). Ja kāds tiek pārsteigts pēc sava tēva nāves dzimumattiecībās ar pamāti, kura dzemdējusi bērnus, viņš tiks padzīts no sava tēva mājām (158). Apskatot incesta jautājumu, Dr. med. Augusts Forels apraksta šādu gadījumu – *A.R., (50 gadus vecs, precējies, 6 bērnu tēvs, zēni un meitenes 6–24 gadu vecumā) kopojies ar visiem sešiem, turklāt vēl piekopis sodomiju ar suņiem un kaķiem. 18 gadus vecais dēls uzturējis dzimumsakarus ar māti un māsām*.[499] Profesors P. Mincs ir norādījis uz to, ka „ar baznīcas ietekmes samazināšanos sodāma asinsgrēka apmēri sāka sašaurināties un apgaismes

[493] Čelmodejeva, N. Goda jēdzienā pamatota ģimenes vardarbība mūsdienu Turcijā: maģistra darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2012, 14 lpp.
[494] Broka, R. Troļļu zemes "princis". Rīga, Zvaigzne ABC, 2003, 77. lpp.
[495] Zemītis, G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Otrais papildinātais izdevums. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2006, 8. lpp.
[496] Beliha, G. Izvarošanas kriminmāltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2010, Nr. 3 (52), 3. lpp.
[497] Trešās Mozus grāmatas 20.nodaļas 11.p. teikts: un ikvienam vīram, kas guļ ar sava tēva sievu, atsegdams sava tēva kaunumu, kopā ar to ir jāmirst, lai viņu abu asinsgrēks uz tiem. 12.p. Ja kāds vīrs guļ ar savu vedeklu, tad tiem abiem ir mirtin jāmirst, jo viņi abi ir izdarījuši nešķīstību; un lai viņu asinis paliek uz viņiem. – Bībele. Vecās un jaunās derības svētie raksti. Bībeles sabiedrība, 1991, 134. lpp.
[498] Blūzma, V., Zemītis, G., Osipova, S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2007, 23. lpp.
[499] Forels, A. Dzimumu jautājums. III. Rīga, „Burtnieks", 1931, 113. lp.

filozofijas spiedienā noslīdēja līdz nullei, bet, pārejot franču revolūcijas tvanam, attiecīgais noziedzīgais sastāvs no jauna sāka parādīties daudzu valstu likumos, bet jau šaurākos rāmjos."[500] Piemēram, 1903. gada Soda likumā[501] 518.pantā paredzēta atbildība par asinsgrēku, kas izdarīts ar radinieku lejupējā vai augšupējā līnijā. 519. Kas izdarījuši asinsgrēku: l) ar sānu līnijas otrās pakāpes radinieku; 2) ar sava laulātā radinieku lejupējā vai augšupējā līnija vai ar lejupējas vai augšupējas līnijas radinieka laulāto. 1933. gada Sodu likumā paredzēja atbildību par asinsgrēku. 498.pants, kas izdarījis asinsgrēku ar lejupēju vai augšupēju radinieku, sodāms ar pārmācības namu. 499.pants, kas izdarījis asinsgrēku ar sānu līnijas otrās pakāpes radinieku, sodāms ar cietumu.[502]

Latvijas Universitātes profesors Igors Šuvajevs norāda, ka „izmantojot plašu kultūrvēsturisko un statistisko materiālu, L. Demozovs parāda incesta universālo izplatību un bērna stabilo seksuālo izmantošanu mūsdienu Rietumu sabiedrībā (ASV, viņaprāt, vecumā līdz 16 gadiem tiek izmantoti 60% meiteņu un 45% zēnu)."[503] Vairāku pētnieku izpētes rezultātā apzināts, ka 10–15% bērnu pastāsta par seksuālās izmantošanas gadījumiem. Incestuālie gadījumi populācijā sastopami 10–20%.[504] Eiropas 14 valstu pētījumā par seksuālo izmantošanu ģimenē un ārpus tās iegūti šādi dati: no seksuālās vardarbības cieš no 9 līdz 33% meiteņu un no 3 līdz 15% zēnu. Čehijā veiktajā retrospektīvajā pētījumā „*Pink Line*" atklāts, ka 30% no visām aptaujātajām meitenēm vai sievietēm un 20 līdz 25% no aptaujātajiem vīriešiem saskārušies ar seksuālo izmantošanu. Divas trešdaļas no cietušajiem ziņoja par seksuālo izmantošanu, un aptuveni puse no šiem gadījumiem ietvēra piespiedu dzimumaktu. 50% gadījumu meitenes seksuāli izmantoja kāds ģimenes vīrietis; 25% gadījumu izmantotājs bija svešinieks un atlikušajos gadījumos – kāds bērnam pazīstams cilvēks, piemēram, skolotājs. Savukārt zēnus 50% gadījumu seksuāli izmantojuši svešinieki.[505] Aprēķināts, ka 90–97% no visām incesta lietām aktīvais agresors ir pieaudzis vīrietis, kamēr vairāk nekā 85% gadījumu incesta upuris ir pasīva sieviešu kārtas meitene. Herbs Stoeners (*Herb Stoenner*) fiksēja proporciju (10:1) starp vīrieti un sievieti upuru vidū. Apmēram 78% no reģistrētiem incesta gadījumiem ir tēva

[500] Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota", 1939, 268. lpp.
[501] 1903. gada 22. marta Soda likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Rīga, Valsts tipigrāfija, 1930, 127.–128. lpp.
[502] Sodu likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940. g. 17. jūnijam. Rīga, Valsts tipogrāfija, 148. lpp.
[503] Šuvajevs, I. Dzīļu psiholoģija. Personas, idejas un risinājumi. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 307. lpp.
[504] Heitritter, L., Vought, J. Helping Victims of Sexual Abuse: A Sensitive Biblical Guide for Counselors, Victims, and Families. Bethany House Publishers, 1989, p. 13, p. 15.
[505] Kane, J. Bērnu seksuālā izmantošanas novēršana // Programmas „Daphne" buklets: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm, 2007, 10 lpp. (skatīts 10.01.2013.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf

veikts incests ar meitu, 18% – vienu vecāku bērnu incests (brālis vai māsa), 1% – māte dēls, 3% vectēvs mazmeita un daudzkārtīgas incestuālās attiecības.[506] Vairāku speciālistu – Veinberga (*Weinberg*), Lukianoviča (*Lukianowicz*), Maiča (*Maisch*), Meiselmana (*Meiselman*) – dažādos laikos veikto pētījumu un tiesas datu apkopojumā kopā apzinātas 506 incesta gadījuma lietas, no kurām vecāki bērnu seksuāli izmantojuši 424 gadījumos precīzāk,: tēvs un meita – 399 (94,1%); tēvs un dēls – 11 (2,6%); māte un dēls – 12 (2,8%); māte un meita – 2 (0,5%) gadījumi. Vienā pētījumā apzināts, ka incests starp vectēvu un mazmeitu sastopams ir no 9% līdz 11% visās seksuālās vardarbības lietās ģimenē. Šī incesta forma raksturojums atspoguļo tēva ar meitu incestu.[507] Amerikāņu kriminologs Ronalds Bari Flovers (*Ronald Barri Flowers*) raksta, ka ir pierādījumi, kas ļauj secināt, ka incests ir atražošanas process (*trigenerational*), tas ir, vectēvs seksuāli izmanto savu meitu, turpmākais mazmeitas incests ir incestuālo sakaru cikls. Turklāt iespējams, ka vectēvs bērnībā pats bijis seksuāli izmantots. Tipiskākais upuris bieži vien ir vecākā meita ģimenē, vecums parasti tuvojas pusaudža robežai, viņas vidējais vecums ir 8½ gadi, vairums upuru ir vecumā starp 5 un 16 gadiem.[508] D. Finkelhors (*Finkelhor*) ir aprēķinājis, ka 75%–90% netiek paziņots par incesta gadījumiem.[509] Apkopojot piecu pētnieku (*C.Landis, Kinsey, J.Landis, Gagnor, Finkelhor*) izpētes datu rezultātus var secināt, ka apmēram, viens miljons amerikāņu sieviešu bijušas iesaistītas incestuālās attiecībās ar saviem tēviem, ik gadu 16 000 gadījumi.[510] D. Rasela (*Russell*) apzinājusi, ka 5% no visām seksuālajām vardarbībām pret meitenēm un 20% pret zēniem iesaistītas mātes (mātes ar bērna incests). Piemēram, *Latgales tiesas apgabala prokuratūras prokurore bērna mātei un vīrietim uzrādīja apsūdzības pēc KL 160.p. 3.d. par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu pretdabiskā veidā ar mazgadīgo bērnu. Sievietes mazgadīgais bērns seksuāli izmantots apmēram 3 mēnešus. Turklāt vīrietis tās pašas darbības veicis ar saviem diviem mazgadīgajiem bērniem, laikā no 2008 līdz 2013. gadam.*[511] Incestuālie gadījumi māte un

[506] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 78; Stoenner, H. Child Sexual Abuse Seen Growing in the United States. Denver, American Human Association, 1972.

[507] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 96; Goodwin, J., Cormier, L., Owen, J. Grandfather-Granddauther Incest: A Trigenarational View // Child Abuse and Neglect, 1983, Volume 7, p. 163.–170.

[508] Flowers, R.B. The Victimization and Exploitation of Women and Children: A Study of Physical, Mental and Sexual Maltreatment in the United States. Jefferson, McFarland, 1994, p. 67, p. 63.

[509] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 79.

[510] Herman, J.L. Father-Daugther Incest. Cambridge, Harvard University Press, 1981, p. 13.

[511] Prokuratūra tiesai nodod kriminālllietu par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu ar mazgadīgo. (skatīts 07.112014.). Pieejams: http://www.lrp.gov.lv/public/31473.html

dēls ir viena no izplatītākajām incesta formām, ko veic sieviete.[512] Pētnieks Mišels Dorais (*Michel Dorais*) norāda, ka incestā cietušie zēni savu incestuālo tēvu raksturo kā aizņemtu darbā, vēsu, autoritatīvu vai vardarbīgu. Turklāt pieaugušā un zēna incests, paaudžu ietvaros ģimenē satur tēvoča, vectēva vai mātes mīļākā seksuālo agresiju.[513] Piemēram, *Dž. no sava tēva bijis cietis kopš 7 gadu vecuma, līdz viņš sasniedzis 13 gadu vecumu*. Pētījumos apzināts, ka tēva un dēla incestuālās attiecības ietver individuālās un ģimenes patoloģiju. Sastopami gadījumi, kad incestuālie tēvi savus dēlus pakļauj rituāli sadistiskam incestam. Piemēram, *H., kā viņš sevi atceras, seksuāli cietis no sava tēva. Tas ilga no piecu gadu vecuma (viņš asiņoja, vēma un domāja par nāvi) līdz H. sasniedza 12 gadu vecumu. Turklāt šādās attiecībās tēvs iesaistīja jaunāko māsu, kad pie zēna locekļa tika piesiets zīmulis un ievietots jaunākās māsas vagīnā*.[514]

Valsts statistikā atrodami dati, kas norāda uz to, ka 92% gadījumu no incesta cieš meitenes un 97% varmāku ir vīrieši. Visbiežāk incesta izdarīšanā vainīgais vīrietis ģimenē ir spēcīga figūra. Piemēri: *VP Rīgas reģiona darbinieki aizdomās par savas meitas seksuālo izmantošanu pusotru gada laiku aizturēja tēvu. Vīrietis pirmo reizi savu meitu varētu būt izmantojis, kad viņa bija tikai 13 gadu veca*.[515] *Par savas jaunākās mazgadīgās māsas V.R. izvarošanu un seksuālu izmantošanu netiklā formā aizturēts A.R. Izmeklēšanas laikā bija noskaidrots, ka A.R. regulāri, sešus gadus, ne retāk kā reizi nedēļā ļaunprātīgi izmantojis savu mazgadīgo māsu (no viņas sešu gadu vecuma līdz divpadsmit gadu vecumam). A.R. raksturots negatīvi – līdz divdesmit gadu vecumam ieguvis tikai četru klašu izglītību, nekur pastāvīgi nav strādājis, divreiz tiesāts, sistemātiski lieto alkoholu, ir iedzinis bailes visiem ciemata iedzīvotājiem, tajā skaitā saviem vecākiem un jaunākajiem brāļiem.*[516] *Apsūdzētais X., pēc soda izciešanas, atkārtoti izvarojis savas 12 un 14 gadīgās meitas. Pret meitām pielietojis draudus, kā arī solījis tām dažādus labumus.*[517] Turklāt šādus nodarījumus ir samērā grūti atklāt, jo incestozām personām ir izstrādāta stratēģija, ar ko piespiest bērnu klusēt. Piemēram, jau norādītajā X. gadījumā *cietušo meiteņu māte*

[512] Kirschner, S., Kirchner, D.A., Rappaport, R.L. Working with Adult Incest Survivors: The Healing Journey. New York, Brunner/Mazel, Inc, 1993, p. 195.
[513] Dorais, M. Don`t Tell: The sexual abuser of Boys. Quebec, McGill-Queen`s University Press, 2009, p. 22, p. 27.
[514] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 80; Dougla, W. Pryor Unspeakable Acts: Why Men Sexaully Abuse Childer. New York, New York university Press, 1996, p. 30.
[515] Jūrmalā par pusaudzes seksuālu izmantošanu aiztur tēvu. (skatīts 21.11.2012.). Pieejams:http://www.ltv.lv/zinas/latvija/kriminalzinjas/jurmala-par-pusaudzes-seksualu-izmantoshanu-aiztur-tevu.a15757/
[516] Saldus rajona policijas iecirknis, kriminālprocess Nr. 11320049507.
[517] Vidzemes apgabaltiesas 2004.gada 18.februāra spriedums (lietā Nr.1140003902). Pieejams tiesas arhīvā.

liecināja, ka jau laulības laikā apsūdzētais pēc meitas vannošanas, slaukot meitu, glāstījis meitas dzimumorgānus un izteicis vēlēšanos to iegūt pirms izdošanas pie vīra. Māte par to nevienam nav teikusi. Abas meitenes sākušas intensīvi tikties ar tēvu, kad tas atbrīvojies no ieslodzījuma. Viņa ievērojusi būtiskas izmaiņas meitu uzvedībā, bet nav varējusi aizliegt tām tikties ar tēvu. Retāk tiek reģistrēti gadījumi, kad māte seksuāli izmantojusi savu bērnu, vai arī sieviete to veikusi, līdzdalībā ar vīrieti un tādā gadījumā mātes gandrīz vienmēr ir apspiestas vai atrodas pakļautībā. Piemēri*: Rīgas apgabaltiesa atzina T.D. par vainīgu atkārtotu netiklu darbību izdarīšanā ar savu trīspadsmit gadus veco dēlu, izmantojot viņa mazgadību, uzticību un iedzimto aklumu.*[518] *Lielbritānijā A.S. (36.g.v.) apsūdzēta pedofilijā – par viņas dēla (12.g.v.) seksuālu izmantošanu desmit mēnešu garumā. Sieviete savu dēlu izvarojusi gandrīz 200 reižu, turklāt katrs intīmās tuvības gadījums skrupulozi aprakstīts dzimumnoziedznieces dienasgrāmatā* (*Daily Mail*). Loreta Makkartnija (*Loretta M. McCarty*), analizējot 26 sievietes noziedznieces, kuras veikušas incestu, izstrādāja trīs šīs grupas noziedznieču kategorijas: neatkarīgā (*independent offender*); līdzizdarītāja (*co-offender*) un līdzdalībniece (*accomplice*). Profesore Katelīna Kolborna Falere (*Kathleen Coulborn Faller*) kā vienu no pieciem seksuālo noziedznieču tipiem izšķir poli incestuālo izmantotāju (*polyincestuous abusers*), kura bērnu seksuāli izmantojusi vismaz vienu reizi kā līdzdalībniece.[519]

Vairākums speciālistu norādījuši, ka visbiežāk vecums, no kura bērni ir pakļauti, ģimenes incestam ir no 7 līdz 13 gadiem. Incestuālās darbībās vairumā gadījumu upuris ir meitene 8–12 gadu vecumā. Tiek norādīts, ka par upuri kļūst pasīvāka meitene, kura nespēj pretoties, taču zināmi incesta gadījumi, kad upuris ir zīdainis. D. Finkelhora (*Finkelhor*)[520] izpēte parāda, ka ģimenē no visiem vainīgajiem meiteņu izmantotāju skaits sasniedz pat pusi, bet zēnu – 1/5. Poļu psihiatrs Z. Levs–Starovičs (*Lew–Starowicz*) apraksta, ka incests starp tēvu un dēlu ir daudzkārt retāks, un ziņu par to ir mazāk, turklāt cietušie zēni ir nedaudz jaunāki, salīdzinot ar meiteņu upuriem.[521] Ir formulēts uzskats, ka daudzi zēni, kurus ļaunprātīgi izmantojuši vīrieši, turpmākajā dzīves laikā vidēji 6–7 reizes vairāk sevi raksturojuši kā homoseksuālus vai biseksuālus, salīdzinot ar zēniem, kurus seksuāli

[518] Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums (lieta Nr.K.04-0285/05-6).
[519] Letherby, G., Williams, K., Birch, P., Cain, M.E. Sex As a Crime? New York, Willian Publishing, 2008, p. 300.
[520] izpētes rezultāti atrodami: Network of Victim Assistance. (skatīts 03.08.2013.). Pieejams: http://www.novabucks.org/childsexualabuse.html
[521] Старович, З. Судебная сексология.Москва, Юридическая литература, 1991, с. 119.-120.

izmantojušas sievietes.[522] Kopumā autorei jāuzsver tas, ka nav drošu un ticamu statistisko datu par šo negatīvo parādību. Piemēram, tiek norādīts, ka visizplatītākais incesta veids ir seksuālas attiecības starp meitām vai dēliem un tēviem/patēviem, retāk starp brāli un māsu (vecāks brālis un brālis vai vecāks brālis un māsa). Jau minētais speciālists Z. Levs–Starovičs (*Lew–Starowicz*) raksta ir pieņemts uzskatīt, ka viens no izplatītākajiem incesta veidiem ir brālis un māsa. Piemērs no resursu centra sievietēm „Marta" prakses: *D. bija 10 gadi, kad viņu pirmo reizi seksuāli izmantoja pilngadīgais brālis. Tikai gadu vēlāk viņa saņēma drosmi notikušo izstāstīt mammai. D. mamma tam nepievērsa uzmanību un atteica, ka „naktī brālis nāk pie tevis sildīties". Līdz 15 gadu vecumam brālis savu seksuālo tieksmju apmierināšanai izmantoja māsu, apmierinoties, viņš meiteni žņaudza.*[523] Par galveno sieviešu incesta formu atzīst māte un dēls vai māte un meita. Pētnieku grupa (*Mathews et.*) identificēja citas incesta formas, kad sieviete izmanto audžubērnus, brāļa/māsas bērnus vai citus radiniekus. Pētnieki Filips Sarels (*Philip M. Sarrel* un Viljams Masters *(William H. Masters*) norāda uz incesta formu – māsa un brālis. Šie speciālisti min gadījumu, kad 14 gadus vecā māsa uzsākusi sava 10 gadus vecā brāļa seksuālo izmantošanu, kas ilgusi divus gadus. Lai sasniegtu brāļa ejakulāciju, māsa viņa dzimumlocekli stimulējusi gan manuāli, gan orāli. Turklāt, lai brālis klusētu, iebaidījusi viņu, draudot tam ar nazi.[524]

Speciālās literatūras avotos var atrast secinājumu, ka pēc incesta izplatības datu analizēšanas, audžubērni tiek sešas reizes biežāk izmantoti nekā pārējie. Gan pašmāju, gan ārvalstu izpētes rezultāti norāda uz to, ka ne bioloģiskie bērnu vecāki (audžuvecāki) dažādos veidos ļaunprātīgi izmanto bērnu biežāk nekā bērnu bioloģiskie vecāki. Latvijas ekspertes I. Veitnere, I. Ķelpe un R. Feldmane uzsver „pētījumi rāda, ka vecāki cietsirdīgi izturas tieši pret adoptētajiem bērniem, slikto attieksmi pret bērnu audžuvecāki parasti izskaidro ar bērna nevēlamajām īpašībām."[525] Tiesu prakses analīze liecina, ka nereti bērni cieš tieši no vecāka kopdzīvotāja puses. Dominējoši, ka patēvs izmanto savas sievas bērnus, kas dzimuši iepriekšējā laikā vai iepriekšējo attiecību laikā. Ārvalstu pētnieki šādu negatīvu tendenci nosauc par „Pelnrušķītes efektu" *(The „Cinderella Effects").* Pētnieki Katerina Malkina un Mihails Lambs (*Catherine M. Malkin & Michael E. Lamb*), analizējot

[522] Dorais, M., Meyer, I.D. Dont`t tell: The Sexual Abuse of Boys. Canada, Quebec, McGill–Queen`s University Press, 2002, p. 7.
[523] Resursu centra sievietēm „Marta" gada pārskats 2013. (skatīts 25.02.2015.). Pieejams: http://marta.lv/par-martu/gada-parskati
[524] McAnulty, R.D., Burnette, M. Sex and Sexuality: Sexual deviation and sexual offenses. Westport, Praeger Publisher, 2006, p. 64.
[525] Veitnere, I., Ķelpe, I., Feldmane, R. Vardarbība pret bērnu. Rīga, Valsts cilvēktiesību birojs, 1997, 37. lpp.

bērnu ļaunprātīgās izmantošanas gadījumus, norādījuši uz to, ka bioloģiskie vecāki iespējams, mazāk nekā audžuvecāki, dažādi ļaunprātīgi izmanto vai pat noslepkavo savus bērnus. Piemēram, saskaņā ar *VP informāciju, par nepilngadīgā seksuālo izmantošanu, kas notikusi laika posmā no 2012. gada beigām līdz 2014. gada pavasarim, aizturēja četrus vīriešus. Viens no aizturētajiem pedofiliem bijis iecelts par cietušā pusaudža aizbildni*. R. Geless (*Gelles*) pieļauj, ka sevišķi liels tā saucamais „Pelnrušķītes efekts" ir slepkavības lietās. Korejā veiktais pētījums parādīja, ka 40% Korejas skolēnu, kuri dzīvojuši ar vienu no audžuvecākiem, biežāk ir sisti, salīdzinot 7% gadījumu ar bioloģiskajiem vecākiem (*Kim and Ko*). D. Raselas (*Russell*) pētījumā konstatēts, ka 17% no aptaujātajām sievietēm bērnībā seksuāli izmantojis audžutēvs.[526] Pēc Krievijas speciālistu aprēķiniem, 34% seksuālo noziedzīgo nodarījumu pret nepilngadīgajiem paveicis patēvs, vecāks vai cits tuvs radinieks (26% to veikusi persona, kura ir pilnvarota bērna apmācībai vai audzināšanai; 40% cita persona, kura bijusi pazīstama ar upuri).[527] Somu pētnieki Heiki Sariola un Antī Ūtela (*Heikki Sariola, Antii Uutela*) reģistrēja, ka 3,7% somu skolnieču līdz 15 gadu vecumam piedzīvojušas seksuālo vardarbību no patēva puses, salīdzinoši 0,2% no īsto tēvu puses.[528] Z. Levs–Starovičs (*Lew–Starowicz*) min dažādu citu pētnieku rezultātus: pēc Ph.D Karlinas Meiselmana (*Karlin C. Meiselman*) izpētes datiem, incests vairāk izplatīts starp īstām meitām un tēviem, nevis audžumeitām. Dr. Seimors Hallecks (*Seymor L. Halleck*) uzskata, ka gandrīz 15% sieviešu pieredzējušas incestuālas attiecības ar tēvu vai tēvoci. Dr. Patriks Gebhards (*Patrick Gebhard*) konstatēja, ka 10% izvarotāju savā laikā bijušas incestuālas attiecības ar māti, māsu vai tanti.[529] Savukārt citā pētījumā apzināts, ka 9% meiteņu un 4% zēnu bijuši iesaistīti incestuālās attiecībās ar vecāku brāli, 14% meiteņu un 2% zēnu – tēvu vai patēvu, bet 29% meiteņu un 13% zēnu – ar kādu citu radinieku.[530] Tai pašā laikā tiek uzskatīts, ka no visiem incestuālajiem gadījumiem – 25% ir incests starp tēvu un meitu, 25% starp patēvu un audžumeitu, pārējos 50% gadījumu incestuālās attiecībās iesaistīts – brālis, onkulis, radinieki no sievas vai vīra puses, vectēvi, mātes faktiskais vīrs. Vairāki speciālisti pieņem, ka incests starp māti un dēlu notiek, bet ne tik bieži kā incestuāla vardarbība pret meitenēm, turklāt iespējams, par tām tiek paziņots

[526] Crawford, C., Krebs, D. Foundations of Evolutionary Psychology. New York, Taylor & Francis, 2008, p. 389.–391.
[527] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, § Г.Инцест (Кровосмешение).
[528] Sariola, H. & Uutela, A. The prevalence of child sexual abuse in Finland // Child Abuse & Neglect, 1994, 18 (10), p. 827.–835.
[529] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, § Г.Инцест (Кровосмешение).
[530] Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург, Издательство „Питер", 2000, 14.глава. Инцест (кровосмешение).

biežāk. Piemēram, pēc informācijas sistēmas KRASS datiem, 2012. gadā no tuvinieku seksuālās vardarbības attiecībā pret dēlu/meitu veiktas 3 izvarošanas (KL 159.p.); 1 – vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana (KL 160.p.), audžubērniem – 2 izvarošanas (KL 159.p.); 4 – vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas (KL 160.p.), bet attiecībām pret citām aizgādnībā esošām personām 2 izvarošanas (KL 159.p.).

Incesta izdarītāji parasti upuri uzskata par savu īpašumu, lielākoties upura izmantošana norit ilgstoši. Incesta ilgumu dati Latvijā (līdz atklāšanai), kas iegūti vairāk nekā 10 gadu tiesu psiholoģiskās ekspertīzes laikā (kopskaitā 113 gadījumi), rāda, ka vienreizējs nodarījums ir 9% gadījumu, no 1 līdz 11 mēnešu ilgs periods – 34%, gads – 23%, 2 gadi – 14%, 3 gadi – 4%, 5 gadi un vairāk – 11% gadījumu. Salīdzinoši ASV kopskaitā 182 gadījumi), vienreizējs nodarījums ir 43% gadījumu; no nedēļas līdz gadam – 26%, no gada līdz pieciem gadiem – 23%, 5 un vairāk gadu – 8% gadījumu.[531] Bērnu un ģimenes locekļu seksuālo attiecību attīstība ģimenē parasti attīstās piecās fāzēs:[532] 1) satikšanās fāze, rodas izdevīgs gadījums; 2) seksuālās mijiedarbības fāze, vainīgais pakļauj bērnu, 3) slepenības fāze, vainīgā mērķis ir saglabāt slepenību par notikušo; 4) atklāšanas fāze, pēkšņa, nejauša vai apzināta; 5) noklusēšanas fāze, notikumā iesaistītie to nevēlas izpaust atklātībai.

Incests un bērna seksuālā izmantošana ir problēma, kas aptver visas sabiedrības grupas, jebkura tipa ģimenēs neatkarīgi no reliģijas, vecuma, ekonomiskā stāvokļa vai kulturālās piederības. R. Fon Krafts–Ebings (*Krafft-Ebing*) definējis nosacījumus, kuri iespaido incesta izdarīšanu: vīriešiem alkohols un alkohola reibuma stāvoklis, sievietēm plānprātība un personības attīstības aizture, kas kavē kautrīguma attīstību, bet dažkārt noved pie dzimumtieksmes. Ārējais nosacījums – nepietiekams dzimuma sadalījums ģimenē. Patoloģiskas novirzes sastopamas pie iedzimtas garīgās atpalicības, kā arī paretam pie epilepsijas un paranoiķiem. Tomēr vairākumā gadījumu neizdodas pierādīt šo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas patoloģiskos iemeslus.[533] Profesors Heršels Prins (*Herschel Prins*) norāda, ka incestuālas uzvedības pamatā ir savstarpējo attiecību problēmas ģimenē. Identificētas piecas incesta veicinošās situācijas: dzīves telpas šaurība (pārapdzīvotība), intelekta traucējumi, sievas prombūtne (trūkums), tēva agresivitāte un

[531] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2001, 236. lpp.
[532] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 47.–58. lpp.
[533] Крафт-Эбинг, Р. Половая психопатия. Москва, Республика, 1996, с. 538.

dominante, objekta fiksācija.[534] Sociālie darbinieki apgalvo, ka vardarbība visbiežāk tiek pamanīta nabadzīgajās ģimenēs, jo tā ir viegli atpazīstama. Īpaša veida problēma ir vardarbība turīgajās ģimenēs, kura, „pirmkārt, neatbilst priekšstatam par tipiskajiem vardarbību izraisošajiem faktoriem. Otrkārt, ar šīm ģimenēm ir grūti strādāt, jo labi situētās ģimenes kopienā iemanto zināmu autoritāti, turklāt varmāka parasti ir apveltīts ar augstu intelektu un spēj vardarbību noslēpt."[535] Viens no klasiskiem un visbiežāk izmantojamiem aizsardzības mehānismiem incesta ģimenēs ir noliegums. Speciālisti pie incesta veicinošiem faktoriem attiecina – ilglaicīgu tēva prombūtni, laulāto patoloģiju, alkoholismu, sociālo izolāciju, impotenci, psihopātiju u.c. Tiek uzskatīts, ka incesta pamatā ir „ģimenes disfunkcijas" pazīme, kurās dzimumattiecības starp ģimenes locekļiem ir kā saglabāšanās līdzeklis un novērš ģimenes attiecību iziršanu. Pretēja sabiedrības normām, šajās ģimenēs izstrādājas iekšējās „ģimenes normas", atainojot bailes no apkārtējās pasaules un aizliedzošu saskarsmi ārpus ģimenes.[536] Dž. Gūdvins (*Goodwin*)[537] uzskata, ka incesta ģimenes līdzinās patoloģiskām kopām, kas atņem enerģiju individualitātei, uzliekot atsevišķiem ģimenes locekļiem atkarības izjūtu. Šādas ģimenes locekļi ārējo pasauli uztver kā naidīgu un apkārtējos kā neuzticamus. Pēc speciālista teiktā, vardarbības veicējs veido abpusēji atkarīgas attiecības, manipulē ar nenobrieduša bērna prātu. Tieši incestā spēcīgi tiek ietekmēta bērna uzticība un pašvērtības izjūta, jo seksuālā vardarbība ģimenē nomāc cietušo un rada papildu emocionālo slogu. Eksperti norāda, ka seksuālai vardarbībai ir divējāda daba – ne vienmēr tas cilvēks ir ļauns un riebīgs vai dara sāpes; ir arī jauki ģimenes svētki, izbraucieni pie dabas. Šad tad varmāka bērnam iestāsta, ka visi tēti to dara ar savām meitām. Stāstīt kādam par seksuālu izmantošanu ir grūti, bet daudz grūtāk runāt par kaut ko tādu, ja varmāka bijis no ģimenes. Bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai prezumēts, ka cietušajiem bērniem būtu jānodrošina atvieglota piekļuve tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un pasākumiem interešu konfliktu atrisināšanai, ja seksuāla vardarbība pret bērnu vai bērna seksuāla izmantošana notiek ģimenē.[538] Ne velti daudzu

[534] Eysenck, H.J., Gudjonsson, G.H. The Causes and Cures of Criminality. New York, Plenum Press, 1989, p. 228.

[535] Pētījums „Vardarbība un veselība." Ziņojums par situāciju Latvijā 2007.gadā. (skatīts 04.02.2013.). Pieejams: http://www.vm.gov.lv/index.php?top=129&id=368

[536] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, § Г. Инцест (Кровосмешение)

[537] Goodwin, J.M. Sexual Abuse – Incest Victims and their Families. Chicago, Year Book Medical Publishers, 1989, p. 40.

[538] Direktīva 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/TI 30.punkts. (skatīts 23.01.2013.)
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:335:0001:0014:LV:PDF

valstu krimināllikumos īpaši ir akcentēta un par smagāku nodarījumu atzīta seksuāla vardarbība, kuru veicis cietušās personas radinieks. Piemēram, Norvēģijas Karalistes Soda likuma[539] 197.pantā paredzēta atbildība par seksuālām darbībām ar lejupējošas līnijas asinsradinieku (attiecas gan uz bioloģisko, gan adoptēto pēcnācēju lejuplīniju). Atsevišķi likuma 198.pantā noteikta atbildība par seksuālām darbībām ar māsu vai brāli (taču nesodot personas līdz 18 gadu vecumam).

Kaut arī pēc neviennozīmīgo pētījumu datiem nevar ticami spriest par incesta izplatību, nevar noliegt tā plašo esamību sociumā. Autore uzskata, ka problēmas izklāsts uzskatāmi parāda, cik lielā sabiedrības daļā ir mazināta vērtības izpratne par radniecību, laulības saitēm, cieņu pret vecākiem un vecvecākiem, mīlestību un pienākumu pret bērniem. Autore piekrīt J. Zīles promocijas darbā „Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā" izteiktajai atziņai. Ņemot vērā bērnu atkarīgo stāvokli ģimenē, svarīga ir arī pārējās sabiedrības vērība un ieinteresētība šajās problēmās, tādēļ par šo vardarbības problēmu ir jārunā un sabiedrība pēc iespējas plašāk jāiepazīstina ar reālo situāciju. Autore uzskata, ka krimināltiesiskā regulējuma pilnveides vektorā, ņemot vērā vēsturisko pēctecību un citu valstu krimināltiesisko regulējumu, no izvarošanas un seksuālās vardarbības sastāva norobežojams incesta sastāvs. Minot citu valsts krimināltiesisko regulējumu, var norādīt: Albānijas KK 106.pantā noteikts, ka incests ir seksuāls sakars starp vecākiem un pēcnācējiem, brāli un māsu un starp citām personām tiešā dzimtā vai starp personām, kuras adoptētas vai atrodas aizbildniecībā.[540] Austrijas KK 211§ noteikta atbildība par asinsgrēku. Sodāms ir ikviens, kurš piekopj dzimumattiecības ar personu, kura ir taisnās līnijas radinieks (1.d.); kurš pamudina uz dzimumattiecībām personu, kas ir viņa radinieks augšupējā līnijā (2.d.); kurš piekopj dzimumattiecības ar savu brāli vai māsu (3.d.).[541] Francijas KK[542] izvarošana (222–23.p. 4.punkts) kā kvalificējošā pazīme izdalīta, ja izvarošanu izdarījis likumīgais, dabiskais vai pieņemtais augšupējais radinieks vai cita persona, kurai ir vara pār cietušo. Beļģijas KK 377.p. paredzēta atbildība, ja vainīgais ir augšupējs (vai pieņemtais) cietušās personas radinieks vai pieskaitāms tiem, kuriem jāveic uzraudzība pār to, ja viņš ļaunprātīgi izmantojis savu varu vai iespējas, ko dod viņa

[539]Norway General Civil Penal Code. (skatīts 28.10.2013.).
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[540] Criminal Code of the Republic of Albania. (skatīts 13.11.2013.).
Pieejams: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm
[541] Krastiņš, U., Liholaja, V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija Austrija. Šveice. Vācija. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2006, 307. lpp.
[542] Уголовный кодекс Франции. (skatīts 23.02.2013.). Pieejams: http://constitutions.ru/archives/5859/3

funkcijas. Igaunijas Soda likuma[543] 144.§ dzimumsakari ar pēcnācēju noteikta atbildība par seksuāliem sakariem ar pēcnācēju, ja vecāki, persona ar vecāku tiesībām, vai vecvecāki iesaistās dzimumsakaros ar bērnu vai mazbērnu. Pēc šī panta var sodīt māti, tēvu, vecomāti, vectēvu, kas stājas seksuālās attiecībās ar bērniem/mazbērniem. Atbildība iestājas arī gadījumā, kad attiecīgās darbības ar bērniem ir izdarījusi persona, kurai ir vecāku tiesības, piemēram, adoptētājs. Spānijas KK 180.pants par seksuālo agresiju, ja ir apstākļi, kad noziedzīgu nodarījumu, izmantojot radniecības saites, izdarījis radinieks augšupējošā vai lejupējošā līnijā vai brālis (māsa) – miesīgs, iegūts adopcijas vai svainības ceļā. Turcijas KK 417.pantā seksuāla rakstura darbības, kuras veikušas tuvie radinieki augšupējā līnijā, audzinātājas, skolotājas, cietušā kalpotājs vai persona, kura nodarbojas ar cietušā audzināšanu vai atradusies tā uzraudzībā vai kuram pār cietušo ir vara un ietekme, sods tiek palielināts uz pusi.[544] Autore piedāvā incesta kriminalizāciju, Krimināllikumu papildināt ar 160[1].pantu. **Seksuālā vardarbība ģimenē**, šādā redakcijā*:* **par dzimumaktu vai citādu seksuālu darbību, kas ietver vaginālu, anālu vai orālu penetrāciju citas personas ķermenī, ja tāda darbība izdarīta bez cietušā piekrišanas vai, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, ja šo nodarījumu izdarījis cietušā tuvinieks**.[545]

3.3. Problemātika saistībā ar seksuālu vardarbību pret sievieti

Tradicionāli vardarbība pret sievieti tiek aplūkota kā atsevišķa tēma. Tiesību dokumentos sastopami plašāka un šaurāka konteksta definējumi vardarbībai pret sievieti. EP Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu[546] atzīts, ka sievietes un meitenes bieži tiek pakļautas tādiem nopietniem vardarbības veidiem kā vardarbība ģimenē, seksuāla uzmākšanās, izvarošana, piespiedu laulības, noziegumi, kas izdarīti, aizstāvot tā saukto „godu", un dzimumorgānu kropļošana. Šāda vardarbība ir sieviešu un meiteņu cilvēktiesību būtisks pārkāpums un galvenais šķērslis sieviešu un vīriešu līdztiesībai. Vardarbība pret sievieti *(violence against women)* attiecas uz jebkuru vardarbības formu, kuras objekts ir sieviete. Tā var būt gan sieviešu pārdošana, gan izvarošana (kā pašā ģimenē, tā ārpus tās), gan sieviešu dzimumorgānu

[543] Criminal Code of the Republic of Estonia. (skatīts 27.12.2013.).
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[544] Уголовный кодекс Турции. (skatīts 05.12.2013.). Pieejams: http://www.zarubejye.com/law/law15.htm
[545] Atbilstoši Kriminālprocesa 12. panta 5.daļu par tuviniekiem atzīstami personas saderinātais/saderinātā, laulātais/laulātā, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.
[546] EP Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Stambula, 2011. gada 11. maijs. (skatīts 11.12.2013.).
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija1.pdf

apgraizīšana.[547] Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumā Nr.Rec(2002) norādīts, "vardarbība pret sievietēm" ir jebkāds saistībā ar dzimumu veikts vardarbības akts, kas sievietēm nodara vai var nodarīt fizisku, seksuālu vai psiholoģisku kaitējumu un ciešanas. Tas ietver šāda veida vardarbības: a) vardarbība ģimenē vai mājās, tostarp fiziska un garīga agresija, emocionāla un psiholoģiska ļaunprātīga izmantošana, izvarošana un seksuālā vardarbība, incests, izvarošana, ko veic dzīvesbiedrs, pastāvīgs vai gadījuma partneris un kopdzīves partneris, noziegumi, kas izdarīti, aizstāvot godu, sieviešu dzimumorgānu sakropļošana un citas sievietēm kaitīgas tradicionālas ieražas, piemēram, piespiedu laulības; b) vardarbība plašākā sabiedrībā, tostarp izvarošana, seksuāla vardarbība, seksuāla uzmākšanās un iebaidīšana darbā, iestādēs vai citur, sieviešu tirdzniecība seksuālai un saimnieciskai izmantošanai un seksa tūrismam.[548] ANO Deklarācijā par vardarbības pret sievieti novēršanu (*Declaration on the Elimination of Violence against Women*) vardarbība pret sievieti definēta kā jebkurš pret šo dzimumu vērsts vardarbības akts, kura nodoms vai sekas ir fiziska, seksuāla vai psiholoģiska rakstura kaitējums vai ciešanas, ietverot šādu aktu izdarīšanas draudus, brīvības atņemšanu, vienalga, vai tas notiek publiskajā vai privātajā dzīvē (1.pants).[549] „Vienlaicīgi varmācība var tikt izmantota arī kā līdzeklis, lai izplatītu un uzspiestu priekšstatu par sievieti kā padotā funkcijas pildītāju."[550] Ar to saprot jebkādu uz dzimumu balstītu vardarbības aktu, kas ir iemesls tam, ka rodas vai var rasties fizisks, seksuāls vai psiholoģisks kaitējums vai ciešanas sievietēm, tostarp par vardarbību uzskata draudus veikt šādu aktu, piespiedu darbības vai patvaļīgu brīvības atņemšanu neatkarīgi no tā, vai tas notiek sabiedriskajā vai privātajā dzīvē.[551] Definējuma kopums parāda vardarbības pret sievieti duālo un daudzveidīgo raksturu.

Pārsvarā sievietes tiek asociētas kā upuri tuvās attiecībās, un viņu stāvoklis var būt

[547] Hennecke, J. Combating domestic violence in Turkey: An Analysis of the discurses on domestic violence among organisations in Turkey, Goteborg Universitet, 2007, p. 7.

[548] Sieviešu aizsardzība pret vardarbību Eiropas Ministru komitejas ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2002) 5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, kas pieņemts 2002. gada 30. aprīlī, un Paskaidrojuma raksts. (skatīts 12.03.2013.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/text/297 Pētījumi

[549] Declaration on the Elimination of Violence against Women. (skatīts 13.12.2014.).
Pieejams: http://www.un-documents.net/a48r104.htm

[550] Zīle, J. Vardarbība ģimenē // Starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas risinājumi, perspektīvas" rakstu krājums. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2012, 293 lp.

[551] 1993. gada 20. decembra ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr. 48/100.
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/pret_vardarbibu_sievietes.pdf; Uz dzimuma balstīta vardarbība var būt dažādas formas: vardarbība tuvās attiecībās; seksuāla vardarbība (izvarošana, seksuāls uzbrukums, seksuālā uzmākšanā, utt.), cilvēku tirdzniecība, paverdzināšana un citas kaitīgas un ievainojamības darbības formas, piemēram, piespiedu laulības; sieviešu ģentāliju izkropļošana; "goda" noziedzīgi nodarījumi vai „goda aizstāvības" noziedzīgi nodarījumi. 2013 Report on the Application of the EU Charter of Fundamental Rights. European Commission, Brussels, 14.04.2014, p. 34.

daudz sliktāks, ja sieviete no likumpārkāpēja ir ekonomiski, sociāli atkarīga vai tas saistīts ar viņas uzturēšanās tiesībām. Pētot sabiedrības viedokli par vardarbības izplatības apmēriem, pētījumā atklāts: 3/4 aptaujāto cilvēku vairākās ES valstīs vardarbību ģimenē uzskata par fundamentālu problēmu. Sievietes vecumā no 35 līdz 54 gadiem to vērtē kā ārkārtīgi nopietnu. 55% aptaujāto atzina, ka nav pietiekami informēti par šo problēmu. 36% jūtas pietiekami labi informēti, tikai 4,5 % atzīst sevi par labi informētiem. Vardarbības riski ģimenē ir vecums, zemas sekmes, zems ienākumu līmenis vai izkrišana no darba tirgus, sociālās problēmas, un izolācija un pakļaušana vai iesaistīšanās agresīvā vai delikventā uzvedībā kā pusaudzim.[552] Vardarbība ģimenē (*domestic violence*) ietver vardarbību attiecībā pret sievieti vai meiteni no vīra puses, partnera, piedzīvotāja, kā arī no jebkura cita ģimenes locekļa puses, neatkarīgi, vai tā tika izdarīta mājās vai ārpus tās.[553] Piemēram, Iedzīvotāju reproduktīvās veselības pārskatā (1997–2003) apzināts, ka no vardarbības cietušo sieviešu skaits Latvijā ir trīskāršojies, no 9% 1997. gadā līdz 29% – 2003. gadā.[554] Pētījumā par vardarbības gadījumiem partnerattiecībās apzināts, ka no 2423 upuriem 270 bija vīrieši, tas ir 11% no upura kopskaita. 90% gadījumu noziegumos pret dzīvību vainojami vīrieši un 10% sievietes.[555] ASV Nacionālais cietušo centrs aprēķinājis, ka katru minūti tiek izvarotas 1,3 sievietes (18 gadi un vecākas), stundā – 78, dienā – 1,871 un gadā 683 000 sieviešu.[556]

ES statistiska apliecina, ka ik gadu 12–15% sieviešu cieš no vardarbības attiecībās un vairāk nekā 10% cieš no seksuālās vardarbības. ES apsekojuma rezultāti liecina, ka 30% sieviešu, kas attiecībās ar bijušajiem vai pašreizējiem partneriem ir piedzīvojušas seksuālu viktimizāciju, arī bērnībā ir pieredzējušas seksuālu vardarbību, bet no sievietēm, kas agrākajās vai pašreizējās attiecībās nav piedzīvojušas seksuālu viktimizāciju, 10% norāda, ka ir pieredzējušas seksuālu vardarbību bērnībā.[557] Agrāk veikto pētījumu rezultāti uzrādīja, ka 10–15% precētu sieviešu izvarojis viņas vīrs (*Finkelhor & Yllo; Russell*). Londonas Metropolitēna Universitātes profesore L. Kelli (*Kelly)* piedāvā šādu seksuālās

[552] Flood, M. & Fergus, L. An assault on our future: The impact of violence on young people an their relationships. Sydney: White Ribbon Foundation. 2008. (skatīts 16.08.2014.). Pieejams: http://www.whiteribbon.org.au/uploads/media/AssaultonourFutureFinal.pdf

[553] UNICEF, United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre, Digest N. 6 "Domestic violence against women and girls", June 2006, p. 2.

[554] Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (1997–2003), UNFPA, LĢPSVA "Papardes Zieds", 2004, 12 lpp.

[555] Kačatore, R. Agresijas pakāpieni. [Metodiskais materiāls]. Rīga, Papardes zieds, 2006, 10. lpp.

[556] Sexual Assault Statistics. (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: http://www.ncdsv.org/images/sexualassaultstatistics.pdf

[557] Vardarbība pret sievietēm - ES mēroga apsekojums. (skatīts 10.01.2015.).
Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_lv.pdf

vardarbības pret sievieti definīciju: jebkurš fizisks, virtuāls, verbāls vai seksuāls akts, ko tajā brīdī vai vēlāk kā draudus, aizskārumu vai uzbrukumu piedzīvo sieviete vai meitene, kas veikts, lai upuri sāpinātu pazemotu un/vai atņemtu spējas kontrolēt intīmo kontaktu.[558] Analizējot pētījumu pārskata datus, var izdalīt šādus seksuālās vardarbības pret sievieti veidus:[559] ārpus partnerības vardarbība (*non-partner violence*); pašreizējā intīmā partnera vardarbība *(current intimate partner violence)*; bijušā intīmā partneru vardarbība (*previous intimate partner violence*); vecāku vardarbība pagātnē un viktimizācija bērnībā (*parental abuse history and childhood victimisation*). Dati par vīriešiem, kuri ir vardarbīgi seksuālajā jomā, ataino, ka vairums no viņiem agresīvās darbības vērsuši pret pazīstamām sievietēm, piemēram, 57% izvarošanu notikušas satikšanās laikā.[560] Sievietes vecuma grupā 20–59 gadi ziņoja par augstu seksuālās vardarbības sastopamību no pašreizējā/iepriekšējā partnera dzīvildzes laikā, sasniedzot 11,5% somu pētījumā, 6,5% Vācijā, 7,5% Lietuvā un 6,2% zviedru pētījumā.[561] Igaunijas statistiskais pārskats par vardarbību pret sievieti parāda, ka seksuālā vardarbība pret sievieti sasniedz 7%.[562] 2014. gadā ES Pamattiesību aģentūras prezentētā pētījuma dati[563], aptaujājot 42 000 sieviešu 28 Eiropas valstīs (katrā 1500), apliecina, ka pēdējā gada laikā 22% pārcietušas partnera vardarbību; 11% cietušas no seksuālās vardarbības; 5% bijušas izvarotas, vienai no divām seksuāli uzmākušies. Vardarbība pret sievieti ģimenē tiek iekļauta starptautiskajā izpratnē par tiesībām uz dzīvību un spīdzināšanas aizliegumu. EESK atzinusi, ka vardarbība pret sievietēm ģimenē nav individuāla un izolēta problēma, kas attiecas uz privāto dzīvi, bet gan drošības un sabiedriskās kārtības jautājums.[564] PVO vairāku valstu pētījumā par sieviešu veselību un vardarbību pret sievietēm norādījušas, ka intīmo partneru vardarbība ir izplatīta daudzās sabiedrībās. Pētījums parādīja, ka fiziskā un/vai seksuālā vardarbība no intīmā partnera puses vairākumā gadījumu svārstījās no 29% līdz 63%, lielākais Etiopijā un Peru – 70%, bet zemākais Japānā – 15%. Piemēram, kā mērena vardarbība (*moderate physical violance*)

[558] Kelly L. Surviving Sexual Violence. Cambridge: Polity Press, 1988, p. 157.
[559] Mouzos J., Makkai T. Women's Experiences of Male Violence Findings from the Australian Component of the International Violence Against Women Survey (IVAWS). (skatīts 09.08.2014.). Pieejams: http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/rpp/41-60/rpp56.html
[560] Warsaw R. I Never Called it Rape. The Ms. Report on Recognizing, Fighting, and Surviving Date and Acquaintance Rape. New York: HarperCollins Publishers, 1994, p. 12.
[561] Allen M., Perttu S. Sociālā un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēja rokasgrāmata. Helsinku Universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia, 2010, 78. lpp.
[562] Estonia. Violence against women statistics. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.wave-network.org/sites/default/files/07%20ESTONIA%20END%20VERSION.pdf
[563] Violence against women across the EU: abuse art home, at work, in public and online. (skatīts 05.03.2014.0. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-presentation-jo-goodey_en.pdf
[564] Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Vardarbības ģimenē pret sievietēm izskaušana" (pašiniciatīvas atzinums). (skatīts 01.10.2013.).
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:351:0021:0026:LV:PDF

definēta pļauka, grūdieni, grūstīšana vai pagrūšana. Galvenās intīmo partneru vardarbības dimensijas ietvertas definīcijā: process, kurā viens intīmo attiecību dalībnieks piedzīvo ievainojamību, spēka un kontroles zudumu un iesprostojumu, kas ir kā rezultāts cita dalībnieka realizētai varai caur fiziska, seksuāla, psiholoģiska un/vai morāla spēka strukturālu pielietošanu.[565]

Viktimoloģijas pētījumā[566] Latvijā apzināts, ka pēdējo piecu gadu laikā 5% aptaujāto ir uzbrucis vai iepriekš izteicis draudus, nepazīstams cilvēks, un izteikts pieņēmums, ka, iespējams, sabiedrībā ir liela latentā vardarbība gan mājsaimniecībā, gan vienkārši pazīstamu cilvēku vidū. Piemēram, pēc KRASS datiem 2012. gadā no izvarošanas, ko veicis laulātais, cietušas divas sievas un divas kopdzīves partneres no partnera puses, bet viena sieva atzīta par cietušo pēc KL 160.panta. Savukārt 2010. gadā uzsākti divi krimināprocesi pēc KL 159.p. 1.d, par laulātās un kopdzīvē esošās partneres izvarošanu un abi krimināprocesi tika izbeigti (viens no tiem sakarā ar izlīgumu). Apzināts, ka no vardarbības ģimenē cietušas sievietes ir sociāla grupa, kurai ir nodarbes atsavināšanas risks, lai mazinātu nodarbes atsavināšanu[567] un veicinātu nodarbes veicināšanu, nepieciešami ergoterapijas pakalpojumi.[568] Saskaņā ar 2010. gadā Eurobarometer veikto pētījumu ES valstīs (izņemot Horvātiju) par „Vardarbība ģimenē pret sievieti" rezultātiem Latvijā ir visaugstākais iedzīvotāju vardarbības tolerances līmenis privātajā sfērā un tendence vainot upuri.[569] Sekundāro datu analīze sniedz pamatu aprēķinam, ka apmēram 12–15% no visām sievietēm pēc 16 gadu vecuma sasniegšanas ir bijušas vardarbīgās attiecībās.[570] Ziņojumā par programmas vardarbības ģimenē mazināšanai 2008–2011. gadam izpildi secināts, ka 85% no visiem vardarbības gadījumiem pret bērniem un 40% no vardarbības gadījumiem pret sievietēm notiek ģimenēs. Pret sievietēm vardarbīgi lielākoties izturas dzīvesbiedri, pret bērniem – vecāki. Turcijā apmēram 42% no visām sievietēm, kuras vecākas par 15 gadiem, no tām 47%

[565] WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Sumary Report. (skatīts 09.07.2013.). Pieejams: http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/summary_report/ summary_report_English2.pdf

[566] Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. 2013. „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS", 47 lpp., Pieejams: http://www.providus.lv/public/27837.html

[567] ir stāvoklis, kad cilvēks ir nespējīgs darīt un nodarboties ar sev svarīgām aktivitātēm un tā iemesls ir ārēji apstākļi.

[568] Liepiņa, Z., Ļaudobele, K., Bahtina, J., Kirjanova, T., Kaidaševa, N., Pacukeviča, V., Poļivkina, O. Dzīves prasmju apgūšanas veicināšana no vardarbības ģimenē cietušajām sievietēm // Rīgas Stradiņa universitātes 2011. gada Zinātniskās konferences tēzes. Rīga, RSU, 2011, 425. lpp.

[569] Domestic Violene agaist Women Report". (skatīts 12.09.2013.)
Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf

[570] Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (EPLS Nr.210) Paskaidrojošais ziņojums. (skatīts 09.07.2013.).
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija2.pdf

dzīvojošas lauku apvidos, ir piedzīvojušas fizisku un seksuālu vardarbību no vīra vai partnera puses.[571] Turcijas KK noziegumi pret dzimumneaizskaramību, izdala ļaunprātīgu seksuālu izmantošanu (102.p.); uzmākšanos bērnam (103p.); dzimumsakars ar/starp personu, kas nav sasniegusi 15 gadu vecumu (104.p.) un seksuālu uzmākšanos (105.p.).[572] Saskaņā ar ASV datiem 57% izvarošanu *(rape)* un seksuālu uzbrukumu *(sexual assault)* pret sievieti veic pazīstama persona (6 no 10 seksuāliem uzbrukumiem/izvarošanām notikušas mājās, drauga mājās vai kaimiņos), svešinieks apmēram vienu trešdaļu (31%). Vienu no piecām izvarošanām vai seksuāliem uzbrukumiem paveic sievietes intīmais partneris, gandrīz puse (47%) izvarošanu vai seksuāla uzbrukuma gadījumu bija reģistrēti policijā. Apzināts, ka vardarbība sastopama 2/3 laulāto pāru attiecību. Četras no piecām izvarošanām vai citām darbībām pret sievieti izdara vīrietis.[573] Pētnieciskās izpētes rezultātā apzināts, ka smagas traumas, smagi miesas bojājumi cietušajām personām tiek nodarīti 5% gadījumu, ieroci izvarotājs izmantojis 29% izvarošanas gadījumu.[574] Lielbritānijas noziegumu pārskatā konstatēts, ka 41% sieviešu, kas bija pakļautas seksuālai vardarbībai, pārcietušas atkārtotu viktimizāciju no savu partneru/bijušo partneru puses, 42% sieviešu piedzīvojušas vairākkārtēju viktimizāciju, trīs un vairākus incidentus (*Myhill & Allen*).[575]

Partneru vardarbība emocionāli, ekonomiski un sociāli ietekmē ne tikai cietušos, bet arī ģimenes locekļus, īpaši traumējoši tas ir bērniem, un sabiedrību kopumā. Speciālisti ir norādījuši uz to, ka „vecāku savstarpējā agresija, tieši neskarot bērnu, rada sarežģījumus gan viņa pasaules internalizācijas[576] procesā, gan izpaužas ārēji kā bērna uzvedības problēmas."[577] Pētījumi rāda, ka aptuveni 50–70% no visiem vardarbības gadījumiem mājās, arī bērni, kas dzīvo kopā ar sievieti, ir pakļauti vardarbības riskam. Turklāt šādiem bērniem ir lielāka iespēja piedzīvot vardarbību, īpaši fizisko. Apmēram 45% no varmākām

[571] Human Rights Watch, He Loves You, He Beats You: Family Violence in Turkey and Access to Protection. 21. (skatīts 12.07.2013.).
Pieejams: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0511webwcover.pdf
[572] Criminal Code of the Republic of Turkey. (skatīts 28.10.2013.)
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
[573] Catalano, S., Smith, E., Snyder, H. Female Victims of Violence. Bureau of Justice Statistics. (skatīts 12.03.2014.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/fvv.pdf
[574] Violence Against Women. Bureau of Justice Statistics, US Department of Justice. Skatīts 12.0.4.2014.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cv12.pdf
[575] Rape and sexual assault of women: findings from the British Crime Survey. (skatīts 02.11.2013.). Pieejams: http://www.wdvf.org.uk/RapeHO.pdf
[576] Svešvārdu vārdnīca – *[ang. internalization ` internalize, uzņemt sevī; lat. internus ` iekšējs, vietējs]* – psihisks process, kurā ārējie iespaidi un uztvērumi, kas saistīti ar kādu cilvēku (piem., māti, tēvu), kļūst par iekšēju subjektīvu tēlu.
[577] Ruduša, V. Emocionālā vardarbība. Rīga, RaKa, 2012, 25 lpp.

(*batterers*) ziņoja, ka viņi uzauguši mājās, kur tie ir bijuši par lieciniekiem vardarbībai ģimenē.[578]

Latvija savā politikas plānošanas dokumentā „Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011–2017. gadam" vardarbības apkarošanu izvirzījusi kā vienu no prioritātēm un atzinusi, ka vardarbība ģimenē ir viena no nopietnākajām problēmām, kas apdraud ģimeņu stabilitāti un labklājību. Tomēr problēmas rada vardarbība pret sievietēm, tajā skaitā izvarošana un vardarbība ģimenē, turklāt par šādas vardarbības gadījumiem nepilnīgi ziņots policijai.[579] Jāmin, ka ilgu laiku seksuāla vardarbība laulāto starpā tiesību aktos netika regulēta. Austrijas KK 203§ (noziedzīgu nodarījumu izdarīšana laulībā vai kopdzīvē) ir atrunāts, ka gadījumos, ja izvarošanas vai seksuālās piespiešanas upuris ir laulātais vai nereģistrētas laulības partneris, viņš tiek vajāts tikai pēc cietušās personas iesnieguma, izņemot, ja nodarījums izraisījis smagus miesas bojājumus vai pakļautā persona ilgstošu laiku atradusies mokošā stāvoklī vai pazemota īpašā veidā. Bulgārijā 2005. gadā pieņēma likumu par aizsardzību pret vardarbību ģimenē. Zviedrijā 1998. gada likumā par vardarbību pret sievietēm un 1998. gada labojumos Krimināl kodeksā ir paredzēti atsevišķi panti par noziegumiem „pret sievietes integritāti". Portugāles Krimināllikums 2007. gadā tika papildināts ar 152.pantu, kas paredz krimināl atbildību par vardarbību ģimenē. Lai novērstu recidīva risku, likumā paredzēts aizliegums likumpārkāpējam kontaktēties ar cietušo, kas ietver arī elektroniskās uzraudzības tehnoloģiju pielietošanu šī mērķa sasniegšanai. Vardarbības gadījumos ģimenē tiek izmantotas arī GPS ierīces.[580] Interesanti minēt, ka Norvēģijā vardarbības gadījumos ģimenē, izslēdz iespēju izciest sodu elektroniskās uzraudzības programmās.

KL kā atsevišķs noziedzīgs nodarījums netiek izdalīts vardarbīgs dzimumsakars ar laulāto vai intīmo partneri. Taču KL 48. panta 1.daļā par atbildību pastiprinošu apstākli 15.punktā atzīts: noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis nereģistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Nereģistrētas laulāto attiecības jeb faktiskā kopdzīve tiek saprasta kā ilgstošas un

[578] Johnson, S.A. Physical Abusers and Sexual Offenders. Forensic and Clinical Strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. 61-62.
[579] ASV valsts Departamenta Ziņojums par cilvēktiesību stāvokli 2011. (skatīts 04.04.2013.). Pieejams: http://photos.state.gov/libraries/latvia/5/Reports/HRR_2011_LV.pdf
[580] Breaking the silence – united against domestic violence, 29th Council of Europe Conference of Ministers of Justice, Report from Portugal. (skatīts 06.11.2013.).
Pieejams:http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju29/Report%20from%20Portugal%20%20Domestic%20Violence.pdf

patstāvīgas vai stabilas attiecības personu starpā. Satversmes tiesa 2004. gada 11. oktobra spriedumā lietā Nr. 2004-02-0106[581] norāda, ka jēdziens „ģimene" nav saistīts vienīgi ar attiecībām, kas balstītas uz laulību, tas var ietvert arī citas *de facto* ģimenes saites – gadījumos, kad puses dzīvo kopā bez laulības. EESK norāda, ka par vardarbību ģimenē uzskatāma arī vardarbība pēc attiecību pārtraukšanas, ja tā ir tieši saistīta ar bijušajām attiecībām.[582]

Resursu centra „Marta" jurists Juris Dilba saka, ka vardarbīgā ģimenē piedalās vismaz divas personas: upuris, kurš akceptē savu lomu samierinās ar to un dažādu iemeslu dēļ nespēj pārtraukt šo varmācības ķēdi, un varmāka, kurš jūtas labi savējā. Daudzās ģimenēs gan varmāka, gan upuris uzskata, ka viņi veido normālu ģimeni.[583] Speciālisti norāda, ka bieži vien disfunkcionālās ģimenēs sievietes kļūst par līdz atkarīgām no sava partnera, tajos gadījumos, kad dzīvesbiedram ir problemātiskas attiecības ar atkarību izraisošām vielām vai azartspēlēm. Jo ilgāk sievietei atkārtoti sagādā ciešanas un sāpina, jo grūtāk viņai ir adekvāti reaģēt – jūtas pret partneri variējas no bailēm un naida līdz pieķeršanās jūtām un pat mīlestībai. „Jēlas slimnīcas pētījuma rezultātā atklāts, ka piekautās sievietes piecas reizes vairāk mēģina izdarīt pašnāvību, piecpadsmit reizes vairāk ļaunprātīgi lieto alkoholu, bet narkotikas deviņas reizes, sešas reizes vairāk piemēro vardarbību pret bērniem, trīs reizes vairāk diagnosticēta depresija vai psihiska slimība. Kāda cita pētījuma rezultātā apzināts, ka 45% sieviešu alkoholisma un narkomānijas rezultāts ir vardarbība ģimenē, kā arī 45% – vardarbība pret bērnu. Apmēram 1/3 sieviešu mēģināja izdarīt pašnāvību. Ģimenes vardarbības rezultātā kā psiholoģiskās sekas sievietēm veidojas piekautās sievietes sindroms *(battered woman`s syndrome)*. Saskaņā ar vardarbības pētnieces Leones Valkeres (*Leone E. Walker*) izsecināto, piekautās sievietes sindroms ir vardarbības cikla rezultāts, kas sastāv no spriedzes krāšanās cikla, vardarbības eksplozijas epizodēm un medus mēneša cikla, kad varmāka atvainojas.[584] Cietušās sievietes speciālistiem stāsta, ka vīrs viņas izseko, ir greizsirdīgs, agresīvs, dusmīgs, manipulē, piespiež palikt ģimenē pie bērniem. Turklāt sabiedrības un baznīcas uzskati ir par cēloni, ka upuris paliek vardarbīgās attiecībās. Sociāls piemērs*: mājās „A" atnāca*

[581] Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106. (skatīts 29.10.2013.). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19.

[582] Opinion of the European Economic and Social Committee on Domestic violence against women (own-initiative opinion). (skatīts 29.10.2013.)
Pieejams:http://eescopinions.eesc.europa.eu/EESCopinionDocument.aspx?identifier=ces%5Csoc%5Csoc218%5Cces416-2006_ac.doc&language=EN

[583] Sietiņa, U. Varmācība ģimenē nevar būt norma. (skatīts 05.10.2013.).
Pieejams: http://woman.delfi.lv/relationships/couple/varmaciba-gimene-nevar-but-norma.d?id=21635923

[584] Hawkins, D.F. Violent Crime: Assessing Race and Ethnic Differences. Cambridge, Cambridge University Press, 2003, p. 182.-183.

piedzēries, agresīvs un neapmierināts. Viņš piekāva sievu, sita ar kāju pa ķermeni un galvu, nodarot miesas bojājumus: lauzta riba un smadzeņu satricinājums. Pēc piekaušanas „A" aiz matiem aizvilka sievu līdz gultai un izvaroja. Nonākot slimnīcā, sieviete, baidoties par sevi un bērniem, pateica, ka traumas ieguvusi nokrītot. Pētnieki Deivids Finkelhors (*Finkelhor*) un Kersti Jullo (*Kersti Yllo*) partnera izvarotājus iedala trīs grupas: 1) izvarotājs, kurš izmanto tikai spēku un varu; 2) izvarotājs sitējs, definējot to kā viktimizāciju laulībā, iesaistot izvarošanu, fizisko uzbrukumu un verbālo vardarbību; 3) sadists/apsēstais izvarotājs. Partnera izvarošana ir vēl viens laulātā fiziskās iespaidošanas aspekts, kura pamatā nav dzimumakts, bet ir kontrole, vardarbība un pazemošana.[585] Ph.D. A. Soltera raksta, „daži gadījumi, ko mēdz dēvēt par vardarbību ģimenē, īstenībā ir maskēts sadisms. Sadistiski uzbrukumi bieži netiek kvalificēti, jo lielākoties uzmanību pievērš tam, kuras ķermeņa daļas upurim ir cietušas (piem., dzimumorgāni), nevis uzbrukuma patiesajiem motīviem."[586] Balstoties uz vardarbības gadījumu analīzi partnerattiecībās, vardarbību partnerattiecībās veikušās personas nonāk profesionāļu redzeslokā, ja: 1) upuris vēršas pēc palīdzības tiesībsargājošās iestādēs; 2) par to ziņojuši kaimiņi vai tuvinieki; 3) nodrošinot upurim un bērnam sociālās rehabilitācijas pakalpojumus dzīvesvietā, tiek iesaistīts vardarbības veicējs.

Vardarbība ģimenē ir tā noziedzības joma, kur visbiežāk vērojama atkārtota viktimizācija. Piemērs, *Rīgas reģiona Ķengaraga iecirknī reģistrēts kriminālprocess, kurā cietusī sieva liecināja, ka viņas vīrs piecu gadu laikā viņu periodiski sitis un izvarojis.* Apvienotās Karalistes Sieviešu un līdztiesības lietu departaments aprēķinājis, ka 35% mājsaimniecību piecu nedēļu laikā pēc pirmā vardarbības gadījuma notiek otrs.[587] Iztirzājot, vardarbības gadījumu rašanos, pirmās vardarbības pazīmes parasti parādās jau pirmajā laulības vai partnerattiecību gadā un problēma kulminē pēc desmit partnerattiecībās pavadītiem gadiem. Varmācīga uzvedība sāk parādīties grūtos dzīves brīžos un īpašās dzīves situācijās: kad viņam uzrodas jauni draugi – 8%; kopš attiecību sākuma – 10%; pēc nākamā bērna piedzimšanas – 10%; pēc pirmā bērna piedzimšanas – 11 %; pēc ārpus laulības sakaru nodibināšanas – 12%; pēc laulības noslēgšanas – 35%. Atzīts vairums vardarbības gadījumu ģimenē tiek slēpti, jo upuris uzskata, ka pats ar savu uzvedību ir izraisījis vardarbību. Tādēļ tipiska parādība par vardarbību ģimenē ir

[585] Finkelhor, D. and Yllo, K. License to Rape: Sexual abuse of Wives. Free Press, 1987, p. 36.
[586] Soltera, A. Varmākas, pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 107. lpp.
[587]Domestic violence: Key facts. 2007, (skatīts 12.02.2013.).
Pieejams: www.womenandequalityunit.gov.uk/domestic_violence/key_facts.htm.

attiecības starp upuri un varmāku, kuras parasti tiek raksturotas kā „atkarība no pāridarītāja". Pētījuma rezultāti vēsta, ka, ilgstoši paciešot vardarbību, veidojas sevišķi stiprs inertums pret veicamajām pārmaiņām, lai šo ietekmi izbeigtu.[588] Viena no specifiskajām īpatnībām ir lojalitāte pret varmāku, centieni to pasargāt, just tam līdzi un „sadarboties" ar to. Sievietes neziņo par vardarbības gadījumiem mājās vairumā gadījumu galvenokārt tādēļ, ka: jūt kaunu; jūtas vainīga; baidās par savu un bērnu drošību, par to, ka var izjukt ģimene, ka par to var uzzināt citi, kā arī baidās sagraut savu reputāciju; pati un bērni ir finansiāli/emocionāli atkarīgi no partnera; baidās par nedrošību; nezina, kur meklēt palīdzību; izjūt nevēlēšanos vēlreiz pārdzīvot nepatīkamos gadījumus un analizēt tos tiesā; neuzticas valsts iestādēm. Pamatoti jaunākajos ES politikas pamatvirzienos pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošu[589] atkārtoti uzsvērta nepieciešamība strādāt gan ar upuriem, gan agresoriem, lai panāktu, ka viņi vairāk apzinās izdarīto, un lai veicinātu to stereotipu un sociāli veidojušos pieņēmumu maiņu, kuri ļauj saglabāties apstākļiem, kas rada šāda veida vardarbību un pieļauj tās akceptēšanu. EP Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu[590] nosaka, ka dalībvalstis pieņem normatīvos aktus un veic pasākumus, kas vajadzīgi, lai izveidotu vai atbalstītu tādas rehabilitācijas programmas, kuru mērķis ir atturēt vardarbības izdarītājus, jo īpaši dzimumnoziegumu izdarītājus, no vardarbības atkārtotas izdarīšanas. Amerikāņu speciālistu Evana Starka un Annas Flitkraftas (*Evan Stark and Anne Flitcraft*) veiktais pētījums parādīja, ka intīmā partnera upuriem 15 reizes biežāk novēro atkarību no alkohola, 3 reizes biežāk tiek diagnosticēti garīgās veselības traucējumi – psihozes un depresīvi stāvokļi, kā arī 5 reizes biežāk tiek reģistrēti pašnāvības mēģinājumi, salīdzinot ar normālo populāciju.[591] Bez ievērības nevar atstāt to, ka vairākkārtējas vai ilgstošas vardarbīgas izturēšanās rezultātā pats agresors var kļūt par upuri. Piemēram, aptaujājot 8000 sieviešu un 8000 vīriešu, apzināts, ka apmēram 50% sieviešu cietušas no izvarošanas, ko veicis viņu no intīmais partneris un 66% sieviešu fiziski aizskārušas intīmo partneri, no kura viņas cietušas vairākkārt.[592] Nenoliedzami nepieciešams strādāt gan ar personām,

[588] Allen, M., Perttu, S. Sociālā un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēja rokasgrāmata. Helsinku Universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia, 2010, 23. lpp.
[589] Eiropas Parlamenta 2011. gada 5. aprīļa rezolūcija par prioritātēm un pamatnostādņu izklāstu jaunai ES politikai vardarbības pret sievietēm apkarošanai (2010/2209(INI)). (skatīts 11.12.2013.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:296E:0026:0033:LV:PDF
[590] Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (skatīts 11.12.2013.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija1.pdf
[591] Stark, E. and Flitcraft, A. Women at Risk. Domestic Violence and Women's Health. London, Sage, 1996, p. 132.
[592] Citēts: Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. xxvii.

kuras cietušas no vardarbības ģimenē, gan varmākām. Vardarbības gadījumu analīze parāda, ka „sabiedrība atbalsta sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nodrošināšanu vardarbību partnerattiecībās veikušām personām. Sociālās rehabilitācijas procesā ar vardarbību partnerattiecībās veikušām personām iesaistās sociālais darbinieks, psihologs, narkologs, tiesībsargājošo institūciju pārstāvji un jurists."[593] Elizabete Morozova (*Елизавета Морозова*) apraksta, ka vardarbīgo attiecību būtība nav tai apstāklī, ka vardarbīgai personai zūd kontrole pāri sevi, bet ir maniakālā vēlmē kontrolēt citus un just savu pārākumu pār tuviniekiem. Virspusēji iepazīstot varmāku, tie šķiet pievilcīgi un normāli cilvēki, bet iekšēji tiek apslēpts plašs problēmu loks.[594] Pētnieki Mihaels Džonsons (*Michael P. Johnson*) un Džanela Leone (*Janel M. Leone*) izsaka viedokli, ka tā saucamais intīmo partneru terors (*intimate terrorism*) ir mēģinājums dominēt pār savu partneri un panākt vispārēju kontroli pār attiecībām. Dominēšana izpaužas, pielietojot dažādus spēka un vadības paņēmienus, ieskaitot vardarbību.[595] Vardarbīgie partneri *(batterers)* mēģina kontrolēt cietušā dzīvi. Amerikāņu psihologs S.A. Džonsons (*Johnson*) seksuālo varmāku, kurš seksuāli aizskar savu partneri, apraksta šādi: savtīgs un egocentrisks; pieprasa tūlītēju apmierinājumu; empātijas trūkums; ir riskētājs; piemīt atļautības (pilnvarojuma) sajūta; racionalizē savas darbības: ja es pielietoju spēku un mums ir sekss, tad tā nav izvarošana. Mēs iepazināmies un tu esi mans partneris. Ja es pielietotu ieroci vai fizisku vardarbību, tad tā varētu būt izvarošana; vainas projicēšana uz cietušo.[596]

Pietiekami daudz aizskarto sieviešu tiek pakļautas vēl lielākai vardarbībai, ja izrāda vēlmi pamest varmāku. Resursu centra sievietēm „Marta" piemērs, *J. izsekoja cietušo S. Pēc katra mēģinājuma izbeigt attiecības, S. tika ieslēgta dzīvoklī. Neviens par notiekošo nezināja. S. uzzināja, ka viņa ir izsekota jau pirmajā iepazīšanās vakarā. S. pierādījumu nebija un viņa negāja uz policiju.* Tātad otrs problēmas aspekts ir traucējošā uzvedība, vajāšana/izsekošana jeb stalkerisms *(stalking*) gadījumos. Attiecību pārtraukšana ne vienmēr nozīmē arī vardarbības pārtraukšanu. Bieži vienīgais iespējamais risinājums ir vērsties pēc palīdzības policijā vai krīzes centros. Agrāk veiktā Patrīcijas Tjadenas un Nensijas Thoenes (*Patricia Tjaden and Nancy Thoennes*) izpēte atklāja, ka 8% sieviešu un

[593] Ābiķe, I., Smirnova, M. Vardarbību partnerattiecībās veikušu personu sociālā rehabilitācija // RSU zinātniskā konference. Tēzes. Rīgas Stradiņa Universitāte, 2013, 393. lpp.

[594] Морозова, Е. Опасные связи: насилие в гомосексуальных парах. (skatīts 05.10.2013.). Pieejams: http://www.gay.ru/science/psychology/friendly/violencei2007.html

[595] Johnson, M.P. and Leone, J.M. The differential effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Findings from the National Violence Against Women Survey. (skatīts 10.01.2015.). Pieejams: http://www.personal.psu.edu/mpj/2005%20JFI%20Johnson%20%26%20Leone.pdf

[596] Johnson, S.A. Physical Abusers and Sexual Offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. xxvi.

2% vīriešu cietuši no stalkerisma, ik gadu, no tā cieš tā 1 006 970 sieviešu un 370 990 vīriešu. No visiem aptaujātajiem 23% sieviešu un 36% vīriešu bija izsekojis un vajājis svešinieks. 75% cietušo bijušas vecumā no 18 gadiem līdz 39 gadiem. 81% sieviešu, kuras izsekoja un vajāja vīrs vai faktiskais vīrs, bija piedzīvojušas arī fizisku ietekmēšanu, 31% arī seksuālu aizskaršanu. No šīm sievietēm 21% tika vajātas un izsekotas kopdzīves laikā un 36% gadījumu gan pirms attiecību beigām, gan pēc attiecību beigšanas.[597] NCWSV pētījums par stalkerismu Koledžas ciematiņos parādīja, ka no izsekošanas un vajāšanas cietušas 13% koledžas meiteņu. 10,3% incidentos cietušais norādījis uz vardarbīgu dzimumsakaru vai tā mēģinājumu. Vairāk nekā 83,01% par nodarījumu netika paziņots policijai vai koledžas atbildīgajām personām. Par notikušo 93,4% upuru, pastāstīja kādam citam, visbiežāk draugam (*Stalking on College Campuses - NCWSV*).[598] Prezentējot jaunākos izpētes rezultātus, Dr. Dž. Gūdeja (*Goodey*)[599] uzrādījusi, ka 18% sieviešu bijušas vajātas ar dažādiem mērķiem; no 9 miljoniem intervēto sieviešu 5% vajāšanu piedzīvojušas pēdējā gada laikā. Viena no piecām vajāta vairāk nekā divus gadus. 23% cietušo nomainīja e-pasta adreses un telefona numurus. Termins „vajāšana" tiek skaidrots kā vienas personas patstāvīga biedējoša uzvedība (vairāk nekā vienā gadījumā) pret citu personu. 1997. gada likums par aizsardzību no uzmākšanās rada divus noziegumus: 1) vajātāja uzvedība liek upurim baidīties par savu drošību, 2) uzvedība, kas nenoved pie bailēm par vardarbību, bet upurim rada negatīvu stresu.[600] Saskaņā ar gadskārtējā pārskata datiem ASV apmēram 1 miljons sieviešu un 371 000 tūkstotis vīriešu piedzīvojuši vajāšanu/izsekošanu jeb stalkerismu *(stalking)*, kas norāda uz šīs problēmas krimināltiesisko un sabiedrības veselības raksturu.[601] Vardarbības ģimenē pētnieki Leone Valkere *(Leone E. Walker*) un Reids Melojs (*J. Reid Meloy)* atklāj, ka daudzi laulības un ģimenes terapeiti ignorē – 40% vai minimizē – 91% potenciālās vajāšanas un uzmākšanās kaitīgo ietekmi.[602] Vajāšanai ir apdraudoša un sociāli bīstama daba, jo izsekot nozīmē neatlaidīgi, sistemātiski, parasti slepeni novērot (cilvēku, viņa darbību, izturēšanos) un vajāt, tas ir sekot, dzīties pakaļ,

[597] Tjaden, P. & Thoennes N. Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey. (skatīts 28.08.2014.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf
[598] Stalking. (skatīts 28.08.2014.). Pieejams http://www.uic.edu/depts/owa/stalking_research.html
[599] Goodey, J. Head of Freedoms & Justice Research Department. Violence Against Women: An EU-wide survey. (skatīts 06.03.2014.). Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-presentation-jo-goodey_en.pdf
[600] Oxford Dictionary of Law / edited by E.A. Martin Oxford: Market House Books Ltd, 2009, p. 523.
[601] Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf
[602] Citēts: Johnson, S.A. Physical Abusers and Sexual Offenders. Forensic and Clinical Strategies. Taylor&Francis, 2007, Definitions of Abuse and Sexual Offense, p. 24.

parasti neatlaidīgi. Šīs darbības ir cēlonis tam, ka kādam rodas grūtības, neērtības un parasti ilgstoši traucēkļi. Ārvalstu speciālā literatūra un veikto pētījumu rezultāti apliecina, ka vajātājs *(stalker*), seksuālais noziedznieks to dara plānveidīgi un metodiski. Vairāki pētnieki (*Sheridan et al*.) norāda, ņemot vērā, ka vajāšana bieži vien var sastāvēt no vairāk nekā šķietami atkārtotas, parastas vai periodiskas uzvedības, vajāšana/izsekošana ir specifisks nodarījums.[603] Ph.D. R. Melojs (*Meloy*) vajāšanas definīcijā iekļauj trīs pamata elementus[604] – 1) traucējošs uzvedības modelis, iejaucoties otras personas dzīvē, 2) netieši vai tieši draudi, kas pamanāmi pēc traucējošās uzvedības modeļa, 3) traucējošās uzvedības rezultātā persona, kura ir apdraudēta, izjūt pamatotas bailes. Pēc draudu vai uzmākšanās modeļa ir definējami vairāk nekā viens upurim nevēlams un neslēpts vajāšanas akts, kuru upuris uztver kā uzmākšanos. Speciālists ir atklājis arī to, ka pamatā vajātāja motivācija nav seksuāla, bet drīzāk apzinātas dusmas vai naids pret upuri. Citā vārdā vajāšana ir negribēta, ļaunprātīga un atkārtota sekošana un uzmākšanās. Vajāšana bieži ietver e-vēstules, telefona zvanus un fizisku tuvošanos upurim. Stalkerisma pētnieki ir norādījuši, ka savas dihotomiskās[605] dabas dēļ vajāšana/izsekošana ir visvairāk pārprastākā uzvedība, kurai ir iebiedējošs raksturs, piemēram, kad upuris apraksta vajāšanas laikā pieredzēto tas šausmināS. Kā negatīvais aspekts jāmin, ka pat profesionāļi var neticēt upura apgalvojumiem, jo daži upura izklāsti izklausās neprātīgi, maz ticami un izklausās pēc pārpratuma. Vajātājs ļoti labi pielāgojas un attaisno savu rīcību, viņam ir daudz racionālu izskaidrojumu savai rīcībai. Profesors L. Siegels (*Siegel*) norādījis, ka tradicionāli vajāšana (*stalking*) aptver atkārtotu uzmākšanos vai apdraudošu uzvedību, piemēram, personas izsekošanu, ierašanos, parādīšanos personas dzīves vietā vai darbā, vai biznesa vietā, uzmācīgus telefona zvanus, īsziņas rakstīšanu vai priekšmeta sūtīšanu, vai vandālismu. Kiberuzmākšanās (*kiber stalking)* attiecināma uz interneta vidi, e–pasts, vai citu elektroniska sakaru līdzekļa izmatošana, vajājot kādu personu.[606] Rezultāti apliecina, ka pietiekami liels skaits sieviešu turpina ciest emocionāli, fiziski un no seksuālās vardarbības, ko veicis bijušais partneris, jau pēc attiecību pārtraukšanas. Piemēram, aptaujājot cietušās sievietes, noskaidrots, ka 67% no cietušajām ir pārtraukušas kopdzīvi ar vardarbības veicēju un dzīvo šķirti, bet 43% ir norādījušas, ka turpina ciest no vardarbīgā vīrieša vajāšanas. Plašajā ES Fundamentālo tiesību aģentūras veiktajā apsekojumā par vardarbību

[603] Handbook of Sexual Violence/editor J.M. Brown, S.L. Walklate Routledge, 2011, p. 156.
[604] Meloy, J. R. The Psychology of Stalking. Cilinical and Forensic Perspectives. California (USA), Elsevier Science, 1998, p. 2.
[605] Dihotomija [gr. dichotomia ~dicha divās daļās + tomē griešana] – Svešvārdu vārdnīca, 179. lpp.
[606] Siegel, L. Introduction to Criminal Justice. Belmond, Wadsworth, Cengage Learning, 2008, p. 189.

pret sievieti konstatēts, ka Latvijā no stalkerisma cietušas 14% sieviešu, 4% sieviešu stalkerismu piedzīvojušas pēdējo 12 mēnešu laikā.[607] Prakses piemēri:[608] *Rīgas reģiona policijas iecirknī ar iesniegumu vērsās I.B. par to, ka iepriekšējā dienā cietusi no bijušā vīra, kurš viņu izvarojis. Brasas policijas iecirknī bija paziņots par L.V. izvarošanu. Bija noskaidrots, ka pie cietušās ieradās viņas bijušais draugs, ar kuru attiecības tika pārtrauktas pirms 1,5 gada. Pēc notikušās sarunas A.P., piedraudot ar nazi, sasēja L.V. rokas ar līmlenti un iesita vairākas reizes pa seju. Pēc tam viņu izvaroja, turpinot savas noziedzīgās darbības, draudot ar nazi, lika cietušajai iziet no dzīvokļa, iesēsties automašīnā. Cietusī bija aizvesta uz nomaļu meža masīvu, kur izvarota vairākas reizes.* Norādītie gadījumi apliecina to, ka daudzas sievietes arī pēc vardarbīgo attiecību izbeigšanas ne vienmēr iegūst fizisku drošību. Šim jautājumam uzmanība vērsta arī jaunajos ES politikas pamatvirzienos pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanai,[609] kur uzsvērts, ka izsekošana, kuras upuru vidū 87% ir sieviešu, rada psiholoģiskas traumas un smagu emocionālo spriedzi. Samērā bieži šāda uzvedība ir saistīta ar seksuāla rakstura uzbrukumiem cietušajai personai. Tādēļ tā būtu jāuzskata par vardarbības izpausmi pret sievieti, un šī parādība visās dalībvalstīs būtu jāpakļauj tiesiskam regulējumam. Tomēr autore uzskata, ka nevar ignorēt faktu, ka no stalkerisma cieš arī vīrieši. Stalkerisma izplatība svārstās no 3 līdz 13% starp vīriešiem un 8 līdz 32% starp sievietēm, vidēji ar ilgumu divi gadi (*Häkkänen-Nyholm*).[610] Apzināts, ka 1 no 6 sievietēm un 1 no 19 vīriešiem piedzīvojuši stalkerismu, turklāt 1 no 5 sievietēm un 1 no 14 vīriešiem to piedzīvojis vecumā starp 11 un 17 gadiem. 46% upuru pārdzīvojuši vismaz vienu nevēlamu tādu kontaktu nedēļā, 11% bijuši vajāti/izsekoti piecus un vairāk gadus.[611]

Pēc autores domām, apspriežams jautājums ir par traucējošu uzvedības modeli, vajāšanu/izsekošanu jeb stalkerismu kriminalizēšanu. Autore ierosina KL XIV nodaļu, Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām, **papildināt KL ar 149.^{2} pantu, Personas vajāšana un izsekošana, šādā redakcijā: par prettiesisku darbību, kas saistīts ar citas personas vajāšanu un izsekošanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums (Stalkerisms).** Salīdzinoši var minēt, ka vajāšana/izsekošana jeb stalkerisms kā

[607] Violence against women: an EU-wide survey. Main results (skatīts 20.01.2015.). Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
[608] VP elektroniskais notikumu žurnāls (ENŽ)
[609] Eiropas Parlamenta 2011. gada 5. aprīļa rezolūcija par prioritātēm un pamatnostādņu izklāstu jaunai ES politikai vardarbības pret sievietēm apkarošanai (2010/2209(INI)). (skatīts 11.12.2013.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:296E:0026:0033:LV:PDF
[610] Brown, J.M., Walklate, S.L. Handbook on Sexual Violence. New York, Routledge, 2012, p. 162.
[611] Stalking fact sheet. (skatīts 25.09.2014.). Pieejams: http://www.victimsofcrime.org/docs/src/stalking-fact-sheet_english.pdf?sfvrsn=4

tīša, ļaunprātīga un atkārtota izsekošana un uzmākšanās citai personai ir aizliegts un sodāms vairākos ASV štatos. Kalifornijas Krimināllikuma 646.9.§ paredzēta atbildība par vajāšanu/izsekošanu (*Stalking)*.[612] Par tīšu, ļaunprātīgu un atkārtotu personas izsekošanu vai tīšu un ļaunprātīgu uzmākšanos citai personai, padarot draudus ticamus, ka personai ir pamatotas bailes par viņas vai viņas ģimenes drošību. Krimināltatbildība par vajāšanu ir paredzēta daudzu Eiropas valstu Krimināllikumos, piemēram, Beļģijas, Lielbritānijas, Horvātijas, Itālijas, Lihtenšteinas, Islandes un Nīderlandes Krimināllikumā.

3.4. Seksuālās uzmākšanās problemātika

Seksuālā uzmākšanās ir varas spēle, izmantojot seksualitāti. Termins „seksuālā uzmācība" radās 1947. gadā ASV, sākotnēji par seksuālu uzmākšanos tika uzskatīti tikai tie gadījumi, kad sievietes ir spiestas sniegt seksuālos pakalpojumus, lai nezaudētu darbu. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2002/73/EK paplašināja diskriminācijas jautājumu un 2. panta 2.punktā noteica seksuālās uzmākšanās definīciju. Seksuāla uzmākšanās – ja notiek jebkāda veida nevēlama, nedraudzīga un naidīga 1) vārdiska (verbāla), 2) nevārdiska (neverbāla) vai 3) fiziska un seksuāla rakstura rīcība, kuras mērķis vai sekas ir kādas personas cieņas aizskaršana, jo īpaši, ja tā rada: iebiedējošu, naidīgu, degradējošu, pazemojošu vai aizskarošu vidi. EK Civildienesta noteikumu 12. pantā noteikts ierēdnim atturēties no jebkura veida psiholoģiskas vardarbības vai seksuālās uzmākšanās.[613] Oksfordas juridiskajā vārdnīcā sniegts uzmākšanās jēdziens – aizliegta diskriminācijas forma, pamatojoties uz dzimumu, rasi, seksuālo orientāciju, ticību vai invaliditāti, kas notiek, kad persona ir pakļauta, tiek pārkāpts viņas gods, cieņa vai tiek izveidota iebiedējoša, pazemojoša vai aizvainojoša vide.[614] SDO par seksuālo uzmākšanos uzsver – lai gan viens gadījums ir pietiekams, seksuālā uzmākšanās bieži vien sastāv no atkārtotas nevēlamas, neatbalstītas (bez atbildes atstātas) vai uzspiestas darbības, kas var ļoti smagi ietekmēt cilvēku. Seksuālā uzmākšanās var ietvert pieskārienus, piezīmes, skatienus, izturēšanos, seksuāla rakstura jokus vai izmantot seksuāli orientētu valodu, mājienus par personas privāto dzīvi, norādes uz personas seksuālo orientāciju, insinuāciju ar seksuālu nozīmi, piezīmes par apģērbu vai attēlu, vai pastāvīgi glūnoši skatieni uz viņas/viņa ķermeni vai tā daļu.[615] Savukārt Vitorio Di Martino (*Vittorio Di Martino*)

[612] California Penal Code. (skatīts 25.09.2014.).
Pieejams: http://www.leginfo.ca.gov/.html/pen_table_of_contents.html
[613] (skatīts 12.04.2013.). Pieejams: http://europa.eu/epso/discover/careers/staff_regulations/index_lv.htm
[614] Oxford Dictonary of Law / edited by E.A. Martin. New York: Oxford Universitu Press Inc, 2009, p. 257
[615] Milczarek, M. Workplace Violence and Harassment: a European Picturep. 24. European risk observatory

skaidrojumā uzsvars tiek likts uz cietušā attieksmi. Tā ir nevēlama rīcība, ko cietušais uztver, kā seksuāla rakstura nosacījumu nodarbinātības jomā vai pamatoti var uztvert kā noziedzīgu nodarījumu, kas pazemo vai apdraud viņa labklājību.[616] Nodarbinātības jomā termins „vardarbība" aptver aizvainojošu, draudošu, fizisku vai psiholoģisku agresiju pret kādu no nodarbinātajiem tādā mērā, ka tiek apdraudēta viņa drošība, veselība vai labklājība. Apmēram 25% strādājošo pieredzējuši seksuālo uzmākšanos, speciālisti norādījuši, ka dzimuma kontekstā biežāk tiek pamanīta uzmākšanās sievietēm, sieviešu diskriminācija un ar to saistītie negatīvie veselības rezultāti, salīdzinot ar vīriešiem (*Marsch at el*).[617] Pētījums ES parādīja, ka 55% sieviešu Eiropā (vecumā no 15.gadiem) saskārušās ar seksuālo uzmākšanos darba vietā.[618] Tādējādi sievietes visbiežāk tiek asociētas kā seksuālās uzmākšanās upuri. Ļoti bieži uzmākšanās gadījumi tā arī paliek nerisināti. Tas skaidrojams ar cietušā bailēm – vai uzsāktais tiesas process beigsies, kā tas beigsies, un iespēju atkārtoti kļūt par upuri, kad šādas uzdrīkstēšanās dēļ turpmāk varētu būt grūti atrast citu darbu (jo īpaši mazpilsētās). „Dzimumu ne līdztiesība rada neelastīgu sabiedrību, kura nav spējīga mobilizēties jaunu pārbaudījumu un risinājumu meklējumu priekšā vai krīžu gadījumos."[619] Vardarbība sevī var ietvert gan mutisku, gan fizisku uzbrukumu, vai slēptākas darbības, piemēram, kolēģu darba nenovērtēšana vai sociāla izolācija.[620] Darba likuma 29. pants aizliedz atšķirīgu attieksmi – personas aizskaršana likuma izpratnē ir personas pakļaušana tādai no šīs personas viedokļa nevēlamai rīcībai, kas saistīta ar tās piederību pie noteikta dzimuma, tajā skaitā — seksuāla rakstura rīcībai, ja šādas rīcības mērķis vai rezultāts ir personas cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas, degradējošas vai aizskarošas vides radīšana. Plašajā ES Fundamentālo tiesību aģentūras veiktajā apsekojumā par vardarbību pret sievieti konstatēts, ka Latvijā no seksuālās uzmākšanās, vērtējot no 11 seksuālās uzmākšanās darbībām, cietušas 47% sieviešu un 40% sieviešu, vērtējot no 6 seksuālās uzmākšanās darbībām. Piemēram, nepatīkamus pieskārienus augumam,

---

report. 2010. (skatīts 2.02.2014.).
Pieejams: https://osha.europa.eu/en/publications/reports/violence-harassment-TERO09010ENC

[616] Di Martino, V. Relationship between work stress and workplace violence in the health sector, Geneva, 2003, ILO, ICN, WHO, PSI. p. 6. (skatīts 04.02.2014.).
Pieejams:http://www.conflictprofessional.com/admin/resourcecentre/docs/Di%20Martino%20WPV%20StressViolence.pdf

[617] Brown, J.M., Walklate, S.L. Handbook on Sexual Violence. New York, Routledge, 2012, p. 162.

[618] 2013 Report on the Application of the EU Charter of Fundamental Rights. European Commission, Brussels, 14.04.2014, p. 35.

[619] Kulitāne, I. Indivīds. Sabiedrība. Diskriminācija. 2006. gada 14. decembris. (skatīts 06.06.2011.).
Pieejams: http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/12622/

[620] Stress darbā jeb psihoemocionālie darba vides riska faktori. Nr. 22-2011. Rīgas Stradiņa Universitāte, 5 lpp.

apskaušanu vai skūpstīšanu piedzīvojušas 25% sieviešu.[621] Eiropas sociālie partneri atzīst, ka uzmākšanās un vardarbība potenciāli var ietekmēt jebkuru darbavietu un jebkuru darba ņēmēju neatkarīgi no uzņēmuma lieluma, darbības jomas, darba līguma vai attiecību veida. Tomēr dažās grupās un nozarēs risks var būt lielāks. Praksē tam nav pakļautas visas darbavietas un visi darba ņēmēji.[622] Piemēram, ilgu laiku bruņotie spēki bija specifiska sociāla vide, kurā sieviešu proporcija bija ievērojami mazāka. Speciālisti atzinuši, ka sieviešu skaita pieaugums militārajā dienestā atklāja seksuālās uzmākšanās problemātiku. Iespējams, vīrieši ar šādām darbībām cenšas akcentēt savu pārākumu (*Francke*). Pēc Pentagona aprēķiniem 82% sieviešu un 74% vīriešu, kuri atrodas militārajā dienestā, piedzīvojuši dažāda veida seksuāla rakstura pārinodarījumus (*Sciolino*).[623] Mičiganas Universitātes profesores Emīlija Leskinena, Lilija Kortina un D. Keibeta (*Emily A. Leskinen, Lilia M. Cortina, Dana B. Kabat*), analizējot divu veidu darba kolektīvus ASV, kuros pārsvarā strādā vīriešu kārtas pārstāvji, militārdienests (no tiem 9725 sievietes) un juridisko profesiju pārstāvji (no tiem 1425 sievietes), konstatēja piecus tipiskus uzmākšanās veidus: zemu viktimizāciju (seksistu uzvedība), dzimuma diskrimināciju (seksisms un rupja uzmākšanās), dzimuma diskrimināciju ar nevēlamu seksuālo uzmanību, vidēju viktimizāciju (ar visāda veida diskrimināciju), augstu viktimizāciju (biežu uzmākšanos). Vairums no uzmākšanas upuriem (90%) saskārās ar kādu no pirmajiem diviem tipiem, kur seksuāla diskriminācija noris bez acīmredzamas uzmākšanās.[624] Piemēram, ASV Federālajai vadībai un nodokļu maksātājiem seksuālās uzmākšanās izmaksas divu gadu laikā veidoja 300 miljonus dolāru zaudējumu, bet privātajā sektorā to zaudējumi vērtējami ap 1 biljonu dolāru.[625]

Būtībā seksuāla uzmākšanās ir jebkura nevēlama mutiska, nevārdiska vai fiziska uzvedības forma, kam ir seksuāls raksturs. Seksuāla uzmākšanās tiek definēta kā nevēlama seksuāla rakstura uzvedība. Nevēlama seksuāla uzvedība var iekļaut darbības, prasības, izteiktus vārdus, žestus; attēlu vai citu materiālu demonstrēšanu, rakstisku tekstu

[621] Violence against women: an EU-wide survey. Main results (skatīts 20.01.2015.).
Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
[622] Akule, D. Rokasgrāmata par Eiropas sociālo partneru darba programmas 2009.–2010. gadam un Eiropas sociālo partneru pamatnolīgumu īstenošanu un ieviešanu praksē. Latvijas Brīvo Arodbiedrību Savienība, SIA "Veiters Korporācija", 2010, 36 lpp.
[623] Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург, Издательство „Питер", 2000, часть 5,
[624] Redefining sexual discrimination. Law and Human Behavior, 5 August 2010. (skatīts 12.03.2012.).
Pieejams: http://www.springer.com/about+springer/media/springer+select?SGWID=0-11001-6-980421-0
[625] An Overview of Sexual Harassment. (skatīts 14.06.2013.).
Pieejams: http://www.infobarrel.com/An_Overview_of_Sexual_Harassment

izplatīšanu. Pētnieces Ieva Zaķe un Elīna Ālere[626] izdala vairākas iespējamās seksuālās uzmākšanās pakāpes: 1. Uzmācība: dzimumaizspriedumainas, aizskarošas piezīmes un uzvedība. 2. Pavedinoša uzvedība: nepieņemama, neuzbrūkoša, bet nekontrolēta uzvedība. 3. Seksuālā piekukuļošana: seksuālas darbības, vai arī citas ar seksu saistītas uzvedības pieprasīšana, solot par to atalgojumu. 4. Seksuālā kontakta uzspiešana: varmācīga seksuālās darbības pieprasīšana ar draudu lietošanu. 5. Seksuālo attiecību uzspiešana vai seksuāls uzbrukums: nopietns seksuāls uzbrukums pieskārienu, glāstu, apmīļošanas, apiešanās vai tieša seksuālā uzbrukuma formā. „Uzmākšanās notiek tad, ja viens vai vairāki darba ņēmēji vai vadītājs atkārtoti un apzināti tiek ļaunprātīgi izmantoti, apdraudēti un/vai pazemoti ar darbu saistītos apstākļos. Uzmākšanās un vardarbības pamatā ir vienas vai vairāku personu nepieņemama uzvedība, un tā var izpausties dažādos veidos, no kuriem daži ir vieglāk identificējami nekā citi. Darba vide var ietekmēt personu pakļautību uzmākšanās un vardarbībai"[627] Tās var būt dažādas un grūti identificējamas darbības. „Izšķirošā loma ir upura sajūtām. Šķietami pat visniecīgāko pāridarījumu var traktēt kā seksuālo uzmākšanos."[628] Tātad pamatā seksuālo uzmākšanos konstatē, vadoties tikai no upura izjūtām. Kaut gan ne vienmēr tā tiek atzīta, piemēram, Konetikutas Universitātes profesore Vikija V. Magleja (*Vicki J. Magley*) apzinājusi, ka daudzi sieviešu kārtas upuri apraksta seksuālo uzmākšanos kā incidentu, bet nedefinē to kā seksuālu aizskārumu (*sexual assault*).[629] Par seksuālo uzmākšanos var sākt runāt jau no apkārtējiem šķietami nenozīmīga brīža, piemēram, no ne visai pieklājīgām jeb frivolām sarunām un rupja, seksuāla zemteksta jokiem, neķītru anekdošu stāstīšanas. Piemēram, uzmākšanos vai pat vardarbību var īstenot viens vai vairāki vadītāji vai darbinieki, lai ietekmētu vai apdraudētu vadītāja vai darbinieka cieņu un veselību vai radītu naidīgu gaisotni darba vidē. Vašingtonas Universitātes dokumentā "Seksuālās uzmākšanās rokasgrāmata: atpazīšana un novēršana", kurā apkopoti ieteikumi seksuālās uzmākšanās atpazīšanai un novēršanai, minētas seksuālās uzmākšanās divas formas: naidīga vide un *quid pro quo* – "dots pret dotu" jeb seksuālo pakalpojumu pieprasīšana apmaiņā pret kādu palīdzību (tabula 3.3.1.). Galvenais seksuālās uzmākšanās raksturojums ir nevēlama uzmanības izrādīšana. Pat ziedi, mīlestības vēstules, tālruņa zvani, komplimenti var tikt atzīti par seksuālu uzmākšanos, ja tie ir

[626] Seksuālā uzmācība – parādība bez vārda./sast. Zaķe I., Ālere E. Rīga, Latvijas cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 1997, 7 lpp.
[627] Akule, D. Rokasgrāmata par Eiropas sociālo partneru darba programmas 2009.–2010. gadam un Eiropas sociālo partneru pamatnolīgumu īstenošanu un ieviešanu praksē. Latvijas Brīvo Arodbiedrību Savienība, SIA "Veiters Korporācija", 2010, 102 lpp.
[628] Rūķēna, K. Cik tālu var iet? // Latvijas Vēstnesis, 2006. gada 15.marts, Nr. 42 (70).
[629] Shoham, S.S., Knepper, P., Lett, M. International Hanbook of Criminology. Taylor&Francis Group, LLC, 2010, 268.

negribēti un nepatīkami. No saskarsmes psiholoģijas viedokļa ir vērā ņemams pasaulslavenas ekspertes Leilas Laundesas (*Leil Lowndes*) skaidrojums: „97,7% vīriešu visā pasaulē neprot uztvert sieviešu raidītos nepārprotamos signālus, kas liecina par ieinteresētību vai gluži pretēji – pilnīgu intereses trūkumu. Katras sievietes personīgās telpas robežas ir atšķirīgas, un ielaušanās šajā sakrālajā teritorijā bez "ielūguma" liek viņai justies tā, it kā uzbruktu no slēpņa."[630] 3.4.1. tabula

Seksuālās uzmākšanās formas[631]

	Naidīga vide	**Dots par dotu** (*Quid pro Quo*)
Definīcija	Nepatīkama vai nevēlama uzvedība darba vai mācību vidē, kuras pamatā ir seksuāla rakstura darbības, kas: • traucē • iebiedē • apvaino upuri	Pieprasa seksuālas dabas pakalpojumus apmaiņai pret: • palīdzību nepazaudēt darbu vai iegūt paaugstinājumu; • palīdzību saņemt labu atzīmi vai rekomendāciju
Uzmākšanās veicējs var būt	Vadītājs, akadēmiskais personāls, studiju biedrs, darba kolēģis, students, darbinieks, klients pārdevējs vai pircējs	Vadītājs, akadēmiskais personās, persona ar varu, ietekmi nodarbinātībā vai mācību procesā
Mērķis var būt	Ne tikai pats upuris, bet ikviens, kurš strādā vai mācās	Norādīts uzmākšanās mērķis
Nevēlama darbība	Upuris to uzskata par uzbrūkošu vai nepatīkamu	Upuris nevēlas to, un uzmanības izrādīšana ir kā aizskārums
Piemēri	Daudzreizējs: • nepelnīts pazemojums, komentārs par sievieti vai vīrieti, kas nav saistīts ar klases, studiju vai darba pienākumu veikšanu; • nepatīkama un nevēlama seksuāla uzmanība (komentāri, jautājumi par personīgo seksuālo dzīvi) • nepatīkami un netaktiski komentāri par personas seksuālo dzīvi un vēlmēm, negribēts fizisks seksuāla rakstura kontakts (saskarsme), tīšs personas aizskaršanas gadījums.	Priekšlikums, ka iesaistīšanās seksuālā rakstura kontaktā var uzlabot – • darbinieka iespēju paaugstināšanai amatā • studenta iespējas iegūt labu atzīmi. • Vai draudi, ka atteikšanās rezultātā sagaidāms nelabvēlīgs darbības rezultāts.

Seksuālās uzmākšanās pamatā ir arī varas un agresijas izpausme, piemēram, upura pazemošana, dominēšana un ļaunprātīga tā izmantošana. Kopumā tā ir rīcība, kura iebiedē un pakļauj cietušo personu. Seksuālā uzmākšanās ietver sevī vardarbību vai iebiedēšanu, tādējādi ir „varas un apspiešanas mehānisms", kura nolūks ir vara un kontrole pār upuri. Cietušā pakļaušanās tiek panākta piespiedu kārtā ar vardarbību (agresiju) vai tās draudiem. Cietušajam no seksuālas uzmākšanās rodas dažādas negatīvas sajūtas un neērtības – sajūtas bikli un apmulsuši, nevēlas runāt par savām izjūtām, sāk izvairīties no kontaktiem ar apkārtējiem.

Daudzviet, arī Latvijā, statistikas dati neuzrāda vardarbības gadījumus darbavietā ne konkrētās jomās, ne valstī kopumā. Dažādu aptauju un pētījumu rezultāti apliecina šīs negācijas augsto noklusētības un ne atpazīstamības līmeni. Piemēram, Latvijā 2005. gadā

[630] Laundesa, L. Slepenie seksuālie signāli. Rīga, Jumava, 2009, 6. un 165. lpp.

[631] Sexual Harassment: Quidance Regarding Recognition and Prevention.//The George Washinton University (skatīts 13.06.2013.).
Pieejams:http://search.gwu.edu/search?q=Sexual+harassment&site=www&btnG=Search&spell=1&client=gw_main_VCM&proxystylesheet=phase2fe&output=xml_no_dtd&ulang=lv&sort=date%3AD%3AL%3Ad1&entqr=0&entqrm=0&entsp=a__gw_main_VCM&oe=UTF-8&ie=UTF-8&ud=1

bija izskatītas divas lietas par seksuālo uzmākšanos darbavietā, no kurām vienā panākts mierizlīgums. Ziņojumā par cilvēktiesību stāvokli 2011. gadā[632] vērsta uzmanība uz seksuālās uzmākšanās izplatību un latentāti. Tomēr gada laikā Tiesībsarga birojs sūdzības par šādiem gadījumiem nebija saņēmis, kas daļēji izskaidrojami ar šādu incidentu reģistrēšanas procesu, kā arī kultūras faktori kavē personas iesniegt sūdzības par seksuālu uzmākšanos. Pētījuma par dzimumu līdztiesības principu ievērošanu vietējās pašvaldībās rezultāti ataino, ka 54,5% vīriešu un 43,5% sieviešu nevarēja noformulēt savu viedokli par seksuālo uzmākšanos darbavietā, 11,4% vīriešu un 5,6% sieviešu uzskata, ka darbavietās pastāv seksuālās uzmākšanās problēma. Saskaņā ar Eiropas fonda darba un dzīves apstākļu uzlabošanu pētījums atklāj, ka desmitā daļa darbinieku Eiropā sūdzas par uzmākšanos darbavietā. Latvija un Grieķija ir vienīgās ES valstis, kurās par uzmākšanos sūdzējušies vairāk vīriešu nekā sieviešu. Slovākijā un Maltā upuru skaits abu dzimumu vidū ir vienāds. Cits pētījums apliecina, ka no seksuāla uzmākšanās cieš 35% pusaudžu, kuri strādā nepilnu darba dienu. Vācijā veiktās aptaujas dati liecina, ka 72% aptaujāto sieviešu vismaz vienreiz pieredzējušas seksuālu uzmākšanos darbavietā. 84% sieviešu pieredzējušas uzmācīgus skatienus, svilpienus, seksuāli vērtējošus skatienus; 81% nepiedienīgus jokus; 70% šķietami nejaušus pieskārienus ķermenim; 56% nepiedienīgas piezīmes par figūru un seksuālo uzvedību privātajā dzīvē; 35% nevēlamus ielūgumus ar viennozīmīgu nolūku; 33% pliķus vai kniebienus gurnos; 33% pornogrāfiskus attēlus darbavietā; 22% negaidītus pieskārienus pie krūtīm; 15% uzspiestus skūpstus; 14% telefona sarunas jeb vēstules ar seksuāliem mājieniem; 12% dzimumattiecību pieprasīšanu; 7% profesionālo priekšrocību piedāvāšanu, pieprasot seksuālu pretimnākšanu; 5% draudēšanu ar profesionāliem zaudējumiem seksuāla noraidījuma gadījumā; 3% dzimumorgānu aizskaršanu; 3% seksuālu darbību uzspiešanu.[633] Ikdienā seksuālo uzmākšanos saista ar heteroseksuālu personu, bet prakse un dažādi ārvalstu pētījumi liecina, ka ir lietas, kurās uzmākšanās upuris un uzmākšanās veicējs ir tā paša dzimuma persona. Amerikā katru gadu apmēram 10 000 sieviešu un daži tūkstoši vīriešu paziņo par uzmākšanās gadījumiem skolās un darbavietā. 70-ajos gados Amerikā[634] pētnieki novērtēja, ka puse sieviešu darbavietā var kļūt par seksuālās uzmākšanās upuriem. Cits pētījums parādīja, ka 50%–80% sieviešu ir

[632] ASV valsts Departamenta Ziņojums par cilvēktiesību stāvokli 2011. (skatīts 04.04.2013.).
Pieejams: http://photos.state.gov/libraries/latvia/5/Reports/HRR_2011_LV.pdf
[633] Seksuālā uzmākšanās darbavietā – kā tai pretoties. (skatīts 12.02.2012.).
Pieejams: http://woman.delfi.lv/relationships/couple/article.php?id=9111793].
[634] Federālās tiesas Amerikā līdz 70-tajiem gadiem neatpazina un neatzina seksuālo uzmākšanos kā diskrimināciju pēc dzimuma formu. Tāpēc, ka šī problēma sākotnēji bija uztverta un atpazīta kā vienkāršs flirts darba vietā. Tagad aizskartā persona var vērsties tiesā saskaņā ar 1964.gada Civiltiesību likumu VII nodaļu (*Title VII of the Civil Right Act of 1964*), kas aizliedz diskrimināciju darba vietā.

cietušas no seksuālās uzmākšanās.[635] ASV speciālisti norāda, ka vismazāk aizsargātas, ir sievietes, kuras strādā uzņēmumos ar vīriešu kārtas darbinieku dominanci. Šajā situācijā, vīrieši parasti izmanto seksuālu uzmākšanos kā līdzekli, neļaujot sievietēm virzīties uz augšu pa karjeras kāpnēm. Saskaņā ar ASV Vienlīdzīgo nodarbinātības iespēju komisijas datiem, kopš ekonomikas recesijas sākuma, ASV arvien vairāk sūdzību par seksuālu uzmākšanos darbavietā tiek saņemtas no vīriešiem. 2009. gadā komisija no vīriešiem saņēmusi 2094 sūdzības jeb 16,4% no visa sūdzību kopskaita. Salīdzinoši 2006. gadā vīrieši bija 1869 iesniegto sūdzību autori, kas togad bija 15,4% no sūdzību kopskaita.[636] ASV eksperti uzskata, ka daudzi gadījumi, kad vīrieši pieredz seksuālu uzmākšanos darbavietā, netiek izpausti, jo šādas situācijas tiek uzskatītas par apkaunojošām. Vairumā gadījumu, kad lieta tiek virzīta izskatīšanai tiesā, apkārtējie nespēj izjust līdzjūtību pret vīrieti. Pretēji tas ir gadījumos, ja cietusi sieviete, jo viņa nespēj aizsargāties no vīriešiem. Jānorāda, seksuāla uzmākšanās ir aktuāla problēma arī skolas vidē. ASV 80. gadu beigās veiktajā pētījumā "Naidīgais gaitenis" (*Hostile Hallways*) par seksuālo uzmākšanos skolā, aptaujājot skolniekus, 85% meiteņu un 76% zēnu ziņoja par seksuālās uzmākšanās gadījumiem. Dažreiz tas var sākties arī agrāk, piemēram, sešus gadus vecai meitenei skolas autobusā vairāki zēni atkārtoti izteica neķītrus, piedauzīgus piedāvājumus, kā arī piedāvāja veikt orālo seksu.[637] Īrijas valdības atskaitē "Skolas un vienlīdzīgās tiesības" („*Schools and Equal Acts*") minēts, ka skolas direktori, skolotāji vai citi atbildīgi skolas darbinieki nedrīkst uzmākties vai seksuāli uzmākties skolēniem vai jebkurai citai personai, kas atrodas skolā.[638]

Var piekrist viedoklim, ka nevar uzskatīt par izvarošanu gadījumu, ja vainīgais, pieprasot dzimumaktu, prasības neizpildes gadījumā draud atbrīvot cietušo no darba, pazemināt amatā vai nodarīt citu kaitējumu.[639] Vainīgais, biedējot, izdarīt kaut ko nepatīkamu vai ar nevēlamu seku iestāšanos, ievieš bailes cietušajam. Tādā veidā pielieto psihisko vardarbību, kura būtu kvalificējama kā seksuālā uzmākšanās. Autores skatījumā vardarbības ietekme, tās kaitīgums un viktimizācijas sekas ir noziedzīgas, tādējādi

[635] Boland, M.L. Sexual Harassment in the Workplaces. Naperville, Illinois, Sphnit Publishing, AN Imprint of Sourcebook, Inc, 2005, Preface.
[636] Vairāk vīriešu sūdzas par seksuālu uzmākšanos. (skatīts 13.06.2013.).
Pieejams:LETA/woman.delfi.lv/relationships/sex/asv-vairak-viriesu-sudzaspar-seksualu-uzmaksanos-darbavieta.d?id=30804285
[637] Boland, M.L. Sexual Harassment in the Workplaces. Naperville, Illinois, Sphnit Publishing, AN Imprint of Sourcebook, Inc, 2005, Chapter one, p. 4.
[638] Plašāk skatīt: Kipāne, A. Seksuālās uzmākšanās problemātika // Rīgas Stradiņa uuniversitātes Zinātniskie raksti. 2011. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. RSU, 2012, 197. lpp.
[639] Mežulis, D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 313. lpp.

pamatoti būtu atbildību par seksuālo uzmākšanos noteikt KL un proti, par seksuāla rakstura uzmākšanos izmantojot dienesta vai pakļautības attiecības. Konkrēti piemēri, kas noder krimināltiesiskajai salīdzināšanai: Spānijas KK „tas, kurš veic seksuāla rakstura uzmākšanos savā vai trešās personas labā, izmantojot dienesta vai citu analoģisku stāvokli, prezumējot vai tieši norādot upurim uz iespējamo kaitējumu tā likumīgajiem centieniem attiecīgajā jomā gadījumā, ja tas atteiksies pakļauties, sodāms kā seksuālas vajāšanas izdarītājs ar arestu uz laiku no divpadsmit līdz divdesmit četrām brīvdienām vai ar naudas sodu sešu līdz divpadsmit mēneša darba algu apmērā (184.pants).[640] Albānijas KK 105.pantā ir noteikta atbildība par dzimumsakariem, ļaunprātīgi izmantojot amatu vai pakļautības attiecības – sodāmas ar trīs gadu cietumsodu.[641] Lietuvas KK ir noteikta atbildība par seksuālo uzmākšanos, ar to saprot uzmākšanos ar vulgārām darbībām, priekšlikumiem vai piedāvājumiem personai, kas ir atkarīga sakarā ar dienesta vai citādā veidā, nolūkā panākt seksuālus kontaktus vai apmierinājumu.[642] Šveices KK[643] nosaka atbildību par personas pamudināšanu izdarīt seksuālas darbības vai paciest tās, izmantojot grūto stāvokli vai atkarību sakarā ar darbu vai citādā veidā pamatotu atkarību. Autore ierosina **papildināt KL ar 159[1] pantu, Seksuāla uzmākšanās**, šādā redakcijā: **par seksuālo uzmākšanos, ar iebiedēšanu vai nevēlamiem piedāvājumiem personai, kas ir atkarīga sakarā ar dienesta stāvokli vai darba attiecībām, nolūkā panākt uzspiestu un negribētu seksuālu kontaktu.**

3.5. Cilvēku tirdzniecība kā seksuālās vardarbības izpausme

Ne mazāk kaitīga, globāla, sarežģīta, sociāla un krimināla problēma ir cilvēku tirdzniecība. Eiropola direktors Robs Vainvraits *(Rob Wainwright)* nelegālās imigrācijas un cilvēktirdzniecības novēršanas un ierobežošanas darba atskaitē ir akcentējis, ka cilvēka tirdzniecības ierobežošana ir prioritārs noziedzīgs nodarījums Eiropas telpā.[644] 2013. gada EK ziņojumā par cilvēku tirdzniecību Eiropā norādīts, ka personu skaits, kuri kļuvuši par cilvēku tirdzniecības upuriem ES vai tās iekšienē, laika posmā no 2008. līdz 2010. gadam,

[640] Spānijas Krimināl kodekss // Liholaja, V. Krimināl atbildība Latvijā un Spānijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002, 110. lpp.
[641] Criminal Code of the Republic of Albania. (skatīts 13.11.2014.)
Pieejams: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm
[642] Šveices Krimināl kodekss// Krastiņš, U., Liholaja, V. Salīdzināmās Krimināltiesības. Latvija, Austrija, Sveice, Vācija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2006, 387. lpp.
[643] Šveices Krimināl kodekss. (193.pants. Grūta stāvokļa izmantošana) // Krastiņš, U., Liholaja, V. Salīdzināmās Krimināltiesības. Latvija, Austrija, Sveice, Vācija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2006, 388. lpp.
[644] Wainwright, R. Director of Europol on "Preventing and Curbing Illegal Immigation and Trafficking in Human beings in European Union". (skatīts 25.10.2013.). Pieejams: https://www.europol.europa.eu/

ir palielinājies pa 18%. Tomēr par 13% samazinājies notiesāto skaits.[645] Jaunākajā Eurostat ziņojumā „Cilvēka tirdzniecība" apzināts, ka pēdējo trīs gadu laikā ES reģistrēti vairāk nekā 30 000 cilvēka tirdzniecības gadījumu. Ziņojumā teikts, ka 80% upuru ir sievietes (jeb 24 000), vīrieši 17%, meitenes 12% un zēni – 3%, bet 69% (jeb 20 700) gadījumu tirdzniecības upuri tikuši seksuāli izmantoti, starp tiem 1000 bērnu (3,33%).[646] Starptautiskie statistikas dati parāda ievērojamus cilvēktirdzniecības apjomus: ik gadu par cilvēku tirdzniecības upuriem kļūst 2,45 miljoni cilvēku, lielāko daļu veido sievietes un bērni. 32% tiek nodarbināti piespiedu kārtā arī kā nelegāls vai nepietiekoši apmaksāts darbaspēks lauku saimniecībās un privātās mājsaimniecībās. 43% cilvēku tirdzniecībā cietušo tiek izmantoti seksuālo pakalpojumu sniegšanai, 98% gadījumu piespiedu kārtā komerciālos nolūkos seksuāli tiek izmantotas sievietes un meitenes.[647] Rietumeiropā par cilvēku tirdzniecības un seksuālas ekspluatācijas upuriem kļūst vairāk nekā 500 000 sieviešu no Centrālās un Austrumeiropas, katru gadu par cilvēku tirdzniecības upuriem kļūst aptuveni 2000 Baltijas valstu iedzīvotāju.[648] Katru gadu tūkstošiem vīriešu, sieviešu un bērnu valsts vai ārpus tās robežām cieš no cilvēku tirgotājiem. „Integrācijas procesi, kas aktīvi attīstās mūsdienu pasaulē, pakāpeniski mazina valsts robežu nozīmi, padara tās atvērtākas starptautiskajai saskarsmei. Rada arī jaunas sabiedriskās problēmas, īpaši aktuāls pēdējos gados ir tradicionālās noziedzības pieaugums."[649] No visiem konstatētajiem cilvēku tirdzniecības gadījumiem pasaulē 55%–60% upuru ir sievietes, no visiem upuriem kopā sievietes un meitenes veido 75%. Divdesmit septiņi procenti upuru no visiem atklātajiem gadījumiem ir bērni. No katriem trim cietušajiem bērniem divas ir meitenes un viens ir zēns.[650] Salīdzinoši niecīgs ir vīriešu cietušo skaits, piemēram, EDSO valstīs no visu upura skaita 2% ir vīrieši, kuri iesaistīti ekspluatācijā.[651]

Cilvēku tirdzniecība tiek definēta kā personu inkongruenta iegūšana, piemēram, ar

[645] 2013.gada Eiropas Komisijas ziņojums. Cilvēku tirdzniecība: cietušo skaits ES palielinās, bet dalībvalstis vilcinās reaģēt. (skatīts 06.12.2013.). Pieejams:http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_lv.htm

[646] No upuriem 2/3 ir ES pilsoņi, starp cietušajiem arī ir Ķīnas, Nigērijas, pilsoņi. No 2000. līdz 2012. gadam ES valstīs pie atbildības sauktas 8551 persona, no tām 3876 ir paziņots notiesājošs spriedums. Trafficking in human beings. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, p. 4.

[647] Cilvēku tirdzniecība. (skatīts 12.11.2013.). Pieejams: www.cilvektirdznieciba.lv/index.php?id=68.

[648] Informatīvais ziņojums "Cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu, tirdzniecības problēma Latvijā. (skatīts 10.11.2012.) Pieejams: www.lm.gov.lv/upload/dzimumu.../lmzinoj_par_cilv_tirdzn1.doc

[649] Vilks, A. Eiropas Savienības kopējā krimināltiesiskā politika: ieskats vēsturē un attīstības perspektīvas // Rīgas Stradiņa Universitātes Zinātniskie raksti. 2007. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, 2008, 20. lpp.

[650] Global Report on Trafficking in Persons 2012. (skatīts 31.07.2013.). Pieejams: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf

[651] Тюрюканова, Е. Принудительный труд в современной России. Нерегулируемая миграция и торговля людьми. Москва, 2004, с. 18.

spēku, krāpšanu vai maldināšanu, kuras mērķis ir personas ekspluatācija.[652] Tas nozīmē personu izmantošanu dažādām seksuālas ekspluatācijas formām, piespiedu darbu vai pakalpojumus (piemēram, mājsaimniecībā, lauksaimniecībā, rūpnīcās, šahtās u. tml.), kā arī verdzību un orgānu izņemšanu. Tomēr jāuzsver, ka lielākā daļa cilvēku tirdzniecības problēmu attiecas tieši uz cilvēku pārdošanu izmantošanai prostitūcijā vai citiem seksuālas ekspluatācijas veidiem. Gandrīz katra pasaules valsts ietekmē cilvēka tirdzniecību, vai nu kā izcelsmes valsts, tranzīta valsts vai galamērķis. 2014. gada Pasaules ziņojumā par cilvēku tirdzniecību[653] norādīts, ka visā pasaulē konstatēti 152 dažādu tautību cietušie no 124 valstīm. No visiem pasaulē konstatētajiem cilvēku tirdzniecības gadījumiem 53% saistīti ar seksuālu izmantošanu, bet piespiedu darbs – 36%, kuru apjoms pēdējos četros gados ir dubultojies. Cilvēku tirdzniecība seksuālai izmantošanai vairāk izplatīta Eiropā un Centrālajā Āzijā. Cilvēku tirdzniecību piespiedu darbam arvien biežāk atklāj Tuvajos Austrumos un Klusā okeāna reģionā. Amerikas kontinentā minētie veidi izplatīti vienādās proporcijās.[654]

Cilvēku tirdzniecība ir „ļoti dinamisks rūpals. Tās organizētāji īsteno savus noziedzīgos nodomus, veiksmīgi pielāgojoties visiem tiesībsargājošo iestāžu pretpasākumiem un ar nepārspējamu izdomu meklējot jaunus veidus, kā turpināt noziedzīgās darbības."[655] Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras prokuroram Aivaram Bergmanim ir kāds skaudrs ilustratīvs piemērs par to, kā sieviešu vēlmi kļūt par prostitūtām izmanto noziedzīgā pasaule. *Daugavpils meitenes, arī nepilngadīgās, nonāca Rīgā un kļuva par klasiskiem cilvēku tirdzniecības upuriem. Viņas sita, izvaroja, iebiedēja, iebaroja ar narkotikām un lika gulēt ar jebkuru, pusi nopelnītā atņemot. Viena no meitenēm, kuru noziedznieki tiesībsargu acīs veikli padarīja par grupas vadoni, izdarīja pašnāvību. Otrai, kura bailēs no varmākas darbam sameklēja vēl divas nepilngadīgās, par nodarīto draud 10 gadu cietumsods*.[656] Cilvēku tirdzniecības novēršanā svarīga nozīme ir cilvēku tirdzniecības definīcijai. Ar tās palīdzību noteikta rīcība tiek

[652] UNODC on human trafficking and migrant smuggling. (skatīts 31.07.2014.).
Pieejams: http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html?ref=menuside – Vienu cilvēku var pārdot par vismaz 1000 USD, no „upura kā preces apgrozību" cilvēku tirgotājs gūst apmēram 250 000 USD.
[653] Global Report on Trafficking in Persons 2014. (skatīts 05.03.2015.).
Pieejams: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014_full_report.pdf
[654] Global Report on Trafficking in Persons 2012. (skatīts 31.07.2013.).
Pieejams: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf
[655] Cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšana. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2005, 2. lpp.
[656] Lūse, L. Prostitūcija Latvijā: problēmas un risinājumi. (skatīts 16.08.2012).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=206804

klasificēta kā noziedzīgs nodarījums.[657] Visplašāk lietotā un valstu nacionālajos tiesiskajos regulējumos piemērotā definīcija ir ANO cilvēku tirdzniecības definīcija. Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkos izdarīta cilvēku savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana, izmantojot spēku, draudus vai citu piespiešanu, aizvešanu ar varu, krāpšanu, maldināšanu vai citas viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī, dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu. Latvijai ir saistoši vairāki starptautiskie tiesību akti, kas attiecas uz cilvēku tirdzniecības apkarošanu.[658] Tiesību aktos noteikts, ka sodāmas ir visas to definīcijās noteiktās darbības un sodāma ir jebkura šīs ķēdes posma darbība – sākot ar personas sākotnēju vervēšanu līdz pat brīdim, kad ir sasniegts attiecīgais nodoms vai rezultāts – upura personas vai darba ekspluatācija. Raksturojot Latvijas situāciju, tiek norādīts, ka vairums upuru ir jaunas sievietes, kuras individuāli pircēji, suteneri un cilvēku tirgotāji vervē, transportē, pārdod un izmanto seksuālas ekspluatācijas, piespiedu darba un fiktīvo laulību slēgšanas nolūkos. Latvijas valsts piederīgie galvenokārt nonāk ekspluatējošos apstākļos Īrijā, Lielbritānijā, Vācijā, Nīderlandē, Grieķijā, Beļģijā un Zviedrijā.[659]

EP Konvencija[660] paredz, ka cilvēku tirdzniecība nozīmē personu savervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, slēpšanu vai saņemšanu, lietojot draudus vai spēku, vai arī citus piespiešanas, aizvešanas, krāpšanas, maldināšanas, ļaunprātīgas izmantošanas veidus vai izmantojot personas neaizsargātības stāvokli[661], vai arī dodot vai saņemot materiāla, vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas, kura kontrolē citu personu, piekrišanu ekspluatēšanas nolūkā. Direktīvā 2011/36/ES[662] ir atzīts, ka cilvēku tirdzniecība ir parādība, ko raksturo dzimumu aspekts, un ka sieviešu tirdzniecība un vīriešu tirdzniecība bieži notiek atšķirīgos nolūkos. Atkarībā no attiecīgās nozares var būt atšķirīgi

[657] Sadarbība cilvēku tirdzniecības novēršanai. Situācijas analīze un nacionālās sadarbības optimālais modelis/autoru kolektīvs. Rīga, Iekšlietu ministrija, 2007, 5. lpp.

[658] ANO Konvencija par tirdzniecības ar cilvēkiem un citu prostitūcijas ekspluatācijas izskaušanu; ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzīb. Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to; EP rekomendācija R(2000)11 Cilvēku tirdzniecība seksuālas izmantošanas nolūkos, ES Padomes Pamatlēmums 2002/629/TI par cilvēku tirdzniecības apkarošanu.

[659] Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (informatīvā daļa). (skatīts 14.01.2014.).
Pieejams:http://www.iem.gov.lv/lat/nozare/Cilvektirdzniecibas_noversana/files/text/IeMPamn_07062013_CT.pdf

[660] Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. 4. pants. Latvijas Vēstnesis, Nr. 23 (3807), 12.02.2008., Nr. 23 (3807).

[661] Neaizsargātības stāvoklis nozīmē situāciju, kad personai nav citas īstas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties attiecīgajai ļaunprātīgajai izmantošanai.

[662]Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (skatīts 16.08.2012.).
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:LV:PDF

virzītājspēki, piemēram, cilvēku tirdzniecība seksa industrijas vajadzībām vai ekspluatācijai tādās jomās kā būvdarbi, lauksaimniecība vai mājkalpība. Ekspluatācija ietver, kā minimumu, citu personu prostitūciju vai citas seksuālās ekspluatācijas formas, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību vai verdzībai līdzīgas formas, kalpību vai orgānu izņemšanu. Ekspluatācijā iesaistītās personas tiek ekspluatētas visdažādākajos veidos: lauksaimniecībā, apkalpojošā sfērā, ogļu raktuvēs, zivsaimniecībā, seksuālās ekspluatācijas nolūkos, nelegālā adopcijā, orgānu tirdzniecībā un citur.

EP Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību attiecas uz visiem cilvēku tirdzniecības veidiem – valsts iekšienē veiktiem vai starptautiskiem, ar organizēto noziedzību saistītiem vai ar to nesaistītiem. Bērna (jebkuru personu, kas ir jaunāka par astoņpadsmit gadiem) savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana vai saņemšana ekspluatēšanas nolūkā ir uzskatāma par „cilvēku tirdzniecību", pat ja tā neietver nevienu no konvencijā izklāstītajiem līdzekļiem. Personas, kas nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu, nosūtīšana uz ārvalstīm jebkāda veida seksuālai izmantošanai, pat ar tās piekrišanu, veido KL 154.[1] pantā paredzētās cilvēku tirdzniecības sastāvu un atkarībā no cietušā vecuma kvalificējama saskaņā ar kvalificējošo pazīmi. Pilngadīgu cilvēku tirdzniecības upuru piekrišana netiek ņemta vērā. Ja ir ticis pielietots jebkurš no šādiem līdzekļiem – spēka pielietošana un draudi vai arī citas piespiešanas, aizvešanas ar varu, krāpšanas, maldināšanas formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu.[663] EP Rekomendācijā dalībvalstīm „Par cilvēku tirdzniecību seksuālās izmantošanas nolūkā"[664] dots skaidrojums: „cilvēku tirdzniecība seksuālās izmantošanas nolūkā apzīmē personas vervēšanu, ko veic viena vai vairākas fiziskas vai juridiskas personas un/vai organizācijas, kas nodarbojas ar personu izmantošanu, importu vai migrāciju – legālu vai nelegālu, pat gadījumos, kad šīs personas piekritušas viņu seksuālai izmantošanai, cita starpā arī piespiedu kārtā, tai skaitā, lietojot vardarbību vai iebiedēšanu, krāpšanu, pārsniedzot amata pilnvaras vai izmantojot personas neaizsargātību". Viltus tiek skaidrots kā otras personas prettiesīgs maldinājums, lai viņu piedabūtu izdarīt viņas interesēm pretēju darbību vai atturēties no tās. Šantāža – draudi izpaust par cietušo vai viņa tuviniekiem apkaunojošas ziņas, kuras šīs personas vēlas turēt

[663] ANO Konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to.
[664] Eiropas Padomes Ministru komitejas 2000.gada 19.maija Rekomendācija dalībvalstīm R92000 11 „Par cilvēku tirdzniecību seksuālās izmantošanas nolūkā" un to paskaidrojošais memorands. (skatīts 12.12.2014.). Pieejams: http://www.coedriga.lv/tulkojumi/MKRek/R11(2000).htm.

slepenībā. KL 165.[1] panta izpratnē personas ekspluatācija tiek saistīta tikai ar tās seksuālo izmantošanu. Šis Krimināllikuma pants tiek piemērots tajos gadījumos, kad personu vervētāji personas nosūtīšanai seksuālai izmantošanai neizmanto nekāda veida vardarbību, viltu vai piespiešanu, tādējādi neiestājoties cilvēku tirdzniecības sekām. Profesore Valentīna Liholaja raksta, „165.[1] pantā pēc būtības ir kriminalizēts viens no tās paveidiem, kad atšķirībā no 154.[1] panta personas ekspluatācija tiek saistīta tikai ar tās seksuālo izmantošanu, turklāt ar šīs personas piekrišanu. Nevar neatzīmēt arī to, ka, reglamentējot Krimināllikumā atbildību par cilvēku tirdzniecību, ir pieļauta zināma šo abu normu dublēšanās, it īpaši attiecībā uz nepilngadīgo vai mazgadīgo."[665] Personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai ir jebkāda rīcība, kas veicina legālu vai nelegālu izbraukšanu no valsts vai iebraukšanu valstī, tranzītu vai uzturēšanos ārvalstī, nesaistot nozieguma pabeigšanas brīdi ar nosacījumu, ka personai arī jāierodas ārvalstī seksuālai izmantošanai, nemaz jau nerunājot par seksuālo pakalpojumu sniegšanu pēc ierašanās nosūtīšanas vietā. VP apkopotā informācija parāda, ka personu vervēšana nosūtīšanai seksuālai izmantošanai notikusi, balstoties uz savstarpējās materiālās izdevības principu ar perspektīvu, ka savervētās personas, lai nopelnītu, regulāri atgriezīsies prostitūcijai ārzemēs.[666] Piemērs, *sadarbojoties ar policijas partneriem ārpus Latvijas, Starptautiskajā lidostā „Rīga" Valsts policijas darbinieki aizturēja vīrieti, kas tiek turēts aizdomās par divu sieviešu vervēšanu, lai tās nodarbotos ar prostitūciju Vācijā. Aizturētais vīrietis Latvijā vervēja sievietes, organizēja tām lidojumu uz Vāciju, kur tām bija jānodarbojas ar prostitūciju. Iespējams, sievietes ir zinājušas, ar ko viņam būs jānodarbojas, un par to viņām tika piedāvātas lielas naudas summas*.

Tieši seksuālā ekspluatācija ir viens no cilvēku tirdzniecības galvenajiem mērķiem, taču ar to tiek saprastas vairākas darbības: pornogrāfisku materiālu izgatavošana; striptīzdejas; sekšsovi dzīvajā ēterā; seksuāla uzmākšanās; iesaistīšana prostitūcijā; sekstūrisms; militārā prostitūcija; attēlu ievietošana internetā seksuālu vēlmju apmierināšanai.[667] Pēc ANO aprēķiniem katru gadu pasaulē notiek vairāk nekā 4 000 000 cilvēku pārvietošanu uz ārzemēm nolūkā izmantot viņus piespiedu darbā, kas noziedzīgajai pasaulei nodrošina aptuveni 7 000 000 000 dolāru lielu peļņu gadā. Seksuālās ekspluatācijas upuri ir dažādas rases, vecuma, dzimuma, sociālā slāņa, seksuālās

[665] Cilvēku tirdzniecības noziegumi: būtība un tiesību prakse // Jurista vārds, 2006. gada 28. marts, Nr.13 (416).
[666] VP uzsākusi 21 kriminālprocesu par personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai. VP apkopotā statistika par 2011.gadu.
[667] Celmiņa, E., Krasovska, J., Zālītis K. Cilvēku tirdzniecības novēršana. Metodiskais materiāls darbam ar jauniešiem. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2005, 19. lpp.

orientācijas un dažādu kultūru un ekonomisko rajonu iedzīvotāji. Tomēr vairums upuru ir jaunas sievietes, kuras individuāli pircēji, suteneri un cilvēku tirgotāji vervē, transportē, pārdod un izmanto seksuālas ekspluatācijas nolūkos. Atrodami dati, kas norāda, ka 2010. gadā no identificētajiem cilvēku tirdzniecības upuriem, 79% tikuši seksuāli izmantoti, 18% pakļauti piespiedu darbam un 3% citiem izmantošanas veidiem. No šiem upuriem 66% bijušas sievietes, 13% – meitenes, 12% – vīrieši, 9% – zēni.[668] Daļa sieviešu, atsaucoties darba piedāvājumiem ārzemēs, apzinās, ka tiks iesaistītas seksuālu pakalpojumu sniegšanā, arī šīs sievietes, nonākot nekontrolētas vardarbības situācijā bez jebkādām cilvēktiesībām, kļūst par upuriem jeb preci, kas nes milzu peļņu organizētās noziedzības grupām. Tomēr cilvēktirdzniecības procesā, jāņem vērā arī otra puse, citas „netīro" vēlmju apmierināšana. Ilustratīvi var minēt, ka Šveices KK 196.pantā definēta atbildība par cilvēka tirdzniecību, lai sekmētu cita cilvēka netiklas darbības. Vācijas Federatīvās Republikas KK atsevišķi noteikta atbildība par cilvēka tirdzniecību seksuālās ekspluatācijas un darbaspēku ekspluatācijas nolūkos un tās veicināšana. KK 232.§ paredzēta atbildība par cilvēku tirdzniecību seksuālās ekspluatācijas nolūkā, bet 233.§ cilvēku tirdzniecība darbaspēku ekspluatācijas nolūkā un 233a.§ cilvēka tirdzniecības veicināšana. Prostitūcijas senums ir zināms ikvienam, interesants aspekts minēts 1930. gadā izdotajā grāmatā „Dzimumu jautājums". Dr.med. A. Forels raksta, ka ir dažas arābu ciltis, kas eiropiešu prostitūcijas ieradumu izmanto, prieka namos sūtot savas jaunās meitas, kur tās ar prostitūciju pelna naudu. Un, kad tās sakrājušas jau diezgan daudz, tās dodas atpakaļ uz savām mājām un apprecas ar saviem cilts brāļiem. Tāpat dara arī dažas citas tautas. Citējot Vestermarku, kurš norāda uz to faktu, ka prostitūcija vairojas tajās tautās, kuru civilizācija ir attīstītāka.[669]

Pasaulē aktuāla joprojām paliek nepilngadīgo personu iesaiste cilvēktirdzniecībā. Saskaņā ar Meksikas Cilvēktiesību komisijas datiem[670] vairāk nekā 70 000 nepilngadīgo personu kļuvušas par cilvēku tirdzniecības upuriem. Liela daļa tiek iesaistīta piespiedu darbā, bet vēl vairāk ir piesaistīto piespiedu prostitūcijā. Autore norāda uz to, ka jāņem vērā pēdējos gados novērojamā tendence – palielinās vīriešu skaits, kuri ar viltu tiek pakļauti seksuālai verdzībai un tieši no nabadzīgā Austrumeiropas reģiona. Starptautiskās Migrācijas organizācijas (*IOM*)[671] dati liecina, ka laikā no 2004. līdz 2006. gadam

[668] Dati norādīti: ES Stratēģija cilvēku tirdzniecības izskaušanai 2012.-2016. gadā. (skatīts 12.12.103.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0286:FIN:LV:PDF
[669] Forels, A. Dzimumu jautājums. II. Rīga, Argonautu izdevums, 1930, 12. lpp.
[670] Mexican Sex Traffickers Moving into U.S. (skatīts 10.06.2013.). Pieejams: www.hrw.org
[671] International Organization for Migration.

Baltkrievijā 28,3% un Ukrainā 17,6% no visiem upuriem bija vīrieši. Bet ārpus tā paliek bezvēsts pazudušās personas, piemēram, Baltkrievijā vien aptuveni 800 tūkstoši cilvēku, iespējams pret savu gribu, pazuduši bez vēsts. Piemērs: 2010. gada septembrī Spānijas policija aizturēja 14 personas, kuras seksuālais izmantošanai pakļāvušas apmēram 80 cilvēku no Brazīlijas. Tā bija pirmā reize, kad nācās saskarties ar vīriešu tirdzniecības tīklu. Saskaņā ar ziņojumu „Apturēt bērna un jauniešu seksuālo ekspluatāciju"[672] seksuālās ekspluatācijas pirmais gadījums (vīriešiem vai sievietēm) ir 13–15 gadi; lesbietēm, gejiem un biseksuāliem ir augstāks risks nekā citiem jauniešiem; augstāks risks būt seksuāli paverdzinātiem ir arī ielu bērniem un bērniem, kuri aizbēguši no mājām; jauni vīrieši tāpat kā jaunas sievietes tiek seksuāli paverdzināti; viens no četriem paverdzinātiem jauniešiem atzīst, ka seksuāli izmantots no radinieku vai aprūpētāju puses; vairāk nekā trešdaļa cietušo ir jauni aborigēni. Vīriešu prostitūtu tipi apzināti vairāku pētnieku pētījumos. Saskaņā ar Sivana Caukina (*Sivan E. Caukins)* un Neila Kūmbu *(Neil R. Coomb*) vīriešu prostitūtas iedalāmas četrās kategorijās: 1) ielas prostitūta (*street hustlers*); 2) bāra puisis (*bar hustlers*); 3) izsaukuma puisis (*call boys*); 4) puisis, kuru uztur mīļākā (*kept boys*). Savukārt Dana Valdorfs un Šeigla Mērhija *(Dan Waldorf & Sheigle Murphy*) vīriešu prostitūtas iedala divās vispārējās grupās: 1) protitūta (*hustlers*), iedalot tos apakšgrupās: amata (*trade hustlers*); transvestīts un transseksuālis, kurš specializējies orālā seksa pakalpojumos. Visbiežāk zināms kā sarkanā luktura rajona gejs *(drag queen hustlers)*; jaunietis (*younth hustlers*). Saskaņā ar Nacionālo pazudušo un ekspluatējošo bērnu centra datiem,[673] trešā daļa no mājām aizbēgušajiem bērniem un bez pajumtes palikušajiem bērniem iesaistās ielu prostitūcijā; 2) zēns pēc izsaukuma (*call men*): puisis, kuru izsauc pēc telefonkataloga (*call book men*); modelis un eskorta zēns (*models and escorts)*; erotiskais masieris (*erotic masseurs*); porno industrijas zvaigzne (*porn industry stars*).[674]

Biedrības „Patvērums „Drošā māja"" apkopotie dati liecina, ka no 2007. gada līdz 2015. gadam biedrība sociālās rehabilitācijas pakalpojumus sniegusi 113 personām (no tām 59 bija cietušas no fiktīvām laulībām). 2014. gadā cilvēku tirdzniecības mazināšanai tālruņa operatori snieguši 220 konsultācijas, no tām 63 reizes bijušas par fiktīvajām laulībām. 2013. gadā biedrības speciālisti snieguši palīdzību 33 cilvēku tirdzniecībā

[672] Stopping the Sexual Exploitation of Children and Youth. It's Not What Youth Think: Sexually Exploited Youth in British Columbia. Crime Prevention Information Series: 2, p. 4. (skatīts 23.04.2013.). Pieejams: http://www.pssg.gov.bc.ca/crimeprevention/publications/docs/crime-prev-series2-sexual-exploitation-children-youth.pdf

[673] National Center for Missing and Exploited Children. (skatīts 26.06.2014.). Pieejams: http://www.missingkids.com/LegalResources/Exploitation

[674] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p.183.–184.

cietušajiem – 32 sievietēm un vienam vīrietim. 19 personas bija cietušas no fiktīvām laulībām, astoņas no piespiedu darba, bet sešas no seksuālas ekspluatācijas (salīdzinoši 2012. gadā[675]).[676] VP atskaitēs fiksēts, ka Latviju joprojām var uzskatīt par cilvēku tirdzniecības upuru izcelsmes valsti. Piemēram, *Latvijas vēstniecības Grieķijā konsulārā amatpersona sazinājās ar Valsts policiju par divām Latvijas pilsonēm, kuras tiek turētas nebrīvē dzīvoklī kādā Grieķijas pilsētā. Valsts policija sazinājās ar Grieķijas policiju, kura atbrīvoja sievietes brīdī, kad tās tika vestas no dzīvokļa uz bordeli. Sievietes atzītas par cietušām kriminālprocesa ietvaros Grieķijā un saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem Latvijā, kurus nodrošina biedrība „Patvērums „Drošā māja"".* Citā gadījumā*: uz Valsts policijas ārkārtas tālruni „02" piezvanīja divas Latvijas pilsones un informēja par savu situāciju un atrašanās vietu. Valsts policija nekavējoties sazinājās ar Apvienotās Karalistes policiju, kura operatīvi noskaidroja sieviešu atrašanās vietu, atbrīvoja sievietes un aizturēja trīs Indijas izcelsmes Lielbritānijas pilsoņus. Izmeklēšanas laikā tika noskaidrots, ka sievietes no Latvijas bija savervējis un uz Lielbritāniju transportējis kāds Latvijas pilsonis, kuru Lielbritānijas tiesībaizsardzības iestādes lūdza VP aizturēt.* Eksperti secinājuši, ka Latvijas valsts piederīgie galvenokārt nonāk ekspluatējošos apstākļos Īrijā, Lielbritānijā, Vācijā, Nīderlandē, Grieķijā, Beļģijā, Zviedrijā. Visbiežāk cilvēktirdzniecības gadījumi reģistrēti Īrijā – 57%, Lielbritānijā un Vācijā – 15%, Beļģijā un Šveicē – pa 7 procentiem. Cietušo personu profils ir mainīgs, piemēram, 2012. gadā no visiem cilvēku tirdzniecības upuriem 57% gadījumu cietušie bija jaunieši vecumā no 18 līdz 25 gadiem (par 14% vairāk nekā iepriekš).[677] 2013. gadā visbiežāk par cilvēku tirdzniecības upuriem kļuvušas jaunas māmiņas no Latvijas mazpilsētām.[678]

Cilvēku tirdzniecības svarīgākā pazīme ir tā, ka pastāv vardarbība vai tās piedraudējums, tiek izmantots personas bezpalīdzības vai neaizsargātības stāvoklis. Organizētās noziedzības grupējumi, veidojot starptautiskus noziedzīgus tīklus, veiksmīgi

[675] 2012. gadā reģistrēti 30 cilvēku tirdzniecības upuri, aptuveni četras reizes ir pieaudzis to cilvēku tirdzniecības gadījumu skaits, par kuriem informāciju snieguši Latvijā dzīvojošie cilvēki. Kopumā gada laikā biedrībā pēc atbalsta telefoniski, elektroniski un klātienē cilvēki vērsušies 106 reizes. Speciālisti palīdzību snieguši 30 identificētiem cilvēku tirdzniecības upuriem – pieciem vīriešiem un 25 sievietēm. 16 personas cietušas no fiktīvām laulībām, 7 no piespiedu darba, bet 7 no seksuālas ekspluatācijas.

[676] Kopumā biedrībā pēc konsultācijām iedzīvotāji vērsušies 162 reizes. No tiem visvairāk jeb 79 gadījumi bijuši saistīti ar fiktīvām laulībām, 17 ar piespiedu darbu, divi ar seksuālu ekspluatāciju, bet 64 reizes sniegta skaidrojoša informācija. Biedrības „Patvērums „Drošā māja"""" darbības atbalsta programma cilvēku tirdzniecības mazināšanai Latvijā. (skatīts 12.10.2014.). Pieeejams: http://patverums-dm.lv/lv/biedribas-patverums-drosa-maja-darbibas-atbalsta-programma-cilveku-tirdzniecibas-mazinasanai-latvija

[677] Luksa, M. Pārdota brīvība. Ko mēs par to zinām? (skatīts 26.11.2012.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=250814

[678] Patvērums drošā māja. (skatīts 15.04.2014.). Pieejams: http://patverums-dm.lv/lv/leta-visbiezak-par-cilvektirdzniecibas-upuriem-kluvusas-jaunas-maminas-no-latvijas-mazpilsetam/429

izmanto gan legālo, gan nelegālo migrāciju. Fiktīvās laulības uzskatāmas par jaunu nelegālās migrācijas parādību. Latvijai raksturīga tendence ir Latvijas pilsoņu iesaistīšanās fiktīvajās laulībās brīvprātīgi vai piespiedu kārtā citās ES dalībvalstīs vai trešajās valstīs. Latvija ir uzskatāma par fiktīvo līgavu izcelsmes valsti.[679] Statistikas tendences norāda uz to, ka ES kopš 2006. gada pieaug to trešo valstu pilsoņu skaits, kuri iegūst tiesības kā ES pilsoņa laulātie.[680] Laikraksts „*Irish Time*" raksta, ka simtiem sieviešu ierodas Īrijā un slēdz laulības ar trešo valstu pilsoņiem, kuri kā ES pilsones laulātie iegūst pastāvīga iedzīvotāja tiesības, piemēram, 266 līgavaiņi bija no Pakistānas; vairāk nekā trešā daļa (115 līgavas) bija sievietes no Latvijas. Indijas, Bangladešas un Nigērijas vīrieši slēguši laulību galvenokārt ar Austrumeiropas sievietēm.[681] Latvijas vēstniecības Īrijā darbinieki norāda, ka daudzos gadījumos sievietēm piedāvāts darbs, bet, ierodoties Īrijā, atņemta pase, telefons un piedāvātas precības. Bieži sievietes nav drīkstējušas pamest dzīvokli, kurā turētas, viņu angļu valodas prasme bijusi slikta. Piemēram, 2012.gadā Īrijā 108 Latvijas pilsoņi ir reģistrējuši laulību ar trešo valstu pilsoņiem, tai skaitā 56 laulības ar Pakistānas pilsoņiem, 16 laulības ar Bangladešas pilsoņiem un 15 laulības ar Indijas pilsoņiem.[682] Lielbritānijas Imigrācijas dienestā atzīmēts, ka Lielbritānijā fiktīvo laulību skaits, kas tiek noslēgtas starp ES pilsoņiem un ieceļotājiem no ārpus ES esošām valstīm, ar katru gadu tikai palielinās.[683]

Dažāda vecuma sievietes tikušas turētas gūstā, ieslēgtas istabā, turētas aukstās telpās bez ūdens un ēdiena, izvarotas un pārcietušas fizisku vardarbību. Publiciste A. Jolkina, aprakstot fiktīvo laulību problemātiku, norāda, ka kopumā kopš 2002. gada, pamatojoties uz noslēgto laulību, ES pilsonību pieprasījuši 1235 pakistānieši (aptuveni 400 precējušies ar Latvijas, 159 – Polijas, 136 – Igaunijas pilsonēm), 428 indieši (aptuveni 120 precējušies ar Latvijas, 100 – Polijas pilsonēm) un apmēram 1130 nigērieši (132

---

[679] Krūmin, L., Briede, I. Ģimenes apvienošanās tiesību ļaunprātīga izmantošana: fiktīvās laulības un vecāku statusa viltus reģistrēšana. Rīga, 2012, 4. lpp. (skatīts 4.12.2013.). Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Fiktivas_laulibas_LV.pdf

[680] Jolkina, A. Piesmietā Misis Eiropa. Rīga, Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 474. lpp. (2006 – 1207, 2009 – 2129, 2010. gada sešos mēnešos jau tās pieteica 1182 personas. 2011.gadā no janvāra līdz augusta beigām Īrijā pieprasītas 199 uzturēšanās atļaujas, pamatojoties uz laulību ar Latvijas (ES) pilsoni, no kurām 80 atļaujas pieprasījuši Pakistānas pilsoņi, 20 - Bangladešas pilsoņi, 16 - Indijas pilsoņi un 10 - Nigērijas pilsoņi. Īrijas TM ziņo, ka 2009. gadā starp ES un trešo valstu pilsoņiem ir noslēgts 4600 laulību. Desmitajā daļā pāru viena puse (pārsvarā līgava) ir no Latvijas. Latvijas sievietes sasniegušas rekordu – puse šo laulību ir aprēķina darījumi ar Pakistānas, Indijas un Bangladešas pilsoņiem.

[681] Ireland`s sham marriage scam. The Irish Time. (skatīts 11.11.2012.).
Pieejams: http://www.irishtimes.com/newspaper/weekend/2010/1009/1224280691092.html

[682] Kopš 2010. gada Latvijas vēstniecībā Īrijā ir ziņas par 167 gadījumiem ar aizdomām par cilvēku ievešanu fiktīvām laulībām. – Īrijā diskutē par fiktīvo laulību jautājumu. (skatīts 14.12.2012.).
Pieejams: http://www.mfa.gov.lv/ireland/aktualitates/33168-irija-diskute-par-fiktivo-laulibu-jautajumu

[683] Piemēram, 2009. gadā aizdomās par fiktīvu laulību noslēgšanu tika aizturēti 529 cilvēki, kas ir divas reizēs vairāk nekā 2008. gadā.

precējušies ar polietēm un 40 – ar latvietēm).[684] Nereti šādu laulību nolūks ir nevis veidot ģimeni, bet ekspluatēt personu gan piespiedu darbā mājsaimniecībā, gan seksuālo vēlmju apmierināšanai. Piemērs, *sieviete aizbrauca pie sava nākamā vīra, viņai bija solīts, ka neviens pāri nedarīs, bet vīrs pieprasīja, lai viņa pilda sievas „pienākumus". Pēc tam nāca vīra radinieki, draugi, bet beigās jau vīrieši no ielas. Un vīrs par to, protams, iekasēja samaksu*. Ar līdzīgiem stāstiem nākas saskarties bieži: *meitene Ziemassvētkos aizbrauca uz Dublinu kopā ar draudzeni, kurai bijusī klasesbiedrene solīja darbu McDonald's, bet izrādījās, lai tiktu pie darba, formāli jāapprecas ar puisi. Pēc kāzām vīrs sāka sievu sist, ieslēdza istabā, pārskaitīja viņas algu savā kontā. Jaunā sieviete mēģināja bēgt, taču pirmajā reizē neveiksmīgi*.[685] Fiktīvās laulībās iesaistās ne tikai sievietes, bet arī vīrieši, taču to apjomi nav tik iespaidīgi. Latvijas vīrieši fiktīvās laulības parasti reģistrē ar Nigērijas un Ķīnas pilsonēm.[686] Bezcerības sajūta, nabadzība, bezdarbs un sociālā neaizsargātība ir vieni no dzenuļiem, lai piekristu fiktīvajam darījumam. Ar solīto samaksu upuris cer izbēgt no nebeidzamā posta. Vervētāji mērķē uz neaizsargātām grupām – jaunām meitenēm no bērnunamiem, internātskolas, nabadzīgiem lauku reģioniem un daudzbērnu ģimenēm. Kopumā vērtējot, fiktīvās laulības ir drauds gan upurim, gan arī terorisma drauds Eiropai un imigrācijas noteikumu apzināta ļaunprātīga pārkāpšana. Piemēri: *VP uzsāka kriminālprocesu par trīs Latvijas sieviešu organizēšanu braucieniem uz Īriju, lai noslēgtu fiktīvas laulības ar vīriešiem, kas nav ES pilsoņi. Pirmstiesas izmeklēšanā noskaidroti pieci Latvijas pilsoņi, kuri nodarbojās ar sieviešu vervēšanu, piedāvājot labi apmaksātas darba iespējas Īrijā, gan slēpjot patieso brauciena mērķi, gan neslēpjot to. Sievietēm tika teikts par iespēju noslēgt fiktīvas laulības bez nolūka izveidot ģimeni ar trešo valstu pilsoņiem.*[687] *Lielbritānijas imigrācijas dienesta darbinieki sakarā ar aizdomām par fiktīvu laulību slēgšanu aizturējuši 19 gadus vecu sievieti no Polijas un 30 gadus vecu iebraucēju no Indijas. Līgavainis un līgava, kuri bija ģērbti kāzu tērpos, tika apcietināti drīz vien pēc tam, kad atbrauca uz dzimtsarakstu nodaļu*.[688] Personas, kas kļuvušas par fiktīvo laulību upuriem, atzinušas, ka spert šo soli likusi ne tikai nabadzība, bezdarbs dzimtenē un vēlme viegli nopelnīt, bet arī vārdos labvēlīgu savedēju

[684] Jolkina, A. Piesmietā Misis Eiropa. Rīga, Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 475. lpp.
[685] Luksa, M. Pārdota brīvība. Ko mēs par to zinām? (skatīts 26.11.2012.).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=250814
[686] Pētījums „Ģimenes apvienošanās ļaunprātīga izmantošana: fiktīvas laulības un vecāku statusu viltus reģistrēšana". Eiropas Migrācijas tīkls (EMT), Rīga, 2012. (skatīts 12.01.2014.).
Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Fiktivas_laulibas_LV.pdf
[687] VP Elektroniskais notikuma žurnāls (ENŽ)
[688] 'I always cry at weddings': Tearful bride led away in handcuffs after police target suspected sham marriage. (skatīts 30.01.2012.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-1323588/Bride-groom-led-away-handcuffs-police-bust-suspected-sham -marriage.html

iedrošinājums.[689] Saskaņā ar grozījumiem KL, no 2013. gada 1.aprīļa, paredzēts sods par apzinātu personas nodrošināšanu ar iespēju nelikumīgi uzturēties ne tikai Latvijas Republikā, bet arī citā ES dalībvalstī, EEK zonas valstī vai Šveices Konfederācijā (KL 285^2.pants). IeM dokumenta „Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam"[690] politikas mērķi ir 1) veicināt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēku tirdzniecību un nodrošināt cilvēku tirdzniecības upuru atbalstu; 2) panākt cilvēku tirdzniecības latentuma samazināšanos un attīstīt tiesībaizsardzības iestāžu un kompetento partneru kapacitāti cilvēku tirdzniecības gadījumu apkarošanā. Cīņai ar starptautiska rakstura noziedzību ir nepieciešama starptautiska rakstura kriminālvajāšana. Jau gadiem ilgi starp valstīm tiek veikta nacionālo tiesībsargājošo iestāžu sadarbība. Starptautiskā sadarbība ir neatņemama mūsu kriminālās justīcijas sistēmas sastāvdaļa. ES Stratēģija cilvēku tirdzniecības izskaušanai 2012.–2016. gadam, Pamatnostādnes balstās uz četriem starptautiski atzītiem politikas pamatprincipiem cīņai pret cilvēku tirdzniecību: 1) profilakse; 2) upuru aizsardzība; 3) krimināLizmeklēšana, vajāšana un iztiesāšana; 4) kompetento institūciju un organizāciju sadarbība nacionālajā un starptautiskajā līmenī (*prevention; protection, prosecution, partnership*). Lai iegūtu informāciju, Latvijas tiesībsargājošās iestādes arvien biežāk sniedz informāciju Eiropolam vai izmanto Eiropolu informācijas pieprasīšanai no citām ES dalībvalstīm vai trešajām valstīm, ar kurām Eiropols noslēdzis sadarbības līgumus.[691] Līgums par Konstitūciju Eiropai uzsvēra nepieciešamību panākt ES teritorijā vienotu „brīvības, drošības un tiesiskuma" telpu. Šobrīd krimināltiesisko attiecību politiku Eiropas Savienībā nosaka 2007. gadā noslēgtais Lisabonas līgums. Dr. iur. Ērika Krutova raksta, ka sadarbība kopējās izmeklēšanas grupās starp valstīm kļuvusi par nepieciešamību, lai cīnītos ar noziedzības internacionalizāciju jeb izplatību starptautiskā mērogā. Vienas valsts tiesībaizsardzības iestādes ir bezspēcīgas, ja noziedzīga nodarījuma pēdas ved vienā valstī, noziedznieki slēpjas citā, savukārt sekas ietekmē vienlaikus vairāku valstu iedzīvotājus.[692] Autore piekrīt, ka „cilvēku tirdzniecība nenotiek un nevar paplašināties tikai cilvēku nezināšanas un viņa personīgās situācijas dēļ.

[689] Lūse, L. Laulības bez nolūka izveidot ģimeni – arī Krimināllikumā. (skatīts 22.02.2012.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/?menu=doc&id=225134

[690] Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (informatīvā daļa). (skatīts 14.01.2014.).Pieejams:http://www.iem.gov.lv/lat/nozare/Cilvektirdzniecibas_noversana/files/text/IeMPamn_07062013_CT.pdf

[691] Plašāk: Kipāne, A. Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību // Starptautiskās Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums: starptautiskās zinātniskās konferences "Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas." (2011. gada 3.-5. novembris). Daugavpils, Saule, 2012, 440. lpp.

[692] Krutova, Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem krimināLprocesā: promocijas darbs. Latvijas Universitātes juridiskā fakultāte, Rīga, 2013, 56. lpp.

Cilvēku tirdzniecību veicina arī dažādi plašāka mēroga politiskie, ekonomiskie, administratīvie un tiesiskie faktori."[693] Kopumā jānorāda, ka cilvēku tirdzniecību veicina bezdarbs, sociālā atstumtība, vāja sabiedrības ekonomiskā un sociālā struktūra, izglītības iespēju trūkums, labākas dzīves vilinājums ārzemēs, vardarbība pret sievieti un bērnu.

3.6. Dzimumneaizskaramības problēmas kibervidē

Personas dzimumneaizskaramības apdraudējumi kibertelpā (interneta vidē) ir pasaules mēroga problēma un aktualitāte. Tādējādi svarīga ir tehnoloģiju ietekme uz personas tiesībām un privātuma izvērtēšana. Internets, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas piedāvā plašas iespējas, taču nevaram aizmirst par personas tiesību aizsardzību. Termins „*Internet*" apzīmē globālu datortīklu, to var definēt kā globālu datortīklu, ko veido savā starpā ar informācijas ātrgaitas pārraides kanāliem savienoti, tikpat kā visā pasaulē esoši datori un serveri tādā veidā, lai nodrošinātu savstarpēju elektronisko informācijas pārraidi starp tiem, dažādu informācijas resursu attālinātu pārvaldīšanu un citas elektroniskās informācijas apstrādes, uzglabāšanas un pārraides funkcijas.[694] Pēc vietnes Internet World Stats datiem uz 2012. gada 30. jūniju elektroniskā vide apvieno 2 405 518 376 lietotāju visā pasaulē.[695] Pētījuma dati apliecina, ka vidēji mēnesī internetu apmeklē 1 250 000 lietotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem un tas ir 73% no visiem Latvijas iedzīvotājiem šajā vecuma grupā.[696] Internetam ir savi negatīvie efekti, informācijas pārbagātība nes līdzi arī negatīvo – ievieš korekcijas tiesiskajās attiecībās, paverot jaunas iespējas gan tiesiski pamatotai, gan prettiesiskai rīcībai, nekontrolējamu e-vides segmentu, specifiskus pārrobežu noziegumus, ko ietekmē globālais mērogs, jo nepastāv noteiktas robežas, kādas pastāv starp valstīm, anonimitāte, kas veicina krāpšanās iespējas un neatpazīstamību, iespēju distancēties no upura, nedrošība un neaizsargātība. Iespējamība kļūt par noziedzīga nodarījuma upuri kibertelpā ir jebkuram interneta lietotājam. „Aprēķināms, ka katru stundu kibervidē notiek vairāk nekā 300 noziegumu, dienā visā pasaulē vairāk nekā viens miljons cilvēku cieš no kibernoziedzības. „Trīs piektdaļas visu internetā veikto nelikumīgo darbību ir noziegumi pret personu (draudi, iebaidīšana, šantāža ar elektroniskā pasta starpniecību vai forumos), 850 000 seksuāla

[693] Celmiņa, E., Krasovsk, J., Zālītis, K. Cilvēku tirdzniecības novēršana. Metodiskais materiāls darbam ar jauniešiem. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2005, 27. lpp.
[694] Miķelsons, U. Informācijas tehnoloģiju noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Turība, 2003, 21. lpp.
[695] Internet World Stats. (skatīts 17.01.2014.). Pieejams: http://www.internetworldstats.com/stats.html
[696] Statistika apkopota, izmantojot *gemiusAudience* pētījuma datus. (skatīts 14.01.2014.). Pieejams: http://www.gemius.lv/arhivs/nostabilizejies-interneta-lietotaju-skaits-vecums-palielinas.html

rakstura noziegumi, ieskaitot bērnu pornogrāfiju un seksuālo uzmākšanos."[697] Asociētais profesors Uldis Ķinis raksta, ka, izmantojot kibertelpu, kaitīgo seku iestāšanās vieta nereti nesakrīt ar vainojamās personas domicilu. Tādi apstākļi rada kolīziju starp tradicionālo teritoriālo jurisdikciju, kuras pamats ir teritorija un valsts piederīgo lojalitāte valsts likumiem, un kibertelpas globālo raksturu.[698] Krimināllatbildība par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu paredzēta neatkarīgi no tā, vai nodarījums izdarīts reālajā vidē vai virtuālajā, atšķiras tikai tā izdarīšanas vieta un veids. EP konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību 23. pantā kā bērnu seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību pret bērnu apzīmē arī rīcību, kad pieaugušais apzināti ar informācijas un komunikācijas tehnoloģiju starpniecību izsaka piedāvājumu satikties ar bērnu, kas saskaņā ar attiecīgiem valsts tiesību aktiem nav sasniedzis dzimumdzīves uzsākšanas vecumu. Būtībā kibernoziegums ir tradicionāla nozieguma veids, kurš tiek izdarīts reālā vidē un kura darbības lauks ir saistīts ar e–vidi."[699] Piemēram, *Rīgas reģiona policisti trešo reizi par mazgadīgu personu pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās, kā arī par mēģinājumu veikt šīs darbības KL 162[1].p.2.d, aizturēja A.K (Valsts policijas elektroniskais notikuma žurnāls).*

VP priekšnieks I. Ķuzis runājot par noziedzības tendencēm norādījis, ka „neizbēgami pieaug virtuālo, kibernoziegumu īpatsvars, kuri tiek veikti, izmantojot interneta resursus."[700] Kibernoziegumi ir relatīvi jauna pārkāpumu kategorija, kas ir izdarīti pret informācijas datu sistēmām vai ar to palīdzību. Kibernoziegumi aptver ļoti plašu noziedzīgu nodarījumu loku „sākot ar parastu krāpšanu un beidzot ar slepkavību, ja tas ir saistīts ar informācijas tehnoloģiju vai datoru."[701] Ar kibertelpu pieņemts apzīmēt jebkuru interaktīvu darbību, kas notiek, lietojot automatizētās datu apstrādes sistēmas tiešsaistē (*on-line*). Tādējādi kibertelpa ir *quasi* telpa, kurai nav ne ģeogrāfisku robežu, ne arī vienotu vispārēju un obligātu likumu.[702] Dr. iur. U. Ķinis[703] skaidro, ka kibernoziegumu var definēt kā jebkuru tīšu, nelikumīgu, krimināli sodāmu darbību, kur informācijas tehnoloģijas[704] izmantotas kā noziedzīga nodarījuma priekšmets vai nodarījuma rīks ar mērķi ietekmēt

[697] Katras desmit sekundes internetā notiek noziegums. Zemeslodes jaunumi Pro5. (skatīts 12.09.2012.) Pieejams: http://www.pro5.lv/modules.php?name=News&file=article&sid=2257
[698] Ķinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, Jumava, 2013, priekšvārds.
[699] Ķinis, U. Kibernoziegumi un kriminālprocess // Jurista vārds, 2001.gada 20.februāris, Nr. 4 (197), 4. lpp.
[700] Valsts policijas priekšnieks Ints Ķuzis par noziedzības tendencēm. VP atskaite par darba rezultātiem 2011. gadā. Valsts policija, 2012.
[701] Ķinis, U. Kibernoziegumi un kriminālprocess // Jurista vārds, 2001.gada 20.februāris, Nr.4 (197), 4. lpp.
[702] Ķinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, apgāds „Jumava", 2013, 14. lpp.
[703] Ķinis, U. Kibernoziegumi. Rīga, SIA „Biznesa augstskola Turība", 2007, 56.–57. lpp.
[704] (automātiskās datu apstrādes sistēmas, kumunikācijas līdzekļi, tajā skaitā, datu pārraides vai telekomunikācijas tīklu u.tjpr.)

informācijas sistēmu tehniskos un informācijas resursus vai arī kā medijs nelikumīgas informācijas aprites procesā. Var izdalīt seksuāla rakstura kibernoziegumus: 1) kuri veikti kibervidē; 2) kuri veikti izmantojot informācijas tehnoloģijas. Dr. Darels Mente (*Darrel C. Menthe)* izvirza „augšupielādes un lejupielādes teoriju" (*the theory of the uploader and the dowloader*). Saskaņā ar šo teoriju sabiedrība mijiedarbojas ar kibertelpu primāri divos veidos: vai nu, ievietojot informāciju interneta vietnēs, vai arī iegūstot informāciju no interneta resursa.[705] Dr. iur. U. Ķinis[706] norādījis uz kibernoziegumu juridisdikciju problemātiku, realitātē noteikt kibernozieguma izdarīšanas vietu nav tik vienkārši. Var arī gadīties situācijas, kad darbība, kas ir absolūti legāla vienā valstī, var būt atzīta par krimināli sodāmu citā valstī. Teritoriālās jurisdikcijas piemērs: bērnu pornogrāfija ir sodāma Nīderlandē, ja pārkāpumi izdarīti ar Nīderlandes pilsoni. Interesanti, ka jurisdikcija, pamatojoties uz valsts piederību, pastāv arī tad, ja persona pēc nozieguma izdarīšanas kļuvis par Nīderlandes pilsoni.[707]

Dažādi statistikas dati pietiekami skaidri ataino kibernoziedzības problemātiku: Eiropā, četri no desmit bērniem ziņojuši, ka ir saskārušies ar seksuāla rakstura attēliem tiešsaistē. Parādās arī ar mobilo tālruni uzņemtu tādu videoierakstu izplatīšana, kuros redzama citu bērnu fiziska ietekmēšana („*happy slapping*"), vai seksuāla rakstura attēlu vai ziņojumu nosūtīšana vienaudžiem vai saņemšana no tiem *(„sekstings"*).[708] Ziņojumā „2014 Cost of Cyber Crime Study Reports" teikts, ka kibernoziedzības radītās kopējās izmaksas pasaulē gadā sasniedz 445 biljonus ASV dolāru. Piemēram, ASV 2014. gadā kibernoziegumi nodarījuši kaitējumu 12,7 miljonus dolāru, Vācijai – 8,13 miljonus, Francijai – 6,38 miljonus ASV dolāru, bet Lielbritānijai – 5,93 miljonus ASV dolāru.[709] Pēc FIB datiem ik brīdi internetā atrodas 500 000 – 750 000 cilvēku, kuru interešu lokā ir bērni. Internetā ir apmēram 2 miljoni lapu ar pornogrāfisku informāciju, tai skaitā bērnu. Analītiska rakstura apkopojumos ir dati par to, ka ienākumi no bērnu pornogrāfijas materiālu izplatīšanas ir 2,5 miljardi katru gadu. ASV bērnu pornogrāfijas bizness gada laikā sniedz gandrīz desmit reižu lielākus ienākumus (20 miljardus USD). Jāatzīmē, ka 92% tiešsaistes materiālu, kas saistīti ar bērnu seksuālu izmantošanu, ir izvietoti

[705] Citēts: Ķinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, Jumava, 2013, 64. lpp.
[706] Kinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, Jumava, 2013, 88 lpp.
[707] Brenner, W. S. & Koops, B-J. Approaches to Cybercrime Jurisdiction. p. 24. (skatīts 23.10.2013.).
Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=786507
[708] Eiropas stratēģija „Bērniem labāks internets." (skatīts 27.11.2013.).
Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LV:PDF
[709] 2014 Cost of Cyber Crime Study Reports. (skatīts 12.03.2015.).
Pieejams: http://h20195.www2.hp.com/v2/getpdf.aspx/4AA5-5207ENW.pdf?ver=1.0

Ziemeļamerikā, Eiropā un Krievijā.[710] Piemēram, 2008. gadā tika atrastas vairāk nekā 1000 komerciālu un aptuveni 500 nekomerciālu vardarbību pret bērniem saturošas tīmekļa vietnes, un 71% no šīm tīmekļa vietnēm atradās ASV.[711] Īpaši problemātiski globālajā tīmeklī ir noziedzīgi nodarījumi pret bērniem, kas apdraud sabiedrisko tikumību un negatīvi ietekmē bērna fizisko un garīgo attīstību. UNICEF pārskatā par vardarbību pret bērniem norādīts, ka „ir pietiekami daudz pierādījumu, kas norāda, ka bērniem, īpaši meitenēm, ir lielāks risks piedzīvot uzmākšanos tiešsaistē. Turklāt apzināts, ka meitenēm vēlīnajos pusaudžu gados ir lielāks risks iesaistīties bīstamā saskarsmē ar personu, kura iepazīta internetā, piemēram, 17–18 gadu vecas meitenes biežāk nekā 12–13 gadīgas piekrīt satikties ar svešinieku, kurš iepazīts interneta vidē.[712] Saskaņā ar pētījuma „Moderno tehnoloģiju izmantojums un drošība internetā" datiem Latvijā vairāk nekā 40% bērnu un jauniešu ir saskārušies ar nepatīkamiem pornogrāfiska rakstura materiāliem, kas ir bijuši pieejami bez brīdinājuma. 39% norāda uz nepatīkamu saskarsmi ar vardarbīga rakstura materiāliem. 22% bērnu vecumā līdz 13 gadiem un 31% jauniešu vecumā no 14 līdz 18 gadiem norāda, ka, izmantojot internetu, ir saskārušies ar emocionālu pazemošanu un 10% bērnu vecumā līdz 13 gadiem un 19% vecumā no 14 līdz 18 gadiem norāda, ka ir saņēmuši seksuāla rakstura piedāvājumus no pieaugušajiem. Izmantojot mobilo telefonu, 19% norāda, ka ir saņēmuši nepatīkamus zvanus; 9% norāda, ka ir saņēmuši draudus vai citādi personiski aizskarošus materiālus, bet *5%* atzīst, ka ir saņēmuši nepatīkamas seksuāla rakstura ziņas un materiālus savā telefonā.[713] Organizācijas „Glābiet bērnus" un Helsinku virtuālās kopienas uzraudzības grupas 2011. gadā veiktā aptauja[714] raksturo vardarbības izplatību internetā: 33% bērnu bija saņēmuši seksuālus ziņojumus, bildes vai videoklipus, kurus viņi uzskatīja par uzmācīgiem; 24% bērnu bija piedalījušies seksuāla rakstura sarunā; 20% bērnu bija piedalījušies seksuālā videosarunā; 11% bērnu pusapģērbti vai kaili bija piedalījušies videosarunā.

[710] Internet Watch Foundation 2009 Annual and Charity Report. (skatīts 26.11.2012.). Pieejams: http://www.iwf.org.uk/assets/media/annualreports/IWF%202009%20Annual%20and%20Charity%20Report.pdf

[711] ES Komisija apkaro mūsdienu verdzību un seksuālu vardarbību pret bērniem. (skatīts 02.09.21012.) Pieejams:http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/472&format=HTML&aged=0&language=LV&guiLanguage=en

[712] Hidden in Plain Sight. A statistical analysis of violence against children. UNICEF, 2014. (skatīts 04.09.2014.). Pieejams:
http://www.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_EN_3_Sept_2014.pd

[713] Net-Safe Latvia veiktais pētījums. (skatīts 26.11.2014.). Pieejams: http://www.drossinternets.lv/page/254

[714] Antikainen J., Forss M., Laiho M., Lampainen K. Children's Experiences of Sexual Harassment and Sexual Abuse on the Internet. 2012. (skatīts 28.09.2014.).
Pieejams: http://www.openeducationeuropa.eu/en/node/116148; Tika aptaujāti 2283 bērni, kuri ir jaunāki par 16 gadiem (aptaujā piedalījās 62% meiteņu un 38% zēnu), attiecībā uz saziņu tiešsaistē ar pieaugušo vai būtiski vecāku cilvēku.

Globālais tīmeklis ir tā vide, kas ļauj viegli izplatīt materiālus, kuros atainota vardarbīga izturēšanās pret bērnu. Viens no visplašāk veiktajiem noziedzīgajiem nodarījumiem elektroniskajā vidē ir bērnu pornogrāfiska rakstura materiālu aprite. Kibernoziegumu konvencijas 9. panta[715] 1.daļā noteiktas krimināsodāmas darbības: a) bērnu pornogrāfijas radīšana ar nodomu izplatīt to, izmantojot datorsistēmu; b) bērnu pornogrāfijas piedāvāšana vai tās pieejamības nodrošināšana, izmantojot datorsistēmu; c) bērnu pornogrāfijas izplatīšana vai pārraidīšana, izmantojot datorsistēmu; d) bērnu pornogrāfijas iegūšana sev vai citai personai, izmantojot datorsistēmu; e) bērnu pornogrāfijas turēšana datorsistēmā vai citos datu nesējos. Piemēram, *pers. B. atrodoties savā dzīves vietā, lietojot portatīvo datoru, lejupielādēja, izplatīja un glabāja pornogrāfiska rakstura materiālus, kuros attēlota bērnu seksuālā izmantošana – attēloti bērnu ar atkailinātiem dzimumorgāniem, seksuālās pozās, dažāda vecuma, nepilngadīgas un mazgadīgas personas, detalizēti un atklāti iesaistītas seksuālās darbībās, attēlota dzimumtieksmes apmierināšana pretdabiskā veidā un netiklu darbību izpildīšana, kas saskaņā ar pornogrāfijas ierobežošanas likuma 1. panta otrā punkta a) apakšpunktu atzīstami par bērnu pornogrāfijas materiāliem. Minētos materiālus ievietoja failu apmaiņas programmas „DC++" koplietošanas mapē, tādā veidā padarot materiālus bez ierobežojuma pieejamus lejupielādei citiem elektronisko sakaru tīkla Internet lietotājiem. Kā arī pers. B. lejupielādēja un glabāja pornogrāfiska rakstura materiālus, kuros attēlota cilvēka seksuālas darbības ar dzīvniekiem.*[716]

Termins „pornogrāfija" skaidrots kā vulgāri naturālistisks, nepieklājīgs dzimumdzīves, dzimumakta attēlojums literatūrā, tēlotājmākslā, kino utt.; darbs ar šādu attēlojumu.[717] Pornogrāfijas ierobežošanas likuma[718] izpratnē par bērnu pornogrāfiju tiek uzskatīts pornogrāfiska rakstura materiāls, kurā attēlots vai aprakstīts bērns, vai jebkāds cits materiāls, kurā attēlots vai aprakstīts bērns, kas iesaistīts seksuālā darbībā, bērns pilnīgi vai daļēji bez apģērba seksuālā pozā vai neķītra rakstura tērpā, uzbudinoši attēloti bērna dzimumorgāni vai kaunums. Kibernoziegumu konvencijas 9. panta[719] 2.daļā, definēts, ka ar „bērnu pornogrāfiju" saprot pornogrāfisku materiālu, kas vizuāli attēlo: a) nepilngadīgo, kas iesaistīts seksuālā darbībā; b) šķietami nepilngadīgu personu, kas iesaistīta seksuālā darbībā; c) reālus attēlus, kuros attēloti nepilngadīgie, kas iesaistīti

[715] Konvencija par kibernoziegumiem. Latvijas Vēstnesis Nr. 171 (3539), 26.10.2006.
[716] Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedums, krimināllieta Nr.11502005513, (lietvedības nr.K.30-0686-14/10), pēc KL 166.panta otrās daļas.
[717] Svešvārdu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība Avots, 2008, 676. lpp.
[718] 1.pants. Likumā lietotie termini.
[719] Konvencija par kibernoziegumiem. Latvijas Vēstnesis Nr. 171 (3539), 26.10.2006.

seksuālās darbībās. Detalizētāks bērnu pornogrāfijas jēdziens atrodams Direktīvā 2011/92/ES[720] nosakot, ka jebkāds materiāls, kurā vizuāli attēlots bērns, kas ir iesaistīts īstā vai imitētā nepārprotami seksuālā darbībā; jebkāds attēls, kurā galvenokārt seksuālos nolūkos attēloti bērna dzimumorgāni; jebkāds materiāls, kurā vizuāli attēlota persona, kas izskatās pēc bērna un kas ir iesaistīta īstā vai imitētā nepārprotami seksuālā darbībā, vai jebkāds vizuāls attēls, kurā galvenokārt seksuālos nolūkos attēlotas personas, kas izskatās pēc bērna, dzimumorgāni; vai reālistiski attēli, kuros attēlots bērns, kas ir iesaistīts nepārprotami seksuālā darbībā, vai reālistiski attēli, kuros galvenokārt seksuālos nolūkos, attēloti bērna dzimumorgāni. Virtuālā vide jeb kibertelpa ir tā pati iela, jebkura vaļīgāka bilde ir signāls pedofilam. Centra pret vardarbību „Dardedze" pārstāve L. Balode saka, ka bērni vēlas izskatīties pieauguši, atdarina savus elkus. Nereti vecāki augstas pakāpes riskus, kas saistīti ar internetu, neuzskata par būtiskiem.[721] Piemēram, *VP darbinieki aizturēja 27 gadu vecu vīrieti aizdomās par to, ka pēc iepazīšanās internetā, viņš seksuāli izmantojis nepilngadīgas meitenes vecumā no 11 līdz 16 gadiem*. Latvijas Interneta asociācijas Drošāka interneta centra koordinētā elektronisko ziņojumu līnija kopš 2007. gada ir saņēmusi 864 ziņojumus par dažādiem pārkāpumiem. No tiem 139 ir ziņojumi par bērnu seksuālu izmantošanu saturošām tīmekļa vietnēm vai gadījumiem, kad bērnam seksuāla rakstura piedāvājumus ir izteicis pieaugušais, proti, pedofilu aktivitātēm. Deviņas tīmekļa vietnes ar bērnu seksuālu izmantošanu saturošiem materiāliem tika uzturētas Latvijā un tagad ir slēgtas.[722] Lielākā daļa bērnu seksuālo izmantošanu saturošās lapas tika uzturētas ārpus Latvijas un arī ārpus ES robežām: ASV, Krievijā, Ukrainā u.c. Norādāms, ka „ievērojot bērnu pornogrāfijas izplatīšanas pārrobežu raksturu, kā arī to personu starptautiskos sakarus, kuri izgatavo un izplata šādus materiālus, šīs noziegumu novēršanas problēmas risina arī starptautiskas organizācijas".[723] Ik dienas tiek radītas 200 jaunas fotogrāfijas, kas ataino bērnu seksuālu izmantošanu; interneta lapu skaits, kas satur bērnu seksuālu izmantošanu, pieaug, un bērni, kas ir seksuālo noziegumu upuri, paliek arvien jaunāki. Bērnu pornogrāfijas izplatīšana tieši no Latvijas, salīdzinājumā ar vairākām citām

[720] 2011. gada 13. decembra Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/T.
[721] Dzērve L. Pedofils to sapratīs citādi // Diena, 2012.gada 29.marts, Nr. 64 (6313), 6. lpp.
[722] Drošs internets. (skatīts 26.11.2014.). Pieejams: http://drossinternet.lv/page3
[723] Miķelsons, U. Informācijas tehnoloģiju noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2003, 172. lpp.

valstīm, ir mazāk izplatīta.[724] Direktīvā[725] atzīts, ka nepieciešams veikt pasākumus, lai izņemtu šādu saturu un aizturētu personas, kas atbildīgas par tādu attēlu izgatavošanu, izplatīšanu vai lejupielādēšanu, kuros redzama seksuāla vardarbība pret bērniem. Lai atbalstītu Savienības centienus bērnu pornogrāfijas apkarošanā, dalībvalstīm būtu jādara viss iespējamais, lai sadarbotos ar trešajām valstīm, cenšoties panākt šāda satura izņemšanu no serveriem, kas atrodas to teritorijā. Turklāt ECPK 8. panta ietvaros nodrošināt indivīda fizisko un morālo neaizskaramību var tikt paplašināts līdz jautājumam, kas skartu kriminālizmeklēšanu arī gadījumos, kad runa nav par valsts pārstāvju krimināl o atbildību. Gadījumos, kad ir apdraudēta bērnu fiziskā un morālā labklājība vēl lielāku nozīmi iegūst pasākumi, kas attiecas uz bērnu tiesību aizsardzību. Šajā sakarā ECT[726] norāda, ka seksuāla vardarbība ir neapšaubāmi sašutumu radošs likumpārkāpums ar novājinošu ietekmi uz upuri. Interneta pakalpojumiem ir jāgarantē privātums un tiesības uz vārda brīvību. Tomēr šīs garantijas nav absolūtas un var tikt ierobežotas, piemēram, gadījumos, kad ir jānovērš nekārtības vai noziegumi, lai pasargātu citu personu tiesības un brīvības.

Kiberseksuālā uzmākšanās ir viens no jaunākajiem pārkāpumiem. ES pārskata dati apliecina, ka 20% jaunu sieviešu (18–29.g.), piedzīvojušas kiberseksuālo uzmākšanos (*kiber sexual harassment*) – saņēmušas nevēlamas seksuāla rakstura e-vēstules, SMS. Vidēji ES kiberseksuālā uzmākšanās sasniedz 11%. Izvērtējot izpētes rezultātus, varam redzēt, ka Latvijā un Igaunijā kiberseksuālā uzmākšanās svārstās no 10 līdz 14% robežās, bet Lietuvā – 5–9%.[727] Seksuāli ekspluatējot jauniešus kibervidē, piespiešana un šantāža ir kiberuzmākšanās pamats. Turklāt „kādam" šī nelegālā aktivitāte nes ievērojamu peļņu. Eiropola kibernozieguma centra pārskatā par bērnu seksuālu ekspluatāciju internetā, tiek lietots termins „*sextortion*". Tas ir seksuālās ekspluatācijas veids. Tā kā latviešu valodā šādai parādībai nav atbilstoša termina, autore to dēvē par **sekstorciju jeb seksuālo izspiešanu/šantāžu,**

[724] Pētījums „Seksuāla vardarbība pret institūcijās dzīvojošiem bērniem" 2010.gads. (skatīts 22.10.2012.). Pieejams:http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/kkk/vardarbiba-pret-bernu-namos-dzivojosiem-berniem-2010--177/

[725] par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/TI

[726] K.U. v.Finland 2872/02 – 12 gadīga puiša vārdā internetā tika ievietota reklāma ar saiti uz viņa personīgo interneta lapu, kurā bija norādīts, ka viņš meklē intīmas attiecības ar citu puisi viņa vecumā vai vecāku „lai parādītu, kā to pareizi darīt". Puisis uzzināja par reklāmu tikai tad, kad saņēma e-pastu no ieinteresēta vīrieša. Interneta pakalpojumu sniedzējs atteicās identificēt personu, kas ielika reklāmu, jo saskaņā ar likumu ir jāievēro konfidencialitāte. Personu, kas atsaucās uz reklāmu, identificēja caur e-pasta adresi. Somijas tiesa noteica, ka interneta pakalpojumu sniedzējs nav spiests atklāt šādu informāciju, jo šāds pārkāpums neietilpst to lietu kategorijā, kurās policijai ir tiesības piekļūt sakaru identifikācijas datiem.

[727] Goodey, J. Head of Freedoms & Justice Research Department. Violence Against Women: An EU-wide survey. (skatīts 06.03.2014.). Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-presentation-jo-goodey_en.pdf

kas ir process, kurā persona draudu un pierunāšanas ietekmē ilgstoši tiek piespiesti rādīt nepiedienīgus materiālus intervidē.[728] Termins pirmo reizi parādījās ASV, tiek norādīts, kas tas ir varas disbalanss starp varmāku un upuri. Termins sekstorcija (*sextortion*) piemērojams plašā un šaurā nozīmē. Terminu pielieto, runājot par dažāda seksuāla rakstura darbībām – seksuālo izmantošanu, seksuālo uzmākšanos, dzimuma diskrimināciju, izdalot seksuālo darbību elementu un korupcijas elementu. Termins satur trīs komponentus – 1) varas ļaunprātīgu izmantošanu; 2) seksuāla rakstura darbības komponentes – „*a quid pro quo*" elementu (dots pret dotu); 3) psiholoģiski pierunāšanu, uzpirkšanas, nevis fiziska spēka pielietošanu.[729] Uzmākšanās bērniem seksuālos nolūkos ir īpaša rakstura drauds saistībā ar internetu, jo internets lietotājiem sniedz nepieredzētu anonimitāti, proti, iespēju slēpt savu īsto identitāti un personiskās raksturojošās pazīmes, piemēram, vecumu. Internet World Stats[730] dati liecina, ka 2014.gada sākumā ES lietoja 76,5% iedzīvotāju. Flash Eurobarometer dati liecina, ka Eiropā vecuma grupā no 6 līdz 17 gadiem internetu lieto 75 % bērnu.[731] Pētījumu kompānijas „TNS Latvia Digital" apkopotie dati liecina, ka 2014. gadā Latvijā vecumā no sešiem līdz deviņiem gadiem internetu lieto 48% bērnu, savukārt vecuma grupā no desmit līdz 14 gadiem internetu izmanto – 84% pusaudžu.[732] Autore norāda, neskatoties uz to, ka bērnu nolaupīšana, izmantojot elektronisko vidi, vairāk izplatīta ASV, Rietumeiropā. Tomēr jāņem vērā šie draudi arī Latvijā, kad seksuālo motīvu ietekmē persona sociālos tīklos uzrunā personu, lai nodibinātu uzticamas attiecības (*glooming*). Satiekoties reālajā vidē, realizē savus noziedzīgos nodomus. Eiropas stratēģijas „Bērniem labāks internets" pamatā ir četri galvenie pīlāri, kas viens otru papildina: 1) atbalsts jauniešiem paredzēta kvalitatīva tiešsaistes satura izveidei; 2) lielāka informētība un plašākas iespējas; 3) bērniem drošas tiešsaistes vides izveide un 4) seksuālas vardarbības pret bērnu un bērnu seksuālas izmantošanas apkarošana.

Aizvien plašāk globālais tīmeklis tiek izmantots, lai savervētu potenciālos cilvēku tirdzniecības upurus, tostarp bērnus, un reklamētu savus pakalpojumus, kā arī personas

[728] Plašāk skatīt: Commercial Sexual Exploitation of Children Online. A Strategic Assessment. 2013, p.10. (skatīts 21.11.2013.). Pieejams: https://www.europol.europa.eu/content/commercial-sexual-exploitation-children-online-strategic-assessment

[729] Plašāk skatīt: Stopping the Abuse of Power through Sexual Exploitation: Naming, Shaming, and Ending Sextortion. International Association of Women Judges (IAWJ), 2012, p. 9.–12. (skatīts 16.12.2013.). Pieejams: http://www.iawj.org/IAWJ_International_Toolkit_FINAL.pdf

[730] Internet Usage in the European Union. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.internetworldstats.com/stats9.htm

[731] Avots: European Strategy for a Better Internet for Children. European Commission. 2012,

[732] TNS Latvia Digital. Internetu aktīvi lieto kā pieaugušie, tā arī bērni. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=4559

nolaupīšanai vai citiem vardarbīgiem noziegumiem.[733] Patvēruma „Drošā māja" vadītāja Sandra Zalcmane, norāda, ka „Latvijā vervēšana cilvēku tirdzniecībai lielākoties notiek interneta vidē – sociālajos tīklos, jo tieši tur vervētājs var palikt anonīms. Turklāt nereti vervētājs izrādās paziņa, draugs vai pat radinieks. Prakses piemēri, *paziņa, kurš aicināja uz ārzemēm savu draugu, bijis spiests to darīt, jo vervētāji manipulējuši ar viņa ģimenes drošību. Meitene, kura internetā aicinājusi stāties laulībā ar ārvalstnieku, pati bijusi šādu fiktīvo laulību upuris. Meitene netika palaista uz Latviju līdz brīdim, kamēr viņa nesarunā citu meiteni slēgt šādas laulības*."[734] Kaut bijuši dažādu valstu mēģinājumi nacionālajā līmenī kontrolēt Interneta izmantošanas jomu, tomēr atsevišķa valsts nevar būtiski samazināt cilvēktiesību apdraudējumu kibervidē. Ziņojumā „Bērnu aizsardzība digitālajā pasaulē" atzīts, ka risinot problēmas digitālajā vidē, dalībvalstis kopumā palielina savus centienus, tomēr veiktie pasākumi nav pietiekami. Dažādi politikas pasākumi – gan regulējoši, gan pašregulējoši – tiek īstenoti visās dalībvalstīs, piemēram, vecākvadība, satura klasifikācija un ziņošana par kaitējošu un nelikumīgu saturu. Dr. iur. Uldis Miķelsons norādījis, ka „pretdarbība informācijas tehnoloģijas noziegumiem ir saistīta ar dažādiem tiesiskiem un praktiskiem šķēršļiem. Šo noziegumu pieaugošais apdraudējums, īpaši to izpausme transnacionālā mērogā, rada nopietnu izaicinājumu gan nacionālajām tiesību aizsardzības iestādēm, gan starptautiskajām organizācijām." Secināms, ka vispiemērotākā pretdarbības stratēģija noziegumiem kibervidē savieno tiesību aizsardzību, tehnoloģiskos un tirgus attiecību risinājumus."[735] Piemēram, *Eiropas policija aizturēja 112 cilvēkus 22 valstīs, tostarp Igaunijā. Policijas operācijas „Icarus" mērķis bija cilvēki, kas izplata „visekstrēmākos videomateriālus", arī attēlus, kuros redzama zīdaiņu un vien pāris gadu vecu bērnu seksuāla izmantošana un izvarošana*.[736]

Konvencijā par kibernoziegumiem[737] atzīta nepieciešamība sadarbībai starp Eiropas Padomes valstīm un privātajiem uzņēmējiem cīnīties pret kibernoziegumiem un nepieciešamību aizsargāt informācijas tehnoloģiju lietošanas un attīstības likumīgās intereses un uzskatīts, ka efektīva cīņa pret kibernoziegumiem prasa pieaugošu, ātru un labi

[733] Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejas stratēģija „Bērniem labāks internets". (skatīts 23.11.2013.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriserv.do?uri=CELEX:52012DC0196:LV:NOT

[734] Patvērums „Drošā māja". Cilvēku tirdzniecība. (skatīts 231.05.2013.). Pieejams: http://www.patverums-dm.lv/lv/kampana-fiktivas-laulibas-slazds

[735] Miķelsons, U. Informācijas tehnoloģiju noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 172. lpp.

[736] EUROPOL. 269 suspects identified and 112 arrested. (skatīts 25.11.2013.). Pieejams: https://www.europol.europa.eu/content/press/joint-action-22-european-countries-against-online-child-sexual-abuse-material-internet

[737] pieņemta 23.11.2001., Budapeštā, kuru Latvijas Saeima pieņēmusi 2006.gada 5.oktobrī.

funkcionējošu starptautisko sadarbību krimināllietās. Tāpat noteikti pasākumi, kas jāveic nacionālajā līmenī. Profesors A. Vilks norādījis: „kibernoziegumu apkarošana visā pasaulē balstās uz trīs elementiem, pirmkārt, pilnvērtīgas normatīvo aktu bāzes, kas paredz gan kriminālatbildību, gan kriminālprocesuālās metodes šādu nodarījumu izmeklēšanā, otrkārt, tiesībaizsardzības speciālistu, juristu un informācijas tehnoloģiju speciālistu kopīgu sadarbības spēju minēto nodarījumu atklāšanā un, treškārt, procesa virzītāju zināšanas novest lietu līdz spriedumam. Visi trīs elementi ir spējīgi funkcionēt tikai tad, ja visas procesā iesaistītās personas ir apveltītas ar nepieciešamajām zināšanām.”[738] Vērā ņemams, ka kibernoziegumiem piemīt tikai tiem raksturīgās īpatnības, „pati nozīmīgākā ir tā, ka noziedznieks nav saistīts ar noteiktu vietu, piemēram, nozieguma seku iestāšanās vietu. Ar datora un mobilā telefona palīdzību likumpārkāpējs no jebkura ģeogrāfiskā punkta var ielauzties datorsistēmā neatkarīgi no to atrašanās vietas. Piemēram, noziegumu var izdarīt Latvijā, sekas iestājas citā valstī vai vairākās valstīs vienlaicīgi.”[739] Tā kā kibernoziegumi pārsniedz vienas valsts robežas, tie kopš pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu sākuma ir iekļauti to nodarījumu vidū, kuru atklāšanā un novēršanā plaši izvērsta internacionāla sadarbība. Ievērojot kibervidē veikto noziegumu starpnacionālo raksturu, noziedzīgas darbības kontrole pārsvarā gadījumu tiek veikta, organizējot starptautisko tiesisko sadarbību starp vairāku valstu tiesībsargājošām iestādēm, izveidojot arī apvienotās izmeklēšanas grupas. „Var būt veikts arī tā sauktais Interneta monitorings, proti, pastāvīga noziedzīgas darbības apzināšana un kontrole Interneta vidē, tajā skaitā noziedzīgu aktivitāšu atklāšanai, pārlūkojot elektroniskās saziņu grupas.[740]” Lai aizsargātu eiropiešus un uzņēmumus pret augošajiem kibernoziedzības draudiem, no 2013. gada 11. janvāra darbojas Eiropas Kibernoziedzības centrs jeb *EC3*.[741]

Tehnoloģijas ir ļoti spēcīgs instruments negodprātīgas personas rokās. Ir skaidrs, ka kibernoziedzības riskus nevar likvidēt, bet tos var pārzināt. Tādējādi policijas spēkiem

---

[738] Praktiskais seminārs „Noziedzīgie nodarījumi elektroniskajā vidē: valsts tiesību politikas, krimināltiesisko, kriminālprocesuālo un tiesu digitālo ekspertīžu piemērošanas jautājumi” (skatīts 06.11.2012.). Pieejams: http://www.e-klase.lv/lv/zina/zinas/aktualitates/rsu-juridiskaja-fakultate-notiks-seminars-par-kibernoziedzniekiem/

[739] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 251. lpp.

[740] Miķelsons, U. Pierādījumu iegūšanas tiesiskie pamatprincipi informācijas tehnoloģiju noziegumu lietās. 13. lpp., (skatīts 11.12.2012.). Pieejams: www.eksperts.gold.lv/IT_noziegumu_izmeklesanas_principi.pdf.

[741] EC3 galveno uzmanību pievērsīs nelikumīgām darbībām tiešsaistē, kuras īsteno noziedzīgi grupējumi, īpaši uzbrukumiem, kas vērsti pret e-bankas pakalpojumiem un citām finanšu darbībām tiešsaistē, bērnu seksuālajai izmantošanai tiešsaistē un tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas skar kritisko infrastruktūru un informācijas sistēmas ES. Eiropas Kibernoziedzības centrs (EC3). (skatīts 10.08.2013.).
Pieejams: http://ec.europa.eu/latvija/news/press_releases/2013_01_09_lv.htm

jāanalizē riski.[742] Noziedzības riska novērtēšanu un pārzināšanu var definēt kā metodi „1) rūpīgi, precīzi identificēt draudus un visus varbūtējos ietekmes riskus personas(u), organizāciju aizsargāšanai, 2) minimizēt risku iespējamo līmeni, 3) pareizu pasākumu īstenošanu nodarbojoties ar riska elementu novēršanu."[743] Kibernoziegumi ir devuši nopietnu izaicinājumu valstīm. Tiesībsargājošo iestāžu pretdarbībai seksuāla rakstura noziegumiem kibertelpā jābūt vērsti uz to novēršanas, atklāšanas un izmeklēšanas efektivitātes paaugstināšanu. Šādu noziegumu novērošanas pasākumiem ir jābūt ātriem un efektīviem, lai nepieļautu personas dzimumneaizskaramības aizskārumu. Turklāt jāņem vērā problēma, ka „pasaulē starp valstīm nav vienota standarta informācijas kaitīguma izvērtēšanai, piemēram, ir valstis, kas brīvi atļauj pornogrāfijas apriti, savukārt citas par šādas informācijas apriti paredz kriminālatbildību."[744] Apkopojot negatīvās tendences kibervidē, var runāt par kiberseksuālo vardarbību. Autore piedāvā šādu kiberseksuālās vardarbību definīciju: **ikviena attālināta seksuāla rakstura un nozīmes darbība, aizskarot otras personas tiesības, kas veikta kibervidē**. Dodot nodaļas kopsavilkumu, autore piedāvā iespējamo seksuālās vardarbības definīciju – **seksuālā vardarbība ir jebkāda fiziska, virtuāla, verbāla darbība vai seksuāls uzbrukums, vai mēģinājums iegūt seksuālu kontaktu, vai jebkuras citas darbības, kas veiktas pret upura gribu, pielietojot fizisku spēku, varu, viltu, piespiešanu vai draudus vai izmantojot upura bezpalīdzību, vai pārvarot tā pretošanos. Tādā veidā tiek aizskarta citas personas seksualitāte, upurim nodarīts plaša spektra aizskārums: fiziskas sāpes, garīgs un psihisks kaitējums, materiāls zaudējums**.

Analizējot dotās nodaļas ietvaros minētās negatīvās vardarbīgās tendences, skaidri atklājas valsts pienākums rūpēties par cilvēku drošību un seksuālo neaizskaramību. Amerikāņu krimināltiesību autoritāte profesors Džordžs Flečers (*George P. Fletcher*) norāda, ka noziegumi vienmēr ir publiski tiesību pārkāpumi, jo tie, papildus cietušajam nodarītajam kaitējumam, nodara kaitējumu arī tādām sabiedrības interesēm kā iedzīvotāju labklājība un drošība.[745] Nenoliedzami, jebkuras valsts sekmīgas attīstības un labklājības balsts ir drošība, kuras pamatā ir cilvēku dzīve bez bailēm no jebkāda veida apdraudējumiem. Sengrieķu filozofs Platons ir teicis: „noziedzība ir cilvēka dvēseles un

[742] Kipāne, A. Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problematika kibervidē // Konferences rakstu krājums. Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas. BSA, SIA „Petrovskis un Ko", 2012, 300. lpp.
[743] Fennelly, L.J. Handbook of Loss Prevention and Crime Prevention. Oxford, Elsevien, Butterworth-Heinemann, 2004, p. 3.
[744] Ķinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, Jumava, 2013, 90. lpp.
[745] Флетчер, Д., Наумов, А.В. Основные концепции современного уголовного права. Москва, Юрист, 1998, с. 218.

valsts slimība, kura jāārstē, tāpēc noziedzības cēloņi ir ne tikai jāapkaro, bet arī laikus jānovērš. Valstij jābūt spējīgai reaģēt jau uz pamattiesību apdraudējumu, negaidot, kad kāds no sabiedrības locekļiem kļūs par cietušo noziedzīgā nodarījumā."[746] Atbilstošu atziņu izteicis pirmskara Latvijas Policijas skolas direktors A. Ceriņš „policijas ierēdņa uzdevums ir aizsargāt sabiedrības tikumību un drošību ne tik vien tad, kad tā jau aizskārta, bet arī tad, kad jābaidās par šādu aizskāršanu."[747] Lai arī pilnīgas noziedzības kā sociālas parādības iznīcināšana nav iespējama „tomēr nespēja novērst absolūti visus nodarījumus pret indivīdu pamattiesībām neatbrīvo valsti no pienākuma darīt visu iespējamo, lai mazinātu šādu nodarījumu iespējamību. Fakts, ka kāda persona jau ir cietusi no tiesību aizskāruma, pēc būtības liecina, ka valsts savu pienākumu nav izpildījusi un personas drošību nav nosargājusi.[748] Citējams profesors Johans Ludvigs Mitels (*Johann Ludwig Müthel*), kurš rakstīja, ka „valsts uzdevums ir padarīt tiesību aizskārumu par neiespējamiem gan fiziskā veidā, ar piespiedu līdzekļu piemērošanu, gan psiholoģiski – atturot personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Prevencijas ideja un aizsardzības pasākumi kļūst par soda mērķa racionālu kodolu, jo valsts galvenais uzdevums nav sodīšana par noziegumiem, bet, piedraudot ar sodu panākt "visu pilsoņu atturēšanu" no tiem."[749] Autore norāda, ka būtiski ir izveidot visaptverošu sistēmu, kas nodrošinātu dzimumnoziegumu profilaksi, notikušā nodarījuma ātru, efektīvu izmeklēšanu, savlaicīgu palīdzību un atbalstu cietušajām personām, kā arī sabiedrības izglītošanu, informējot to par iespējām ziņot par notikušajiem dzimumnoziegumiem. Būtiska nozīme ir arī cietušās personas lielākai iesaistīšanai varmākas atklāšanā un ziņošanai par šīm personām Pēdējos gados atklātie cilvēku tirdzniecības un bērnu pornogrāfijas izplatīšanas gadījumi internetā liecina par starpvalstu noziedzīgo grupu starptautiska mēroga sakariem. Tas parāda, ka valstīm ir jāmeklē jauni un iedarbīgi pretdarbības līdzekļi starptautiskās noziedzības mazināšanai. Seksuālās noziedzības novēršanā nepieciešams pastāvīgi meklēt jaunas formas un metodes, gan atturot no noziegumiem, gan izmantojot dažādus pasākumus.[750] Jāpievērš pastiprināta uzmanība drošībai kibervidē, paplašinot iedzīvotāju informētību un iedzīvotāju vidū veicinot kiberdrošības kultūru.

[746] Miezāne, E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā // Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38 (685), 15. lpp.
[747] Ceriņš, A. Policijas tiesības un pienākumi. Rīga, F. Vītuma grāmatu spiestuve, 1931, 233. lpp.
[748] Miezāne, E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā // Jurista vārds, 2011.gada 20.septembris, Nr.38 (685), 15. lpp.
[749] Krauss, D., Pastille, K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002, 31. lpp.
[750] Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 245. lpp.

Rezumējot var teikt, ka seksuālās noziedzības novēršanas pasākumi ietver noteiktu sarežģītības pakāpi. Pirmkārt, jānodrošina fiziska neaizskaramība, kas nozīmē noziedzīgu nodarījumu nepieļaušanu indivīda personīgajā telpā vai tuvumā. Otrkārt, ietekme uz personu, lai sekmētu tās novirzīšanu pareizai tiesiskai rīcībai, kā arī attīstīt sociāli noderīgas iemaņas utt. Treškārt, apzināt un neitralizēt apstākļus un iemeslus, kas veicina noziedzību.[751] Vardarbīgu dzimumsakaru novēršanā liela loma ir pareizai dzimumaudzināšanai. Īpaši ar pusaudžiem būtu svarīgi runāt par iespējām attiecību veidošanā, veselīgu attiecību veidošanu ar pretējo dzimumu un par to riskiem. Bērnu vecākiem būtu vajadzīga informācija par pozitīvu attiecību veicinošiem modeļiem. Autore uzskata, ka seksuālās vardarbības izplatības novēršanai jāizstrādā seksuālo noziegumu novēršanas valsts programma, kura paredz kompleksu un integrētu darbību. Novēršanas uzsvars liekams uz preventīviem pasākumiem un prognozēšanu, kuru pamatā ir proaktīva darbība. Būtu nepieciešams izveidot specializētu preventīvu struktūru seksuālās vardarbības prevencei, kura darbotos Valsts policijas prevencijas vadības nodaļas sastāvā un kas koordinētu un metodiski vadītu preventīvos pasākumus policijā visas Latvijas mērogā. Lai sekmīgi izstrādātu pamatotu noziedzības novēršanas programmu un sekmīgi apkarotu seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus, vispārnozīmīga noziedzības analīzes sastāvdaļa ir seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu faktoru izzināšana, kas tiks analizēts nākamajā nodaļā.

[751] Plašāk skatīt: Kipāne, A. Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts // Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013" materiāli. II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2014, 115. lpp.

4. SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS DETERMINANTU KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

4.1. Seksuālās noziedzības determinantu kopējais raksturojums

Jāpiekrīt Dr. iur. Jāņa Baumaņa atziņai „noziedzības ietekmējošie faktori ir fundamentāls un viens no aktuālākajām problēmām kriminoloģijas zinātnē. Teju katrs kriminologs ir bijis nodarbināts ar noziedzības rašanās mehānisma izpēti. Šāda problemātika savas sarežģītības un svarīguma dēļ nezaudē aktualitāti daudzus gadsimtus."[752] Noziedzības cēloņu pētīšana kļūst sevišķi aktuāla sakarā ar sociāli ekonomiskās situācijas saasināšanos, morāles un tikumības līmeņa pazemināšanos mūsdienu sabiedrībā. Šie apstākļi virza kriminoloģijas zinātni un sabiedrības praksi uz noziedzības iemeslu dziļāku un konkrētāku pētīšanu, piemērojot to jauniem procesiem un sabiedrībā notiekošām pārmaiņām.[753] Kriminoloģijā tiek izmantoti tādi termini kā noziedzības faktors, noziedzības cēlonis un noziedzības veicinošs, sekmējošs vai pavadošs apstāklis.[754] Dr. iur. J. Baumanis akcentējis, ka ar jēdzienu "noziedzības determinants" apzīmē gan parādības un procesus, kas rada un veicina noziedzību, gan parādības un procesus, kas vēršas pret noziedzību, vājina un grauj to.[755] Noziedzības cēloņu formulējumā ietverti četri elementi.[756] Materiālais cēlonis *(material cause)* – cilvēka loma, cilvēks nepieciešams, lai eksistētu noziedznieks, noziedznieku grupa; sākotnējais noziedzības cēlonis (*efficient cause*) – attiecas uz faktoriem, kuri pamudina indivīdu rīkoties noteiktā veidā (iepriekšēja pieredze pirms nozieguma izdarīšanas); formālais noziedzības cēlonis (*formal cause*) – attiecināms, lai konkrētu uzvedību definētu kā noziedzīgu nodarījumu un personu dēvētu par noziedznieku; nolūka cēlonis *(final cause)* – attiecināmi uz mērķi vai gala rezultātu, kas noved pie noteiktas uzvedības. Eksistē divi polarizēti skaidrojumi: krimināla rakstura uzvedību neizraisa faktori un apstākļi *(efficient cause)*, bet tā ir personas brīva izvēle, lai sasniegtu kādu mērķi vai piepildītu vēlmi *(final cause)*. Cilvēki izvēlas pārkāpt likumu, apmierinot motīvus, mērķus un vēlmes, tādā veidā

[752] Baumanis, J. Noziedzības determinantu izzināšanas problēmas: disertācija. Latvijas Policijas akadēmija, Krimināltiesību katedra, Rīga, 2008, 6. lpp.
[753] Gabrieljans, A. Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā: promocijas darbs, RSU, 2014, 67. lpp.
[754] Vārds „determinante" nozīmē – norobežojošs, nosakošs [latīņu vārds *determinans* (*determinantis*]. Ar šo jēdzienu tiek saprasts „faktors, kas kaut ko rada vai cēloniski nosaka; faktors, no kā kaut kas ir atkarīgs". Determinants ir radošais un noteicošais faktors. Jēdziens „faktors" cēlies arī no latīņu valodas, vārda *factor* – tas, kas dara, izgatavo.
[755] Baumanis, J. Noziedzības determinantu izzināšanas problēmas: disertācija. Latvijas Policijas akadēmija, Krimināltiesību katedra, Rīga, 2008, 20. lpp.
[756] Einstadter, W.J., Henry, S. Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC, 2006, p. 14.–18.

iegūstot labumus – iekšējie atalgojumi (prieks, satraukums, zudušo gaidu kompensēšana, utt.); ekonomiskie (materiālo labumu iegūšana, statusa iegūšana, lai iekļautos grupā); politiskie apbalvojumi (stātos pretī sistēmai, lai pārņemtu varu, dominētu); reliģiskie vai morālie atalgojumi. Ir zinātnieki, kuri uzskata, ka kriminālo uzvedību izraisa noteikti faktori – sākotnējie faktori *(efficient cause),* šāda uzvedība nav brīvi izvēlēta, lai sasniegtu kādu mērķi. Tie vada vai predisponē indivīdu veikt likumpārkāpumu. Piemēram, par nepilngadīgo noziedzību veicinošiem faktoriem visbiežāk tiek minēti tādi faktori kā "ģimenes sociāli ekonomiskais stāvoklis, vardarbība ģimenē, izpratnes trūkums par garīgajām, sociālajām vērtībām un normām, atkarības vielu lietošana, zems bērna pašnovērtējums, kā arī nelietderīga brīvā laika pavadīšana."[757] Vācu psiholoģijas profesors Helmūts Benešs *(Hellmuth Benesch*) raksta, ka kriminālās rīcības izpēte koncentrējas uz trīs galvenajām stadijām: 1) kriminālā intence,[758] to motivācija var būt visai dažāda.[759] 2) nozieguma īstenošana ir atkarīga no situācijas. Nozieguma īstenošanu nosaka gan kriminālo darbību realitāte, bet pastāv arī „kriminālais rokraksts", t.i., noziedznieka personiskā rutīna. 3) kriminālās sekas ietver sevī situāciju pēc nozieguma izdarīšanas, no tās izrietošās un atgriezeniskās sekas.[760]

Kriminoloģijas teorijā atzīts, ka noziedzības cēloņi plašā nozīmē ir visi apstākļi, bez kuriem tā nevarētu rasties un pastāvēt. Noziedzības cēloņi ir aktīvie spēki, kas ar savu iedarbību nosaka tās eksistēšanu.[761] Tieši tas pats attiecas uz seksuāliem noziegumiem. Tādējādi var norādīt, ka seksuālā nozieguma cēloņi ir tie aktīvie spēki, kas subjektos izraisa interesi un veido motīvus noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Atkarībā no noziedzības determinanta rašanās dabas pieņemts izdalīt objektīvus, objektīvi subjektīvus un subjektīvus iemeslus. „Noziedzība attīstās sociālā kontekstā, un to veido atsevišķa persona un ārējie faktori: cilvēku garīgā pasaule un cilvēku aptverošā realitāte visā tās daudzpusībā."[762] Piemēram, saskaņā ar racionālās izvēles teoriju, vēlme pastrādāt noziegumu ir plaši izplatīta sabiedrībā, un galvenais iemesls noziedzīgai darbībai ir universāls – pretestības trūkums. Noziedzīga rīcība ir iekšēji stimulēta un neprasa speciālu motivāciju vai pataloģiju, turklāt noziedzīgo nodarījumu izdarīšana neprasa speciālas

[757] Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, noziedzīgos nodarījumos cietušiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2014. gada 12 mēnešos. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305&r=1
[758] (lat. *intentio* – uz kādu mērķi virzīts nodoms, nolūks, iecere).
[759] Etioloģiski (pēc cēlonības) pie tām pieder – personības ievirzes, aktuālais motīvs, izdevība.
[760] Benešs, H. Psiholoģijas atlants (attēli un teksti). 2.daļa. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2003, 421. lpp.
[761] Криминология: Учебник для юридических вузов / под. общ. Ред. А.И.Долговой. Москва, Инфра Норма-М, 2001, с. 164.
[762] Kristapsone, S. Noziedzība Latvijā. Noziedzību noteicošie sociāli ekonomiskie faktori Latvijā 90. gados. Rīga, RaKa, 2003, 4. lpp.

zināšanas vai pieredzi. Pretestības trūkums var radīt plašu uzvedības spektru. Klīniskā psiholoģe I. Poudžiunas raksta, ka detalizētāk aplūkojot nozieguma dinamiku, atklājas nozieguma dinamikas bloks, kura galvenie elementi ir: nozieguma subjekts un viņa attieksme pret savām darbībām, to sekām un līdzdalībniekiem vai citiem iesaistītajiem; nozieguma vai mēģinājuma priekšmets un mērķis; nozieguma veikšanas darbības un metodes; nozieguma rezultāts; tā fiziskie apstākļi (vieta, laiks, veicinoši vai traucējošie apstākļi u. c.), aculiecinieku, ja tādi bijuši, uzvedība un darbības; apstākļi un nozīmīgas personas rīcība pirms un pēc nozieguma.[763] Jārunā arī par veicinošiem apstākļiem. Veicinošie apstākļi paši par sevi nerada noziedzību vai noziegumus, bet ietekmē noziedzības veidošanās procesu, nosaka tā attīstību.[764] Ņūdžersijas štata Rutgera Universitātes Krimināltiesību skolas profesors Ronalds V. Klarks (*Ronald V. Clarke*) un Sinsinati Universitātes krimināltiesību profesors Džons E. Eks (*John E. Eck)*, analizējot noziedzību un tās tendences, norādījuši, ka pastāv triju veidu veicinošie faktori:[765] fiziski priekšmeti, sociālas situācijas vai ķīmiskas vielas, kas ļauj likumpārkāpējiem izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai nekārtības. Profesors V. Zahars raksta, ka „noziedzības apstākļi ir sociālās dzīves parādība, kas nerada noziegumu, bet veicina tā rašanos un eksistēšanu. Cēlonis rada noteiktu seku iespējamību – rada noziegumu. Apstākļi tikai veicina iespējas realizāciju. Noziedzības cēloņi vienmēr ir saistīti ar sabiedrības dzīves kvalitāti, morāli, tikumību, kultūru, reliģiju un citām katram indivīdam un sabiedrībai kopumā nozīmīgām vērtībām.”[766] Tādējādi, zinātniski pamatoti apstākļu kompleksu, kas izraisa konkrētu noziedzīgu nodarījumu, var diferencēt šādās grupās: nelabvēlīgi personības tikumiskās veidošanās apstākļi; noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iemesls, ko rada konkrēta dzīves situācija; apstākļi, kas atvieglo noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.[767]

Seksuālā vardarbība ir kompleksa starpdisciplināra problēma, kura aptver psiholoģiskos, juridiskos, medicīniskos un citus aspektus. Seksuālās noziedzības determinantus var iedalīt iekšējos jeb individuālajos un ārējos faktoros. „Iekšējie cēloņi ir

[763] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds 2008.gads 4.novembris, Nr. 42 (547), 26. lpp.
[764] Криминология: Учебник для юридических вузов / под. общ. ред. А.И.Долговой. Москва, Инфра.Норма-М, 2001, с.166.
[765] Fiziskie – lietas, kas palielina likumpārkāpēja spējas, palīdz pārvarēt preventīvus pasākumus vai mudina novirzes. Sociāli – situācijas, kas sekmē noziedzību vai nekārtības, palielinot ieguvumus no noziedzīga nodarījuma, legalizējot attaisnojumus likuma pārkāpšanai vai mudinot uz likumpārkāpumu veikšanu. Ķīmiskie – vielas, kas veicina likumpārkāpēju spējas ignorēt risku, ieguvumu vai attaisnojumus: Klarks, R.V., Eks, Dž.E. Noziedzības analīze 60 soļos. Problēmorientēta policijas darba centrs. Valsts policija, 2011, 34. lpp.
[766] Zahars, V. Latvijas kriminālpolitika: retrospekcija un nākotnes vīzija. Daugavpils, DU akadēmiskais apgāds ”Saule”, 2011, 31. lpp.
[767] Stumbina, Ē., Brikavs, V., Niedre, A. Kriminoloģija. Rīga, Zvaigzne, 1981, 63. lpp.

saistīti ar cilvēka kā personības veidošanos, audzināšanu, raksturu, attiecībām ģimenē, ar bērnībā un jaunībā pārdzīvotām garīgām un fiziskām traumām. Šie apstākļi nosaka cilvēka pasaules uzskatu, attieksmi pret apkārtējiem, vērtību sistēmu. Ārējie faktori ir saistīti ar cilvēka apkārtējo vidi un tās ietekmi uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu."[768] Seksuālās noziedzības determinantu komplekss iedalāms nosacīti divās grupās: 1) vispārsociālie (objektīvie) cēloņiem un veicinošie apstākļi, kas saistīti ar sabiedrībā notiekošajiem negatīvajiem sociālajiem procesiem. Noderīgu atziņu pauž profesors A. Vilks: „Noziedzību determinē visdažādāko faktoru kopums, kuru novēršana nevar būt policijas iestāžu kompetencē (inflācijas un bezdarba līmeņa samazināšana, iedzīvotāju juridisko zināšanu un tiesiskās kultūras paaugstināšana, alkohola pieejamības ierobežošana u.c.). Līdz ar to policija nevar būt vienīgais un, iespējams, arī prioritārais subjekts noziedzības novēršanas jomā."[769] 2) subjektīvie cēloņi un veicinošie apstākļi, kas tieši ietekmē konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un saistīti ar individuālajām (iekšējām) personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un cietušā, īpašībām. Jāņem vērā, ka seksuālās noziedzības veicinošie apstākļi ir tieši atkarīgi no apkārtējās vides, sabiedrības, gan cietušā, gan varmākas personības īpatnībām.[770] Starpkultūras pētījumā par izvarošanas un tieksmi uz izvarošanu studentu vidē *(campus culture*), identificēti šādi seksuālās vardarbības veicinošie faktori: dzimuma lomas socializācija, izvarošanas mīti, soda sankcijas trūkums par ļaunprātīgu izmantošanu, vīriešu grupas atbalsts, pornogrāfija, piederība vīriešu grupām, piemēram, dalība korporācijā, sporta komandā.[771]

Saskaņā ar PVO pārskatu par seksuālo vardarbību, tiek izdalīti šādi seksuālās vardarbības riski: 1) individuālie riska faktori (*individual risk factors*) – alkohola un narkotisko vielu atkarība; piespiedu seksuālās fantāzijas; impulsīvas un antisociālas tendences; priekšroka bezkaislīgam seksam; naidīgums pret sievieti; 2) attiecību faktori (*relationship factors*) – biedrošanās ar seksuāli agresīviem un delikventiem biedriem; ģimenes vide, ko raksturo fiziskā vardarbība un nepietiekami resursi; stingras patriarhālas attiecības vai ģimeniskā vide; emocionāli neatbalstoša ģimeniska vide; 3) kopienas faktori (*community faktors*) – nepietiekamas nodarbinātības iespējas; policijas un tiesu sistēmas

[768] Kriminoloģija / zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 266. lpp.
[769] Vilks, A. Policijas darbības efektivitātes vērtējumi // Rīgas Stradiņa universitātes 2012.gada Zinātniskās konferences tēzes, Rīga, RSU, 2012, 447. lpp.
[770] Kipāne, A. Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori // IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu konference „Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas" rakstu krājums. Rīga, Petrovskis un Ko, 2014, 54. lpp.
[771] Handeyside, A.K., Wickliff, S.L., Adams, J. Striving for Justice: A Toolkit for Judicial Resolution Officers on College Campuses. Responding to Sexual Assault and Dating and Domestic Violence. p. 40. (skatīts 26.10.2014.). Pieejams: http://sapac.umich.edu/files/sapac/StrivingForJustice.pdf

atbalsta trūkums; vispārēja tolerance sabiedrībā pret seksuālo vardarbību; vāju kopienas sankcijas pret seksuālo vardarbības veicēju; 4) sabiedrības faktori (*societal factors*) – nabadzība; sociālās normas, kas veicina seksuālo vardarbību; sociālās normas, kas veicina vīrieša pārākumu un seksuālās tiesības; sabiedrības normas, kas uztur sieviešu mazvērtību un seksuālo pakļāvību; vāja likuma un politikas virzienu ietekme, kas saistīti ar dzimuma līdztiesību; augsts tolerances līmenis pret noziegumiem un citām vardarbības formām.[772] Autore secina, arī Latvijā seksuālās vardarbības cēloņi ir meklējami gan individuālajā, ģimenes, kopienas, gan valsts līmenī.

Seksuālās agresijas skaidrojumā ir pazīstamas vairākas teorijas, kas izskaidro seksuālo agresiju. Parasti atkarībā no izpētes avota teorijas tiek iedalītas: izziņas (*cognitive*); iemācītās (*learning*); sistēmas (*system*); psihodinamiskās (*psychodynamic*) vai bioloģiskās (*biological*).[773] Daži pētnieki uzskata, ka noteikta veida bioloģiskie faktori (piemēram, hormoni, testosterona līmenis) sekmē indivīda pretlikumīgu seksuāla rakstura uzvedību.[774] Psihologs Alberts Bandura (*Albert Bandura*) akcentē, ka analizējot agresivitāti, ir jāņem vērā ģenētiskie un hormonālie faktori; personības īpašības; situatīvie faktori; slimības, lietotie medikamenti u.c., tāpēc agresivitātes izpēte pārkāpj psiholoģijas zinātnes ietvarus.[775] Vairāki pētnieki (*Alfred Charles Kinsey, Wardell B. Pomeray, Clyde E. Martin, Paul H. Bebhard*) norāda, ka dažādu hormonu līmenis var negatīvi ietekmēt sievietes un vīrieša seksuālo reakciju, jo no to ietekmes atkarīga cilvēka fizioloģiskie procesi, tostarp nervu sistēmas kapacitāti, no kuras ir atkarīga seksuālā uzvedība.[776] Bioloģisko elementu saistībā seksuālā noziedznieka personībā var minēt Hovarda Beikera

[772] World Report on Violence and Health. Chapter 6. Sexual violence. WHO p. 154. (skatīts 25.05.2014.). Pieejams: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap6.pdf

[773] plašāk skatīt: Ward, T., Polaschek, D., Beech, A.R. Theories of Sexual Offending. Chichester, John Willey & Sons LtD, 2006, p. 17-197. Savukārt autori Vards, Poločeks un Bīčs norāda: multi-faktoru teorijas (Multifactor theories): Finkelhora priekšnoteikumu modelis (Finkelhor`s Four Precondition Model); Maršala un Barbarīs Integrētais Modelis (Marshall and Barbaree`s Integrated Model); Heila un Hircmana četru dalījumu Modelis (Hall and Hirschman`s Quadripartite Model); Varda un Siegerta darbības Modelis (Ward and Siegert`s Pathways Model); Malamuta seksuālās agresijas apvienojuma modelis (Malamuth`s Confluence Model of Sexual Aggresion); Evolucinārā teorija (Evolutinary theory and Sexual offending); viena faktora teorijas (single-factor theories): uztveres izkropļojuma teorijas (Theories of Cognitive Disorties); līdzjūtības trūkumu cietušajam teorijas (Theories of Deficient Victims Empathy); Seksuāli deviantās orientācijas teorijas (Theories of Deviant Sexual Preferences); feministu teorijas par bērnu ļaunprātīgo izmantošanu (Feminist theories of child abuse); teorijas par tuvības trūkumu (Theories of Intimacy Deficits); riska teorijas (Theories of Risk). Mikro līmenis vai nodarījuma process (Micro level or offences process).

[774] Piemēram, pētījumos ir pierādījies, ka testosteronam un citiem vīrišķajiem dzimumhormoniem ir ietekme uz vīriešu agresiju (Moyer). Aptaujas parādīja, ka 62% no noziegumiem, kurus izdarījušas sievietes, ir tikuši izdarīti pirmsmestruāciju periodā, t.i. periodā, kad progesterona līmenis relatīvi augsts. Tikai 2 % no šiem noziegumiem tika izdarīti cikla sākumā (Dalton; Haskett, Steiner, Osmun & Carroll). Apzināts, ka ar sievietes klimaksu iestājas dažādas nepatīkamas psihiskās parādības – visas nervu sistēmas uzbudinājums, garstāvokļa maiņa, tieksme uz skumjām, erotiskās dziņas, garīga juteklība. Garīgās spējas – griba, prāts – tiek pazemināts. Dzimumdziņa vēl paaugstinās un var veicināt bērna izvarošanu. Tā saucamās morālās idiotes bieži veic dzimumnoziegumiem, to starpā pirmo vietu ieņem sadisma izpausmes.

[775] Pļaveniece, M., Škuškovnika, D. Sociālā psiholoģija pedagogiem. Rīga, Raka, 2002, 53 lpp.

[776] Kinsey, A.C., Pomeray W.B., Martin C.E., Beghard P.H. Sexual Behavior in the Human Female. Bloomington, Indiana University Press, 1981, p. 760.

un Roberta Stolera (*Howard J. Baker and Robert J. Stoller*) izpēti par ģenētisko anomāliju „Klinefeltera sindromu" *(Klinefelter`s syndrom)*[777] jeb XXY hromosomu sindromu. Klinefeltera sindroms ir stāvoklis, kurš sāk parādīties zēniem līdz pubertātei. Pubertātes laikā 80% vīriešu ar šo sindromu izceļas sievietēm raksturīgās fiziskās pazīmes un hormonālais profils. Izpētot 28 lietas, norādītie pētnieki konstatējuši, ka 7 ģenētiski vīrieši pubertātes vecumā vēlējušies mainīt dzimumu. Citi pētnieki *(Money&Polett)* izveidoja interesantu saistību starp Klinefeltera sindromu, homoseksualitāti un/vai transseskuālismu. Savukārt citi pētnieki *(Pasqualini, Vidal, Bur)* šādu sakarību neatrada.[778] Pamatojoties uz pētnieku H.J. Beikera un R.J. Stilera rezultātiem, no hromosomālās perspektīvas profesors Frederiks Berlins (*Frederick S. Berlin*) diskutēja par vīriešu ar Klinefeltera sindromu predispozīciju seksuāli agresīvai uzvedībai. Profesors norāda, ka vīriešiem ar šo sindromu iespējams pieredzēt problēmas ar savu seksuālo orientāciju un erotiskās vēlmes raksturu. Speciālās literatūras pārskatā var atrast norādi uz to, ka starp vīriešiem ar Klinefeltera sindromu var būt augstāks seksuāla rakstura deviācijas nekā starp indivīdiem, kuriem nav diagnosticēts šāds sindroms.[779]

Tālāk autore pievērsīsies feministiskās, sociālās iemācīšanās teorijas, evolucionārās teorijas un integrētās teorijas īsam apskatam. Saskaņā ar feministisko teoriju izvarošana galvenokārt ir ekonomisko un politisko vajadzību rezultāts. Iespējams, ka daudzas sievietes var būt iesaistītas izvarošanā tāpēc, ka tas varētu mainīt sievietes uzvedību (*Brownmiller, Donat & D`Emilis, Griffin, Riger & Gordon).* Seksuālā agresija var būt apskatīta kā dzimuma lomu stereotipa rezultāts. Bieži šie stereotipi ir negatīvi, saistot to ar vispārpieņemto vīrieša dzimuma lomu *(Sanday).* Vīrišķība parasti tiek asociēta ar spēku, ietekmi un pretestību, turpretim sievišķību saista ar pazemību, pasivitāti un vājumu *(Scully & Marolla).* Ņemot vērā šo ievirzi, izvarošanas motivācija ir vairāk nekā iekāre un seksuālā bauda. Feminisma teorijas pārstāvji bieži apgalvo, ka seksuālās vardarbības novēršana slēpjas ekonomiskās un politiskās līdztiesības izveidošanā starp dzimumiem. Izglītotas sievietes ir pašpārliecinātas, izglītoti vīrieši neizvaro. Nostāja un uzvedības modifikācijas arī ir feminisma stratēģija seksuālās vardarbības novēršanai.[780] Šī pieeja izvarošanu traktē kā dziļi iesakņojušos tradīcijas rezultātu, kurā vīrieši dominē visās dzīves

[777] šis sindroms iedzimst vienam no 600 dzimušajiem vīriešiem.
[778] Langevin, R. Sexual Strands: Understanding and Treating Sexual Anomalies in Men. New Jersey, Lawrence Erlbaum associate, Inc, Publishers, 1983, p. 457
[779] Deb, S., Mukherjee, A. Impact of Sexual Abuse on Mental Health of Children. New Deli, Concept Publishing Comapny, 2009, p. 44.
[780] Sexual Aggression: Issues in Etiology, Assessment, and Treatment / edited by Gordon C. Nagayama Hall, Hirschman R., Grahan J.R. Washington, Taylor & Francis 1993, p. 10.

jomās – sociālā, politiskā un ekonomiskā. Feministu teorijas pārstāvji apgalvo, ka patriarhālā sabiedrībā ir tendence sievieti neuzskatīt par līdzvērtīgu dalībnieku starppersonu attiecībās. Galējā uzskatā sieviete tiek aplūkota kā īpašums. Izvarošana šajā gadījumā tiek uzskatīta par nežēlīgu vīrieša varas un kontroles izpausmes formu pār sievieti, kurā sekss spēlē „ieroča" lomu. Izvarošana tiek traktēta kā sava veida pseido seksuāls akts, ar vēlmi pēc varas un kontroles, nevis dzimumtieksme un seksuālā tuvība, ko izmanto vīrietis, lai saglabātu savu pārākumu pār sievieti. Bailes par iespējamu izvarošanu un cita veida seksuālo uzbrukumu, sašaurina sievietes aktivitātes līdz nosacīti drošai rīcībai.[781] Feministu teorijas piekritēji uzskata, ka izvarošana ir noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar varu un palīdz noturēt sievieti zemākajā sociālajā līmenī. Autore uzskata, ka šāds viedoklis skaidri atspoguļojas vardarbības ģimenē mehānismā, kā arī tā būtu attiecināma uz seksuālās uzmākšanās mehānismu. Šīs teorijas kritiķi par tās trūkumu norāda uzskatu izvarošanu apskatīt kā pseido seksuālu aktu, kur seksuālai vēlmei ir maza nozīme. Kaut gan pētījuma rezultāti to neapstiprina.

Sociālās iemācīšanās teorija *(A.Bandura, E.Donnersteins, D.Linzs un citi).* A. Bandura uzskata, ka agresīvu uzvedību iemācās galvenokārt caur imitācijas modeli, kas rodas no trīs avotiem: 1) agrākā asociācija ar ģimenes locekļiem un/vai vienaudžiem; 2) kultūra un subkultūra; 3) plašsaziņas līdzekļi. Pētījumi apliecina šīs teorijas hipotēzi, ka pornogrāfijas uzrādīšana palielina tieksmi un seksuālo vardarbību *(Ellis).* Kā ārvalstu, tā arī pašmāju speciālisti skaidro, ka seksuāla, erotiska un pornogrāfiska satura informācijas skatīšanās nepiemērotā vecumā var radīt nopietnas sekas – izkropļot priekšstatu par seksualitāti un dzimumdzīvi, bērns var pārāk agri iesaistīties seksuālajos kontaktos, vairāk ir pakļauts seksuālajai izmantošanai, var rasties vēlme dažādi eksperimentēt seksuālajā dzīvē un pārkāpt robežas. Lielbritānijas speciālisti norādījuši, ka lielais seksuālo attēlu daudzums internetā var izmainīt bērnu domāšanu tādējādi negatīvi ietekmēt bērna attīstību. Pētījumi pierādījuši, ka meitenēm, kas bērnībā redzējušas pornofilmas, ir divreiz lielāka iespēja pusaudžu gados kļūt par jaunajām māmiņām. Tāpat arī vairākums bērnu izmantotāju un noziedznieku bērnībā ir skatījušies pornofilmas.[782] Teorijas kritizētāji dalās uzskatos, vai jebkura pornogrāfija vai tikai nežēlīgā pornogrāfija palielina vardarbības tendenci.

---

[781] Невович, Н.Е. Процессуальная психотерапия женщин-жертв сексуального насилия. Санкт Петербург, 2004, 1.1. Феномен сексуального насилия и основные теории возникновения насилия.

[782] Treifelde, M. Kad televizors aizstāj aukli …// Veselība, 2012, septembris 9, 78 lpp., Pieeja pornogrāfijai internetā pārvērš bērnus par seksuālajiem noziedzniekiem. (skatīts 22.10.2012.) Pieejams: http://www.anglobalticnews.co.uk/profiles/blogs/viegla-pieeja-pornografijai-interneta-parvers-bernus-par-seksu

Evolucionārā teorija. Šīs teorijas piekritēji uzskata, ka vīriešu kārtas indivīdi ir vairāk tendēti uz uzvedību, kas palielina viņu izredzes apaugļot vairāk sieviešu kārtas indivīdu. Ja tas atbilst patiesībai, tad agresīva kopulācijas taktika var būt apskatīta kā reakciju uz dabisko atlasi, kas piespiež vīrieti būt neatlaidīgākam nekā sievietei. Saskaņā ar pētījumiem pārsvarā gadījumu par izvarošanas upuriem kļūst sievietes reproduktīvajā vecumā (16–35 gadi), kurām ir lielāks risks palikt stāvoklī pēc vardarbības akta. Tiek norādīts, ka vidējā seksuālā aktivitāte izvarotājiem ir augstāka nekā vidēji citiem vīriešiem. Šīs teorijas trūkums ir norāda, ka sociālie, situatīvie un sociālās iemācīšanas faktori netiek skatīt kā galvenie, bet kā otršķirīgi.

Pētnieks Lī Eliss (*Lee Ellis*) piedāvāja integrējošo teoriju[783] (*A Synthesized theory of rape*), kurā apvienots feministu, evolūcijas teoriju un sociālās iemācīšanās teorijas pamatelementi, kā arī jaunas idejas no autora ilgtermiņa izpētes par dzimumhormonu un smadzeņu darbības ietekmi uz agresīvi seksuālu uzvedību. Autors teorijā ietvēris četras pozīcijas: 1) vairums izvarošanu pamatā ir divas vajadzības: seksualitāte un vēlme pēc varas un kontroles. Tomēr šīs teorijas teorētiķi arī apgalvo, ka tāpat individuālai seksualitātei ir liela loma. 2) Faktiski izvarošana tiek iemācīta, tomēr ne visiem vīriešiem ir tāda daba. 3) Evolūcijas gaitā vīrieši, atšķirībā no sievietēm, dabiskās atlases ceļā izmanto spēku. 4) Augsts dzimumhormonu līmenis vīrieša smadzenēs palielina izvarošanas tendences. Teorijas piekritēji cenšas pierādīt, ka izvarotāja smadzenes, kamēr viņš veic noziegumu, darbojas savādāk nekā citiem.[784]

Saskaņā ar pētnieka D. Finkelhora (*Finkelhor*) viedokli bērnu seksuālas izmantošanas gadījumu pieaugumu veicinājuši šādi faktori: pārmaiņas seksuālajās normās, kas rada tradicionālās kontroles mazināšanos seksuālajā sfērā; arvien pieaugošais laulību šķiršanu un otrreizēju laulību skaits, līdz ar to bērni arvien biežāk nonāk kontaktā ar patēviem, mātes mīļākajiem; dzīves seksualizācija, kas prevalē plašsaziņas līdzekļos un norāda uz jaunām izredzēm seksuālajā dzīvē. Daudzi vīrieši, aizvien biežāk nokļūstot situācijās, kurās dominē šīs augstās ekspektācijas, jūtas seksuāli aplaupīti, tādēļ, meklējot alternatīvas savam seksuālajam apmierinājumam, daļa no viņiem nonāk pie bērnu seksuālas izmantošanas; sievietes arvien retāk vēlas spēlēt tradicionālo pasīvo, bērnam līdzīgo lomu, kas veicina to, ka daļa vīriešu pievēršas bērniem, izmantojot viņus kā seksa partnerus. Tiek uzskatīts, ka pedofilījas pamatā var būt: seksuāls infantilisms, frustrācijas,

[783] Ellis, L. Theories of Rape. Inquiries into the Causes of Sexual Aggression. Hemiphere Publishing Corporation, 1989, p. 57-70.
[784] Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention. Volume 1. Volume 2 / editors Fisher B.S., Lab S.P. California, Sage Publication, Inc, 2010, p. 731.

seksuālas fobijas, maskulinizētas nepilnvērtības jūtas, disfunkcijas ģimenē, alkoholisms, psihoseksuāla patoloģija, galvas smadzeņu organiski bojājumi un citi faktori.[785] Seksuālā varmācība pret bērnu var ietvert vardarbīgu rīcību, bet biežāk ir fiziski vardarbīga bērna pierunāšana iesaistīties seksuālajā spēlē. Bērns tiek pakļauts milzīgam psiholoģiskam spiedienam: viņš neko nenosaka pats, tikai izdabā pieaugušā vēlmēm. Riska faktori, kas attiecināmi uz 1) pieaugušo – vardarbības veicēju (seksuālas vardarbības pieredze bērnībā; ir sodīts par seksuālu vardarbību). 2) vardarbības upuri (bērns ar īpašām vajadzībām; garīgi atpalicis bērns; bērns ar saskarsmes grūtībām; ielu bērns; bērns ar seksuālas vardarbības pieredzi). 3) vidi ģimenē (bieža dzīvesvietas maiņa; palīdzības nepieņemšana vai izvairīšanās no tās; sociāla izolēšanās. 4) sociālo kontekstu (sociālo pakalpojumu nepieejamība un neesamība; tiesību sargājošo iestāžu nepieejamība; daudz riska faktoru tuvākajā sociālajā vidē; sabiedrībai ir pieņemoša attieksme pret vardarbību pret bērnu; aizspriedumi un mīti par vardarbību).[786] Ph.D. A. Soltera norāda, ka pieaugušu sieviešu izvarošana un bērnu seksuāla izmantošana atšķiras ne tikai ar upuru izvēli un varmākas uzvedību, atšķirīga ir arī noziedznieka motivācija. Bērnu seksuālos izmantotājus pa daļai rosina novirzīts seksuālās intereses tips, citiem vārdiem, viņu seksuāli uzbudina bērni, lai arī daudzi no viņiem noteikti sev izgudro citādus attaisnojumus un aizbildinājumus. Turpretī pieaugušu sieviešu izvarotāju domu pasaule ir daudz melnāka: naids pret sievietēm, izredzētības jeb īpašu tiesību apziņa, cietsirdīga vienaldzība pret citiem cilvēkiem, sevis attaisnojums paša acīs.[787] Krievijas profesors G. Derjagins (*Дерягин*) apraksta, ka „pedofili, atšķirībā no pārējiem cilvēkiem, ir ar noslieci erotizēt parastas parādības un atrast seksuālus motīvus, erotismu parastās bērnu darbībās, parastā bērnu uzvedībā. Pie bērniem tos var saistīt personīgā emocionālā izolācija, vajadzība draudzībā, jo no bērniem ir daudz vieglāk saņemt emocionāli siltu atbildi nekā no pieaugušā."[788] Toronto Universitātes zinātnieku grupas pētījuma sākotnējie dati parādīja saikni starp smadzeņu traumu bērnībā un pedofiliju. Izpētot ap 400 pedofilu un 800 nepedofilu slimības vēstures, atklājās, ka tieši pedofiliem ievērojami biežāk nekā citiem tajās parādījās ieraksti par negadījumiem līdz sešu gadu vecumam, kas izraisījuši samaņas zudumu.[789]

[785] Кон, И.С. Введение в сексологию. Москва, Медицина, 1989, с. 320.
[786] Vardarbības un diskriminācijas mazināšana bērnu un jauniešu vidū. Rokasgrāmata darbam ar bērniem un jauniešiem. Latvijas Sarkanā Krusta Jaunatne, 2012, 19.–20. lpp.
[787] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 101. lpp.
[788] Kas ir pedofīlija un pedohistērija. Derjagina G. B. pētījums (ar saīsinājumiem). (skatīts 08.08.2012) Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm
[789] Saleh, F.M., Grudzinska, A.S., Bradford, J.M., Brodsky, D.J. Sex Offenders: Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. New York, Oxford University Press, Inc, 2009, 126.–127.

Analogi norāda I. Veitnere, ka „pusaudži, kuri pārcietuši galvas traumas, organiskas CNS saslimšanas (meningīts, encefalīts), parasti ir viegli aizvainojami un ātri uzbudināmi, reaģē eksplozīvi un impulsīvi, nespēj pretoties savām acumirklīgām vēlmēm, viegli veidojas nepārvarama tieksme apreibināties. Viņu uzvedībā novēro seksuālas pārmērības vai vardarbību, nereti viņi piedalās grupveida izvarošanās, ir izteikti pakļauti grupas delinkventai uzvedība."[790] Profesors A. Vilks[791] raksta, ka viens no bērnu seksuālās izmantošanas cēloņu skaidrojumiem ir tas, ka vājinās gadsimtiem ilgi pastāvējušais spēcīgais tabu attiecībā uz incestu, kas saistāms ar to, ka pats varmāka bieži nāk no ģimenes, kur ir sliktas attiecības, konflikti; šajā situācijā netiek apgūtas morāles normas un arī incesta tabu; daudzi seksuālo izmantošanu veikuši, pastiprināti lietojot alkoholu. Viens no izskaidrojumiem ir tas, ka alkohola ietekmē vājinās morāles normas saistībā ar seksuālām attiecībām ģimenē; dažos gadījumos izmantotājs nācis no ģimenes, kurā bijušas incestuālas attiecības, un tas vājina viņā incesta aizliegumu; ļoti bieži ģimenē bērnu seksuāli izmanto patēvs vai mātes mīļākais; cilvēkam, kurš nav bērna bioloģiskais tēvs, incesta aizliegums var būt vājš seksuālās uzvedības kontroles avots; incesta tabu vājināšanās iemesls var būt arī subkultūras veidošanās sakarā ar ģimenes sociālo izolāciju.

Vairāki ģimenes terapeiti ir pārliecināti, ka incests ir ģimenes patoloģijas simptoms, veids, kādā tiek atrisināti vai regulēti ģimenē eksistējošie konflikti. Amerikāņu pētniece D. Rasela (*Russell*) jau 1975. gadā vērsa uzmanību uz incesta plašo izplatību (tēva un brāļa pastrādātām izvarošanām ģimenē). Incestuālās izvarošanas ir divkāršs aizliegums.[792] Saskaņā ar tiesisko regulējumu ASV incests ir atsevišķs noziedzīgs nodarījums. Tiek atzīts, ka brīvība un tiesības uz personīgās dzīves neaizskaramību (mana māja – mans cietoksnis) izrādījās daudzu traģēdiju avots. Tikumu brīvība ātri vien kļuva par netiklības veicinātāju.[793] Nereti par incesta iemeslu kļūst neveselīgas attiecības ģimenē, kas atsaucas uz visiem ģimenes locekļiem. Ģimenēs, kurās attiecības starp māti un tēvu ir vājas un meitām nākas darīt lielāko daļu mājas darbu, tādējādi veidojas apstākļi starp tēvu un meitu seksuālajiem kontaktiem. Zināms, ka seksuālā vardarbība pret dēliem no tēvu puses ir izplatīta tajās ģimenēs, kurās tēvs ir despotisks, lieto alkoholu, pastāv problēmas starp laulātajiem un notiek citu ģimenes locekļu fiziska ietekmēšana. Ļaunprātīga dēlu seksuālā izmantošana, ko veikusi māte, visbiežāk notiek tad, kad māte emocionāli ir atkarīga no

[790] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 26. lpp.
[791] Vilks, A. Par bērnu seksuālo izmantošanu un tās tendencēm. Pasaulē un Latvijā // Jurista vārds, 1999. gada 2.decembris, Nr.42 (149), 8. lpp.
[792] Russell, D.E.H. The Politics of Rape: The Victim's Perspective. New York, iUniverse, Inc, 1975, p. 117.
[793] Иншаков, С.М. Криминология: Учебник. Москва, Юриспруденция, 2000, с. 206.

dēla. Bieži incesta gadījumi notiek ģimenēs, kurās ir haotiskas savstarpējās ģimenes locekļu attiecības, mainītas ģimenes locekļu lomas un ir neskaidras robežas starp paaudzēm *(Thomas &Stamatiou; Maddock& Larson).*[794]

Agnese Megne, parādot faktorus, kas rada vardarbības iespējamību ģimenē, norāda Ričarda Gelesa (*Ricard Gelles*) izstrādāto interaktīvo modeli (*interactive model*):[795] Sociālais stāvoklis ģimenē – izglītība, ienākumi, vecums, dzimums, no kā savukārt izriet strukturālais stress – bezdarbs, finansiālas problēmas, veselības problēmas un sociālā izolācija. Sociālo stāvokli, strukturālo stresu un sociālo izolāciju ietekmē ģimenes struktūra – lomu attiecības, negribēti bērni, grūtniecība, reliģiskās atšķirības. Ģimenes struktūra izraisa situatīvos faktorus. Svarīga ir uzbrucēja identitāte, kas kopā ar ģimenes struktūru un situatīvajiem faktoriem rada vardarbību. Ģimene (stāvoklis sociālajā struktūrā un ģimenes struktūrā), socializācija (vardarbības pieredze, vardarbības lomu modeļi, sevis pazeminoša pieredze), uzbrucēja identitāte vai ar vardarbību saistītās normas un vērtības, kā arī kopiena (ar vardarbību saistītās normas un vērtības).[796] Cēloņus vardarbībai pret sievieti skaidro dažādas teorijas, piemēram, patriarhāla sabiedrība, kur vīrieša loma sabiedrībā ir daudz nozīmīgāka par sievietes lomu. Latvijā tas uzskatāmi ir redzams attiecībās ģimenē; vardarbība kā iemācīts uzvedības modelis; vardarbība var būt saistīta ar diskriminējošiem aizspriedumiem, proti, nevienlīdzību dzimuma, izcelsmes un ekonomiskās atkarības dēļ; cīņa par varu; vardarbīga sabiedrība; vīrieša brīvības akceptēšana; psiholoģiskie aspekti u.c. Vardarbība ģimenē ir atkarīga arī no ģimenes locekļu individuālajām īpatnībām: zema pašvērtējuma, emocionālās impulsivitātes, neadekvātuma izjūtas.[797] Pētot veicinošos vardarbības faktorus, ģimenē var secināt, ka sociālekonomiskā spriedze ģimenēs, kas saistīta ar ienākumu samazināšanos, bezdarbu, nenokārtotām kredītsaistībām, kā arī personas uzskati un vērtības bieži veicina vardarbīgu savstarpējo attiecību veidošanos. Nabadzīgajās valstīs tās līmenis ir augstāks, bet valstīs, kur sievietes ir emancipētākas, vardarbības līmenis ir zemāks.[798]

Var secināt, ka seksuāli agresīva uzvedība kā biopsihosociāls fenomens galvenokārt tiek skatīta no vīrieša dzimuma aspekta, bet ārpus padziļinātas izpētes paliek sieviešu izdarītie seksuālās vardarbības akti. Turklāt vērā ņemams, ka seksuāli agresīva uzvedība, protams, nav ierobežota tikai no pieaugušajiem. Autore uzskata, ka seksuālā vardarbības

[794] Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург, Питер, 2000, с. 119.–120.
[795] ietver psiholoģiskos, socioloģiskos un situatīvos faktorus, kas savstarpēji mijiedarbojas.
[796] Megne, A. Fiziskā vardarbība pret sievieti ģimenē kā sociāla problēma: mācību metodiskais materiāls. Rīga, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība", 2000, 19. lpp.
[797] Reņģe, V. Sociālā psiholoģija. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2002, 79. lpp.
[798] Siegel, L.J. Crimonolgy: Theories, Patterns and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 7.

ietekmējošie faktori ir vairāku apstākļu korelācija. Seksuālās agresijas daba atspoguļo tās plašo loku dažādās seksuālo agresiju formās.[799] Piemēram, D. Finkelhors (*Finkelhor*) savā teorijā, četru priekšnoteikumu modelis *(Finkelhor`s Four Preconditions Model),* norādījis, ka seksuālā vardarbība pret bērnu, uzmākšanās bērniem *(child molestation)* ir komplicēts fenomens un to pamatā ir dažādi faktori. Tajā ietilpst psiholoģiskās vajadzības un noziedznieka motīvi, situācijas un konteksta mainība, audzināšanas prakse, sociālā attieksme pret bērnu un seksu.[800] Var minēt, ka pētnieki, vērtējot dažādu pamata faktoru nozīmīgumu jaunu cilvēku seksuālajai agresijai, nonākuši pie secinājuma, ka nav viena faktora vai pieredzes, kas attīsta seksuāli agresīvu uzvedību jauniešiem. Viss ir faktoru sakopojums, piemēram, personīgā ļaunprātīgās izmantošanas pieredze, piesaistes vai pieķeršanās problēmas, ģimenes attīstība, vardarbības pieredze, uzvedības problēmas un nepietiekošas sociālās zināšanas un spējas, kuras saistītas ar seksuālu virzību, pamudina jaunus cilvēkus kļūt par seksuāliem noziedzniekiem. Atsevišķos pētījumos pierādīts, ka seksuāli vardarbīgas uzvedības iemesli ir nelabvēlīga ģimenes vide, kas tiek raksturota ar dažādām ļaunprātīgas izmantošanas un nevērības formām. Audzināšanas un padomu trūkums noved pie problēmām sociālajā funkcionēšanā (neuzticēšanās, naidīgums un nedroša piesaiste, kas atkal ir iemesls sociālajam noraidījumam, vientulībai, negatīvām attiecībām ar sev līdzīgajiem un delinkventai uzvedībai). Piemēram, Judites V. Bekeres un Megas J. Kaplavas (*Judith V. Becker and Meg J. Kaplav*) piedāvātais seksuāli deviantās uzvedības veida attēlojums (4.1.1. attēls).[801]

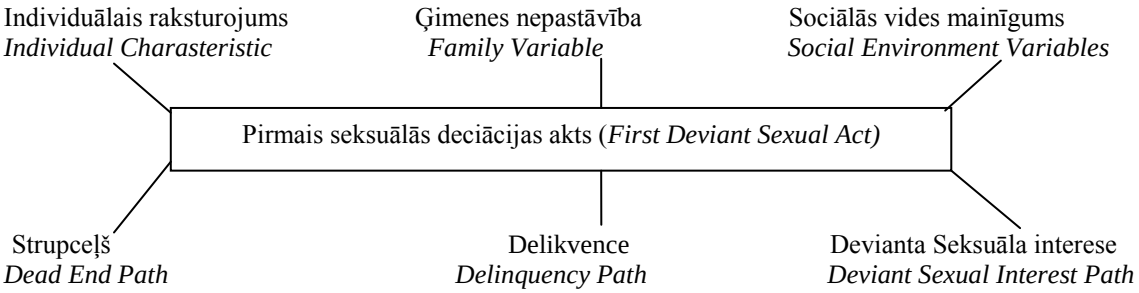

4.1.1. att. **Seksuāli deviantās uzvedības veids**

Var minēt to, ka pamatojoties uz tiesu psihiatrijas materiāliem, Zviedrijā veiktajā pētījumā konstatēta nevērība, ļaunprātīga izmantošana un nošķiršana ģimenē, kā arī jauniešiem konstatēta hiperaktivitāte un koncentrēšanās grūtības *(Längström)*. Vairākums

[799] Sexual Aggression: Issues in Etiology, Assessment, and Treatment / edited by Gordon C. Nagayama Hall, Hirschman R., Grahan J.R. Washington, Taylor & Francis 1993, p. 1.
[800] plašāk skatīt: Ward, T., Polaschek, D., Beech A.R. Theories of Sexual Offending. Chichester, John Willey & Sons LtD, 2006, p. 20.
[801] Prinz, R.J. Advances in Behavioral Assessment of Children and Families. Volume 4. Jai Press LTD, 1988, p. 100.

no jauniešiem pārcieta nevērību, atstumtību vai emocionālo vardarbību. Viena pētījuma rezultāti uzrādīja, ka 61% gados jauno seksuālo noziedznieku piedzīvojuši bullingu, 1/3 no šīs grupas noziedzniekiem sodīti ar izolāciju no sabiedrības.[802] Tātad pamatoti uzskatīt, ka noziedzīgas uzvedības pamatā nav vienu cēloņu grupa, bet gan parādību kopums. Turklāt šāds uzvedības modelis veidojas ilgā laika periodā. Vispāratzīts ir fakts, ka uz personības veidošanos lielu ietekmi rada mikrovide, kurā attīstās persona. Šajā mikrovidē darbojas ne tikai pozitīvie faktori, bet arī negatīvie faktori, kas nākotnē var determinēt personas prettiesiskās darbības. Tāpēc nākamajā apakšnodaļā autore atklās sociālās vides faktoru ietekmi, personas veidošanās procesā.

4.2. Sociālās vides determinanti un to ietekme

Noziedzības faktorus var izzināt vairākos līmeņos: metavidē, makrovidē, mezovidē un mikrovidē. „Būtībā metavides faktori raksturo sociālvēsturiskos apstākļus uz zemes kopumā un tajā ģeopolitiskajā vidē, kur atrodas Latvija. Tieši makrovidē veidojas un realizējas faktori, kas nosaka noziedzības kā noziedzīgu nodarījumu kopuma eksistēšanu.”[803] Vardarbība kā daudzšķautņaina parādība ir saistīta ar personas, vides un sociāli kulturālo faktoru mijiedarbību. Šī struktūra attēlojuma kā četru faktoru kārta: 1) individuālais līmenis (indivīds); 2) ģimenes konteksts (savstarpējās attiecības); 3) kopiena; 4) sabiedrība.[804]

Apkārtējās vides ietekmi uz personu skaidro vairākas teorijas, izskaidrojot psihosociālos, bioķīmiskos, ģenētiskos un fizioloģiskos iemeslus. Pēdējos gados attīstās jauna sociālā un bioloģiskā pieeja, pētot vardarbību, to sauc par evolucionāro psiholoģiju. Norvēģijas speciālisti Ivers Mjusteruds un Dags Viljens Polesdžinskis *(Iver Mysterud, Dag Viljens Poleszynski)*[805] raksta, ka tradicionāli sabiedriski zinātniskais uzskats fokusējas uz vides psihosociāliem faktoriem. Pētnieki norāda uz jauniem apkārtējās vides faktoriem, kas var veicināt vardarbīgu uzvedību – pārtikas uzturvērtības samazināšanos, kas tieši var novest pie hipoglikēmijas (pēkšņa glikozes līmeņa asinīs pazemināšanās), pārtikas alerģiju, jaunu kaitīgo vielu (smagie metāli, sintētiskie materiāli utt.) koncentrācijas palielināšanos

[802] Kjellgren, C. Understanding and Managing Young Sexual Offenders. Expert report. p. 14. (skatīts 17.10.2014.). Pieejams: http://www.childcentre.info/research/perpetrato/acf44b.pdf
[803] Kriminoloģija / zināt. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 206. lpp.
[804] World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 13.
[805]Мюстеруд, И., Полесжинский, Д.В. Насилие, эволюция и новые фактры окружающей среды.//Преступность и борьба с ней новейшие правовые исследования. Сборнйк кнаучных трудов. Москва, Ининон Ран, 2008, с. 29.

atmosfērā. Amerikāņu pētījumi parādīja, ka hipoglikēmija tiek novērota 80–85% vardarbīgo noziedznieku. Jauni cilvēki, kuri paveikuši vardarbīgus noziegumus, bieži cieš ne tikai no hipoglikēmijas, bet arī no pārtikas alerģijas vai konkrētu produktu nepanesības. Smagie metāli (kadmijs, varš, svins, mangāns u.c.) saistāmi ar afektīvo agresiju. Amerikāņu pētījumos 86% varmāku matos bija konstatēta smago metālu koncentrācija. Jāpiekrīt, ka tas būtībā ir jauns izpētes lauks vardarbīgās noziedzības ietekmējošo faktoru jomā.

Psiholoģijas doktors V. Reņģe formulē, ka personība ir neatkārtojams cilvēka īpašību kopums, katra personība ir unikāla, tas ir vienots veselums, kas vada psihiskos procesus, nosaka cilvēka izturēšanos un rīcību. Noziedznieka personība formējas ne tikai mikro vides ietekmē (ģimenes, citas mazās sociālās grupas), bet arī makro sociālas parādības procesu ietekmē. Jau Senajā Grieķijā Aristotelis īpašu uzmanību pievērsa jaunatnes audzināšanai kā noziedzības novēršanas pasākumiem. Viņš atzina, ka jaunatne ir jāsargā no visa, kas satur netikumus, it īpaši no tā, kas ir zemisks un uzkurina naidu. Socializācijas process ietver ne tikai pasaules izzināšanu, bet arī (varbūt galvenokārt) sociālo, morālo un periodisko normu apzināšanu, it īpaši veidošanās laikā."[806] Cilvēka garīgās būtības veidošanās (socializācija)[807] notiek pakāpeniski, no dzimšanas iesaistoties to sociālā vidē. Tas nozīmē 1) speciālo normu; 2) darbību un spēju; 3) garīgo vērtību apgūšanu. Vācu pedagogs Herberts Gudjons atspoguļo, ka socializācija ir sabiedrības ietekmju kopums, kas nosaka personības attīstību.[808] Sociālās grupas, tuvi cilvēki veido priekšstatus par to, kas ir pareizi vai nepareizi intīmajās attiecībās.

Savā pētījumā autore koncentrē uzmanību uz mikrovides ietekmi. Nenoliedzami cilvēku seksualitātes apzināšanā un dzimumvērtību veidošanā prioritāra nozīme ir ģimenei, jo viena no svarīgākajām ģimenes funkcijām ir cilvēces bioloģiskā atražošana, reproduktīvā funkcija, dzimumsakaru regulēšana. Reproduktīvās veselības pārskats par situāciju (2003–2011)[809], 2003. gadā uzrādīja ievērojamu seksuālās vardarbības apjomu, no cietušajiem sasniedzot 17% sieviešu (tai skaitā 8% no laulātā vai partnera) un 3% vīriešu. 2011. gadā no seksuālas vardarbības cietuši 9,9% sieviešu un 2,5% vīriešu. Salīdzinoši var norādīt, ka 1997. gadā no seksuālās vardarbības cietuši 7% sieviešu. Saskaņā ar Labklājības ministrijas

[806] Bērns un kriminalitāte / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība RaKa, 2000, 39. lpp.
[807] Psiholoģijas vārdnīca / G.Breslava redakcijā. Rīga, SIA Apgāds „Mācību grāmata", 1999, 136. lpp.
[808] Gudjons, H. Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga, Zvaigzne ABC, 2007, 58. lpp.
[809] 2011. gada pārskats ir jau trešais Latvijā tapušais pārskats par iedzīvotāju seksuālās un reproduktīvās veselības situāciju un politiku. Iepriekšējie situācijas atskaites punkti bijuši 1997. un 2003. gadā. Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003–2011). (skatīts 11.10.2013.). Pieejams: http://www.papardeszieds.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=311:latvijas-iedzvotju-reproduktvs-veselbas-ptjums&catid=23:petijumi&Itemid=21

apkopoto informāciju[810] valstī 2012. gadā no vardarbības ģimenē cietušas 3051 (67,4%) sieviete (kopā reģistrēti 4526 gadījumi), 2013.gadā cietušo sieviešu skaits sasniedz 3956 (65,9%) (kopā reģistrēti 5995 gadījumi). Pēc apkopotās informācijas var secināt, ka valstī pieaug vardarbība pret vīriešiem. 2009. gadā no vardarbības ģimenē cieta 4% vīriešu, 2010. gadā – 5%, 2011. gadā tie bija 6% vīriešu. 2012. gadā saņemti 730 (16,1% no kopā reģistrētiem gadījumiem) ziņojumi par vardarbību ģimenē, kurā cietis vīrietis, 2013. gadā – 960 (16%) ziņojumi. Jāpiekrīt profesora A. Vilka atziņai, ka sabiedrībā notiekošie procesi, kriminālā statistika un medicīnas aprūpes dati kopumā norāda uz izteiktu novirzi attiecību sfērā, kas nodrošina indivīdu neproduktivitāti, atražošanu un arī vienu no nozīmīgāko vajadzību apmierināšanas jomām. Turklāt dzimumekscesi, atkāpes no tiesiskajām un morāli ētiskajām normām dzimumvajadzību apmierināšanas sfērā vistiešākajā veidā ir saistītas ar ģimenes lomu.[811] Ģimene vai kopdzīve ir tās attiecības, kurās vardarbība izpaužas plašā spektrā – ekonomiskajā, emocionālajā, fiziskajā, seksuālajā, padarot upuri bezspēcīgu un vāju. ES ir atzinusi[812], ka vardarbība tuvās attiecībās ir nopietna un bieži vien slēpta sociāla problēma, kas varētu izraisīt sistemātisku psiholoģisku un fizisku kaitējumu ar nopietnām sekām, jo likumpārkāpējs ir persona, uz kuru cietušajam vajadzētu varēt paļauties. Ģimene ir viens no svarīgākajiem institūtiem primārajā socializācijā. Tā tipiski ir tā vide, kur bērnam izpētīt pasauli un saņemt drošību. Tiek atzīts, ka cilvēkiem trūkst komunikācijas kultūras, un tas arī veicina vardarbību. Bieži bērniem, kuri aug agresīvās ģimenēs, ir minimālas saskarsmes spējas, tās gluži vienkārši nav attīstītas. Kā liecina pētījumi *(Haskett, Scott, Grant, Ward, & Robinson, 2003; Hawley, et al.,2007; Kairys, & Johnson,)*, skarba un noraidoša ģimenes vide, īpaši fiziska sodīšana vai vardarbība, palielina risku, ka jaunietim veidosies agresivitāte kā stabila uzvedības tendence. Tomēr pārciesta vardarbība un cietušā agresija nav viennozīmīgi saistītas *(Ormrod*).[813] Profesors Alvars Baldiņš un asociētā profesore Astrīda Raževa[814] visas ģimenes sadala 5 grupās: 1) ģimenes, kuras ciena bērna personību; 2) atsaucīgas ģimenes; 3) materiāli iroentētas ģimenes; 4) naidīgas ģimenes; 5) antisociālas ģimenes (īpaši 4. un 5.grupā, iespējamības, ka bērns kļūs agresīvs). Somijas psiholoģes Jana Hāpasalo un Elīna Pokela (*Jaana Haapasalo & Elina Pokela*)

[810] Informatīvais ziņojums par vardarbības ģimenē gadījumiem, to izplatību un dinamiku 2013.gadā. Labklājības ministrija. Rīga, 2014. (skatīts 11.03.2015.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/text/1789

[811] Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 196. lpp.

[812] ES direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI.

[813] Poudžiunas, I. Dusmas un agresija vardarbību dusmu pārvaldīšanas programmas efektivitāte. (Klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2011, 6. lpp.

[814] Baldiņš, A., Raževa, A. Skolas un ģimenes sadarbība. Rīga, izdevniecība Pētergailis apgāds, 2001, 28.–32. lpp.

izdala piecus galvenos ar ģimeni saistītos faktorus, kuri būtiski ietekmē agresīvas un antisociālas uzvedības attīstību:[815] a) vecāku devianta uzvedība (kriminmāla uzvedība, apreibinošo vielu lietošana, garīgas problēmas); b) ģimenes iziršana (atdalīšanās, šķiršanās, laulības konflikti un nestabilitāte); c) vecāku izmantotie soda veidi un attieksme pret bērnu (fizisks sods, autoritāra attieksme, d) stingra disciplīna); e) vecāku mīlestības neizrādīšana pret bērnu (bērna noraidījums); f) vecāku nolaidīga audzināšana (vāja pārraudzība un uzraudzība). No apsekojuma datiem Latvijā secināms, ka bērnu attieksme pret konfliktiem ģimenē ir dažāda. 45% bērnu to smagi pārdzīvo, 23% tikai pārdzīvo, bet 32% - jau ir pieraduši un kļuvuši vienaldzīgi pret tiem.[816] Multidisciplināri pētījumi apliecina, ka delikventas uzvedības aizsākums gandrīz vienmēr ir meklējams ģimenē, tajos apstākļos, kādos aug bērns. Vairāki pētījumi apliecina saistību starp vecāku kriminālo pieredzi un tās ietekmi uz bērnu. Tajā ģimenē, kurā vecākam ir kriminmāla pagātne, novērojama lielāka varbūtība, bērna kriminālajai uzvedībai nekā ģimenē bez kriminālās pagātnes. Nīderlandes pētnieki Marika van de Rakta, Pauls Nieuvbērts un Nans Dirka De Grāfs (*Marieke van de Rakt, Paul Nieuwbeerta, Nan Dirk De Graaf*), analizējot 4271 notiesāto vīriešu pagātnes un viņu 6962 bērnus un 717 netiesāto un viņu 1133 bērnus, konstatēja, ka bērniem, kura tēvu pagātnē ir pastāvīga un noturīga sodāmība, biežāk kļūst par noziedzniekiem.[817] Austrālijas pētījumā apzināts, ka šādas tendences novērotas ap 76% zēnu un 80% meiteņu.[818]

Daudzpusējā cēlonības saistība:[819]

vāja aprūpētāju piesaiste ⟶ *sliktākas sekmes skolā* ⟶ *konflikti ģimenē* ⟶ *atsvešināšanās no ģimenes* ⟶ *identificēšanās ar līdzīgo* ⟶ *ar grupu saistīts nodarījums.*

„Ģimenē tiek īstenotas indivīda un sabiedrības pamatvērtības un apmierinātas galvenās vajadzības, tajā norit indivīda attīstība un personības veidošanās process. Personībai būtisks ir ne tikai ikdienas organizācijas elements, bet arī emocionālā piesaiste, kas rada drošības un piederības izjūtu."[820] Sociālās vides ietekme var būt pozitīva un arī negatīva (izkropļota informācija, kaitīgie ieradumi). Bērni socializējas vērojot, atdarinot un

[815] Haapasalo, J. & Pokela, E. Child-rearing and child abuse antecedents of crimiality // Aggression and Violent Behavior, 1999, Volume 4, p. 107.–127.
[816] Bērns un kriminalitāte / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība RaKa, 2001, 37. lpp.
[817] Van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P. and de Graaf, N.D. Like Father, Like Son. The Relationships between Conviction Trajectories of Fathers and their Sons and Daughters. (skatīts 09.08.2014.). Pieejams: http://ics.uda.ub.rug.nl/FILES/root/Articles/2008/RaktMvd-LikeFather/RaktMvd-LikeFather-2008.pdf
[818] Goodwin, V., Davis, B. Crime Families: Gender and the intergenerational transfe of criminal tendencies. (skatīts 09.08.2014.).
Pieejams: http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401-420/tandi414.html
[819] Einstadter, W.J., Henry, S. Criminological theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC, 2006, p. 17.
[820] Karpova, Ā. Ģimenes psiholoģija. Lekciju kurss. Rīga, RaKa, 2000, 26. lpp.

vērtējot paraugus, līdzdarbojoties, mācoties. Personības socializāciju ietekmējošie sociālās vides faktori:[821]

Ģimene; Tuvākie apkārtējie – draugi; vienaudži, kolēģi utt.; Plašsaziņas līdzekļi; Iestādes, piemēram, skola, augstskola, darbavieta; interešu grupas utt.	Zināšanas (informācija); Prasmes; Attieksmes, uzvedība; Ieradumi, dzīvesveids; Sociālo lomu apguve.

Autore norāda, ka vardarbība ģimenē ir specifisks nodarījums, jo pastāv 1) īpašas attiecības (radniecība, laulība vai partnerattiecības) starp upuri un noziedznieku; 2) abus vieno emocionāla, fiziska un bieži arī ekonomiska atkarība; 3) reti, kad tā ir viendabīgs un vienreizējs akts, visbiežāk tas ir uzvedības veids, kas laika gaitā turpinās[822] un to grūti apturēt. Ņemot vērā ģimenes jeb mājsaimniecības personu loku, vardarbību šajā vidē var iedalīt: a) vardarbība pret partneri; b) vardarbība pret bērnu; c) veciem cilvēkiem; d) bērnu vardarbība pret vecākiem, piemēram, var minēt ASV pētnieku izpētes rezultātus, ka 10% bērnu ir bijuši vardarbīgi pret vecākiem (pat ar letālām sekām); e) vardarbība pret citiem ģimenes locekļiem.[823]

Pētījumi ir pierādījuši, ka jauniešiem, kuriem ir siltas, mīlošas un tuvas attiecības ar viņu vecākiem, ir mazāka iespējamība saskarties ar uzvedības problēmām. Un otrādi, tiem jauniešiem, kuriem nav izveidojušās šādas drošas piesaistes attiecības ar vecākiem, ir lielāka iespējamība saskarties ar uzvedības problēmām.[824] Piemēram, seksuālā maniaka S. Rogaļova dzīve*, kad zēnam palika trīs mēneši, māte to aizveda pie radiem un pameta. Zēns uzauga pie tantes. Tikmēr māte bija cietumā, kur pavadīja astoņus gadus. Ar dēlu no jauna tikās, kad dēlam bija jau deviņi gadi*.[825] Amerikāņu psihiatra, pedagoga Rūdolfa Dreikusa (*Rudolf Dreikurs*) skatījumā uzvedības problēmas bērniem nav iedzimtas, tās rodas sociālās un psiholoģiskās attīstības gaitā. Pētnieks uzskata, ka bērna jebkura agresīva uzvedība ir vērsta uz vienu no trijiem mērķiem: demonstrēt varu; pievērst uzmanību; atriebties.[826] Tas atklāj to, ka liela nozīme ir ģimenei un būtisks faktors ir attiecības starp bērnu un vecākiem, un vecāku attieksme pret bērnu. Taču veiksmīga socializācija iespējama tikai tad, ja ģimenē ir pietiekamas zināšanas par to, kā šis process īstenojams.

[821] Puškarevs, I. Attīstības psiholoģija. Rīga, Raka, 2001, 21. lpp.
[822] aizskāruma ciklam raksturīgs ir ilgstošs raksturs, no dažiem mēnešiem līdz pat vairākiem gadiem.
[823] Pēc Amerikas speciālistu aplēsēm, vairāk nekā puse vardarbību pastrādāts pret māsām un brāļiem.
[824] Laizāne, I. Jauniešu līdzatkarības pazīmju saistība ar piesaisti vecākiem, alkohola lietošanu ģimenē un internalizētām un eksternalizētām problēmām: promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2011, 24. lpp.
[825] S. Rogaļovs 15 gadu vecumā notiesāts par zādzībām. Kad iznāca no cietuma, dzīvoja pie mātes. Taču attiecības ir saspīlētas. Grūtups, A. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālajos noziegumos un slepkavībās. Apgāds „Atēna", 2010, 121. lpp.
[826] Gulāne, V. Vardarbība ekrānos un agresija. Rīga, RaKa, 2002, 49. lpp.

Tāpēc liela nozīme ir sabiedrības izglītošanai.[827] Nepilngadīgo likumpārkāpēju ģimenēs parasti vērojamas klajas ačgārnības gan attieksmē pret bērnu (hipertrofēti mātes centieni aprūpēt bērnu; absolūta vecāku vienaldzība pret bērnu; cietsirdība un agresivitāte, kas raksturīga vienam no vecākiem), gan savstarpējās attiecībās un attieksmē pret apkārtējo pasauli (materiālā labklājība apvienojas ar pilnīgu garīguma trūkumu, ar mietpilsoniskām un alkatiskām interesēm, nav normālu emocionālu kontaktu starp vecākiem un bērniem).[828] Tiek atzīts, ka „dzimumnoziegumu izdarīšana ir izpausme uzvedības modelim, kas izveidojies socializācijas (sociālās mācīšanās) rezultātā. Līdzšinējās socializācijas laikā indivīds nav apguvis sociāli atbalstāmas vērtības un attieksmes (indivīdam piemīt domāšanas kļūdas jeb kognitīvi deficīti), tādējādi, nonākot noteiktās situācijās (riska situācijās), viņa reakcija un uzvedība ir devianta.[829] Bērnu psihoanalīzē atzīts, ka attīstības fāzes, kas jāiziet bērnam, nav nekas cits kā ceļš uz precīzi noteiktu mērķi tālāk attīstīšanos. Angļu psiholoģe, bērnu psihoanalīzes pētniece, Anna Freida (*Anna Freud*) atklāj, ka „pastāv anormāli gadījumi, kurā kāds no infantilajiem dziņu apmierinātājiem pretojas pakļauties ģenitālajai zonai un pieaugušajā dzīvē turpina pastāvēt kā dominējošais apmierinājums. Tas apstrīd ģenitālās zonas lomu un guvumu no seksualitātes saista izteikti ar sevi. Šādus cilvēkus dēvē par perversiem. Viņus raksturo tas, ka viņi vienā ļoti svarīgā savas dzīves aspektā, savā seksualitātē, ir palikuši stāvam maza bērna pakāpē vai arī varbūt kaut kad ir tajā atgriezušies."[830]

Pētījuma ziņojumā par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi atzīts, ka tieši vai netieši arī mājsaimniecības/ģimenes nepilnības un disfunkcija var izraisīt negatīvas psihosociālas un veselības sekas ilgtermiņā. Bērna dzīvošana ģimenē, kurā kāds no ģimenes locekļiem ir alkoholiķis, atkarīgs no narkotikām, garīgi nevesels, vai arī atrodas vai ir atradies ieslodzījumā, negatīvi ietekmē šī bērna turpmāko dzīvi. Piemēram, bērniem, kuri ir dzīvojuši ģimenēs, kurās ir atkarības vielu lietošanas problēmas, ir augstāks agresijas līmenis, hiperaktivitāte, impulsivitāte, nemiers, kā arī ir augstāka nepilngadīgo noziedzība. Šiem bērniem ir grūtības ar pašnoteikšanos, salīdzinot ar tiem bērniem, kuriem nav bijusi šāda ģimenes vēsture. Līdzīgi ir arī situācijās, kad bērns aug ģimenē, kur ir izplatīta vardarbība, vai arī viņa vecāki nedzīvo kopā vai ir šķīrušies. Pētījumi rāda, ka šiem bērniem ir ievērojami augstāks risks tikt iesaistītiem

[827]Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010-2013. gadam.
[828] Kovaļovs, S. Ģimenes attiecību psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC,1990, 7. lpp.
[829]Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi. (skatīts 12.12.2013.)
Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=472
[830] Mūsdienu domātāji. Freida A. Ievads bērnu psihoanalīzē. Rīga, a/s „Poligrāfs", 2010, 91. lpp.

likumpārkāpumos, atkarības vielu lietošanā, skolas neapmeklēšanā un ir savstarpējo attiecību problēmas.[831] Vērtējot mūsdienu negācijas, var secināt, vairāk nekā jebkad ir nepieciešama skaidra un atklāta saprašanās ģimenē un vecāku atbalsts. Ģimenes lomas nozīme, īpaši uz nepilngadīgo, ir acīmredzama. Ja ģimenē bērni nejūtas saprasti, viņi mēdz atteikties no savas vērtību izpratnes, lai izpelnītos atzīšanu starp vienaudžiem, izdara deviantas darbības. Nepārprotami, paaugstinot ģimenes lomu sabiedrībā, ir iespējams veicināt arī ģimenes lomu sabiedrībā un stimulēt tās patstāvību un noturību. Norādot uz vardarbības ģimenē plašāko problemātiskumu, autore uzsver, ka ģimene ir nozīmīga, jo tajā veidojas cilvēka personība. Kaut arī Latvijas tiesību zinātnieki neizdala atsevišķu kriminoloģijas kategoriju – ģimenes kriminoloģija jeb ģimenes attiecību kriminoloģija, autore uzskata, ka šāda kategorija ir jāizdala atsevišķi. Zināmā mērā ģimene ir indivīda attiecības ar sabiedrību modelis, jo ģimene veic socializācijas funkciju, tas ir, cilvēka

bezdarbnieks ⟶ nabadzība⟶ stress, kas rada konfliktus ģimenē; vardarbība ģimenē veicina bērnu vāju socializāciju⟶noziedzīga nodarījuma izdarīšana.

Nozīmīgs ir ekonomiskais nodrošinājums, dzīve nabadzībā biežāk ir saistīta ar t.s. riska uzvedību – biežāku psihoaktīvo vielu (tabakas, alkohola) lietošanu, depresiju, antisociālu uzvedību un noziedzību, ar palielinātu nedrošas pārtikas lietošanas risku, plašu somatisko problēmu spektru.[833] Piemēram, komerciālo seksuālo personas ekspluatāciju veicina ekonomiskās atšķirības, neatbilstoša sociāli ekonomiskā palīdzība, tradicionālo ģimenes saišu sairšana, pieprasījums seksa tirgū, migrācija, globalizācijas aspekti. 1929. gada Maskavas noziedznieku personības un noziedzības izpētes kabineta darbā „Noziedznieks un noziedzība" secināts, ka "aukstums, bads, smacīga, mitra un netīra dzīvesvieta, piekaušana agrā vecumā un nesamērīgi smags fiziskais darbs, antihigiēniski darba apstākļi, agrs alkoholisms, sociālās slimības, kas iet līdzās nabadzībai (tuberkuloze, sifiliss, epidēmijas) – tie visi ir tā saucamie sociālās vides ingredienti, kas, iedarbojoties no paaudzes uz paaudzi, kropļo cilvēku personību."[834]

Uz ģimenes lomu, tā ietekmi un izpētes nozīmīgumu norāda gan rietumu valstu speciālisti, gan Krievijas kriminologi. Ģimenes kriminoloģija jeb ģimenes attiecību kriminoloģija būtu kriminoloģijas nozare, kas pēta ģimenes institūta ietekmi uz noziedzīgu

[831] 2011. gada pētījums par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi. Pētījuma ziņojums. Slimību profilakses un kontroles centrs, 2012, 10. lpp.
[832] Einstadter, W.J., Henry, S. Criminological theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC, 2006, p. 17.
[833] Ministru kabineta 2011. gada 5. oktobra rīkojums Nr.504 „Par Sabiedrības veselības pamatnostādnēm 2011.–2017.gadam.", 10. lpp.
[834] Stutiņa, I. Recidīvo noziedzību ietekmējošie faktori // RSU Zinātniskie Raksti 2009, 156. lpp.

uzvedību un noziedzību. Rietumu pasaulē 90tos gados sabiedriski politiskās debates par noziedzīga nodarījuma dabu un likumpārkāpēja uzvedību koncentrējās uz ģimenes lomu. Liverpūles Universitātes profesore Sandra Valklate *(Sandra Walklate)* raksta, ar ģimenes institūta izmaiņām arī ģimenes loma kriminoloģiskajos pētījumos ir kļuvusi plašāka. No kriminoloģijas viedokļa saistībā ar ietekmi uz deviantas uzvedības veicinošiem apstākļiem, var izdalīt četras problēmgrupu ģimenes: 1) šķirta ģimene; 2) ģimenes ar nesaskaņām, spriedzi; 3) ģimenes ar vecāku aprūpes problēmām; 4) ģimenes, kurās ir persona ar vardarbīgām nosliecēm.[835] Ģimenes kriminoloģija (*семейная криминология*) Krievijā tiek pētīta no pagājušā gadsimta 70iem gadiem. Pazīstamā Krievijas profesore kriminoloģe Nineli Kuzņecova *(Нинель Фёдоровна Кузнецова*) kā īpašu deviantoloģijas sfēru nodala ģimenes deviantoloģiju.[836] Ģimenes deviantoloģija izzina ģimenes destabilizējošos un dezorganizējošos apstākļus, laulību skaita samazināšanos un to augsto šķiršanās līmeni, ģimenes konfliktus, nelabvēlīgās ģimenes, bērna nepieskatīšanu un atstāšanu novārtā, ģimenes nozīmi deviāciju novēršanā.[837] Krievijas profesors Dmitrijs Šestakovs (*Дмитрий Анатольевич Шестаков*) īpašu uzmanību velta ģimenes iekšējām problēmām un izdala atsevišķu noziegumu – vardarbība ģimenē.[838] Ģimenes kriminoloģijas ietvaros tiek pētīti: 1) noziedzīgi nodarījumi pret ģimenes locekļiem, kuru vidū līdz šim visvairāk pētīti vardarbīgi nodarījumi pret laulāto un bērnu slepkavībām; 2) ģimenes ietekme uz nepilngadīgo noziedzību; 3) ģimenes ietekme uz noziedznieka attīstību, kurš izdara noziedzīgus nodarījumus mantkārīgu motīvu vadīts; 3) ģimenes ietekme uz vardarbīgā noziedznieka veidošanos; 5) ģimenes ietekme uz noziedzības recidīvu; 6) ģimenes iemeslus, kuri ietekmē masu izpausmi – noziedzību; 7) noziedzības novēršanu tieši iedarbojoties uz ģimenes struktūru. Turklāt ģimenes kriminoloģija nodrošina atklāt atgriezenisko saiti starp ģimeni un noziedzību, piemēram, kā tā ietekmē ģimenes attiecības.[839] Jāņem vērā ģimenes kā sociālā institūta nozīmīgumu personas socializācijas gaitā. Autore uzskata, ka ģimenes kriminoloģija būtu kriminoloģijas nozare, kas pēta ģimenes institūta ietekmi uz noziedzīgu uzvedību un noziedzību. Ģimenes teorētiskās izpētes svarīgākie virzieni: interakcionisms, struktūrfunkcionālisms, situatīvais,

[835] Walklate, S. Understanding Criminology: Current Theoretical Debates. New York, Open University Press, 2007, p. 50.

[836] Etimoloģiski „deviācija" veidojusies no latīņu izcelsmes vārdiem – „de" – no un „via" – ceļš, t.i. novirzes no ceļa, neceļš, kas kopumā apzīmē sociāli novirzītu uzvedību.

[837] Криминология / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунеева 2-е изд. Москва, Wolter Kluwer, 2005, с. 9.–10.

[838] Шестаков, Д.А. Семейная криминология: криминофамилистика. Санкт-Петербург, Юридический центр, 2003, с. 94.

[839] Криминология — XX век / под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф. В.П.Сальникова. Санкт–Петербург, Издательство "Юридический центр Пресс", 2000, глава 15.Кризис семьи и преступность.

institucionālais un evolucionārais (skatīt tabulu 4.2.1.). Līdz ar to ģimenes kriminoloģijas ietvaros viena no izpētes sfērām būtu ģimenes ietekme gan uz vardarbīgā noziedznieka personības veidošanos, gan upura personību. 4.2.1. tabula

Ģimenes teorētiskās izpētes svarīgākie virzieni[840]

Virziens	Izpētes virziena būtība
Interakcionisms	Ģimene tiek aplūkota kā relatīvi slēgta sistēma, kura ir vāji saistīta ar citiem institūtiem. Tiek pētīta ģimenes locekļu ar dažādiem statusiem mijiedarbība, kā arī ģimenes lomu izpilde un ģimenes konflikti.
Struktūrfunkcionālisms	Ģimene tiek aplūkota kā īpaša sistēma, kura sastāv no indivīdiem ar noteiktiem statusiem un lomām. Tiek analizēta ģimenes struktūra, tās funkcijas.
Situatīvais	Galvenā uzmanība tiek pievērsta normām un vērtībām ģimenes attiecību sistēmā. Tās (normas un vērtības) tiek uzskatītas par ģimenes situāciju, kura nosaka dažādu ģimenes tipu funkcionēšanu.
Institucionālais	Ģimene tiek uzskatīta par vienu no sabiedrības pamatinstitūtiem. Ir konstatēts, ka sociālā institūta loma samazinās. Vairākas funkcijas tiek arvien vairāk deleģētas sabiedrībai (audzināšana, sociāla kontrole utt.).
Evolucionārais	Ģimene tiek aplūkota no tās attīstības viedokļa. Sevišķa vērība ir pievērsta ģimenes dzīves vajadzību un mērķu evolūcijai, uzvedības paraugiem, ģimenes locekļu sociālajām lomām.

Noderīgi minēt amerikāņu psihologa Ēriha Fromma (*Erich Fromm*) uzsvērto, ka agresīvu uzvedību nosaka ne tikai personas rakstura īpašības, bet arī sabiedrībā notiekošie procesi. Ja patoloģiski procesi aptver visu sabiedrību, tad patoloģisks indivīds tajā jūtas labi, jo kultūra ir orientēta uz viņa vajadzību apmierināšanu. Agresivitātes tendences sekmē drūma atmosfēra ģimenē un sabiedrībā, bezdarbība, garlaicība, intereses trūkums par dzīvi, stimulu trūkums. Zinātnieks arī pievērš uzmanību nekompensētas garlaicības bīstamībai – „tā bieži izpaužas pasīvā formā, kad personai patīk uzzināt par noziegumiem, skatīties cietsirdīgas un asiņainas ainas. Taču pasīva agresijas apmierinājuma forma var pāraugt aktīvajā, kad šie cilvēki var kļūt bīstami apkārtējiem."[841] Nākamajā apakšnodaļā autore analizēs individuālos faktorus.

4.3. Seksuālās vardarbības determinanti, kuri saistīti ar noziedznieka personību

Krimināllikuma komentāros[842] noziedzīgs nodarījums skaidrots kā personas konkrētas rīcības izpausme, kas objektīvi realizējas darbībā vai bezdarbības aktā, izraisot konkrētas sekas ārējā pasaulē, arī fiziska vai materiāla rakstura kaitējumu. Būtiska loma personas uzvedības izpausmēs ir personības iezīmēm. Šveiciešu psihoterapeits Kārlis Gustavs Jungs (*Carl Gustav Jung*) norādījis, ka „mūsu izturēšanos un uzvedību nosaka gan mūsu griba, plāni, nodomi, gan ārējie apstākļi, citi cilvēki, tas, kas notiek apkārt."[843]

[840] Mūrnieks, E. Mācību materiāli un vingrinājumi socioloģijā. Rīga, RTU izdevniecība, 2003, 42. lpp.
[841] Pļaveniece, M. Škuškovnika, D. Sociālā psiholoģija pedagogiem. Rīga, Raka, 2002, 52. lpp.
[842] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināllikuma komentāri. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga, firma AFS, 1999, 55. lpp.
[843] Reņģe, V. Psiholoģija. Personības psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000, 13. lpp.

Vispārzināms, ka persona noziedzīgu nodarījumu visbiežāk izdara tāpēc, ka tai trūkst kāda no likumpaklausīgai dzīvei nepieciešamajām iemaņām vai prasmēm vai arī tai ir sociālās uzvedības traucējumi.[844] Daudzi pētnieki ir pētījuši, kāpēc realizējas seksuālā vardarbība vai kas motivējis (predisponējis) varmāku. 4.3.1. tabula

Faktori, kas paaugstina seksuālās vardarbības risku vīriešiem[845]

Individuālie faktori	Attiecību faktori	Kopienas faktori	Sabiedrības faktori
• alkohola un narkotisko vielu lietošana; • fantāzijas par seksuālo vardarbību un vardarbību atbalstoši uzskati; • impulsīva un antisociāla uzvedība; • priekšroka bezpersoniskam seksam; • naids pret sievietēm; • sliktas seksuālās apiešanās pieredze bērnībā; • vardarbības ģimenē faktu novērošana bērnībā.	• kontaktēšanās ar seksuāli agresīviem vienaudžiem un vienaudžiem noziedzniekiem; • fiziskā vardarbība un nabadzība ģimenes vidē; • stingras patriarhālas attiecības ģimenē; • ģimenes vide, kas neveido emocionālo atbalstu; • ģimenes gods tiek vērtēts augstāk nekā upura veselība un drošība.	• nabadzība, kas noved pie vīrieša identifikācijas krīzes; • iespēju trūkums iegūt darbu; • policijas un tiesībsargājošo iestāžu atbalsta trūkums; • vispārēja iecietība kopienā pret seksuālo vardarbību; • vāja sabiedrības seksuālās vardarbības nosodīšana.	• sabiedrības normas, kas atbalsta seksuālo vardarbību; • sociālās normas, kas atbalsta vīrieša un viņu tiesības uz seksu; • vāji likumi, kas attiecas uz seksuālo vardarbību; • vāji likumi, kas saistīti ar dzimuma vienlīdzību; • augsts noziedzības līmenis un citu vardarbības formu līmenis.

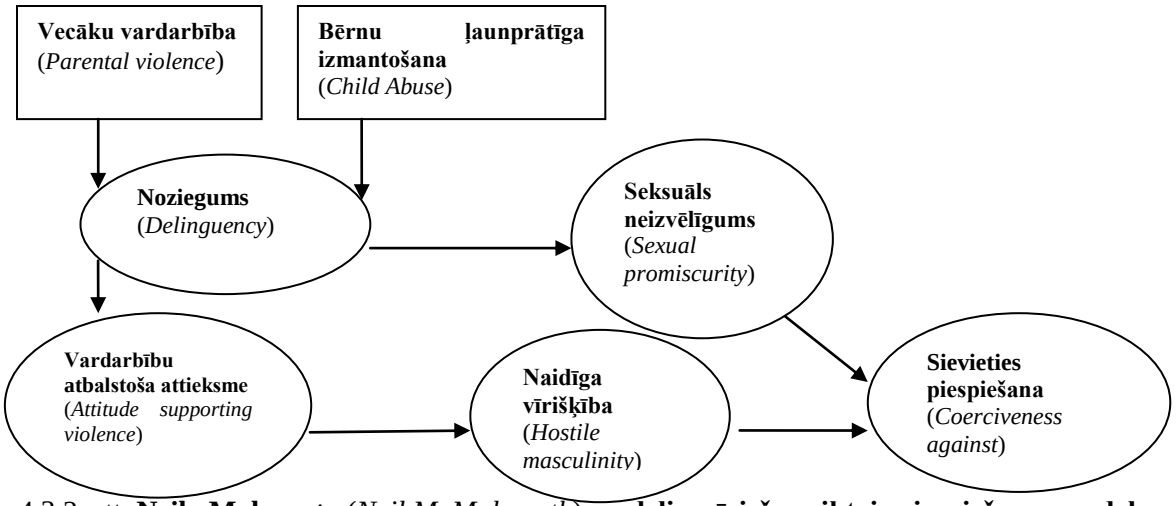

4.3.2. att. **Neila Malamuta** (*Neil M. Malamuth*) **modelis: vīrieša veiktais piespiešanas modeļa raksturojums**[846]

Mūsdienu pētnieku viedokļu analīze rāda, ka seksuāla rakstura vardarbība nav tikai

[844] Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija – jauns vektors krimināls odu izpildē // Kriminālā Justīcija, 4/2011 (57), 8. lpp.
[845] World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva: World Health Organization WHO, 2002, p. 165.
[846] Malamuth`s Model of the Characteristcs of Coercive men: Ward ,T., Polaschek, D., Beech, A.R. Theories of Sexual Offending. Chichester, John Willey & Sons LtD, 2006, p. 83.

saistīta ar seksuālo vajadzību apmierināšanu, bet arī ar tieksmi pēc varas un kontroles, kā arī ar dažādām psihiskām problēmām. Problēmas un novirzes dzimumattiecībās var determinēt vardarbīgas uzvedības formas. Seksuālie noziegumi var rasties situācijās, kad cietušā uzvedība izturēšanās un apģērbs rada nepareizus priekšstatus par personas nodomiem un vēlmēm. Varmākas uzvedību motivē gan seksuāli, gan neseksuāli komponenti. Seksuālie komponenti ir seksuālais uzbudinājums, orgasms, ko piedzīvo izvarotājs, var būt gan primāri, gan sekundāri izvarošanas faktori. Neseksuālie komponenti ir vara, kontrole, dusmu izpausme, dominance pār upuri vai identificēšanās vajadzību piepildījums. Lai izprastu bērnu seksuālo izmantošanu, jāņem vērā gan izmantošanas seksuālie, gan neseksuālie komponenti.[847] Diezgan populārs ir Roberta Barona un Debora Ričardsona viedoklis (*Robert A. Baron; Deborah R. Richardson*), ka „visizplatītākais" seksuālais noziedzīgais nodarījums izvarošana patiesībā ir tikai un vienīgi agresijas slēpta izpausme, ka tas ir visparastākais varmācības akts un tas nav traktējams kā dzimumnoziegums. Tiek uzskatīts, ka izvarošana ir anormāls seksuālas uzvedības mehānisms tai cilvēku grupai, kura necieš no seksuālām patoloģijām.[848] Daudzi pētnieki – N. Grots *(Groth),* A. Burgess *(Burgess),* L. Holmstroms[849] *(Holmstrom),* D. Finkelhors un K. Julo[850] (*Finkelhor&Yllo*) ir secinājuši, ka faktiski katrā vardarbīgā izvarošanas lietā ir trīs sastāvdaļas – vara (spēks), dusmas un seksualitāte. Tiek norādīts, ka izvarošana ir agresijas seksuāla izpausme, precīzāk agresīva seksualitātes izpausme. Noteikts, ka spēku izvarotāji izmanto vismaz 55% izvarošanas gadījumu, nosaucot tos par izvarotājiem, kuri izmanto spēku *(power rapists)*. Tiek izdalītas divas šo izvarotāju apakšgrupas: 1) *(power-assertive rapists)* izvarotājs, kurš tādejādi izpauž vīrišķību, varu un ietekmi. Šie noziedznieki bieži jūtas nespēcīgi; 2) *(power-reassurance rapists)* izvarotājs, kurš galvenokārt apliecina savu vīrišķību un seksuālo pietiekamību. Šie izvarotāji upuri cenšas padarīt bezpalīdzīgu un kontrolējamu, lai noraidījums nav iespējams. Par otru lielāko izvarotāju grupu (40%) tiek uzskatīts dusmu motivētais izvarotājs (*anger rapists*). Šīs grupas noziedznieki ir vairāk impulsīvāki, spontānāki un bīstamāki, izdalot divas apakšgrupas: 1) uz atriebības dusmām balstītais (*anger-retaliation rapists*); 2) kuru

[847] Strauta, A. Līdzētājprofesiju speciālistu darbības problemātika bērnu seksuālās izmantošanas gadījumu risināšanā: Mācību metodiskais līdzeklis. Rīga, JUMI, 2000, 52. lpp.
[848] Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem. (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem). 35 lpp. (skatīts 07.07.2012.) Pieejams: http://www.probacija.lv/upload/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.doc
[849] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, 2006, p. 30.
[850] Finkelhor, D. & Yllo, K. License to rape: Sexual abuse of wives. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1985, p. 78.

pamudinājušas uzbudinājuma dusmas (*anger-excitation rapists*). Pēc angļu filozofa Tomasa Hobsa (*Thomas Hobbes*) atziņām agresīvās dziņas ir iedzimtas un neizbēgamas. Instinktu un īpaši seksuālā instinkta nozīmi cilvēka attīstībā akcentējis arī psihoanalīzes pamatlicējs Zigmunds Freids (*Sigmund Freud*). Z. Freids par iedzimto pamatvajadzību, uz kuras pamata veidojas citas vajadzības, uzskatīja seksuālo vajadzību jeb libido. Etnologs K. Lorencs (*Lorenz*) uzsver, ka daudzas cilvēka sociālās uzvedības formas — žesti, rituāli, draudzība, cīņas aizrautība, dzimumuzvedības īpatnības – sakņojas evolūcijas gaitā izveidojušajos instinktos, kurus cilvēks ir mantojis no saviem dzīvnieciskajiem senčiem."[851] Pētnieki Larijs Barons un Murejs Štrauss (*Larry Baron and Murray A. Straus*) izvarošanu raksturo kā sociālu fenomenu un izdala četrus dažādus cēloņus – dzimuma nevienlīdzība (sievietes un vīrieša sociālā, politiskā un tiesiskā statusa nevienlīdzība), pornogrāfija (sievieti reducē kā seksa objektu, veicinot vīrieša dominanti un mudinot vai attaisnojot vīrieša seksuālo vardarbību pret sievieti); sociālā dezorganizācija (izjauc sociālo kontroli, ierobežo un mazina indivīda uzvedības brīvību un pašnoteikšanos) un vardarbības leģitimizācija (vardarbība televīzijā, vardarbīgas videospēles u.c.).[852] Tādejādi var norādīt, ka seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumus nosaka faktori, kuri ir cieši saistīti ar vardarbību. Tā ir vara un kontrole pār upuri, seksuāla tieksme, iekāre vai kaisle, kas ir savienota un integrēta ar: upura pazemošanu, dominēšana pār to, cietušā ļaunprātīgu izmantošanu. Agresora mērķis ir upuri piespiest pakļauties, iedvešot tam bailes un radot neaizsargātības sajūtu. Turklāt jāņem vērā, ka vardarbības cēloņus skaidro dažādas teorijas.[853]

Agresivitātes un trauksmes cēloņi var būt dažādi, turklāt bieži vien tieši agresiju nav iespējams koriģēt. Apkopojot teorijā un dažādos pētījumos norādītos vardarbību veicinošos faktorus, autore uzsver, ka vardarbība ir sarežģīta, negatīva sociāla parādība ar veselu determinējošu apstākļu kopu – atkarību radošu vielu lietošana, vecums, traumas, karadarbības radītā trauma, grupas spiediens, kopīgu vērtību trūkums, nabadzība, slimība, vecuma plānprātība, aizkaitināmība, kas vājina cilvēka racionālo domāšanu un situācijas izvērtēšanas spējas, tādējādi varmākas paškontrole būtiski samazinās.[854] Tiek norādīts, ka

[851] Omārova, S. Cilvēks dzīvo grupā. (Saskarsmes psiholoģija). Rīga, Kamene, 2001, 33 lpp.
[852] James, R.K.Crisis Intervention Strategies. USA, Thomson Books/Cole, 2008, p. 250.
[853] Speciālajā literatūrā tiek minētas šādas teorijas: Instinktu teorijas; Frustrācijas – agresijas teorija; Sociālās iemācīšanās teorija; Scenāriju teorija; Uzbudinājuma pārneses teorija; Sociālās mijiedarbības teorija.
[854] Plašāk skatīt: Kipāne, A. Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība // Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. 7.Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju", materiāli (2012. gada 8-11. novembris). II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Saule, 2013, 249. lpp.

agresivitāte jāatreaģē sociāli pieņemamā veidā, piemēram, konkurencē, seksuālos, fiziskos vingrinājumos. Ēriks Fromms (*Erich Fromm*) uzskata, ka ir jāpēta agresīva impulsa izcelšanās un intensivitāte, nevis no motivācijas atrauta agresīva uzvedība. „Pēc viņa domām agresīvi impulsi var būt apzināti, bet vairumā gadījumu tie ir integrēti patstāvīgajā personības struktūrā. Viņš cenšas pierādīt, ka cietsirdība un destruktīvisms ir tikai cilvēkam piemītošs netikums. Cietsirdība grauj dvēseli, ķermeni un pašu dzīvi; tā iznīcina ne tikai upuri, bet arī pašu mocītāju."[855]

Nenoliedzami, ka vardarbīgu rīcību nevar izraisīt tikai viens iemesls, bet indivīda rīcība ir gara notikumu ķēde, dažkārt pat visas dzīves rezultāts. Piemēram, integrēta personības struktūras teorija uzsver, ka personības sistēmas (emocijas, motivācija, sociālās prasmes, intelekts, apziņa, u.c.) savā starpā mijiedarbojas, kā arī tās ir saistītas gan ar bioloģisko, gan sociālo sistēmu. Rasels Gīns un Edvards Donersteins (*Russell G. Geen, Edward D. Donnerstein)* raksta, ka katrai no seksuālās vardarbības izpausmēm raksturīgi specifiskie (unikālie) faktori, skatīt tabulu 4.3.3. 4.3.3. tabula

Vainīgās personas riska faktori, kopsavilkums[856]

Vispārējie faktori							
	patriarhālas vērtības un pārliecība statusa atšķirības alkohola un/vai narkotiku lietošana				piedzīvotā vardarbība ģimenē izolācija (laikā un/vai vietā) vajadzība dominēt un kontrolēt		
Specifiskie riska faktori							
vardarbības izpausme	**vide**	**izplatība**	**socio-kulturālie riska faktori**	**divdabīgais raksturs**	**situācijas**	**vainīgās personas raksturojums**	**upura raksturojums**
Incests	Vecāki/ bērni	4,5%	Konservatīvas ģimenes vērtības. Ticība sieviešu paklausībai un apspiešanai	Situācija ģimenē	Disfunkcionāla laulība, mātes prombūtne	Autoritārs, Sodīšana, Draudēšana Zems konfliktu un tolerances līmenis, tic sieviešu paklausībai un apspiešanai	Viegli ievainojams, Lojāls, Trūkst mīlestības un emocionāla atbalsta no citiem.
Randiņu vardarbība	Sociālā vide/ skola	88% verbāls 32% fizisks	Satikšanās iezīme (raksturs) . Pusaudzis/ pilngadību nesen sasniegusi persona.	Satikšanās konteksts savstarpējas attiecības pusaudži/ jauni pieaugušie	Greizsirdība	Starppersonu vardarbības akceptēšana naidīgums pret sievietēm Impulsīva/agresīva personība ātri sadusmojas greizsirdība	Tic, ka vardarbība nozīmē mīlestību. Pielietotā starppersonu agresivitāte atrisina konfliktu. Tradicionāli mazāka sievišķība.

[855] Семенюк, Л. М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции: Учебное пособие. Москва, Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1998, с. 93.

[856] Geen, R.G., Donnerstein, E.D. Human Aggression: Theories, Research, and Implications for Social Policy. Elsevier, 1998, p. 213.

Paziņu seksuāls uzbrukums		53% (izvar-ošana 15%)	Seksuāls raksturs	Pārpratums Negatīvas dēla-tēva attiecības	Līdzīgu personu grupas atbalsts, liegta seksuālā pieeja. Piederība organizācijai (māsu apvienība/brā lība/ sporta komanda	Delikvents. Izvarošanas mītu akceptēšana, hedonisms un dominance kā seksuāls motīvs. Naidīgums pret sievietēm. Centrēts uz sevi. Nejūtīgums pret otru, sajukums pagātnē	Iepriekšēja seksuāla viktimizācija , augstāka alkohola/ narkotiku lietošana nekā neviktimizēti em upuriem, agra seksuālā kontakta pieredze.
Sievas vai partnera piekaušana vai izvarošana	Laulība	28 –33%	Tic, ka sieva ir īpašums	Sadzīvošana sociāla/ ekonomiska atkarība, uzbrukuma atkārtošana	Stress, (bezdarbs) nesaskaņas laulībā	Tradicionāla dzimuma lomas attieksme trūkst prasmju attīstīšana vajadzība dominēt Iepriekšēja galvas trauma Depresivitātes simptomātika	Alternatīvas trūkums, bailes par savu un bērnu dzīvi.
Seksuālā uzmākšanās	Darba vide	42 –53%	Uzskata, ka sievietes vieta ir mājās	Vadītājs/ darba kolēģis	Atbalstošs uzskats, vīriešu dominante kolektīvā	Vecāks, baltais precējies, *Qiud pro quo* veicējs ir līdzīgs seksuālajam uzbrucējam.	Jaunāka, mazākums, neprecējusies .

Konstatējams, ka seksuāla vardarbība ir kompleksa parādība, ko var izraisīt vairāki faktori – kopējie nelabvēlīgie sociālie un ekonomiskie apstākļi, tiesiskie, psiholoģiskie, apkārtējās vides ietekme, adiktīva uzvedība utt. Īpaša nozīme ir specifiskiem faktoriem – dusmas, niknums, vara, sadisms, seksuālā bauda, psihopātija un attieksme pret cietušo un evolūcijas spiediens. Katrs seksuāla rakstura noziedzīgs nodarījums ir konkrēts, nevis abstrakts, rodot jautājumu par noziedznieka personību. Pamatoti J.M. Antonjans (*Антонян*) norādījis, ka bez noziedznieka zinātniskas izzināšanas nav iespējams efektīvi apkarot noziedzību kopumā.[857] Tiesu psiholoģijas eksperte I. Veitnere ir formulējusi,[858] ka „nevar cīnīties ar to, ko nepazīst. Seksuālie varmākas – tas ļaunums, kura darbība ir maskēta, manipulatīva, daudzveidīga." Noziedzniekam, kurš izdarījis vardarbību noziedzīgu nodarījumu, ir savdabīgs kriminoloģisks raksturojums, kas saistīts ar indivīda sociālo statusu, nodarbinātību, uzvedību un noziedzīgu nodarījumu veikšanas motīviem. Tādejādi, līdzās seksuālās noziedzības tendencēm, to rašanās mehānisma izpēte, ne mazāk svarīgi ir apzināt noziedznieka personību.

[857] Антонян, Ю.М. Изучение личности преступника: Учебное пособие. Москва, Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1982, с. 3.
[858] Ievadvārdi grāmatai Soltera, A. „Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem".

5. SEKSUĀLO NOZIEDZNIEKU KRIMINOLOĢISKĀ IZPĒTE

Svarīgi ir novērtēt noziedznieka personību un pētīt tā personības iezīmes un, proti, izvērtēt tā kompetenci, spēju atbildēt par izdarīto un iespējamās kriminālās uzvedības riska pakāpi. Noziedznieka personības izzināšana palīdz ne tikai konstatēt galvenās īpašības un personas, kuras izdarījušas noziegumu, iezīmes un īpatnības, bet arī noskaidrot noziedzīgās uzvedības mehānismu, nozieguma iemeslus un izstrādāt efektīvus pasākumus noziegumu prevencijai. Ar noziedznieka personību saprot personu, kas izdarījusi noziegumu, kurā ir izpaudusies indivīda antisociālā novirze, atspoguļojot tās negatīvās sociāli nozīmīgās vērtības, kas iedarbojās uz nozieguma ārējiem apstākļiem un noziedzīgas darbības raksturu.[859] Seksuālā noziedznieka personība ir tādu īpašību kopumu, kas piemīt cilvēkam, kurš izdarījis vai izdara noziedzīgu nodarījumu. Šo īpašību kopums veido viņa individualitāti. Pazīstamais kriminologs Čezāre Lombrozo (*Cesare Lombroso)* rakstīja, ka „iedzimtais likumpārkāpējs" ir „nenormāls" cilvēks, bet ne traks. Pēc viņa domām, tieksme izdarīt noziegumus, tikumisks jūtu trūkums, nespēja saprast, kas ir labi un kas ir slikti, nav nekas cits kā īpaša epilepsijas forma. Saskaņā ar viņa uzskatiem aptuveni 40% cilvēku ir dzimuši noziedznieki, turklāt katram noziedznieku tipam ir atbilstošs sejas tips, piemēram, izvarotājam ir raksturīgi gaiši mati, lielas lūpas un acis, biezas uzacis un šķībs, liels deguns.[860] Vienkāršoti var definēt, ka seksuālais noziedznieks jeb dzimumnoziedznieks ir persona, kura veikusi seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus. Analizējot seksuālā noziedznieka personības raksturojumu, autore balstās uz kriminoloģijas ietvaros noteiktā vardarbīgā noziedznieka kriminoloģiskā portreta trim pamatelementiem: sociāli demogrāfiskais rādītājs; uzvedības raksturojums; un motivācijas sfēras raksturojums.

5.1. Seksuālo noziedznieku sociāli demogrāfiskie rādītāji

Sociāli demogrāfiskie rādītāji ir dzimums un vecums, sociālais stāvoklis un personas nodarbošanās. Seksuālo noziegumu izpēte liecina, ka šajos noziedzīgajos nodarījumos predominē vīrieši seksuāli aktīvajā vecumā, 16–40 gadi. Salīdzinoši neliels skaits ir sieviešu paveikto seksuālo noziegumu. Izmeklēšanas praksē zināmi gadījumi, kad šajos noziegumos sievietes bijušas izpildītājas un līdzdalībnieces. Vairāki ārvalstu pētnieku izpētes rezultāti nosaka, ka sieviešu seksuāli vardarbīgā uzvedība var notikt kopā ar vīrieti

[859] Криминология / под редакцией В.Д. Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 82. lpp.
[860] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas universitāte, Rīga, 2009, 4. lpp.

vai kā vīrieša dominēšanas rezultāts. Piemēram, apzināts, ka vairāk nekā puse notiesāto bērnu izmantotāju seksuālo noziegumu veikušas kopā ar vīrieti.[861] VP Rīgas reģiona pārvaldes piemērs: *VP uzsākts krimināl*process *par jaunietes izvarošanu, ko veikusi sieviete kopā ar vīrieti.* Apkopojot Latvijas tiesu sistēmas datus, laikā no 2005.–2015. gadam par noziedzīgiem nodarījumiem pēc KL 159–162[1].p., notiesātas 13 (1,6%) sievietes. Vairāku pētnieku (K.C.Falleres, L.McKartijas un K.L.Kaufmana ar kolēģiem) izpētes rezultāti ataino no 25% līdz 77% sieviešu līdzdalību seksuālos noziegumos.[862] Krievijas speciālistu veiktā krimināllietu izpēte, ļauj konstatēt likumsakarību: seksuālos noziegumus pret nepilngadīgajiem 86% gadījumu izdara vīrieši un tikai 14% gadījumu – sieviešu kārtas personas.[863] Visbiežāk vīrieša līdzdalībnieces ir jaunas sievietes, kuru motīvs ir pazemot vai atriebties, speciālisti norāda, ka gadījumos, kad izvarošanā iesaistītas sievietes, nozieguma izpildījums var būt nežēlīgāks – upuris tiek smagāk piekauts un pazemots. Alisone Maijere (*Allison Mayer*) pētījumā konstatēja, ka no 17 pusaudzēm noziedzniecēm tikai divas tos izdarīja līdzdalībā ar vīrieti, upuris noziedzniecēm bija zināms un jaunās sievietes netika sauktas pie atbildības.[864] Saskaņā ar Austrālijas kriminoloģijas institūta pētnieces PhD. Denīzas Lievores (*Denise Lievore*) pārskata datiem seksuālās vardarbības veicēju procentuālais sadalījums ir šāds: 30% – draugs; 12% – ģimenes loceklis; 12% – bijušais partneris; 11% partneris; 11% – paziņa; 5% – kaimiņš; 5% –kolēģis un svešinieks – 17% gadījumu.[865]

Šiem noziedzniekiem morāli psiholoģiskā raksturojumā kā tipiskākās īpašības tiek novērotas: rupjība, egoisms un dažreiz nežēlība; primitīva attieksme pret dzimumattiecībām; nicinoša attieksme pret sievietēm; neapvaldāmība uzvedībā.[866] Vairāki zinātnieki (*Porter S., Fairweather D., Drugge J., Herve H., Birt A., Boer D.P.*), pētot psihopātijas profilu ieslodzījumā esošajiem seksuālajiem noziedzniekiem, apstiprināja, ka, atšķirībā no citu noziedznieku grupas (*N=329*) seksuālie noziedznieki, uzrādīja

[861] Craissati, J. Managing High Risk Sex Offenders in the Community: A Psychological Approach. New York, Routledge, 2004,

[862] Faller, K.C. Women Who Sexually Abuse Children // Violence and Victims, 1987, Volume 2, Number 4, 263-276.; McCarty, L.M. Mother-Child Incest: Characteristics of the Offender // Child Welfare, 1986/sep-oct, 65 (5), p. 447.-458; Kaufman, K.L., Wallace, A.M., Johnson, C.F. & Reeders, M.C. Comparing female and male perpetrators` modus operandi // Journal of Interpersonale Violance, Volume 10, p. 322.–333.

[863] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.

[864] Lieb Lin Song, R. and Donnelly, Sh. Female Sex Offenders in Washington State. (skatīts 12.08.2013.). Pieejams: http://www.wsipp.wa.gov/rptfiles/femsoff.pdf

[865] Lievore, D. Non-reporting and Hidden Recording of Sexual Assault in Australia. (skatīts 25.01.2015.). Pieejams: http://www.aic.gov.au/media_library/conferences/policewomen3/lievore.pdf

[866] Криминалистика: Учеб. для вузов / под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. Москва, ГУП Издательство „Высшая школа", 2000, с. 456.

paaugstinātas psihopātiskas, cietsirdīgas personības iezīmes. Augsta proporcija (64%) psihopātisku personu bija starp seksuāliem noziedzniekiem, kuri izmantoja gan pieaugušos, gan bērnus.[867] Seksuālo noziedznieku vidū ir daudz nenodarbināto (apmēram 30% aizturēto noziedznieku nozieguma izdarīšanas brīdī bija bezdarbnieki vai nestudējošie) vai personas, kuras nodarbinātas profesijās bez prestiža. Dr. Frederiks Mathevs *(Frederick Mathews)* konstatēja, ka daudzi nepilngadīgie zēni, kurus ļaunprātīgi izmantojušas sievietes, kļuvuši par izvarotāju un seksuālo noziedznieku, kuru mērķis ir meitenes. Pētnieks norādījis, ka augsts tā līmenis ir starp izvarotājiem, seksuāliem noziedzniekiem un seksuāli agresīviem vīriešiem. Vienā pētījumā tas sasniedza 59%, otrā 66% un citā 80%.[868] Polijas profesors Voicehs Radeckis (*Wojciech Radecki*), analizējot 116 pedofilijā apsūdzētās personas, atzīmējis, ka starp pedofiliem 50,2% bija ar pamatizglītību; 60,6% nebija ieguvis profesionālu sagatavotību; 40% bija recidīvisti, 60% bija pazīstami ar cietušo, 21,8% gadījumu veikts dzimumakts, bet 31,7% pedofilās darbības bija upura ģenitāliju aptaustīšana.[869] Franču speciālists Džīns Henri Soutola (*Jeans Henri Soutoul*) pētījumā konstatējis, ka visbiežāk varmākas raksturojumā sastopams: audzināšanas trūkums vai nepareiza audzināšana, agra seksuāla iniciatīva saistībā ar seksuālās pieredzes kvantitatīvo un kvalitatīvo trūkumu, 75% novērots zems izglītības līmenis, 90% šīs personu pieder pie vairāk sociāli aizskartākā sabiedrības slāņa, 50% gadījumu atklāta ģimenes pataloģija.[870] Ārvalstu pētījumi parāda, ka lielākā daļa seksuālo varmāku ir alkoholiķi vai arī noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola lietošanas (visbiežāk ilgstošas) laikā – to skaits sasniedz 72%.[871] Polijā veiktajā pētījumā, pētot seksuālā noziedznieka populāciju atzīmēts, ka 40% seksuālo noziegumu veikti alkohola reibuma stāvoklī, 65% gadījumu noziedznieks nav strādājis (*Z. Filipiak*).[872] Tiek apgalvots, ka mazāk nekā 5% šo noziedznieku dzimumnozieguma veikšanas brīdī ir atradušies psihozes stāvoklī (zaudējuši realitātes izjūtu). Lielākā daļa izvarotāju – jaunas personas, ir seksuāli nepieredzējuši un neapmierināti. Nacionālā seksuālās vardarbības centra statistikā

[867] Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Herve, H., Birt, A., Boer, D.P. Profiles of Psychopathy in Incarcerated Sexual Offenders. (skatīts 01.11.2014.). Pieejams: http://cjb.sagepub.com/content/27/2/216.short
[868] Ramsland, K., McGrain, P.N. Inside the Minds of Sexual Predators. California, Greemwood Publishing Group, 2010, p. 119.
[869] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.
[870] Гульман, Б.Л. Сексуальные преступления. Харьков, ИМП „Рубикон", 1994, с. 43.
[871] Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem). (skatīts 07.07.2012.) Pieejams: http://www.probacija.lv/upload/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.doc
[872] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.

atrodami dati, ka 16% izvarošanas un 10% izvarošanas mēģinājumus, kurus veikuši studenti, bija iesaistītas vairākas personas.[873] Izpētot 264 seksuālos noziedzniekus, secināts, ka seksuālais agresors 62% gadījumu bijis jauns vīrietis (jaunāks par 30 gadiem, bet vecāks par 40 gadiem – 11,9%), 56% no tiem nebija precējušies, viņu starpā dominēja personas ar zemu izglītības līmeni, kuri nodarināti nekvalificētā darbā. Interesants ir fakts, ka 32% šo noziedznieku augumā bija mazāki par 169 cm (*J. Zwerina, J. Pondelnickova*).[874] Amerikāņu pētniece A. Soltera, izpētot seksuālo varmāku psiholoģiju, norādījusi, ka izplatītākās profesijas, starp kurām biežāk sastopami seksuāli varmākas, ir katoļu priesteri, skolotāji, psihoterapeiti, ierēdņi, policisti, probācijas dienesta darbinieki, skauti un gaidu vadītāji, mācītāji un ārsti, kā arī visi tie profesiju pārstāvji, kuri nonāk saskarsmē ar bērniem. Tipisks bērnu seksuālais izmantotājs vidēji seksuāli uzmācies 117 bērniem (vairumā gadījumu par to tiek noklusēts). Lielākā daļā gadījumu, bērnu ļaunprātīgi izmanto persona, kuru viņš/viņa pazīst un kam uzticas. Taču zēni biežāk nekā meitenes tiek izmantoti ārpus ģimenes. Trīs valstu pētījumā par bērnu (līdz 12 gadiem) izvarošanu apzināts – 96% upuru pazina varmāku (4% varmāku bija nepazīstamas personas); 20%gadījumu varmāka bija tēvs; 16% radinieks; 50% paziņa vai draugs. Starp sievietēm (18 gadi un vecākas) izvarotājas bija: 12% ģimenes loceklis, 33% svešinieks un 55% paziņa *(Langan&Wolf, Harlow).*[875]

Saskaņā ar TIS datiem par dzimumnoziegumiem (izvarošana, dzimumtieksmes apmierināšanu vardarbīgā veidā, pavešanu netiklībā un pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās) laika posmā no 2005. gada līdz 2015. gadam, notiesātas 807 personas, tai skaitā 13 jeb 1,6% sievietes. Pēc vecuma grupām statistiski ir šāda aina: nepilngadīgas personas 86 (10,4%); no 18 līdz 24 gadiem notiesātas 174 personas (21,6%); no 25 līdz 29 gadiem notiesātas 110 personas (13,6%); no 30 līdz 49 gadiem notiesātas 324 personas (40,1%). Vecuma grupā 50 un vairāk gadu notiesātas 117 personas (14,5%).[876] Laika posmā no 2005. līdz 2015. gadam par izvarošanu notiesātas 342 personas, par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu – 194, pavešanu netiklībā – 265, pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās – 5 personas. Kriminoloģiskajā izpētē apzināts, visbiežāk izvarošanas

[873] National Sexual Violence Resource Center: Warshaw, Robin I Never Called it Rape, The MS. Report on Recognizing, Fighting and Surviving Date @ Acquaintance Rape. NeW York: Haper Perennial, 1994,
[874] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.
[875] Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 14, (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf
[876]Tiesu informācijas sistēma. TIS. (skatīts 16.06.2013.).
Pieejams:
https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&SessionId=A2CBF949D2EB7D01869E251C36FBAFC5

izdara personas vecumā no 18 līdz 24 gadiem, piemēram, 2014. gadā par izvarošanu notiesātas 13 personas vecumā no 18 līdz 25 gadiem (tas ir, 40,6% no 32 notiesātām personām; kopā gada laikā par dzimumnoziegumiem pēc KL 159–162^1.p. notiesātas 85 personas).[877] (skatīt 5. pielikums).

Vairāki pētījumi parāda, ka seksuālā rakstura deviances izpaužas jau agrā vecumā. Jauniem vīriešiem, kuri izdara seksuāla rakstura noziegumus, bieži piemīt seksuālie un personības traucējumi, kuri veidojas bērnībā ģimenes apstākļu un dažādu patoloģiju ietekmē. Tieši tādēļ riska grupā ietilpst bērni un jaunieši no nelabvēlīgām ģimenēm. H. Snaiders (*Snyder*) apzinājis, ka viens no septiņiem seksuālās vardarbības aktiem, ko veicis nepilngadīgais, ir, noticis darba dienā, pēc skolas, laikā no plkst.15^{00} līdz 19^{00}. Maksimālais intensitātes laiks no 15^{00} līdz 16^{00}.[878] Saskaņā ar FBI Nacionālās datu bāzes (*FBI`s National Incident-Based Reporting System*) datiem, viens no astoņiem izvarotājiem ir nepilngadīgais (vecumā līdz 18 gadiem).[879] ASV, Lielbritānijas, Nīderlandes un Zviedrijas pētījumos apzināts, ka starp pieaugušajiem dzimumnoziedzniekiem liela proporcija ir to personu, kuras noziegumus veikušas līdz 18 gadu vecumam. No 561 notiesātā pieaugušā seksuālā noziedznieka 54% pusaudžu vecumā atklāta seksuāla devianta interese. Lielbritānijā no visiem seksuāla nozieguma veicējiem 32% bija vecumā līdz 21 gadam, 17% jaunāki par 16 gadiem.[880] Var minēt Krievijas kriminologu atziņu, ka starp izvarošanu izdarījušām personām ar vislielāko aktivitāti izceļas jauniešu grupa 16–17 gadi, augsts kriminogēnisms raksturīgs arī pieaugušo grupām no 18 līdz 24 gadi un no 25 līdz 29 gadi.[881] Pēc B. Šestakova *(Шестаков)* un A. Tkačenko *(Ткаченко)* datiem 2/3 seksuālo noziegumu izdara vīrieši, kas jaunāki par 21 gadu, nedaudz mazāk noziegumu izdara vīrieši vecumā no 22 līdz 30 gadiem, bet 10%–20% seksuālo noziegumu izdara vīrieši pēc 30 gadu vecuma. Zinātnieki apliecina, ka jauni cilvēki grupā biežāk pastrādā seksuālos noziedzīgos nodarījumus, salīdzinot ar slepkavībām vai laupīšanām.[882] Līdzīgus datus apliecina Kanādas Nacionālās ģimenes vardarbības institūts, 25% no visiem seksuālajiem

[877] sadalījums pēc KL pantiem: 159 – 32; 160 – 17; 161 – 17; 162 – 18; 162^1 – 1.
[878] Snyder, H. N. Sexual Assault of Young Children as Reported to Law Enforcement: Victim, Incident, and Offender Characteristics. 2000, Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf
[879] The FBI Federal Bureau of Investigation. (skatīts 10.07.2014.). Pieejams: http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/crime-in-the-u.s/2012/crime-in-the-u.s.-2012/violent-crime/rape
[880] Kjellgren, C. Understanding and Managing Young Sexual Offenders. Expert report. (skatīts 17.10.2014.). Pieejams: http://www.childcentre.info/research/perpetrato/acf44b.pdf
[881] Криминология. Учебное пособие. 2-е издание / под ред. Кузнецовой Н.Ф. Москва, Проспект, 2013, с. 74.
[882] Частная криминология / отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 223.

noziegumiem veic pusaudži līdz 18 gadu vecumam, bet 33% seksuālo varmāku ir cilvēki, kas ir jaunāki par 21 gadu.[883] „Randiņu" jeb satikšanās laikā veikto izvarošanu *(date rape)* izpētes dati apliecina, ka šie noziegumi ir 67% no visiem pusaudžu veiktajiem seksuālajiem noziegumiem, lielākā daļa meiteņu koledžas pirmā gada studentes – norāda, ka vismaz vienu reizi tikušas izvarotas satikšanās laikā, bet vēlākajos studiju gados šai procentuālai attiecībai ir tendence pieaugt.[884] Piemēram, *VP uzsāka kriminālprocesu par cietušās J.K. (17 gadi) izvarošanu, ko veicis paziņa G.P. No lietas materiāliem redzams, ka G.P. uzaicinājis J.K. ar automašīnu aizbraukt uz Jūrmalu izklaidēties, kam viņa piekritusi. Jūrmalā jaunieši iedzēruši, labi pavadījuši laiku un skūpstījušies. Vēlāk cietusī piekritusi aizbraukt uz G.P. dzīvokli, kur notikusi izvarošana.* Apkopojot Latvijas TIS datus[885] par notiesātām personām 2005–2014, var redzēt, ka notiesāto par dzimumnoziegumiem notiesātas 82 nepilngadīgas personas (par izvarošanu – 27; par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu un pavešanu netiklībā – 60; veikti grupā – 44 noziedzīgi nodarījumi; vecumā no 14 līdz 15.g. – 31, vecumā no 16 līdz 17.g. – 5). Sadalījums pa gadiem ir šāds: 2005. gadā – 11, 2006. – 16; 2007. – 14; 2008. – 15; 2009. – 9, 2010. – 5; 2011. – 5; 2012. – 4; 2013. – 3 personas, bet 2014. gadā laikā notiesātas 4 nepilngadīgās personas (vecuma grupā: 14–15 gadi – 3; 16–17 gadi – 1). Skatīt 5.pielikumu.

Apzināts, ka tikai 59% seksuālo noziedznieku stāsta par izdarīto un atzīst savu vainu, pārējie sevi uzskata par apmelojuma (krāpšanas, izspiešanas, lētticības u.tml.) upuriem. Piemēram, 84% vīriešu, kuri pastrādājuši randiņu izvarošanu, neaptvēra, ka veikuši izvarošanu (*Koss, Gidycz, & Wisniewski*).[886] Ir pētījuma dati, kas apliecina, ka bērni reti melo par iedomāto seksuālo vardarbību, apzināts, ka 98% gadījumu seksuālā vardarbība ir apstiprinājusies.[887] Vairumam izvarotāju ir agresīvas un antisociālas rakstura iezīmes, bet daži, gluži pretēji, ir kautrīgi un nepārliecināti par sevi. Tajā pašā laikā abiem personu veidiem pamatā ir pašvērtības problēmas.[888] Statistikas dati apliecina, ka aptuveni desmit procentiem bijušo ieslodzīto nav ne darba, ne ģimenes, ne dzīvesvietas, un jau pāris dienu laikā pēc iznākšanas no cietuma viņi pastrādā jaunus noziegumus. Centra „Slava" dati atklāj, ka Latvijā 85% seksuālo noziedznieku ir vairākas reizes tiesāti, tās ir

[883] Statistic Canada. (skatīts 10.09.2013.).Pieejams:http://www5.statcan.gc.ca/bsolc/olc-cel/olc-cel?catno=85-205-X&lang=eng

[884] Sievietes vecumā no 16-24. gadu vecuma ir 4 reizes vairāk var ciest no izvarošanas satikšanās laikā. Date Rape. (skatīts 17.10.2014.). Pieejams: http://www.usciences.edu/shac/counseling/daterape.shtml

[885] Tiesu sistēmas informācija TIS. (skatīts 12.02.2015.).
Pieejams: http://tis.ta.gov.lv/tisreal?FORM=TIS_STaT_O

[886] Date Rape. (skatīts 17.10.2014.). Pieejams: http://www.usciences.edu/shac/counseling/daterape.shtml

[887] Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 11, (skatīts 28.05.2014.). Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf

[888] Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 53.

asociālas[889] personas, kuras lieto alkoholu. Viņu vainu seksuālajos noziegumos (galvenokārt, izvarošanā) „pierāda daudz ātrāk un vieglāk nekā citām noziedznieku kategorijām.[890] Atbilstošs piemērs. *Daugavpils tiesas spriedumā[891] par pers. D laupīšanas mēģinājuma un izvarošanas izdarīšanu, konstatēts: stacionārās kompleksās tiesu psihiatriskās, tiesu psiholoģiskās un tiesu narkoloģiskās ekspertīzes atzinuma, ar kuru apsūdzētais, pers. D atzīts par pieskaitāmu pret viņam inkriminētajām darbībām, pers. D neslimo ar kādu psihisku slimību vai plānprātību, bet viņam tiek konstatēti organiski personības un uzvedības traucējumi ar epileptiformām lēkmēm anamnēzē un mērķtiecīga (ievirze) uzvedības un asociālas personības pazīme. Turklāt per. D nepiemīt tādas individuālas psiholoģiskās īpatnības, kuras var būtiski ietekmēt viņa uzvedību. Ilgstoša alkohola lietošana pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un iepriekš gūtās galvas traumas atkavējoši ietekmēja (atviegloja un „noņēma bremzes"), pers. D uzvedību un emocionālo stāvokli noziedzīga nodarījuma brīdī, bet pers. D varēja saprast savas darbības un vadīt tās. Noziedzīga nodarījuma brīdī pers. D nav bijuši psihotiski traucējumi, pers. D, ir bijis vienkāršā alkohola reibuma stāvoklī.*

Dinamiskās psihiatrijas autors Juhans Kulbergs[892] raksta, seksuāli sadistisku noziegumu izdarītāji – tie ir vīrieši ar agrīniem jūtu traucējumiem. Ja vīrietis varmācīgi izturas pret savu sievieti, viņam gandrīz vienmēr ir dziļas, maskulinitātes – spēcīga tieksme uzsvērt savu dzimuma piederību un vēlēšanos saņemt apmierinājumu no savas sievietes un pašapziņas problēmas. Notiesātajiem par seksuāla rakstura noziedzīga nodarījuma izdarīšanu garīgās attīstības traucējumus konstatē reti, lai gan bieži ir alkoholisms, narkomānija, noziedzīgi nodarījumi pagātnē, nekontrolēta agresija. Ārvalstu speciālisti vardarbīgu partneri (*batterer)* raksturo šādi: zema pašcieņa, svēti tic vīrieša pārākumam pār sievieti un tradicionālajai izpratnei par vīrieša lomu ģimenē; visbiežāk emocijas izrāda dusmu veidā; vāji kontrolē savu uzvedību; savus panākumus un neveiksmes saista ar ārējiem faktoriem – vienmēr citi pie visa ir vainīgi; izjūt vajadzību kontrolēt notiekošo un dominēt pār cilvēkiem. Kontroli nesaista ar paškontroli. Zaudējot savaldību, cenšas atgūt

[889] Asociāla personība – tai raksturīga sociālo pienākumu ignorēšana un auksta izturēšanās pret citu jūtām. Ir krasa pretruna starp cilvēka uzvedību un vispārpieņemtām sociālām normām. Neveiksmīga pieredze, ieskaitot kriminālsodus, uzvedību mainīt nespēj. Frustrācijas panesamība ir zema, zems slieksnis attiecībā pret cita agresiju, ieskaitot vardarbību. Ir nosliece apsūdzēt citus vai piedēvēt ticamus izskaidrojumus savai uzvedībai, kas pacientam rada konfliktus ar sabiedrību (F.60.2.). SKK klasifikācija. Slimību profilakses un kontroles centrs. Pieejams: http://www.spkc.gov.lv/ssk10/index4cdd.html?p=%23121#F602

[890] Pētījums „Latvijas un citu valstu pieredze darbā ar seksuālajiem noziedzniekiem." (skatīts 12.12.2012.) Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.pdf

[891] Daugavpils tiesas 2013. gada 15. novembra spriedums lieta Nr.11181150812 (arhīva Nr.K12-0351-13/1). (skatīts 07.05.2014.). Pieejams: http://www.tiesas.lv

[892] Kulbergs, J. Dinamiskā psihiatrija. Rīga, Jumava, 2001, 204.–205. lpp.

„pašapziņu" ar agresiju pret apkārtējiem.[893] Lietderīgi citēt zinātnieces A. Solteras aprakstu, „daudzi varmākas apzināti veido par sevi priekšstatu, ka viņi ir tādi cilvēki, kuri nekad nedarītu neko nosodāmu. Pat nežēlīgi varmākas prot nevainojami kontrolēt savu uzvedību sabiedriskos apstākļos, bet daudzi – jebkurā situācijā. Viņu dzīve sabiedrības acīs var būt priekšzīmīga, gluži vai sirreāla savā tikumīgumā. Dubultā dzīve ir kā patvērums no savas īstās patības."[894] Autore uzskata, ka pietiekami vispusīgs ir Krievijas speciālistu sniegtais seksuālā noziedznieka psiholoģiskā portreta apraksts: „1. Rupjība, cietsirdība, cinisms, egoisms, kauna sajūtas trūkums, patērētāja attieksme pret apkārtējiem. 2. Galējs primitīvisms uzskatos, kas saistīti ar dzimuma jautājumiem, un parasti tas aprobežojas tikai ar izpratni par fizisku dzimumaktu. 3. Priekšstats par sievieti kā par „zemāku radījumu" un uzskats, ka viņa ir tikai seksuālas baudas gūšanas avots. 4. Iztrūkst spēja just līdzi sievietei vai bērnam. 5. Neuzskata, ka ir jebkādi šķēršļi seksuālas baudas sasniegšanai, kas pēdējā laikā ļoti bieži tiek uzskatīts par „ultramoderna cilvēka" pazīmi. 6. Atkarīgi no apkārtējo cilvēku reakcijas (psihiski infantili) un tāpēc seksuālu noziegumu bieži veic ar vēlmi izcelties, demonstrēt savu spēku."[895] No A. Solteras sarunām ar noziedzniekiem uzzinām, lielajam vairumam seksuālo varmāku liekas, ka viņiem ir tiesības uz baudas gūšanu jebkādā perversā veidā, un viņiem ir vienalga, vai upuri cieš, viņi ir bīstami un nežēlīgi.[896]

Kā jau iepriekš norādīts, salīdzinoši mazāk seksuālo noziegumu izdara sievietes, tomēr sieviešu noziedzības problēma ir aktuāla.[897] Pēc sieviešu noziedzības kriminoloģiskās analīzes, visa pagājušā gadsimta griezumā kriminologi secinājuši, ka tās līmenis ir bijis no 5 līdz 7 reizes mazāks nekā vīriešu un veidoja 10–15% no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Taču jāņem vērā pēdējo gadu statistikas norāde uz sieviešu noziedzības izteiktāku palielināšanās tendenci salīdzinājumā ar vīriešu noziedzību.[898]

---

[893] Vardarbība ģimenē // Informatīvo materiālu sērija „Zini savas tiesības", 2000, 7. lpp.

[894] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Books, 2007, 47. lpp.

[895] Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem. (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem). (skatīts 07.07.2012.). Pieejams: http://www.probacija.lv/upload/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.doc

[896] Plašāk skatīt: Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007.

[897] Saskaņā ar TM IeVD datiem uz 2013. gada 31. decembri ieslodzījuma vietās atradās 5 139 ieslodzītie: apcietinātie – 1 526, notiesātie – 3 613. No kopējā ieslodzīto skaita ieslodzījuma vietās atradās 347 sievietes (apcietinātās – 102, notiesātās – 245). Ieslodzījuma vietu 2013. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv

[898] Šajā sakarā, samērā interesanti un neierasti rezultāti iegūti pētījumos ASV.Pētījumi rezultāti atspoguļo to, ka pēdējos 25 gados vīriešu varmācība attiecībā pret sievietēm samazinājusies divkārt, bet sieviešu varmācība pret vīriešiem praktiski palikusi tajā pašā līmenī. Sievietēm ir biežāka nosliece uz nežēlību vardarbībā un ieroču pielietojumu, nekā vīriešiem; pēdējos gados krasi pieaudzis sieviešu skaits, kuras apcietinātas par vardarbību – no 25 līdz 35% no visiem apcietinātajiem par vardarbību ģimenē; statistika rāda, ka absolūtais nācijas vairākums mācās vardarbību no sievietēm, jo 82% ASV pilsoņi pirmo reizi dzīvē saskaras ar vardarbību, saņemot to no mātes, nevis no tēva puses; ASV noskaidrots, ka sievietēm vispār ir grūtības vienām adekvāti audzināt bērnus – bez vīriešu uzraudzības tās bieži izaudzina no sava

Krievijas kriminologi apliecina,[899] sievietes arvien biežāk izdara vardarbīgos noziegumus, piemēram, huligānisms sieviešu vidū pēdējos gados pieaudzis gandrīz četras reizes. Skatīt 5.pielikumu, grafiks Nr.8 – notiesāto personu kopskaits un sieviešu skaits, 1995–2014.[900] Pamatoti tiek izteikts pieņēmums, ka sievietes ir spējīgas uz tikpat lielu nežēlību kā vardarbīgie vīrieši. Profesore Žanete Varena un Dr. Jūlija Hislopa *(Janet Warren and Julia Hislop)* norādījušas uz vairākiem pētījuma rezultātiem. Šajos pētījumos apzināts, ka bērnu ļaunprātīgā izmantošanā, ko veikusi sieviete, upuris bieži pieredzējis nozīmīgas grūtības. Vienā pētījumā zēni apliecināja, ka bijis tūlītējs izpostīšanas efekts.[901] Apzināts, ka raksturīgākās iezīmes sievietei noziedzniecei esot: paaugstināts jūtīgums savstarpējās attiecībās, tiekšanās pēc pilnības, raksturīgs demostratīvisms un konformisms, nosliece uz psihopātiju un neirastēniju, gribasspēka samazināšanās bīstamā situācijā, tiekšanās pēc komforta sadzīvē, sevišķi modīga apģērba un līdzīgām lietām. Apkopojot citu pētnieku rezultātus apzināts, ka 25% seksuālo noziedznieču ir bijusi homoseksuāla pieredze, 60% ļaunprātīga alkohola lietošana; vairumā gadījumu ir bijusi agra seksuāla ierosme (turklāt bieži ir bijusi izvarošana), 70% noziedznieču ir seksuāla rakstura traucējumi.[902] Pastāv pierādījumi, ka lielākoties speciālisti neatpazīst vai minimizē sievietes lomu vardarbīgās seksuāla rakstura darbībās. Piemēram, izpētes procesā apzināts, ka daži upuri (vīrieši) atklājuši speciālistiem par vardarbības faktu, tad speciālistu reakcija tās atklāšanai bijusi noraidoša, nepietiekami novērtēta vai ignorēta.[903] Latvijā statistikas dati parāda, ka sieviešu izdarīto vardarbīgo noziegumu īpatsvars sasniedz 10%. Profesors A. Vilks raksta „izteiktie emancipācijas procesi, kam aizvien vairāk un biežāk ir pakļauta rietumu kultūra, ietver sevī arī kriminalizācijas, konfliktoloģijas un vardarbības elementus. Šo elementu eskalācija sekmē sieviešu noziedzības, prostitūcijas, narkotizācijas un alkoholizācijas pieaugumu.”[904]

---

lolojuma noziedznieku: bērniem no nepilnām ģimenēm (audzinājusi tikai māte) varbūtība nokļūt cietumā ir 8 reizēs augstāka, nekā bērniem no pilnām ģimenēm; uzskaitot bērnu slepkavības, izrādās, ka sievietes nogalina savus bērnus biežāk nekā vīrieši, tas ir 55% pret 45%. – Kurš kuru sit? A.Nikonova grāmata „Feminisma beigas”. Latviskais pārstāsts. (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://pretspars.weebly.com/kurscaron-kuru-sit.html

[899] Криминология / под редакцией В.Д. Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 372 -375.

[900] procentuālā attiecība no kopējo notiesāto skaita pa gadiem ir šāda: 1995 – 8,8%; 1996 – 8,9% ; 1997 – 10,3%; 1998 – 10,1%; 1999 – 10,1%; 2000-10,6%; 2001 – 10,9%; 2002 – 11%; 2003 – 11,5; 2004 – 11,2%; 2005 – 11,3%; 2006 – 10,2%; 2007 – 11,3%; 2008 – 11,7%; 2009 – 13,8%; 2010 - 14,6%; 2011 – 8,6%; 2012 – 13,5%; 2013 – 14,8%, 2014 – 11,3%.

[901] Ramsland, K., McGrain, P.N. Inside the Minds of Sexual Predators. California, Greemwood Publishing Group, 2010, p. 120.

[902] Susman, N. Normal human sexuality and psychosexual disorders // Sadock R., Kaplan H., Freedman A. The sexual experience. Baltimore, Williams Wilkins Co, 1976, p. 105.–111.

[903] Gannon, T.A. & Cortoni, F. Female Sexual Offenders. Theory, Assessment, and Treatment. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, p. 15.

[904] Vilks, A. Sieviete kriminālās tiesvedības sistēmā // Jurista vārds, 2000. gada 26. septembris, Nr. 29 (182),

Speciālās literatūras avotos atrodami dažādi pētījuma rezultāti par sieviešu izdarītajiem seksuāla rakstura noziegumiem. Jāpiekrīt, ierastais un vispārpieņemtais uzskats par sievieti kā mīlošu un maigu būtni, kura rūpējas, audzina, kopj bērnus un mīl apkārtējos, nemaz nav spējīga paveikt neko vardarbīgu. Kaut gan var minēt dažādus prakses piemēru aprakstus: *Rīgas apgabaltiesa*[905] *atzina T.D. par vainīgu atkārtotā netiklu darbību veikšanā ar savu mazgadīgo 13 gadus veco dēlu. T.D, izmantojot viņa uzticību un aklumu, būdama kaila, lika dēlam taustīt savu starpeni un krūtis, bet, kad zēns atteicās, paņēma viņa roku un ar to glaudīja savu starpeni un krūtis, stāstot par sievietes intīmajām vietām.* Zemgales reģiona pārvaldes kriminālprocess par vīrieša izvarošanu: *divas smagnējas miesas būves sievietes ar viltu ievilināja vīrieti nomaļā vietā, pielietojot spēku lika viņam uzvesties klusi un ļauties notikušajam, sasēja rokas un izģērba. Tā, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, vīrietim ar plānu auklu aizsēja sēkliniekus pie dzimumlocekļa pamatnes, nodrošinot asins stāvēšanu dzimumloceklī, vienlaicīgi arī tā stingrumu. Pēc vardarbības akta sievietes vīrieti pameta tur pat, pat neatsienot auklu no sēkliniekiem. Kad tika konstatēts izvarošanas fakts un persona tika nogādā ārstniecības iestādē, no bojājumiem, kurus radīja sēklinieku sasiešana, vīrietim tika amputēts dzimumloceklis.*[906] Ārvalstu prakses piemēri*: 36 gadus veca sieviete 10 mēnešu laikā gandrīz 200 reižu stājusies dzimumattiecībās ar 12 gadus vecu zēnu."*[907] *Par 10 vīriešu izvarošanu bezpalīdzības stāvoklī tika notiesāta krievu tautības sieviete. Apsūdzētā cietušo dzērieniem bija pievienojusi narkotiskās vielas.*[908] *Lielbritānijā četru bērnu māte, būdama alkohola reibuma stāvoklī, savā mājā sarīkoja ballīti, kuras dalībnieki bija 10 pusaudži. Izmeklēšanā noskaidrots, ka sieviete ar 14 gadu vecu zēnu nodevusies orālām seksam, bet ar 16 gadus veco puisi noticis arī dzimumakts.*[909]

Dr. Ismonds Rosens *(Ismond Rosen)* rezumē, ka sieviešu seksuālie noziegumi kā izvarošanas organizēšana un atbalstīšana, netiklas darbības un iesaistīšanās prostitūcijā kļūst aizvien biežāki ir saistāmi ar dzimuma lomas un identitātes traucējumiem.[910]

---

21. lpp.

[905] Rīgas Apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr.K04-0285/05-6.

[906] Vienīgais fakts, kas norādīja uz vardarbīgu dzimumaktu, bija miesas bojājumi uz ķermeņa un dzimumlocekļa, sēkliniekiem. – Miglāne, E. Izvarošanu kvalifikācijas un izmeklēšanas problēmas: maģistra darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, 2013, 71. lpp.

[907] Woman Who Raped Boy Almost 200 Times Sentenced to 9 years, 2010. (skatīts 12.12.2012.). Pieejams: http://toysoldier.wordpress.com/2010/02/27/woman-rapes-boy-almost-200-times/

[908] Woman on trial for raping 10 men. (skatīt 12.12.2012.).
Pieejams: http://blogs.app.com/saywhat/2009/06/19/woman-on-trial-for-raping-10-men/

[909] Iereibusi četru bērnu māte grupveidā mīlējas ar nepilngadīgiem skolēniem. (skatīts 18.12.2012.).
Pieejams:http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/94561/iereibusi-cetru-bernu-mate-grupveida-milejas-ar-nepilngadigiem-skoleniem-foto

[910] Rosen, I. Sexual Deviation (3rd edn). Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 105.

Amerikāņu pētnieks S.A. Džonsons (*Johnson*) uzsver, ka samērā daudz sieviešu veic seksuāla rakstura noziedzīgas darbības, kaut gan šis fakts samērā plaši tiek ignorēts. Statistikas dati apliecina, ka seksuāli vardarbīgo sieviešu ir krietni mazāk, vēl mazāk ir sieviešu, kuras notiesātas par seksuālo varmācību, piemēram, tiek fiksēts, ka sievietes seksuālās noziedznieces ir 1% līdz 3%, citu pētnieku izpētes rezultātos fiksēts, ka no 3% līdz 10% seksuālo noziegumu vainīgas pilngadīgas sievietes vai pusaudzes. Austrālijā sievietes seksuālos noziegumus paveic 8,2% gadījumu. Pēc Kanādā veikta pētījuma datiem sievietes veic 4–5% no visiem dzimumnoziegumiem. Tikai 1% sieviešu atkārtoti veic dzimumnoziegumus, pretstatā 13,4% vīriešu.[911] ASV kriminālās statistikas datos fiksēts, ka 3% no visiem seksuālajiem noziegumiem ir izdarījušas sievietes. Anglijas un Velsas cietumos attiecībā pret 3000 pieaugušo vīriešu cietumos par seksuālo noziegumu izdarīšanu atradās 12 sievietes. Pētnieku kolektīvs, analizējot Kanādas, Apvienotās Karalistes, ASV, Austrālijas un Jaunzēlandes viktimizācijas un reģistrēto seksuālo noziegumu datus, apzinājuši noziedznieka dzimuma proporcijas. Pētījumos konstatēts, ka dzimumnoziedznieka proporcija ir apmēram 1:20. Sievietes (4–5%) ir atbildīgas par seksuālo noziegumu izdarīšanu.[912] Turklāt lietu izpēte parādīja, kad cietušais ir vīrietis, sievietes noziedznieces īpatsvars ir 1%-24%, bet, kad upuris ir sieviete, sievietes īpatsvars starp noziedzniekiem ir 6%-17%.[913]

Raksturojot seksuālās noziedznieces sievietes sastopami atšķirīgi pētījuma dati. Pētnieku starpā atšķiras viedokļi par to, cik liela daļa vīriešu un cik liela daļa sieviešu seksuāli izmanto bērnus. Vēsturiskā skatījumā var minēt, ka 10 gadu periodā Francijā (1874–1884) par seksuālu vardarbību pret bērnu bija notiesāta 181 sieviete. 1935. gadā ziņots par sievieti, kura situsi bērnu seksuālās baudas iegūšanai, 1937. gadā aprakstīta lieta, kad 6 gadus vecam zēnam bijis seksuāls kontakts ar savu māti.[914] Džekijas Saradžanas (*Jacqui Saradjian*) izpēte parādīja, ka sievietes seksuāli izmantojot bērnus, kuri viņai ir tuvi, bieži pat savus. M. Eliotas (*Elliot)* statistiskie dati saskanēja, konstatējot, ka sievietes 73% gadījumu ļaunprātīgi izmantojušas vīriešu kārtas cietušo un 70% gadījumu sieviešu.[915] K.C. Fallere *(Faller)* atzina, ka sievietes seksuāli izmanto bērnus gan ģimenē,

[911] A Review of the Recidivism Rates of Adult Female Sexual Offenders, 2005. (skatīts 12.12.2013.). Pieejams: http://www.csc-scc.gc.ca/text/rsrch/reports/r169/r169_e.pdf,
[912] Gannon, T.A. & Cortoni, F. Female Sexual Offenders. Theory, Assessment, and Treatment. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, p. 12.
[913] Lieb Lin Song, R. and Donnelly, Sh. Female Sex Offenders in Washinton State. (skatīts 12.08.2013.). Pieejams: http://www.wsipp.wa.gov/rptfiles/femsoff.pdf
[914] Gannon, T.A. & Cortoni, F. Female Sexual Offenders. Theory, Assessment, and Treatment. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, p. 10.
[915] Ford, H. Women who Sexually Abuse Children. Chichesters, Wiley & Sons LtD, 2006, p. 28.

gan ārpus tās. Latvijas tiesu prakses apkopojumā no 106 apsūdzētajām personām trīs (2,8% no apsūdzēto personu kopskaita) bija sievietes. Izmeklēšanas un tiesu prakse parāda, ka sievietes retāk izmanto fizisku vardarbību un draudus, pārsvarā viņas savus upurus pierunā. Turklāt zēni, kuri ir ļaunprātīgi seksuāli izmantoti, bieži vien ir sasnieguši jau tādu vecumu, ka kautrējas sevi atzīt kā sievietes upuri un par to nepastāsta. Pētījumā atklāts, ka 216 koledžas studentiem ar iepriekšēju ļaunprātīgu seksuālu pieredzi līdz 14 gadu vecumam, 50% varmāku bijušas sievietes, turklāt 81% upuru nav paziņojis par to.[916] Krievijā veiktajā krimināllietu analīzē secināts, ka seksuāla rakstura noziegumus pret nepilngadīgajām personām 14% gadījumu izdara sievietes, vīrieši – 86% gadījumu. ASV statistika liecina, ka sievietes bijušas iesaistītas 13% gadījumu, kad seksuāli izmantotas meitenes, un 25 gadījumu, kad tikuši izmantoti zēni. Ja papēta bērnu uzticības līnijas datus, tie ataino: „11% zvanījuši par sieviešu seksuālo vardarbību: no 6538 meiteņu zvaniem 3% gadījumu ziņots par seksuālo izmantošanu no sievietes, 2% par mātes seksuālo vardarbību. Tai pašā laikā no 2009 zvanījušiem zēniem par pārciesto seksuālo vardarbību 35% cietuši no sievietes, 17% gadījumu varmāka bijusi viņu māte."[917] Lielbritānijā veiktajā pētījumā noskaidrots, ka tikai 2% sieviešu seksuāli izmanto bērnus. Pastāv arī viedoklis, ka patiesībā šādu sieviešu skaits varētu būt lielāks, tomēr, salīdzinoši ar vīriešu realizētiem bērnu seksuālās izmantošanas gadījumiem, tie ir daudz retāki. Saskaņā ar Valsts probācijas dienesta datiem 5%–20% no visiem seksuālas vardarbības gadījumiem veic sievietes. Analizējot viktimizācijas rezultātus Latvijā, var redzēt, ka tie nenorāda nemaz tik nelielu skaitu sieviešu seksuālo noziedznieču. Piemēram, balstoties uz pētījuma datiem par seksuālo vardarbību pret bērniem, ka no seksuālās vardarbības cieš līdz pat 5000 bērnu. Tad var pieņemt iespējamību, ka līdz pat 1000 bērniem pārdzīvojuši seksuālo vardarbību no sievietes.

Vairāku pētījuma rezultāti apstiprina, ka vardarbīgās jaunās sievietes biežāk nāk no nelabvēlīgām vardarbīgām ģimenēm. Viņu mājas dzīve tiek raksturota kā nabadzīga, raksturīga vecāku šķiršanās, vecāku nāve, pamestība, alkoholisms un bieža ļaunprātīga izmantošana, kas liek viņām kļūt dusmīgām, neuzticīgām un atriebīgām. Ph. Sibila Arts *(Sibylle Artz)* konstatēja, ka meitenes no nabadzīgām ģimenēm cenšas iegūt atzinību un pieņem "sliktās meitenes" imidžu. Speciāliste izvirzīja hipotēzi, ka lielākais meiteņu agresijas pret meitenēm faktors ir vispārējs negatīvais skatījums, kas balstās uz

[916] Gannon, T.A., Cortoni, F. Female Sexual Offenders: Theory, Assessment and Treatment. Oxford, John Wiley & Sons Ltd, 2010, p. 10.–14.
[917] Ford, H. Women Who Sexually Abuse Children. Chichester, England, John Wiley & Sons LtD, 2006, p. 10.

individuālas zemas pašapziņas sajūtas, kas veidojas no ļaunprātīgas seksuālas izmantošanas un ticēšanas, ka sievietei ir zemāks statuss.[918] Dažādi speciālisti[919] ir konstatējuši, ka noziedznieces sievietes vairāk nekā vīrieši noziedznieki bijušas upura lomā kā bērni vai pieaugušie. Piemēram, L.M. MakKartnijs (*McCarthy*) atklāj, ka aptuveni trešajai daļai ir bijuši vairāki aprūpētāji, augušas alkoholiķu ģimenē, apmēram 70% seksuāla noziedznieču, kuras darbojušās vienatnē, ir piedzīvojušas uzmākšanos no brāļa puses. Turklāt sievietēm varmākām biežāk ir reģistrētas neiroloģiskas, bioloģiskas vai psiholoģiskas novirzes, piemēram, bieži bija diagnosticēti histēriskie vai robežvāji izteikti personības traucējumi. R.P. Dobešs ar kolēģiem (*Dobash at el*) atklāja, ka sievietes reti nogalina vai uzbrūk svešiniekiem un paziņām. Tā vietā sieviešu upuri parasti ir vīriešu kārtas intīmais draugs vai bērns. Parasti tas notiek mājās, upuris ir intoksikēts, un viņas motīvs bieži ir pašaizsardzība vai galēja depresija. Speciālisti skaidro, lai sieviete nogalinātu, viņai sava situācija jāuztver kā pašas dzīvību, apdraudoša vai viņas bērnu fizisko, emocionālo labklājību ietekmējoša. F.A. Volfas *(Wolfe)* pētījuma dati atklāja, ka sieviešu seksuālās noziedznieces izlases grupā: 1) pusē gadījumu noziegumos izdarīts kopā ar līdzdalībniekiem, 2) izmantoja atkarību kā iemeslu savai agresīvai uzvedībai un uzbrukuma dinamika daudz biežāka nekā vīriešiem, 3) tikpat bieži kā vīriešiem ir kognitīvas deformācijas un iracionālas domas, 4) tāpat kā vīrieši, sievietes visbiežāk pārkāpumus veica ģimenē nevis ārpus tās. B.K. Švarcs *(Schwartz)* un H.R. Cellini *(Cellini)* ziņoja, sievietes seksuālās noziedznieces ir seksuāli aktīvākas, agresīvākas un dusmīgākas nekā vīriešu kārtas varmākas. Citā izpētes gaitā atklāts, ka 16 seksuālām noziedzniecēm kopumā bija 48 upuri (20 zēni, 27 meitenes un viena pieaugusi sieviete), sešas no tām uzmācās gan zēniem, gan meitenēm, 11 noziedznieces veica penetrāciju.[920] L.A. MakKartija (*McCarthy*) pētījums parāda, ka 52% no sievietēm uzmācās sava dzimuma pārstāvēm, 35% vīriešu kārtas upuriem, 10% ļaunprātīgu izmantošanu veica pret abu dzimumu pārstāvjiem, kā arī apstiprināja, ka sievietes daudz biežāk uzmācās sievietēm un sieviešu kārtas izvarotājas biežāk meklē sieviešu kārtas upurus. R.L Džonsona *(Johnson)* un D. Šriera *(Shchreier)* retrospektīvā pētījumā par upuriem vīriešiem secināja, ka 60% vīriešu bija cietuši no sieviešu kārtas varmākām. Kopumā jānorāda, ka būtībā atšķirīgie dati par varmākām un upuriem norāda uz nepieciešamību veikt padziļinātus kompleksus pētījumus.

[918] Artz, S. Sex, Power, & the Violents School Girl. Toronto, Trifolium Books, Inc, 1998, p. 120.
[919] Citēti: Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. 129.–132.
[920] Izcelsme franču – *pŭnŭtration* latīņu, iekļūšana, iespiešanās.

5.2.Seksuālo noziedznieku uzvedību raksturojošais elements

Par indivīda uzvedību sauc jebkādu indivīda aktivitāti, ko var sadalīt akcijās vai rīcībā (paša indivīda iniciatīva) un reakcijas (indivīda atbilde uz ārējo notikumu vai cita indivīda rīcību).[921] Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra, Tiesu psiholoģijas eksperte Evija Strika raksta „personības uzvedība vienmēr ir tāda vai cita personības iezīmju konfigurācijas izpausme. Lai arī iezīmes ir samērā stabilas laikā, tiek minēts, ka, piemēram, psihisku traucējumu iespaidā, personības var izmainīties (tās sauc par personības izmaiņām).[922] Pamatotu domu izteicis Dr. iur. Aldis Lieljuksis, ka delinkventa uzvedību veido organiski saistītu elementu iekšējā (psiholoģiskā) un ārējā (fiziskā) darbība. Iekšējo darbību veido vajadzību apzināšanās un ārējo apstākļu novērtējums, savas darbības un to seku modelēšana domās, darbības pašnovērtējums. Ārējā darbība izpaužas krimināli sodāmās darbībās, kas atstāj pēdas."[923] Kriminologs Dzidris Seps atklāj, ka „personības attīstībā ir periodi, kad organisms ir īpaši uzņēmīgs pret tikumiskām vai netikumiskām normām un negatīviem vai pozitīviem uzvedības stereotipiem. Kontroles grupas atbildes liecina par šī fenomena vispārējību. Neskaidrība paliek par apstākļiem, kas nosaka uzvedības noviržu noturību un personības attīstību normas vai tai pretējā virzienā."[924] Pētot seksuālos noziedzniekus konstatēts, ka 40% seksuālo noziegumu tiek izdarīti alkohola iespaidā, 65% noziedznieku nestrādā, 46% ir recidīvisti, vairākums no viņiem pārstāv strādnieku šķiras (*Z. Filipiak*). Tiek norādīts, ka seksuālā noziedznieka populācijā dominē seksuāla agresivitāte, emocionālais bezjūtīgums, paaugstināts jūtīgums pret seksuāliem kairinātājiem, bet 75% sirgst ar alkoholismu *(S. Drvota, V. Student)*.[925] Britu zinātnieces Mišela Eliota, Kevina Brauna un Dženeta Kilkojna *(Michele Elliot, Kevin Browne, Jennifer Kilcoyne),* izvērtējot 91 varmākas personību, secinājušas puse no viņiem atzina, ka izvēlas tos bērnus, kuriem trūkst pašapziņas vai kuriem ir zems pašnovērtējums. Bērna pieķeršanos viņi rosinājuši ar piekukuļošanu, dāvanām un spēlēm. Izmantoja arī spēku, dusmas un draudus. Gandrīz puse likumpārkāpēju, seksuāli izmantojot bērnus, nejutās netikli vai izvirtuši.[926] Parasti varmāka iegūst ne tikai bērna, bet arī pieaugušo, kas ir ap bērnu,

[921] Psiholoģijas vārdnīca / G. Breslava redakcijā. Rīga, SIA Apgāds „Mācību grāmata", 1999, 148. lpp.
[922] Personības iezīmes nosaka gan bioloģiskie faktori, gan vides faktori. Strika E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009, 34. lpp.
[923] Lieljuksis, A. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana. Rīga, SIA „P&Ko", 2007, 241. lpp.
[924] Seps, Dz. Nepilngadīgo likumpārkāpumu kriminoloģiskās problēmas. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1995, 52. lpp.
[925] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.
[926] Elliot, M., Browne, K., Kilcoyne, J. Child asexual abuse prevention: What offenders tell us // Child Abuse

uzticību un simpātijas. Britu zinātnieču veiktais pētījums apstiprināja to, ka lielākais vairums pedofilu bērniem piekļuva, iesaistoties bērnu pieskatīšanā. Varmāka, izmantojot dažādas tehnikas, veido attiecības ar bērnu, kas noved pie bērna seksuālas izmantošanas. Visbiežāk attiecības tiek veidotas tā, lai minimizētu seksuālas izmantošanas atklāšanas risku un veidotu kontroli pār bērnu, piemēram, bērns tiek emocionāli terorizēts, bērnam tiek draudēts ar fizisku vardarbību, nodarījuma atklāšanas gadījumā.[927] Psihologs J. Kulbergs raksta, ka apkārtējie reti vardarbīgos vīriešus bez kriminālās pieredzes uzskata par slimiem. Šādi vīrieši atkārtotu vardarbīgu darbību veic gan skaidrā prātā, gan dzērumā. Viņiem ir kāds spēcīgs agresīvs konflikts, kas laiku pa laikam izlaužas uz āru. Iespējams, ka šī grupa ir visbīstamākā, to visgrūtāk atklājamā. Šo vīriešu divām pazīmēm – varmācīgajai un patīkamajai – šķietami nav redzamas savstarpējas saistības.[928] Vardarbīgiem noziedzniekiem ir deformēta vai traucēta normāla kontrole (vājāka „Super-Ego"). Ētiski tikumiskās un tiesiskās normas neietekmē viņu rīcību. Daudziem no viņiem ir nosliece uz afektīvo rigiditāti, neprasme veidot attiecības ar apkārtējiem. Vardarbībā viņi saskata vienīgo situācijas atrisināšanas līdzekli.[929] Piemēram, apsekojot 150 seksuālos noziedzniekus atklātas: 51% gadījumu – deviācijas pazīmes, 21% tās nebija, bet konstatēta atkarība no alkohola. Savukārt 5 gadījumos diagnosticēja agresīvas personas izpausmes (*V. Student*).[930]

Izvarošanu un citus seksuāla rakstura nodarījumus pēc tā izdarīšanas veida var iedalīt divās grupās. 1. Kādā veidā noziedznieks izmantoja jau izveidojušos situāciju vai radīja tam labvēlīgus apstākļus: a) negaidīti – uz ielas, klusās, vientuļās vietas; b) pēc sākotnēja mēģinājuma iepazīties vai nesekmīgiem mēģinājumiem iegūt labprātīgu seksuālu kontaktu; c) viltus ceļā, kad, izmantojot dažādus viltīgus paņēmienus, cietusī persona tiek iemānīta nomaļā vietā, vai noziedznieks, apmānot cietušo, iekļūst telpā, piemēram, kā gāzes darbinieks, ārsts utt. 2. Kāds bijis noziedznieka iedarbības veids uz cietušo un cietušā pretestības pārvarēšanas veids: a) bezpalīdzības stāvokļa izmantošana; b) cietušā novešana bezpalīdzības stāvoklī; c) izmantojot dažādus fiziskās vardarbības veidus vai psihisko iedarbību.[931] Izvarošanas kriminoloģiskās izpētes rezultātā pētnieki J. Antoņjans un A. Tkačenko *(Антонян, Ткаченко)* izdala vairākas šī noziedzīga nodarījuma grupas: 1.

---

and Neglect, 1995 May, Vol 19 (5), p. 584.

[927] Bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 11.12.2013.). Pieejams: http://www.drossinternets.lv/page/269

[928] Kulbergs, J. Dinamiskā psihiatrija. Rīga, Jumava, 2001, 204.–205 lpp.

[929] Частная криминология / отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 238.

[930] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.

[931] Криминалистика / под ред. Н.П.Яблокова. Москва, Юристъ, 2005, с. 603.

Negaidīti uzbrukumi upurim (dažāda vecuma sievietēm, nepilngadīgajām vai mazgadīgajām). 2. Izvarošana saistīta ar kopīgu brīvā laika pavadīšanu mazās sociālās grupās. Bieži tos izdara nepilngadīgie un jaunieši, kā arī nereti tie tiek izdarīti grupā. 3. Izvarošana izdarīta vaļas brīžu rezultātā sievietes un vīrieša kontakta laikā. Turklāt pazīšanās parasti nav ilglaicīga. 4. Izvarotā sieviete atrodas radnieciskās vai ģimeniskās attiecībās ar noziedznieku, kā arī ir kaimiņi vai darba kolēģi. 5. Citi izvarošanas gadījumi.[932] Pirmskriminālās situācijas rakstura analīze atklāj divus vistipiskākos izvarošanas izdarīšanas veidus: 1) pēkšņā, šī situācija upurim ir negaidīta; 2) sagatavotā (parasti tiek saukta kā sadzīves izvarošanas *(„бытовые" изнасилования)*), šajā situācijā iepriekš noris cietušā un noziedznieka savstarpējā saskarsme.[933] Pirmstiesas izmeklēšanas analīze ļauj secināt, ka apmēram 72% gadījumu izmantota fiziska vardarbība, 21% gadījumu pielietoti draudi vai citāda psihiska vardarbība un 7% gadījumu, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli. Pietiekami bieži dzimumnoziegumi ir rūpīgi un smalki izplānoti, piemeklētas telpas vai noskatīti cietušie. Pēc Krievijā veiktā izvēles pētījuma datiem divi no trīs par izvarošanu notiesātiem, noziegumu veica iepriekš pārdomājot, bet laika ziņā ar nelielu laika starpību. 53% noziedznieku šajā laika periodā piemeklēja nozieguma vietu, 14% gadījumu cietušo noveda bezpalīdzības stāvoklī (stiprā dzēruma stāvoklī un u.tml.), apmēram 40% ir grupveida izvarošana.[934] Izvarotājus – vīriešus (vairāk nekā 2/3) raksturo arī vispārēja negatīva uzvedība: sabiedriskās kārtības traucēšana, dzeršana, egocentriska uzvedība (viņu jūtas un vēlmes tiek uzskatītas par obligātām izpildei), vispārēja fiziska vardarbība u.tml. Seksuālā nozieguma izdarītājs, gatavojot noziegumu vai veicot to, novērtē potenciālā upura personību – vecuma īpatnības, fizisko spēku, intelektuālās spējas, morāli psiholoģiskās un citas īpatnības. Arī personības traucējumi seksuālo noziedznieku vidū sastopami bieži. Krievu zinātnieku J. Antonjana (*Антонян*) un Staņislava Borodina (*Станислав Владимирович Бородин*) veiktie pētījumi pierāda, ka psihiskās anomālijas apgrūtina indivīda sociālo adaptāciju un pazemina viņa spējas apzināties un vadīt savas darbības. Psihiskās anomālijas veicina tādu īpašību rašanos kā ātra sakaitināmība, agresivitāte, cietsirdība un tajā pašā laikā pazemina gribas procesus, paaugstina iespaidojamību, vājina iekšējās kontroles mehānismu, ierobežo spēju pieņemt lēmumu un izvēlēties atbilstošu uzvedību. Analizējot personības traucējumu saistību ar

[932] Антонян, Ю.М., Ткаченко, А.А. Сексуальные преступления. Чикатило и другие. Москва, Амальтея, 1993, с. 151.
[933] Криминалистика: Учеб. для вузов / под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. Москва, ГУП издательство „Высшая школа", 2000, с. 457.
[934] Частная криминология / отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 222.

dažādiem noziedzīgo nodarījumu veidiem, speciālisti atzīmēja, ka likumpārkāpēji, kuriem konstatēts antisociālas personības traucējums, biežāk izdara vardarbīgos noziegumus (slepkavības, huligāniskas darbības, izvarošanas un vandālismus).[935] Apkopojot krievu psihiatru veikto pētījumu rezultātus,[936] secināms: 61% notiesāto par izvarošanu bija atzīti par veseliem, 15,8% bija psihopāti, 9,0% alkoholiķi, 6,8% oligofrēni, 2,8% bija galvas smadzeņu traumas sekas. Savā laikā bija izteikta hipotēze, ka bieži seksuāliem noziedzniekiem vērojams „Kvazimodo komplekss" *(Quasimodo complex)* – psihiski pārdzīvojumi, kas saistīti ar redzamām vai iedomātām fiziskā nepilnībām, neglītumu, ārējās pievilcības zaudēšanu.[937] J. Antonjans (*Антонян)* un S. Borodins (*Бородин)* norāda, ka cilvēki ar psihiskajiem traucējumiem biežāk nekā veselie nonāk smagā atkarībā no dzīves situācijas. Šo atkarību viņi cenšas „nomest" ar vardarbīgu rīcību. Šāda rīcība parasti notiek bezapziņas līmenī un tiek izmantota kā psiholoģiska aizsardzība pret objektu, kas demonstrē šā cilvēka nepilnvērtību.[938] I. Veitnere atklāj, ka tikai 10% vardarbību subjektu ir garīgi slimi. Daudz lielāks procents ir emocionāli nelīdzsvarotās personības ar uzvedības izpausmēm, kuru pamatā ir neprasme vai nespēja adekvāti rīkoties vai valdīt stresa situācijās.[939] Pēc Psihiskās veselības aprūpes datiem Latvijā (tiesu psihiatrisko ekspertīžu rezultāti) ir zināms, ka veiktajās tiesu psihiatriskajās ekspertīzēs apmēram 75% ekspertējamo personu tiek konstatēti kādi psihiski traucējumi vai garīgā atpalicība, tikai 19% šo personu tiek rekomendēts atzīt par nepieskaitāmām. Eiropā dažādās valstīs nepieskaitāmības procents svārstās no 11 līdz 15%, pasaulē vidēji 10% ekspertējamo likumpārkāpēju ir atzīti par nepieskaitāmiem.[940] Psiholoģijas doktore Olga Sitkovska (*Ольга Давидовна Ситковская*)[941] atspoguļo, ka Krievijā no 62%–69% personu, kuras nosūtītas uz psihiatrisko ekspertīzi, tiek noteikta kāda no psihisko traucējumu diagnozēm. Iztirzājot citu pētnieku rezultātus, A. Susmans *(Susman)*, Bīčs *(Beech)*, Fišers *(Fisher)* un

[935] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009, 55. lpp.

[936] Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem).

[937] Старович, З. Судебная сексология. Москва: Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.

[938] Антонян, Ю.М., Бородин, С.В. Преступность и психические аномалии. Москва, Наука, 1987, с. 45.–75.

[939] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 41. lpp.

[940] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psih. oloģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009, 68. lpp.

[941] Ситковская, О.Д. Психология уголовной ответственности. Москва, Издательство НОРМА, 1998, с. 166.

Tortons *(Thornton)*[942] norādījuši, ka 56–81% seksuālo noziedznieku ir raksturojami kā asociālas personības, kuras neievēro sabiedrības tiesības un intereses. Franču filozofs Žans Pols Sartra (*Jean Paul Sartre*) atklāj, ka cilvēks ir savu ieceru, rīcības un attieksmju summa. Cilvēkā ir dažādas jūtu gammas. Jāpieļauj, ka nav izslēgta iespēja, kad zināma daļa cilvēces daļas slimīgu dotumu vai pārmērīgi spēcīgu dziņu dēļ vienmēr paliks asociālas.[943]

Liels procents seksuālo noziedznieku ir tiesāti par tāda paša vai cita veida noziegumiem. IeVP statistika[944] atspoguļo, ka absolūtais vairākums notiesāto sodu izcieš atkārtoti vai vairākkārtēji. Statistikas dati parāda, ka Latvijā aptuveni 40% ieslodzīto ir recidīvisti. Neoficiālā statistika norāda, ka recidīvisms sasniedz līdz 90%.[945] Tiek lietoti trīs recidīvisma traktējuma veidi:

1) KL noziedzīga nodarījuma recidīvs formulēts likuma 27.pantā: noziedzīga nodarījuma recidīvu veido personas izdarīts jauns noziedzīgs nodarījums pēc šīs personas notiesāšanas par agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu, ja sodāmība par to nav noņemta vai dzēsta. AT Senāta Krimināllietu departamenta lēmumā lietā SKK – 71/2011 (Krimināllieta Nr. 11410035310) motivēts:[946] „noziedzīgu nodarījumu recidīvs nav saistīts ar agrāk piespriestā soda izciešanu, bet ar sodāmības noņemšanu vai dzēšanu. Krimināllikuma 65.panta piektās daļas normas labvēlīgie nosacījumi nav attiecināmi uz visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kurus persona izdarījusi pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, bet vienīgi uz krimināpārkāpumiem. Par atbildību pastiprinošu apstākli var atzīt KL 48. panta pirmās daļas 1.punktā norādīto, ka izdarītie noziedzīgie nodarījumi veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu."[947] Piemēram, Mongolijas KK 126.3.2. kā izvarošanas kvalificējošs apstāklis noteikts, ja to veicis recidīvists.[948] Docentes Dr. iur. Larisas Gotčinas (*Лариса Владимировна Готчина*) veiktās anketēšanas rezultāti parādīja,

---

[942] Susman, N. Normal, Human Sexuality and Psychosexual Disorders; Beech, A.R., Fisher, D.D. & Thornton, D. Risk assessment of sex offenders // Professional Psychology: Research and Practice, 2003, 34 (4), p. 339.–352.

[943] Citēts: Polis, A. Antisociāla (Disociāla) mentalitāte interdisciplinārā skatījumā // Latvijas Policijas akadēmijas raksti: 4, 23. lpp.

[944] Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2011. un 2012. gada publiskā pārskata dati. (skatīts 24.05.2014.). Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv
2011.gadā 42,8% notiesāto izcieš sodu pirmo reizi, 22,1% – izcieš otro reizi, 13,7% – trešo reizi, bet 21,4% – ceturto un vairāk reizes. 2012. gadā 45,2% pirmo reizi, otro reizi – 22%; trešo – 13,1%, ceturto un vairāk – 19,7%

[945] Prezentācija – Projekts „Rīgas plānošanas reģiona pašvaldību iedzīvotāju-notiesāto un no ieslodzījuma vietām atbrīvoto personu iekļaušanas sabiedrībā motivēšana un sociālā rehabilitācija 2011.–2012. gadā" (skatīts 23.05.2014.). Pieejams: http://www.nva.gov.lv/esf/docs/19_50b31edb3bedc3.02004892.pdf

[946] AT Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK – 71/2011 (skatīts 02.12.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2011/skk%2071v.pdf (skatīts 02.12.2013.)

[947] Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK-634/2012 (Krimināllieta Nr. 11261060911). (skatīts 05.01.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/

[948] Criminal Code of Mongolia. (skatīts 28.10.2013.).
Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes

ka 75% eksperti un 85% speciālisti atbalsta ierosinājumu paredzēt bargāku sodu personām, kuras jau agrāk tiesātas par noziegumu pret nepilngadīgās personas dzimumneaizskaramību.[949] Autore uzskata, ka citējama Anvars Zavacka piedāvātā recidīva definīcija: „recidīvs ir agrāk sodītas personas izdarīta krimināls odāma darbība un valsts reakcija attiecībā uz šo darbību ir: 1) personas notiesāšana, vai 2) kriminālprocesa izbeigšana, pielietojot kādu citu kriminālt iesisku līdzekli (izlīgums), vai 3) personas atzīšana par aizdomās turēto vai apsūdzēto kriminālprocesa ietvaros, ja šis uzsāktais kriminālprocess nav pabeigts."[950]

2) IeVP kā recidīvisma definīciju lieto penitenciāro recidīvu, kas rodas, ja persona, kura izcieš vai jau ir izcietusi brīvības atņemšanas sodu, izdara jaunu noziegumu, par kuru viņa atkal notiesāta ar brīvības atņemšanu.

3) Kriminoloģijā ar noziegumu recidīvu apzīmē gadījumus, kad viena persona izdarījusi vismaz divus noziegumus, un neatkarīgi no tā, vai viņa par izdarītajiem noziegumiem ir sodīta vai nav, kā arī neatkarīgi no tā, vai par tiem ir vai nav saglabājušās juridiskās sekas. Atkarībā no tā, vai noziedzīgo nodarījumu recidīvu veido vienveidīgi vai atšķirīgi noziedzīgi nodarījumi, izšķir speciālo un vispārējo recidīvu. Speciālais recidīvs ir konstatējams, ja persona, būdama sodīta par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu, izdara tādu pašu vai līdzīgu noziedzīgu nodarījumu. Svarīgi ir arī nošķirt speciālo recidīvu plašā nozīmē, t.i., noziedzīgo nodarījumu recidīvu, ko veido dažāda veida noziedzīgi nodarījumi, kas kvalificējami saskaņā ar dažādiem KL pantiem, bet kuriem ir kopīgas pazīmes, kas dod pamatu apvienot šos nodarījumus vienā noziedzīgu nodarījumu grupā, kā arī raksturot likumpārkāpēju specializāciju noteiktā veidā noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā.[951]

Kriminoloģiskajā teorijā, atkarībā no recidīvistu antisociālās orientācijas un bīstamības pakāpes, izšķirami vairāki tipi: a) antisociālais tips (sevišķi bīstami recidīvisti un profesionāli noziedznieki); b) situatīvais tips (personas kas kriminālnodarījumus veic atkarībā no vides un apstākļiem); c) asociālais tips (personas, kam raksturīgs personības sabrukums). Datu par to, cik liels ir seksuālo noziegumu recidīva skaits, nav viennozīmīgs. Piemēram, Z. Filipiaka *(Filipiak)* izpēte apstiprināja šo noziegumu atkārtotību 46% gadījumu. J. Zverina un J. Pondelnikovas *(Zwerina, Pondelnickova)* izpētē recidīvs

[949] Готчина, Л. О квалификации насильственных преступлений половых преступлений против несовершеннолетних со снециальным субьектом // Уголовное право, 2014, № 5, с. 42.
[950] Zavackis, A. Riska novērtējums kā noziedzīga nodarījuma recidīva prognoze: promocijas darbs. Latvijas Universitāte Sociālo zinātņu fakultāte, Rīga, 2014, 70. lpp.
[951] Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. 24. lpp. (skatīts 28.01.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/docs/2011/rec_pedejais.pdf

konstatēts 40% gadījumu.[952] Seksuālie noziedznieki mēdz atkārtoti izdarīt vienus un tos pašus noziedzīgos nodarījumus un recidīva varbūtības biežums ir atkarīgs no seksuālā noziedzīgā nodarījuma rakstura. Kanādas pētnieku Karla Hansona (*R. Karl Hanson*) un Kelijas Mortonas–Bourgonas (*Kelly E. Morton-Bourgon*) veiktajā meta analīzē[953] secināts, ka viens no galvenajiem seksuālo noziegumu recidīvisma faktoriem ir personas seksuāli deviantās vēlmes un antisociāla ievirze. Tas attiecināms gan uz pieaugušajiem, gan uz nepilngadīgajiem noziedzniekiem.[954] VPD pētījumā,[955] apzināts, ka gandrīz ceturtdaļā gadījumu (23%) dzimumnoziedznieks notiesāts vismaz par divu veidu dzimumnoziegumu izdarīšanu. Tajos gadījumos, kad dzimumnoziedznieki ir izdarījuši tikai viena veida dzimumnoziegumus, visbiežāk izdarītais dzimumnoziegums ir pavešana netiklībā (KL 162.pants) un/vai pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās (KL 162.1.pants). Šādi dzimumnoziegumi ir izdarīti 30% gadījumu. 24% gadījumu dzimumnoziedznieks ir notiesāts par izvarošanu (KL 159. pants). Retāk, tas ir 12% gadījumu, dzimumnoziedznieki notiesāti par seksuālu vardarbību (KL 160.pants) un 11% – seksuāla rakstura darbības ar personām, kuras nav sasniegušas sešpadsmit gadu vecumu (KL 161.pants). Dažādās situācijās noziedzniekam ir vairāk vai mazāk iespēju pastrādāt seksuāla rakstura noziegumu. Pastāv apstākļi, kas rada augsta un zema riska pakāpi. Vienā pētījumā par notiesāto personu atkārtotības līmeni atklāts, ka incestu atkārtoto noziegumu līmenis ir 4–10%, meiteņu izmantotājiem svārstās 10–29%, savukārt zēnu izmantotājiem 13–40%. Pieaugušo izvarotāju atkārtoto noziegumu līmenis tipiski ir augstāks.[956] Piecu gadu laikā pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma un piedaloties sociālās uzvedības korekcijas programmās, 13% gadījumu bērnu seksuālie izmantotāji šos noziegumus atkārto, bet 37% no šiem cilvēkiem izdara jaunus, ar seksuālu vardarbību nesaistītus noziegumus. Piecu gadu laikā pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma un, piedaloties sociālās uzvedības korekcijas programmās, izvarotāji 19% gadījumu šos noziegumus atkārto, bet 46% no šiem cilvēkiem

[952] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.
[953] 82 recidīvisma pētījumi ar 1620 secinājumi par 29 450 seksuāliem noziedzniekiem.
[954] Hanson, R.K., Morton-Bourgon, K.E. Predictors of Sexual Recidivism: An Updated Meta-Analysis. (skatīts 10.01.2015.). Pieejams: http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrcs/pblctns/2004-02-prdctrs-sxl-rcdvsm-pdtd/index-eng.aspx
[955] Valsts probācijas dienesta pētījums „Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnozieguma izdarīšanu".Pieejams:http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/dzimumnoziedznieki_petijuma_rezultati_2014.pdf (skatīts 05.11.2014.). Pētījumā iekļauti 406 gadījumi – par dzimumnoziegumiem sodītas personas, kuras kļuva par VPD klientiem laikā no 2006. līdz 2010. gadam.
[956] Marshall, W.L. & Barbaree, H.E. Outcomes of comprehensive cognitive behavioral treatment programs. In W.L. Marshall, D.R. Laws, & H.E. Barbaree (Eds.), Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender. New York, Plenum, 1990, p. 21.

izdara jaunus, ar seksuālu vardarbību nesaistītus noziegumus.[957] Savukārt pētījumos par recidīvismu ilgākā laika posmā tā līmenis palielinās, turklāt novērots, ka atsevišķās seksuālo noziedznieku apakšgrupās tā līmenis palielinās vairāk. Pētot bērnu seksuālos noziedzniekus un izvarotājus pētnieki Roberts Pretki (*Robert A. Prentky*), Ostins Lī (*Austin F.S. Lee*), Reimonds Naits (*Raymond A. Knight*) un Deivids Cerce (*David Cerce*) noskaidrojuši, ka pēc ilgāka laika atkārtoti šos noziegumus izdara 39% izvarotāju un 52% bērnu seksuālo izmantotāju (no tiem, kas darbojas ārpus mājas). [958] Cits pētījums liecina, ka atkārtoti izdara ne mazāk kā 40% bērnu izmantotāju (izvarotāju un pavedinātāju), turklāt tas attiecas uz atklātajiem noziegumiem. Kanādiešu zinātnieks K. Hansons *(Hanson)*[959] ir atklājis, ka 77% neprecētu varmāku, kas uzmākušies zēniem un ir iepriekš sodīti, pēc ilgāka laika atkal izdara noziegumu. Vairāku pētnieku seksuālā noziedznieka izpēte parādījusi, ka šīs grupas noziedznieku recidīvisms ir saistīts ar diviem galvenajiem faktoriem: a) devianta seksuālā interese un b) antisociāla ievirze/nepastāvīgs dzīvesveids.[960] Tādēļ pamatoti norādīts uz potenciālā recidīva riska izvērtēšanas veikšanu. Recidīva riska novērtēšana sastāv no diviem atsevišķiem jēdzieniem – 1) novirzes pastāvība vai recidīva potenciāls; 2) faktori, kuri indicē jauna nozieguma izdarīšanu.[961] Nešaubīgi, recidīvā noziedzība ir viens no bīstamākajiem noziedzības veidiem, un tai ir īpaši nelabvēlīgas sociālās sekas. ATSA (*Association for the Treatment of Sexual Abusers*)[962] atzinusi, ka „daudzi, ja ne visi, seksuālie varmākas ir apārstējami, tomēr „zāles" pret seksuālo noziedzību nav zināmas. Seksuāli varmācīgas uzvedības savaldīšana dažiem prasa pūles visa mūža garumā." VPD pētnieks A. Zavackis[963] norāda, ka „dzimumnoziedznieks ir kā alkoholiķis, kuru nevar izārstēt, bet gan iemācīt savas vēlmes un vajadzības kontrolēt. Ja dzimumnoziedznieks apzinās savu problēmu un cenšas izvairīties no cēloņiem, kas pamudina veikt likumpārkāpumu, risks, ka viņš atkārtos savu rīcību, noteikti samazinās. Probācijas darbinieka uzdevums ir palīdzēt likumpārkāpējam to

[957] Valsts Probācija dienesta Pētījums Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem. 2007, 122. lpp.
[958] Pretky, R.A. et al. Recidivism rates among child molesters and rapists: A methodolological analysis // Law & Human Behavior, 1997, Vol 21 (6), p. 635.–659.
[959] Plašāk skatīt: Hanson, R.K. et al. Long-term recidīvism of child molesters // Journal of Consulting and Clinical Psyhology, 1993, Vol 61 (4), p. 646.–652.
[960] Harris, A.J.R. & Hanson, R.K. Sex Offender Recidivism: A Simple Question. (skatīts 11.12.2014.). Pieejams: https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrcs/pblctns/sx-ffndr-rcdvsm/sx-ffndr-rcdvsm-eng.pdf
[961] Hanson, R. K. Sex Offender Risk Assessment, 32. lpp., (skatīts 31.03.2012.).
Pieejams: http://marisluste.files.wordpress.com/2011/07/sexassessment.pdf
[962] Association for the Treatment of Sexual Abusers. (skatīts 12.05.2014.). Pieejams: www.atsa.com/pubSoT
[963] Vai probācija spēj mainīt dzimumnoziedznieka uzvedību? (skatīts 20.12.2014.). Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=393 – Līdzīgu uzskatu pārstāv arī Kanādas eksperts K. Tomsons apgalvojot, ka dzimumnoziedznieks savu uzvedību var vadīt tā, lai noziedzīgus nodarījumus vairs neatkārtotu, taču noziedzniekam ir vajadzīgs atbalsts, kurš palīdzētu atturēties no domas par atkārtotu dzimumnoziegumu.

apzināties un iekļauties sabiedrībā, neveicot jaunus dzimumnoziegumus." A. Soltera raksta,[964] analizējot 43 pētījumus par atkārtoto noziegumu izdarīšanu pēc psihoterapijas, izriet, ka ar pašreizējām kognitīvi biheiviorālās (uzvedības izziņas) terapijas metodēm īslaicīgi iespējams gandrīz uz pusi samazināt seksuālo noziedzību. Taču no katriem simts varmākām, recidīvistiem, sešdesmit atkal izdara noziegumu jebkurā gadījumā ar terapiju vai bez tās. Analizējot dzimumnozieguma recidīva problemātiku, Dr. iur. Andrejs Judins norādījis „nenoliedzot zināmus labumus, ko sabiedrībai var nodrošināt šādas personas uzvedības kontrole, jāatzīst, ka ar šo tiesību paņēmienu nepietiek, lai efektīvi un pilnā apjomā novērstu nozieguma recidīvu, jo ārpus uzmanības paliek faktori, kuru dēļ persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu."[965] Vairāki autori uzsver, ka starp noziedzniekiem recidīvistiem ir ļoti daudz personu ar dažādām novirzēm psihē, kas uzskatāmas par vienu no nosacījumiem, kāpēc persona izdara un turpina izdarīt noziedzīgus nodarījumus.[966] Piemērs, kas dod pamatu viedoklim, ka notiesāto sodīšanas, labošanas un resocializācijas procesi nedod vēlamos rezultātus, minams: *Latvijā agrāk par dzimumnoziegumiem notiesātais V.D. (43.g.v., divas reizes bijis ieslodzījuma vietā), Londonā izvaroja un noslepkavoja septiņpadsmitgadīgo meiteni.*[967] Tas tieši norāda uz to, ka gan ieslodzījuma laikā jāveic, gan pēc tam jāturpina pasākumi ieslodzītā sociālai integrācijai. Profesors V. Zahars raksta, ka resocializācija tiek saprasta kā notiesātās personas pārveidošana par sabiedrībai nekaitīgu cilvēku, motivējot viņā likumpaklausīgu dzīvesveidu, kā arī integrāciju sabiedrībā".[968]

Klīniskā psiholoģe I. Veitnere norādījusi, ka „parasti pieaudzis psihiski vesels cilvēks spēj regulēt savu rīcību, apzinoties tās sekas. Tomēr ir cilvēki, kuriem grūtāk apvaldīt savas emocijas, vēlmes un vardarbīgās tieksmes. Galvenokārt tās ir emocionāli nelīdzsvarotās robežstāvokļu personības, kuras pārsvarā ir akcentuētās vai psihopātveidīgās personības."[969] Piemēram, *S. Rogaļovs, pēc dabas ļoti impulsīvs, ātri iekarst, dusmās kļūst nevaldāms un draudīgs.* Speciālisti apliecina, ka psihopāti, kas izdara noziegumus, ir visvairāk pētītais psihopātu tips. Par psihopātiju un tās izpausmēm interesējas plašs

[964] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria, 2007, 68. lpp.
[965] Judins, A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs // Jurista vārds, 2010.gada 31.augusts, Nr.35 (630), 17. lpp.
[966] Криминальная мотивация / под редакц. Кудрявцева В.Н. Москва, Наука, 1986, с. 152.
[967] Pēc ierašanās Anglijā V.D. bija strādājis automašīnu mazgātavā. Par izdarīto noziedzīgo nodarījumu viņam piesprieda mūža ieslodzījumu. Vidzemes augstskolas pētījums „Kad atveras cietuma vārti. Valmieras cietuma bijušo ieslodzīto iekļaušana sabiedrībā un darba tirgū". Valmiera, 2005-2006, 245. lpp.
[968] Zahars, V. Kriminālsodu izpildes tiesības. Rīga, Zvaigzne ABC, 2003, 32. lpp.
[969] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 29. lpp.

speciālistu loks: psihiatri, klīniskie un tiesu psihologi, tiesu un juridiskās sistēmas speciālisti. Vislielākais ir to pētījumu skaits, kuri pierāda, ka psihopātijai[970] ir nozīmīga saistība ar vardarbīgu, antisociālu uzvedību un atkārtotu likumpārkāpumu izdarīšanu.[971] Tiek uzskatīts, ka "psihopātiski traucējumi saistīti ar priekšstatiem par paaugstinātu noziedzību, noturīgu asociālu personību atkārtotu, bieži vien vienveidīgu, noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu."[972] Apmēram vienam no 100 cilvēkiem ir tendence uz psihopātiju. Dr. Roberta Heira (*Robert D. Hare*) pētījumā norādīts, ka aptuveni 15–20% ieslodzīto ASV cietumos ir psihopāti.[973] Pētnieku Stephens Vonga, Marka Olvera, Terija Nikolaičuka un Artūra Gordona (*Stephen C. P. Wong, Mark E. Olver, Terry P. Nicholaichuk, Arthur Gordon*) veiktajā, 264 seksuālo agresoru psihiatriskajā izpētē diagnosticēts: 33,7% – psihopātija; 28% – seksuālās deviācijas; 10% alkoholisms; garīga atpalicība – 4,5%, tikai 14% gadījumu netika konstatēta psihopatoloģiska novirze.[974] Latvijas Tiesu psiholoģijas ekspertes E. Strikas veiktā izpēte apstiprināja, ka deviņus, pētījumā iekļautos respondentus var diagnosticēt kā psihopātus.[975] Dr. Dona Fišere (*Dawn Fisher*) norāda, ka „psihopāti starp dzimumnoziedzniekiem tomēr ir mazskaitlīga minoritāte. Proti, vairums šo noziedznieku nav klasiski psihiatrijas pacienti, taču vienlaikus viņu uzvedība nav atzīstama par normālu vispārpieņemtā nozīmē."[976] Psihopātija ir rakstura anomālija, kas nosaka visu indivīda koptēlu, kurš, dzīves laikā mainoties samērā maz, traucē indivīdam pielāgoties apkārtējai pasaulei, tādējādi apgrūtinot tā sociālo adaptāciju. Psihopāti ir cilvēki bez sirdsapziņas. Tiem, šķiet, ir jādabū viss, ko viņš grib, ne mirkli nedomājot par citu cilvēku vēlmēm un labsajūtu. „Līdzcietības trūkums raksturīgs ne tikai sadistiem; arī nežēlīgi izvarotāji, visi psihopāti un daudzi bērnu seksuālie izmantotāji nebēdā par to, kā jūtas viņu

[970] Psihopātija [*psychopathia*; *psiho*+ gr. *pathos* ciešanas, slimība] – stabils, slimīgs stāvoklis, kam raksturīga personības disharmonija: traucējumi un pārmaiņas raksturā, jūtu, tieksmju un dziņu sfērā, gribas izpausmē; intelekts paliek relatīvi neskarts; personības pataloģija. – Svešvārdu vārdnīca / dr. J.Baldunčika redakcijā Rīga, Jumava, 2007, 642. lpp.

[971] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija); promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009, 4. lpp.

[972] Криминальная мотивация / под редакции. Кудрявцева В.Н. Москва, Наука, 1986, с. 189.

[973] Hare, R.D. Psychopathy: A Clinic Construct Whose Time has Come // Criminal Justice and Behavior, 1996, Nr. 23 (1), p. 25.–54.

[974] Olver, M. E., Wong, S. C., Nicholaichuk, T. & Gordon, A. The validity and reliability of the Violence Risk Scale-Sexual Offender version: Assessing sex offender risk and evaluating therapeutic change // Psychological Assessment, 2007, 19 (3), 318.–329.

[975] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas universitāte. Rīga, 2009, 107. lpp.

[976] Bārtulis, J. Nevis izstumt, bet palīdzēt laboties. (skatīts 10.11.2014.).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/print.php?id=212881

upuri."[977] Psiholoģe I. Veitnere atklāj: „psihopātveida personības uzvedība ir vardarbīga gan fiziski, gan morāli un psiholoģiski, gan seksuāli. Turklāt egocentriskā personības nostādne pieprasa tūlītēju visu vēlmju piepildījumu, kas savukārt apgrūtina savas rīcības seku apzināšanos un traucē uzvedības regulāciju. Galvenā psihopātijas iezīme ir sociālā dezadaptācija, kas izpaužas nespējā paciest jebkādus ierobežojumus, pienākumus un grūtības."[978] Noziedzīgi nodarījumi, ko pastrādā psihopāti, var būt ļoti dažādi, vardarbīgs psihopāts neaprobežojas ar viena veida noziedzīgu nodarījumu. A. Soltera grāmatā „Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem" uzsver, ka psihopāti savu noziedznieka karjeru parasti sāk daudz agrāk nekā pārējie – vidēji divpadsmit gadu vecumā. Jebkurā vecumā viņi pastrādā daudz vairāk noziegumu nekā citi noziedznieki. Iespēja, ka jau pirmajā gadā pēc atbrīvošanas psihopāts pastrādās jaunu noziegumu, ir trīs reizes lielāka salīdzinājumā ar citiem noziedzniekiem, turklāt četras reizes lielākas ir iespējas, ka tas būs vardarbīgs noziedzīgs nodarījums. Amerikāņu psihiatrs Hervijs Kleklijs (*Hervey M. Cleckley*) „izveidoja psihopātijai raksturīgo īpašību sarakstu: manipulēšana ar citiem; paviršība; augsti vai vidēji attīstīts intelekts; nav psihotisko simptomu (halucināciju, murgu); nav trauksmes; sirdsapziņas trūkums; nemācās no savas pieredzes; egocentrisms; virspusējas emocijas. Papildus raksturojums: nesakārtotas seksuālās attiecības; neuzticams; nespēj realizēt savus dzīves plānus; nepatiess; draudi izdarīt pašnāvību reti ir īsti; impulsivitāte; antisociāla uzvedība.[979] Pēdējos gados ir iegūts padziļināts ieskats psihopātu attieksmē pret rīcību un tās sekām.[980] Saskaņā ar H. Kleklija (*Cleckley*) izpēti psihopāta vardarbība vairāk ir instrumentāla nekā citu noziedznieku vardarbība, kura tipiski rodas kā atbilde uz ārēju vai iekšēju kairinājumu (šā kairinājuma rezultātā). ASV zinātnieces Dr. Kārlas Harenskas (*Carla Harenski*) pētījuma rezultāti parāda, ka psihopāti nespēj gūt priekšstatu par bailēm, ko viņi izraisa citos cilvēkos. Psihopāti lieliski zina, kas ir morāli nosodāma rīcība, taču viņu smadzenes uz to nereaģē

[977] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 115. lpp.
[978] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 30. lpp.
[979] Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas universitāte, Rīga, 2009, 26. lpp.
[980] Kiehl, K.A. The Psychopath Whisperer: The Science of Those Without Conscience. New York, Random House LLC, 2014, p. Nīderlandes pētniece Maike Sima secināja, ka psihopāti spēj atšķirt pareizu rīcību no nepareizas, tikai viņiem pret to ir vienaldzīga attieksme. Haifas Universitātes pētniece Simone Šamaja–Cūri, pārbaudot empātijas spējas, atklāja, ka psihopāti ievērojami sliktāk saprot un salīdzina vienlaikus vairāku cilvēku emocijas. Lai diagnosticētu psihopātiju, izmanto metodi, ar kuru nodala divas vispārēji psihopātiskas iezīmes: vienu sauc par impulsivitāti un antisocialitāti, un tā ietver tādas ekstravertas iezīmes kā pēkšņa, nepārdomāta rīcība, savaldības trūkums, nemierīgums un bezatbildīga uzvedība. Vairāki pētījumi liecina, ka tieši kriminālie psihopātiem bieži piemīt daudzas no minētajām īpašībām.

tāpat kā pārējiem cilvēkiem. Psihopātiem ir raksturīgi antisociālas personības traucējumi, kas izpaužas kā izteikts empātijas, sirdsapziņas un līdzjūtības trūkums.[981] Morālās spriešanas spējas deficīts un paaugstināts nepatikas slieksnis ir iemels psihopāta veiktajam dzimumnoziegumam. Vairāki zinātnieki (*Theodore Millon, Erik Simonsen,Morten Birket-Smith,Roger D. Davis*) norāda, ka psihopātu seksuālo noziedznieku nodarījums ir saistīts ar starppersonu aspektiem, bet citu noziedznieku nodarījums vairāk ir saistīts ar antisociālas uzvedības aspektiem.[982] Zinātnieki uzskata, ka vairāku centru defekti smadzenēs var būt viens no faktoriem, kāpēc veidojas psihopātija ar tieksmi izdarīt vardarbīgus noziegumus. Emociju trūkums attiecas arī uz spēju just bailes, tāpēc ir raksturīga riskanta uzvedība, viņi paļaujas uz gadījumu un izmanto agresīvas metodes, lai sasniegtu mērķi.

5.3. Dzimumnoziedznieku motivācijas sfēras raksturojums

Vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem ir specifiski noziedzīgi nodarījuma veikšanas motīvi. Motivācija tiek skaidrota kā vajadzības, intereses, tiecības un citi uzvedību veicinošie un vadošie elementi, kas ar attiecīgo darbību raksturo arī cilvēka personību. Parasti motīvus iedala pēc satura (bioloģiskie un sociālie+garīgie); pēc funkcijas (tie, kas galvenokārt vada, un tie, kuri veido darbības jēgu); pēc to nozīmes personības struktūrā. Motīvs ir darbības vadošā un veicinošā struktūra, kas, veidojot darbības priekšmetu, virza cilvēka aktivitāti. Pēc ievērojamā krievu psihologa Alekseja Ļeontjeva (*Алексей Николаевич Леонтьев*) domām, galveno darbības līmeni raksturo tieši motīvs, ko nosaka vajadzība.[983] Var secināt, ka motīvs ir tas, kas atspoguļojas cilvēka apziņā, pamudinot to uz darbošanos, lai apmierinātu savas vajadzības. Piemēram, anomijas pētnieks Roberts Mertons (*Robert K. Merton)* uzskata, ka anomijas cēlonis var būt pretrunas starp sabiedrības mērķiem un mērķu sasniegšanai izvēlētajiem līdzekļiem. R. Mertons apgalvo, ka anomija nav dezorganizētas sabiedrības stāvoklis, bet gan personības ar izkropļotu morāli stāvoklis.[984] Autore uzskata, ka pamatoti ir norādīt, ka seksuāli prettiesiska rīcība ir kā rezultāts tam, ka persona nespēj sasniegt savus mērķus sociāli pieņemamā veidā, tādēļ tai jāizvēlas citi veidi, kā to izdarīt. Izdala dažādus kriminālās

[981] Dhingra, K., and Boduszek, D. Psychopathy and Criminal Behaviour: A Psychosocial Research. Perspective. (skatīts 07.03.2015.).
Pieejams:http://eprints.hud.ac.uk/17760/1/DanielPsychopathy_and_Criminal_Behaviour_A_Psychosocial_Research_Perspective.pdf

[982] Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., Davis, R.D. Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior. New York, Guilford Press, 2003, p. 198.–210.

[983] Psiholoģijas vārdnīca / G.Breslava redakcij. Rīga, apgāds „Mācību grāmata", 1999, 90. lpp.

[984] Бельский, В.Ю., Кравченко, А.И., Курганов, С.И. Социология для юристов: Учеб. пособие для вузов. Москва, Закон и право, 2011, 398 с.

agresīvās uzvedības motīvus: 1) impulsīvais, kas rodas subjektam situatīvi sarežģītos apstākļos, stipru emociju pamatā. Piemēram, amerikāņu kriminologs Roberts Agnevs (*Robert Agnew),* izveidojot vispārējo sasprindzinājuma teoriju (*General Strain theory*), uzskata, ka dusmām ir nozīmīga ietekme uz noziedzīgu rīcību un devianci (saspridzinājums¬ dusmas¬ krimināla uzvedība); 2) instrumentālie motīvi kā noteiktu mērķu sasniegšana cietušā pretošanās pārvarēšanai, upura piespiešanai noteiktām darbībām; 3) naidīgie motīvi, agresija realizējas kā pašvērtējums, bieži agresīvā uzvedība veikta, lai pazemotu upuri, paņirgātos par to; 4) grupas solidaritātes motīvs – grupas atzinības iegūšanai.[985] Pēc Krievijas pētnieces L. Koniševas (*Конышева*) novērojumiem agresiju pēc paša iniciatīvas, pārdomātu, iepriekš plānotu un bez provokācijas no cietušā puses, paveic trīs veida personu grupas: 1) rīkojās nežēlības motīvu vadīts (sadistiskais agresijas veids); 2) agresivitātes akti veikti jauniešu sociopatoloģisko pašaktualizācijas motīvu dēļ; 3) grupas pašapliecināšanās dēļ. Visām personu grupām ir deformēta vērtību orientācijas sistēma. [986] Jau iepriekš minēts, ka agresija ir tā, kas izpaužas kā seksuālas dabas darbības, kuras pamatā ir vēlme, vēlēšanās nodarīt sāpes un kontrolēt upuri. Personai, kura izdara seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus, ir vajadzīga kontrole un dominēšana pār upuri vai ļaunprātīga izmantošana un tā pazemošana. Norādot uz to, ka izvarošanas veicinošais faktors ir dusmas vai spēks (vara), pētnieks Nikolas Grots (*A. Nicholas Groth*) izveidojis šādus izvarotāja motivācijas veidus: 1) uzbudinājuma dusmas *(excitation anger)*; 2) atriebības dusmas *(retaliation anger)*; 3) varas apliecinājums *(power reassurance*); 4) varas dominante (*power dominant*) un 5) tipu oportūnists (*oportunistic*).[987] „Faktiski, vairums izvarotāju apzināti vēlas pazemot, aizvainot vai ievainot upuri. Daļa izvarotāju no spēka pielietošanas rezultātā iegūst seksuālo apmierinājumu, bet lielākajā daļā gadījumu valdošais motīvs ir pakļaušana un agresija, nevis seksuālais apmierinājums.”[988] Pētnieks N. Grots (*Groth*) un kolēģi, ar mērķi noteikt dominējošos motīvus, apsekoja 348 par izvarošanu notiesātos – 55% atzīmēja vēlmi pēc kontroles un varas pār upuri; 40% – niknumu, vēlmi pazemot, upura piekaušana; apmēram 5% izvarošanu bija novērtētas kā sadistiskas, kuras pavadīja dusmas, niknums un varaskāre.[989] Krievijas speciālisti norāda, ka pamata motīvs ir

[985] Ситковская, О. Д. Мотивация агрессивного поведения несовершеннолетних преступников // Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва, 1990, с. 88–98.
[986] Конышева, Л.П. Личность и ситуация как детерминанты агрессивно-насильственных преступлений // Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва, 1990, с. 112–141.
[987] Handbook of Sexual Violence / editor J.M. Brown, S.L. Walklate. Routledge, 2011, p. 161.
[988] Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 53.
[989] Невович, Н.Е. Процессуальная психотерапия женщин-жертв сексуального насилия. Санкт Петербург, 2004, 1.1. Феномен сексуального насилия и основные теории возникновения насилия.

dzimumtieksmes apmierināšana rupjā, dzīvnieciskā veidā. Dažkārt vainīgā seksuālie dzenuļi kombinējas ar huligāniskām tieksmēm atdarināt vecākos biedrus, ar tiekšanos pazemot vai apkaunot upuri, paņirgāties par cietušo, atriebties, pašapliecināties u.c.[990] Dažreiz dominējošais motīvs vardarbīgā noziedznieka uzvedībai ir vēlme apmierināt vajadzību pēc vardarbības, agresijas vai cietsirdības.[991] Piemēram, izvarotājus vada iekšējie dzinuļi kā vientulība, seksuālā interese, dusmas. Saskaņā ar amerikāņu psihologa N. Grota un kolēģu (*Groth at.el*.) atziņām izvarotājam sekss kļūst kā neseksuāla vajadzība, raksturojoties kā vara, spēks un dusmas.[992] Vēl vienā pētījumā atklāts, ka visbiežāk izvarotājs pārdzīvojuma dusmas: 88% dusmas vispār, 77% dusmas pret sievieti.[993] Vairāki autori (R. Šneiders, K. Neidelsons, M. Notmens, Dž. Perlmutters) uzsver, ka izvarošanas būtība galvenokārt ir vardarbībā pret personu, tās dzīvības apdraudējumā, nevis seksuālajā dabā.[994] Centra „Dardedze" vadītāja L. Balode izskaidro, ka „seksuāli izmantojot bērnus, pieaugušais lielākoties apmierina emocionālas, nevis fiziskās vajadzības. Tā ir tieksme pēc varas, kontroles, absolūtas noteikšanas pār kaut ko, un bērni šajā ziņā ir piemēroti – viņus var uzpirkt vai pretēji – iebiedēt."[995] Predisponētās (*predisposed*) seksuālās noziedznieces motivācija var būt dusmas un nepārvarama dzimumtieksme, atklājot sadistiskās fantāzijas, kuras viņai ir grūti kontrolēt. Viņas upuri ir jauni, iespējams jaunāki par 6 gadiem, kuri no varmākas vienlaikus var piedzīvot fizisko vardarbību un nevērību. Šīs noziedznieces, iespējams, bērnībā pārdzīvojušas plašu seksuālās agresijas viktimizāciju, pusaudžu gados bēgušas no ģimenes, ir tendētas iesaistīties attiecībās ar agresīvu vīrieša partneri. Tām var būt plašas psihiskas patoloģijas kā patstāvīgas suicidālas vēlmes, paškropļojoša uzvedība. No pētnieku Dr. Pamelas Natanas (*Pamela Nathan*) un profesora Tonija Varda *(Tony Ward)* izpētes var secināt, ka vīrieša iesaistītās vai vīrieša vadītās (*male coerced/male accompanied*) seksuālās noziedznieces var būt dažādi motivētas: greizsirdība, satraukums, bijusi piespiesta, vēlme nomierināt vīrieša partneri un mēģināt izveidot personīgās varas un kontroles izjūtas. Pētnieki ierosina izdalīt apakšgrupu: atraidītā/atriebīgā (*the*

[990] Частная криминология / отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 222.
[991] Билалов, Р.К. Криминологическая харатеристика личности преступника, совершающего насильственные половые преступления против несовершеннолетних // Новый юридический журнал № 3, 2012, с. 178.
[992] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 30.
[993] Sexual Violence. Facts and Statistics. Sex Offenders. (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/146474NCJRS.pdf
[994] Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 47.
[995] Bērna aizsardzība sistēmu mijiedarbībā. Konferences materiāli. Rīga, 2012. (skatīts 12.10.2014.). Pieejams: www.bernskacietusais.lv/download.php?file=files/object_files/

rejected/revengeful).[996] Profesore K.C. Fallere *(Faller)*, izstudējot 40 seksuālo noziedznieču motivāciju, izšķir piecus ļaunprātīgās izmantotājas (*abusers*) tipus:1) poli-incestuālā izmantotāja (*polyincestuous abusers*), seksuāli izmantojusi vismaz divus cietušos; 2) vientuļais vecāks (*single-parent abusers*) – savus vecākos bērnus izmanto kā intīmā partnera surogātus; 3) brīvībā esošā izmantotāja (*non-custodial abusers*), kura savus bērnus izmanto to apciemošanas laikā; 4) psihopātiskā (*psyhotic abusers*), kuras uzvedība ir saistīta ar psihipātiskām epizodēm; 5) pusaudžu izmantotāja (*adolescent abusers*) bērnu ļaunprātīgi izmanto viņu īslaicīgā vai pagaidu aprūpē. Pētniece Dž. Saradžana (*Saradjian*) norādījusi uz traucējošās uzvedības un vainas uzsvēršanas kategoriju: skolotāja/mīļākā (*teacher/lover*) kļūst sieviete, kuras sākotnējais mērķis ir pusaudži; starppaaudžu predisponētā (*intergenerationaly predisponed offender*) noziedzniece, sieviete, kura sākumā noziegumā bija iesaistīta no vīrieša puses.[997] 5.3.1. tabula

A. Maijeres *(Mayer)* incesta iedalījums pēc dabas un motivācijas[998]

Incesta veids	Motivācija vai individuālā psihopatoloģija
tēvs-dēls (*father-son*);	homeseksuāls konflikts
viena vecāka bērnu incests, brālis vai māsa (*sibling-sibling*)	izteikts zemapziņas konflikts
mātes un meitas incests (*mother-daughter*)	psihotisks infantīlisms
māte un dēls (*mother-son*)	kā gandarījums, aizstājot trūkstošo tēvu
vectēva un mazmeitas (*grandfather-granddaughter*)	vīrietības apliecinājums

Pētnieces Lina Heitritera un Džanete Vougts (*Lynn Heitritter, Jeanette Vought*), analizējot incesta gadījumus, pēc to motivācijas izdala četrus incesta noziedznieku tipus: 1) Emociju vadītais varmāka (*affected-based),* mīlestības jūtu vadītais. Incesta darbības motivē varmākas pieredzē iztrūkstošā mīlestības, fiziskās pieķeršanās un ģimenes saišu trūkums. Parasti norāda uz to, ka „gribēju, lai viņš/viņa jūt mīlestību. Varmāka parasti upurim liek justies īpašam. 2) Uz erotismu tendētais (*erotic-based),* erotizētais, seksuālu vēlmju motivēts. Šī tipa noziedznieki par incestuālām darbībām sniegs atbildi – man sagādāja baudu viņai/viņam pieskarties. Upuris var pieņemt to, ka šādā veida kontakts ir ģimenes dzīves norma – „tas ir veids kā tētis mīl savus bērnus". 3) Agresijas vadītais *(aggression-based),* vardarbīgs, grib dominēt par upuri, un incests ir dusmu izpausme. Negatīvās dusmas pret varmākas vecākiem vai dzīves biedru tieši tiek realizētas caur

[996] Craissati, J. Managing High Risk Sex Offenders in the Community: A Psychological Approach. New York, Routledge, 2004,
[997] Letherby, G., Williams, K., Birch, P., Cain, M.E. Sex As a Crime? New York, Willian Publishing, 2008, p. 300.
[998] Mayer, A. Incest: A Treatment Manual for Therapy with Victims, Spouses, and Offender. Holmes Beach, Learning Publication, 1993, p. 22.

bērnu. To varētu dēvēt par pārnesto agresiju.[999] 4) Uz dusmām balstītais (*rage-based)*, - dusmīgais, var apdraudēt bērna dzīvību un dziļi psihiski traumēt.[1000]

Iemeslus, kādēļ tiek veikti seksuāla rakstura noziedzīgi nodarījumi, var iedalīt: 1) Cilvēkam trūkst specifisku prasmju, piemēram, neprot veidot attiecības, kontrolēt deviantu seksuālu uzbudinājumu, izvēlas neefektīvas darbības stratēģijas, lai mazinātu negatīvu emocionālo stāvokļu radīto ietekmi. Turklāt „dzimumnoziedzniekiem raksturīga ar dažādiem personības kompleksiem saistīta nespēja un neprasme veidot attiecības ar citiem cilvēkiem. Nereti šādiem ļaudīm trūkst spējas kontrolēt savas dzīves gaitu un procesus, ko viņi cenšas kompensēt ar vardarbīgu kontroli pār saviem upuriem."[1001] 2) Impulsivitāte – vēlme nekavējoties sasniegt seksuālu apmierinājumu. 3. Dzimumnoziegumu īstenošana sagādā baudu, pozitīvu emocionālu stāvokli. Pie šīs kategorijas piederošie dzimumnoziegumus veic apzināti un mērķtiecīgi, iepriekš izplāno.[1002] Ārvalstu speciālisti norāda, ka nepilngadīgo personu vardarbīgo un seksuālo noziegumu galvenais izdarīšanas faktors esot nestabilitāte un vardarbība ģimenē. Seksuāla rakstura noziedzīgi nodarījumi „diezgan bieži ir saistīti ar dažādām anomālām fiziskām un/vai psiholoģiskām tieksmēm, kas nosaka agresīvas vai antisociālas uzvedības raksturu."[1003] Ārstes Dr.med. Ināra Roja, Ženija Roja un Liāna Smilktiņa atzīst, ka mūsdienās seksuālās neirozes kļuvušas komplicētākas, tajās ienākusi agresija, kādas nebija agrākajos gados. Seksuālās neirozes ir ļoti izplatīta psihosomatiska saslimšana, kas piemeklē gan vīriešus, gan sievietes.[1004] Pēc Garīgās veselības valsts aģentūras datiem Latvijā veiktajās tiesu psihiatriskajās ekspertīzēs apmēram 83% ekspertējamo personu tiek konstatēti kādi psihiski traucējumi vai garīga atpalicība un tikai 7% tiek atzīti par nepieskaitāmiem, un 3% par ierobežoti pieskaitāmiem. Eksperte I. Veitnere norādīja, ka tikai 1% cilvēku, kas seksuāli izmanto bērnus, ir psihiski neveseli. Saskaņā ar IeVP publiskā pārskatā sniegto informāciju 79% notiesāto (t. i., 5438 no 6873) ir psihiski un uzvedības traucējumi.[1005] Jāņem vērā, ka „jutekliskām un viegli

[999] Pārnestā agresija – uzbrukums, kas vērsts pret gadījuma rakstura un bieži vien nevainīgu objektu, jo cilvēks ir nikns, bet nevar vērst savu agresiju pret īsto vainīgo attiecīgajā vietā un laikā. Psiholoģijas vārdnīca / G. Breslava redakcijā Rīga, apgāds Mācību grāmata, 1999, 8. lpp.

[1000] Heitritter, L., Vought, J. Helping Victims of Sexual Abuse: A Sensitive Biblical Guide for Counselors, Victims, and Families. Bethany House Publishers, 1989, p. 72.-73.

[1001] Bārtulis, J. Nevis izstumt, bet palīdzēt laboties. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/index.php?menu=doc&sub=&id=212881

[1002] Valsts Probācijas dienesta informācija. (skatīts 20.10.2013.)
Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=1

[1003] Kriminoloģija / zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks Rīga, Nordik, 2004, 268. lpp.

[1004] Roja, I., Roja, Ž., Smilktiņa, L. Seksuālās uzvedības traucējumi un novirzes. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.doctus.lv/2007/4/seksualas-uzvedibas-traucejumi-un-novirzes

[1005] Ieslodzījuma vietas pārvaldes publiskais pārskats par 2010.gadu. (skatīts 12.02.2013.).
Pieejams: http://www.ievp.gov.lv

uzbudināmām personām, kā arī indivīdiem ar vājāku gribu un nepietiekamu vai nepareizu sociālo audzināšanu, vēlme apmierināt savu dzimumtieksmi nereti kļūst par dominanti, kura, nomācot daudzas citas tieksmes un intereses, mudina tos pārkāpt elementārās cilvēku savstarpējo attiecību, ētikas un tiesību normas."[1006] Tiek norādīts, ka īpaši liels risks veikt seksuālo vardarbību ir personām ar traucējumiem tieksmju un dziņu sfērā, kas rodas dažādu organisku CNS bojājumu rezultātā. Klīniskie psihologi norāda, ka seksuālus noziegumus pastrādā cilvēki ar tām psihiskām saslimšanām, kuras kropļo cilvēka motivācijas sistēmu, piemēram, šizofrēnijas vai arī līdzīgu psihožu slimniekiem. Tas var būt saistīts gan tieši ar psihozi, gan pastarpināti – ar psihozes izraisīto bremzēšanas mehānismu neesamību. Vairāki ārvalstu pētnieki norādījuši uz samērā lielo dzimumnoziedznieču skaitu ar psihiskām slimībām. Piemēram, 15 seksuālo noziedznieču izpētē konstatēts: 6 – psihiska slimība; 1 – šizofrēnija, 7 – depresija (*Lewis, Stanley*). Analizējot 81 ieslodzīto seksuālo noziedznieci, apzināts, ka 48% gadījumu pagātnē tām ir bijušas psihiskas saslimšanas, 40% – psihiskas slimības iezīmes (*O`Connor*). Pētniece K.C. Fallere (*Faller*), apzinot 65 seksuālās noziedznieces, norādījusi, ka 32% bijušas garīgas slimības.[1007] KL noteikts, ka pie krimināatbildības nav saucama persona, kas nodarījuma izdarīšanas laikā bijusi nepieskaitāmības stāvoklī, tas ir, psihisku traucējumu vai garīgas atpalicības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt.[1008] KL 68. pantā ietverti medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi[1009] personām, kas izdarījušas likumā paredzētos nodarījumus, bet sirgst ar psihiskiem traucējumiem un ir atzītas par nepieskaitāmām vai ierobežoti pieskaitāmām. Tiesu praksē apstiprināts, ņemot vērā, ka gan „nepieskaitāmība", gan „ierobežota pieskaitāmība" ir juridiski, nevis medicīniski jēdzieni, attiecīgo stāvokļu konstatācija ir tiesas kompetencē. Tiesas apkopojumā atklāts, ka laikā no 2009. līdz 2011. gadam vienā krimināprocesā par izvarošanu (KL 159.p. 2.d.) Rīgas apgabaltiesa piemēroja medicīniska rakstura piespiedu līdzekli. [1010]

Apkopojot dzimumnoziedznieka kriminoloģisko portretu, var secināt, ka personības iezīmēm ir būtiska loma uzvedības izpausmēs, īpaši nozīmīga ietekme ir motīvam, tas ir,

[1006] Noziegumu izmeklēšanas metodika /prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 63. lpp.
[1007] McAnulty, R.D., Burnette, M. Sex and Sexuality: Sexual deviation and sexual offenses. Westport, Praeger Publisher, 2006, p. 52
[1008] Krimināllikuma 13. panta pirmā daļa.
[1009] var noteikt šādus medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus: 1) ambulatoriska ārstēšana medicīnas iestādē; 2) ārstēšana vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā); 3) ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi.
[1010] Augstākās tiesas tiesu prakse krimināprocesā, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus. 2011/2012. (skatīts 15.12.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2012/

iekšējam dzenulim, kas rosina un mudina uz seksuālu vardarbību. *Modus operandi*[1011] var būt vienkāršs vai ļoti komplicēts ar dažādām izkropļojuma pakāpēm, kas atspoguļo varmākas pieredzi, motīvu un intelektu. Autore piekrīt uzskatam, ka „uzsverot seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu paaugstināto kaitīgumu, parasti tiek ignorētas šo likumpārkāpēju un šāda veida likumpārkāpumu īpatnības."[1012] Neapšaubāmi, seksuālie noziedznieki ir tie, kuriem obligāti nepieciešama uzraudzība un sociālās uzvedības korekcija – ne tikai tādēļ, ka daudziem seksuālo noziegumu subjektiem vērojami dzimumfunkcijas traucējumi, bet viņi arī ietilpst to personu grupā, kuru iekļaušanās sabiedrībā ir apgrūtināta.[1013] Z. Freids akcentējis, jārēķinās ar faktu, ka visiem cilvēkiem piemīt destruktīvas, proti, antisociālas un antikulturālas tendences un ka lielai personu daļai tās ir pietiekami spēcīgas, lai noteiktu viņu izturēšanos sabiedrībā.[1014] Tādējādi, praktiska nozīme ir seksuālā varmākas klasifikācijai.

5.4. Seksuālo noziedznieku personības tipoloģija

Izpētes rezultātā pierādīts, ka noziedzniekiem ir saasinātas vairākas personības iezīmes, un tās nosaka viņu uzvedību, vājina sociālo pielāgošanos un rada grūtības savstarpējās attiecībās ar citiem. Pētnieki jau sen mēģinājuši izstrādāt vispārēju jēgpilnu seksuālā noziedznieka tipoloģiju. Seksuālos noziedzniekus grupē, pamatojoties uz dažādiem faktoriem: motivācija, pēc cietušā, pēc uzvedības modeļa (*modus operandi*), nozieguma izdarīšanas apstākļiem un saistības ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem. Var secināt, ka seksuālos noziegumus paveic neviendabīga noziedznieku grupa, kuru rīcību atspoguļo dažādi varmākas modeļi.[1015] Jāpiekrīt Lielbritānijas klīniskās psiholoģijas konsultantes Dr. D. Fišeres (*Fisher*) norādītajam, „ka nav iespējams izveidot universālu dzimumnoziedznieka portretu. Analizējot dažādu cilvēku personību un viņu izdarītos noziedzīgos nodarījumus, jāsecina, ka ļoti bieži pat viena veida noziegumi tiek veikti atšķirīgu iemeslu un motīvu dēļ. Tomēr ir iespējams, konstatēt dažas tipiskas

[1011] (latīņu – darbības plāns vai principi). Noteikts uzvedības modelis vai rīcība, kas saistīts ar konkrētu noziedznieku. Encyclopædia Britannica.
Pieejams: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/387437/modus-operandi
[1012] Par dzimumnoziegumiem notiesāto personu uzvedības korekcijas sistēmas attīstīšana Latvijā: Projekta noslēguma izvērtējums. 2011, 7. lpp. (skatīts 10.10.2013.).
Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=18
[1013] Kipāne, A. Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos // Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2009. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2010, 177. lpp.
[1014] Polis, A. Antisociāla (Disociāla) mentalitāte interdisciplinārā skatījumā // Latvijas Policijas akadēmijas raksti: 4, 23. lpp.
[1015] Holmes, S.T., Holmes, R.M. Sex Crimes: Patterns and Behavior. CA, SAGE Publications, Inc, 2008, p. 206.

tendences."[1016] Zinātnieki ir konstatējuši, ka likumpārkāpējiem ir saasinātas vairākas personības iezīmes,[1017] un tās nosaka viņu uzvedību, vājina sociālo adaptāciju un rada grūtības interpersonālajās attiecībās. Profesors Aleksandrs Ratinovs (*Александр Рувимович Ратинов)* raksta, ka likumpārkāpējus no likumu nepārkāpušiem cilvēkiem raksturo nevis viena atsevišķa iezīme vai personības iezīmju summa, bet gan kvalitatīvi neatkārtojams šo īpašību savienojums, tas ir, personības iezīmju komplekss, kuram ir sistēmas raksturs. [1018] Cilvēkiem ar delikventu uzvedību ir daudz patoloģiskāki rādītāji, salīdzinoši ar normu grupu, piemēram, sociālās atbildības trūkums, personības rigiditāte,[1019] izsekošanas idejas, depresijas un apātijas, ģimenes traucējumi, alkoholisms, narkomānija un citas atkarības (*Weaver* & *Wootton*).[1020] Dažādu izpētes un atziņu rezultātā var secināt, ka seksuālās varmākas tipoloģiskā analīze ļauj izskatīt noziedznieka personību kā vienotu un patstāvīgu tipu. Tipoloģija[1021] parasti atspoguļo noteiktās likumsakarības un pazīmes, kuras piemīt noziedzniekiem un kuras tiek fiksētas veiktajos pētījumos. Analizējot vardarbības veicēja portretu, ir svarīgi ņemt vērā cilvēka rakstura tipu. Cilvēka raksturs ir vienota sistēma, ko veido uzvedība, kā izturēties pret pasauli. Tā veidojas caur agrīno pieredzi. Raksturs izpaužas ar aizsargmehānismu palīdzību. Mēdz izšķirt primitīvus un augstākus aizsargmehānismus.[1022] Specialajā literatūrā teikts, ka, ņemot vērā antisociālās virzības un vērtību orientācijas raksturu, noziedzniekus var klasificēt: 1) „gadījuma", 2) „situācijas", 3) „nestabilitātes", 4) „naidīgais", 5) „īpaši bīstamais". Tradicionāli kriminoloģiskajā tipoloģijas sistēmā tiek iekļautas divu grupu pazīmes: 1) pazīmes, kas raksturo personību deformējošo īpatnību potenciālu un raksturu; 2) pazīmes, kas atsedz personības veidošanās procesu. Speciālajos pētījumos, kas balstīti uz krimināli psihiatriskajām īpatnībām, noziedznieki tiek iedalīti: 1) Psihopatizētais; 2) Alkoholizētais, autore uzskata, ka precīzāk būtu adiktīvais – atkarīgo vielu lietotājs, kuram ir patoloģiska tieksme un pieradums lietot

[1016] Bārtulis, J. Nevis izstumt, bet palīdzēt laboties. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://www.lvportals.lv/index.php?menu=doc&sub=&id=212881

[1017] Minētas šādas personības iezīmes: -impulsivitāte, - grūtības prognozēt savas rīcības sekas, - rigiditāte, - augsts agresivitātes līmenis, - afektīvi piesātināti pārdzīvojumi, - savdabīga ievirze un spriedumi, - grūti prognozējama uzvedība, - atrautība no sociālās realitātes, - nespēja interiorizēt morālās un likuma normas.

[1018] Кудрявцев, И.А., Ратинова, Н.А. Криминальная агресия. Москва, Московский Университет, 2000, с. 192.

[1019] rigiditāte – psihisko procesu inertums: 1) nespēja ātri pārslēgties; 2) fiksēšana uz jau novecojušiem darbības stiliem un uzskatiem. Psihes īpašība „iestrēgt" „ieiekloties" uz kaut kā, nervu procesu vājš kustīgums. Ir jānošķir frigiditāte kā stāvoklis un kā personības īpašība, kas korekcijai padodas ar lielām grūtībām. Psiholoģijas vārdnīca, 123. lpp.

[1020] Citēts: Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2009, 36. lpp.

[1021] Tipoloģija [gr. Typos forma, paraugs + logos jēdziens mācība] ir zinātniskās izziņas metode, kur objektus grupē, izmantojot vispārinātus, idealizētus modeļus (tipus), kā arī pēc šīs metodes veidots grupējums vai apraksts. – Svešvārdu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība „Avots", 2008, 919. lpp.

[1022] Kulbergs, J. Psihodinamiskā psihiatrija: teorija un prakse. Rīga, Jumava, 2001, 63. lpp.

atkarību izraisošas vielas; 3) Intelektuāli ierobežotais – šīm personām – 95% gadījumu raksturīgi paaugstināta uzbudināmība un agresija, 70% tieksme uz konfliktiem, 27% aizdomīgums un pārspīlētas, nepamatotas bažas, 23% greizsirdība un otras personas vainošana, 9% sadisms. Specialajā literatūrā varam atrast norādi par to, ka sadists vienmēr jūt, par ko tieši ir nepārliecināts viņa upuris, kas upurim ir īpaši dārgs. Sadistam īpaši jutekliska nozīme ir pārsteiguma un negaidītības efektam, kad upuris nenojauš par patiesajiem nodomiem un sekām. Upuris, kurš pārsteigts pēkšņi, neapzināti demonstrē bezspēcību, nolemtību un pakļautību.[1023] Akcentējot uzmanību uz personu psihopātiskajām novirzēm, noziedzniekus iedala: a) īstenākajos psihopātos; b) neirotiķos; c) egocentriķos; d) kulturālajos noziedzniekos.[1024] Pēc dažu pētnieku *(Голубева, Кудрякова, Шамиса, Антонян)* pētījumiem varmākas personības tipu iedalījums un to īpatnību raksturojums ietver vairākus veidus: skatīt tabulu 5.4.1.

5.4.1. tabula

Varmākas personības tipu iedalījums un to īpatnību raksturojums[1025]

Uzbudināmais	ātri uzbudināms, ilgi atceras pāri nodarījumus, agresīvs, viegli rodas dusmu uzliesmojumi, uzvedība var būt nevadāma.
Nevadāmais	līdzīgi uzbudināmajam tipam, tās pašas īpašības ir izteiktas daudz spilgtāk. Vadošā iezīme – impulsivitāte, nespēja prognozēt ne savu, ne citu uzvedību. Atrodas savu vēlmju varā, laiku pa laikam izlādē savu uzkrāto afektu.
Uzstājīgais	patmīlīga, paaugstināta sava nozīmīguma izjūta, viegli ievainojams, slimīgi pievērš uzmanību citu attieksmei, rigiditāte apvienojas ar neatlaidību, izlēmīgs, labs līderis.
Aktīvais	paaugstināta aktivitāte, optimists, daudzveidīgas intereses, pastāvīga tieksme uz darbības veidu maiņu, pazemināta atbildības sajūta, vieglprātīgs, zema paškontrole.
Demonstratīvais	vēlas atšķirties no citiem, gūt apbrīnu, būt uzmanības centrā, augstu vērtē sevi, melīgs, bagāta iztēle, emocijas ir virspusējas. Vājas gribas tips – viegli pakļaujams, nepietiekami attīstītas gribas īpašības, tieksme nekavējoties gūt baudu, neapdomīgs.
Demonstratīvi iestrēgstošais	orientēts uz ārējiem apstākļiem vienlaicīgi neatlaidīgs mērķu sasniegšanā, patmīlīgs, cietsirdīgs, paaugstināts jūtīgums, uzvedība elastīga, spēj reaģēt, egocentrisks.

Profesors S. Inšakovs izdala vairākus vardarbīgā noziedznieka tipus (skatīt tabulu).

5.4.2. tabula

Vardarbīgā noziedznieka iedalījums pēc S. Inšakova (*Иншаков)*[1026]

Racionālais	ar vardarbības palīdzību risina dažādas problēmas – mantkārīgās, seksuālās, pašapliecināšanās, izklaides
Impulsīvais	atriebība, greizsirdība
Ļaunais	ar vardarbības palīdzību cenšas atbrīvoties no diskomforta sajūtas, kas saistītas ar to, ka pats bijis no kāda aizskarts (sublimētā atriebība)
Patoloģiskais	sadistiskais, uztrauktais, iracionālais
Konformistiskais	vardarbību veic vienaudžu vai vecāka „audzinātāja" ietekmes rezultātā.

[1023] Plašāk skatīt: Малкина-Пых, И. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва, Эксмо, 2010; Антонян, Ю.М. Сексуальные преступления. Чикатило и другие. Москва, 1993.
[1024] Kriminoloģija / zinātn. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 232. lpp.
[1025] Антонян, Ю.М. Психология убийства. Моосква, Юрист, 1997, глава III. Убивающие и убиваемые.
[1026] Иншаков, С.М. Криминология: Учебник. Москва, Юриспруденция, 2000, с. 89.

Dzimumnoziedzniekus saskaņā ar pieņemto terminoloģiju var iedalīt divās lielās kategorijās:

1) kuri izdara noziegumus ar fizisku kontaktu;

2) kuri noziegumu veic bez fiziska kontakta.[1027]

Vācu seksologs profesors Volkmars Zigušs (*Volkmar Sigusch*) izdala desmit seksuālā noziedznieka tipus: 1) tuvs ģimenes loceklis (tēvs, māte, tēvocis, tante, māsa brālis); 2) kaimiņš (biežāk no nelabvēlīgā sociālā slāņa, bieži alkoholiķi, bieži nav pedofils); 3) pubertātes vecuma zēns, iegūstot pirmo seksuālo pieredzi; 4) ļoti noslēdzies pusaudzis vai pieaugušais (piemēram, invalīds) uzskata bērnu par pieejamu vai atbilstošu seksuālo partneri; 5) dzimumnenobriedis pieaugušais, kurš bērnībā nav izspēlējies „dakteros"; 6) psihiski slimais pieaugušais; 7) sekstūrists; 8) pusmūža cilvēks; 9) izvirtulis vai sadists; 10) pedofils.[1028] Procentuāli liels skaits seksuālo noziedznieku aizskar bērnus tieši tāpēc, ka viņus seksuāli interesē konkrēta vecuma bērni. Viņiem piemīt tā dēvētais novirzītais seksuālās intereses tips.[1029] Pētījumos par seksuāliem noziedzniekiem secināts, ka tipiskais tēls, kādu varmākas piedāvā ārpasaulei, parasti ir „krietnais pilsonis", tāds, kurš, pēc sabiedrības domām, nemūžam neko sliktu nedarīs. Dr. Dž. Eibela (*Abel*) un kolēģu pētījuma rezultāti: 1) viens varmāka vidēji pagūst izmantot no 50 līdz 150 bērniem, tikai tad viņu pieķer un tiesā (ja tas vispār notiek); 2) 232 varmākas atzinās vairāk nekā 55 000 noziedzīgu darbību mēģinājumu; 3) 38 000 gadījumi viņiem bijuši veiksmīgi, bet izvaroto bērnu skaits sasniedzis 17 000; 4) vīriešiem, kuri ārpus mājas un ģimenes izvarojuši meitenes, katram vidēji bijuši 20 upuri. Tomēr tas ir mazāk nekā upuru skaits vīriešiem, kuri ārpus mājas uzbrukuši zēniem, šie noziedznieki bijuši daudz aktīvāki, katram vidēji bijuši 150 upuri. Paplašinātajā pētījumā 561 varmāka atzinās vairāk nekā 291 000 dažāda rakstura seksuālos noziegumos, par upuriem kļuvuši vairāk nekā 195 000.[1030] Amerikāņu speciāliste A. Soltera apraksta, ka varmākam nostiprinās pārliecība par savām spējām izvairīties no soda, bieži viņš to uztver kā atļauju uzbrukt tam pašam bērnam. Arī citi pētījumi pret bērniem pastrādāto noziegumu jomā, parāda, ka viens un tas pats seksuālais noziedznieks var izvēlēties par upuriem bērnus ar ievērojamu vecumu atšķirību. Vairākkārtīgi nodarbojies ar ļaunprātīgām darbībām, liecina par zināmām

[1027] Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=472

[1028] Сексуальные преступления против несовершеннолетних. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://wreferat.baza-referat.ru/

[1029] A. Soltera raksta, novirzīts seksuālās intereses tips sāk izpausties agri, tas ir tikpat noturīgs kā parasta hetero vai homesekusāla dzimumtieksme, un to nav iespējams mainīt. (Soltera, A. 2007, 78. lpp.).

[1030] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 25. lpp.

ievirzēm, patoloģijām un paaugstinātu kaitīgumu. Ļoti bieži varmākas piekopj sev tīkamās nodarbes savās pašu mājās, bet ārpus tām cietsirža tēls neizkļūst. Piemēram, *Kurzemes apgabaltiesa izskatīja krimināllietu pret R.R. apsūdzībā par savu mazgadīgo pameitu seksuālo izmantošanu, vienas meitenes izvarošanu, kā arī dzimumtieksmes apmierināšana netiklā formā un cietsirdību pret piecām mazgadīgajām pameitām. Apsūdzētais savu vainu noliedz, apgalvodams, ka meitenes viņu aprunā. Pirmstiesas izmeklēšanā noskaidrots, ka pirmo reizi R.R. netiklas darbības ar vienu no meitenēm veicis, kad bērnam bija tikai deviņi gadi. Vardarbība pret bērniem turpinājusies vismaz septiņus gadus. Patēvs bērnus regulāri sitis un draudējis, ka nogalinās viņu māti, ja kādam stāstīs par mājās notiekošo.*

Visbiežāk pedofilus iedala divās atšķirīgās grupās: 1) regresīvais pedofils *(regressive pedophile*) – seksuālā objekta maiņa notiek dzīves laikā no pieaugušā uz pirms pubertātes bērnu un 2) konstantais jeb fiksējošais pedofils *(fixated pedophile)* – nav bijuši citi seksuālie objekti kā tikai bērni pirms pubertātes vecumā. Regresīvais pedofils izdara noziegumu, būdams pakļauts impulsīvai rīcībai, bet fiksējošais pedofils neizjūt vainas sajūtu, viņa fantāzijas saistītas ar bērniem. Tāpēc fiksējošais pedofils meklē un speciāli rada nosacījumus un iespējas, lai biežāk satiktos ar bērnu.[1031] Incestā iesaistīto personu raksturojums un pedofilu psiholoģiskais un sociālais raksturojums. 5.4.3. tabula

Incesta veicēju un pedofilu raksturojums[1032]

Incestā iesaistīto personu raksturojums	Pedofilu psiholoģiskais un sociālais raksturojums
• Parasti ar zemu izglītības līmeni un intelektu; • Zema pašcieņa, nomākti, introverti; • Neizjūt sevi, neskaidra identitāte; • Ģimenē atkarības; • Tēva loma ģimenē noteicoša – tēvs patriarhs, māte kalpone bez tiesībām uz piedalīšanos lēmuma pieņemšanas procesā; • Incests var notikt ilgstošas mātes prombūtnes laikā; • Liek upurim justies kā pieaugušajam; • Nav skaidrības, kas nepieciešams bērnam dažādos vecumos.	• Var būt ar labu izglītību un augstu intelektu; • Ekstraverti, ar augstu pašapziņu, labi motivēti, sociāli veiksmīgi; • Veiksmīgs vidusslānis ar stabilām mājām, • Rada sociāli atbildīgas personas iespaidu; • Parasti nav atkarību; • Laulība mēdz būt formāla; • Var dzīvot ar māti visa mūža garumā; • Liek upurim justies kā bērnam; • Zina, kas nepieciešams bērnam dažādos vecumposmos; • Daudz un dažādas seksuālas fantāzijas.

N. Grots (*Groth*) apzinājis, ka 51% no visiem bērnu izmantotājiem ir regresīvais, bet 49% fiksējošais tips. Pētnieks norādījis, ka regresīvajam noziedzniekam stresa situācijas, piemēram, bezdarbs, invaliditāte vai seksuālās uzticības zudums, var izraisīt seksuāla objekta maiņu (pāriet uz mazāk aizsargātu). Saskaņā ar tiesu psihiatra Parka Dietza *(Park Dietz)* sniegto sadalījumu bērnu izmantotāji iedalās (šo iedalījumu savos

[1031] Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., Davis, D.R. Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior. New York, Guilford Press, 2002, p. 312.; Kursīte–Nīmante, R. Lietišķā psiholoģija. Nepublicētie metodiskie materiāli. Rīga, Valsts policijas koledža, 2012.

[1032] Balode, L. Seksuālā attīstība un seksuālā vardarbība, problēmas un risinājumi. Prezentācija. (skatīts 05.03.2015.). Pieejams: www.bti.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/Sex_vd.

pārskatos izmantoja FIB): situatīvais un preferentais (*situational molesters and preferential molesters*). FIB apzinājis, ka situatīvā noziedznieka mūžā vidēji ir 81 bērnu seksuālās izmantošanas gadījums ar diviem cietušajiem, bet preferentam vidēji 282 incidenti ar vidusmērā 150 cietušajiem. Paplašinot norādīto iedalījumu, FIB vadītājs Kenets Lannings (*Kenneth V. Lanning*) bērnu izmantotājus iedala apakšgrupās (skatīt tabulu). 5.4.4. tabula

Bērnu izmantotāju iedalījums apakšgrupās[1033]

Situatīvais	Preferentais
Apvaldītais *(repressed*) – zems pašnovērtējums, zems grūtību pārvarēšanas slieksnis, stresa situācijās vēršas pret bērnu. Bieži izmanto savus bērnus, vai seksuālās aktivitātēs piespiež iesaistīties citu bērnam.	Pavedinātājs (*seducer*) – bieži vienlaikus ir vairāki cietušie (no vienas klases, kaimiņi, komandas utt.).
Morāli nekritiskais (*morally indiscriminate*) – Tiek raksturots kā cilvēks bez sirdsapziņas, iesaistās arī cita veida vardarbībā. Viņa mērķis ir vājš un neaizsargāts upuris, nekritisks upura izvēlē, ļaunprātīgi izmanto gan svešiniekus, gan pazīstamas personas.	Intravertais (*introverted*) – ir nepietiekamas saskarsmes prasmes, mērķis ir mazāk neaizsargāti bērni, daudz laika pavada starp bērniem, var iesaistīties bez fiziskā kontakta seksuāla rakstura darbībās.
Seksuālis nekritiskais (*sexually indiscriminate*) – līdzinās seksuāli atkarīgajiem (*sex addiction*), seksuālās aktivitātes ir galvenais mērķis.	Sadistiskais (*sadistic*) – visbīstamākais, to mērķis ir seksuāla rakstura aktivitātes ar bērnu plus sāpju nodarīšana. Tas ir varmāka, kurš nolaupa bērnu, ļaunprātīgi izmanto un tad nogalina.
Neadekvātais (*inadequate*) – vismazāk pakļaujas sociālām un uzvedības normām. Tiek raksturots kā izolēts vienpatis. Var būt garīgi slims.	

Profesors Voijcehs Radeckis (*Wojciech Radecki*), izskatot 166 pedofilijā apsūdzēto izpētes rezultātus, izdala šādas pedofilu grupas: 1) pedofilas darbības, kuras veikušas jaunas personas alkohola reibuma stāvoklī, bez psihiskām novirzēm 2) pedofiliskās darbības pret tuviem radiniekiem (svarīgu lomu ieņem hroniskais alkoholisms un noziedznieku primitīvisms); 3) jaunie noziedznieki, kad savstarpēju jūtu vadīta, seksuālā kopdzīve izveidota ar mazgadīgām vai nepilngadīgām meitenēm; 4) pedofilās darbības deviantās uzvedības pamatā (tai skaitā homoseksuālās darbības); 5) pedofilās darbības, kuras veikušas pusmūža personas, vecākas par 60 gadiem.[1034]

Pētnieki Andrie Kuzņecovs, Timotijs Piersons un Brūs Haris (*Andrei Kuznetsov, Timothey R. Pierson, Bruce Harry*) norādījuši, ka, definējot seksuālo vardarbību un klasificējot seksuālo noziedznieku, svarīgs aspekts ir cietušās personas vecums. Seksuālos noziedzniekus speciālisti iedala trīs atšķirīgās grupās: 1) pastāvīgais noziedznieks (*chronic sex offenders*), kurš izmanto bērnus. Parasti ar cietušo saistīti radniecību vai arī ir pazīstami; 2) noziedznieki, kas noziegumus pastrādā pret pusaudžiem. Šie noziedznieki izmanto pazīstamus pusaudžus vai arī nepazīstamus. Parasti šie noziedznieki sabiedrībā ir

[1033] Lanning, K.V. Child Molesters: A Behavioral Analysis For Professionals Investigating the Sexual Exploitation of Children. National Center for Missing & Exploited Children, 2010, p. 32.
[1034] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, с. 111.–112,

zināmas un veiksmīgas, precētas personas ar bērniem. Šāda tipa noziedzniekus vairāki zinātnieki *(Kuznetsov et al.)* nodēvējuši par „dzīves ietērpto" (*veneer of normalcy*); 3) noziedznieki, kuri noziegumus paveic pret pieaugušajiem. Pārsvarā šīs grupas noziedzniekiem ir haotisks dzīvesveids, ir neprecēts, tiek raksturots kā antisociālas, psihopātiskas un agrāk tiesātas personas (arī par neseksuāla rakstura noziegumiem), biežāk seksuālo noziegumu laikā izmanto ieroci. Dažādā noziedznieka kriminālā karjera norāda uz to, ka viņš neapstājas tikai pie seksuāla rakstura nozieguma izdarīšana, nav tikai seksuālais noziedznieks, bet no viņa sagaidāmi dažādi noziegumi.[1035]

Vienā specifiskā seksuālo izmantotāju apakšgrupā ir iekļaujami vīrieši un sievietes, kas izmanto savus bērnus. Aprakstot noziedznieku, kurš izdarījis incesta darbības, Z. Levs–Starovičs (*Lew–Starowicz*) norāda, ka pārsvarā incestu veic klusi, ārēji pilnībā nobrieduši un iekārtojušies vīrieši ar laba ģimenes cilvēka reputāciju, daudzi pat sludina savu reliģiozitāti. Starp tiem ir dažādas personas – alkoholiķi, nedzērāji, strādnieki, kvalificēti speciālisti, personas ar augstāko izglītību, arī personas bez pamatizglītības, arī psihopātiskas personas. Turklāt daudzām personām netiek konstatēti jebkādi psihes traucējumi.[1036] D. Finkelhors un L. Viljams *(Finkelhor & Williams)*, izpētot 118 vīriešus, incesta veicējus, iedalīja tos piecās kategorijās: 5.4.5. tabula

Incesta veicēju iedalījums pēc D. Finkelhora un L. Viljama[1037]

Seksuāli norūpējies (*sexually preoccupied*)	apmēram 1/3 no kopējā skaita. Vīrietim ir zemapziņas vai uzmācīga seksuāla interese pret savu meitu.
Pusaudžu regresīvais (*adolescent regressive*)	ir vislielākā grupa. Vīrietis seksuāli aizskar savas meitas, kad viņas sasniedz pubertātes vecumu.
Intrumentālais pašapmierinātais (*instumental self-gratifier*)	savas meitas ciena kā neseksuālos objektus, jūtas vainīgi par incestuālo kontaktu.
Emocionāli atkarīgais (*emotionally dependent*)	tēvs ir emocionāli nabadzīgs, nomākts, un/vai vientuļš.
Dusmīgais atriebējs (*angry retaliation*)	ir apmēram 10%. Vīrietis savu meitu seksuāli izmanto dusmu pamatā pret bērna māti, kura var būt nevērīga vai viņus atstājusi novārtā, vai pametusi.

Saskaņā ar pētnieku (A.V. Burgess, A.N. Grots, L.L. Holmstrons un S.M. Sgroijs, *Burgess, Groth, Holmstron, Sgroi)* kopīgo izpēti, izdalāmi divi incestuālo vectēvu tipi:

1) pasīvi atkarīgais (*passive-dependent*), tiek raksturoti kā kautrīgs, bikls, pakļāvīgs un emocionāli vājš. Šiem vīriešiem ir pašpārliecinātības un ego trūkums. Jūtas nedrošs, nepilnvērtīgs un depresīvs. Daudzi ir bezdarbnieki vai narkomāni;

2) agresīvi dominējošais (*aggresive-dominant*), lieto iebiedēšanu, draudus un/vai

[1035] Canter, D. Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology. New York, Routledge, 2008, p. 252.
[1036] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, с. 120.
[1037] Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p.79.

vardarbību. Tāpat kā pirmās grupas pārstāvji, jūtas vājš, depresīvs un nepilnvērtīgs.[1038]

Profesors Nikolajs Jablokovs *(Николай Павлович Яблоков)*[1039] pēc uzvedības izvarotājus iedala: 1) Mednieku tips – meklē nepazīstamas sievietes un piemērotos apstākļos uzbrūk pēkšņi, parasti izvēlas tumšu, klusu, vientulīgu vietu vai tumšu diennakts laiku. 2) Regresīvais tips – parasti izvaro meitenes vecumā no 7 līdz 14 gadiem. 3. Pašapliecinošais tips – izvaro un pēc tam noslepkavo, lai pašapliecinātos u.c. Dr. Gevins de Bekers (*Gevins de Becker*) izdala divus galvenos seksuālo noziedznieku tipus: 1) Agresīvais varmāka *(power-predator)* – uzbrūk upurim, visu savu niknuma enerģiju izgāzdams uzbrukumā, viņš uzbrūk tikai tad, kad ir pārliecināts – spēku pārsvars ir viņa pusē. 2. Varmāka pārliecinātājs (*persuasion-predator)* – šis tips ir nesalīdzināmi plaši izplatīts. Noziedznieks meklē psiholoģiski vāju upuri, tādu, kas viņam pakļausies. A. Soltera[1040] raksta par gadījuma izvarotāju (*opportunistic rapist)*, kurš to dara, ja rodas izdevība (arī cita nozieguma izdarīšanas laikā), īstajam izvarotājam (*compulsive rapist)* ir nepārvarama vēlme to darīt. Bez gadījuma izvarotājiem ir tādi, kuri uzbrūk, lai izlādētu agresiju, kā arī ir tādi, kuriem piemīt pirmām kārtām ir erotiska motivācija. Daži agresīvie izvarotāji jūt milzīgu, nepārvaramu niknumu, kas izpaužas ne tikai seksuālos uzbrukumos sievietēm, bet arī fiziski izaicinot vīriešus. Viņi iesaistās krogus kautiņos vai darbā piekauj priekšniekus. Tomēr ir tādi, kuru naids un niknums ir vērsts tikai un vienīgi pret sievietēm. Psihopātiskajiem izvarotājiem ir pārliecība, ka viņiem ir tiesības uz noziegumu. Psihopātiskajiem izvarotājiem šķiet, ka viņam ir tiesības uz seksu ar ikvienu, ko viņš izvēlas (piemēram, sievietes ir domātas baudai, un es vienkārši ņemu savu daļu). Profesors Kurts Bartols (*Curt R. Bartol*), pētot tieši nodarījumu psiholoģiju, attiecībā par izvarotājiem norāda uz atšķirīgu izvarotāju kategoriju: „izvarotāji, kas piesaista ar viltu – seksuālas attiecības ar pieaugušu sievieti, kuras notiek ar sievietes piekrišanu, kura tiek iegūta ar viltu. Biežāks piemērs šādai izvarošanai ir, kad izvarotājs ir psihoterapeits, kurš uzsāk seksuālas attiecībās ar pacienti, dēvējot tās par ārstniecības veidu.[1041] Vēsturiskā tvērumā var citēt profesoru P. Mincu „blakus piespiešanai stāv ievilkšana dzimumsakaros ar apmānīšanu. Tai pieslienas, no vienas puses, citas personas prāta sajukuma, vājprātības, bezsamaņas vai fiziskas nevarības nelietīga izmantošana kā dzimumsakaram, tā mieskārīgai darbībai, bet, no otras puses, t. s. pavešana, kas saprotama kā svešas nezināšanas un

[1038] Ibid, p. 96.
[1039] Криминалистика / под ред. Н.П.Яблокова. Москва, Юристъ, 2005, с. 603.
[1040] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psihiloģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Andria Books, 2007, 93.–94. lpp.
[1041] Бартол, К. Психология криминального поведения. Прайм-Еврознак, 2004, с. 233.

morāliskas nespēcības ietekmējums miesaskārīgos nolūkos."[1042] Līdzīgi, bērnu izmanto tie cilvēki, kas ir bērnam pazīstami vai kuriem ir piekļuve bērnam.

Amerikāņu speciālists S.A. Džonsons *(Johnson)*[1043] seksuālos noziedzniekus iedala: 1) oportūnisti un impulsīvie, noziegumu veic impulsīvi; 2) varmācīgie, kuri noziegumu veic iepriekš plānoti. Impulsīvie seksuālie noziegumi nav plānoti vai satur nelielu plānošanu. Parasti tas ir tādēļ, ka situācija pati rada priekšnosacījumus seksuālai vardarbībai. Impulsīva doma par seksuālu vardarbību var ienākt prātā jebkurā brīdī, piemēram, ja noziedznieks ievēro kādu personu, kura liekas viņam pievilcīga vai arī kādu uzskata par labu upuri, viņi uzbrūk. Oportūniskais varmāka var būt ielauzies īpašumā, lai apzagtu, bet, ieraugot guļošu sievieti, tai pašā brīdī nolemj to izvarot. Oportūniskā izvarošanā uzbrucējs neierodas mājā, zinot, ka kāds tur atrodas, un ierodas bez nodoma, ka viņš izvarotu sievieti, ja tā būtu mājā. Bet otras grupas noziedznieks noziegumu plāno un pārdomā. Piemēram, Krievijā veiktajā pētījumā atklāts, ka divi no trim notiesātajiem par izvarošanu, noziegumu veikuši ar iepriekš pārdomātu nodomu: 53% varmāku piemeklējuši vietu, kur ievilināt cietušo, 14% noveduši cietušo bezpalīdzības stāvoklī (stiprā alkohola reibumā u.c.). Daļa, 40%, ir grupveida izvarošanu (ievērojami lielāks daudzums nekā grupveida slepkavība). Apmēram 15–20% ir izvarošanas mēģinājumu.[1044] Abi noziedznieku tipi ir vienlīdz bīstami, var izmantot gan mazākas intensitātes, gan lielākas intensitātes vardarbību, kas noved pie letālām sekām. Impulsīvie un oportūniskie var izvarot vardarbības lēkmes uzplūdā, kamēr varmācīgam uzbrucējam raksturīgas fantāzijas, iepriekš plānota un metodiska uzvedība. Varmāka par tiem fantazē ilgāku laiku pirms izdarīšanas. Diāna Skalli (*Diana Scully*) un Levis Marola *(Lewis J. Marola)* izvarotājus iedala: atzinējos (*admitters*) un noliedzējos (*deniers*). Atzinēji atzīst seksuālo kontaktu ar cietušo, definējot to kā izvarošanu, bet noliedzējs, pat ja atzīst seksuālo kontaktu ar cietušo, neuzskata savu rīcību par izvarošanu. Speciālisti norāda, ka abiem piemīt tendence, izvarošanas upurus uztvert nevis kā cilvēkus, bet kā objektus, ko ļaunprātīgi izmantot un iekarot.[1045] Ņemot vērā noziedznieka agresīvo reakciju, P. Magerdžijs un I. Točs *(Magargee and Toch)* izdalīja divas grupas varmāku tipus (skatīt tabulu 5.4.6).

[1042] Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota", 1939, 279. lpp.
[1043] Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. Taylor&Francis, 2007, p. 119.
[1044] Частная криминология /отв. ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007, с. 222.
[1045] Citēts: Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006, p. 31.

5.4.6. tabula

P. Magerdžija un I. Toča varmāku tipu iedalījums[1046]

Absolūti sevi kontrolējošais	baidās, ka viņi nav nekas un cenšas pārliecināt citus, ka viņi ir bezbailīgi; cenšas aizstāvēt savu tēlu, savu reputāciju pret iztēlotiem pāridarītājiem; pārliecināti, ka citi eksistē tikai viņu vēlmju apmierināšanai, izrāda dusmas, ja viņiem nepakļaujas; gūst baudu no citu cilvēku pazemošanas; kā upuri izvēlas par sevi vājāku cilvēku; izmanto agresiju, jo baidās, ka paši var kļūt par upuriem, ja „nesitīs" pirmie.
Sevi pārlieku kontrolējošais	Spēcīgi izteikta kontrole, kuru kavē agresīvas darbības izpausmes, reti reaģē tūlītēji uz apvainojumu, slēpj savas dusmas zem vienaldzības maskas, laika gaitā, ja provokācija turpinās, viņa pacietība zūd un tad it kā pakļāvīgais cilvēks negaidīti veic vardarbības aktu.

Savukārt speciālisti R. Lesniaks un E. Lesniaka *(R. Lesniak, E. Lesniak)* uzskata,[1047] ka seksuālos noziedzniekus var izdalīt divās grupās: 1) Agresīvie – liels skaits šādu noziedznieku, ir jauni cilvēki, kuri tiek raksturoti kā intraverti, darbojas ciniski un nežēlīgi, atšķiras ar impulsīvu uzvedību. Noziegumus pārsvarā izdara nakts laikā, cietušie pārsvarā ir agrāk nepazīstamas personas; 2) Neagresīvie – biežāk ir ekstraverti, infantili, pārsvarā ir bijuši pazīstami ar cietušo personu. Vairums noziegumu izdarīti dienas laikā, 65% no tiem ir alkoholiķi. Indivīdi, pedofili, kas izmanto datoru savu interešu sekmēšanai, ir iedalāmi 5 grupās: 1) Vajātājs, kurš cenšas iegūt psiholoģisku piekļuvi bērnam; 2) „Sērfotājs", kas gūst baudu, izmantojot internetu, lai gūtu seksuālo baudu bez fiziska kontakta; 3) Masturbatori, kas izmanto internetu pasīvai baudas gūšanai (skatoties bērnu pornogrāfiskās bildes); 4) Personas ar kopīgām interesēm, ar kurām dalās internetā, komunicējot ar citiem pedofiliem, un apmainās ar informāciju, pornogrāfiskiem materiāliem un pat bērniem; 5) Iepriekšējo veidu kombinācijas.[1048]

Atšķirīgs un nozīmīgs tips ir izvarotājs slepkava. Kā jau minēts, daudzus izvarotājus motivē vara, spēks, dominēšana, kontrole, vecums, despotisms, fantāzijas realizācija un sadisms. Pētījumi liecina, ka daudzas seksuāli motivētas slepkavības saistītas ar izvarošanu vai vairākām upura izvarošanām pirms vai pēc slepkavības. Īpaši tas attiecināms uz intīmā partnera un sērijveida seksuālām slepkavībām.[1049] Pētnieks Magnus Hiršfelds (*Magnus Hirschfeld*) izdala sešus seksuālās slepkavības tipus – slepkavība ar mērķi sasniegt orgasmu (slepkavība aiz miesaskārīga pamudinājuma); slepkavība orgasma

[1046] Citēts: Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009, 40. lpp.

[1047] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, глава III. Личность сексуальных преступников.

[1048] Hall, Ryan C. W. and Hall, Richard C. W. A Profile of Pedophilia: Definition, Characteristics of Offenders, Recidivism, Treatment Outcomes, and Forensic Issues // Mayo Clinic Proceedings, 2007 , Volume 82, Issue 4, p. 460.

[1049] Brown, A. When Battered Women Kill. New York, Macmilla, 1987; Russell, D. Rape in Marriage. Indiana University Press, 1990.

procesā; slepkavība ar mērķi (vai procesā), lai novērstu cietušās personas, kura izvēlēta seksuālo vēlmju apmierināšanai, pretošanos iespēju; slepkavības, kas veiktas, lai slēptu seksuālo noziegumu; slepkavības, lai pārtrauktu cietušās personas saukšanu pēc palīdzības vai lai novērstu vēršanos pēc palīdzības; slepkavība, kura līdzinās slepkavībai, ar mērķi sasniegt orgasmu.[1050] Autores uzskata, kā sevišķi bīstama kategorija izdalāms seksuālais maniaks.[1051] Galvenā cilvēkam ar sadistiskajām novirzēm ir absolūta tieksme pēc varas. Fiziska kaitējuma nodarīšana citam ir tikai viens no šīs varas sasniegšanas līdzekļiem. Parasti viņi izjūt nepieciešamību iedvest bailes, lai justos stiprāki par upuri. Lai pakļautu citu cilvēku un kļūtu par tā absolūto pavēlnieku, nepieciešams citu cilvēku padarīt pilnībā bezpalīdzīgu, pakļāvīgu, paklausīgu, tas ir, pārvērst to par savu mantu, salaužot upura garu. Tas tiek sasniegts ar pazemošanu un pakļaušanu verdzībai.[1052] Seksuālais maniaks savas nepārvaramās tieksmes dēļ izdara noziedzīgus nodarījumus pret personas dzimumneaizskaramību un tikumību. Piemēram, *Krievijas Berdskas maniaks izvaroja un noslepkavoja tikai brunetes, kuras nēsāja apspīlētas bikses*. Sabiedrība uzskata, ka „seksuālais maniaks" tiek asociēts ar drūmu, tumšu, nepatīkamu cilvēku ar neprātīgu skatienu un spilgti izteiktām nosliecēm uzvedībā un psihē. Pēc pētnieku domām, maniakiem piemīt atsevišķas raksturīgas iezīmes – iekšējā spriedze, impulsivitāte, ļaunatminīgums, ātra ievainojamība, nejūtīgums pret citu cilvēku ciešanām, konfliktēšana ar apkārtējo sabiedrību, pārmērīgs jūtīgums savstarpējās attiecībās, grūtības kontaktēties, trauksme, personības dalīšanās (kaut arī sērijveida slepkavas tiek raksturoti kā draudzīgi, mierīgi, ar labu uzvedību). Maniaku pašvērtējums parasti ir zems, tas arī ir viens no iemesliem seksuālu noziegumu izdarīšanā. Latvijas sabiedrība pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados dzīvoja bailēs par seksuālā maniaka S. Rogaļova pastrādātajiem noziegumiem, kurš aukstasinīgi izvaroja sievietes un dažas nonogalināja. Pusotra gada laikā viņš izdarīja desmit slepkavības un tikpat daudz nonāvēšanas mēģinājumu un izvarošanu. Visi viņa noziegumi bija saistīti ar seksuālajām tieksmēm un dziņām.[1053]

Pievēršoties sieviešu varmāku grupēšanai, var norādīt, ka sievietes seksuālās noziedznieces atšķiras no vīriešu kārtas seksuāliem noziedzniekiem. Piemēram, tiek

---

[1050] Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991, с. 123.–124.

[1051] Maniaks [fr. *maniaque,* lat. gr. *maniakos*] – cilvēks ar spilgti izteiktām patoloģiskām tieksmēm: Svešvārdu vārdnīca / red. Dr.philol. J.Baldunčiks. Rīga, SIA Jumava, 2007, 456. lpp.

[1052] Малкина-Пых, И. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва, Эксмо, 2010, с. 154.

[1053] Grūtups, A. Maniaks. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālajos noziegumos un slepkavībās. Apgāds „Atēna", 2010, 211. lpp. – Šī nozieznieka raksturojums – *savu nodarījumu ģeogrāfiju viņš atcerējās perfekti. Cilvēks ar pārsteidzošām novērošanas spējām…Zināja katru sīkumu un detaļu. Pat upura kleitas rakstu un krāsu.*[1053] Stacionārās tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumā atzīts par veselu, bet psihopātu. Emocionāli nelīdzsvarotu cilvēku. Pēc mātes vārdiem, *pēc dabas dēls ir ļoti impulsīvs. Ātri iekarst. Dusmās kļūst nevaldāms un draudīgs*.

raksturots, ka dzimunoziedznieces nav varmākas (*predator*), nav specifiska cietušā vecuma izvēle, aktīvi nemeklē nepazīstamu upuri, un reti kad vienlaikus ir vairāk par vienu upuri.[1054] Pamatā seksuālās noziedznieces tiek iedalītas trīs galvenajās grupās: skolotāja/mīļākā (*teacher/lover*); predisponētā (*predisposed*); no vīrieša iesaistītā vai vīrieša vadītā (*male coerced/male accompanied*).[1055] A. Soltera[1056] raksta, ka pamatā ir trīs seksuāli varmācīgo sieviešu tipi, kuras seksuāli izmanto bērnus: 1) seksuālās varmākas, kuras seksuāli izmanto bērnus līdz sešu gadu vecumam, galvenokārt savus. Turklāt daudzām piemīt sadistiskas tieksmes. Dž. Saradžana (*Saradjian*) pētījumā deviņas no četrpadsmit varmākām atzina, ka viņām sagādā prieku sāpju nodarīšana bērniem.[1057] 2) „skolotāja-mīļākā" grupa – tās, kuras izvēlas pusaudžus. Piemēram, *K. D. Deivisa (44.g.v.) bija arestēta par dzimumsakariem ar dēla treniņa biedru un nepilngadīgā pavešanu. Pirmais upuris bija jaunāks par 16 gadiem un seksuālais sakars ildzis dažus gadus. Otram upurim bija mazāk par 14 gadiem.*[1058] Vecuma starpība starp pavedinātāju un izmantojamo vidēji ir sešpadsmit gadi. Visas ir nobriedušas sievietes, galvenokārt vecumā no 30 līdz 40 gadiem, bieži vien divreiz vecākas par upuri. Šīs sievietes nerīkojas sadistiski.[1059] 3) sievietes, kuras viņu partneris vīrietis, sākotnēji piespiedis uz seksu ar bērniem. Šādas sievietes motivācija ir vēlme izpatikt savam partnerim. Taču ir pētījumi, kuru rezultāti apstiprina to, ka laika gaitā sievietei tas iepatīkas un viņas sāk to darīt uz savu roku. A. Soltera norāda, lai arī kādā grupā seksuālās noziedznieces būtu ierindojamas, tās ir spējīgas uz tikpat lielu nežēlību kā varmācīgie vīrieši. Helga Hanks *(Helga G Hanks)* un Dž. Sardžana (*Saradjian)* sievietes varmākas, kuras izmanto bērnus, iedala divās galvenās grupās: 1) sieviete, kura bērnu izmanto viena un 2) sieviete, kura bērnu izmantoto kopā ar kādu. To iedalot apakšgrupās: sieviete, kura izmanto savu bērnu, sieviete, kura izmanto bērnu kopā ar vīrieti, sieviete, kura bērnu izmanto laulāto attiecībās, sieviete, kura izmanto bērnu lesbiskās attiecībās, sieviete, kura izmanto bērnu ar mācīšanās grūtībām, un sieviete, kura izmanto abu dzimumu pusaudžus.[1060] Profesore Karti Spata Vindoma (*Cathy Spatz*

[1054] Chancellor, A.S. Investigating Sexual Assault Cases. Burlington, Jones & Bartlett Learning, 2012, p. 177.
[1055] Craissati, J. Managing High Risk Sex Offenders in the Community: A Psychological Approach. New York, Routledge, 2004,
[1056] Soltera, A. Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 86.–87. lpp.
[1057] Saradjian, J. Women Who Sexually Abuse Children: From Research to Clinical Proctice New York, John Wiley, 1996, p. 36.
[1058] Hockey mom accused of having sex with son's underage teammates. (skatīts 08.12.2013.). Pieejams: http://latimesblogs.latimes.com/lanow/2011/09/hockey-mom-sex-crimes.html
[1059] Saradjian, J. Women Who Sexually Abuse Children: From Research to Clinical Proctice New York, John Wiley, 1996, p. 37.
[1060] McLvor, G. Women Who Offend. London, Jessica Kingsley Publishers, 2004, p. 220.

Windom) sniedza šādu iedalījumu (tabula 5.4.7.): 5.4.7. tabula

K.S. Vindomas sieviešu seksuālo noziedznieces iedalījums[1061]

psihopāte	naidīga, vāji socializējusies, impulsīva un agresīva
neirotiskā	atgādina pirmo tipu, bet daudz izteiktāks nemierīgums, depresivitāte, saspringtums
kontrolētā noziedzniece	noliedz problēmu un ir augsts kontroles līmenis
„normāla" noziedzniece	ir naidīga un saspringta, bet nav impulsīva. Šis tips izrāda nelielu psihopatoloģiju.

Filips Sarels un Viljams Masters (*Philips M. Sarrel & Williams H. Masters*) apraksta četras sieviešu seksuālās noziedznieces kategorijas: vardarbīgās, kuras pielieto spēku, vardarbību vai vardarbīgus uzbrukumus; „aukles", kuras ļaunprātīgi izmanto jaunākus zēnus, pielieto tiešus vai netiešus draudus; incesta veicējas un dominējošā, kura izmanto pieaugušu vīrieti bez tiešas fiziskas vardarbības, bet pielieto iebaidīšanas vai biedēšanas taktiku.[1062] L. Makkartnija (*McCarty)* izdala trīs incesta veicējas tipus.

5.4.8. tabula

Incesta veicējas tipu iedalījums[1063]

Neatkarīgā izmantotāja (*The Independent Abuser*)	neprecējusies, parasti izmantot meitas. Šīs grupas noziedznieces bieži pašas bijušas seksuāli izmantotas kā bērni un visbiežāk viņām ir nopietnas emocionālas problēmas.
Līdzizdarītāja (*Co-Offender Abuser*)	individuāli atkarīga, ar sociāli marginālu darbību. Līdzdarbojas vīrietim, kurš dominē pār viņu.
Slepenā līdzdalībniece *(Accomplice-Colluded Abuser*)	šis tips pats tieši neaizskar upuri, bet ir slepena vienošanās ar viņu vai ignorēt ļaunprātīgu izmantošanu.

R. Mathevs un J.K. Mathevs un Speltzs (*Matthews, Matthews, and Spelt*)[1064] apraksta piecus bērnu izmantotājas tipus: 1) Skolotāja/mīļākā (*Teacher/Lover*) – šis tips attiecības ar pusaudzi saista ar romantiskām attiecībām un tiecas noliegt uzvedības ļaunprātīgo raksturu. 2) Predisponētā *(The Predisposed*) šim sieviešu noziedznieču tipam pašām ir bijusi seksuālās izmantošanas pieredze, īpaši incestuāla. Baidās no vīriešiem vienaudžiem. Viņām ir bijusi adiktīva uzvedība un tendence iesaistītie destruktīvās attiecībās. 3) Piespiestā, kuru piespiedis vīrietis (*The Male-Coerced*), parasti ir atkarīga persona, kura ir pasīva, nav neatlaidīga, un spiesta samierināties attiecībām ar varmācīgu vīrieti. 4) Eksperimentētāja/izmantotāja (*The Experimenter/Exploiter*), parasti pusaudžu vai jaunāku bērnu pieskatītāja. Šis tips mēdz vērsties pret daudz jaunākiem par sevi. 5)

[1061] Windom, C.S. Child Abuse, neglect and Violent Criminal Behaviour // Criminology, Volume 27, Issues 2, 1989, p. 251.–271.
[1062] Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007, p. 135.–137.
[1063] McCarty, L.M. Mother-child incest: Characteristics of the offender // Child Welfare,1986, 65, p.447–458.
[1064] Matthews, R., Matthews, J.K., and Speltz, K. Female sex offenders/The sexually abused male: Prevalence, Impact, and Treatment. New York, Lexington Books, 1990, p. 275.–293

Noziedzniece ar psiholoģiskiem traucējumiem (*The Psychologically Disturbed*) – bieži vien ir psihopātiskas personas. Savā pētījumā J. Varena un J. Hislopa (*Warren and Hislop*)[1065] izveidoja šādu seksuālo noziedznieču tipoloģiju: 1) koordinatore (*Facilitators*) – sieviete, kura apzināti labuma gūšanai palīdz vīrietim seksuāli izmantot bērnu seksuālo izmantošanu. 2) no partnera piespiestā (*Relucant partner`s*) – sieviete ilglaicīgajās attiecībās draudu iespaidā iesaistīta bērnu seksuālajā ekspluatācijā. 3) iniciatīvā (*Initiating partner*) – sieviete, kura vēlas seksuālas attiecības ar bērnu, pati vai klātesot vīrietim vai vēl kādai sievietei, kuri novēro seksuālā rakstura darbības. 4) pavedinātāja un mīļākā (*Seducen and lovers*) – sieviete, kuras seksuālā interes vērsta pret pusaudžiem un izveido intensīvu pieķeršanos. 5) pedofilā (*Paedophile*) – kura iekāro seksuālas attiecības ar bērnu. 6) psihiski slimā (*Psychotic*) – garīgi slima sieviete, un kurai ir nepiedienīgi seksuālie kontakti ar bērnu.

Izpētot dažādu speciālistu seksuālā noziedznieka tipoloģiju, autore secina, ka tipoloģija fiksē ne tikai to, kas visbiežāk izplatīts, bet arī likumsakarības, loģisku iznākumu noziedznieka uzvedībai. Neapšaubāmi, ka rūpīga un vispusīga seksuālā noziedznieka personības izpēte sniedz atbalstu noziegumu atklāšanā, izmeklēšana, kā arī soda mēra noteikšanā. Var secināt, ka dzimumnoziedzniekiem ir dažādas darbības motivācijas – domāšanas kļūdas, psihiskas novirzes. Pamata klasifikācijā autore ietvert sadalījumu pēc: **1) noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veida; 2) vardarbīgās rīcības mehānisma; 3) attieksmes pret cietušo**. Apkopojot aprakstīto tipoloģiju, autore izveidoja seksuālā noziedznieka tipiskāko raksturojumu:

agresīvie: impulsīvie; situatīvie; ar sadistiskām tieksmēm; seksuālie maniaki;

bērnu izmantotāji – pedofili;

varmāka pārliecinātājs.

Kriminoloģiskās izpētes gaitā ne mazāk svarīga nozīme noziedzīga nodarījuma ģenēzē ir cietušās personas izpētei. Tādejādi autore nākamajā nodaļā analizēs seksuālās vardarbības viktimoloģisko problēmu aspektus.

[1065] Davidson, J. Child Sexaul Abuse: Media Representations and Goverment Reaction. New York, Taylor & Francis e-library, 2008.

6. SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS VIKTIMOLOĢISKIE ASPEKTI

6.1. Viktimizācija un viktimitāte seksuālās vardarbības mehānismā

Noziedznieka un upura mijiedarbība notiek savdabīgā sociālā vidē, kurā galvenokārt koncentrēti specifiskie apstākļi, kas sekmē noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Krievijas profesors D. Rivmans (*Ривман*) raksta, ka viktimoloģija ir mācība par upura tipisku uzvedību jebkurā viktimoloģijas kvalitātē – negatīvā, neitrālā, pozitīvā. Acīmredzama ir nepieciešamība visaptverošam pētījumam par nozieguma upuriem, jo daudzi upura lomā, nozieguma situācijā nokļūst piespiedu kārtā. Turklāt apkopotie dati par cietušajiem palīdzētu atspoguļot patieso ainu par noziedzības izplatību un tās radītās sekas.[1066] Kriminoloģiskā aspektā noziedzīga nodarījuma upuris jeb faktiski cietušais ir jebkura persona, personu grupa (arī cietušā radinieki, kuri citu personu vai procesu ietekmē, ir zaudējuši būtiskas vērtības – morālās, materiālās u.c.), kam ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts (vai tiek radīts) fizisks, mantisks vai morāls kaitējums.[1067] Kriminoloģijas pētījumos atzīts, ka ikviens indivīds lielākā vai mazākā mērā var tikt pakļauts viktimizācijai, taču ne pret visiem šis potenciāls realizējas. Risks kļūt par noziedzīgas darbības upuri iedzīvotāju vidū tiek sadalīts nevienmērīgi. Līdz ar to viktimoloģijas mācību ietvaros nepieciešams pievērsties pamatjēdzienu viktimizācija un viktimitāte atklāšanai.

Viktimizācija ir process, kura gaitā persona kļūst par noziedzīga nodarījuma upuri vai cietušo. Viktimizācijas procesā analizē būtiskos faktorus, kas nosaka noziedznieka un upura mijiedarbību, gan viena, gan otra uzvedības mehānismu. Viktimizācijas procesā nozīmīgas var būt cietušā biofiziskās pazīmes – dzimums, vecums, fiziskā sagatavotība. Dažādi izpētes rezultāti ir apstiprinājuši, ka no viktimizācijas sevišķi neaizsargāti ir bērni. Turklāt noteiktas viktimizācijas formas ir īpaši saistītas ar bērna statusu, piemēram, seksuālā aizskaršana. Aplūkojot dzimumnoziegumos cietušos, Valsts probācijas dienesta pētījumā „Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnozieguma izdarīšanu",[1068] apzināts: vairumā gadījumu dzimumnoziegums ir izdarīts pret nepilngadīgu personu. No 372 gadījumiem 255 gadījumos (69%) dzimumnoziegums ir veikts pret nepilngadīgu personu. 108 gadījumos (29%) cietušais ir pilngadīga persona, bet 9 gadījumos (2%) dzimumnoziedznieks ir izdarījis dzimumnoziegumus gan pret

[1066] Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 6.
[1067] Kipāne, A. Viktimizācijas procesa izpētes nozīme seksuālās deviācijas gadījumos // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2011, Nr. 4 (57), 22. lpp.
[1068] Pētījums „Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnozieguma izdarīšanu." (skatīts 05.11.2014.).
Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/dzimumnoziedznieki_petijuma_rezultati_2014.pdf

nepilngadīgo, gan pret pilngadīgo. Analizējot datus par seksuāliem noziegumiem, D. Finkelhors (*Finkelhor*) un Kersti Julo *(Kersti Yllo*) konstatēja, seksuālo noziegumu upuri pārsvarā ir jauni cilvēki, sadalījumā pēc vecuma uzrādīja, ka cietusī persona 29% gadījumu bija vecumā līdz 11 gadiem; 32% no 11 līdz 17 gadiem; 22% no 18 gadiem līdz 24 gadiem; 7% no 24 līdz 29 gadiem; 6% vairāk par 29 gadiem.[1069] Vairāku zinātnieku *(D.Rasels, G.Vaijeta, D.Finkelhors,u.c.*) klasiskā upuru pētījumā par pieaugušām sievietēm atklāts, ka bērnu seksuālās izmantošanas gadījumu skaits ir neparasti liels. Bērnībā līdz 14 gadu vecumam seksuālu uzmākšanos piedzīvojuši 28%, vecumā no 14 līdz 17 gadiem – 38%. Tas attiecas uz gadījumiem ar fizisku saskarsmi. Pētnieki ASV ir noskaidrojuši, ka tikai par 5% bērnu izvarošanas gadījumu ir ziņots varas iestādēm. Attiecībā uz zēniem vismaz 9–16% gadījumu līdz pilngadībai draud iespēja piedzīvot seksuāla rakstura uzmācību.[1070] Krīzes centra „Dardedze" pieaugušo klientu seksuālas vardarbības pieredze: 18% – seksuālās vardarbības liecinieks; 33% – bez kontakta seksuālā vardarbība; 23% – piespiešana seksuālām darbībām, draudot; 26% – seksuālā vardarbība ar dzimumkontaktu.[1071]

Viktimizācija ir dinamiska kategorija un skatāma divos aspektos – individuālā, kā atsevišķu subjektu viktimizācija no konkrētiem notikumiem, t.sk. arī noziedzīgajiem nodarījumiem un masu, t.i., atsevišķu viktimizācijas gadījumu kopums, t.sk. viktimizācija no noziedzības kopumā.[1072] Amerikāņu profesors Andrevs Karmens (*Andrew Karmen*) norādījis, ka viktimizācija ir asimetriskas starppersonu attiecības, kas ir aizskarošas, sāpīgas un mokošas, destruktīvas, paratizējošas un netaisnīgas.[1073] Katram noziedzīga nodarījuma upurim vai cietušajam ir noteiktas īpašības, kas personu padara vairāk vai mazāk neaizsargātu, ievainojamu. Piemēram, pēc Nacionālās seksuālās vardarbības centra datiem starp cietušajiem ar attīstības traucējumiem 83% ir sievietes un 32% vīrieši, kuri cietuši no ļaunprātīgas seksuālās izmantošanas.[1074] Var atrast norādes uz to, ka 70% gadījumu seksuāla rakstura noziedzīgi nodarījumi veikti ar tiešu vardarbības pielietošanu,

[1069] Sexual Assault statistics. (skatīts 18.06.2013.). Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php
[1070] Soltera, A. Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 25.–26. lpp.
[1071] Balode, L. Ambulatorais pakalpojums un klienta psihosociālaisportrets. (skatīts 12.02.2015.). Pieejams: http://www.sapibg.org/attachments/article/1255/Outpatient%20services%20and%20the%20customer's%20psychosocial%20portrait(LV).pdf – Pilngadīga Dardedzes klienta sadalījums pēc dzimuma: 81% sievietes un 19% vīrieši. Bērnu sadalījums: zēni – 52% un meitenes – 48%.
[1072] Ривман, Д.В., Устинов, В.С. Виктимология. Санкт–Петербург, Питер, 2000, с. 53.
[1073] Karmen, A. Crime Victims: An Introduction to Victimology. Seven Edition. Belmont, USA, Wadsworth Cengage Learning, 2009, Chapter 1, p. 2.
[1074] Nacional Sexual Violence Resource Center (NSVRC). (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: http://www.nsvrc.org/

apmēram 20% cietušo nespēj pretoties, apmēram 10% gadījumu cietusī persona atradusies bezpalīdzības stāvoklī. Apmēram 2% cietušās no izvarošanas ir vecākas gados (vecākas par 60 gadiem). Speciālisti[1075] raksta, ka gados vecāki upuri īpaši smagi pārcieš draudus neatkarībai un pašapziņai. Tiesu prakses piemērs*: būdams alkohola reibuma stāvoklī, pēc laupīšanas mēģinājuma izdarīšanas, turpinot savu noziedzīgo nodarījumu, izmantojot to apstākli, ka /pers./ jau bija nobiedēta, fiziski un psihiski iespaidota ar viņa darbībām, izmantodams viņas vecuma nevarību, kas viņai liedza iespēju pretoties, kamēr pēdējā atradās uz dīvāna, pret pēdējās gribu novilka viņai bikses un apakšbikses un pret viņas gribu veica dzimumaktu (izvaroja).*[1076]

Raksturojot cietušā personību, I. Veitnere norāda, ka cietušo individuāli psiholoģiskās īpatnības ir nozīmīgas sapratnes un pretestības veidošanā. Būtiska ietekme ir cietušā vecumam, pusaudža vecumā radusies interese par dzimumdzīvi var radīt nekritisku un pat vieglprātīgu uzvedību, piekrītot dzimumattiecībām ar vainīgo. Jaunieši (12–17 g.v.) 2,3 reizes biežāk cieš vardarbīgos noziegumos nekā iedzīvotāji kopumā. Turklāt ievērojami neaizsargātāki jaunieši ir ģimenes lokā.[1077] Pētījumā „Bērnu seksuālā izmantošana Latvijā" atzīts, kopumā jāapzinās, ka seksuālās izmantošanas riskam netieši pakļauti visi bērni, taču paaugstināts risks saistāms ar bērniem, kuriem: 1) trūkst aprūpes un uzraudzības, 2) lielāko daļu laika pavada vai dzīvo uz ielas, 3) bērni no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, kurās tiek lietotas atkarības vielas, 4) bērni, kuru mātes ir iesaistītas prostitūcijā, 5) bērni, kuru vecāki ir cietuši no seksuālās vardarbības, 6) bērni, kuri atrodas internātskolās un bērnunamos. Turklāt ļaunprātīgās seksuālās vardarbības riskam īpaši ir pakļauti bērni ar invaliditāti; imigrantu un patvēruma meklētāju bērni, kā arī bērni, ko aprūpē nevis vecāki, bet citas personas; bērni, kas dzīvo ģimenēs, kurās bijuši vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas gadījumi. Bērni nespēj sevi aizsargāt pret saviem pāridarītājiem, viņiem nepiemīt pašaizsardzības prasmes, un viņi ir pilnībā atkarīgi no pieaugušajiem (vecākiem, aprūpētājiem utt.). Pamatoti tiek norādīts, ka „jāpievērš uzmanība arī bērna personībai un lomai ģimenē. Tas nenozīmē, ka bērns ir atbildīgs par to, vai viņš tiks seksuāli izmantots vai ne, bet veicinošie faktori var izrādīties gan uzticēšanās trūkums, gan sociālā izolētība u.c. ģimenes apstākļi, kas nav pietiekami aizsargājoši. Visu šo apstākļu kopums var sekmēt

[1075] Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998, с. 49.
[1076] Daugavpils tiesas 2013. gada 15. novembra spriedums lietas Nr.11181150812 (arhīva Nr.K12-0351-13/1). (skatīts 07.05.2014.). Pieejams: http://www.tiesas.lv
[1077] Finkelhor, D., Asdigian, N.L. Risk factors for Youth Victimization Beyond a Lifestyles, Routine Activities theory Approach // Violence and Victims, 1996, Volume 11, N 1, p. 3.

bērna nespēju aizstāvēties un iespēju kļūt par vardarbības upuri."[1078] Krimināllietu materiālu analīze apliecina, ka bērnu pieredzes trūkums, naivums un uzticēšanās var sekmēt seksuālo izmantošanu. Bērnu pievilināšanai noziedznieks izmanto dažādus veidus, piemēram, profesora Anrija Kavaliera aprakstītajā „Ezīša lietā" *seksuālais varmāka, lai ievilinātu krūmos nepilngadīgās vai mazgadīgās meitenes, solīja parādīt ezīti. Tādā veidā Rīgas nomalē ilgāku laiku turpinājās vairāk nekā desmit uzbrukumi meitenēm, kuras tika izvarotas un dažas noslepkavotas*.[1079] Ārvalstu praksē: *pedofilijā apsūdzētais amerikānis 50 gadus vecais, bijušais kompānijas UPS pilots, M. Gilberts savus upurus vilinājis ar aviolidojumiem, ceļojumiem, alkoholu un lidošanas prakses apmācību*.[1080] *Krievijā, agrāk tiesāts noziedznieks, pievilināja bērnus ar piedāvājumu filmēties kino*.[1081] Eksperti atzīst, ka lielākam riskam ir pakļauti bērni, kuriem iemācīts vienmēr paklausīt pieaugušos, bērni, kuriem ir saskarsmes grūtības – kautrīgie, noslēgtie bērni, kā arī bērni ar īpašām vajadzībām.[1082] Saskaņā ar cietušo atbalsta tīkla datiem[1083] meitenes trīsreiz biežāk nekā zēni tiek seksuāli izmantotas, turpretim zēni iespējami vairāk mirst vai iegūst smagus ievainojumus no vardarbības. Pēc Amerikas Nacionālā viktimizācijas ziņojuma datiem vīrieši par seksuālās vardarbības upuriem kļūst 10% gadījumu.[1084] Pēc kāda cita pārskata datiem meitenes, kuras kļūst par cietušām pedofilijas darbībās, pēc vecuma var iedalīt šādās grupās: 1) 4–6 gadi, raksturīgākās iezīmes – viegli iepazīties, drosme un uzticēšanās nepazīstamām personām, piedalīšanās pedofilās darbībās pasīva, darbības notika psihiskā vai fiziskās iedarbības rezultātā, kontaktam ar noziedznieku bija vienreizīgs raksturs. 2) 7–11 gadi, labprātīgi pieļāvušas seksuāla rakstura darbības. 3) 12–15 gadi, vairums no tām augušas „uz ielas" un ir bijušas konflikta situācijas ģimenē.[1085] Tātad viktimoloģijas ietvaros apskatāms jēdziens neaizsargātība jeb ievainojamība (*vulnerability)*[1086] – fiziskais,

[1078] Bērns un kriminalitāte / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība RaKa, 2000, 116. lpp.
[1079] Kavalieris, A. Pusgadsimts kriminālistikā. Rīga, apgāds „Valters un Rapa", 2002, 49.–50. lpp.
[1080] Kopumā izvirzītas 14 apsūdzības arī par bērnu izvarošanu, uzmākšanos un seksuālās attiecībās ar mazgadīgajiem. 6. gadu laikā, savā dzīvoklī izmantojis vismaz 20 zēnus. – UPS pilot arrested on charges he raped, molested young boys. (skatīts 23.04.2013.). Pieejams: http://www.accessnorthga.com/detail-pf.php?n=203625
[1081] Мужчина заманивал детей в квартиру под предлогом кастинга для съемок в кино. 07.08.2012. (skatīts 20.08.2012). Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/319142/
[1082]Pētījums Bērnu seksuālā izmantošana Latvijā. (skatīts 27.11.2012.).
Pieejams: www.riskchild.org/.../Atskaite_bernu%20seksula%20izmant.%203.do...
[1083] Child sexual abuse. Network of Victim Assistance (NOVA). (skatīts 03.08.2012).
Pieejams: http://www.novabucks.org/childsexualabuse.html
[1084] Male sexual assault. Network of Victim Assistance (NOVA). (skatīts 14.06.2013.).
Pieejams: http://www.novabucks.org/malesexualassault.html
[1085] Нагаев, В.В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы, 1998, № 4, с. 71.
[1086] Dussich, J.P. The Challenges of Victimlogy past, Present and Future. (skatīts 19.08.2014.).
Pieejams: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No70/No70_12VE_Dussich.pdf

psiholoģiskais, sociālais, materiālais vai finansiālais stāvoklis, ar kuru personai vai objektam piemīt neaizsargātība, kas varētu padarīt to par upuri, ja cita persona vai personas izmanto šos trūkumus. „Upuru neaizsargātības situācija nozīmē jebkura veida neaizsargātību – psiholoģisko, emocionālo, ģimenes, sociālo vai ekonomisko. Apkopojot tā, aptver visas dramatiskās situācijas, kas var novest cilvēku tik tālu, ka viņš piekrīt seksuālai izmantošanai. Personas, kuras ļaunprātīgi izmanto šādu situāciju, rupji pārkāpj personas cilvēktiesības, aizskar cieņu un integritāti, no kurām nav, iespējams, pamatoti atteikties.[1087] Personīgai neaizsargātībai ir sarežģīta struktūra (subjektīvās un objektīvās īpašības) aktualizējas noteiktā situācijā un transformējas morālā, fiziskā vai mantiskā kaitējumā. Piemēram, diviem apsūdzētajiem, saskaņoti rīkojoties, mērķis ir bijis izdarīt cietušās K.S. izvarošanu. *Ap plkst. 00.13 nama pagalmā J.K. un E.Z., būdami alkohola ietekmē, personu grupā saskaņoti darbojoties, pielietojot fizisku spēku, draudus un pārvarot cietušās pretošanos, izvarojuši K.S., nodarot cietušajai vieglus miesas bojājumus – ķermeņa sasitumus ar zemādas asins izplūdumu uz jostas labās sānu virsmas, kā arī radīta psiholoģiska trauma – trauksme, baiļu reakcijas, nervozitāte, emocionāls un fizisks sasprindzinājums, raudulība, intereses un aktivitātes samazināšanās, noslēgšanās*.[1088] Turklāt viktimoloģijas ietvaros atzīts, ka cietušais var iesaistīties augsta riska dzīvesveidā, kas palielina viktimizācijas izredzes un padara tos jutīgus par atrašanos „nepareizā vietā, nepareizā laikā". Piemēram, nenopietna paziņu izvēle, īpaši alkohola reibumā, var tieši sekmēt izvarošanu, tiek radīta labvēlīga situācija seksuālai vardarbībai. Vides kriminoloģijas teorijas ietvaros ir definēta ierastās kārtības teorija,[1089] kura norāda, ka noziedzīgs nodarījums notiek tad, kad iespējamais likumpārkāpējs un piemērotais mērķis satiekas laikā un vietā un kad mērķis netiek pietiekami apsargāts.[1090] Nozieguma cēloņi, sekas un novērtējums lielā mērā ir saistāms ar cietušā vecumu, iepriekšējo attīstību un pieredzi, sociālo situāciju, arī atkarību no noziedznieka. Cietušā personības īpatnības, spēja

[1087] Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi. Rokasgrāmata sociālajiem darbiniekiem. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2006, 99. lpp.

[1088] AT Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 23. marta lēmums lietā 11390037705 (arhīva Nr.SKK-0153-07)

[1089] kuru sākotnēji formulējis L. Kohens *(Lawrence Cohen)* un M. Felsons *(Marcus Felson.* Problēmu analīzes trijstūra jaunākais formulējums papildus paredz *ārējo „kontrolētāja" trijstūri* katram no trim sākotnējiem elementiem ▸ *upuris/mērķis* – kontroles elements: ierastās kārtības teorijā tas ir sākotnēji formulētais *„sargs"* – parasti cilvēki aizstāv sevi, savu īpašumu vai ģimenes locekļu, draugu un kolēģu īpašumu. Sargi ir arī policija un personīgā aizsardzība; ▸ *likumpārkāpējs* – kontroles elements: *palīgs/padomdevējs* – persona, kura labi pazīst likumpārkāpēju un kura ir spējīga kontrolēt viņu vai viņa darbības. Palīgi ir vecāki, brāļi vai māsas, skolotāji, draugi un laulātie. Probācijas un par pirmstermiņa atbrīvošanu atbildīgās iestādes bieži darbojas kā papildu palīgi vai aizstāj parastos palīgus un padomdevējus; ▸*vieta* – kontroles elements: *pārvaldnieks, atbildīgais, īpašnieks vai pilnvarotā persona***,** kuras pienākums ir kontrolēt uzvedību attiecīgajā vietā, piemēram, autobusa vadītājs, skolotājs, krogu īpašnieki, īrētā dzīvokļa īpašnieki vai stjuarti lidsabiedrībās.

[1090] Klarks, R.V., Eks, Dž.E. Noziedzības analīze 60 soļos. Valsts policija, 2011, 27 lpp.

vai nespēja izprast notiekošo un pretoties, var būtiski izmainīt notikuma gaitu. Piemēram, poļu kriminologs, profesors Brunons Holists (*Brunon Hołyst*) vienu no galvenajiem kriminālās viktimoloģijas jēdzieniem piedāvāja izmantot jēdzienu viktimogēnais potenciāls, kas ietver: a) individuālo un grupas viktimizācijas stāvokli konkrētajā vēsturiskajā momentā; b) viktimizācijas procesu; c) viktimoloģisko stimulāciju; d) savstarpējo attiecību „upuris–vainīgais" funkcionālo mehānismu. Pēc kriminologa viedokļa viktimogēnais potenciāls ir tādu indivīda, grupas vai organizācijas sistēmu īpašības, kuras rada bīstamību noziedzīgām darbībām. Viktimogēnais potenciāls vai viktimoloģiskā disfunkcija ir sava veida iekšējo elementu kultūras neatbilstība standartam – gan statistiskajā, gan dinamiskajā stāvoklī. [1091]

Noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā viktimizācija ietekmē krimināltiesiskās attiecības. Viktimizācijas procesā sociāli nevēlamām izmaiņām tiek pakļautas ar KL aizsargājamās sabiedriskās attiecības un vērtības. Vardarbīgu dzimumsakaru kriminālprocesu izpēte apstiprina, ka vairumā gadījumu, cietušās personas fiziskās vai psihiskas ietekmēšanas rezultātā tiek nodarītas fiziskas sāpes, miesas bojājumi vai/un radītas morālas ciešanas, piemēram, eksperta atzinumā secināts: *cietusī ir ar izteiktām psihotraumējošu iedarbību radītām sekām – depresīvu uztveri un domāšanu, nomāktību, vainas sajūtu, augstu trauksmes līmeni, patvaļīgām domām un atmiņām par psihotraumējošiem notikumiem.*[1092] Fiziskas vardarbības pielietošanas laikā vainīgā persona var lietot savu fizisku spēku gan tieši, gan arī pastarpināti, piemēram, lietojot ieročus, citus priekšmetus, indīgas vai apreibinošas vielas vai pat dzīvniekus. Fizisks kaitējums[1093] var izpausties kā miesas bojājumi, veselības satricinājums vai fiziskas ciešanas. Fiziskais un seksuālais uzvedības pāridarījums var kombinēties dažādos veidos, traumējot gan krūtis, gan dzimumorgānus, kā arī citas ķermeņa daļas. Tiesu medicīnas eksperts Ojārs Teteris apraksta, „par vardarbīgu dzimumaktu liecina miesas bojājumi, kas tiek izdarīti cietušā pretestības pārvarēšanai, traumējot galvu, žņaudzot kaklu, ar spēku

[1091] Холыст, Б. Факторы, формирующие виктимность // Вопросы борьбы с преступностью. Москва, Юрид. лит., 1984, № 41, с. 73-77.

[1092] Vidzemes apgabaltiesas 2012. gada 17. maija spriedums (lietā Nr.1114000881). Pieejams tiesas arhīvā.

[1093] Krievijas speciālists R.D. Šarapovs (*Шарапов*) norāda, ka fiziskas vardarbības mērķis ir ietekmēt cilvēka fizisko būtni, tieši iedarbojoties uz viņa orgāniem, audiem un fizioloģiskajām funkcijām. Atkarībā no fiziskās vardarbības nodala šādus iedarbības veidus: 1) *mehānisko* – cilvēka ķermeni ietekmē ar kinētiskās enerģijas palīdzību. Šajā gadījumā, iedarbojoties uz cietušā ķermeni, vainīgais lieto sava ķermeņa locekļus vai arī kādus priekšmetus vai mehānismus (piemēram, akmeni, nazi, šaujamieroci utt.), 2) *fizisko* – cilvēka ķermenim kaitē ar fizikālu parādību (piemēram, karstumu, aukstumu vai elektriskās strāvas palīdzību), 3) *ķīmisko* – cilvēka fiziskajam stāvoklim kaitē ar organisku vai neorganisku ķīmisku vielu palīdzību, 4) *bioloģisko* – cilvēka bioloģisko stāvokli ietekmē, inficējot ar bioloģiskiem organismiem, kas izraisa saslimšanu vai slimīgu stāvokli. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт-Питербург, Юридический центр Пресс, 2001, с. 44.

atplešot kājas, turot aiz rokām vai kājām, aizspiežot muti kliegšanas laikā u.c. Vardarbīgos seksuālos noziegumos cietušām personām mēdz būt vagīnas vai tūpļa zarnas plīsumi, pat tūpļa zarnas slēdzējmuskuļa (sfinktera) pārrāvumi."[1094] Piemēram, *pers. K. prettiesiskās rīcības rezultātā, pers. J. tika nodarīti miesas bojājumi – līnījveida ādas nobrāzums uz vēdera priekšējās labās sānu sienas, uz kreisās plaukstas 3. un 5. pirksta punktveida brūce; krūšu kurvja sasitums ar zemādas asins izplūdumu uz labā krūts dziedzera; ekstremitāšu sasitums ar ādas nobrāzumu uz kreisās plaukstas 3.pirksta, zemādas asins izplūdumi uz kreisās kājas augšstilba priekšējās virsmas (2), uz kreisās pēdas 1.pirksta iekšējās virsmas ar ādas nobrāzumu uz labās pēdas 3.pirksta, norādītie miesas bojājumi saskaņā ar eksperta atzinumu atzīti par maznozīmīgiem.*[1095] Par miesas bojājumu seksuālo motīvu var liecināt arī to lokalizācija (dzimumorgānu, ānusa vai krūšu dziedzera apvidū), raksturs un iespējamais rašanās mehānisms, piemēram, no kāda priekšmeta vai rokas ievadīšanas vagīnā vai tūpļa zarnā, krūšu galu nokošanas, pēršanas vai pēdu durstīšana. Tā precizēšanai jānosaka cietušās personas tiesu medicīnas ekspertīze.[1096] Apzināts, ka vardarbība var būt tik intensīva, ka tūlīt pēc tās sākuma atņem pretošanās iespēju, vai arī tā ir tik neatlaidīga un ilgstoša, ka pamazām atņem upurim spēkus un līdz ar to pretestības spēju.[1097] Prakses piemērs, *AT Krimināllietu tiesu palātas izskatītajā lietā*:[1098] *G.Č., nolūkā izvarot cietušo, saķēra viņu aiz rokas un aizvilka pie savas automašīnas, kura stāvēja pie mājas. Cietušā izrāvās un centās aizbēgt, taču neveiksmīgi, G.Č. noķēra A.B. un iegrūda automašīnā, kur aizmugures sēdeklī sēdēja A.K. Personu grupa, piedraudot cietušo nogalināt vai noslīcināt, vairākas reizes izvaroja cietušo. A.K., piedraudot un pielietojot vardarbību, veica arī dzimumtieksmes apmierināšanu netiklās formās.*

Pamatā var iedalīt šādas viktimizācijas situācijas:

- Neitrālā[1099] – cietušais ne ar savu uzvedību, ne rīcību, ne arī personīgajām īpašībām nav pamudinājis izdarīt pret viņu noziedzīgu nodarījumu.
- Provocējoša[1100] uzvedība, parasti no cietušā puses raksturīga, kad sadzīvē nodarīti

[1094] Teteris, O. Tiesu medicīnas esence. Rīga, apgāds Rasa ABC, 2004, 182.lpp.
[1095] Tukuma rajona tiesas 2014. gada 31. janvāra spriedums (lietas arhīva Nr.K37-0026-14).
[1096] Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 74 lpp.
[1097] Mežulis, D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga, Zvaigzne ABC, 2001, 310. lpp.
[1098] AT Krimināllietu tiesu palātas izskatītā lieta.(skatīts 20.11.2012.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/information/about-trials/2006/april/20060412/?print=1
[1099] [lat. *neutralis*< *neuter*>ne viens, ne otrs] tāds, kas neizraisa nevēlamas blakusparādības, kam nav specifiskas iedarbības, kas neizceļas ar ko īpašu. Svešvārdu vārdnīca. Rīga, Jumava, 2007, 513. lpp.
[1100] [vācu *provozieren* < lat. *provocare*] – izaicināt, kūdīt uz rīcību, kas var kaitēt darītājam; tīši izraisīt nevēlamu situāciju. Svešvārdu vārdnīca. Rīga, Jumava, 2007, 639. lpp.

miesas bojājumi vai slepkavība. Bieži tas notiek kā savstarpēji apvainojumi. Šajā gadījumā īpaša nozīme piemīt inversijas stāvoklim – „noziedznieks–upuris" un „upuris–noziedznieks". Padomju viktimoloģijas skolas pamatlicējs Ļevs Franks *(Лев Вульфович Франк*) raksta, lai atklātu savstarpējās viktimizācijas lomas pārmaiņas gaitu īpašās konflikta situācijās, piemēram, kautiņš, tika ieviests termins cietušā un noziedznieka „vainas inversija[1101]", „stāvokļa inversija". Vairāki kriminologi norāda, ka izvarošanā nozieguma provocēšana norit cietušā vieglprātības vai amorālas uzvedības iespaidā, kura ierosina noziedzniekam seksuālu kaisli, izsauc seksuālas pieejamības ilūziju, vārdu sakot, rada riskantu situāciju. Tāpat jāpievērš uzmanība apstāklim, kas izpauž cietušā vājumu vai bezpalīdzības stāvokli, spēju pretoties vardarbībai (bezpalīdzība, stiprs reibums)."[1102]

- Kaitinošā[1103] situācija, kad cietušais nezināšanas, nevērības vai pašpaļāvības dēļ pieļauj apstākļus, kad kļūst par noziedzīga nodarījuma upuri. Cietušais neievēro piesardzību, izturas nevērīgi un neuzmanīgi.
- Ekstremālā[1104] – pēc savas būtības rada vai atvieglo iespēju izdarīt noziedzīgu nodarījumu, piemēram, katastrofas, avārijas un nelaimes gadījumi, kara darbība.

Viktimizācijas procesa gaitā, kad persona kļūst par upuri, nozīmīgi ir: objektīvie faktori, kuru ietekme nav saistīta ar cietušās personas gribu, bet kurus izmanto noziedznieks, un subjektīvie faktori, kuru ietekmi uz notikuma gaitu lielākā vai mazākā mērā nosaka pats cietušais. Subjektīvie un objektīvie faktori un to mijiedarbība ietekmē personas „spēju" kļūt par cietušo. Cietušo ietekmējošajā sistēmā ietilpst: cietušā fizioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības; pastāvīgā apkārtējās vides sociālā iedarbība; nozieguma dinamika. Cietušā personības vecums, attīstība (psihiskās slimības), pieredze un stāvoklis, kā arī sociālā situācija (ieskaitot atkarību no noziedznieka) ir saistīta ar nozieguma cēloņiem, norisi, sekām un novērtējumu. Dažādi piemēri, *VP darbinieki uz aizdomu pamata par mazgadīgās meitenes (11.g.v) izvarošanu savā dzīvoklī aizturējuši K.Z. Ķengaraga iecirknī reģistrēta pirts darbinieces izvarošana, ko veicis pirts apmeklētājs. Ziemeļu iecirknī saņemts I.A. iesniegums par izvarošanu, ko veicis bijušais*

[1101] Inversija [lat. *inversio* ` apgriešana, pārstatīšana]; inverss [lat. *inversus* `apvērsts' – apvērsts, apgriezts, otrāds. Svešvārdu vārdnīca, Rīga, Jumava, 2007, 318. lpp.
[1102] Алауханов, Е. Криминология. Учебник. Алматы, 2008, глава IX. Виктимология.
[1103] Ar savu rīcību, izturēšanos uzbudināt, darīt niknu, dusmīgu, arī nervozu; būt par cēloni tam, ka kļūst īgns, nervozs. Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca.
[1104] [lat. *extremus* galējs] – galējs; tāds, kas sasniedzis kritisku robežu, lielumu. Svešvārdu vārdnīca. Rīga, Jumava, 2007, 188. lpp.

vīrs viņas dzīvoklī.[1105] *G.P. uzaicināja iesēsties viņa vadītajā automašīnā nepilngadīgo M.R., apsolīdams viņu aizvest uz mājām, pa ceļam iebrauca meža masīvā un pielietoja pret cietušo vardarbību – sita ar rokām, kad viņa mēģināja atvērt automašīnas durvis, lai aizbēgtu, sasēja viņai aiz muguras rokas – izvaroja viņu, kā arī apmierināja savas dzimumtieksmes pretdabiskā veidā. M.Z., būdams 9 gadu vecā R.Z. tēvs, t.i., persona, no kuras nepilngadīgais ir materiāli un citādi atkarīgs, ilgākā laika periodā cietsirdīgi un vardarbīgi izturējās pret savu dēlu un izdarīja netiklas darbības ar mazgadīgo dēlu, kā arī pretdabiskā veidā apmierināja dzimumtieksmes ar mazgadīgo, lietojot vardarbību un izmantojot personas bezpalīdzību. Noziedzīgi nodarījumi izdarīti alkohola reibuma stāvoklī, kas pastiprina vainīgā atbildību.*[1106] *M. B. apmierināja dzimumtieksmes pretdabiskā veidā, precīzi nenoskaidrotā laikā, izmantojot 7 gadu vecā mazdēla bezpalīdzības stāvokli, lika ņemt mutē un sūkāt savu dzimumlocekli.*[1107]

Termins viktimitāte tiek skaidrots kā paaugstināta personas spēja dažādu garīgu un fizisku īpašību dēļ objektīvos apstākļos kļūt par noziedzīgu uzbrukuma objektu. Viktimitāte (viktimogēnisms) – indivīda fiziskās, psihiskās un sociālās iezīmes, kuras sekmē personas kļūšanu par upuri. Viktimitāte kā ievainojamības īpašība var būt augstas vai minimālas pakāpes, bet tā ir katram cilvēkam.[1108] Piemēram, viena daļa cilvēku, kuri kļūst par fiktīvo laulību upuriem, ir personas ar vieglu garīgu atpalicību, arī sociālo institūciju audzēkņi, kas sasnieguši 18 gadu vecumu un kam grūti iekļauties sociālajā vidē.[1109] Pastāv dažādi uzskati par viktimitāti. Amerikāņu kriminologs Marvins Volfgangs *(Marvin Wolfgang*) iezīmēja piecas personas spējas jeb iespējas realizēt viktimitātes potenciālu, izdalot piecus viktimizācijas veidus: 1) primārā, 2) sekundārā, 3) terciārā, 4) abpusējā, 5) ne viktimizācija.

Kategorija viktimitāte skatāma plašā nozīmē, iedalot četrus pēc satura dažādus jēdzienus: individuālā, noteikta nozieguma veida, grupas un masu viktimitāte. [1110] Individuālā viktimitāte aptver konkrētā indivīda īpašības, kuras nosaka viņa bioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības vai to kopums ar potenciālu spēju noteiktos apstākļos kļūt pat upuri. Kriminoloģijas literatūrā, ņemot vērā indivīda personīgās īpašības izpausmes raksturu, kas

[1105] VP elektroniskais notikumu žurnāls
[1106] Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atzina M. Z. par vainīgu pēc KL 174. panta, 162. panta 2. daļas un 160. panta 3. daļas.
[1107] Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atzina M.B. par vainīgu KL 160. panta 3. daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.
[1108] Криминология: Учебник / под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. В.В.Лунеева. Wolters Kluwer, 2005, с. 156.
[1109] Luksa, M. LV portālam: S. Zalcmane, biedrības „Patvērums „Drošā māja”” vadītāja. Aptraipītā līgavas kleita un piespiedu darbs svešumā: kā pret to cīnīties?. (skatīts 10.10.2013.).
Pieejams: http://lvportals.lv/print.php?id=258286
[1110] Криминолгия / под редакцией профессора В.Д. Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 184.

nosaka individuālo viktimitāti, var izdalīt vairākus upura tipus: universālais (universāli viktīmais); izvēles (izvēles viktīmais); situatīvais (situatīvi viktīmais); nejaušais (nejauši viktīmais); profesionālais (profesionāli viktīmais). Viktimitāte var būt iedalīta vainojamā un nevainojamā (*виновная и невиновная).* Vainojamā parasti tiek attiecināta uz personas prettiesisku vai netikumisku uzvedību, kā arī uz personas nolaidību, vieglprātību vai bezrūpību, kuras rezultāta persona kļuvusi par cietušo. Nevainojamā saistāma ar personas dienesta stāvokli vai amata pienākumu pildīšanu (policijas darbinieks, inkasators u.c.) vai ar cietušās personas psihofiziskām īpatnībām (bērni, invalīdi, veci cilvēki, u.c.).[1111] Japāņu kriminologs, profesors Koči Mijadzava (*Koichi Miyazawa*) izdala vispārējo viktimitāti, kas ir atkarīga no cietušās personas sociālās lomas un dzimuma raksturojuma, un speciālo, kas realizējas nosacījumos, īpašībās un cietušā personas atribūcijās. Turklāt pie abu tipu apvienojuma viktimitāte palielinās.[1112] Profesors Vjačeslavs Tuļakovs (*Вячеслав Алексеевич Туляков*) ir norādījis, ka pēc saiknes ar noziedzīgu uzvedību pakāpes viktimitāte izpaužas divās pamata formās a) eventuālā (*эвентуальная*) viktimitāte (latīņu *eventus* `gadījums`) un b) decidīvā (*децидивная*) viktimitāte (latīņu *decido* `lēmums`).[1113] Daži pētnieki izdala divus viktimitātes tipus: personīgo un lomas. Krievijas pārstāvis L. Franks *(Франк)* viktimitāti raksturo „kā sarežģītu krimināltiesisku un sociālpsiholoģisku parādību, kas rodas līdz ar noziedzīgo nodarījumu un izpaužas kā cietušo skaitliskais rādītājs, to struktūrā un īpatsvarā attiecīgajā iedzīvotāju grupā. Tā ir funkcionāli no noziedzīgā nodarījuma atkarīga parādība, kurai raksturīgi specifiski kvantitatīvi un kvalitatīvi rādītāji noteiktā vidē, profesijā, laika periodā."[1114] Krievijas speciālists Staņislavs Voijtenko (*Станислав Григорьевич Войтенко*) viktimitāti nosaka kā personas specifiskas sociāli psiholoģiskas un fizioloģiskas iezīmes, kuras, savstarpēji iedarbojoties ar ārējiem apstākļiem, nosaka cilvēka spēju kļūt par noziedzīga nodarījuma upuri, tas ir, personas atsevišķas īpašības, kas nosaka to ievainojamības pakāpi kriminālajā jomā.[1115] Vairāki speciālisti par cietušā ievainojamību izsaka šādu viedokli – vācu zinātnieks H. Ellenbergers atzīst, ka „ir iedzimtie upuri, kuri, pateicoties viņu patoloģiskajiem stāvokļiem, veido neizbēgamas viktiminoloģiskas situācijas."[1116] F. Džoass izsaka domu,

[1111] Криминология / под ред. В.Д. Малкова Москва, Юстицинформ, 2006, с. 184.
[1112] Уэда, К. Преступность и криминология в Современной Японии: Пер. с япон./ под ред. Н.Ф.Кузнецовой, В.Н.Еремина. Москва, Прогресс, 1989, с. 64-65.
[1113] Туляков В.А. Виктимология. Киев: Наука, 2003, с. 23.
[1114] Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе, Ирфон, 1977, с. 80.
[1115] Криминология и организация профилактики преступлений. Москва, 1995, с. 57
[1116] Vilks, A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo kriminoloģiskās problēmas // Jurista vārds, 2008. gada 4. novembris, Nr. 42 (547), 13. lpp.

ka eksistē cilvēki ar predispozīciju[1117] („tikt nogalinātam"), tas ir, cilvēki, kas ar savu uzvedību izsauc pret sevi vērstu agresiju. Kanādiešu speciālists H. Von Hentigs *(Von Henting)* uzskata, ka daži cilvēki pievelk noziedznieku tāpat kā jērs vilku.[1118] Protams, augstāks priekšnosacījums ne vienmēr realizējas viktimitātē, liela nozīme ir situācijai. Zinātnieks H. Ellenbergers „pētot noziedzniekus un upurus, apzinot viņu komunikatīvo vidi un konkrētos apstākļus, secina, ka situācijas nosaka indivīda iespējamo lomu, nosakot to, vai viņi kļūst par upuri vai noziedznieku. Var būt vērojama arī pēctecība, no sākuma indivīda kļūst par noziedzniek, pēc tam par upuri (vai arī otrādi). Indivīds var būt vienlaicīgi, – gan par noziedznieku, gan par upuri."[1119] Piemēram, *Krievijas iedzīvotājs, mēģinot ar ieroci rokās aplaupīt frizieri, pats kļuva par upuri, kad sieviete viņu piekāva, izģērba, sasēja un trīs dienas izmantoja kā seksa vergu.*[1120] Citā piemērā par slepkavību stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (KL 120.p.), *pers. J. ar sludinājuma palīdzību iepazinās ar pers. I. un viņi sāka satikties. Pers. I. uzaicināja pers. J, pie sevis uz mājām, vakarā, kad pers. J. vēlējās iet mājās, pers. I. gan lūdzās, gan draudot pieprasīja viņai stāties dzimumattiecībās, kam pers. J. piekrita. No rīta, atrodoties stiprā alkoholisko dzērienu ietekmē, pers. J. pieprasīja seksuālas attiecības dažādās perversās formās, no kā viņa atteicās. Pēc tam pers. I., pielietojot draudus, atklāti demonstrēja dažādus priekšmetus, ar kuriem solīja nodarīt miesas bojājumus un nogalināt, aiz matiem vilka viņu kailu pa dzīvokli, ar cigaretes liesmu dedzināja rokas ādu, kā arī vēl dažādos veidos pazemoja. Pielietotā vardarbības un pazemojuma rezultātā apsūdzētā pers. J. atradās stiprā psihiskā uzbudinājuma stāvoklī.*[1121] Šādu cietušā tipu Natālija Bumaženko (*Наталья Ивановна Бумаженко*) nodēvē par seksuāli agresīvo tipu (*сексуальный агрессивный тип*) — tā ir personas uzvedība, kura vērsta izvarošanas vai cita seksuāla nozieguma veidā un kuram pretošanās laikā nodarīts kaitējums.[1122]

Pamatoti D. Rivmans (*Ривман*) uzsvēris, ka viktimoloģiskajā aspektā cietušajiem seksuāla rakstura noziegumos ir augsta individuālā viktimitāte, kuras pakāpe daudzkārt

---

[1117] [fr. *predisposition*] – uzņēmība (parasti pret kādu slimību); nosliece (parasti uz kādu slimību). Svešvārdu vārdnīca, 682. lpp.

[1118] Citēts: Zīle, J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2007, 88. lpp.

[1119] Citēts: Vilks, A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo kriminoloģiskās problēmas // Jurista vārds, 2008.gads 4.novembris, Nr. 42 (547), 13. lpp.

[1120] Krievijā laupītājs kļūst par sava upura seksa vergu. (skatīts 21.08.2012).
Pieejams: http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/53085/krievija-laupitajs-klust-par-sava-upura-seksa-vergu

[1121] Tukuma rajona tiesas 2014.gada 31.janvāra spriedums (arhīva Nr. K37-0026-14) par slepkavību stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (KL 120.p.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/nolemumi

[1122] Бумаженко, Н.И. Виктимология. Учебно-методическое пособие. Витебск, УО „ВГУ им. П.М. Машерова", 2010, с. 27.

palielinās atkarībā no nozieguma situatīvajiem faktoriem. Individuālā viktimitāte šajos noziegumos ir augstāka par vidējo, ko nosaka cietušā personas dažādas īpašības un iezīmes. Pamatā tās ir fiziskā nespēja pretoties, neprasme orientēties situācijā, inertums, konformisms, iepriekšēja pieredze utt.[1123] Viktimizācijas sekas ir pamatīgas, un traumatiskie simptomi bieži vien ir ilgnoturīgi. Jāņem vērā, ka pārāk ilgstoša vai smaga stresa situācija var tiktāl izsmelt psiholoģiskās rezerves, ka rīcību nosaka tikai vēlme izdzīvot vai zūd pat tā. Tad vēlme izvairīties no ciešanām kļūst tik spēcīga, ka cietušais var nonākt uz destruktīvas uzvedības sliekšņa, ieskaitot pašnāvības risku. Tas attiecas gan uz pārciesto, gan uz izmeklēšanas laiku.[1124]

Cietušie seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumos personīgajā plāksnē ir dažādi. Saskaņā ar ASV Tiesu sistēmas datiem, seksuāla rakstura nodarījumos 91% cietušo ir sievietes un 9% vīriešu. Gandrīz 99% noziedznieku apraksta vienreizēju notikuma epizodi ar vīrieti. 75% vīriešu un 55% sieviešu, kuri cietuši no pazīstamu cilvēku izvarošanas, pirms izvarošanas dzēruši vai lietojuši narkotikas.[1125] P. Tjadenas un N. Thoenes *(Tjaden&Thoennes)* pētījums norāda, ka 51% bijušas sievietes vecumā starp 16–21 gadu, 31,5% izvarošanas laikā ieguvušas fizisku bojājumu, bet tikai 35,6% no tām saņēmušas medicīnisko aprūpi.[1126] Tās pašas pētnieces secinājušas, ka 0,2% vīriešu un 4,5% sieviešu piedzīvojuši vardarbīgus dzimumsakarus no sava intīmā partnera.[1127] ASV veiktajā nacionālajā pētījumā, kurā tika izmantota informācija no tiesībsargājošām varas institūcijām, norādīts, ka visbiežāk seksuālie uzbrukumi veikti pret 12–17 gadus veciem bērniem. Savukārt vislielākā varbūtība kļūt par seksuālās varmākas upuriem ir četrgadīgiem bērniem. Bērniem vecumā līdz sešiem gadiem gandrīz pusē gadījumu (48,6%) uzbrucējs bijis kāds no ģimenes locekļiem, 48,3% gadījumu bērna ģimenes paziņa, bet tikai 3,1% gadījumu svešinieks.[1128] Amerikāņu zinātniece A. Soltera norādījusi, ka sākot no 1992. gada, pētnieki ir uzskaitījuši, cik bieži notikusi nepilngadīgu meiteņu un zēnu seksuāla izmantošana. To piedzīvojušas 24–37% meiteņu, 27% – zēnu. Vidējais

[1123] Ривман, Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 147.–148.
[1124] Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008.gada 4. novembris, Nr. 42 (547), 29. lpp.
[1125] Violence Against Women, Bureau of Justice Statistics, US Department of Justice. (skatīts 10.06.2013.). Pieejams: http://blogs.justice.gov/ovw/archives/category/ovaw
[1126] Sexual Assault Statistics: Sexual Assault statistics. (skatīts 18.06.2013.).
Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php
[1127] Identifying and Treating Sex Offenders: Current Approaches, Research, and Tehniques/editor R.Geffner New York: Harworth Press, Inc, 2004, p. 3.
[1128] Synder, H.N. Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident and offender characteristics, in A NIBRS Statistical Report. 2000, U.S. Department of Justice: Washington, D.C. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf

vecums, no kura sākot bērni ir pakļauti izvarošanas riskam, ir trīs gadi.[1129]

Atsevišķu personu paaugstinātā viktimitāte, minēta atbildību pastiprinošos apstākļos: KL 48. panta 6. punktā, noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kas nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, vai pret personu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli vai vecuma nevarību. Tiesu prakses apkopojumā[1130] atzīts, ka noziedzīgā nodarījuma izdarīšana pret personu, izmantojot tās atkarību no vainīgā, KL 48. panta pirmās daļas 7.punktā ir norādīta kā atbildību pastiprinošs apstāklis, kurš, neskatoties uz to, ka šāda atkarība konstatēta visai bieži, apsūdzībā uzrādīts tikai dažos gadījumos. Piemērs: *krimināllietā Nr. 1150053900 apsūdzībā par A.T. un V.Š. mazgadīgas meitenes izvarošanas mēģinājumu (tas varmākām neizdevās tikai upura mazgadības dēļ) un tai sekojoša slepkavība, pakarot viņu turpat rotaļu laukumā uz šūpolēm, kur šī meitenīte bija spēlējusies, kad tur bija ieradušies apsūdzētie – agrāk jau par vardarbīgiem noziegumiem sodītie narkomāni. Slepkavības (pakāršanas) motīvs b*ija šo *personu bailes, ka viņa varētu kādam pastāstīt par izdarīto izvarošanas mēģinājumu.* Citā kriminālprocesā *M.B., izmantojot R.K. bezpalīdzības stāvokli, cietušā mazgadīgā vecuma dēļ ievilināja viņu mājas pagalmā esošā atsevišķā neapdzīvotā vienstāva ēkā. Te apsūdzētais ar roku sažņaudza cietušā kaklu, novilka viņam bikses, ar spēku nogāza gultā un lika aiztaisīt acis. Lai zēns nepretotos un nesauktu palīgā, M.B. ar roku aizspieda viņa muti un aizskāra dzimumlocekli, tad cietušā dzimumlocekli paņēma mutē un apmēram 2-3 minūtes ilgi izdarīja orālo dzimumaktu. Apsūdzētais zēnam piedraudēja ar izrēķināšanos, ja kādam par notikušo pastāstīs, un palaida vaļā*.[1131] Tiesas prakses piemērs, *D.L., būdams K.L. patēvs, no kura cietusī ir materiāli un psiholoģiski atkarīga, kopumā 6 reizes mēneša laikā, atkārtoti lika mazgadīgajai K.L. (7 gadi), kura savas mazgadības dēļ nevarēja saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi, paņemt mutē savu dzimumlocekli. Tādējādi apmierinot dzimumtieksmi pretdabiskā veidā un noziedzīgo darbību rezultātā apdraudot mazgadīgās cietušās dzimumneaizskaramību, traumējot normālu fizisku un garīgu attīstību. Turklāt D.L. atzīts par vainīgu un sodīts pēc KL 162.panta otrās daļas par to, ka viņš, būdams pilngadīgs, izdarīja netiklas darbības ar mazgadīg*o. *Trīs reizes apmierināja savu dzimumtieksmi, izdarot netiklas darbības ar mazgadīgo K.L. Tādējādi D.L. atkārtoti*

[1129] Soltera, A. Varmākas pedofīli, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 24. lpp.,

[1130] Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 6 lpp. (skatīts 30.08.2012.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/

[1131] Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 27. februāra lēmums Nr. 11110019505 (arhīva Nr. SKK-0058-07)

izraisīja sevī dzimuminstinktu un paveda netiklībā cietušo, apdraudot viņas normālu dzimumattīstību un tikumību.[1132]

Vairāki autori piedāvā dažādu bezpalīdzības raksturojumu:[1133] Eksperte I. Veitnere raksta, ka „bezpalīdzības stāvokļa pazīmes paredz fiziskās attīstības vājumu, psihiskās attīstības kavējumu, aiztures un gan psihisko, gan fizisko infantilismu."[1134] Tiesu praksē par bezpalīdzības stāvoklī esošām personām tiek atzīti mazgadīgie, nevarīgi sirmgalvji, personas ar izteiktiem fiziskiem trūkumiem un psihiskas dabas traucējumiem, bezpalīdzības stāvoklim tiek pielīdzināta bezsamaņa, dziļš miegs, personas atrašanās tādā alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu izraisītā reibuma stāvoklī, kas tai atņēmis spēju apzināties apkārtējos apstākļus, saprast vainīgā darbību nozīmi un raksturu vai viņam pretoties.[1135] *Ā*rvalstu praksē ir gadījumi, kad nozieguma realizācijas laikā tiek izmantota hipnoze. *ASV par izvarošanu, pielietojot hipnozi, un upura filmēšanu bija aizturēts M.Dž. (64 g.v.). Upuri, vecumā no 40 līdz 60 gadiem, apgalvoja, ka hipnotizētājs viņas ievadījis transā un bez viņu ziņas stājies dzimumattiecībās.*[1136] Parasti par galveno faktoru, kas nosaka psihiski veselu cietušo nespēju izprast ar viņu notiekošo darbību raksturu un nozīmi, parasti uzskata mazgadīgumu. „Meitenes un zēni līdz 10 gadu vecumam parasti nav spējīgi saprast izdarīto darbību nozīmi un raksturu. 10 līdz 12 gadus veciem bērniem garīgās attīstības līmenis ir tik dažāds, ka prasa speciālu izpēti viņu izpratnes konstatācijai. Ar divpadsmitgadīgajiem un vecākiem cietušajiem ir vēl sarežģītāk, jo jāņem vērā ne tikai vecums, bet arī jānoskaidro dzīves un augšanas apstākļi, seksuālās izglītības pakāpe, un spējas identificēt teorētiskās zināšanas ar reāli dzīvē pārdzīvoto."[1137] Rīgas apgabaltiesa, analizējot apsūdzības kvalifikāciju, atzīst, „ka mazgadība pati par sevi nav vērtējama kā personas bezpalīdzības stāvoklis. Šādu formālu secinājumu noteica padomju tiesu prakse, kur atbilstoši Latvijas PSR KK pastāvēja

[1132] Augstākās tiesas Senāts Kasācijas instance lieta Nr. 11519000107(arhīva Nr. SKK-0461-08).

[1133] A. Andrejeva piedāvā trīs bezpalīdzības stāvokļus – a) bezsamaņas stāvoklis – tajā var iekļaut arī garīgu slimību, kad persona nav spējīga apzināt savas darbības un tās vadīt, b) fiziskās bezpalīdzības stāvoklis (slimība), c) stāvoklis, kurā personas bezpalīdzību nosaka noteikti apstākļi, piemēram, grupveida izvarošana nomaļā vietā. J. Jakovļevs sniedz dalījumu fiziskajā un psihiskajā bezpalīdzības stāvoklī. A. Ignatovs, raksturojot bezpalīdzības stāvokli, norāda cietušā nespēju apzināties 1) apkārtējās vides parādības; 2) pareizi novērtēt situāciju un notiekošā sociālo nozīmi; 3) izpaust savu gribu; 4) pretoties sava fiziskā stāvokļa – fiziski defekti, somatiska slimība, alkohola reibums u.c. – dēļ.: Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 63.–64. lpp.

[1134] turpat, 66. lpp.

[1135] Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka krimināatbildību par dzimumnoziegumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6 (5.punkts). Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 126.–133. lpp.

[1136] Kapers, K. Dzimumakts – zem hipnozes (skatīts 14.11.2012.).
Pieejams: http://www.apollo.lv/zinas/dzimumakts-zem-hipnozes/303180

[1137] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 65. lpp.

uzskats, ka vīrieša dzimumsakari ar mazgadīgu meiteni, pat nelietojot vardarbību vai draudus, vienmēr ir izvarošana, jo cietusī nav sasniegusi tādu attīstības līmeni, lai varētu saprast dzimumsakaru nozīmi un sekas. Tā laika juridiskā zinātnē tika uzskatīts, ka šajā gadījumā vīrietis izmanto meitenes bezpalīdzības stāvokli, kuru rada viņas mazgadība."[1138] Augsta riska grupa ir personas ar vieglu garīgu atpalicību, bet vēl augstāka riska grupa ir personas ar vidēji smagiem un smagiem garīga rakstura traucējumiem. ASV pētījuma dati ir parādījuši, ka sievietes ar garīgām slimībām vismaz divreiz biežāk tiek izvarotas un ļaunprātīgi izmantotas, salīdzinoši ar vispārējo sieviešu populāciju.[1139] Pētījuma rezultāti apstiprināja, ka bērni ar invaliditāti seksuālai aizskaršanai tiek pakļauti 2 līdz 10 reizes biežāk nekā normāli bērni.[1140] Daži pētnieki ir atklājuši, ka bērni ar invaliditāti 3,7 reizes biežāk tiek pamesti, 3,8 reizes biežāk piedzīvo fizisko un emocionālo vardarbību un 4 reizes biežāk ir pakļauti seksuālajai vardarbībai (*Sullivan and Knutson).* Citi pētnieki uzsver, ka bērni ar intelektuālās attīstības traucējumiem ir pakļauti augstākam visu vardarbības veidu visu vardarbības veidu riskam nekā bērni ar fiziskiem traucējumiem. Jānorāda, ka sakarība starp vardarbību un invaliditāti darbojas divos virzienos. Bērni ar invaliditāti ir neaizsargātāki pret vardarbību, bet vienlaikus vardarbība ir arī ievērojams intelektuālo un citu traucējumu rašanās iemesls.[1141] Piemēram, var minēt plašsaziņas līdzekļos izskanējušais gadījums, *kad par garīgi slimo jauniešu sociālās aprūpes centra „Ziedkalni" klientu seksuālo izmantošanu pie kriminālatbildības saukts aprūpes centra bijušais direktors A.N.* Minami arī citi prakses piemēri. *Rīgas pilsētas Kurzemes rajona Policijas iecirknī uzsāka kriminālprocesu par garīgi slimas sievietes (22.g.v.) izvarošanas mēģinājumu. No sākotnējās informācijas izriet, ka cietušo sievieti uz ielas uzrunājis vīrietis, kurš atnāca pie viņas uz mājām. Vīrietis, esot dzīvoklī, mēģināja izdarīt dzimumaktu, kad mājās atgriezās upura vecāki.*[1142] *Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesa izskatīja krimināllietu, A. D. apsūdzībā dzimumtieksmju apmierināšanā pretdabiskā veidā ar savu 8 gadus veco meitu 5 mēnešu garumā, lietojot draudus un izmantojot viņas garīgo atpalicību.*[1143] EP Direktīvā 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, atzīts, ja nodarījums ir izdarīts pret cietušo, kas bijis īpaši

[1138] Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums (lieta Nr.11110019505).
[1139] Sexual Assault statistics. (skatīts 18.06.2013.). Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php
[1140] Свечникова, А.С. Феномен насилия над детьми в семье. (skatīts 30.10.2014.).
Pieejams: http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-nasiliya-nad-detmi-v-semie
[1141] Bērnība, invaliditāte un vardarbība. Cilvēku ar invaliditāti organizāciju iesaistes veicināšana profilaktisko stratēģiju izstrādē/autoru kolektīvs, 2004, (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.makinglifeasafeadventure.eu/download/daphne_Latvian.pdf
[1142] VP Elektroniskais notikumu žurnāls
[1143] (lieta Nr. K04-263-06/5). Latvijas Augstākās tiesas apkopojums. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse.

neaizsargāts, tas ir, bērni, citi faktori, ko varētu ņemt vērā, vērtējot cietušās personas neaizsargātību, var būt, piemēram, dzimums, grūtniecība, veselības stāvoklis un invaliditāte. Tāpat vērā ņemams, nodarījuma smagums, piemēram, bijusi apdraudēta cietušā dzīvība vai nodarījums saistīts ar smagu vardarbību kā spīdzināšanu, narkotiku/zāļu piespiedu lietošanu, izvarošanu vai citiem smagiem psiholoģiskās, fiziskās vai seksuālās vardarbības veidiem, vai kādā citā veidā nodarīts nopietns kaitējums cietušajam. Eiropas direktīvā 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu atzīts, ka invaliditāte kā tāda automātiski nenozīmē, ka nav iespējams dot piekrišanu seksuālām attiecībām. Tomēr būtu jānosaka krimināatbildība par šādas invaliditātes esamības ļaunprātīgu izmantošanu, lai iesaistītos seksuālās darbībās ar bērnu. Eksperte I. Veitnere[1144] atzīmē, ka cietušā spēju apzināties ar viņu izdarīto darbību nozīmi raksturo 3 faktori: 1) spēja apzināties savas rīcības mērķus un motīvus kriminālajā situācijā attiecībā pret vainīgā rīcības mērķiem un motīviem, respektīvi, spēja saprast vainīgā seksuālo darbību. 2) spēja apzināties ar viņu izdarīto darbību seku tuvākajā un tālākajā nākotnē. 3) spēja apzināties izdarīto darbību atbilstību morālām un tiesiskām normām. Turklāt eksperte atzīmē, ka pēkšņa uzbrukuma, briesmu un negaidītības iespaidā emocionālā šoka vai apjukuma stāvoklī var nonākt pilnīgi vesels un intelektuāli attīstīts cilvēks. Piemēram, Krievijas speciālists Nikolajs Panovs (*Николай Иванович Панов*) raksta, ka draudi vienmēr izjauc normālu cilvēka psihes darbību (psihisko neaizskaramību), jo izraisa viņā bailes un briesmu sajūtu sakarā ar paredzamo draudu izpildīšanu.[1145] Dr. iur. Mārtiņš Paparinskis min *Kunarač* lietu, kurā ir norādīts, ka izvarošana nav ierobežota ar spēku vai spēka draudiem, jo var pastāvēt vispārēji draudoši apstākļi, kas var padarīt patiesu piekrišanu par neiespējamu.[1146] Pārfrāzējot Jāņa Bergina atziņu, izvarošana vienmēr ir saistīta ar cietušā pretestības pārvarēšanu, tās mērķis ir panākt dzimumaktu ar upuri. Tomēr jāatzīmē, ka nozieguma sastāvs var būt arī gadījumos, kad cietušais vispār nepretojas vai pretošanās nav pietiekami aktīva. Tāda situācija var izveidoties, ja upuris uzskata, ka pretošanās nenovērsīs izvarošanu, bet – tieši pretēji, var radīt smagu kaitējumu upura veselībai un pat apdraudēt dzīvību.[1147] Izraēlas zinātnieks Ph.D. Menahens Amirs (*Menachem Amir*), analizējot 646 izvarošanas gadījumus konstatēja, ka 28% upuri izrādīja pretošanos, 10% – cīnījās ar varmāku un 55% upuru bija

[1144] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 67. lpp.
[1145] Панов, Н.И. Квалификация насильственных преступлений. Харьков, издат. Харьковского института, 1986, с. 31.
[1146] Paparinskis, M. Kas ir noziegumi pret cilvēci // Jurista vārds, 2003.gada 23.septembris, Nr.34 (292).
[1147] Bergins, J. Izvarošanas krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 20. lpp.

pazemīgi. Pēc M. Amira datiem: 26,5% izvarošanu paveiktas grupā, bet 57,3% gadījumu viens noziedznieks. Cita pētījuma rezultāti parādīja, ka 75% gadījumu izvarotājs izmantojis fizisku spēku vai vardarbību: 70% – upurim aizšķērsoja ceļu un neļāva pārvietoties; 28% – upuri sita, iepļaukāja vai žņaudza; 14% gadījumu varmāka izmantoja ieroci (nazi, vai šaujamieroci).[1148] Tātad pamatoti norādīts, ka „jānovērtē negaidītība, jaunums un pēkšņums, kad rodas krasas izmaiņas cietušā emocionālā stāvoklī: afektīvas bailes; akūta apjukuma sajūta; dezorganizēta domāšana; dezorganizēta uzvedība; enerģētiskā potenciāla straujš kritums vai ātrs izsīkums. Situācijas negaidītība izraisa cietušajā tādas uzvedības un uztveres īpatnības, kas parastajos apstākļos neparādītos"[1149], kā arī jānosaka cietušā bezpalīdzības pakāpe.

Apkopojot norādīto, autore secina, ka dažas cilvēku kategorijas biežāk kļūst par cietušajiem seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumos sava vecuma, dzimuma vai fizisko īpatnību dēļ. Riska grupā ietilpst bērni, sievietes un personas ar garīga rakstura traucējumiem. To varētu izskaidrot ar to, ka vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos noziedznieki pēc pretošanās spējām izvēlas vājāku upuri. Piemēram, pedofilus iedrošina bērna psiholoģiskā neaizsargātība. Autore **viktimitāti** interpretē kā **sarežģītu, divlīmeņu parādību (īpašību), kurā, no vienas puses, izpaužas personas ievainojamība un neaizsargātība no noziedzīgiem nodarījumiem mikro un makrovidē, no otras puses, subjektīvā personas predisponētība kļūt par upuri, kas mazina tās spēju pretoties vardarbībai. Abi šie līmeņi cieši savstarpēji saistīti**. Tādējādi viktimologijas ietvaros būtu jāapskata arī cietušā loma noziedzīgajā nodarījumā.

6.2. Upura personības lomas problemātika seksuālās vardarbības mehānismā

Samērā nesenā pagātnē kriminologi, koncentrējot uzmanību uz cietušā lomu noziegumā, norādījuši, ka upuris ne vienmēr ir vienkārši pasīvs mērķis, bet dažkārt aktīvi ietekmē noziedzīgo situāciju. Speciālajā zinātniskajā literatūrā teikts, ka Č. Lombrozo bija viens no pirmajiem, kurš uzsvēra, ka bieži ātras dabas noziedznieks, rīkojies cietušā izprovocēts. Viktimoloģijas vēsturiskās attīstības gaitā var minēt Hana Von Hentiga *(Hans von Hentig),* Beniamina Mendelsona (*Beniamin Mendelsohn*), Marvina Volfganga *(Marvin Wolfgang*) pētījumus, kuri devuši zināmu ieguldījumu šīs mācības izveidē. 1937. gadā B. Mendelsons uzsāka pētījumu noziedznieks/upuris, to savstarpējās attiecības izvarošanas

[1148] Veeraraghavan, V. Rape andVvictims of Rape: a Socio-psychological Analysis. New Delhi, Northern Book Centre, 1987, p. 97.–98.
[1149] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 69. lpp., 74. lpp.

lietās. Viņš bija viens no cietušo klasifikācijas pamatlicējiem, izdalot cietušos atkarībā no viņu iesaistes nozieguma veidošanās mehānismā.[1150] 1941. gadā H. von Hentigs publicē rakstu par cietušā un noziedznieka savstarpējo iedarbību,[1151] kurā norāda, ka daudzos vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos, piemēram, uzbrukums un slepkavība, ir abu pušu, cietušā un vainīgā, aktīva darbība. 1948. gadā tiek izdota H. von Hentiga grāmata „Noziedznieks un viņa upuris: nozieguma sociobioloģiskā izpēte". Pētnieks grāmatā apraksta, ka bērni un pusaudži var kļūt par cietušajiem savas pieredzes trūkuma dēļ; sievietes – savas lomas sabiedrībā un sievišķības dēļ; veci ļaudis un sirmgalvji – sava ķermeniskā un psihiskā vājuma dēļ, bet slimie savu psihisko slimību simptomu dēļ.[1152] 1958. gadā M. Volfgangs (*Wolfgang*), pētot slepkavības upurus, lieto terminu "*victim precipitation*."[1153] Noziedznieks ir uzbrucējs, bet cietušais var būt gatavs kļūt par upuri. Stepans Šafers (*Stephen Schafer*) paplašina šo pieeju, koncentrējot cietušā atbildību nozieguma ģenēzē. Viņš dažus cietušos apsūdz izaicinošā, uzbudinošā vai iedrošinošā noziedzīgā uzvedībā.[1154] Laika gaitā ir izveidojušies dažādi zinātnieku viedokļi par cietušā uzvedību un lomu nodarījuma izdarīšanas mehānismā: 1) piesaistot to pie konkrētām dzīves situācijām; 2) ir par iemeslu un nosacījumu nozieguma izdarīšanai; 3) tiek pieskaitīta apstākļiem, kas izraisa noziegumus; 4) tiek pieskaitīta apstākļiem, kas veicina noziegumu; 5) tiek pieskaitīta apstākļiem, kas ietekmē antisabiedrisku uzskatu un noziedzīgu ierosinājumu rašanos. Kriminologs L. Siegels (*Siegel*) norādījis, ka mūsdienās viktimizācijas iemeslus izskaidro vairākas atšķirīgas teorijas:

- Upura piesaistes teorija (*Victim precipitation theory*) – noziedznieka vardarbību var veicināt aktīva vai pasīva tā mērķa uzvedība, kas noved pie viktimizācijas. Saskaņā ar šo teoriju upura piesaiste noziegumā var būt aktīva vai pasīva. Aktīva – agresīva vai provokatīva cietušā uzvedība, kura ir viktimizācijas rezultāts. Pasīva – upura personiskās vai sociālās iezīmes, kas noziedzniekam upuri padara par pievilcīgu mērķi, piemēram, upuris var neapzināti pamudināt noziedznieku uz nozieguma izdarīšanu.[1155] Pasīvas piesaistes piemērs, sieviete, ieņemot augstāku darba statusu, kļūst par upuri

[1150] Hagan, F.E. Introduction to Criminology. Theories, Methods, and Criminal Behavior. California: Sage Publications, Inc, 2011, p. 217.
[1151] Šo mijiedarbību H. Von Hentigs nosaucis par noziedzniek/upura divvērtību (*criminal-victim dyad*) un izveidoja trīs pamata cietušā kategorijas – 1. Vispārējā: vecums, dzimums, ievainojamība. 2. Psiholoģiskā: apspiestais, mantrausīgais, vientuļais. 3. Aktivizācija: noziedznieka apstulbināts cietušais.
[1152] Von Hentig, H. The Criminal and his Victim: studies in the Sociobiology of Crime. Archon Book, 1948,
[1153] "victim precipitation" – viktimizācijas process, kurā upuris pilnībā vai daļēji ir cēlonis viktimizācijai. Pētnieks konstatējis, ka vairāk nekā 25% gadījumos slepkavību cietušais ir cieši saistīts ar savu nāvi, ko klasificē kā cietušā percipitāciju (*victim precipatition*).
[1154] Siegel, L.J. Introduction to Criminal Justice. Belmond, Wadsworth, Cengage Learning, 2008, p. 121.
[1155] Siegel, L.J. Criminology: The Core. Stamford, Cengage Learning, 2010, p. 68.–69.

partnera vardarbībai. Naida noziegumos, kad imigrants ir konkurents darbam un pajumtei.[1156]

- Dzīvesveida teorijas (*Lifestyle theories*) – viedoklis par to, ka cilvēka dzīvesveids paaugstina iespēju kļūt par nozieguma upuri (augsta riska dzīvesveids; koledžas dzīve, noziedznieka dzīvesveids).
- Deviantās vides teorija (*Deviant place theory*) – viktimizācija galvenokārt atkarīga no vietas, kur cilvēks dzīvo.
- Ikdienas aktivitātes teorija (*Routine Activities theory*) – viktimizācija ir atkarīga no cilvēka ikdienas aktivitātēm. Noziedzīgs nodarījums un viktimizācija ir saistīta ar trīs faktoru mijiedarbību: aizsardzības trūkums; noziedznieka motivācija un piemērots upuris, ko var attēlot šādi:

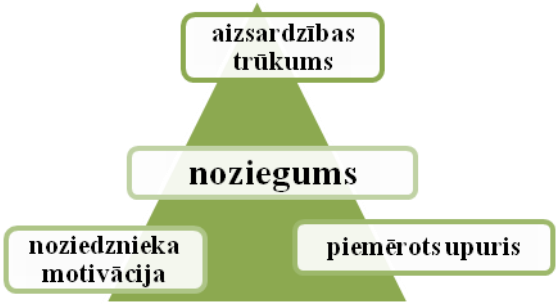

6.2.1. att. **Ikdienas aktivitātes teorijas elementu mijiedarbība**

Ikdienas aktivitātes teorijai un dzīvesveida teorijai ir daudz kas kopīgs. Tās ietver četrus pamatjēdzienus: 1) noziedznieka tuvums; 2) noziedznieka darbības veids; 3) mērķa pievilcība; 4) aizbildniecība. Šīs teorijas arī ietver piecus prognozējamos elementus: persona dzīvo augsta noziedzības riska rajonā; atrodas vēlā dienas laikā ārpus mājas; nēsā vērtīgas lietas (zeltlietas, vērtīgs pulkstenis u.c.); iesaistās riskantā uzvedībā, piemēram, alkohola lietošana utt. Piemērs: jauna meitene bārā lieto alkoholu un ar iepazīto paziņu to turpina mājās, palielinot izvarošanas risku (*date rape*), tāpēc, ka: 1) viņa ir viegls mērķis; 2) alkohola intoksikācijā varmāka var rīkoties nesaprātīgi. Alkohola intoksikācija dažreiz upuri padara par vainojamu notikušajā.[1157]

Upuris kriminoloģijā tiek pētīts no noziedzīga nodarījuma mehānisma pozīcijas, tā lomas kriminālajā situācijā, nozieguma novēršanā. Jāvērš uzmanība, ka „tieši cietušo personu raksturojumu analīze kopā ar noziegumu raksturojumu analīzi nodrošina pamatus efektīvai noziegumu novēršanai un var veicināt to izmeklēšanu un atklāšanu."[1158] Pētījums

[1156] Siegel, L.J. Introduction to Criminal Justice. Belmond, Wadsworth, Cengage Learning, 2008, p. 121.
[1157] Siegel, L.J. Criminology: The Core. Stamford, Cengage Learning, 2010, p. 68.
[1158] Kairišs, J. Vairāk ziņu – mazāk noziegumu. (skatīts 04.02.2013.).
Pieejams: http://politika.lv/article/vairak-zinu-mazak-noziegumu

par cēloņiem un apstākļiem, kas veicina noziegumu, liek secināt, ka, kopā ar pietiekami lielu skaitu nevainīgajiem upuriem, ir upuri, kuri provocē vai atvieglo nozieguma izdarīšanu. Tāpēc viktimoloģijas īpašu interesi rada cietušie ar viktimogēnām novirzēm. Bez upura izpētes kopumā nevar konstruēt noziedzības novēršanas pasākumus, lai nepieļautu nepārdomātu, riskantu, nedisciplinētu, izlaidīgu un provokatīvu uzvedību no personas puses, kas upurim var būt nelabvēlīga. Krievu kriminologs L. Franks (*Франк*) raksta „cietušā lomai var būt galvenā vai sekundārā nozīme. L. Kastro *(Castro)* norādījis, ka vairākumā gadījumu cietušā loma var būt akcidentāla,[1159] kad cietušā uzvedība, tikai kaut kādā mērā sekmējusi nozieguma izdarīšanu. No viktimoloģijas teorijas viedokļa upura loma var būt apzināta un neapzināta, jānošķir „stabilais jeb noturīgais" cietušais, kurš vairākkārtīgi, sistemātiski tiek pakļauts aizskārumam un „epizodiskais" – tiek pakļauts vienreizējam aizskārumam, iespējams pēdējam savā dzīvē." [1160] Piemēram, pēc L. Franka (*Франк*) aprēķiniem, stabilie (noturīgie) cietušie veido 1/9 no visiem cietušajiem. Tāpat cietušā loma var būt atklāta un slēpta, tieši slēptā cietušā loma nozieguma ģenēze veido potenciālā, eventuālā un latentā cietušā jēdzienu, atšķirīgi no atklātās un slēptās var izdalīt reāla vai iedomāta cietušā loma. Tādējādi pētnieks L. Franks (*Франк*) upuri viktimoloģiskajā nozīmē skaidro kā cilvēku vai noteiktas cilvēku kopas (jebkurās tās izpausmes formās), kuriem tieši vai netieši ar noziegumu nodarīts kaitējums. Kriminoloģiskā viktimoloģija ņem vērā, ka cilvēka uzvedība pēc savas dabas var būt – neuzmanīga, neapdomīga, riskanta, reizēm provokatīva, tādejādi bīstama pašai personai. Cietušā izturēšanās dažādās noziedzība nodarījuma stadijās: pirms noziedzīga nodarījuma, nodarījuma brīdī un pēc nodarījuma var būt aktīva vai pasīva. Krievijas psihologs Nikolajs Levitovs *(Николай Дмитриевич Левитов)* norādījis, ka vienā situācijā aktivitāte var stimulēt noziedzīgo rīcību, bet pasīvās izturēšanās gadījumā mīkstināt tās izpausmes un pat pārtraukt noziegumu. Kaut gan var būt arī pretēji.[1161] Piemēram, cietušie ar pasīvu uzvedību visbiežāk sastopami tādos nodarījumos kā slepkavība, izvarošana, huligānisms, laupīšana, smagu un vidēji smagu miesas bojājumu nodarīšana. Apzinot nozieguma izdarīšanas mehānismu, un, analizējot cietušā uzvedību un lomu, tiek analizēts cietušā un noziedznieka savstarpējo attiecību veidošanās process. Piemēram, pētījums parādīja, ka izvarošanas gadījumos konkrētā noziedzīgā situācija 40–50% bija saistīta ar cietušā

[1159] [izcelsme latīņu *accidentalis*] – gadījuma, ar pārejošu raksturu, sekundārs.
[1160] Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе, Ирфон, 1977, с. 82.-86.
[1161] Левитов, Н.Д. „Теория ролей" в психологии // Вопросы психологии, 1969, № 6, с. 154.

personību, 30–35% gadījumu ar cietušā uzvedību.[1162] Pētot upuru uzvedību un psiholoģiskās reakcijas notikumā, reizēm vērojamas šādas individuāli psiholoģiskās īpašības, kas spēj būtiski ietekmēt cietušā rīcību, proti: 1) Emocionālā labilitāte; 2) Pastiprināta ietekmējamība; 3) Vieglas baiļu sajūtas izraisamība; 3) Pakļāvība; 4) Zema gribas aktivitāte; 5) Impulsīva vai neapdomīga rīcība; 6) Nespēja prognozēt savas rīcības sekas.[1163]

Cietušā personības un uzvedības modeļu izvērtēšana ir svarīga gan kriminālprocesa gaitā un iztiesāšanā, gan preventīvajā praksē, realizējot pētījumu rezultātus. Tās nozīmi akcentē praksē, AT Senāta Krimināllietu departamenta lēmumā lietā SKK–406/2012 (Krimināllieta Nr. 11130120608), kurā uzsvērts, *izvērtējot kompensācijas kritērijus, nodarījuma smaguma un rakstura kritērijs ietver sevī arī cietušā rīcību notikumā*.[1164] Upuris noziedzīgā nodarījumā piedalās tā sākumposmā un tā realizācijā, tāpēc pirmstiesas un tiesas izmeklēšanā liela nozīme tiek veltīta cietušajiem. Seksuālo noziegumu izmeklēšanas īpatnības saistītas ar 1) noziedznieka personības un upura personības izpēti, 2) noziedznieka un upura savstarpējo mijiedarbību un attiecībām, 3) nozieguma raksturu un apstākļiem. Kopumā noteiktās ziņas veido izvarošanas un citu seksuālo noziegumu kriminālistisko raksturojumu.[1165] Cietušā loma un uzvedība var būt atvasināta atkarībā no cietušā stāvokļa (dzērums, nogurums), fiziskās un psihiskās veselības stāvokļa, no cietušā darbības: antisociālas vai vieglprātīgas darbības, nevērīgas attieksmes pret savu cieņu un godu, īpašuma saglabāšanas, cietušā nejaušas darbības. Cietušais var ietekmēt konkrēta noziedzīga nodarījuma veidošanos un rašanās motīvu, kā arī nozieguma situāciju kā īslaicīgu, vienreizēju, ilgstošu vai sistemātisku darbību.[1166] H. Hentings *(Von Henting)* pamato tēzi, pētot kriminogēno situāciju, krimināllietu daudzumā var atrast upuri, kas vai nu padodas, vai veicina, vai provocē, tie ir daži no noziedzīga nodarījuma izsaucējfaktoriem."[1167] Izmeklēšanas un tiesu prakses vērtējuma rezultāti parāda, ka samērā bieži upuris bija alkohola reibuma stāvoklī vai kopā ar noziedznieku lietoja alkoholu, 75% upuru agrāk ar varmāku nebija pazīstami un iepazinās uz ielas, sabiedriskajā transportā, atpūtas vietā; 63% bija jaunas sievietes līdz 25 gadiem; 40% nepilngadīgas meitenes;

[1162] Криминология / под ред. профессора В.Д.Малкова. Москва, Юстинформ, 2006, с. 180.
[1163] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 73.–74. lpp.
[1164] Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2012.gada 18.septembra lēmums lietā SKK–406/2012 (Krimināllieta Nr.11130120608). (skatīts 07.11.2012.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
[1165] Криминалистика / под ред. Н.П.Яблокова. Москва, Юристъ, 2005, p. 601.
[1166] Криминология: Учебник / под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. В.В.Лунеева. Москва, Wolters Kluwer Russia, 2004, с. 151.
[1167] Zīle, J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002, 82. lpp.

desmitā daļa upuru jau agrāk ir cietuši no seksuālās vardarbības, vairumā gadījumu tas bija noticis līdz 18 gadu vecumam. Piemērs, *nepilngadīgā cietusī (14.g.v), viņas divas draudzenes A.K. un H.K. un trīs vīrieši R.P., S.G. un Ž. lietoja alkoholu stāvvietā novietotā automašīnā. Vienā brīdī Ž. lika visiem pārējiem, izņemot cietušo, atstāt automašīnu. Pēc tam, kad viņi aizgāja, Ž. vismaz trīs reizes iesita cietušajai pa seju un viņu izvaroja. Cenšoties sevi aizstāvēt, viņa iesitusi iesniedzējam pa galvu vairākas reizes ar tukšu pudeli un pa muguru ar koka nūju. Pēc izvarošanas cietusī pameta automašīnu un no telefona automāta izsauca policiju.*[1168] Vērā ņemams, ka pamatā dzimumnoziegumiem pakļautas tās personas, kuras ir predisponētas viktimitātei noteiktos objektīvos dzīves apstākļos vai noteiktā dzīves situācijā. Piemēram, amerikāņu pētnieki P. Plughmane un J. Stenruds (*Ploughman & Stensrud)* izvirzīja pieņēmumu, ka neprecētas sievietes biežāk nekā precētas viktmizētas izvarošanas gadījumos, tāpēc, ka viņām ir lielāka iespēja būt pakļautām potenciālās izvarošanas situācijās (dzīvo viena, ceļo vienatnē, dzīvo rajonā ar zemiem ienākumiem utt.).[1169] Dž. Soutola *(Soutoul)* pētījuma rezultāti, norāda, ka klasiskā izvarošanas upura portrets ietver šādas pazīmes – fatālismu, kautrību, pieticību, drošības sajūtas trūkumu, izteiktu pakļāvību suģestijai, zemu izglītības līmeni, turklāt bieži tās ir vientuļas sievietes, ļoti plašs vecuma diapazons.[1170] Jāpiekrīt tam, ka izvarošanas gadījumos situācijas negatīvo nokrāsu pastiprina fakts, ka izvarošanas upuris kopā ar izvarotāju lietoja alkoholu. Tiesu praksē atzīts, lai pareizi kvalificētu dzimumnoziegumus, „svarīgi ir noskaidrot vainīgās personas nodomus un cietušās personas pretošanās patieso raksturu. Nepieciešamības gadījumos nosakāma tiesu psiholoģiskā ekspertīze."[1171] Tātad cietušās personas pretošanās raksturs ir vērtējuma jautājums. Piemēram, autore neuzskata, ka prokuratūra pamatoti izbeigusi kriminālllietu noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ pie šādiem notikuma apstākļiem*, I.K. un I. ienāca cietušās I. mājas pagalmā, ilgāku laiku runāja, vēlāk arī skūpstījās. Pēc tam I.K. nogāza I. un izdarīja ar viņu dzimumaktu. I. pirms dzimumakta lūdza viņu atbrīvot un pretojās.* Lēmumā par izbeigšanu motivēts, ka cietusī I. lūdza viņu atbrīvot un pretojās, bet necentās izrauties, bēgt vai saukt pēc palīdzības, neskatoties uz to, ka dažu metru attālumā no notikuma vietas atradās viņas dzīvoklis. Ņemot vērā, ka pareizi tiesību normu piemērošanas priekšnoteikumi ir likumība,

[1168] Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem. (skatīts 14.03.2013.).
Pieejams: Latvijas Vēstnesis https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=177686
[1169] Hollin, R.C. Psychology and Crime: An Introduction to Criminological Psychology. New York, Routledge, 2012, p. 191.
[1170] Гульман, Б.Л. Сексуальные преступления. Харьков, ИМП „Рубикон", 1994. с. 43.
[1171] Latvijas Republikas Augtākās tiesas Plēnuma lēmumu krājums. 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 143. lpp.

taisnīgums un ētiskums,[1172] jāsaka, ka tiesību piemērotājam ir būtiska loma tiesību normu piemērošanā. Autore uzskata, ka lietā sniegtais pamatojums neatbilst šiem nosacījumiem, turklāt ir pretējs mūsdienu krimināltiesiskām teorijas nostādnēm. Izvarošanas jēdziens jau ir konstruēts uz piespiešanas pazīmēm, neraugoties uz cietušās personas pretošanos vai atņemot tai iespēju pretoties. Vēsturiskajam piemēram var minēt, 1845. gada Nolikums noteica, ka viens no apstākļiem, kas norāda, ka dzimumakts ar cietušo izdarīts bez viņas piekrišanas, ir pretošanās. Likumdevējs prasīja, lai sieviete izvarošanas laikā būtu kliegusi, lai par izvarošanu būtu kādam pateikusi īsā laika posmā pēc tās izdarīšanas. Šāda likumdevēja prasība XIX gs. beigās tika pamatota ar mediķu atziņu, ka vesela sieviete, kas negrib kopošanos, nevar tikt ar varu uz to piespiesta, jo vīrietis piekūst ātrāk.[1173] Padomju laika krimināllikuma komentāros skaidrots, ka cietušās pretošanās nav obligāts vardarbības lietošanas nosacījums izvarošanas sastāvā. Vainīgais var lietot vardarbību nevis lai pārvarētu cietušās pretošanos, bet lai nepieļautu viņas pretošanās izrādīšanu.[1174] Tiesu praksē vērsta uzmanība uz to, ka nepareizs priekšstats par radušos šaubu novēršanas iespējamību, arī par neprecizitātēm apsūdzībā, neraugoties uz esošajiem pierādījumiem, ir taisīts acīmredzami kļūdains tiesas nolēmums, neizvērtējot nedz šos pierādījumus, nedz arī situāciju kopumā. Likums nosaka visu pierādījumu vispusīgu, pilnīgu un objektīvu atspoguļošanu un izvērtēšanu. Piemēram, *Krimināllietu tiesu palāta norādīja, ka apgabaltiesa savus secinājumus, attaisnojot M. S. viņam celtajā apsūdzībā, pamatojusi uz pieņēmumiem, ka nav novērtēti visi lietas materiāli to kopumā un savstarpējā sakarībā, nav vērtējusi un analizējusi cietušās liecības kopsakarā ar citiem pierādījumiem, nepamatoti secināts, ka cietušās liecības ir izvairīgas un pretrunīgas. Izvērtējot citus pierādījumus, apgabaltiesa piedevusi ticamību tikai apsūdzētā liecībām, atzinusi tās par vienīgām patiesām, kaut gan no krimināllietas materiāliem redzams, ka M. S. sniedzis pretrunīgas, nekonsekventas liecības*.[1175]

Ja cietušajiem var būt zināma loma noziedzīga nodarījuma gaitā, tad arī jāapskata tāds viktimoloģisks jēdziens kā „cietušā vaina". Viktimoloģijas nozīmē „cietušā vaina" ir „neatbilstoša uzvedība, determinēta, negatīva attieksme pret sabiedrības interesēm vai pilsoņiem. To skaidro kā jebkuru sociālo normu pārkāpumu, sociālu kategoriju –

[1172] Plotnieks, A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga, SIA Izglītības soļi, 2009, 160. lpp.
[1173] Beliha, G. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs //Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2010, Nr. 3 (52), 4. lpp.
[1174] Latvijas PSR Krimināllikuma komentāri. Rīga, Avots, 1982, 406. lpp.
[1175] Latvijas Republikas Augstākā tiesa Tiesu prakse krimināllietās: notiesājoši spriedumi – atceltu attaisnojošu spriedumu vietā, attaisnojoši spriedumi – atceltu notiesājošu vietā. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/

noziedzīgo nodarījumos cietušo uzvedību, negatīvu attieksmi. Tāda cietušā uzvedība, kura tieši veicina noziedzīga nodoma rašanos un tā realizēšanu. To varētu raksturot kā deviantas aktivitātes izpausmi."[1176] Saistībā ar šo terminu Krievijas akadēmiķis profesors Ļevs Kruglovs (*Лев Леонидович Кругликов*) norādījis, ka speciālā literatūrā atrodami vairāki cietušā vainas apzīmējumi: „paša vaina"; „personīga"; „abpusēja"; „veicinoša"; „konkurējoša" vaina u.c. *(„собственная", „личная", „взаимная", „содействующая", „конкурирующая" и т.д.*). Padomju zinātnieka Tihona Jabločkova (*Тихон Михайлович Яблочков*) uzskatā precīzāks apzīmējums ir „pašvaina" („*самовина*"), kas aptver šī apzīmējuma jēgu personas paša vainīgumu.[1177] Krievu filozofs Pāvels Taranovs (*Павел Сергеевич Таранов*) raksta, ka upuris nes savu daļu vainas par to, kas ar viņu noticis, notiek un notiks.[1178] L. Franks (*Франк*)[1179] norāda, ka viktimoloģijas ietvaros cietušā vaina (*вина потерпевшего*) tiek skatīta plašā nozīmē un aptver ne tikai juridisko, bet arī morālo vainu. Tiek ņemts vērā plašs pazīmju diapazons – no jebkāda vainas trūkuma līdz smagam, no vieglas morālās līdz nopietnai krimināltiesiskai vainai, no pozitīvās, sabiedriski derīgās darbības līdz ļaunprātīgai provokācijai. Pētnieks norādījis, ka nepieciešams strikti nošķirt vispārpieņemto termina „vaina" krimināltiesisko nozīmi un nosacīto terminu, ko izmanto viktimoloģijā, dodot novērtējumu cietušā darbībai un uzvedībai. Profesore N. Kuzņecova (*Кузнецова)*[1180] to traktē divējādi: 1) juridiskās vai morālās atbildības veidā; 2) kā cietušā līdzdarbību kopā ar likumpārkāpēju kaitējuma nodarīšanā pašai personai. Kaut gan šādu terminu krimināltiesības nelieto, tomēr „cietušā vaina" krimināltiesībās var tikt klasificēta kā noziedzīga nodarījuma subjekta atbildību mīkstinošs apstāklis. Piemēram, L. Franks (*Франк*) norādījis, ilgāka laika posma izpētes rezultāti parādīja, ka sistemātiskas piekaušanas gadījumos, ceturtajai daļai cietušo konstatēta „viegla vaina". Parasti izpaudies kā vārdisks apvainojums – 18,8%, piekaušanā un citās kaitīgās darbībās – 3,3%. Noziedznieka un cietušā savstarpējās attiecības bijušas naidīgas – 5%; bieži strīdi – 63%; kautiņi – 24%.[1181] Amerikāņu kriminogi, pasvītrojot upura īpašo lomu viktimizācijas procesā, lieto terminu *(victim precipitation)*[1182] – upuris, kas atbalsta varmāku

[1176] Zīle, J. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījām. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002, 45. lpp.
[1177] Кругликов, Л. К вопросу о вине потерпевшего в праве. (skatīts 25.01.2015.). Pieejams: http://www.indf.ru/demidoff.asp?m=4&sm=23&t=77
[1178] Таранов, П.С. Методы 100 %-ной победы. Симферополь, Реноме, 1997, с. 86.
[1179] Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии Душанбе, Ирфон, 1977, с. 11.
[1180] Кузнецова, Н. Ф. Уголовное значение „вины потерпевшего" // Советская юстиция, 1967, № 17, с. 16.
[1181] Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии Душанбе, Ирфон, 1977, с. 158.
[1182] Pollock, J.M. Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice. Belmont, Wadworth, 2007, p. 137.

koncepciju.[1183] Galvenās grūtības koncentrējas ap jautājumu, kāpēc upuris gadījumos, kad viņš var bēgt vai vērsties pēc palīdzības, tomēr to nedara. Tieši otrādi – veic darbības, kas nepārprotami norāda, ka viņš ir gatavs seksuālai tuvībai. Ph.D. M. Amira (*Amir*) uz izvarošanas gadījumu modelēšanas izpēte parādījusi, ka 19% izvarošanu ir bijušas cietušā atbalstošas (*victim-precipitated rape*), kā faktori: alkohols, cietušā pavedinošās darbības; atklāta apģērba valkāšana, nepieklājīgas valodas lietošana, slikta reputācija. Tādus novērojumus apstiprina arī citi autori (J.Antonjans, V.Volženkins, A.Djačenko, V.Konovlovs, L.Franks). Pēc M. Amira (*Amir*) domām, noziedzniekam, kura upuris ir rīkojies atbilstīgi „*victim precipitation*" koncepcijai, jātiek sodītam vieglāk nekā tam, kura upuris pats nav veicinājis dzimumnoziegumu. M. Amirs raksta „*precipitation"* nozīmē ātra un sasteigta rīcība – nepamatoti sasteigta, nepārdomāta vai steidzīga steiga. Cietušā uzvedība var sastāvēt no darbības (viņa piekrita iedzert vai braukt ar svešinieku) vai bezdarbības (pietiekami nereaģēja uz seksuāla rakstura ierosinājumiem vai mēģinājuma). Tāda uzvedība ir jānodala no provokācijas un tiešas pavedināšanas. Teorētiski, upura atbalstoša koncepcija, izvarošanas gadījumos nozīmē, ka konkrētā situācijā cietušā uzvedību, noziedznieks interpretē kā tiešu aicinājumu seksuālām attiecībām vai kā zīmi, ka upuris būs pieejams seksuālajam kontaktam, ja viņš būs neatlaidīgs tā pieprasījumā. Situācijas aspekti ietver neaizsargātības un riska situācijas elementus, kas kopā ar upura uzvedību kļūst par pastiprinošu apstākli. M. Amirs (*Amir*) uzsver, ka izdalāms viens noziedznieka tips, kuram nav nozīmes cietušās uzvedības interpretācijai vai situācijas novērtējumam. Viņš var nekritiski un nejauši uzbrukt jebkuram upurim, neatkarīgi no tā uzvedības, tā saucamais „*compulsive offender*" – tieksmes un impulsa vadītais seksuālais noziedznieks.[1184] Pretēju uzskatu pauž Jana Kumačeva (*Яна Кумачева*), kura raksta „izvarošanas upura uzvedība principā nevar būt likumpārkāpjoša, tā var būt vieglprātīga, bezrūpīga, nekritiska, neuzmanīga, bet ne vairāk. Uzvedība ir viens no negatīviem elementiem nozieguma mehānismā, bet vienmēr ir cietušās negatīvās uzvedības raksturotājs. Nav izslēgts, ka tas ir tikai dzīves gadījums, nejaušība, kopumā 78,5% cietušo

[1183] Šāds termina tulkojums sniegts Valsts probācijas dienesta pētījumā „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem, 32. lpp.

[1184] Amir, M. Victim Precipitated Forcible Rape//Journal of Criminal Law and Criminology, 1968, Volume 58, Pieejams: http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5481&context=jclc Salīdzinot 122 cietušā atbalstošas izvarošanas ar 524 izvarošanas bez cietušā atbalsta, M. Amirs atklāja nozīmīgi augstu šādu proporciju starp cietušā precipitētām izvarošanām: baltās rases upuris, baltais iekšzemes cietušais 15– 19.g.v.; savstarpēja alkohola lietošana ar noziedznieku; slikta reputācija, cietušais un noziedznieks dzīvoja vienā rajonā; cietušais noziedznieku satika bārā, piknikā vai ballītē; izvarotas ārpus savas vai noziedznieka dzīves vietas, izmantota piespiešana, lai pakļautu upuri, cietušā seksualitātes pazemošana; cietušā noziedzieka attiecības ir saistītas ar visām „primārām" attiecībām starp ģimenes locekļiem.

tiek raksturoti pozitīvi. Tikai 21,5% tiek raksturoti negatīvi."[1185]

Autore uzskata, ka termins „cietušā vaina" nebūtu īsti piemērots un precīzs, pirmkārt, vainīgais un cietušais ir pretstata jēdzieni, upuris nav veicis noziedzīgu nodarījumu, otrkārt, vainas definīcija krimināltiesībās tiek definēta kā „personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret personas izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to cēloņsakarīgi saistītajām kaitīgajām sekām."[1186] Dmitrijs Podprigora[1187] sniedz šādu vainas jēdzienu – personas apziņas stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gaitā, kas nepieciešams un pietiekams personas saukšanai pie krimināatbildības un kas izpaužas darbības brīvā izvēlē un noteiktā attieksmē pret nodarījumu, tā izdarīšanas gaitā pastāvošās realitātes parādībām un to savienojuma rezultātā izraisītām kaitīgajām sekām. Autore uzskata, ka lietot vienu jēdzienu ar diametrāli pretējām nozīmēm nebūtu lietderīgi. Krievijas krimināltiesību un kriminoloģijas speciāliste Valentīna Minska (*Валентина Савельевна Минская*)[1188] piedāvā šī termina vietā lietot terminu „negatīva cietušā uzvedība" – rīcība un uzvedība cēloniski saistītas ar noziedzīgu nodarījumu, kura veicinājusi citas personas nodomu izdarīt noziegumu vai nozieguma īstenošanu.[1189] Autore uzskata, ka seksuāla rakstura nodarījumos varam runāt nevis par cietušā vainu, bet par viktimogēno deformāciju. Autore domā, ka šajā gadījumā nozīmīgas var būt personas raksturojošās iezīmes, kas vairāk norāda uz personas neapdomību, piemēram, pārlieku vai nepamatotu uzticēšanos, paviršu paziņu izvēli, draiskulīgumu un tieksmi ballēties, lietot alkoholu vai citus apreibinošus līdzekļus. Krievijas profesors Kirils Višņeveckis (*Кирилл Валерьевич Вишневецкий*) piešķir nozīmi personas viktimogēnai deformācijai, apskatot šo fenomenu kā personas sociāli psiholoģisko īpašību kopumu, kuras saistītas ar personas nelabvēlīgām socializācijas īpatnībām, ar tās neapmierinošu sociālo adaptāciju, psiholoģiskajā plāksnē izpaužas emocionālā nenoturībā, nekontrolētībā, pazeminātās abstraktās domāšanas spējās. Šīs īpašības dažādās kombinācijās izpaužas: piesardzības trūkumā, sociālo sakaru neizvēlīgumā, zemā saskarsmes kultūras līmenī, personas konfliktēšanā, kā arī citos tikumiskās un tiesiskās apziņas deformācijas veidos.[1190]

[1185] Кумачева, Я. Виктимное поведение жертвы изнасилования и его уголовно-правовое значение // Право и жизнь, № 116 (11), 2007, (skatīts 12.04.2014.).
Pieejams: www.law-n-life.ru/arch/116/116_Kumacheva.doc

[1186] Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2008, 154. lpp.

[1187] Podprigora, D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga, Biznesa augstskola „Turība", 2006, 25. lpp.

[1188] Минская, В. Ответственность потерпевшего за поведение, способствовавшее совершению преступлений // Советская юстиция, 1969, № 4, с. 15.

[1189] Туляков, В.А. Виктимология: Монография. Киев, 2003, с. 23

[1190] Ившин, В.Г., Идрисова, С.Ф., Татьянина, Л.Г. Виктимология: учебное пособие. Москва, Wolters Kluwer, 2011, с. 29.

Izvarošanas gadījumu izpētes rezultāti apliecina, ka tās laikā 70% gadījumu izmantota intensīva fiziskā vardarbība vai aktīva cietušās personas pretošanās, apmēram 20% pretošanās netika izrādīta, psihiskās vardarbības (draudu) iespaidā, apmēram 10% cietušo atradusies bezpalīdzības stāvoklī. Empīriski pārbaudīta atziņa, ka upuri, kas nepretojas, lūdzas vai raud, daudz biežāk tiek pakļautas izvarošanai un piekaušanai. Pretēji tam, lai iežēlotos par upuri, uzbrucējs pret pasīviem upuriem izjūt vēl lielāku naidu. Seksuālais maniaks Rogaļovs liecinājis: „*pret sievietēm jūtu īpašu uzbudinājumu.. Tādu kā nepārvaramu tieksmi. Gribu izjust to atkal un atkal.. tas nav naids. Tā ir neprasta sajūta. Daru to, ko iepriekš neesmu ne plānojis, ne gribējis.. nekad nezinu, ar ko tas viss beigsies. Tāda kā spontāna reakcija. Varbūt tas ir zvēra instinkts.?! Mana cietsirdība nereti ir proporcionāla pretdarbībai. Kad upuri uzveicu, naids un agresija pazūd*..”[1191]

Eksperte I. Veitnere norāda uz viktīmās uzvedības diviem veidiem: 1) pasīvi pakļāvīgu uzvedību un 2) neapzināti pavedinošu uzvedību. Pasīvi pakļāvīgajā uzvedībā cietušais bez pretošanās un ierunām izpilda visas noziedznieka prasības. Ja cietušajam ir intelekta defekts (oligofrēnija, psihiskās attīstības aizture, demence), viņš ne tikai nepretosies, bet arī vēlāk neraizēsies par notikušo. Dominē bailes un emocionāla šoka stāvoklis.[1192] Piemēram, *pedofils B. atzinās, ka novērojis, kā bērni spēlējas: esot tādi, kam atņem spainīti, un viņi niķojas, kliedz, sūdzas, bet ir arī tādi, kas turpina klusinām rušināties, kaut viņam atņemtas visas mantas. Tieši tos, kas nepretojas, noskata pedofils.*[1193] Pētnieces D. Skalli (*Scully*)[1194] notiesāto personu par izvarošanu izpētes rezultāti atklāja, ka cietušās personas pretošanās trūkums izvarotāja uzskatā kļūst par cietušās personas piekrišanu. Kamēr cietušajam nav nodarīts smags fizisks kaitējums, izvarotāja acīs izvarošana nav notikusi. Piemērs no tiesas sprieduma, *apsūdzētais divu gadu garumā izdarīja netiklas darbības ar 10 gadu vecu meiteni, pēc diviem gadiem meiteni regulāri izvarojis. Apsūdzētais norāda, ka neko ļaunu neesot darījis, jo kas tad tā esot par izvarošanu – vai tad viņa esot sista, vai ar varu kas ticis nodarīts?*[1195]

Neapzināti pavedinošā uzvedību iedala divos atšķirīgos veidos: 1) aktīva uzvedība,

---

[1191] Grūtups, A. Maniaks. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālajos noziegumos un slepkavībās. Apgāds „Atēna”, 2010, 211. un 213. lpp.

[1192] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 70.-71. lpp.

[1193] Bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams:http://www.dzimba.lv/index1.php?ic1=profesionaliem&ic2=p_raksti&ic3=bernu_seksuala_izmantosana___tas_attiecas_ari_uz_tevi_

[1194] Scully, D. Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists. Routlege, Unwin Hyman, 1990, p. 80.

[1195] Cietusī meitene zināma kā sievas attāla radiniece.
Vidzemes apgabaltiesas 2012.gada 17.maija spriedums (lieta Nr.1114000881). Pieejams tiesas arhīvā.

kad potenciālais upuris ar savām darbībām tieši un nepastarpināti izsauc noziedzīgo agresiju pret sevi; 2) pasīvā uzvedība – vieglprātīga un neuzmanīga uzvedība no upura puses, kas rada labvēlīgu iespēju noziegumam.[1196] Praktiskie darbinieki norāda, jāņem vērā, ka cietušās nepilngadīgās meitenes, uzvedoties pārdroši, bieži pat nespēj iedomāties par sekām, bet, nonākot vardarbības situācijā, ir pārsteigtas. Meitenes uzvedība ir neapzināta, jo tā neizvirza mērķi panākt seksuālas attiecības. Upuris neapzināti noziedzniekam dod pamatu domāt par savu seksuālo pieejamību. VP pārstāvis A. Lubarts skaidro, ka 10 vai 11 gadus veca meitene, ieliekot foto internetā, kur redzama, piemēram, peldkostīmā, jau nedomā par seksu, bet pedofils to uztvers pēc savas izpratnes. Krīzes centra „Dardedze" vadītāja L. Balode papildina, ka pedofilam tāda bilde dod signālu: redz kāda es esmu, bez kompleksiem. Pedofils ir tas, kurš rada plānu, rīkojas.[1197] Šādās situācijās skaidri atklājas sabiedrības prevencijas darba pilnveidošanas iespējas. Autore uzskata, ka jāveic profilaktisko pasākumu pastiprināšana gan vecāku, gan bērnu izglītošanā. Vecākiem jākontrolē, ko bērns dara internetā, gan pieaugušajiem, gan bērniem jāapzinās riska robežas.

Minēto apstākļu dēļ par problemātisku autore uzskata sabiedrībai piemītošo tendenci vainot vardarbības upuri. Pēc autores domām, problemātika ir provocējošās[1198] situācijas neatbilstoša izpratne nozieguma situācijai. Provocējošās situācijas speciālajā literatūrā uzskatāmi tiek parādītas ar piemēriem no pretējo dzimumu attiecībām. Tiek norādīts, ka „upura izteicieni, izturēšanās, ģērbšanās veids, rīcība, kustības vai pat fiziskā spēka lietošana var izraisīt daudzus notikumus, kas beidzas ar vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu."[1199] Šajā skatījumā ir būtiski pieminēt psiholoģes Sūzenas Kviljamas norādīto, ka „cilvēku attiecībās vārdiem nebūt nav vislielākā nozīme, visumā tie ir mazsvarīgi, jo ar tiem panāk tikai 7% no savstarpējās saprašanās, pārējos 93% izsaka ķermenis, ar stājas, žestu, izteiksmes valodu mēs piešķiram vārdiem īsto nozīmi. Nepareizi saprasta ķermeņa valoda var izrādīties arī bīstama. Pastāv uzskats, ka tā izsaka visu, dod varu pār citiem un palīdz lasīt domas, taču šāds uzskats ir pārspīlēts."[1200]

Autore secina, ka seksuāla rakstura incidentos upura uzvedības novērtēšana joprojām ir viena no grūtākajām problēmām tiesu praksē. Vēsturiskā tvērumā atrodams, ka

[1196] Полубинский, В.И. Криминалъная виктимология. Что это такое? Москва, Знание, 1977, с. 65.
[1197] Dzērve, L. Pedofils to sapratīs citādi // Diena, 2012. gada 29. marts, 6. lpp.
[1198] Termins provocēt nozīmē: nodevīgā, negodīgā, arī izspiegošanas nolūkā izaicināt, musināt, kūdīt (kādu veikt kādu darbību), lai (tam) kaitētu; izaicināt, kūdīt uz rīcību, kas var kaitēt darītājam; tīši izraisīt nevēlamu situāciju. Skaidrojošā vārdnīca. (skatīts 20.10.2013.). Pieejams: http://www.tezaurs.lv/sv/?w=provoc%C4%93t
[1199] Kriminoloģija / zin. red. K.Ķipēna, A.Vilks. Rīga, Nordik, 2004, 268. lpp.
[1200] Kviljama, S. Ķermeņa seksuālā valoda. Rīga, Jumava, 1998, 5. un 150. lpp.

līdz 14. gadsimtam izvarota sieviete vienmēr tika turēta aizdomās par uzbrukuma veikšanu. Amerikāņu zinātniece A. Soltera akcentējusi, ka psiholoģijas pēdējā gadsimta vēsture ir pilna ar teorijām, kas noliedz seksuālu noziegumu vispār, kas atbrīvo seksuālo varmāku no atbildības, kas vaino māti un bērnu (bērnus). Kopš divdesmitā gadsimta sākuma vairāk nekā piecdesmit gadus pastāvēja ietekmīgs psiholoģisks novirziens, kas uzturēja viedokli, ka seksuāla uzbrukuma upuri paši esot atbildīgi par to, ka nonākuši upura lomā.[1201] Dr. Karla Eibrehema (*Karl Abraham*) teorija (1907), neatzina psiholoģiskas varmācības eksistenci vai pat upura pakļaušanos pieaugušā autoritātei. Tā apgalvoja, ka lielākoties seksuālu traumu neapzināti ir vēlējies pats bērns, un mums tas jāatzīst par bērna seksuālās tieksmes izpausmes veidu. Psihiatre Laureta Bendera (*Laureta Bender*) bija šī uzskata nelokāma piekritēja, 1937. gadā viņa rakstīja, ka cietušie bērni „šādās attiecībās gūst fundamentālu apmierinājumu" un „nepavisam nav pilnībā pelnījuši slēpties aiz nevainības vairoga". Ekstrēms viedoklis par upura līdzvainīgumu incesta gadījumos izteikts Dr. Ērvinga Veinera (*Irving Weiner*) teorijā: tas, ka meitas nav sūdzējušās, norāda, ka šīs meitenes nebija tikai bezpalīdzīgi upuri, kas tēvam noderēja savu vajadzību apmierināšanai, tieši otrādi – viņas pašas šajās attiecībās guvušas apmierinājumu vai pat bijušas to aktīvas iniciatores.[1202] Visekstremālākā viedokļa paudēji – „Matilde Rasovska un A. Rasovskis (*Matilde W. Rascovsky; A. Rascovsky*) – apgalvoja, ka incests patiesībā bērnam nākot par labu. Incestuālu attiecību galīgais vainagojums… samazina subjekta noslieci uz psihozēm un ļauj, veiksmīgāk piemēroties pasaulei."[1203] Jāmin arī pētnieka M. Amira izveidoto *victim-precipitated rape* – izvarošanas upura rīcība, kura pirms dzimumakta varēja tikt uzskatīta par uzaicinājumu seksuālai darbībai vai vismaz novērtēta kā mājiens, ka seksuālas attiecības iespējamas, ja partneris izrādīs pietiekamu neatlaidību. Padomju juridiskajā literatūrā (V.P.Konovālovs, D.V.Rivmans) pie izvarošanas viktiminogēniem faktoriem visbiežāk tiek attiecināti: upura aktīvas pretošanās trūkums, alkohola reibums vai citāds bezpalīdzības stāvoklis, upura vieglprātība vai netikumiskums, vai provokatīva uzvedība pirms kriminālā vai kriminālā situācijā, upura izlaidība, par kuru bija zināms noziedzniekam, vai gluži otrādi – upura pieredzes trūkums vai uzticēšanās. Dr. iur. Jana Zīle raksta „seksuālie noziegumi nereti rodas provocējošās situācijās, kad sievietes vaļīgā izturēšanās vai koķetēšana rada nepareizus priekšstatus par viņas

[1201] Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums // Administratīvā un Krimināla Justīcija, Nr.4/2010 (53), 31. lpp.
[1202] Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. b.i.v., Adria Books, 2007, 63. lpp.
[1203] turpat, 30.–36. lpp.

nodomiem un vēlmēm. Sodīto aptauja liecina par to, ka izvarošana notikusi sievietes provocējošās uzvedības rezultātā."[1204] Indijas kongresa līderis apgalvojis, ka 90% izvarošanas gadījumu ir seksuālas attiecības, kurām meitene ir piekritusi.[1205] Advokāts Armands Stumbergs norāda, ka „pirmais un svarīgākais, kas pievērš noziedznieka uzmanību, ir vaļīga sievietes uzvedība un izaicinošs apģērbs. Dr.psih. tiesu eksperte Veronika Semenkova apraksta, ka izvarošanas upuri nereti ir sievietes, kas ātri un viegli uzticas cilvēkiem. Viņas ir komunikablas, viegli ietekmējamas sievietes, kuru vientiesību varmākas izmanto."[1206] Var minēt arī amerikāņu slavenību advokāta Nika Frīmana (*Nick Freeman*) izteikumus „apsūdzot sievietes, kuras cietušas no vīrieša viktimizācijas, apģērbušās seksuāli provokatīvi. Sievietēm jāuzņemas atbildība par to, kā viņas rīkojas un ko valkā."[1207]

Apkārtējie bieži vien izvēlas domāt, ka par izvarošanas upuriem kļūst „vieglas uzvedības", dzērušas vai nepiedienīgi ģērbušās sievietes, iespējams, tādā veidā tiek nodrošināta iluzora aizsardzība. Autore uzskata, ka upura objektifikācija bieži ir seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu pamatā, turklāt objektifikācija rada arī ilgstoši pastāvošos mītus. Pētījumos atklāts, ka TV raidījumos, kino, reklāmās, dziesmu vārdos, interneta vietnēs sievietes ievērojami biežāk nekā vīrieši tiek attēlotas seksualizētā un objektificētā veidā[1208] – provokatīvs apģērbs, atsevišķu ķermeņa daļu uzsvēršana, gatavība seksam, sieviete kā dekorācijas elements. Vairākas sieviešu nodarbošanās ir saistītas ar objektifikāciju – eksotiskās dejas, skaistuma konkursi, darbs modeļu aģentūrās.[1209] Iepriekš citētais ārvalstu kriminologs L. Siegels (*Siegel*) norāda uz noziedznieka tendenci neitralizēt

---

[1204] Zīle, J. Par uzvedību un likumpārkāpumos cietušajiem. Referāts zinātniskajā konferencē „Sabiedrība un kultūra" 2000. gada 14. aprīlī // Jurista vārds, 2000. ada 27. prīlis, Nr. 17 (170), 23 lpp.

[1205] In most cases it is consensual, not rape: Haryana Congress leader. (skatīts 11.08.2014.). Pieejams http://www.thehindu.com/news/national/other-states/in-most-cases-it-is-consensual-not-rape-haryana-congress-leader/article3991316.ece

[1206] Āboliņa, A. Izvarotājus provocē sieviešu izlaidība. (skatīts 20.08.2013.). Pieejams: http://www.diena.lv/lat/politics/hot/izvarotajus-provoce-sieviesu-izlaidiba-2010-09-04-1?=&comments=8

[1207] Šāda nostāja sabiedrībā izraisīja plašu kritiku. Lasīt vairāk: Mr Loophole provokes outrage after claiming women who dress provocatively 'victimise men' (skatīts 09.08.2014.).
Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2003380/Lawyer-Nick-Freeman-says-women-dress-provocatively-victimise-men.html#ixzz39vPjsqy8

[1208] Par seksuālu objektifikāciju sauc situāciju, kurā sieviete tiek uzlūkota kā ķermenis, kas atrauts no sievietes kā personības (intelekta, talantiem) un domāts tikai citu lietošanai un priekam. Attieksme pret sievieti kā priekšmetu un kā nepietiekami socializētu personu noved pie dehumanizācijas, tādējādi leģitimizējot sievietes dažāda veida izmantošanu. Objektifikācija tiek realizēta tad, ja persona tiek uztverta un izmantota kā: 1. instruments citas personas mērķu sasniegšanai vai īpašums; 2. tāda, kam nav pašnoteikšanās spējas (inertums, neatkarības noliegums); 3. tāda, ko atļauts savainot vai iznīcināt; 4. tāda, par kuras jūtām, domām vai pieredzi nav jāuztraucas; 5. tāda, ko iespējams aizvietot. – Bite, D., Zitmane, M, Krolovs, R., Prīsta, S. Rekrutēšana cilvēku tirdzniecībai un sievietes tēls interneta vidē. Latvijas, Igaunijas un Lielbritānijas gadījums. SIA Baddog, 2014, 82. lpp.

[1209] Szymanski, D.M., Moffitt, L.B., Carr, E.R. Sexual Objectification of Women: Advances to Theory and Research. In: The Counseling Psychologist, 2011, Vol. 39 (1), 6–38. p.

savu pretlikumīgo darbību, nepamatoti vainojot cietušo.[1210] Uz cietušās personas vainošanas problemātiku norādīts arī Cilvēku tiesību uzraudzības 2013. gada Pasaules ziņojumā. Meksikā nepienācīgi tiek aizsargātas sievietes un meitenes no vardarbības ģimenē un seksuālās vardarbības. Turklāt daži noteikumi par soda bardzību par seksuāliem nodarījumiem atkarībā no cietušā „nevainības" ir pretrunā ar starptautiskajiem standartiem. Vairums cietušo par to neziņo, jo baidās no nosodījuma, neuzticēšanās un necieņas.[1211] Publiciste Sūzana Braunmillere (*Susan Brownmiller*) savā grāmatā „*Against Our Will: Men, Women and Rape*" raksta, ka Rietumu pasaulē pastāv uzskats, ka izvarošana ir saistīta ar vīriešu nespēju pretoties sievietei, kas viņā uzjundī seksuālo iekāri. Tas upuri padara par vainīgu – kāpēc viņa tik vēlā nakts stundā bija ārpus mājas un izskatījās tik provocējoši sievišķīga? Starptautiskajā pētījumā apstiprinājies šis mīts: 26% respondentu norādījuši, ka sieviete pilnīgi vai daļēji ir atbildīga par seksīga vai atklāta apģērba nēsāšanu, 22% uzskata, ka viņa ir atbildīga, ja viņai ir bijuši daudz seksuālo partneru.[1212] Visai izplatīts ir viedoklis, ka izvarošanas upuri bieži tiek raksturoti kā cilvēki, kuri nodibina dzimumattiecības ar gadījuma rakstura paziņām, mīl neapdomīgi riskēt, konfliktēt, pašiem ir tendence uz agresiju, egocentriski vai tieši otrādi – neizlēmīgi, infantili un viņiem nav nekādas pieredzes attiecību veidošanā ar citiem cilvēkiem. Publiskā telpā pietiekami bieži tiek atspoguļots, ka „sabiedrība turpinās upuri sodīt ar pazemojošu attieksmi, ar distancēšanos, ar noliegumu, ar atsvešināšanos, ar nievāšanu, novēršanos un līdzdalīguma un vainas piedēvēšanu."[1213] Līdzīgas paralēles var vilkt ar arābu valstīm. Ēģiptē sievieti, kura kļuvusi par vardarbības upuri, izolē no sabiedrības. Turcijā neskatoties uz to, ka sievietes vai meitenes nolaupīšana un/vai izvarošana notiek pret sievietes gribu, cilvēki sabiedrībā uzskata, ka tādos gadījumos ir arī sievietes vaina. Piemēram, *izvarošanas rezultātā N.E. palika stāvoklī, bet ilgu laiku to slēpa. Par grūtniecību kļuva zināms, kad viņa nonāca slimnīcā stipru galvassāpju dēļ. Kad ģimene mēģināja viņu izņemt no slimnīcas ar draudu un kukuļu palīdzību, ārsts pieņēma lēmumu atstāt viņu slimnīcā un paziņoja par to policijai un prokuratūrai. Pēc nedēļas sievietei piedzima bērns, un pēc tam, kad viņas tēvs apsolīja prokuratūrai, ka ar viņu nekas slikts nenotiks,*

[1210] Siegel, L.J. Crimonolgy: Theories, Patterns and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006, p. 92.
[1211] Word Report 2013. Events of 2012. Human Rights Watch. (skatīts 10.06.2013.).
Pieejams: http://www.hrw.org/world-report/2013p. 246.
[1212] Shoham, S.G, Knepper P.,Kett M. International Handbook of Victimology. CRS Press, Tayler&Francis Group, LLC, 2005, p. 242.
[1213] Lapiņa, K. Sods būt upurim. (skatīts 04.10.2013.).
Pieejams: http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/114343

viņu nolēma sūtīt mājās. Bet dažas stundas pēc atgriešanās mājās viņa tika nošauta.[1214] Kā atbilstošu piemēru par apkārtējo attieksmi pret cietušajām izvarošanas lietā var minēt: *Liepājas policijas darbinieki par divu meiteņu izvarošanu (18.g.v. un 16.g.v.) dzīvoklī ballītes laikā, aizturēja četrus puišus. Izvarotāju draugi un paziņas norādījuši, ka cietušās meitenes pašas bijušas „vieglas uzvedības". Laikrakstam „Diena" „ballītes" namsaimnieka tēvs apgalvoja, ka izvarotās meitenes pašas jau pirms tam bijušas „policijas uzskaitē". To, ka vecākajai no viņām jau pašai esot bērns, apstiprināja vairāki cilvēki. Pēc pirmās instances tiesas puišu draugi un paziņas joprojām apgalvoja, ka meitenes pašas vainīgas, un, esot žēl nabaga puišu, kuriem visa dzīve sabojāta.*[1215]

Sastopami arī gadījumi, kad tiek uzskatīts, ka bērns pats ir bijis vainīgs, jo viņa uzvedība ir stimulējusi pieaugušo. Šādam mītam ir pretarguments: fiziska reakcija uz seksuālu stimulāciju tikai norāda, ka ķermeņa bioloģiskās funkcijas darbojas adekvāti un veselīgi. Nekad nedrīkst uzskatīt, ka šāda veida ķermeņa fiziskās reakcijas norāda, ka bērnam vai jaunietim seksuāla vardarbība sniedz prieku un apmierinājumu.[1216] D. Rivmana (*Ривман*) izpētes rezultāti norādījuši, ka dažreiz cietušā mazgadīgais vecums vēl neliecina par cietušā neitrālo lomu nozieguma situācijā. No izpētīto lietu kopskaita 42% cietušo rīkojušies negatīvi, 58% ne kādā veidā nav veicinājuši nozieguma izdarīšanu. Dabiski rodas jautājums, kāda negatīva uzvedība var būt bērnam vai pusaudzim? Pie tādām pētnieks attiecina: a) izvirtību, neveselīgu ziņkārību; b) mantkārīgu vēlmi no noziedznieka saņemt dāvanu vai naudu; c) ņemot vērā vecumu, nepieļaujamu uzticēšanos, nekritiskumu; d) pavešanas fakta noklusēšanu, neatkarīgi no motīva, kas pieļāva noziedzniekam turpināt šīs darbības.[1217] Iespējams, netiek ņemts vērā, ka „bērni, būdami jūtīgi, viegli pieņem piespiedu atkarību no pieaugušajiem, kas nenovēršami var beigties ar seksuālajām attiecībām. Tādā veidā pieaugušais pats sev rada mītu, ka bērns uzvedies pavedinoši un labprātīgi, un to parasti cenšas apstiprināt arī vainīgā advokāts."[1218] Ilustrācijai piemēri neatbilstoši tiesiskajai praksei: *Norvēģijā astoņus gadus jaunu meitenīti izvaroja 63 gadus*

[1214] par 16 gadu vecās N.E. slepkavību, kas veikta saskaņā ar ģimenes padomes lēmumu. Pieciem ģimenes locekļiem tika piespriests mūža ieslodzījumu. – Human Rights Watch, He Loves You, He Beats You: Family Violence in Turkey and Access to Protection. (skatīts 12.07.2013.).
Pieejams: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0511webwcover.pdf
[1215] Lazdiņš, A. Kaimiņi aizstāv Liepājas orģijas dalībniekus // Diena, 2010. gada 3.novembris. Pieejams: http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/kaimini-aizstav-liepajas-orgijas-dalibniekus-755733;
Lazdiņš, A. Liepājas izvarotāju pēdas ved pie britiem // Diena, 2012.gada 30.marts, 6.–7. lpp.
[1216] Mīti par vardarbību. (skatīts 10.11.2012.). Valsts policijas mājas lapa jauniešiem.
Pieejams: http://www.sargi-sevi.lv/?id=146&sa=128,146
[1217] Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 149.
[1218] Goodwin, J.M. Sexual Abuse: Incest Victims and Their Families. Chicago, Year Book Medical Publishers, 1989, p. 80.

vecs vīrietis. Viņš tika notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 6 mēnešiem. Tiesvedības izdevumi (2000 dolāru) ir jāsedz cietušajai – izvarotajai meitenītei vai viņas vecākiem.[1219] *Anglijā pedofils, kurš izvaroja desmit gadus vecu meiteni, tika aizturēts tikai uz dažiem mēnešiem. Tiesneša „maigā" lēmuma pamats – meitene bija ģērbusies pārāk izaicinoši. Viņai bija caurspīdīgs mežģīņu apģērbs. Tiesnesis norādījis, ka meitene izskatījusies kā jauna sieviete.*[1220] AT kasācijas instancē izskatītajā krimināllietā Nr. 11110019505: *sūdzības iesniedzējs daļēji nepiekrīt pirmās instances tiesas spriedumā konstatētajiem faktiskajiem apstākļiem. Izdarot orālo dzimumaktu ar mazgadīgo, viņš neesot apmierinājis savu dzimumtieksmi, bet gan esot vēlējies un apmierinājis mazgadīgā dzimumtieksmi. Neesot bijusi arī vardarbība.*[1221] Kādā citā tiesas spriedumā, motivējot nosacītu sodu, tiesa norāda, „*notiesātais A.R. agrāk nav sodīts, dziļi nožēlo nodarīto, sasniedzis 70 gadu vecumu un meitenes labprātīgi devušās viņam līdzi uz dzīvokli un garāžu. Tiesas sēdē cietušās nav bijušas psiholoģiski gatavas vēlreiz liecināt par notikušo, „jutušās vainīgas un baidījušās no soda.*"[1222] Analizējot spriedumu, jānorāda, ja arī meitenes labprātīgi devušās līdzi A.R., tas nenozīmē to, ka meitenes būtu vainojamas. Pieaugušais vīrietis skaidri apzinājās, ko dara, A.R. deva meitenēm naudu un konfektes (esot juties morāli vainīgs). Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija spriedumā *A.Ķ. apsūdzībā dzimumtieksmju apmierināšanā pretdabiskā veidā ar savu 5 gadus veco meitu un netiklu darbību izdarīšanā ar viņu. Tiesa, nosakot sodu, pamato, ka apsūdzētais pirmo reizi stājies tiesas priekšā, kā arī to, ka cietušajai nav radīts smags kaitējums smaga miesas bojājuma vai paliekoša psihiska traucējuma veidā. Uzskatot, ka soda mērķis tiks sasniegts, nosakot brīvības atņemšanas sodu uz laiku, kas nedaudz pārsniedz smagākajā apsūdzībā paredzēto minimālo sodu. Krimināllietā A.D. apsūdzēts par dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā veidā ar savu 8 gadus veco meitu 5 mēnešu garumā, lietojot draudus un izmantojot viņas garīgo atpalicību. Rīgas apgabaltiesa spriedumā norādījusi, ka kaitīgas sekas ir iestājušās, taču tās nav smagas un sodu var pietuvināt sankcijas minimālajai robežai*. Noderīgi citēt ekspertes I. Veitneres norādīto, ka „iespējamākais bērna piesaistes veids ir izraisīt seksuālu darbību kā rotaļu vai spēli, kas rada jautrību un smieklus. Tas

[1219] Vilks, A. Citādais. Apzināmais, – bet vai pieņemamais? Tolerances robežas // Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2013. 2013. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskās darba publikācijas. Rīga, RSU, 2014, 85. lpp.

[1220] Британский судья пожалел педофила: на 10-летней жертве было „вызывающее" кружевное белье. (skatīts 12.02.2014.). Pieejams: http://www.newsru.com/crime/25jun2007/pedofil.html

[1221] Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 27.februāra lēmums Krimināllietā Nr. 11110019505. (skatīts 20.09.2013.).
Pieejams: Latvijas Tiesu portāls http://juridika.tiesas.lv/template/index.php?type=8

[1222] Madonas rajona tiesas spriedums lietā par A.R. atkārtotu netiklu darbību izdarīšanu ar divām mazgadīgām meitenēm (8.g.v.)

īpaši veiksmīgi noder mazākajiem bērniem vecumā līdz 12 gadiem". Nepilngadīgo un mazgadīgo seksuālās izmantošanas gadījumos Tiespsiholoģiskā ekspertīze notiek vienmēr, jo šajos gadījumos svarīgi ir izanalizēt gan cietušā vecuma psiholoģiskās īpatnības un ar to saistītās spējas uztvert un saprast notikušo – ar to izdarīto darbību raksturu un nozīmi un pretoties tām. Tāpat arī psiholoģiski izanalizēt un izskaidrot viņa uzvedību kriminālajā situācijā. Vienīgi psiholoģiskā ekspertīze var pamatot nepilngadīgā pasivitātes cēloņus, izanalizēt personības īpašības, audzināšanas apstākļus, intelektuālo līmeni, spēju saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi.[1223] Cietušās personas pārbaudes procesā tiek izmantota arī poligrāfa ekspertīze. Dr. iur. U. Miķelsons apraksta krimināllietu par 14 gadus vecās A.I. izvarošanu uz meža ceļa, kur izmeklēšanas gaitā, lai noskaidrotu vai cietusī nemelo, tika veikta poligrāfa ekspertīzei cietušajai A.I. Ekspertīzes rezultātā tika secināts, ka viņa nemelo, un šis secinājums arī tika izmantots kā viens no pierādījumiem tiesā.[1224]

Respektējot katra autora tiesības paust savu viedokli, šā darba autore pauž viedokli, ka pārāk koncentrējoties uz cietušās personas neapdomīgo, izaicinošo vai neatbilstošo uzvedību, aizmirstam, ka vardarbībai ir kāda negatīva iezīme – upurim bieži tiek iedvests, ka viņš pats ir vainojams notikušajā. Vai arī, bērna seksuālas vardarbības gadījumā atbildīgums tiek uzlikts vecākiem. Sociālās kampaņas „Sliktais pieskāriens" rezultāti liecina, ja ir notikusi seksuāla vardarbība pret bērnu, ir vainojami bērna vecāki – tā uzskata vairāk nekā trešā daļa jeb 29% Latvijas iedzīvotāju. Tai pašā laikā 91% respondentu atbildējuši, ka par bērna izglītošanu, kā pasargāt sevi no seksuālas vardarbības, arī atbildīga ir tieši ģimene.[1225] Pētījuma veicēja atbalsta viedokli, ka upura piesaistes teorija *(victim precipation theory*) novirza atbildību no personas, kuru apzināti aizskārusi, uz nevainīgu upuri – viņa gāja mājās pārāk vēlu, viņa bija dzērusi, viņa bija uzvilkusi īsus svārkus, vai viņa flirtēja.[1226] Turklāt jāņem vērā, ka upuris, „pārsvarā sieviete var būt izlaidīga vai atturīga, īsos svārkos vai garās biksēs, uzkrāsojusies vai nekopta, smaidīga vai raudoša, zinoša vai naiva, iet uz darbu pārāk agri vai pārāk vēlu no tā atgriežas – sieviete drīkst būt sieviete, un tas nav iemesls izvarošanai! Gan sievietēm, gan vīriešiem ir tiesības uz savām domām, ģērbšanās un attiecību veidošanas stilu, bet tas nevienam nedod tiesības

[1223] Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 113. lpp.
[1224] Miķelsons, U. Poligrāfa pārbaudes tiesību aizsardzības iestāžu darbā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2007, 103. lpp.
[1225] Kampaņas „Sliktais pieskāriens". (12.09.2013.).
Pieejams: www.bernskacietusais.lv/lv/sliktais_pieskariens/, www.draugiem.lv/sliktaispieskariens/
[1226] Carroll, J. L. Sexuality Now: Embracing Diversity. Belmont, Cengage Learning, 2012, p. 466.

to izmantot – izvarot, piekaut vai kā citādi sodīt cilvēku par to, kāds viņš ir."[1227] Secinājums ir šāds, ka problēmas ir vardarbības izraisītājam, nevis upurim. Pamatots ir klīniskās psiholoģes I. Poudžiunas viedoklis, kas īpaši attiecas uz seksuālas dabas noziegumiem un ģimenes vardarbību „kaut arī pavirši izvērtējot cietušā uzvedību, to var novērtēt kā neatbilstošu vai pat noziegumu veicinošu, ņemot vērā personas iepriekšējo pieredzi un nozieguma raksturu, faktori, kas veicinājuši noziegumu, parasti cietušā kontrolē ir maz. Drīzāk jāuzskata, ka noziedznieks ir izmantojis objektīvus un subjektīvus apstākļus, kas atvieglojuši vai veicinājuši noziedzīgu nodarījumu. Tomēr praksē bieži izmeklēšanas virzienu ietekmē ne tik daudz jautājums par cietušā spēju izprast un paredzēt notikuma gaitu, lai adekvāti pretotos briesmu apzināšanās brīdī, kā jautājums par „cietušā vainu" jeb noziegumu veicinošu uzvedību kā vardarbīgās personas attaisnojumu."[1228] Jāmin arī vairāku speciālistu veiktie padziļinātu psiholoģisku izmeklējumu rezultāti, kuri parādīja, ka upuri, it īpaši nepilngadīgie, nemaz neapzinājās, ka vainīgais (visbiežāk vīrietis) vēlas seksuālu tuvību vai arī to, ka cietušā uzvedība kaut kādā veidā ir provocējoša. Turklāt daudzos gadījumos vainīgā persona, izdarot seksuālu noziegumu, pilnīgi apzināti izmantoja upura dezorientāciju. Pētījumā „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem)" atzīts, ka „cita lieta, ja varmākas lomā ir cilvēks, kurš pats nevar patiesi izvērtēt situāciju un pareizi izprast prekrimināLo situāciju un upura provocējošās darbības."[1229]

Rezumējot autore norāda, vardarbība ir nepieņemama, un problēma ir vardarbības izraisītājā. Jāatgādina tas, lai risinātu jautājumu par krimināLatbildību, nav svarīga seksuālās vardarbības upura iepriekšējā uzvedība (viktimitāte, amorāls dzīvesveids, prostitūcija, u.c.) un iepriekš izveidotās attiecības ar vainīgo (stāšanās brīvprātīgās dzimumattiecībās, laulība, faktiskā kopdzīve).[1230] Saskaņā ar tiesas praksē nostiprināto, saskaņā ar KPL 124. un 127.pantu kriminālprocesā pierādāma noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība vai neesamība, kā arī citi KL un KPL likumā paredzētie apstākļi, kuriem ir

[1227] Psihologu atklātā vēstule par rakstu "Izvarotājus provocē sieviešu izlaidība. (skatīts 20.08.2012.). Pieejams: http://www.diena.lv/sabiedriba/politika/psihologu-atklata-vestule-par-rakstu-izvarotajus-provoce-sieviesu-izlaidiba-750286

[1228] Poudžiuna, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008.gada 4.novembris, Nr.42 (547), 26. lpp.

[1229] Valsts probācijas dienesta pētījums„Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem)." (skatīts 12.08.2012.).
Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.pdf

[1230] Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. (постатейный) / под ред. А.И. Чучаева. „КОНТРАКТ", „ИНФРА-М", 2010, с. 197.

nozīme konkrēto krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā. Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu esamības vai neesamības pamatošanai izmanto pierādījumus.[1231] Notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā tiesai jānorāda visas obligātās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kas nosaka tā juridisko kvalifikāciju.[1232]

Autore uzskata, ka vairumā gadījumu seksuāla rakstura noziegumos var runāt par upura ievainojamības (psiholoģiskā, ekonomiskā, sociālā un kultūras ievainojamība, piemēram, naudas trūkums, sociālā atbalsta trūkums, seksuālas izmantošanas radītās sekas u.tml.), neaizsargātības izmantošanu no noziedznieka puses. Piemēram, Augstākās tiesas analizētā tiesu prakse par Krimināllikuma 160. un 162.pantu liecina, ka visvairāk no seksuālās vardarbības ir apdraudētas meitenes vecumā no septiņiem līdz 13 gadiem. Krimināllietās cietušo skaits sasniedza 176 (144 sieviešu dzimuma, 32 – vīriešu dzimuma, 4 – pilngadīgas personas).[1233] Upura piesaiste seksuāla rakstura noziedzīgam nodarījumam tiek panākta, pielietojot vardarbību plašā spektrā: fiziska vardarbība, draudi, piespiešana, šantāža, viltus vai izmantojot upura bezpalīdzības stāvokli. Tādējādi autore uzskata, ka nevar runāt par cietušās personas vainu. Upura piesaistes shematisks attēlojums (attēls 6.2.2.):

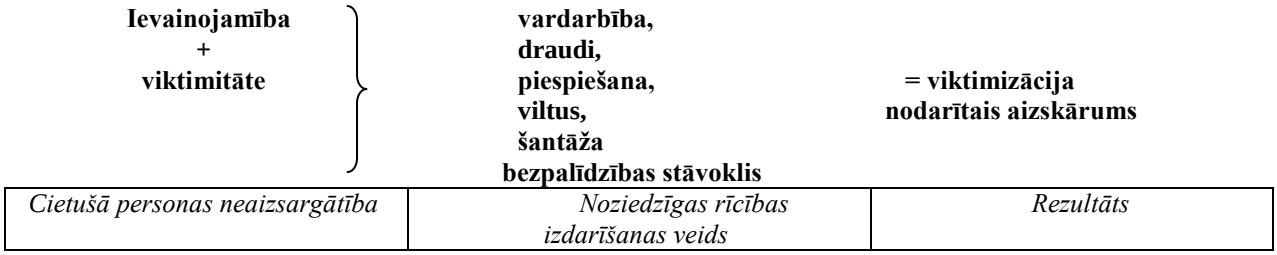

6.2.2. att. **Upura piesaistes shematisks attēlojums**

6.3. Seksuālās vardarbības cietušo personu klasifikācija

Izvēloties upuri, noziedznieki vadās pēc dažādiem kritērijiem (vecums, dzīves pieredze, tieksmes, lētticība, uzticēšanās utt.). Piemēram, D. Rivmans (*Ривман*) raksta, ka ziņkārība un izvirtība ir ne tikai cietušā rakstura īpašības un iezīmes, kuras izmanto

[1231] Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums SKK–579/2006 (Krimināllieta Nr.11511003104)

[1232] Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 17. maija lēmums lietā SKK–258/2012 (Krimināllieta Nr. 11091008108). (skatīts 07.11.2012.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/

[1233] Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 30.08.2014.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/

noziedznieks, bet arī pamats cietušā iniciatīvas izpausmei.[1234] Tāpat arī citas iezīmes, kā morālā noturība, uzmanība, laipnība, prāta skaidrība, laba fiziskā sagatavotība, atsevišķos gadījumos sekmē veikto noziedzīgo nodarījumu. Cietušo tipoloģija nosaka personības īpatnības – 1) psihofiziskās īpatnības, izdalot: nepilngadīgos, sievietes, vecus cilvēkus, personas ar fiziskiem vai psihiskiem defektiem; 2) tikumiski psiholoģiskās, iekļaujot personas ar noslieci uz negatīvām tikumīgi psiholoģiskām iezīmēm, piemēram, agresivitāte, skopums un tieksme uz alkoholu, un pozitīvām iezīmē, piemēram, uzticēšanās; 3) sociālo lomu īpatnības – persona ar noteiktu specialitāti vai nodarbošanos; persona, kura kļuvusi par cietušo tā rezultātā, kad citā noziegumā bijusi par liecinieku.[1235]

Pētnieks S. Šafers (*Schafer*), ņemot vērā cietušo atbildību nozieguma ģenēzē, tos iedala šādās grupās: nesaistītais cietušais, cietušais bez atbildības (*Unrelated Victims (no victim responsibility*)); provokatīvais cietušais ar līdzdalības atbildību (*Provocative Victims (victim shares responsibility*)); piesaistošais cietušais ar zināmu daļu atbildības (*Precipitative Victims (some degree of victim responsibility*)); bioloģiski vājais, bez cietušā atbildības (*Biologically Weak Victims (no victim responsibility*); sociāli vājais, bez cietušā atbildības (*Socially Weak Victims (no victim responsibility*)); pašviktimizētais, pilnīgi atbildīgs (*Self-Victimizing (total victim responsibility*); politiskais cietušais, bez atbildības (*Political Victim (no victim responsibility*).[1236] Krievijas zinātnieki Tatjana Varčuka (*Татяна Васильевна Варчук)* un K. Višņeveckis *(Вишневецкий)* piedāvā upuru tipus: 1) potenciālais upuris; 2) nejaušais upuris; 3) latentais upuris.[1237] Izplatīts ir arī termins „recidīvais upuris" – persona, kura upura lomā nokļuvusi vairāk par vienu reizi. Ir sastopams apzīmējums „latentais upuris" (latīņu *latens* – slēpts*).* Pētījumi parāda, ka upuriem, kas cieš no vardarbības, ir zemāka pašcieņa nekā tiem, kuri nav iesaistīti vardarbībā. Parasti ir tā, jo biežāk kāds cieš no vardarbības, jo zemāks ir viņa pašcieņas līmenis. ASV Tieslietu ministrijas dati:[1238] liecina: vairāk nekā 70% cietušo izvarošanā ir neprecētas personas, apmēram 15% izvarošanas gadījumu iesaistītas vairāk nekā viena vainīgā persona, puse izvarošanas upuru ir vecumā no 16 līdz 24 gadiem; 12% gadījumu izvarošanā izmantots šaujamierocis vai nazis. Interesanti atzīmēt, ka amerikāņi norādījuši

[1234] D.V. Rivmans pēc rakstura cietušos iedala: agresīvie (agresīvie varmākas un agresīvie provakatori); aktīvie, iniciatīvie, pasīvie, nekritiskie un neitrālie cietušie. – Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 55.–57; с. 148.

[1235] Криминюлогия / под редакцией профессора В.Д.Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006, с. 182.

[1236] Dussich, J.P. The Challenges of Victimlogy past, Present and Future. (skatīts 19.08.2014.). Pieejams: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No70/No70_12VE_Dussich.pdf

[1237] Ившин, В.Т., Идрисова, С.Ф., Татьянина, Л.Г. Виктимология: учебное пособие. Москва, Валтерс Клувер, 2011, с. 35.

[1238] The Crime of Rape. United States, The Bureau of Justice Statistics Bulletin.

uz upura saistību ar ienākumiem. Liela daļa izvarošanas upuru ir ar zemiem ienākumiem. Lielākā vairuma upuru ģimenes ienākumi nepārsniedz 25 000 USD dolāru gadā. Pusei upuru, ikgadējie ienākumi bija mazāki par 10 000 USD dolāru. Tas norāda, lai sekmētu preventīvo darbu un novērstu cietušo neaizsargātību, būtu jānodrošina pasākumi sociālās drošības, izglītības, ģimenes un nodarbinātības jomā.

Pētnieks Valters Rekless (*Walter Reckless*) izdala divus cietušā tipus: 1) kurš paziņo (*reporting*); 2) kurš nepaziņo (*non-reporting victims*).[1239] Kanādas profesors E.A. Fattahs *(Fattah)* apraksta piecus cietušā tipus: ne piedalošais (*non-participating*), latentais (*latent*), provokatoriskais (*provocative*), piedalošais (*participating*) un viltus upuris (*false victims*).[1240] R. Gasers (*Gasser*) pētīja cietušo socioloģiskā plāksnē, kas svarīgs ir sociālais statuss. Psiholoģiskā plāksnē izšķir – pasīvo, neapzināti aktīvo; apzināti aktīvo. Savukārt bioloģiskā līmenī R. Gassers apskatīja cietušā fizioloģiskās un psihopatoloģiskās īpatnības: upurus ar sliktu iedzimtību un recidīvos upurus.[1241] Izpētes pamats ir dažādi sociālie sakari ar noziedznieku – radniecība, kaimiņu attiecības, paziņas, draudzība, intīmas attiecības, pavirša pazīšanās u.tml. Piemēram, var minēt sieviešu raksturojumu, kuras cietušas no vardarbības ģimenē: vidēji vecumā no trīsdesmit līdz četrdesmit gadiem; nedrošas, bailīgas un depresīvas, uzkrāj slēptas dusmas, zems pašvērtējums, vainas sajūta un kauna sajūta par notiekošo, ir apjukušas, neredz risinājumu, viņām ir iekšēji pretrunīgas jūtas un domas pret ļaundari. Mēģina attaisnot vardarbīgās rīcības veicēju. Grib ticēt, ka partneris mainīsies.[1242]

Cietušie var tikt klasificēti pēc upura iesaistes noziegumā - cietušais par upuri kļuvis nejauši vai apstākļu iespaidā, kam ir likumsakarīgs raksturs. 6.3.1. tabula

D. Rivmana (*Ривман*) **seksuālās vardarbības upuru tipoloģijas raksturojums**[1243]

Upuris-provokators	personas, kuras uzvedība apzināti provocē seksuālo vardarbību (izaicinošs un atklāts apģērbs, dots mājiens par seksuālo tuvības iespējamību).
Nekritiskais upuris	persona neapzināti iekļuvusi seksuālās vardarbības viktimizācijas situācijā.
Neitrālais upuris	persona, kuras uzvedība viktimoloģijas aspektā bijusi pavisam nevainojama. Viktīmi bīstama situācija rodas neatkarīgi no upura gribas un vēlēšanās. Cietušā uzvedība neveicināja noziegumu un tajā neizpaudās kaut kādas upura negatīvās iezīmes. D.V. Rivmans atklāja, ka no izpētīto lietu kopskaita tādas bijušas 58%.

D. Rivmans *(Ривман)* cietušos no izvarošanas sadala divās grupās: 1) kuru uzvedība bijusi neitrāla, nekādi nav veicinājusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un 2) kuru uzvedība tajā vai citā mērā veicināja un bija kā stimuls noziedzniekam noziedzīga

[1239] Different types of victims on the basis of different criteria. (skatīts 13.07.2014.). Pieejams: http://www.preservearticles.com/2012050131684/different-types-of-victims-on-the-basis-of-different-criteria.html

[1240] Fattah, E.A. Understandin Criminal Victimization. Scarborough, Ontario, Prentice Hall, 1991, p.79.

[1241] Citēts: Zīle, J. Cietušais kriminmāltiesisko zinātņu skatījumā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, 2007, 74. lpp.

[1242] Vardarbība ģimenē // Informatīvo materiālu sērija „Zini savas tiesības", 2000, 7. lpp.

[1243] Ривман, Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, Питер, 2002, с. 148, с. 150.

nodarījuma izdarīšanai. Pēc Jeļenas Hintovtas *(Елена Александровна Гинтовт)* datiem, analizējot 151 izvarošanas lietu, cietušā negatīva uzvedība pēc vecuma grupām procentuāli konstatēta šādi: līdz 18 gadiem – 71,9%; 19–25 gadi – 59,5%; 26 –30 gadi – 33,7%; 31–40 gadi – 8%; 41–50 gadi – 13,6%, 50 un vecākas – 49,7.[1244] Pētnieki A. Kuzņecovs, T.R. Piersons un B. Haris *(Kuznetsov, Pieson & Harry),* analizējot lielu skaitu seksuālo noziegumu (N=827), cietušos sagrupēja trijās lielās grupās: bērni, pusaudži un pieaugušie.[1245] Saskaņā ar Krievijas speciālistes Natālijas Bumaženko (*Наталья Ивановна Бумаженко*) redzējumu seksuālās vardarbības upuri iedalāmi trīs grupās:

1) uzvedas vieglprātīgi, neapzināti provocē noziedznieku;

2) apzināti provocē noziedznieka seksuālo agresiju, gadījuma upuris uzskata, ka pēdējā brīdī varēs izvairīties no viktimizācijas situācijas;

3) nejaušais upuris.[1246]

Sērijveida seksuālo slepkavību upuru vidū var ietvert:

1) cietušie, kuru viktimitāte, saistīta ar nespēju adekvāti novērtēt situācijas bīstamību pirms nozieguma un pretoties tiesību aizskārumam (bērni un personas ar psihiskām novirzēm);

2) cietušie, kuri ir spējīgi adekvāti novērtēt situācijas bīstamību pirms nozieguma, un paši provocē aizskārumu ar rupju, izaicinošu, vieglprātīgu uzvedību;

3) cietušie, kuri ir spējīgi adekvāti novērtēt situācijas viktimitāti, bet kaut kādu iemeslu dēļ neievēro personīgās drošības mērus, piemēram, sievietes vienas vēlā diennakts laikā dodas caur nomaļu vietu.[1247]

Pētījumā „Vardarbība pret sievieti: identificējamie riska faktori", tiek norādīts uz divkāršu viktimizāciju, dēvējot to par „divkāršo upuri" *(double victim)*[1248] – viktimizētas dažādos personas attīstības posmos, piemēram, bērnībā un pusaudžu gados. Seksuālās ekspluatācijas tipoloģijā tiek izdalīti šādi upuru tipi: labprātīgais upuris (pārsvarā personas, kuras nodarbojas ar prostitūciju vai citu seksuālo pakalpojumu sniedzējs); piespiestais – upuris, kurš piespiests, iekļauts situācijā izmantojot fizisko spēku vai psiholoģisko

[1244] Гинтовт, Е.А. Изнасилование: криминологическая характеристика, предупреждение, проблема защиты жертв. Дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2000, с. 52.
[1245] Canter, D. Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology. New York, Routledge, 2008, p. 252.
[1246] Бумаженко, Н.И. Виктимология. Учебно-методическое пособие. Витебск, УО „ВГУ им. П.М. Машерова", 2010, с. 66.
[1247] Серийные сексуальные убийства: Учебное пособие / под ред. Ю.М.Антоняна. Москва, ММЮИ МВД России, Издательство „Щит-М, 1997, с. 57.
[1248] Šīs grupas cietušās uzrādīja daudz lielāku atšķirību uzvedības jomā – bēgšanu no mājām, iesaisti prostitūcijā līdz 18 gadu vecumam. Vairākas cietušas no vecāku nevērības. Gandrīz puse jeb 48% divkāršās cietušās apliecināja, ka viņu mātes tika apcietinātas, kad viņas bija bērns vai pusaudžu vecumā. – Violence Against Women: Indentifying Risk Factors. National Institute of Justice. 7 lpp. (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: www.ojp.usdoj.gov/nij

spiedienu; apmānītais (nekritiskais) upuris – personas, kuras nonākušas šādā situācijās ar viltu, ļaunprātīgi izmantojot uzticību, intelektuālo atpalicību u.c.).

Gruzijas profesors Georgs Glontijs (*Георгий Глонти)* cietušās personas no cilvēktirdzniecības, tai skaitā seksuālās paverdzināšanas, iedala trīs grupās: 1) personas, kuras spiestas strādāt attiecīgajā sfērā maldu, krāpšanas vai piespiešanas rezultātā; 2) personas, kuras vervētāji apmānīja, nepasakot taisnību par nodarbošanās sfēru, bet norādīja citu; 3) personas, kuras informētas par nodarbošanos, bet kontroli par situāciju uzticējušas citai personai (tirgotājam), kurš izmantoja cietušā ekonomisko un juridisko atkarību savā labā.[1249] Pēc Eirostata datiem[1250] cilvēka tirdzniecības gadījumos cietušo cilvēku procentuālais sadalījums: sievietes – 68%; meitenes – 12%; vīrieši – 17%; zēni – 3%.

Jāpiekrīt pētījumā „Atbalsts Viktimizācijas prevencijai Latvijā" argumentiem, ka kaitējuma radīšanas fakts nenozīmē automātisku cietušās personas procesuālā stāvokļa iegūšanu, bez personas vēlmes un procesa virzītāja pieņemtā lēmuma ir jābūt iegūtai informācijai, kas ļauj uzskatīt, ka persona ir cietusi noziedzīgā nodarījumā. Tādejādi par cietušo kriminālprocesā nebūtu jāatzīst ikviena persona, kura uzskata, ka tai nodarīts kaitējums. Izmeklējot dzimumnoziegumus, var rasties šaubas par seksuālas vardarbības paziņojumu, vai tas ir inscenēts. Piemēram, saskaņā ar B. Mendelsona *(Meldelsohn*)[1251] cietušā iedalījumu tāds upuris ir šķietamais upuris (vai upuris, kurš izliekas), bet iepriekš minētā E.A. Fattaha (*Fattah*) iedalījumā viltus cietušais. Prakse pierāda, ka nepamatota apsūdzēšana seksuālas vardarbības gadījumā mēdz būt arī šķietami cietušā psihisko īpatnību iespaidā. Dažkārt cietusī persona, lai ziņojumam piešķirtu ticamību, pati nodara sev miesas bojājumus, saplēš veļu, notraipa to ar asinīm, nosauc lieciniekus, kuri it kā dzirdējuši upura palīgā saucienus vai arī redzējuši, kā notikusi izvarošana. Ir gadījumi, kad iesniegumu par izvarošanu iesniedz sievietes, kuras ir pametuši vīrieši un tādējādi cenšas viņiem atriebties vai atjaunot attiecības. Apzināts, ka „simulāciju parasti izdara savtīgos nolūkos – izspiešanai, šantāžai vai atriebībai. Šādos gadījumos kriminālllietā ir nozīmējama

[1249] Глонти, Г. Торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации: Реалии и перспективы (криминологический анализ проституции, порнобизнеса и трефикинга). (skatīts 10.11.2013.). Pieejams: http://www.dissercat.com/content/torgovlya-lyudmi-i-borba-s-nei-kriminologicheskie-i-ugolovno-pravovye-aspekty

[1250] Salīdzinot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas, datus par identificēto cilvēka upuru skaitu uz 100 000 iedzīvotājiem. Attiecīgi pa gadiem: (2008-2010) Igaunija – 55 (4,1%); 78 (5,8%); 57 (4,3%); Latvija – 22 (1,0%); 16 (0,7%); 19 (0,8%); Lietuva – 25 (0,7%); 14 (0,4%); 3 (0,1%). Pa gadiem pēc dzimuma: vīrieši – 19%; 21%; 18%; sievietes – 80%; 77%; 79%. – Trafficking in Human Being. Eurostat. Euripean Union, 2013, p. 31; p. 33; p. 34.

[1251] Pētnieks izdalīja sešas cietušā grupas: Nevainīgais upuris; Upuris „ar vieglu vainu"; Upuris ar līdzvērtīgu vainu; Upuris, kura vaina ir pārāka; Vainīgais upuris; Šķietamais upuris (vai upuris, kurš izliekas). (*The completely innocent victim; The victim with minor guilt; The victim who is as guilty as the offender; The victim who is more guilty than the offender; The most guilty victim; The imaginary victim.*) – Graney, D.J., Arrigo, B.A. The Power Serial Rapist: A Criminology-Victimology Typology of Female Victim Selection. Charles C Thomas Pub Limited, 2002, p. 113.

arī cietušās tiespsihiatriskā ekspertīze."[1252] Šādas lietas samērā reti nonāk tiesā. Piemēram, *par apzināti nepatiesu ziņojumu un liecību sniegšanu pie krimināltiesvedības saukta D.V. Izmeklēšanas laikā pierādīts, ka D.V. vispār nav noticis dzimumakts ar Č.A.*[1253]

Rezumējot var secināt, ka seksuāla nozieguma upuris var 1) būt aktīvs vai pasīvs; 2) savas rīcības būtības un seku apzinošs vai neapzinošs; 3) cieši saistīts vai nesaistīts ar kaitējuma nodarītāju; 4) spējīgs vai nespējīgs pretoties, kas kopumā nosaka personas spēju kļūt par cietušo.

Apkopojot speciālajā literatūrā sniegto upuru klasifikāciju, autore secina, ka cietušie var tikt klasificēti pēc upura iesaistes nozieguma – cietušais par upuri kļuvis nejauši vai apstākļu iespaidā, kam ir likumsakarīgs raksturs. Autore uzskata, ka **seksuāla rakstura incidentos cietušā viktimoloģiskās klasifikācijas modeļa pamatā varētu būt šāds grupējums:**

1) cietušā personības raksturojums (cietušā fiziskās vai sociālās pazīmes);

2) cietušā uzvedība;

3) cietušā stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (bezpalīdzība, slimība,);

4) cietušā un noziedznieka savstarpējās attiecības.

[1252] Bergins, J. Izvarošanas krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997, 17. lpp.
[1253] Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Ķengaraga iecirkņa kriminālprocess Nr. 1118012405.

NOBEIGUMS

Promocijas darbā tika analizētas seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas.

Pētījuma mērķis ir sasniegts, un ir sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem. Autores izpētes rezultātā ir apzināti būtiskākie problēmjautājumi, kas saistīti ar seksuālo vardarbību kriminoloģiskajā aspektā. Veiktā kriminoloģiskā problēmjautājumu analīze ļauj konstatēt nozīmīgākās nepilnības, kuru novēršanai nepieciešams meklēt risinājumu. Kriminoloģiskās izpētes prizma ļāva autorei identificēt krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas ievirzi.

Pētījuma rezultāti deva iespējas secināt, ka seksuālās vardarbības kriminoloģiskos probēmaspektus var iedalīt **piecās** grupās. Autore esošajos blokos ietver kā secinājumus, tā arī atsevišķus priekšlikumus:

Pirmā grupa – vardarbīgās noziedzības izpētes problemātika

1. Veiktā vardarbības termina analīze apliecina, ka vardarbība ir daudzšķautņaina un sarežģīta kategorija. Pamatā vardarbība tiek saprasta kā pārkāpums pret cilvēktiesībām, īpaši pret tiesībām uz dzīvību, tiesībām uz drošību, tiesībām uz cieņu, tiesībām uz fizisku un garīgu neaizskaramību un tiesībām uz seksuālo un reproduktīvo izvēli un veselību. Tomēr vērā jāņem, ka vardarbību var vērst ne tikai pret cilvēku, bet arī pret citu dzīvu būtni un īpašumu.
2. Efektīvas noziedzības novēršanas krimināpolitikas veidošanas jomā Latvijā ir nepieciešami pētījumi par: vardarbības intensitāti dažādos vecumposmos; iedzīvotāju priekšstatiem par vardarbības gadījumiem; vardarbības gadījumu reģistrēšanas, ziņošanas praksi; cietušās personas pieredzi pēc vardarbības fakta atklāšanas, kā arī nepieciešama regulāra iedzīvotāju viktimizācijas izziņa (monitorings). Izpētes gaitā jāapzina apdraudējuma kategorijas – jāizvērtē viktimizācijas risks, jāievēro apdraudējuma formas un līdzekļi, jānosaka cietušā aizsardzības taktika. Lai sekmētu preventīvo darbu un novērstu cietušo neaizsargātību, būtu jānodrošina pasākumi sociālās drošības, izglītības, ģimenes un nodarbinātības jomā.
3. Autore atbalsta plašāko vardarbīgās noziedzības pieeju. Tādējādi vardarbīgo noziedzību autore skaidro kā noziedzīgu nodarījumu kopumu, kas veikts konkrētā teritorijā un noteiktā laika posmā, izmantojot kriminālo vardarbību (piemēram, fizisko spēku vai draudus to pielietot), kuras pamata mērķis ir atņemt personai dzīvību, nodarīt kaitējumu personas veselībai, fiziskai brīvībai vai personas neaizskaramībai, dzīvnieka dzīvībai un veselībai, kā arī tiesībām uz īpašumu.

4. Jānorāda, ka viena no galvenajām nepilnībām tiesiskuma, brīvības un drošības jomā vēl arvien ir uzticami un salīdzināmi statistikas dati. Pieejamā informācija un veiktie pētījumi neparāda patieso vardarbības izplatību, tie tikai iezīmē nelielu problēmas redzamo daļu. Īpaši negatīvi vērtējams ir šo noziegumu augstais latentātes līmenis un lielais cietušo skaits, kuri nevēršas tiesībaizsardzības iestādēs.

Otrā grupa – seksuālās vardarbības kriminoloģiskā izziņa

5. Seksuāla vardarbība izpaužas dažādos ļaunprātīgas agresijas izpausmes apstākļos un veidos. Seksuālā vardarbība ir sarežģīta sociāla un tiesiska problēma.
6. Sabiedrībā plaši diskutē par vīrieša agresiju pret sievieti un bērnu. Vienlaikus jānorāda uz atšķirīgo vardarbības iezīmju analīzi, sieviešu agresīvās uzvedības sekām. To izpausme pietiekami netiek analizēta un izzināta. Relatīvi maz ir ticamu datu par citiem vardarbības veidiem. Bez ievērības nedrīkst atstāt viktimizāciju, kura saistīta ar vardarbību, kas veikta pret citām personu grupām tādām kā bezpajumtnieki, migranti, vecāki cilvēki, vīrieši. Neizpētīta tēma ir seksuāla vardarbība pret ieslodzītajiem un apcietinātajiem. Maz ir pētīta vardarbība pret prostitūtām. Mazizpētīta tēma ir vardarbība pret veciem cilvēkiem. Autore uzsver, ka Latvijā pilnībā nav apzināta saistība ar piedzīvoto vardarbību, īpaši seksuālo, kuras rezultāta iespaidā iecerēta vai paveikta pašnāvība.
7. Praktiski neapzināts problēmjautājums ir seksuāla vardarbība pret vīrieti starppersonu un kolektīvās vardarbības izpausmēs (kara darbības vai bruņotu konfliktu laikā).
8. Apjomīgs ir seksuālās vardarbības problēmu loks ģimenē. Vardarbība ģimenē ir specifisks nodarījuma veids, jo pastāv 1) īpašas attiecības (radniecība vai partnerattiecības) starp upuri un vardarbības veicēju; 2) abus vieno emocionāla un bieži ekonomiska saistība; 3) reti kad vardarbība ģimenē ir vienreizējs akts, visbiežāk tas ir uzvedības veids, kurš laika gaitā turpinās un ir grūti to apturēt. Aizskāruma ciklam ir ilgstošs raksturs no dažiem mēnešiem līdz pat vairākiem gadiem.
9. Samērā izplatīta ir kiberseksuālā uzmākšanās. Pētījumi parāda, ka vidēji Eiropas Savienībā kiberseksuālā uzmākšanās sasniedz 11%. Izvērtējot izpētes rezultātus, var redzēt, ka Latvijā un Igaunijā kiberseksuālā uzmākšanās svārstās 10–14% robežās, Lietuvā 5–9%.
10. Seksuāla rakstura vardarbība nav saistīta tikai ar seksuālo vajadzību apmierināšanu, bet arī ar tieksmi pēc varas un kontroles, kā arī dažādām psihiskām problēmām. Problēmas un novirzes dzimumattiecībās var determinēt vardarbīgas uzvedības formas. Varmākas uzvedību motivē gan seksuāli, gan neseksuāli komponenti.

11. Autore secina, ka seksuāli agresīva uzvedība kā biopsihosociāls fenomens galvenokārt tiek skatīta no vīrieša dzimuma aspekta, bet ārpus padziļinātas izpētes paliek sieviešu izdarītie seksuālās vardarbības akti. Turklāt vērā ņemams, ka seksuāli agresīva uzvedība, protams, nav ierobežota tikai no pieaugušajiem. Tāpēc var pamatoti uzskatīt, ka noziedzīgas uzvedības pamatā nav viena cēloņu grupa, bet gan parādību kopums. Turklāt šāds uzvedības modelis veidojas ilgā laika periodā. Autore uzskata, ka seksuālās vardarbības ietekmējošie faktori ir vairāku apstākļu integrācija. Daudzfaktoru seksuālās agresijas daba atspoguļo tās plašo loku dažādās seksuālo agresiju formās.
12. Seksuāla rakstura noziedzīgos nodarījumus nosaka faktori, kuri ir cieši saistīti ar vardarbību. Tā ir vara un kontrole pār upuri, kas ir savienota un integrēta ar: upura pazemošanu, dominēšanu pār to, cietušā ļaunprātīgu izmantošanu. Agresora mērķis ir upuri piespiest pakļauties, iedvešot tam bailes un radot neaizsargātības sajūtu. Agresivitātes un trauksmes cēloņi var būt dažādi. Nenoliedzami vardarbīgu rīcību nevar izraisīt tikai viens iemesls, bet indivīda rīcība ir ilglaicīga notikumu ķēde, dažkārt pat visas dzīves rezultāts.
13. Seksuālā noziedznieka personība ir tādu īpašību kopums, kas piemīt cilvēkam, kurš izdarījis vai izdara noziedzīgu nodarījumu. Šo īpašību kopums veido viņa individualitāti. Autore secina, ka seksuālā noziedznieka tipoloģija fiksē ne tikai to, kas visbiežāk izplatīts, bet arī likumsakarības, loģisku iznākumu noziedznieka uzvedībai. Dzimumnoziedzniekiem ir dažādas darbības motivācijas, domāšanas kļūdas, psihiskas novirzes. Autore piedāvā šādus seksuālo noziedznieku tipus:
    - agresīvie: impulsīvie; situatīvie; ar sadistiskām tieksmēm; seksuālie maniaki;
    - bērnu izmantotāji – pedofili;
    - varmākas – pārliecinātāji.
14. Cietušā personībai un uzvedībai ir gan kriminoloģiska, gan krimināltiesiska un kriminālprocesuāla nozīme, kas tiek ņemta vērā, kvalificējot nodarījumu un nosakot sodu. Viktimoloģiskie aspekti vērojami arī krimināltiesiskajā regulējumā, pantos par atbildību pastiprinošiem un mīkstinošiem apstākļiem.
15. Viktimizācijas iemeslus izskaidro vairākas atšķirīgas teorijas: upura piesaistes teorija – noziedznieka vardarbību var veicināt aktīva vai pasīva tā mērķa uzvedība, kas noved pie viktimizācijas. Saskaņā ar šo teoriju upura piesaiste noziegumā var būt aktīva vai pasīva. Aktīva – agresīva vai provokatīva cietušā uzvedība, kuras rezultāts ir viktimizācija. Pasīvā – upura personiskās vai sociālās iezīmes, kas upuri padara par pievilcīgu mērķi noziedzniekam. Dzīvesveida teorija – viedoklis par to, ka cilvēka

dzīvesveids paaugstina iespēju kļūt par nozieguma upuri (augsta riska dzīvesveids; koledžas dzīve; noziedznieka dzīvesveids). Deviantās vides teorija – viktimizācija galvenokārt atkarīga no vietas, kur cilvēks dzīvo. Ikdienas aktivitātes teorija – viktimizācija ir atkarīga no cilvēka ikdienas aktivitātēm. Noziedzīgs nodarījums un viktimizācija ir saistīta ar trīs faktoru mijiedarbību: aizsardzības trūkums; noziedznieka motivācija un piemērots mērķis.

16. Autore viktimitāti interpretē kā sarežģītu divlīmeņu parādību (īpašību), kurā no vienas puses izpaužas personas neaizsargātība, ievainojamība no noziedzīgiem nodarījumiem mikro un makro vidē, no otras puses, subjektīvā personas predisponētība kļūt par upuri, kas mazina tās spēju pretoties vardarbībai. Abi šie līmeņi ir cieši savstarpēji saistīti. Upura viktimizācijas potenciālu paaugstina personas ievainojamība un viktimitāte, kas noved pie viktimizācijas.
17. Aktuālā un tajā pašā laikā „mūžīga" problēma, kas saistīta ar cietušo seksuāla rakstura nodarījumos, ir apzīmējums „cietušā vaina". Autore uzskata, ka seksuāla rakstura nodarījumos var runāt nevis par „cietušā vainu", bet par viktimogēno deformāciju – personas sociāli psiholoģisko īpašību kopumu, kuras saistītas ar personas nelabvēlīgām socializācijas īpatnībām, ar tās neapmierinošu sociālo adaptāciju, psiholoģiskajā plāksnē izpaužas emocionālā nenoturībā, nekontrolētībā, pazeminātās abstraktās domāšanas spējās. Šīs īpašības dažādās kombinācijās izpaužas – piesardzības trūkumā, sociālo sakaru neizvēlīgumā, zemā saskarsmes kultūras līmenī, personas konfliktēšanā, kā arī citos tikumiskās un tiesiskās apziņas deformācijas veidos.
18. Par problemātisku autore uzskata sabiedrībai piemītošo tendenci vainot vardarbības upuri, kā arī provocējošās situācijas neatbilstošu izpratni noziedzīga nodarījuma situācijai. Jāuzsver, ka pārāk koncentrējoties uz cietušās personas neapdomīgo, izaicinošo vai neatbilstošo uzvedību, aizmirstam, ka vardarbībai ir kāda negatīva iezīme – upurim bieži tiek iedvests, ka viņš pats ir vainojams notikušajā, vai bērna seksuālas vardarbības gadījumā bieži atbildību uzliek vecākiem. Autore norāda, ka vardarbība ir nepieņemama, un problēma ir vardarbības izraisītājā.
19. Autore piedāvā iespējamo cietušā viktimoloģiskās klasifikācijas pamata grupējumu: 1) cietušā personības raksturojums – cietušā fiziskās vai sociālās pazīmes; 2) cietušā uzvedība; 3) cietušā stāvoklis noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī (bezpalīdzība, slimība); 4) cietušā un noziedznieka savstarpējās attiecības.

Trešā grupa – teorētiskie seksuālās vardarbības aspekti

20. Autore piedāvā iespējamo seksuālās vardarbības definīciju – seksuālā vardarbība ir daudzveidīga, jebkura fiziska, virtuāla, verbāla darbība vai seksuāls uzbrukums, vai mēģinājums iegūt seksuālu kontaktu, vai jebkuras citas darbības, kas veiktas pret upura gribu, pielietojot fizisku spēku, varu, viltu, piespiešanu vai draudus vai izmantojot upura bezpalīdzību. Tādā veidā tiek aizskarta citas personas seksualitāte, upurim nodarīts plaša spektra aizskārums: fiziskas sāpes, garīgs un psihisks kaitējums, materiāls zaudējums.
21. Autore piedāvā iespējamo dzimumnozieguma (seksuālais noziedzīgais nodarījums) jēdzienu. Definējot to kā subjekta tīšas seksuālas vai ar seksuālu nozīmi veiktas darbības attiecībā pret sabiedrībā akceptētām morāli tikumiskām normām un krimināllikumā aizsargātām vērtībām, kas reālā vai virtuālā vidē apdraud vai aizskar upura seksuālo brīvību un dzimumneaizskaramību.
22. Terminu *„sextortion”*, kas ir seksuālās ekspluatācijas veids, kuram latviešu valodā nav atbilstoša termina, autore piedāvā dēvēt par sekstorciju jeb seksuālo izspiešanu/šantāžu. Tas ir process, kurā persona draudu un pierunāšanas ietekmē ilgstoši tiek piespiesta rādīt nepiedienīgus materiālus internetvidē.
23. Autore piedāvā šādu kiberseksuālās vardarbības definīciju. Kiberseksuālā vardarbība ir ikviena attālināta seksuāla rakstura un nozīmes darbība, aizskarot otras personas tiesības, kas veikta kibervidē.
24. Autore uzskata, ka Latvijā kā kriminoloģijas apakšnozare jāattīsta „ģimenes kriminoloģija” jeb „ģimenes attiecību kriminoloģija”, kas pēta ģimenes institūta ietekmi uz noziedzīgu uzvedību un noziedzību. Līdz ar to ģimenes kriminoloģijas ietvaros viena no izpētes sfērām būtu ģimenes ietekme uz vardarbībā iesaistītām personām (vardarbīgā noziedznieka veidošanos un upuri).

Ceturtā grupa – tiesiski organizatoriskie seksuālās vardarbības novēršanas aspekti

25. Seksuālās vardarbības izplatības novēršanai jāizstrādā seksuālo noziegumu novēršanas valsts programma, kura paredz kompleksu un integrētu darbību. Autore uzskata, ka novēršanas uzsvars liekams uz preventīviem pasākumiem un prognozēšanu, kuru pamatā ir proaktīva darbība. Būtu nepieciešams izveidot specializētu preventīvu struktūru seksuālās vardarbības novēršanai, kura darbotos Valsts policijas prevencijas pārvaldes sastāvā.
26. Noziedzības izpausmes izpētei, tās prognozēšanai un krimināpolitikas izstrādei nepieciešams izveidot neatkarīgu institūciju ar pietiekamu profesionālo spēju. Autore

uzskata, ka Tieslietu ministrijas pārziņā izveidojams Latvijas Republikas noziedzības un tieslietu pētniecības institūts, kura galvenās funkcijas būtu: zinātniski pētnieciskais darbs; priekšlikumu izstrādāšana un sniegšana tiesisko, sociālo un organizatorisko pasākumu īstenošanai noziedzības novēršanā; sadarbība ar starptautiskām organizācijām noziedzības novēršanas jomā.

Piektā grupa – krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas aspekti

27. Autore uzskata, ka pastāvīgi biedējoša un traucējoša uzvedība, vajāšana un izsekošana (stalkerisms), pirmkārt, faktiski diskriminē, otrkārt, noliedz vai aizskar konvencionālajās tiesībās garantētās pamattiesības, tādēļ tas būtu jānovērš. Personas darbība, kura ar iebiedēšanu vai vajāšanu apdraud otras personas neaizskaramību, ir kriminalizējama. Autore ierosina KL XIV nodaļu, Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām, papildināt ar KL 149.[2] pantu *Personas vajāšana un izsekošana* šādā redakcijā: *par prettiesisku darbību, kas saistīta ar citas personas vajāšanu un izsekošanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums (stalkerisms).*
28. Kriminoloģiskā analīze ļauj secināt, ka Latvijā ievērojams skaits seksuāla rakstura noziedzīgas rīcības tiek paveiktas ģimenē. Autore rosina krimināatbildību par seksuālām attiecībām starp tuviem radiniekiem nodalīt atsevišķā pantā. Krimināllikumu papildināt ar 160[1]. pantu *Seksuālā vardarbība ģimenē* šādā redakcijā*: par dzimumaktu vai citādu seksuālu darbību, kas ietver vagināla, anālu vai orālu penetrāciju citas personas ķermenī, ja tāda darbība izdarīta bez cietušā piekrišanas vai izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli, ja šo nodarījumu izdarījis cietušā tuvinieks.*[1254]
29. Autore uzskata, ka būtu risināms jautājumu par to kā noteikt atbildību Krimināllikumā par seksuāla rakstura uzmākšanos, izmantojot dienesta vai pakļautības attiecības. Autore ierosina papildināt KL ar 159[1]. pantu *Seksuāla uzmākšanās* šādā redakcijā*: par seksuālu uzmākšanos ar iebiedēšanu vai nevēlamiem priekšlikumiem personai, kas ir atkarīga sakarā ar dienesta stāvokli vai darba attiecībām, nolūkā panākt uzspiestu un negribētu seksuālu kontaktu.*

[1254] par tuviniekiem atzīstamas šādas personas: saderinātais/saderinātā, laulātais/laulātā, vecāki, vecvecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Tiesību akti

1. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. Oficiālais Vēstnesis L 315/57, 14.11.2012.
2. Eiropas Parlamenta un Padomes 2011/92/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, kā arī Pamatlēmuma 2004/68/TI aizstāšanu. Oficiālais Vēstnesis L 335/1, 17.12.2011.
3. Par Eiropas Padomes Konvenciju par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Latvijas Vēstnesis Nr. 23 (3807), 12.02.2008.
4. Eiropas Parlamenta 2011. gada 5. aprīļa rezolūcija par prioritātēm un pamatnostādņu izklāstu jaunai ES politikai vardarbības pret sievietēm apkarošanai (2010/2209(INI)). (skatīts 11.12.2013.). Pieejams: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:296E:0026:0033:LV:PDF
5. Eiropas Padomes Ministru komitejas 2000.gada 19.maija Rekomendācija dalībvalstīm R92000 11 „Par cilvēku tirdzniecību seksuālās izmantošanas nolūkā" un to paskaidrojošais memorands. Pieejams: http://www.coedriga.lv/tulkojumi/MKRek/R11(2000).htm.
6. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (EPLS Nr.210) Paskaidrojošais ziņojums. (skatīts 09.07.2013.). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/ep_konvencija2.pdf
7. Komisijas lēmums ziņojums saskaņā ar Padomes 2003. gada 22. decembra Pamatlēmuma par bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu 12. pantu /COM/2007/0716 galīgā redakcija. (skatīts 17.10.213.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0716:FIN:LV:HTML
8. Konvencija par kibernoziegumiem. Latvijas Vēstnesis Nr. 171 (3539), 26.10.2006.
9. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Vardarbības ģimenē pret sievietēm izskaušana" (pašiniciatīvas atzinums). (skatīts 01.10.2013.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:351:0021:0026:LV:PDF
10. Sieviešu aizsardzība pret vardarbību**.** Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2002) 5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, kas pieņemts 2002. gada 30. aprīlī, un Paskaidrojuma raksts.
    Pieejams: www.lm.gov.lv/.../lv_protection_of_women_against_violence
11. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.
12. Pornogrāfijas ierobežošanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis Nr.83 (3659), 24.05.2007.
13. 1993.gada 20.decembra ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr.48 http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/pret_vardarbibu_sievietes.pdf
14. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 331/332 (1392/1393), 04.11.1998.
15. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam. Latvijas Vēstnesis Nr. 6(4), 09.01.2013.
16. Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi: Ministru kabineta 22.05.2012. noteikumi Nr. 348. Latvijas Vēstnesis Nr. 81 (4684), 24.05.2012.
17. Ministru kabineta 2011. gada 5. oktobra rīkojums Nr.504 „Par Sabiedrības veselības pamatnostādnēm 2011.−2017.gadam."

Ārvalstu tiesību akti

1. California Penal Code. (skatīt 25.09.2014.).
    Pieejams: http://www.leginfo.ca.gov/.html/pen_table_of_contents.html

2. Criminal Code of the Republic of Albania. (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm
3. Criminal Code of Australia. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: http://www.legislation.act.gov.au/a/2002-51/current/pdf/2002-51.pdf
4. Criminal Code of the Republic of Turkey. (skatīts 28.10.2013.) Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
5. Criminal Code of the Republic of Estonia. (skatīts 27.12.2013.). Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
6. Indian Penal Code. (skatīts 01.11.2014.). Pieejams:http://www.advocatekhoj.com/library/bareacts/indianpenalcode/377.php?Title=Indian Penal Code,
7. Lithunia Criminal Code. (skatīts 12.06.2014.). Pieejams: http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
8. Swiss Criminal Code. (skatīts 12.07.2014.).
9. Pieejams:http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
10. Уголовный кодекс Республики Беларусь. (skatīts 04.10.2013.). Pieejams: http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000013.htm#g20
11. Уголовный кодекс Франции. (skatīts 23.02.2013.). Pieejams: http://constitutions.ru/archives/5859/3

Literatūra

1. Allen, M., Perttu S. Sociālā un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēja rokasgrāmata. Helsinku Universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia, 2010. – 42 lpp.
2. Akule, D. Rokasgrāmata par Eiropas sociālo partneru darba programmas 2009.–2010. gadam un Eiropas sociālo partneru pamatnolīgumu īstenošanu un ieviešanu praksē. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, SIA "Veiters Korporācija", 2010. – 138 lpp.
3. Ašmanis, M. Politikas terminu vārdnīca. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 1999. – 128 lpp.
4. Baldiņš, A., Raževa, A. Skolas un ģimenes sadarbība. Rīga, izdevniecība Pētergailis apgāds, 2001. – 84 lpp.
5. Baumanis, J. Noziedzības determinantu izzināšanas problēmas: disertācija. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2008. – 211 lpp.
6. Beļska, A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas Savienot valstu krimināltiesībās: promocijas darbs. Latvijas Universitāte, 2012, 262 lpp.
7. Bergins, J. Izvarošanas krimināltiesiskais raksturojums. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997. – 80 lpp.
8. Benešs, H. Psiholoģijas atlants (attēli un teksti). 2.daļa. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2003. – 498 lpp.
9. Bērns un kriminalitāte / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība RaKa, 2001. – 363 lpp.
10. Bērnu – noziedzīgo nodarījumu upuru – tiesiskā un sociālā aizsardzība. Rīga, Tieslietu ministrijas Kriminoloģisko pētījumu centrs, 2002. – 133 lpp.
11. Bībele. Vecās un jaunās derības svētie raksti. Bībeles sabiedrība, 1991. – 1245 lpp.
12. Blūzma, V., Zemītis, G., Osipova, S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2007. – 350 lpp.
13. Broka, R. Troļļu zemes "princis". Rīga, Zvaigzne ABC, 2003. – 175 lpp.
14. Cilvēku tirdzniecība – izpratne, problēmas, risinājumi. IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, Rīga, 2006. – 192 lpp.
15. Cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšana. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2005. – 20 lpp.
16. Celmiņa, E., Krasovska, J., Zālītis, K. Cilvēku tirdzniecības novēršana. Metodiskais materiāls darbam ar jauniešiem. Rīga, IOM Starptautiskā Migrācijas organizācija, 2005. – 128 lpp.
17. Čelmodejeva, N. Goda jēdzienā pamatota ģimenes vardarbība mūsdienu Turcijā: maģistra darbs. Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte, Rīga, 2012, 79 lpp.

18. Forels, A. Dzimumu jautājumi. II. Rīga, Argonautu izdevums, 1930. – 100 lpp.
19. Forels, A. Dzimumu jautājumi. III. Rīga, „Burtnieks", 1931. – 128 lpp.
20. Gaitniece-Putāne, A. Agresijas, emocionālā intelekta un stoicisma saistība 20-25 un 30-35 gadus veciem vīriešiem un sievietēm (sociālā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas universitāte, 2008, 151 lpp.
21. Grūtups, A. Maniaks. Par Staņislava Rogaļova apsūdzību seksuālos noziegumos un slepkavībās. Apgāds „Atēna", 2010. – 272 lpp.
22. Gulāne, V. Vardarbība ekrānos un agresija. Rīga, izdevniecība RaKa, 2002. – 178 lpp.
23. Grejs, Dž. Bērni ir no debesīm. Rīga, Jumava, 2001. – 333 lpp.
24. Gudjons, H. Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga, Zvaigzne ABC, 2007. – 394 lpp.
25. Ģimene / A.Studentes redakcijā Rīga, Zvaigzne, 1982. – 206 lp.
26. Jakubaņecs, V. Tiesību jēdziens, struktūra un formas. Rīga, P&K, 1998. – 67 lpp.
27. Jolkina, A. Piesmietā Misis Eiropa. Rīga, Apgāds Zvaigzne ABC, 2010. – 584 lp.
28. Juridisko terminu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, Nordic, 1998. – 304 lpp.
29. Juridisko terminu vārdnīca. Angļu-lietviešu. Laviešu-angļu. Rīga, izdevniecība Multineo, 2009. – 522 lpp.
30. Kačatore, R. Agresijas pakāpieni. [Metodiskais materiāls]. Rīga, Paparde zieds, 2006. – 38 lpp.
31. Karpova, Ā. Personība. Teorijas un to radītāji. Rīga, Apgāds Zvaigzne ABC, 1998. – 222 lpp.
32. Karpova, Ā. Ģimenes psiholoģija. Rīga, RaKa, 2006. – 445 lpp.
33. Kavalieris, A. Pusgadsimts kriminālistikā. Rīga, apgāds „Valters un Rapa", 2002. – 170 lpp.
34. Kārkliņa, I. Latvijas trūcīgo ģimeneņu bērnu izglītības sasniegumus ietekmējošie faktori: promocijas darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, 2013, 245 lpp.
35. Ķinis, Kibernoziegumi. Rīga, SIA Biznesa augstskola Turība, 2007. – 414 lpp.
36. Ķinis, U. Jurisdikcija un kibernoziegumi. Rīga, Jumava, 2013. – 376 lpp.
37. Kovaļovs, S. Ģimenes attiecību psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC,1990. – 123 lpp.
38. Knopp, F.H. Retraining Adult Sex Offebders: Methods and Models. Orwell,Vt: Safer Society Press, 1984. – 319 p.
39. Kondrāte, I., Kuņicka, I., Rocēna, I., Jātniece, I. Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem. ANO Attīstības programma. Izglītības un zinātnes ministrija, 2003, 102 lpp.
40. Klarks, R.V., Eks, Dž.E. Noziedzības analīze 60 soļos. Problēmorientēta policijas darba centrs. Valsts policija, 2011. – 141 lpp.
41. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2008. – 508 lpp.
42. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2009. – 867 lpp.
43. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināllikuma komentāri. 1.grāmata. Rīga, firma „AFS", 1999. – 135 lpp.
44. Krastiņš, U., Liholaja, V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2006. – 573 lpp.
45. Krastiņš, U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības Latvija, Beļģija, Dānija Nīderlande. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2008. – 493 lpp.
46. Krauss, D., Pastille K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002. – 173 lpp.
47. Kriminoloģija / zinātn red. K.Ķipēna, V.Vilks. Rīga, Nordik, 2004. – 508 lpp.
48. Kristapsone, S. Noziedzība Latvijā. (Noziedzību noteicošie sociāli ekonomiskie faktori Latvijā 90.gados). Rīga, Raka, 2003. – 203 lpp.
49. Krutova, Ē. Kopējās izmeklēšanas grupas kā viens no starptautiskās sadarbības veidiem krimināprocesā: promocijas darbs. Latvijas universitātes juridiskā fakultāte, Rīga, 2013, 176 lpp.
50. Kulbergs, J. Psihodinamiskā psihiatrija: teorija un prakse. Rīga, Jumava, 2001. – 493 lpp.
51. Kviljama, S. Ķermeņa seksuālā valoda. Rīga, Jumava, 1998. – 283 lpp.

52. Latviešu literārā valodas vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība „Zinātne", 1975. – 746 lpp.
53. Liholaja, V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga, Tiesu nama aģentūra, 2003. – 268 lpp.
54. Liholaja, V. Krimināltbildība Latvijā un Spānijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2002. – 177 lpp.
55. Laķis, P. Socioloģija. Ievads socioloģijā. Rīga, Zvaigzne ABC, 2005. – 92 lpp.
56. Laizāne, I. Jauniešu līdzatkarības pazīmju saistība ar piesaisti vecākiem, alkohola lietošanu ģimenē un internalizētām un eksternalizētām problēmām: promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2011. – 108 lpp.
57. Latviešu valodas vārdnīca. 2.izdevums / autoru kolektīvs. Rīga, Avots, 1998, 155 lpp.
58. Latvijas PSR Krimināllikuma komentāri. Rīga, Avots, 1982. – 406 lpp.
59. Laundesa, L. Slepenie seksuālie signāli. Rīga, Jumava, 2009. – 262 lpp.
60. Lauer, R.H. Social Problems and the Quality of Life. W.C. Brown Communications, 1995. – p. 577.
61. Lieljuksis, A. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošana. Rīga, SIA „P&Ko", 2007. – 379 lpp.
62. Liholaja, V., Niedre, A. Krimināllikuma komentāri. 6.grāmata. Sevišķā daļa. Rīga, firma „AFS", 1999. – 161 lpp.
63. Likona, T. Bērna audzināšanas dzimšanas brīža cauri pusaudža gadiem. Rīga, Avots, 2000. – 524 lpp.
64. Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (1997–2003), UNFPA, LĢPSVA "Papardes Zieds", 2004. – 180 lpp.
65. Mežulis, D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2001. – 376 lpp.
66. Meikališa, Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga, RaKa, 1998. – 299 lpp.
67. Megne, A. Fiziskā vardarbība pret sievieti ģimenē kā sociāla problēma: mācību metodiskais materiāls. Rīga: Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība", 2000. – 152 lpp.
68. Miglāne, E. Izvarošanu kvalifikācijas izmeklēšanas problēmas: maģistra darbs. Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, 2013. – 101 lpp.
69. Miķelsons, U. Informācijas tehnoloģiju noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2003. – 387 lpp.
70. Miķelsons U. Poligrāfa pārbaudes tiesību aizsardzības iestāžu darbā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2007. – 220 lpp.
71. Mincs, P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga, AS „Rota", 1939. – 216 lpp.
72. Milts, A. Ētika. Personības un sabiedrības ētika. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000. – 88 lpp.
73. Milts, A. Ētika. Kas ir ētika. Lekciju kurss. Rīga, Zvaigzne ABC, b.i.g. – 60 lpp.
74. Mūsdienu domātāji. Freida A. Ievads bērnu psihoanalīzē. Rīga, a/s „Poligrāfs", 2010. – 128 lpp.
75. Naida nozieguma psiholoģiskās sekas – cietušā pieredze un ietekme uz plašāku sabiedrību. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008. – 44 lpp.
76. Noziegumu izmeklēšanas metodika / prof. A.Kavaliera vadībā. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 2000. – 459 lpp.
77. Omārova, S. Cilvēks dzīvo grupā. (Saskarsmes psiholoģija). Rīga, Kamene, 2001. – 236 lpp.
78. O`Mūra, M., Mintons, S.Dž. Kā novērst vardarbību skolās. Rokasgrāmata skolotājiem un vecākiem. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2010. – 112 lpp.
79. Patiess stāsts. Kadija izkropļotā. Rīga, SIA „Sētava", 2008. – 161 lpp.
80. Plotnieks, A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga, SIA Izglītības soļi, 2009. – 312 lpp.
81. Pļaveniece, M., Škuškovnika, D. Sociālā psiholoģija pedagogiem. Rīga, Raka, 2002. – 200 lpp.
82. Psiholoģijas vārdnīca / G.Breslava redakcijā. Rīga, apgāds „Mācību grāmata", 1999. – 157 lpp.

83. Podprigora, D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga, Biznesa augstskola „Turība", 2006. – 112 lpp.
84. Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga, Latvijas Enciklopēdiju izdevniecība, 1984. – 623 lpp.
85. Poudžiunas, I. Dusmas un agresija vardarbību dusmu pārvaldīšanas programmas efektivitāte. (Klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2011. – 177 lpp.
86. Puškarevs, I. Attīstības psiholoģija. Rīga, Raka, 2001. – 87 lpp.
87. Reņģe, V. Sociālā psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002. – 179 lpp.
88. Reņģe, V. Psiholoģija. Personības psiholoģija. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000. – 125 lpp.
89. Reņģe, V. Psiholoģija. Savstarpējo attiecību psiholoģija. Rīga, Zvaigznes ABC, 2004. – 117 lpp.
90. Sadarbība cilvēku tirdzniecības novēršanai. Situācijas analīze un nacionālās sadarbības optimālais modelis/autoru kolektīvs. Rīga, Iekšlietu ministrija, 2007. – 97 lpp.
91. Svešvārdu vārdnīca / autoru kolektīvs. Rīga, izdevniecība „Avots", 2008. – 1023 lpp.
92. Stark, E. and Flitcraft, A. Women at Risk. Domestic Violence and Women's Health. London: Sage, 1996. – p. 264.
93. Šuvajevs, I. Dzīļu psiholoģija. Personas, idejas un risinājumi. Rīga, Zvaigzne ABC, 2002. – 335 lpp.
94. Seksuālā uzmācība – parādība bez vārda / sast. Zaķe I., Ālere E. Rīga, Latvijas cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 1997. – 16 lpp.
95. Seps, Dz. Nepilngadīgo likumpārkāpumu kriminoloģiskās problēmas. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1995. – 132 lpp.
96. Strika, E. Tiesu psihiatriskajā vai kompleksajā tiesu psiholoģiskajā un psihiatriskajā ekspertīzē nonākušo likumpārkāpēju personības raksturojums (klīniskā psiholoģija): promocijas darbs. Latvijas Universitāte, Rīga, 2009. – 173 lpp.
97. Soltera, A. Varmākas pedofili, izvarotāji un citi. To psiholoģija un aizsardzība pret tiem. Adria, 2007. – 263 lpp.
98. Soda likums ar komentāriem / sast. P.Mics, J.Lauva. Rīga, Valsts tipogrāfijas izdevums, 1936. – 386 lpp.
99. Strauta, A. Līdzētājprofesiju speciālistu darbības problemātika bērnu seksuālās izmantošanas gadījumu risināšanā: Mācību metodiskais līdzeklis. Rīga, JUMI, 2000. – 55 lpp.
100. Sudraba, V. Narkoloģisko pacientu terapija un psihosociālās funkcionēšanas spēju izmaiņas dinamika: promocijas darbs. RSU, 2012, 176 lpp.
101. Uzņēmuma drošība / autoru kolektīvs, zin.red. U.Miķelsons Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2006. – 424 lpp.
102. Terehovičs, V. Tiesībsargājošās institūcijas Latvijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2007. – 179 lpp.
103. Teteris, O. Tiesu medicīnas esence. Rīga, apgāds Rasa ABC, 2004. – 591 lpp.
104. Vardarbības un diskriminācijas mazināšana bērnu un jauniešu vidū. Rokasgrāmata darbam ar bērniem un jauniešiem. Latvijas Sarkanā Krusta Jaunatne, 2012. – 114 lpp.
105. Veitnere, I. Bērnu seksuālā izmantošana. Psiholoģiskie aspekti un izmeklēšanas īpatnības. Rīga, Latvijas Policijas akadēmija, 1997. – 135 lpp.
106. Vilks, A. Deviantoloģija. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001. – 341 lpp.
107. 1903. gada 22. marta Soda likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Rīga, Valsts tipigrāfija, 1930. – 198 lpp.
108. Zahars, V. Latvijas kriminālpolitika: retrospekcija un nākotnes vīzija. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2011. – 136 lpp.
109. Zahars, V. Notiesātie – tauta tautā. Krimināls odu izpildes problēmas. Rīga, apgāds Zvaigzne ABC, 2005. – 104 lpp.
110. Zavackis, A. Riska novērtējums kā noziedzīga nodarījuma recidīva prognoze: promocijas darbs. Latvijas Universitāte Sociālo zinātņu fakultāte, Rīga, 2014. – 206 lpp.
111. Zemītis, G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Otrais papildinātais izdevums. Rīga, Biznesa augstskola Turība, 2006. – 318 lpp.

112. Zvērinātu advokātu birojs "BDO Zelmenis & Liberte" Darba likums ar komentāriem. Rīga, Latvijas Brīvo arodbiedrību Savienība, 2010. – 304 lpp.
113. Zīle, J. Cietušais kriminmāltiesisko zinātņu skatījumā: promocijas darbs. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2007. – 196 lpp.
114. Artz, S. Sex, Power, & the Violents School Girl. Toronto, Trifolium Books, Inc, 1998. – p. 248
115. Boland, M.L. Sexual Harassment in the Workplaces. Naperville, Illinois, Sphnit Publishing, AN Imprint of Sourcebook, Inc, 2005. – 270 lpp.
116. De Brouwer, A-M. Supranational Criminal Prosecution of Sexual Violence: The ICC and the Practice of the ICTY and the ICTR. Tilburg, Intersentia, 2005. – p. 570.
117. Bullough, V.L. Sexual variance in society and history. Wiley, 1976. – p. 715.
118. Cassese, A. International Criminal Law. Oxford, Oxford University Press, 2003. – p. 472.
119. Crawford, C., Krebs, D. Foundations of Evolutionary Psychology. New York, Taylor & Francis, 2008. – p. 544.
120. Canter, D. Criminal Psychology: Topics in Applied Psychology. New York, Routledge, 2008. – p. 304.
121. Child Abuse and Neglect – The Family and Community / editer R.E.Rehelfer, C.H.Kemper. Cambridge, Ballinger Publishing Co, 1976. – p. 452.
122. Crime Investigation (Investigative Features of the most Ferquently Encountered Crimes) / edited by A. Kavalieris Riga, publishing House „Valters un Rapa" Ltd, 2003. – p. 528.
123. Dorais, M., Meyer, I.D. Dont`t tell: The Sexual Abuse of Boys. Canada, Quebec, McGill–Queen`s University Press, 2002. – p. 211
124. Estrich, S. Real Rape. United State, Harvard Unversity Press, 1987. – p. 146.
125. Einstadter, W.J., Henry, S. Criminological theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions. USA, Rowman & Littlefield Publisher, INC, 2006. – p. 358.
126. Englander, E.K. Understanding Violence. Mahwah, Taylor & Francis e-Library, 2008. – p. 230.
127. Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict. Volume 2 (F-Pe) / editor-in-chief L.R.Kurtz. Academic Press, 2008. – p. 1079.
128. Finkelhor, D. and Yllo, K. License to Rape: Sexual abuse of Wives. Free Press, 1987. – p. 258
129. Fennelly, L.J. Handbook of Loss Prevention and Crime Prevention. Oxford, Elsevien, Butterworth-Heinemann, 2004. – 608 p.
130. Ford, H. Women Who Sexually Abuse Children. Chichester, England, John Wiley & Sons LtD, 2006. – 191 p.
131. Frye, A. Holistic Midwifery: A Comprehensive Textbook for Midwives in Homebirth Practice. Volume 1: Care During Pregnancy. Portland, Oregon, Labrys Press, 2008. – p. 572.
132. Friedman, K., Bischoff, H., Davis, R.C., & Person, A. Victims and helpers: Reactions to crime. U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1982, p. 29.
133. Gannon, A.T., Corton, F. Female Sexual Offender. Theory, Assessment, and Treatment. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010. – p. 224.
134. Goodwin, J.M. Sexual Abuse – Incest Victims and their Families. Chicago, Year Book Medical Publishers, 1989. – p. 269.
135. Flowers, R.B. Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims. Charles Thomas Publishers, LTD, 2006. – p. 298.
136. Hagan, F.E. Introduction to Criminology. Theories, Methods, and Criminal Behavior. California, Sage Publications, Inc, 2011. – p. 479.
137. Handbook of Sexual Violence / editor J.M. Brown, S.L. Walklate Routledge, 2011. – p. 544.
138. Hennecke, J. Combating domestic violence in Turkey: An Analysis of the discurses on domestic violence among organisations in Turkey, Goteborg Universitet, 2007. – p. 76.
139. Heitritter, L., Vought, J. Helping Victims of Sexual Abuse: A Sensitive Biblical Guide for Counselors, Victims, and Families. Bethany House Publishers, 1989. – p. 287.

140. Hawkins, D.F. Violent Crime: Assessing Race and Ethnic Differences. Cambridge, Cambridge University Press, 2003 – p. 433.
141. Gunter, B., Harrison, J., Wykes, M. Violence on Television: Distribution, Form, Context, and Themes. L. Erlbaum Associates, 2003. – p. 307.
142. Holmes, S.T., Holmes, R.M. Sex Crimes: Patterns and Behavior. CA, SAGE Publications, Inc, 2008. – p. 344.
143. Hollin, R.C. Psychology and Crime: An Introduction to Criminological Psychology. New York, Routledge, 2012. – p. 448.
144. Johnson, S.A. Physical abusers and sexual offenders. Forensic and Clinical strategies. New York, Taylor&Francis, 2007. – p. 443.
145. James, R.K.Crisis Intervention Strategies. USA, Thomson Books/Cole, 2008. – p. 644.
146. International Handbook of Violence Research. Volume 1. / edited by W.Heitmeyer, J.Hagan. Netherlands, Kluwer Academic Publishers, 2003. – 1287 p.
147. Kasl C. Woman, Sex and Addiction: A Search for Love and Power. New York: Ticknor & Fields, 1989. – p. 401.
148. Karmen, A. Crime Victims: An Introduction to Victimology. Seven Edition. Belmont, USA, Wadsworth Cengage Learning, 2009. – 467 p.
149. Kelly, L. Surviving Sexual Violence. Cambridge, Polity Press, 1988. – p. 288.
150. Kiehl, K.A. The Psychopath Whisperer: The Science of Those Without Conscience. New York, Random House LLC, 2014. – 304. p.
151. Kinsey, A.C., Pomeray W.B., Martin C.E., Beghard P.H. Sexual Behavior in the Human Female. Bloomington, Indiana University Press, 1981, p. 760
152. Masters, W.H, Johnson, V.E. & Kolodny, R.C. Human Sexuality. HarperCollins Publishers, 1992. – c. 398.
153. Meloy, J. R. The Psychology of Stalking. Cilinical and Forensic Perspektives. California (USA), Elsevier Science, 1998. – p. 327.
154. Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., Davis, R.D. Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior. New York, Guilford Press, 2003. – p. 477.
155. Olweus, D. Bulling: What We Know and What We Can Do. Oxford, Blackwell, 1993. – p. 140.
156. Oxford Dictionary of Law. New York, Market House Books LtD, 2009. – p. 458.
157. Rivers, I., Duncan, N., Besag, V.E. Bullying: A Handbook for Educators and Parents. Westport, Praeger Publisher, 2007. – p. 210.
158. Rosen, I. Sexual Deviation (3rd edn). Oxford, Oxford University Press, 1996. – p. 496.
159. Russell, D.E.H. The Politics of Rape: The Victim's Perspective. New York, iUniverse, Inc, 1975. – p. 314.
160. Saleh, F.M., Grudzinska, A.S., Bradford, J.M., Brodsky, D.J. Sex Offenders:Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. New York, Oxford University Press, Inc, 2009. – p. 449.
161. Seago, P. Criminal Law. Third edition. London, Sweet&Maxwell, 1989. – p. 582.
162. Sex and Society. Part III. London, Marchall Cavendish Coporation, p. 2010. – p. 960.
163. Siegel, L.J. Crimonolgy: Theories, Patterns and Typologies. Blemont, Cengage Learning, 2006. – p. 698.
164. Siegel, L.J. Introduction to Criminal Justice. Belmond, Wadsworth, Cengage Learning, 2008, p.
165. Sexual Aggression: Issues in Etiology, Assessment, and Treatment / edited by Gordon C. Nagayama Hall, Hirschman R., Grahan J.R. Washington, Taylor & Francis 1993. – 238.
166. Scully, D. Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists. Routlege, Unwin Hyman, 1990. – p. 205.
167. Vito, G.F., Maahs, J.R., Holmes, R.M. Criminology: Theory, Research, and Policy. 2nd edition. Sudbury, Jones and Bartlett Publishers, 2007. – p. 499.
168. Werner, E., Bierman, J.M., French, F.E. The Children of Kauai: A Longitudinal Study from the Prenatal Period to Age Ten. Honolulu, HI, University of Hawaii Press, 1971. – p. 199.

169. Williams, K.S. Textbook on Criminology. Oxford, Oxford University Press, 2012. – p. 656.
170. World Report on Violence and Health / edited E.G Krug, Mercy A.J., Zwi B.A. and Rafael Lozano R. Geneva, World Health Organization WHO, 2002. – p. 346.
171. Алексеева, И.А., Новосельский, И.Г. Жестокое обращение с ребенком. Причины. Последствия. Помощь. Москва, Национального фонда защиты детей от жестокого обращения издательство „Генезис, 2006. – 268 с.
172. Алауханов, Е. Криминология. Учебник. Алматы, 2008. – с. 429
173. Антонян, Ю.М. Жестокость в Нашей жизни. Москва, Инфра-М, 1995. – с. 320.
174. Антонян, Ю.М., Ткаченко, А.А., Шостакович, Б.В. Криминальная сексология / под ред. Ю.М.Антоняна. Москва, Спарк, 1999. – с. 464.
175. Антонян, Ю.М. Психология убийства. Моосква, Юрист, 1997. – с. 304.
176. Антонян, Ю.М. Изучение личности преступника: Учебное пособие. Москва, Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1982. – с. 80
177. Антонян, Ю.М., Бородин, С.В. Преступность и психические аномалии. Москва, Наука, 1987, с. 215.
178. Антонян, Ю.М., Ткаченко, А.А. Сексуальные преступления. Чикатило и другие. Москва, Амальтея, 1993. – с. 320.
179. Асанова, Н.К. Руководство по предупреждению насилия над детьми: Учебное издание для психологов, детских психиатров, психотерапевтов, студентов педагогических ВУЗОВ. Москва, Издательский гуманитарный центр ВЛАДОС, 1997, с. 512.
180. Бартол, К. Психология криминального поведения. Прайм-Еврознак, 2004. – с. 353.
181. Боровых, Л.В. Проблема возраста в механизме уголовно-прового регулирования. Автореферат, Екатеринбург, 1993. – с. 189.
182. Бумаженко, Н.И. Виктимология. Учебно-методическое пособие. Витебск, УО „ВГУ им. П.М. Машерова", 2010. – с. 115.
183. Бужор, В.Г. Криминологический анализ и предупреждение тяжкой насильственной групповой преступности: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 1992. – с. 120.
184. Выготский, Л.С. Проблема возраста // Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т.; Т.4. Москва, Педагогика, 1984, с. 240.
185. Гилинский, Я.И. Социальное насилие. Монография. Санкт-Петербург, Издательский Дом „Алеф-Пресс", 2013, – с. 185.
186. Гульман, Б.Л. Сексуальные преступления. Харьков, ИМП „Рубикон", 1994. – с. 270.
187. Иншаков, С.М. Криминология: Учебник. Москва, Юриспруденция, 2000. – с. 432.
188. Ившин, В.Г., Идрисова, С.Ф., Татьянина, Л.Г. Виктимология: учебное пособие. Москва, Wolters Kluwer, 2011. – с. 264.
189. Комментарий к УК Российской Федерации / под ред. А. И. Бойко. Ростов н/Д, 1996. – с. 617.
190. Криминология / под редакцией В.Д. Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006. – с. 528.
191. Криминальная мотивация / под редакц. Кудрявцева В. Н. Москва, Наука, 1986. – с. 304.
192. Криминология: Учебник / под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. В.В.Лунеева. Москва, Wolters Kluwer Russia, 2004. – с. 629.
193. Криминология. Учебник для вузов / под общей редакцией А.И.Долговой. Москва, Издательство НОРМА, 2005, с. 899.
194. Криминология —XX век / под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф. В.П.Сальникова. Санкт-Петербург, Издательство "Юридический центр Пресс", 2000. – 554 с.
195. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. (постатейный) / под ред. А.И.Чучаева „Контакт, Инфра-М", 2010. – с. 1032.
196. Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург, Издательство „Питер", 2000, – с. 890.
197. Крафт-Эбинг, Р. Половая психопатия. Москва, Республика, 1996. – с. 591.
198. Кондратюк, Л.В., Овчинский, В.С. Криминологические измерение. Москва, Норме, 2008. – с. 272.

199. Криминалистика / под ред. Яблокова Н.П. Москва, Юристъ, 2005. – с. 781.
200. Келли, Г.Ф. Основы современной сексологии. Учебник нового века. Санкт-Петербург, Питер, 2000. – 896 с.
201. Кон, И.С. Введение в сексологию. Москва, Медицина, 1989. – с. 336.
202. Криминальная мотивация / под редакции. Кудрявцева В.Н. Москва, Наука, 1986. – с. 302.
203. Криминалистика: Учеб. для вузов / под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. Москва, ГУП Издательство „Высшая школа", 2000. – 672.
204. Лунеев, В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции: Мировой криминологический анализ. Москва, Норма, 1997. – с. 525.
205. Личко, А.Е., Битенский В.С. Подросковая нарколгия. Москва, Медицина, 1991. – с. 304.
206. Латентная преступность: познание, политика, стратегия: Сборник. материалов международного семинара. Москва, ВНИИ МВД РФ, 1993, 337 с.
207. Наумов, А.В. Уголовно правовое значение насилия / Насильственная преступность /под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. Москва, Спартак, 1997. – с. 139
208. Олышанский, Д.В. Психология терроризма. Санкт-Петербург, 2002. – с. 223.
209. Панов, Н.И. Квалификация насильственных преступлений. Харьков, издат. Харьковского института, 1986. – с. 54.
210. Полубинский, В.И. Криминалъная виктимология. Что это такое? Москва, Знание, 1977. – с. 65.
211. Преступность и реформы в Росии / под ред: А.И.М. Долговой. Москва, Криминолог. Ассоц., 1998. – с. 408.
212. Ривман, Д.В., Устинов, В.С. Виктимология. Санкт–Петербург, Питер, 2000. – 332 с.
213. Семенюк, Л. М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции: Учебное пособие. Москва, Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1998. – 96 с.
214. Старков, О.В., Тюменев, А.В. Криминовиоленсология (учение о криминальном насилии). Москва, Юрлитинформ, 2012. – 445 с.
215. Старович, З. Судебная сексология. Москва, Юридическая литература, 1991. – с. 256.
216. Ситковская, О.Д. Психология уголовной ответственности. Москва, НОРМА, 1998. – с. 284
217. Серийные сексуальные убийства: Учебное пособие / под ред. Ю.М. Антоняна. Москва, ММЮИ МВД России, Издательство „Щит-М, 1997, с. 202.
218. Тюрюканова, Е. Принудительный труд в современной России. Нерегулируемая миграция и торговля людьми. Москва, 2004. – с. 216.
219. Туляков, В.А. Виктимология. Киев, Наука, 2003. – с. 148
220. Уэда, К. Преступность и криминология в Современной Японии: Пер. с япон. / под ред. Н.Ф.Кузнецовой, В.Н.Еремина. Москва, Прогресс, 1989. – с. 256.
221. Уголовный кодекс РСФСР. Москва: Юридическое издательство НК ЮСССР, 1942, с. 72.
222. Франк, Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии Душанбе, Ирфон, 1977. – 240 с.
223. Флетчер, Д., Наумов, А.В. Основные концепции современного уголовного права. Москва, Юрист, 1998. – с. 511.
224. Частная криминология / отв.ред. проф. А.Шестаков. Санкт-Петербург, Юридический цент Пресс, 2007. – с. 768.
225. Шарапов, Р.Д. Преступное насилие. Москва, Юрлитинформ, 2009. – 496 с.
226. Шарапов, Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт-Петербург, Юридический центр Пресс, 2001. – с. 298.
227. Шейдер, Р. Психиатрия. Москва, Издательство: Практика, 1998. – с. 485.
228. Шестаков, Д.А. Семейная криминология: криминофамилистика. Юридический центр, 2003. – с. 387.
229. Шнайдер, Г.Й. Криминология. Москва, „Прогресс", „Универс", 1994. – с. 502.

Periodika

1. Ābiķe, I., Smirnova M. Vardarbibu partnerattiecībās veikušu personu sociālās rehabilitācija // RSU zinātniskā konference. Tēzes. Rīgas Stradiņa universitāte, 2013, 393 lpp.
2. Batņa, J., Cīrule, K. Agresija, Kādēļ tās tagad ir tik daudz? // Mistērija, 1999, Nr. 9, 9–13 lpp.
3. Bite, D., Zitmane, M, Krolovs, R., Prīsta, S. Rekrutēšana cilvēku tirdzniecībai un sievietes tēls interneta vidē. Latvijas, Igaunijas un Lielbritānijas gadījums. SIA Baddog, 2014, 120 lpp.
4. Bočs, L. Prostitūcijas tiesiskā (ne)izpratne Latvijā // Jurista vārds, 2013.gada 16.aprīlis, Nr.15 (766), 16–19 lpp.
5. Beliha, G. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2010, Nr. 3 (52), 3–7 lpp.
6. Briško, B. Jauniešu drošības izjūta krīzes apstākļos // Starptautiskā zinātniskā konference: Drošības nostiprināšana krīzes apstākļos: jauni izaicinājumi un netradicionālas pieejas. Tēzes. RSU, Rīga, 2010. gada 8. aprīlī, 59-60 lpp.
7. Cilvēku tirdzniecības noziegumi: būtība un tiesību prakse // Jurista vārds, 2006.gada 28.marts, Nr. 13 (416), 6–11 lpp.
8. Dzērve, L. Pedofils to sapratīs citādi // Diena, 2012.gada 29.marts, Nr. 64 (6313), 6 lpp.
9. Gabrieljans, A. Eitanāzija un pāsnāvība: korelācijas problēmas // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2013, Nr. 1 (62), 21–27 lpp.
10. Informācija // Jurista vārds, 2008.gada 31.augusts, Nr. 35 (630), 24 lpp.
11. Judins, A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs // Jurista vārds, 2010.gada 31.augusts, Nr.35 (630), 16–19 lpp.
12. Kazaka, S. Personas drošība kriminālprocesā // Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos." Tēzes. Rīga, RSU, 16.09.2009, 22–23 lpp.
13. Kipāne, A. Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā // Jurista vārds, 2010.gada 19.janvāris, Nr. 3 (598), 24–27 lpp.
14. Kipāne, A. Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos// Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2009. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2010, 175–179 lpp.
15. Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 241–247 lpp.
16. Kipāne, A. Seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2010, Nr. 4 (53), 27–35 lpp.
17. Kipāne, A. Viktimizācijas procesa izpētes nozīme seksuālās deviācijas gadījumos // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2011, Nr. 4 (57), 22–29 lpp.
18. Kipāne, A. Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību // Starptautiskās Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums: starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas." (2011. gada 3.–5. novembris). Daugavpils, Saule, 2012, 439–448 lpp.
19. Kipāne, A. Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problematika kibervidē // Konferences rakstu krājums. Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas. BSA, SIA „Petrovskis un Ko", 2012, 299–301 lpp.
20. Kipāne, A. Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība // Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. 7.Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju", materiāli (2012. g. 8 –11. novembris). II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Saule, 2013, 245–255 lpp.

21. Kipāne, A. Seksuālās uzmākšanās problemātika // Rīgas Stradiņa Universitātes Zinātniskie raksti 2011. 2011. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. RSU, 2012, 190–201 lpp.
22. Kipāne A. Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori//IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu konference „Izaicinājumu un iespēju laiks:problēmas, risinājumi, perspektīvas" rakstu krājums. Rīga, Petrovskis un Ko, 2014, 52–55 lpp.
23. Kipāne, Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts // Daugavpils universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013" materiāli (2013. gada 10–12. oktobris). II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils, Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule", 2014, 103–118 lpp.
24. Krastiņš, U. Par dažu noziegumu kvalifikācijas problēmām // Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse. Viedokļi, Problēmas, Risinājumi 1998–2008. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2009, 44–48 lpp.
25. Kudrjavcevs, I. Drošība un komunikācija // Starptautiskai zinātniskai konferencei „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos". Tēzes. Rīga, RSU, 2009. gada 16. septembris, 31 lpp.
26. Kuzņecovs, V. Stress un depresija // Veselības sērija, Rīga, Lietišķās Informācijas dienests, 2010, 76 lpp.
27. Ķinis, U. Kibernoziegumi un kriminālprocess // Jurista vārds, 2001.gada 20.februāris, Nr. 4 (197), 4–7 lpp.
28. Lazdiņš, A. Liepājas izvarotāju pēdas ved pie britiem // Diena, 2012.gada 30.marts, 6–7 lpp.
29. Liholaja, V., Hamkova, D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas // Jurista vārds, 2012. gada 18. maijs, Nr. 19 (718), 4–8 lpp.
30. Liepiņa, Z., Ļaudobele, K., Bahtina, J., Kirjanova, T., Kaidaševa, N., Pacukeviča, V., Poļivkina, O. Dzīves prasmju apgūšanas veicināšana no vardarbības ģimenē cietušajām sievietēm // 2011.gada Zinātniskās konferences tēzes, Rīga, 2011, 425 lpp.
31. Meikališa, Ā. Jaunas vēsmas cietušo aizsardzībā – ES direktīva par cietušo tiesību minimālajiem standartiem un tās iespējamā ietekme uz kriminālprocesu Latvijā // Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums, Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2013,140–146 lpp.
32. Miezāne, E. Par preventīvu piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā // Jurista vārds, 2011. gada 20. septembris, Nr. 38 (685), 14–18lpp.
33. Paparinskis, M. Kas ir noziegumi pret cilvēci // Jurista vārds, 2003. gada 23. septembris, Nr.34 (292), 5–9 lpp.
34. Poudžiunas, I. Psiholoģiskie faktori procesuālajās darbībās ar cietušo izmeklēšanas laikā // Jurista vārds, 2008. gada 4. novembris Nr. 42 (547), 25–30 lpp.
35. Polis, A. Antisociāla (Disociāla) mentalitāte interdisciplinārā skatījumā // Latvijas Policijas akadēmijas rakti: 4, 22–25 lpp.
36. Rūķēna, K. Cik tālu var iet? // Latvijas Vēstnesis, 2006. gada 15. marts, Nr. 42 (70).
37. Stress darbā jeb psihoemocionālie darba vides riska faktori. Nr. 24-2011. Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 116 lpp.
38. Vardarbība ieslodzījuma vietā kā būtisks cilvēktiesību pārkāpums. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums // Jurista vārds, 2013. gada 12. marts, Nr. 10 (761), 20–22 lpp.
39. Stutiņa, I. Recidīvo noziedzību ietekmējošie faktori // RSU Zinātniskie Raksti 2009, 155-159 lpp.
40. Teivāns-Treinovskis, J. Tiesiska un loģiska rakstura pretrunas dzimumnoziegumu kvalificēšanā // Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils, Saule, 2011, 345–349 lpp.
41. Vilks, A. Cik izmaksā noziedzība? // Administratīvā un Krimināla Justīcija, 2013, Nr. 2 (63), 37–45 lpp.

42. Vilks, A. Krīzes perioda kriminogēnās tendences Latvijā // Rīgas Stradiņa universitāte. Zinātniskie raksti 2011, Rīga, RSU, 2012, 246–250 lpp.
43. Vilks, A. Par vardarbības fenomenu // Jurista vārds, 1997. gada 10. septembris, Nr. 17 (59), 7–10 lpp.
44. Vilks, A. Eiropas Savienības kopējā krimināltiesiskā politika: ieskats vēsturē un attīstības perspektīvas// Rīgas Stradiņa universitāte Zinātniskie raksti. 2007. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, 2008, 20–26 lpp.
45. Vilks, A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo kriminoloģiskās problēmas // Jurista vārds 2008.gads 4.novembris, Nr. 42 (547), 11–13 lpp.
46. Vilks, A. Par bērnu seksuālo izmantošanu un tās tendencēm. Pasaulē un Latvijā // Jurista vārds, 1999. gada 2.decembris, Nr.42 (149), 7–12 lpp.
47. Vilks, A. Nozieguma upura kvantitāte Latvijā – ceļā no noziegumu kaitējuma un taisnīgu kompensāciju// Tēzes Starptautiskais seminārs „Noziegumu upuris – kā kompensēt kaitējumu." RSU, 2007, 24–27 lpp.
48. Vilks, A. Citādais. Apzināmais, - bet vai pieņemamais? Tolerances robežas // Rīgas stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2013. 2013.gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskās darba publikācijas. Rīga, RSU, 2014, 81–87 lpp.
49. Vilks A. Policijas darbības efektivitātes vērtējumi // Rīgas Stradiņa universitātes 2012. gada Zinātniskās konferences tēzes, Rīga, RSU, 2012, 447 lpp.
50. Vilks, A. Sieviete kriminālās tiesvedības sistēmā // Jurista vārds, 2000. gada 26. septembris, Nr. 29 (182), 20-24 lpp.
51. Zahars, V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija – jauns vektors krimināls odu izpildē // Krimināl ā Justīcija, 2011, Nr. 4/2011(57), 8–13 lpp.
52. Zahars, V. Cilvēkdrošības situācija Latvijā: ilūzijas un aktualitātes // Starptautiskās zinātniskās konferences Drošības nostiprināšana krīzes apstākļos: jauni izaicinājumi un netradicionālas pieejas. Tēzes. Rīga, 08.04.2010, 25–29 lpp.
53. Zīle, J. Cietušā tiesību norosinājuma kriminālprocesuālās problēmas // Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti 2007, Rīga, RSU, 2008, 45–54 lpp.
54. Zīle, J. Vardarbība ģimenē // Starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas risinājumi, perspektīvas" rakstu krājums. Daugavpils, Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 2012, 289–294 lpp.
55. Zīle, J. Par noziegumos cietušo aizsardzības sistēmu Eiropā // Jurista vārds, 1999. gada 4. augusts, Nr. 28 (135), 14–16 lpp.
56. Zīle, J. Par uzvedību un likumpārkāpumos cietušajiem. Referāts zinātniskajā konferencē „Sabiedrība un kultūra" 2000. gada 14. aprīlī // Jurista Vārds, 2000. gada 27. aprīlis, Nr. 17 (170), 23 lpp.
57. Valsts policijas pētījums. 4.nodaļa. Policijas darba novērtējums – iedzīvotāji, kuri vērsās policijā pēc palīdzības. VP, 2013,
58. Valsts policijas priekšnieks Ints Ķuzis par noziedzības tendencēm. VP atskaite par darba rezultātiem 2011. gadā. Valsts policija, 2012.
59. 2011. gada pētījums par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi. Pētījuma ziņojums. Slimību profilakses un kontroles centrs, 2012, 44 lpp.
60. Agostino, A., Riccardi, M. Mafia Investments: Where Mafia Groups Invest Their Money and What Business Sectors They // European Police Science and Research Bulletin, winter 2013/2014, Issue 9, p. 4-7.
61. Faller, K.C. Women Who Sexually Abuse Children // Violence and Victims. 1987, Volume 2, Number 4, 263-276.
62. Finkelhor, D., Asdigian, N.L. Risk factors for Youth Victimization Beyond a Lifestyles, Routine Activities theory Approach // Violence and Victims, 1996, Volume 11, N 1, p. 3–19.
63. Elliot, M., Browne, K, Kilcoyne, J. Child asexual abuse prevention: What offenders tell us// Child Abuse and Neglect, 1995 May, Vol 19 (5), p. 579–594.
64. Haapasalo, J. & Pokela, E. Child-rearing and child abuse antecedents of crimiality // Aggression and Violent Behavior, 1999, Volume 4, p. 107–127.

65. Holdcraft, L.C, Iacono, W.G. Cross-generational effects on gender diferences in psychoactive drug abuse and dependence // Drug and Alcohol Dependence, 10 May 2004, Volume 74, Issue 2, p. 147–158.
66. Kaufman, K.L., Wallace, A.M., Johnson, C.F. & Reeders M.C. Comparing female and male perpetrators` modus operandi // Journal of Interpersonale Violance, Volume 10, p. 322–333.
67. Lansdown, G. Children's rights and domestic violence // Child Abuse Review, 2000 november/december, Volume 9, p. 416–426.
68. Landmsane, D., Rinkevics, A. Police knowledge of victims needs // European Police Science and Research Bulletin, winter 2013/2014, Issues 9, p. 9-11.
69. McCarty, L.M. Mother-Child Incest: Characteristics of the Offender // Child Welfare, 1986/sep-oct, 65 (5), p. 447–458.
70. Smith, P.K. Bulling in schools: the UK experience and the Sheffield antibullying Project` // Irish Journal of Psychology, jan 1997, Volume 18, Issue 2, p. 191–201.
71. O`Moore, A.M., Kirham, C., Smith, M. Bullying behaviour in Irish schools: a nationwide study`// Irish Journal of Psychology, jan 1997, Volume 18, Issue 2, p. 141–169.
72. Pretky, R.A. et al. Recidivism rates among child molesters and rapists: A methodolological analysis // Law & Human Behavior, 1997, Vol 21 (6), p. 635–659.
73. Hall, Ryan C.W. and Hall, Richard C.W. Profile of Pedophilia: Definition, Characteristics of Offenders, Recidivism, Treatment Outcomes, and Forensic Issues // Mayo Clinic Proceedings, 2007, Volumu 82, Issue 4, p. 457–471.
74. Worling, J.R. Sexual abuse histoties of adolescent male sex offenders: Differences on the basis of age and gender of their victims // Journal of Abnormal Psychology, 1995 november, 104 (4), 610–613.
75. Безверхов, А. Ноняти и виды насилия в уголовном праве России: вопросы правотворчестве и правоприменения // Уголовное право, 2014, № 4, с.11–18.
76. Безверхов, А. О некоторых подходах в квалификации насильственных преступлений против половой неприкосновенности и половой свободы личности // Уголовное право, 2014, № 5, с. 18–24.
77. Безручко, Е. Использованиевтермина „насилие" в уговном законодательстве Росии // Уголовное право, 2014, № 5, с. 24–30.
78. Боровиков, В. О некоторых подходах в квалификации насильственных преступлений // Уголовное право, 2014, № 4, с. 30–32.
79. Гаухман, Л. Проблемы квалификации насильственных преступлений // Уголовное право, 2014, № 5, с. 39–42
80. Готчина, Л. О квалификации насильственных преступлений половых преступлений против несовершеннолетних со снециальным субьектом // Уголовное право, 2014, № 5, с. 42–48.
81. Кондрашова, Т.В. Уголовная ответственность за понуждение к действиям сексуального характера // Юридический мир, 1999, № 3, с. 34.
82. Иванцова, Н. Основные положения концепции общественно опасного насилия в уголовном праве // Уголовное право, 2004, № 4, с. 23–27.
83. Мюстеруд, И., Полесжинский, Д.В. Насилие, эволюция и новые фактры окружающей среды // Преступность и борьба с ней новейшие правовые исследования. Сборнйк научных трудов. Москва, Ининон Ран, 2008, с. 27–39.
84. Буркина, О. А., Демьяненко, С. П. Понимание насилия в философии и праве // Онтология и аксиология права: тезисы докладов и сообщений Второй международной научной конференции, 2005 октябрь, Омск, с. 120–127.
85. Базаров, Р.А. Уголовно-правовая характеристика насилия // Проблемы обеспечения личной безопасности граждан: Труды Академии МВД России. Москва, 1995, с. 39–45.
86. Гусейнов, А.А. Этика ненасилия // Вопросы философии, 1992, № 3, с. 72–81.
87. Иващенко, А.В., Марцев, А.И. Методология правового исследования насилия // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием. Омск, 1996, с. 2–6.
88. Иванцова, Н. Основные положения концепции общественно опасного насилия в

уголовном праве // Уголовное право. Москва, Интел-Синтез, 2004, № 4, с. 26–28.
89. Лыков, В. Растление // Человек и закон, 2002, №7, с. 7–14.
90. Нагаев, В.В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита//Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы, 1998, № 4, с. 69–83.
91. Кузнецова, Н. Уголовное значение „вины потерпевшего" // Советская юстиция, 1967, № 17, с.16.
92. Минская, В. Ответственность потерпевшего за поведение, способствовавшее совершению преступлений // Советская юстиция, 1969, № 4, с. 15–18.
93. Зрелов, А.П. Особенности современного толкования понятия „насилие" // Право и политика. Москва, Nota Bene, 2003, № 7, с. 24-33.

Elektroniskie resursi

1. ANO Bērnu fonda (*UNICEF*) pētījums „Bērnu labklājība turīgajās valstīs. (skatīts 06.06.2013.). Pieejams: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf
2. ASV valsts Departamenta Ziņojums par cilvēktiesību stāvokli 2011. (skatīts 04.04.2013.). Pieejams: http://photos.state.gov/libraries/latvia/5/Reports/HRR_2011_LV.pdf
3. Atzinums. Sniegusi Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejai ar priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, ar ko atceļ Pamatlēmumu 2004/68/TI (COM(2010)0094 – C7-0088/2010 – 2010/0064(COD)). (skatīts 17.10.2013.). Pieejams:http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/ad/835/835690/835690lv.pdf
4. Aktuāla Informācija Par Atkarības Problēmām//e-žurnāls Nr.1/2010, 8 lpp., Pieejams: http://www.spkc.gov.lv/publikacijas/ (skatīts 02.05.2013.)
5. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. 2013. „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS", 47 lpp. Pieejams: http://www.providus.lv/public/27837.html
6. ASV valsts Departamenta Ziņojums par cilvēktiesību stāvokli 2011. (skatīts 04.04.2013.). Pieejams: http://photos.state.gov/libraries/latvia/5/Reports/HRR_2011_LV.pdf
7. Ar bērnu pornogrāfiju saistītie noziedzīgie nodarījumi. (skatīts 12.02.2013.). Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=146481
8. Augstākās Tiesas portāls. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-tiesas-sedem/arhivs-2003-2012/2005/februaris/1143-par-tiesas-sedem-14-18februari/
9. Āboliņa, A. Izvarotājus provocē sieviešu izlaidība. (skatīts 20.08.2013.). Pieejams: http://www.diena.lv/lat/politics/hot/izvarotajus-provoce-sieviesu-izlaidiba-2010-09-04-1?=&comments=8
10. Balode, L. Ambulatorais pakalpojums un klienta psihosociālaisportrets. (skatīts 12.02.2015.). Pieejams:http://www.sapibg.org/attachments/article/1255/Outpatient%20services%20and%20the%20customer's%20psychosocial%20portrait(LV).pdf
11. Bārtulis, J. Nevis izstumt, bet palīdzēt laboties. (skatīts 12.12.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/index.php?menu=doc&sub=&id=212881
12. Bērnība, invaliditāte un vardarbība. Cilvēku ar invaliditāti organizāciju iesaistes veicināšana profilaktisko stratēģiju izstrādē/autoru kolektīvs, 2004, (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.makinglifeasafeadventure.eu/download/daphne_Latvian.pdf
13. Bērnu seksuālās izmantošanas novēršana. (skatīts 10.10.2013.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf
14. Bērna aizsardzība sistēmu mijiedarbībā. Konferences materiāli. Rīga, 2012. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: www.bernskacietusais.lv/download.php?file=files/object_files/
15. Bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts20.12.2014.). Pieejams: http://www.drossinternets.lv/page/269

16. Bērnu un ģimenes lietu ministrijas mājas lapa Informatīvais ziņojums par problēmām saistībā ar vardarbību ģimenē un to iespējamiem risinājumiem. – 2008.gada 09.aprīlis (skatīts 10.02.2013.) pieejams: http://www.bm.gov.lv/lat/gimenes_valsts_politika/vardarbiba_gimene/?doc=9423
17. Bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.dzimba.lv/index1.php?ic1=profesionaliem&ic2=p_raksti&ic3=bernu_seksuala_izmantosana___tas_attiecas_ari_uz_tevi_
18. Cilvēku tirdzniecība. (skatīts 12.11.2013.). Pieejams: www.cilvektirdznieciba.lv/index.php?id=68.
19. Eiropas Parlamenta deputāti norāda uz cilvēktiesību pārkāpumiem 70 valstīs: bērnu piespiedu darbu, cilvēku tirdzniecību, nāvessodiem. (skatīts 16.08.2012). Pieejams: http://www.lvportals.lv/preses-relizes.php?id=106981
20. Eiropas Parlamenta 2012. gada 5. jūlija rezolūcija par vardarbību pret lesbietēm un lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu un starpdzimuma personu (LGBTI) tiesībām Āfrikā (2012/2701(RSP)). (skatīts 09.08.2012). Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0299+0+DOC+XML+V0//LV
21. Ekspertīze par vardarbības pret bērnu biežumu Latvijā. 8 lpp., (skatīts 20.08.2013.). Pieejams: www.bernskacietusais.lv/download.php?...Vardarbības_pret...biezum...
22. Dailejs, T.J. Homoseksuālisms un bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 19.10.2013.). Pieejams: http://nopride.lv/raksti/petijumi/item/101-homoseksu%C4%81lisms-un-b%C4%93rnu-seksu%C4%81l%C4%81-izmanto%C5%A1ana
23. Drošs internets. (skatīts 26.11.2013.). Pieejams: http://drossinternet.lv/page3
24. Kas ir dzimumaudzināšana? (skatīts 26.10.2014.). Pieejams: http://pedagogs.lv/kas-ir-dzimumaudzinasana-un-kads-ir-tas-noluks/
25. Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi. (skatīts 12.12.2013.) Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=472
26. Informācijas centra statistiskie dati: Kriminālā statistika. (skatīts 19.09.2013.). Pieejami: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109
27. Jūrmalā par pusaudzes seksuālu izmantošanu aiztur tēvu. (skatīts 21.11.2013.). Pieejams: http://www.ltv.lv/zinas/latvija/kriminalzinjas/jurmala-par-pusaudzes-seksualu-izmantoshanu-aiztur-tevu.a15757/
28. Eiropas stratēģija „Bērniem labāks internets." (skatīts 27.11.2012.). Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:LV:PDF
29. ES Komisija apkaro mūsdienu verdzību un seksuālu vardarbību pret bērniem. (skatīts 02.09.21013.) Pieejams: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/472&format=HTML&aged=0&language=LV&guiLanguage=en
30. Homoseksuālisms un bērnu seksuālā izmantošana. (skatīts 08.08.2013.) Pieejams: http://www.nopride.lv/content/view/101/2/
31. Informācijas centrs: Kriminālā statistika par 2011; 2012; 2013 un 2014. gadu. (skatīts 10.04.2015.). Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/109
32. Informatīvais ziņojums "Cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu, tirdzniecības problēma Latvijā. (skatīts 10.11.2013.) Pieejams: www.lm.gov.lv/upload/dzimumu.../lmzinoj_par_cilv_tirdzn1.doc
33. Iereibusi četru bērnu māte grupveidā mīlējas ar nepilngadīgiem skolēniem. (skatīts 18.12.2013.). Pieejams: http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/94561/iereibusi-cetru-bernu-mate-grupveida-milejas-ar-nepilngadigiem-skoleniem-foto
34. Intervija ar Daci Landmani. Rīga, 2014. gada 4. aprīlis (skatīts 28.02.2015.). Pieejams: http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/psihologje-dzimumnoziedznieku-vecums-ir-samazinajies.a81890/
35. Īrijā diskutē par fiktīvo laulību jautājumu. (skatīts 14.12.2013.). Pieejams: http://www.mfa.gov.lv/ireland/aktualitates/33168-irija-diskute-par-fiktivo-laulibu-jautajumu

36. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Letonika. (skatīts 03.10.2013.). Pieejams: http://www.tezaurs.lv/llvv/
37. Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca. (skatīts 25.10.2013.). Pieejams: www.letonika.lv
38. Latīņu-Latviešu vārdnīca. (satīts 10.11.2013.). Pieejams; http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?q=rap&s=0&g=2&r=10011062
39. Lāce, D. Seksuālās atkarības valgos. Psiholoģijas Pasaule, 2006.gads 19. jūnijs (skatīts 27.06.2013.). Pieejams: http://www.psihologijaspasaule.lv/
40. Lazdiņš, A. Kaimiņi aizstāv Liepājas orģijas dalībniekus // Diena, 2010. gada 3.novembris. Pieejams: http://www.diena.lv/sodien-laikraksta/kaimini-aizstav-liepajas-orgijas-dalibniekus-755733
41. Mīti par vardarbību. (skatīts 10.11.2013.). Valsts policijas mājas lapa jauniešiem. Pieejams: http://www.sargi-sevi.lv/?id=146&sa=128,146
42. Mobings. (skatīts 25.11.2013.). Pieejams: http://www.dzimba.lv/index1.php?ic1=jauniesiem&ic2=j_informacija&ic3=mobings
43. Miķelsons, U. Pierādījumu iegūšanas tiesiskie pamatprincipi informācijas tehnoloģiju noziegumu lietās. (skatīts 11.12.2013.).
Pieejams: www.eksperts.gold.lv/IT_noziegumu_izmeklesanas_principi.pdf.
44. Nacionālais ziņojums par vardarbību pret bērnu. Rīga, 2013. Projekts "Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība" No. JUST/2010/FRAC/AG/105630-CE-0377129/00-61. Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/parskati/zinojums-par-vardarbibu-pret-bernu-latvija-2013-365/
45. Kane, J. Bērnu seksuālā izmantošanas novēršana// Programmas „Daphne" buklets: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm, 2007. (skatīts 10.01.2013.).
Pieejams:http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/01_daphne_booklet_1_lv.pdf
46. Kairišs, J. Vairāk ziņu – mazāk noziegumu. (skatīts 04.02.2013.). Pieejams: http://politika.lv/article/vairak-zinu-mazak-noziegumu
47. Kara noziegumi bijušajā Dienvidslāvijā (grāmatas „Kara noziegumi" daļas). (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams:http://www.islammuslim.lv/muslims/Degpunktos/Citos_degpunktos/Kara_noziegumi_bijusaja_dienvidslavija.ht
48. Kas ir pedofilija un pedohistērija. Derjagina G. B. pētījums (ar saīsinājumiem). (skatīts 08.08.2012) Pieejams: http://masterbiz.info/lv/pedophylia.htm
49. Katras desmit sekundes internetā notiek noziegums. Zemeslodes jaunumi Pro5. (skatīts 12.09.2013.).
Pieejams: http://www.pro5.lv/modules.php?name=News&file=article&sid=2257
50. Krūmina, L., Briede, I. Ģimenes apvienošanās tiesību ļaunprātīga izmantošana: fiktīvās laulības un vecāku statusa viltus reģistrēšana. Rīga, 2012, 4 lpp. (skatīts 4.12.2013.). Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Fiktivas_laulibas_LV.pdf
51. Krīžu un konsultāciju centrs Skalbes. (skatīts 11.03.2015.). Pieejams: http://www.skalbes.lv/aktualitates
52. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai Eiropas stratēģija „Bērniem labāks internets". Skatīts 23.11.2013.).
Pieejams:http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012DC0196:LV:NOT
53. Kulitāne, I. Indivīds. Sabiedrība. Diskriminācija. 2006. gada 14. decembris. (skatīts 06.06.2013.). Pieejams: http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/12622/
54. Ķevere, L. Bērnu un pusaudžu krīzes reakcijas un to atpazīšana. Prezentācija. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: www.spkc.gov.lv/.../Bernu_un_pusaudzu_krizes_reakcijas_un_to_atpazi...
55. Kampaņa pret vardarbību. (skatīts 12.10.2013.)
Pieejams: www.un.lv/uploaded_files/brief_sievietes.doc

56. Kurš kuru sit? A.Nikonova grāmata „Feminisma beigas". Latviskais pārstāts. (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://pretspars.weebly.com/kurscaron-kuru-sit.html
57. Lapiņa K. Sods būt upurim. (skatīts 04.10.2013.). Pieejams: http://www.apollo.lv/portal/news/73/articles/114343
58. Ločmele, K. Noziegums īso svārku mīta paēnā. LV.LV. (skatīts 01.02.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=198744
59. Luksa, M. LV portālam: S. Zalcmane, biedrības „Patvērums „Drošā māja"" vadītāja. Aptraipītā līgavas kleita un piespiedu darbs svešumā: kā pret to cīnīties? (skatīts 10.10.2013.). Pieejams: http://lvportals.lv/print.php?id=258286
60. Licence Rape. (skatīts 23.08.2013.). Pieejams:www.burmacampaign.org.uk/.../License_to_rape.pdf
61. Luksa M. Kā aizsargāt bērnu pret seksuālām ļaunprātībām. (skatīts 28.11.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=258729
62. Luksa, M. Pārdota brīvība. Ko mēs par to zinām?. (skatīts 26.11.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=250814
63. Lūse, L. Prostitūcija Latvijā: problēmas un risinājumi. (skatīts 16.08.2012). Pieejams: http://www.lvportals.lv/likumi-prakse.php?id=206804
64. Lūse, L. Laulības bez nolūka izveidot ģimeni – arī Krimināllikumā. (skatīts 22.02.2013.). Pieejams: http://www.lvportals.lv/?menu=doc&id=225134
65. Lielbritānijā 84 cilvēkus tur aizdomās par bērnu seksuālu izmantošanu bērnunamos. BNS/AFP. (skatīts 30.04.2013.). Pieejams:http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/462564lielbritanija_84_cilvekus_tur_aizdomas_par_bernu_seksualu_izmantosanu_bernunamos
66. Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati. (skatīts 09.10.2013.). Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv
67. Intervija ar Daci Landmani. (skatīts 29.10.2014.). Pieejams: http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/psihologje-dzimumnoziedznieku-vecums-ir-samazinajies.a81890/
68. Kaitīgi tradicionāli paradumi. Programmas „Daphne" buklets: aktualitātes un pieredze, cīnoties ar vardarbību pret bērniem, jauniešiem un sievietēm. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/booklets/03_daphne_booklet_3_lv.pdf
69. Kampaņas „Sliktais pieskāriens". (12.09.2013.). Pieejams:www.bernskacietusais.lv/lv/sliktais_pieskariens/, www.draugiem.lv/sliktaispieskariens/
70. Kapers, K. Dzimumakts – zem hipnozes (skatīts 14.11.2013.). Pieejams: http://www.apollo.lv/zinas/dzimumakts-zem-hipnozes/303180
71. Krievijā laupītājs kļūst par sava upura seksa vergu. (skatīts 21.08.2012). Pieejams: http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/53085/krievija-laupitajs-klust-par-sava-upura-seksa-vergu
72. Pašnāvības Latvijā – situācija, perspektīvas, risinājumi. Ziņojums par situāciju. SVA, 2009, (skatīts 19.06.2013.). Pieejams: http://vec.gov.lv/uploads/files/4d93024ec9b71.pdf
73. Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem. (skatīts 14.03.2013.). Pieejams: Latvijas Vēstnesis https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=177686
74. Pētījums „Rīgas iedzīvotāju drošumspēja un tās paaugstināšanas iniciatīvas" (skatīts 12.01.2013.). Pieejams: http://www.sus.lv/lv/petijumi/rigas-iedzivotaju-drosumspeja-un-tas-paaugstinasanas-iniciativas,
75. Pētījums par alkohola lietošanu saistībā ar traumatismu un vardarbību (skatīts 24.09.2013.). Pieejams: http://www.sva.gov.lv/files/atkaribas/lietosana_un_vardarbiba.pdf.
76. Pētījums „Seksuāla vardarbība pret institūcijās dzīvojošiem bērniem". 2010. (skatīts 22.10.2013.). Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/kkk/vardarbiba-pret-bernu-namos-dzivojosiem-berniem-2010--177/
77. Pētījums par bērnu seksuālo izmantošanu Latvijā. (skatīts 27.11.2013.). Pieejams: www.riskchild.org/.../Atskaite_bernu%20seksula%20izmant.%203.do...

78. Pētījums: aizraušanās ar datorspēlēm palielina agresijas līmeni. – Informātika skolā. (skatīts 20.09.2013.). Pieejams: http://informatika.liis.lv/default.aspx?tabID=7&id=519
79. Pētījums „Latvijas iedzīvotāju reproduktīvā veselība". Pārskats par trim pētījuma posmiem: 1997., 2003., 2011. (skatīts 19.11.2013.). Pieejams: http://www.papardeszieds.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=198:ptniecbas-projekts-latvijas-iedzvotju-reproduktvs-veselbas-ptjums&catid=1:projekti&Itemid=4
80. Pētījums par seksa industriju un tās ierobežošanas mehānismiem Rīgā un Latvijā. Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts „Atvērtu darba tirgu sievietēm". (skatīts 19.06.2013.).
Pieejams:http://www.biss.soc.lv/downloads%5Cresources%5CEQUAL/BISS_petijums_seksa_industrija.pdf
81. Pētījums „Atbalsts Viktimizācijas prevencijai Latvijā". „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS", 2013. Pieejams: http://www.providus.lv/public/27837.html
82. Personības psiholoģija un profesionālā saskarsme izdales materiāli. (skatīts 12.09.2013.). Pieejams: http://www.medkursi.lv/wp-content/uploads/2010/02/pers-psihol-Jungs-Adlers-uc.pdf
83. Pieeja pornogrāfijai internetā pārvērš bērnus par seksuālajiem noziedzniekiem. (skatīts 22.10.2013.) Pieejams: http://www.anglobalticnews.co.uk/profiles/blogs/viegla-pieeja-pornografijai-interneta-parvers-bernus-par-seksu
84. Psihologu atklātā vēstule par rakstu "Izvarotājus provocē sieviešu izlaidība. (skatīts 20.08.2013.). Pieejams: http://www.diena.lv/sabiedriba/politika/psihologu-atklata-vestule-par-rakstu-izvarotajus-provoce-sieviesu-izlaidiba-750286
85. Par dzimumnoziegumiem notiesāto personu uzvedības korekcijas sistēmas attīstīšana Latvijā: Projekta noslēguma izvērtējums. 2011, 7 lpp. (skatīts 10.10.2013.). Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=18
86. Pārskats par nepilngadīgo noziedzību, cietušiem bērniem, stāvokli ceļu satiksmē un prevencijas jomā 2014.gada 12 mēnešos. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305
87. Pārskats par par nepilngadīgo noziedzību, cietušiem bērniem, stāvokli ceļu satiksmē un prevencijas jomā 2013. gada 12 mēnešos. (skatīts 19.06.2014.).
Pieejams: www.vp.gov.lv/faili/relizes/2013_PARSKATS.doc
88. Patvērums „Drošā māja". Cilvēku tirdzniecība. (skatīts 231.05.2013.).
Pieejams: http://www.patverums-dm.lv/lv/kampana-fiktivas-laulibas-slazds
89. Personības psiholoģija un profesionālā saskarsme izdales materiāli. (skatīts 12.09.2013.). Pieejams: http://www.medkursi.lv/wp-content/uploads/2010/02/pers-psihol-Jungs-Adlers-uc.pdf
90. Piļāne, I. Vardarbība ieslodzījuma vietās (skatīts 11.07.2013.)
Pieejams: http://www.lvportals.lv/print.php?id=242929
91. Prostitūcija ir uzskatāms varas attiecību demonstrējums. (skatīts 04.10.2013.).
Pieejams: http://marta.lv/prostitucija-ir-uzskatams-varas-attiecibu-demonstrejums/
92. Preventīvo piespiedu līdzekļu koncepcijas kopsavilkums. (skatīts 10.08.2013.).
Pieejams: http://m.likumi.lv/doc.php?id=257276
93. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. 24 lpp. (skatīts 28.01.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/docs/2011/rec_pedejais.pdf
94. Roja, I., Roja, Ž., Smilktiņa, L. Seksuālās uzvedības traucējumi un novirzes. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.doctus.lv/2007/4/seksualas-uzvedibas-traucejumi-un-novirzes
95. Rokasgrāmata „Metodes un pieeja sociālā darba jomā". (skatīts 12.05.2013.).
Pieejams: http://www.sif.lv/nodevumi/nodevumi/3167/rokasgramata.pdf
96. Seksuālā uzmākšanās darbavietā – kā tai pretoties. (skatīts 12.02.2013.).
Pieejams: http://woman.delfi.lv/relationships/couple/article.php?id=9111793].
97. Sietiņa, U. Varmācība ģimenē nevar būt norma. (skatīts 05.10.2013.).
Pieejams: http://woman.delfi.lv/relationships/couple/varmaciba-gimene-nevar-but-norma.d?id=21635923

98. Sociālā kampaņa Vardarbība. Bezdarbība. (skatīts 12.03.2013.).
Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/vardarbiba_pret_bernu_teorija/
99. Skaidrojošā vārdnīca (skatīts 07.07.2013.)
Pieejams: http://www.tezaurs.lv/sv/?w=izvaro%C5%A1ana
100. Slimību profilakses un kontroles centrs. (skatīts 20.06.2013.).
Pieejams: http://www.spkc.gov.lv/ssk/index60e0.html?p=24%2C5%2C82
101. Situācija narkomānijas problēmas jomā Latvijā 2009. gadā. Nacionālais ziņojums. (skatīts 02.04.2013.). Pieejams: http://vec.gov.lv/lv/petijumi-un-zinojumi/atkaribu-slimibu-petijumi-un-zinojumi
102. Statistika apkopota, izmantojot *gemiusAudience* pētījuma datus. (skatīts 14.01.2014.). Pieejams: http://www.gemius.lv/arhivs/nostabilizejies-interneta-lietotaju-skaits-vecums-palielinas.html
103. TNS Latvia Digital. Internetu aktīvi lieto kā pieaugušie, tā arī bērni. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=4559
104. Pētījums „Vardarbība un veselība". Ziņojums par situāciju Latvijā 2007.gadā. (skatīts 04.02.2013.). Pieejams: http://www.vm.gov.lv/index.php?top=129&id=368
105. Pētījums „Latvijas un citu valstu pieredze darbam ar seksuālajiem noziedzniekiem (kopsavilkums ar pētījuma elementiem par esošo situāciju un tās iespējamajiem risinājumiem)." (skatīts 12.08.2013.).
Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/petijumi/vpd_petijums_gala_variants.pdf
106. Tiesu informācijas sistēma. (TIS). (skatīts 11.12.2014.). Pieejams: www.tis.lursoft.lv
107. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas 2013.gada publiskais pārskats. Rīga, 2014, 28. lpp. (skatīts 12.01.2015.). Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/zinas_par_iestadi/parskati_un_atskaites/?doc=3667&page=
108. Valsts policija sadarbībā ar „Providus" - par atbalstu noziegumos cietušajiem. (skatīts 26.07.2014.). Pieejams: http://www.vp.gov.lv/?id=500&vid=2
109. Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centra 2014. gada publiskais pārskats. (skatīts 26.04.2015.).
Pieejams:http://www.vtmec.gov.lv/inc_docs/userfiles/file/Dokumenti/VTMEC_2014_g_publiskais_parskats.pdf
110. Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centra 2013.gada publiskais pārskats. (skatīts 18.09.2014.). Pieejams: http://www.vtmec.gov.lv/?mn=2110
111. Valkovska, L. Seksa tūrisms uzglūn arī Rīgas bērniem. (skatīts 28.09.2014.). Pieejams: http://www.diena.lv/arhivs/seksa-turisms-uzglun-ari-rigas-berniem-12900620
112. Vairāk vīriešu sūdzas par seksuālu uzmākšanos. (skatīts 13.06.2013.). Pieejams: LETA/woman.delfi.lv/relationships/sex/asv-vairak-viriesu-sudzaspar-seksualu-uzmaksanos-darbavieta.d?id=30804285
113. Vai pastāv sieviešu agresija pret vīrieti? (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: http://www.mammamuntetiem.lv/articles/8862/vai-pastav-sieviesu-agresija-pret-virieti/
114. 11.Vispārējais ziņojums par Spīdzināšanas novēršanas komitejas aktivitātēm. Strasbūra, 2001. gada 3. septembris, 27. punkts. Pieejams: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.htm
115. Ziņojums par pētījuma rezultātiem. Vardarbība pret bērnu namos dzīvojošiem bērniem. 2010.(skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: www.centrsdardedze.lv/tools/download.php?file=files/text/S02...
116. Ziņojums par „Vardarbības un nelaimes gadījumu izraisītie veselības traucējumi" 2009., 32 lpp. (skatīts 10.06.2013.), Pieejams: Veselības ekonomikas centra interneta mājas lapā - www.vec.gov.lv
117. US Navy sexual assault reports rise 50%. (skatīts 10.10.2014.)
Pieejams: http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-24057395
118. Valsts Probācijas dienesta informācija. (skatīts 20.10.2013.)
Pieejams: http://www.probacija.lv/page.php?id=1

119. Ziņojums par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā" rezultātiem (2013). (skatīts 12.04.2014.).
Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/petijumi/kkk/zinojums-par-petijuma-seksuala-vardarbiba-cietuso-bernu-nopratinasanas-prakse-latvija-rezultatiem-20-336/
120. Annex I, Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression. (skatīts 12.01.2014.). Pieejams: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf
121. Annual Report 2006, National Crime Prevention Council. (skatīts 11.10.2013.).
Pieejams: http://www.ncpc.org/about/annual-report
122. Afghanistan 'worst place' for women. (skatīts 09.11.2013.). Pieejams: http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2011/0615/breaking9.html
123. An update on WHO's work on female genital mutilation (FGM). Progress report. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://whqlibdoc.who.int/hq/2011/WHO_RHR_11.18_eng.pdf
124. An overview of sexual harassment. (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: http://www.infobarrel.com/An_Overview_of_Sexual_Harassment
125. Antikainen, J., Forss, M., Laiho, M., Lampainen, K. Children's Experiences of Sexual Harassment and Sexual Abuse on the Internet. 2012. (skatīts 28.09.2014.). Pieejams: http://www.openeducationeuropa.eu/en/node/116148 .
126. Association for the Treatment of Sexual Abusers. (skatīts 30.09.2013).
Pieejams: www.atsa.com
127. Annual Report on Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender Domestic Violence.1998. (skatīts 12.04.2013.). Pieejams: http://www.mincava.umn.edu/documents/glbtdv/glbtdv.html
128. A Review of the Recidivism Rates of Adult Female Sexual Offenders, 2005. Pieejams: http://www.csc-scc.gc.ca/text/rsrch/reports/r169/r169_e.pdf, (skatīt 12.12.2013.)
129. Attard, M. Victims Welcome Australian child ex abuse investigation. CNN. (skatīts 13.11.2013.) Pieejams: http://edition.cnn.com/2012/11/12/world/asia/australia-abuse-scandal-attard/index.html
130. Basic Guidelines on Approaching Victims of Crime. (skatīts 23.05.2014.) Pieejams: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/firstrep/bgavoc.html
131. Beck, A.J., Paige, M. Harrison, P.M., Berzofsky, M., Caspar R. and Krebs, C. Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates, 2008-09., p. 21. (skatīts 17.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=2202
132. Breaking the silence – united against domestic violence, 29th Council of Europe Conference of Ministers of Justice Report from Portugal. (skatīts 06.11.2013.). Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju29/Report%20from%20Portugal%20%20Domestic%20Violence.pdf
133. Brenner, W. S. & Koops B-J. Approaches to Cybercrime Jurisdiction. p. 3. (skatīts 23.10.2013.). Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=786507
134. Boldy, D., Webb, M., Horner B., Davy, M & Kingsley B. Elder Abuse in Western Australia. Perth: Centre for Research into Age Care services. (skatīts 16.08.2014.). Pieejams: https://cracs.curtin.edu.au/local/docs/Elder%20Abuse%20Final%20Report.pdf
135. Commercial Sexual Exploitation of Children Online. A Strategic Assessment. 2013, p.10. (skatīts 21.11.2013.). Pieejams: https://www.europol.europa.eu/content/commercial-sexual-exploitation-children-online-strategic-assessment
136. Crime in Estonia in 2009 – Summary. (skatīts 25.03.2013.).
Pieejams: www.just.ee/crimestatistics
137. Crime Victim Survey 2009. (skatīts 27.11.2013.).
Pieejams:http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53485/CRIME_VICTIM_SURVEY_2009.pdf
138. Crime Victim Survey 2009. (skatīts 21.09.2013.) Pieejams: www.just.ee/victim
139. Child Sexual Abuse. (skatīts 23.02.2013.).
Pieejams: http://www.rapecrisisscotland.org.uk/workspace/publications/RCS-CSA-leafSNAPweb0312.pdf
140. Child sexual abuse. Network of Victim Assistance (NOVA). (skatīts 03.08.2013).
Pieejams: http://www.novabucks.org/childsexualabuse.html

141. Domestic violence against women". Report. Special Eurobarometer 344. European Commission, 2010. (skatīts 25.07.2013.).
Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf
142. Domestic Violence Against Men. (skatīts 06.11.2013.). Pieejams: http://www.nhs.uk/Livewell/abuse/Pages/domestic-violence-against-men.aspx
143. Domestic violence: Key facts. 2007, (skatīts 12.02.2013.).
Pieejams: www.womenandequalityunit.gov.uk/domestic_violence/key_facts.htm.
144. Evans J. Schoolchildren prostituting themselves in one in seven Italian schools, shocking survey finds. 12.11.2013. (skatīts 17.11.2013.).
Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2503612/Italian-schoolchildren-prostituting-1-7-schools.html
145. Elliott, M. Female sexual abuse of children: 'the ultimate taboo' (skatīts 19.06.2013.).
Pieejams: http://www.kidscape.org.uk/media/82798/femalesexualabuseofchildren.pdf
146. Ending violence against Women and Girls, State of the World Population 2000 (New York: United Nations Population Fund, 2000), chap. 3. (skatīts 25.11.2013.).
Pieejams: http://www.unfpa.org/swp/2000/english/ch03.html
147. EUROPOL. 269 suspects identified and 112 arrested. (skatīts 25.11.2013.).
Pieejams: https://www.europol.europa.eu/content/press/joint-action-22-european-countries-against-online-child-sexual-abuse-material-internet
148. Estonia. Violence against women statistics. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.wavenetwork.org/sites/default/files/07%20ESTONIA%20END%20VERSION.pdf
149. Female genital mutilation. World Health Organization. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/
150. Family Violence in Canada: A Statistical Profile. Ottowa: Statistics Canada, 2011, p. 5. (skatīts 12.09.2013.). Pieejams: http://www.statcan.gc.ca/pub/85-224-x/85-224-x2010000-eng.pdf
151. FBI`s National Incident-Based Reporting System. (skatīts 26.06.2014.). Pieejams: http://www.fbi.gov/stats-services/publications
152. Fifth European Working Conditions survey – 2010. Have you been subjected to bullying or harassment at work in the past year? (skatīts 12.11.2013.). Pieejams: http://www.eurofound.europa.eu/surveys/smt/ewcs/ewcs2010_13_06.htm.
153. Flood, M. & Fergus, L. An assault on our future: The impact of violence on young people an their relationships. Sydney: White Ribbon Foundation. 2008. (skatīts 16.08.2014.).
Pieejams: http://www.whiteribbon.org.au/uploads/media/AssaultonourFutureFinal.pdf
154. Goodey, J. Head of Freedoms & Justice Research Department. Violence Against Women: An EU-wide survey. (skatīts 06.03.2014.).
Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-presentation-jo-goodey_en.pdf
155. Goodwin, V., Davis B. Crime Families: Gender and the intergenerational transfe of criminal tendencies. (skatīts 09.08.2014.).
Pieejams:http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401420/tandi414.html
156. Global Report on Trafficking in Persons 2012. (skatīts 31.07.2013.). Pieejams: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf
157. Gincman, J., Palavinskiene, B. Violence Against Women and Children in Lithunia. (skatīts 12.10.2013).
Pieejams: http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Acta%20medica%20Lituanica/A-113.pdf
158. Global Health Risks. World Health Organization, 2009. Kā lielākie riski atzīti mirstība un slimības. (skatīts 09.07.2013.). Pieejams:
http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/global_health_risks/en/index.html
159. Global Synthesis Report. IASC Review of Protection from Sexual Exploitation and Abuse by UN, NGO, IOM and IFRC Personnel. 2010, p. 71. (skatīts 12.12.2013.). Pieejams: http://www.un.org/en/pseataskforce/documents/psea_review_global_synthesis_report.pdf

160. Goodman, L.A., Fels K, & Glenn C. No Safe Place: Sexual Assault in the Lives of Homeless Women. (skatīts 10.03.2015.). Pieejams: http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=558
161. Goodey, J. Head of Freedoms & Justice Research Department. Violence Against Women: An EU-wide survey. (skatīts 06.03.2014.).
Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-presentation-jo-goodey_en.pdf
162. Human Rights Watch, He Loves You, He Beats You: Family Violence in Turkey and Access to Protection. 21. (skatīts 12.07.2013.).
Pieejams: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0511webwcover.pdf
163. Hockey mom accused of having sex with son's underage teammates. (skatīts 08.12.2013.) Pieejams: http://latimesblogs.latimes.com/lanow/2011/09/hockey-mom-sex-crimes.html
164. Hidman J., Peters J.M. Polygraph testing leads to better understanding adult and juvenile sex offenders. Pieejams:
http://www.ccoso.org/library%20articles/Polygraph%20and%20Better%20Understanding%20of%20Sex%20Offenders%20-Hindman%20and%20Peters.pdf
165. Hidden in Plain Sight. A statistical analysis of violence against children. UNICEF, 2014. (skatīts 04.09.2014.).
Pieejams:http://www.unicef.org/publications/files/Hidden_in_plain_sight_statistical_analysis_EN_3_Sept_2014.pd
166. Indian police arrest man for allegedly raping 5 year-old girl. (skatīts 22.04.2013.). Pieejams: http://www.cbc.ca/news/world/story/2013/04/30/india-rape-victim-dies.html
167. Indians urge action on New Delhi rape case. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams: http://edition.cnn.com
168. Internet World Stats. (skatīts 17.01.2014.).
Pieejams: http://www.internetworldstats.com/stats.htm
169. Ireland`s sham marriage scam. The Irish Time. (skatīts 11.11.2013.). Pieejams: http://www.irishtimes.com/newspaper/weekend/2010/1009/1224280691092.html
170. Jehl, D. For Shame, „Arab Honor's Price: A Woman's Blood". The New York Times on the Web. (skatīts 12.07.2013.). Pieejams: http://www.nytimes.com/1999/06/20/world/for-shame-a-special-report-arab-honor-s-price-a-woman-s-blood.html?pagewanted=all&src=pm
171. Langton, L., Berzofsky, W., Krebs, C., Hope Smiley-McDonald, H. Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010. National Crime Victimization Survey. (skatīts 27.06.2014.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vnrp0610.pdf
172. Legal Information Institute. (skatīts 19.07.2014.).
Pieejams: http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/16
173. Lewis, D.A. Unrecognized Victims: Sexual Violence Against Men in Conflict Settings Under International Law. (skatīts 31.05.2013.).
Pieejams: http://hosted.law.wisc.edu/wordpress/wilj/files/2012/02/lewis.pdf
174. Internet Usage in the European Union. (skatīts 10.03.2015.).
Pieejams: http://www.internetworldstats.com/stats9.htm
175. Internet Watch Foundation 2009 Annual and Charity Report. (skatīts 26.11.2013.). Pieejams:
http://www.iwf.org.uk/assets/media/annualreports/IWF%202009%20Annual%20and%20Charity%20Report.pdf
176. 'I always cry at weddings': Tearful bride led away in handcuffs after police target suspected sham marriage. (skatīts 30.01.2013.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-1323588/Bride-groom-led-away-handcuffs-police-bust-suspected-sham -marriage.html
177. Langton, L., Berzofsky, W., Krebs, C., Hope Smiley-McDonald H. Victimizations Not Reported to the Police, 2006-2010. National Crime Victimization Survey. (skatīts 27.06.2014.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vnrp0610.pdf
178. Lieb Lin Song, R. and Donnelly, Sh. Female Sex Offenders in Washinton State. (skatīts 12.08.2013.). Pieejams: http://www.wsipp.wa.gov/rptfiles/femsoff.pdf

179. McNeilly, C. Domestic violence against men at its highest level in Northern Ireland since police began recording statistics. (skatīts 02.1.2013.).
Pieejams:http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/local-national/northern-ireland/domestic-violence-against-men-at-its-highest-level-in-northern-ireland-since-police-began-recording-statistics-29707051.html
180. Lalor, K., McElvane R. Overview of the Nature and Extent of Child Sexual Abuse in Europe. 2010, p. 23. (skatīts 10.03.2014.).
Pieejams: http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=aaschsslbk
181. Male victims. (skatīts 11.03.2015.). Pieejams: http://endsexualviolence.org/where-we-stand/male-victims
182. Mouzos, J. & Makkai, T. Womens`s expierencies for male violence: Findings from the Australian component of the international violence against women survey (IVAWS). (skatīts 09.08.2014.).
Pieejams: http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/rpp/41-60/rpp56.html
183. Muslim rape wave in Sweden. (skatīts 03.07.2013.). Pieejams: http://majorityrights.com/weblog/comments/muslim_rape_wave_in_sweden/
184. National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report, 2011. (skatīts 05.02.2013.). Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf
185. NationalMaster. (skatīts 05.02.2013.).
Pieejams: http://www.nationmaster.com/graph/cri_rap-crime-rapes
186. National Sexual Violence Resource Center: Warshaw, Robin I Never Called it Rape, The MS. Report on Recognizing, Fighting and Surviving Date @ Acquaintance Rape. NeW York: Haper Perennial, 1994,
187. National Center for Missing and Exploited Children. (skatīts 26.06.2014.). Pieejams: http://www.missingkids.com/LegalResources/Exploitation
188. Newmark, L.C. Crime Victims' Needs and VOCA-Funded Services: Findings and Recommendations from Two National Studies. (skatīts 19.06.2014.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/214263.pdf
189. NISVS. National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. Summary Report. 2011. (skatīts 25.07.2013.).
Pieejams: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf
190. North Carolina passes forced-sterilisation payouts. BBS News. (skatīts 26.07.2013.). Pieejams: http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-23460719
191. Net-Safe Latvia veiktais pētījums. (skatīts 26.11.2013.).
Pieejams: http://www.drossinternets.lv/page/254
192. Male sexual assault. Network of Victim Assistance (NOVA). (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: http://www.novabucks.org/malesexualassault.html
193. Mexican sex traffickers moving into U.S. (skatīts 10.06.2013.). Pieejams: www.hrw.org
194. Network of Victim Assistance. (skatīts 03.08.2013.) Pieejams: http://www.novabucks.org/childsexualabuse.html
195. Nacional Sexual Violence Resource Center (NSVRC). (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: http://www.nsvrc.org/
196. Newmark, L.C. Crime Victims' Needs and VOCA-Funded Services: Findings and Recommendations from Two National Studies (skatīts 19.06.2014.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/214263.pdf
197. Opinion of the European Economic and Social Committee on Domestic violence against women (own-initiative opinion). (skatīts 29.10.2013.) Pieejams: http://eescopinions.eesc.europa.eu/EESCopinionDocument.aspx?identifier=ces%5Csoc%5Csoc218%5Cces416-2006_ac.doc&language=EN
198. Raped five-year-old Indian girl dies. (skatīts 04.06.2013.). Pieejams: http://www.guardian.co.uk/world/2013/apr/30/raped-five-year-old-indian-dies
199. Rape and sexual assault of women: findings from the British Crime Survey. (skatīts 02.11.2013.). Pieejams: http://www.wdvf.org.uk/RapeHO.pdf

200. Ronken C., Johnston H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012, p. 12. (skatīts 28.05.2014.).
Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf
201. Reilly, J. The child sex slaves of Brazil's Highway From Hell: Horrifying story of how girls as young as NINE are forced to sell themselves for just £8 a time. (skatīts 28.11.2013.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2492821/Child-prostitutes-Brazils-Highway-Hell-BR-116.html
202. Redefining sexual discrimination. Law and Human Behavior, 5 August 2010. (skatīts 12.03.2013.).
Pieejams: http://www.springer.com/about+springer/media/springer+select?SGWID=0-11001-6-980421-0
203. Response to Victims of Crime. IACP National Law Enforcement Policy Center, 2010. (skatīts 12.08.2014.).
Pieejams: http://www.theiacp.org/portals/0/pdfs/ResponsetoVictimsofCrimePaper.pdf
204. Resursu centra sievietēm „Marta". Gada pārskats 2013. (skatīts 25.02.2015.). Pieejams: http://marta.lv/par-martu/gada-parskati
205. Research report for the Addressing Sexual Bullying Across Europe (ASBAE) project. (skatīts 10.03.2015.)
Pieejams: http://www.asbae.eu/wp-content/uploads/2015/01/Research-Report-28_01.pdf
206. Sexual Health: A public health challenge in Europe. WHO Regional Office for Europe, 2011. (skatīts 05.03.2015.).
Pieejams: http://www.europeansexology.com/files/WHO_2011.pdf
207. Shah Singh H., Mallika Kapur M. New Delhi rape exposes the perils of being a woman in India.(skatīts 27.12.2013.).Pieejams:http://edition.cnn.com/2012/12/21/world/asia/india-rape-danger/index.html?iref=allsearch
208. Sexual Assault Statistics. (skatīts 09.12.2013.).
Pieejams: http://www.oneinfourusa.org/statistics.php
209. Sexual Harassment: quidance regarding recognition and prevention.//The George Washinton University (skatīts 13.06.2013.).
Pieejams:http://search.gwu.edu/search?q=Sexual+harassment&site=www&btnG=Search&spell=1&client=gw_main_VCM&proxystylesheet=phase2fe&output=xml_no_dtd&ulang=lv&sort=date%3AD%3AL%3Ad1&entqr=0&entqrm=0&entsp=a__gw_main_VCM&oe=UTF-8&ie=UTF-8&ud=1
210. Sexual Violence. Facts and Statistics. Sex Offenders. (skatīts 12.10.2013.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/146474NCJRS.pdf
211. Synder, H.N. Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident and offender characteristics. 2000, Washington, D.C: U.S. Department of Justice Programms, Bureau of Justice Statistics. (skatīts 16.07.2013.). Pieejams: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/saycrle.pdf
212. Mr Loophole provokes outrage after claiming women who dress provocatively 'victimise men' (skatīts 09.08.2014.). Pieejams: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2003380/Lawyer-Nick-Freeman-says-women-dress-provocatively-victimise-men.html#ixzz39vPjsqy8
213. Statistic Canada. (skatīts 10.09.2013.). Pieejams: http://www5.statcan.gc.ca/bsolc/olc-cel/olc-cel?catno=85-205-X&lang=eng
214. Stopping the Abuse of Power through Sexual Exploitation: Naming, Shaming, and Ending Sextortion. International Association of Women Judges (IAWJ), 2012, p. 9-12. (skatīts 16.12.2013.). Pieejams: http://www.iawj.org/IAWJ_International_Toolkit_FINAL.pdf
215. Stopping the Sexual Exploitation of Children and Youth. It's Not What Youth Think: Sexually Exploited Youth in British Columbia. Crime Prevention Information Series: 2. (skatīts 23.04.2013.).
Pieejams: http://www.pssg.gov.bc.ca/crimeprevention/publications/docs/crime-prev-series2-sexual-exploitation-children-youth.pdf

216. The Role of Men in Gender Equality - European Strategies & Insights. Study on the Role of Men in Gender Equality Contract ref. no. VC/2010/0592 December 2012. European Union, 2013, p. 109. Novikova, I. (2011). Country report Latvia. Unpublished working paper within the project Study on the Role of Men in Gender Equality.
217. Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey. (skatīts 15.07.2013.). Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/172837.pdf
218. Tjaden, P. & Thoennes, N. Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey. (skatīts 28.08.2014.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf
219. Times Live. (skatīts 12.12.2014.).
Pieejams: http://www.timeslive.co.za/local/2013/07/23/grandson-arrested-for-raping-80-year-old-grandmother
220. Ronken, C., Johnston, H. Child Sexual Assault: Facts and Statistics. 2012. Pieejams: http://www.bravehearts.org.au/files/Facts%20and%20Stats_updated141212.pdf
221. St-Yves M., Pellerin B. Sexual victimization and sexual delinquency: Vampire or Pinocchio syndrome? Research in Brief. (skatīts 02.05.2013.) Pieejams: www.csc-scc.gc.ca/text/pblct/forum/e141/141n_e.pdf
222. Van de Rakt, M., Nieuwbeerta, P. and de Graaf, N.D. Like Father, Like Son. The Relationships between Conviction Trajectories of Fathers and their Sons and Daughters. Pieejams:http://ics.uda.ub.rug.nl/FILES/root/Articles/2008/RaktMvd-LikeFather/RaktMvd-LikeFather-2008.pdf
223. Violence Against Women. (skatīts 06.06.2013.).
Pieejams: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/
224. Victims costs and Consequences: A New Look, National Institute of Justice Report, US Department of Justice. (skatīts 12.10.2013.).
Pieejams: https://www.ncjrs.gov/pdffiles/victcost.pdf
225. Vīts, Dž.E. Postmodernie laiki. (skatīts 12.04.2013.).
Pieejams: http://www.lmf.lv/LMF/publikacijas_files/Postmodernie%20laiki.pdf
226. Wright, D. LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender) and Domestic Violence: A Population in Need. 2001, p. 3, (skatīts 19.12.2013.).
Pieejams: http://home.utah.edu/~daw9/writings/LGBTandDV.pdf
227. Women Under Siege. Libya. (skatīts 04.03.2015.).
Pieejams: http://www.womenundersiegeproject.org/conflicts/profile/libya
228. World Report on Violence against Children. Secretary-General's Study of Violence against Children. United Nations, Geneva, 2006. (skatīts 23.10.2013.). Pieejams: http://www.unicef.org/violencestudy/
229. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Sumary Report. (skatīts 09.07.2013.).
Pieejams: http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/summary_report/summary_report_English2.pdf
230. Word Report 2013. Events of 2012. Human Rights Watch. (skatīts 10.06.2013.).
Pieejams: http://www.hrw.org/world-report/2013p. 246.
231. Violence against women across the EU: abuse ar home, at work, in public and online. (skatīts 05.03.2014.Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/vaw-2014-speech-morten-kjaerum_en.pdf
232. Wainwright, R. Director of Europol on "Preventing and Curbing Illegal Immigation and Trafficking in Human beings in European Union".
Pieejams: https://www.europol.europa.eu/ (skatīts 25.10.2013.)
233. Woman Who Raped Boy Almost 200 Times Sentenced to 9 years, 2010. (skatīts 12.12.2013.). Pieejams: http://toysoldier.wordpress.com/2010/02/27/woman-rapes-boy-almost-200-times/
234. Woman on trial for raping 10 men. (skatīt 12.12.2013.).
Pieejams: http://blogs.app.com/saywhat/2009/06/19/woman-on-trial-for-raping-10-men/

235. WSAZ News Channel. (skatīts 20.12.2014.).
Pieejams: http://www.wsaz.com/home/headlines/13-Year-Old-Charged-with-Raping-His-Grandmother-231680021.html
236. Violence Against Women: Indentifying Risk Factors. National Institute of Justice. 7 lpp. (skatīts 14.06.2013.). Pieejams: www.ojp.usdoj.gov/nij
237. UNODC on human trafficking and migrant smuggling. (skatīts 31.07.2013.). Pieejams: http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html?ref=menuside
238. UPS pilot arrested on charges he raped, molested young boys. (skatīts 23.04.2013.). Pieejams: http://www.accessnorthga.com/detail-pf.php?n=203625
239. 2014 Cost of Cyber Crime Study Reports. (skatīts 12.03.2015.). Pieejams: http://h20195.www2.hp.com/v2/getpdf.aspx/4AA5-5207ENW.pdf?ver=1.0
240. Андреева, Е. Миллионер купил 3000 мальчиков. (skatīts 12.06.2013.). Pieejams: http://www.gazeta.ru/2004/10/07/oa_135780.shtml
241. Вопиющий случай расследуют в Якутии: школьник в больнице надругался над шестилетним мальчиком. (skatīts 06.08.2012.).
Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/318723/#ixzz23DxeJlGO
242. Глонти, Г. Торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации: Реалии и перспективы (криминологический анализ проституции, порнобизнеса и трефикинга).
Pieejams:http://www.dissercat.com/content/torgovlya-lyudmi-i-borba-s-nei-kriminologicheskie-i-ugolovno-pravovye-aspekty
243. Двое второклассников 9 лет и кадет 13 лет изнасиловали семилетнюю девочку, заразили ее венерической болезнью, сняли преступление на видео и выложили в Интернет. 19.06.2012 (skatīts 18.08.2013.).
Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/305325#ixzz23DxKAYLF
244. Длина пальцев и склонности человека. статья газеты Die Zeit. (skatīts 03.01.2013.). Pieejams: http://www.vlast.biz/casual/2008/5/Fingers_And_Features.htm
245. 12-летнего школьника изнасиловали в подъезде на востоке столицы. (skatīts 04.12.2013.). Pieejams: www.ntv.ru/novosti/311981
246. Лавруков, М.М. Понятие и виды насилия в уголовном праве. (skatīts 12.12.2013.).
Pieejams: http://voenprav.ru/doc-1768-1.htm
247. Морозова Е. Опасные связи: насилие в гомосексуальных парах. (skatīts 05.10.2013.). Pieejams: http://www.gay.ru/science/psychology/friendly/violencei2007.html
248. Мужчина заманивал детей в квартиру под предлогом кастинга для съемок в кино. 07.08.2012. (skatīts 20.08.2012). Pieejams: http://www.ntv.ru/novosti/319142/
249. Словарь юридических терминов. (skatīts 13.07.2014.). Pieejams: http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/17207
250. Сексуальные преступления против несовершеннолетних. (skatīts 12.12.2013). Pieejams: http://wreferat.baza-referat.ru/
251. Золотухин, С.Н. Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона): Автореф. дис. канд. юрид. наук. Челябинск, 2000, с.14—15. (skatīts 25.11.2013.). Pieejams: http://www.dissercat.com/content/ulichnaya-nasilstvennaya-prestupnost-i-ee-preduprezhdenie-po-materialam-uralskogo-regiona

Tiesu prakse/citi materiāli

1. Augstākās tiesas 1992. gada 19. oktobra lēmums Nr. 6 Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka krimināatbildību par dzimumnoziegumiem.
2. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 9.septembra lēmums lietā Nr. 11350056507 (arhīva lieta SKK-0406-08).
3. Augstākās tiesas Senāta Kasācijas instances lieta C15184304 (arhīva Nr. SKC-0032-06)
4. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 29. maija lēmums lietā Nr.SKK–253/2013 (Krimināllieta Nr. 11370004412). (skatīts 14.01.2014.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba/

5. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK – 476/2008 (Krimināllieta 11100003907).
6. Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. 2012, 5 lpp.
7. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 20. jūnija lēmums lietā Nr. SKK–288/2013 (Krimināllieta Nr. 11092185908). (skatīts 18.10.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2013-hronologiska-seciba
8. Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām. 2009/2010. (skatīts 28.01.2013.).
Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/
9. Augstākās tiesas Tiesu prakse krimināllietās: notiesājoši spriedumi – atceltu attaisnojošu spriedumu vietā, attaisnojoši spriedumi – atceltu notiesājošu vietā. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/
10. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 17. maija lēmums lietā SKK–258/2012 (Krimināllieta Nr. 11091008108). (skatīts 07.11.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
11. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK–628/2012 (Krimināllieta Nr. 11120116706). (skatīts 18.02.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
12. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums SKK–579/2006 (Krimināllieta Nr.11511003104)
13. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 17. maija lēmums lietā SKK–258/2012 (Krimināllieta Nr. 11091008108). (skatīts 07.11.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
14. Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumā lietā SKK – 71/2011 (Krimināllieta Nr. 11410035310). (skatīts 02.12.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2011/skk%2071v.pdf
15. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK-634/2012, ietā SKK–634/2012, (Krimināllieta Nr. 11261060911). (skatīts 05.01.2013.). Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
16. Augstākās tiesas tiesu prakse kriminālprocesā, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus. 2011/2012. (skatīts 15.12.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2012/
17. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 23.marta lēmums lietā 11390037705 (arhīva Nr. SKK-0153-07)
18. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 27. februāra lēmums Nr. 11110019505 (arhīva Nr. SKK-0058-07). (skatīts 20.09.2013.). Pieejams: Latvijas Tiesu portāls http://juridika.tiesas.lv/template/index.php?type=8
19. Augstākā tiesas Tiesu prakse krimināllietās: notiesājoši spriedumi – atceltu attaisnojošu spriedumu vietā, attaisnojoši spriedumi – atceltu notiesājošu vietā. (skatīts 28.01.2013.). Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/
20. Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Ķengaraga iecirkņa kriminālprocess Nr. 1118012405.
21. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedums, krimināllieta Nr.11502005513, (lietvedības nr.K.30-0686-14/10).
22. Augstākās tiesas Senāts Kasācijas instance lieta Nr. 11519000107 (arhīva Nr. SKK-0461-08).
23. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2012. gada 18. septembra lēmuma Lietā SKK–406/2012 (Krimināllieta Nr.11130120608). (skatīts 07.11.2013.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/archive/department2/20121/
24. Lieta „J.L. pret Latviju". Nr.23893/06 - Spriedums (kopsavilkums). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 10.12.2013.). Pieejams:http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/eiropas-cilvektiesibu-un-pamatbrivibu-aizsardzibas-konvencija/pec-pieteiceja/page-7/

25. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu spriedumu (lieta Nr.K04-199/05-12).
26. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums (lieta Nr.K.04-0285/05-6).
27. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013. gada 12. septembra spriedums, lieta Nr.11096167011. (skatīts 18.06.2014.). Pieejams: http://www.tiesas.lv/nolemumi
28. Saldus rajona policijas iecirknis kriminālprocess Nr. 11320049507.
29. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106. (skatīts 29.10.2013.). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19.
30. Satversmes tiesas spriedumā (lietā Nr.2004-17-01). (skatīts 23.12.2013.). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19
31. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. (Tiesu prakses apkopojums apspriests departamenta senatoru kopsēdē 2007.gada 27.septembrī). Latvijas Republikas Augstākā tiesa. (skatīts 30.08.2014.).
Pieejams: http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2007/
32. Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas spriedums lietā Nr. K05-20/06-08.
33. Vidzemes apgabaltiesas 2012. gada 17. maija spriedums (lieta Nr.1114000881). Pieejams tiesas arhīvā.
34. 1993. gada 1. marta Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma lēmums Nr. 1 "Par Krimināllikuma piemērošanu lietās par tīšu miesas bojājumu nodarīšanu." Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga, A/s „Rota".

PIELIKUMI

1. pielikums – Promocijas darba rezultātu aprobācija.

2. pielikums – Vardarbības tipoloģija.

3. pielikums – Salīdzinoši rādītāji noziedzīgu nodarījumu kopskaits, noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību, 2011–2014.

4. pielikums – Statistikas dati par seksuālo vardarbību pret bērniem.

5. pielikums – Statistikas dati par dzimumnoziegumiem notiesāto personu kopskaits, dzimuma proporcija, sadalījums pēc KL pantiem (159–162^{1}.p.).

1. pielikums

Zinātnisko publikāciju saraksts

Gads	Nosaukums, pilsēta, augstskola, norises datums	Referāta/stenda referāta tēma
2009	Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšanas problēmas krīzes apstākļos" Rīga, RSU, 16. septembris	***„Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos"***
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Drošības nostiprināšana krīzes apstākļos: jauni izaicinājumi un netradicionālas pieejas", Rīga, RSU, 8. aprīlis	***„Viktimizācija un seksuālo noziedzīgo nodarījumu upuris"***
2010	Rīgas Stradiņa universitātes zinātniskā konference, Rīga, RSU, 18–19. aprīlis	***1. „Seksuālo noziedzīgo nodarījumu tendences"*** ***2. „Seksuālo noziegumu kriminoloģiskais raksturojums"***
2010	Daugavpils universitātes 52.Starptautiskā zinātniskā konference, Daugavpils, DU, 14–16. aprīlis	***„Seksuālās vardarbības izpausmes un tendences problēmaspektā"***
2010	3rd International Interdisciplinary scientific conference „Society. Health. Welfare", Riga, Rīga Stradiņš Univesity, November 11–12.	**Poster *„Human Trafficking as a Form of Sexual Violence"***
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Valsts un tiesību aktuālās problēmas", Daugavpils, DU, 26–27. novembris	***„Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas"***
2010	Starptautiskā zinātniskā konference „Organizētā noziedzība un noziedzīgās organizācijas: teorētiskās un organizatoriski taktiskās problēmas. Pašreizējais fenomens un attīstības tendences", Rīga, RSU, 1. decembris	***„Seksuālā vardarbība organizētās noziedzības aspektā"***
2011	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskā konference, RSU, 14–15. aprīlis	***„Seksuālās deviācijas ģimenē: kriminoloģiskais raksturojums"***
2011	Daugavpils Universitātes 53.Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 13–15. aprīlis	***„Dzimumnoziegumos cietušo personu tiesību aizsardzības mehānisms – kompensācijas problemātika"***
2011	Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību aizsardzības un policijas iestāžu loma un iespējas sabiedriskās kārtības nodrošināšanā", Rīga, RSU, 28. septembris	***„Dzimumnoziedznieku personības tipoloģija"***
2011	Starptautiskā zinātniskā konference „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas", Daugavpils, DU, 3–5. novembris	***„Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību"***

2012	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskā konference, Rīga, RSU, 20–30. marts	***„Personas dzimumneaizskaramības krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošana”***
2012	Daugavpils Universitātes 54.Starptautiskā konference, Daugavpils, 18–20. aprīlis	***„Noziedzīgu nodarījumu upuris kā krimināltiesiska kategorija: raksturojums un klasifikācija”***
2012	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniskā konference „Narkotisma politiskie, tiesiskie, sociālie un medicīniskie aspekti”, Rīga, RSU, 26. aprīlis	***„Narkomānijas intensifikācija vardarbīgas rīcības izpausmēs”***
2012	Starptautiskā zinātniskā konference „Globālie izaicinājumi konfliktu risināšanas tiesiskie un organizatoriskie paņēmieni”, Rīga, BSA, 27–28. aprīlis	***„Būtiskie aspekti seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas jomā”***
2012	II Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference „Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”, Rēzekne, BSA 17–18. maijs	***„Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problemātika kibertelpā”***
2012	Rīgas Stradiņa universitātes zinātniski praktiskā konference „Tiesisko problēmu aktuālie jautājumi „Pacta sunt servanda””, RSU 7. novembris	***„Drošības nozīme un tās izpēte metodoloģiskajā kontekstā”***
2012	7.Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju”, Daugavpils, DU, 08–11. novembris	***„Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība”***
2012	The 4th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society, Health, Welfare.” Riga, Rīga Stradiņš University, November 22–23.	***“Woman as a Sexual Offender – reality or myths”***
2013	Daugavpils universitātes 55.Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 10–12. aprīlis	***“Vardarbīgu dzimumsakaru krimināltiesiskā izpratne”***
2013	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Inovatīvās jurisprudences aktuālās problēmas”, Rīga, RSU, 26. aprīlis	***„Aktuālie grozījumi Krimināllikumā: noziedzīgi nodarījumi pret personas tikumību un dzimumbrīvību”***
2013	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniskā konference „Inovatīvā kriminoloģija – nākotnes izaicinājumi”, Rīga, RSU, 13. septembris	***„Vardarbība kā mūsdienu sabiedrības sociāli-tiesiskais fenomens: interpretācija, formas un veidi”***
2013	8. Starptautiskā zinātniskā konference “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013”, Daugavpils, DU, 10–12. oktobris	***„Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts”***

2013	II starptautiski zinātniskā praktiskā konference „Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski – politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas", Rīga, BSA, 11. decembris	***„Incests – sociālās uzvedības izkropļojums – kriminoloģiskais raksturojums."***
2014	Daugavpils Universitātes 56.Starptautiskā konference, Daugavpils, DU, 9–11. aprīlis	***„Jēdziena „vardarbība" krimināltiesiskais raksturojums".***
2014	Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiska zinātniski praktiskā konference „Tiesiskā politika sabiedrības attīstībai". Rīga, RSU, 23. aprīlis	***„Vardarbīgās noziedzības saturs un kopējās kriminoloģiskās tendences".***
2014	IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konference "Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas", BSA, 15–16. maijs	***„Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori".***
2014	9. starptautiskā zinātniskā konference "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014", Daugavpils, DU, 17–18. oktobris	***„Cietušā lomas seksuālās vardarbības mehānismā kriminoloģiskais raksturojums".***
2014	The 5th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society, Health, Welfare." Riga, Rīga Stradiņš University, Riga, November 26–28.	***Criminological Aspect on the Family in Sexual Crime.***

Zinātniskās publikācijas

Gads	Nosaukums	Izdevums
2010	***Noziedzība sabiedrības drošības kontekstā***	Jurista vārds Nr. 3 (598), 19.01.2010.
2010	***Seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums***	Administratīvā un Krimināla Justīcija. Baltijas Starptautiskās akadēmijas zinātniski teorētiskais žurnāls Nr. 4 (53) /2010. Citējams: ISSN 1407-2971
2010	***Seksuālās vardarbības tendences un tās novēršanas iespējas krīzes apstākļos***	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2009. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2010.
2011	***Viktimizācijas procesa izpētes nozīme seksuālas deviācijas gadījumos***	Administratīvā un Krimināla Justīcija. Baltijas Starptautiskās akadēmijas zinātniski teorētiskais žurnāls Nr. 4 (57)/2011. Citējams: ISSN 1407-2971
2011	***Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu novēršanas problēmas***	Valsts un tiesību aktuālās problēmas: Starptautiskās zinātniskās konferences zinātnisko rakstu krājums. Daugavpils: Saule, 2011, ISBN 978-9984-14-543-3

2012	***Personas dzimumneaizskaramības aizsardzības problemātika kibertelpā***	Konferences rakstu krājums**.** Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas. BSA, SIA „Petrovskis un Ko", 2012. ISBN 978-9984-47-064-1
2012	***Seksuālās uzmākšanās problemātika***	Rīgas Stradiņa universitātes Zinātniskie raksti. 2011. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas. Rīga, RSU, 2012.
2012	***Tiesiskā sadarbība noziedzīgos nodarījumos pret personas dzimumneaizskaramību***	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums: starptautiskās zinātniskās konferences „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas" materiāli. (2011. gada 3.–5. novembris). Daugavpils: Saule, 2012, ISBN: 9789984145853, Citējams: (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)
2013	***Seksuālās noziedzības ietekmējošo faktoru mijiedarbība***	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. 7.Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju", materiāli (2012. g. 8-11. novembris). II.daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils: Saule, 2013, ISBN:978-9984-14-638-6, Citējams: (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)
2014	***Vardarbīgu dzimumsakaru krimināltiesiskā izpratne***	Daugavpils Universitātes 55.Starptautiskās konferences rakstu krājums: Daugavpils: Saule, 2014, ISBN 978-9984-14-665-2. Pieejams elektroniski.
2014	***Seksuālās noziedzības tipiskākie faktori***	IV Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskā konferences "Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas" rakstu krājums, BSA, SIA „Petrovskis un Ko", 2014, ISBN 978-9984-47-091-7
2014	***Woman As a Sexual Offender – Reality or Myths?***	Proceeding of the 4th International Interdisciplinary scientific conference "Society, Health, Welfare." Rīga Stradiņš University, November 22–23, 2012, Volume 10 – 2014. Citējams: ISBN 978-2-7598-1639-2, Pieejams: http://www.shs-conferences.org or http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20141000016

2014	***Dzimumnoziegumu novēršanas kriminoloģiskais aspekts***	Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013" materiāli (2013. gada 10-12. oktobris). II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule", Daugavpils, 2014, Citējams: ISBN 978-9984-14-688-1 (iekļauts datu bāzē: GESIS SocioGuide)

2. pielikums

Vardarbības tipoloģija

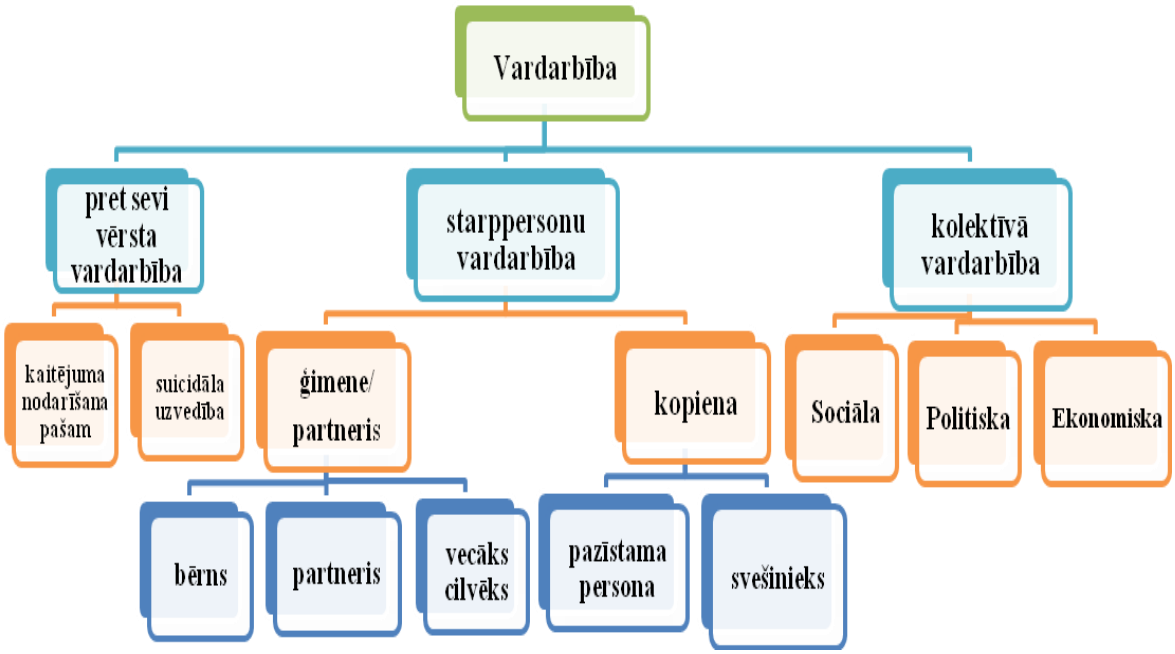

Salīdzinoši rādītāji noziedzīgu nodarījumu kopskaits, noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību, 2011–2014.

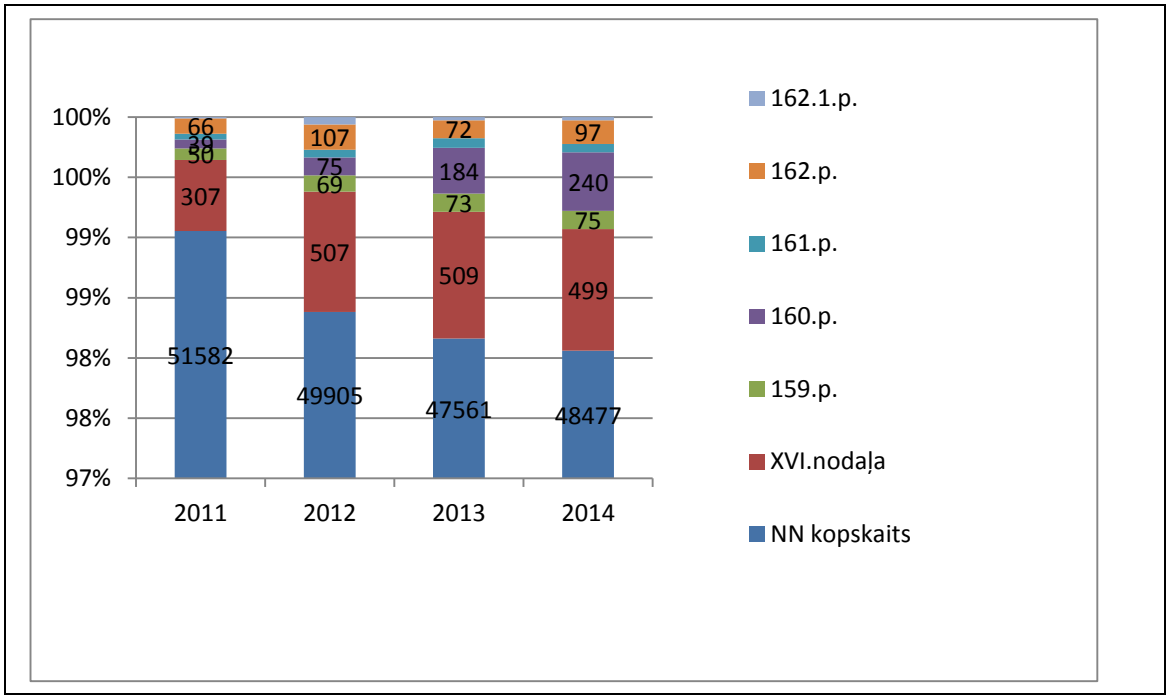

Grafiks Nr. 1 – salīdzinoši rādītāji noziedzīgu nodarījumu kopskaits, noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību, 2011-2013.

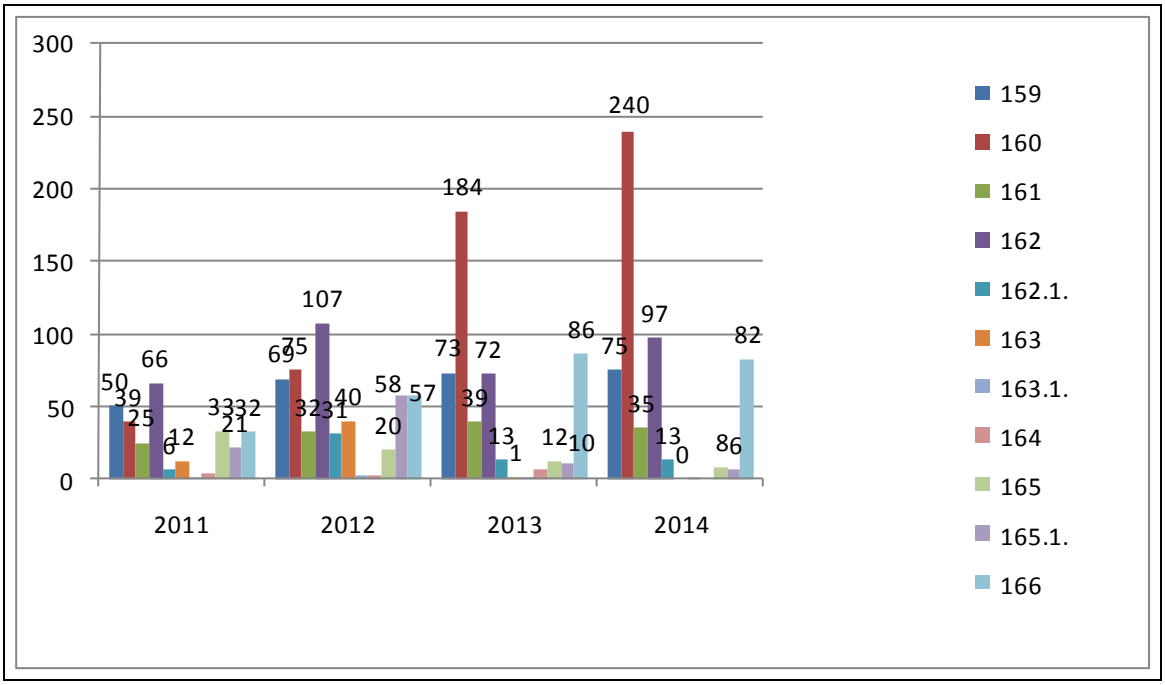

Grafiks Nr. 2 – reģistrēto noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2011-2014.

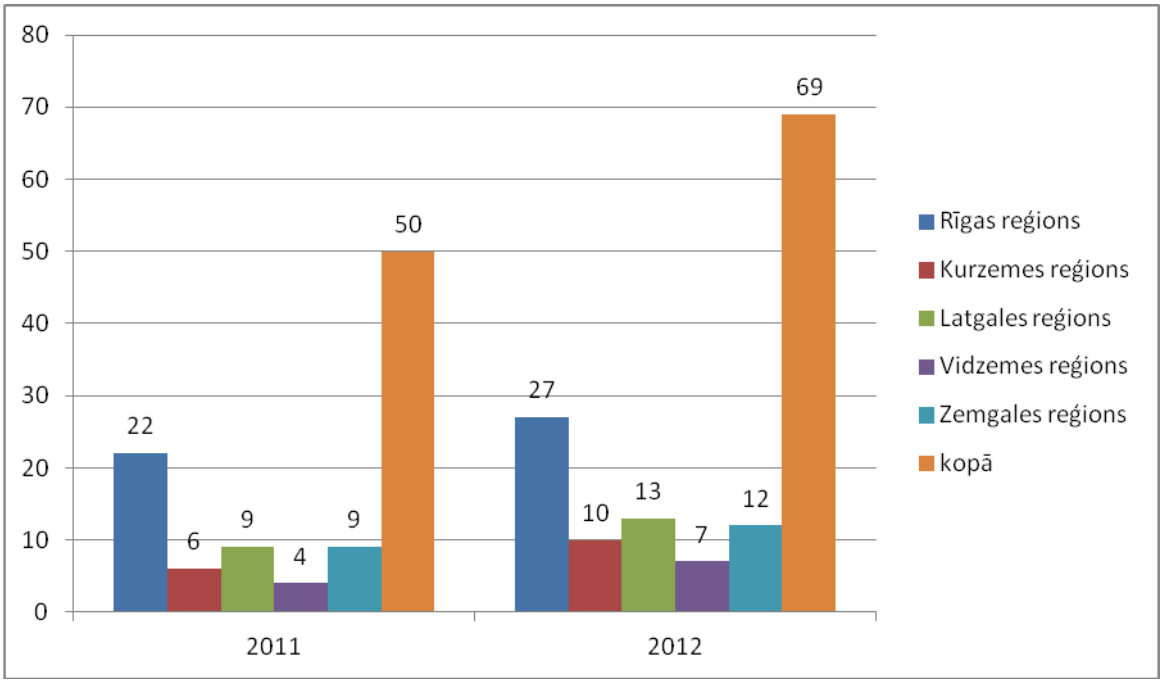

Grafiks Nr. 3 – reģistrētās izvarošanas pa Valsts reģioniem 2011.gads un 2012.gads

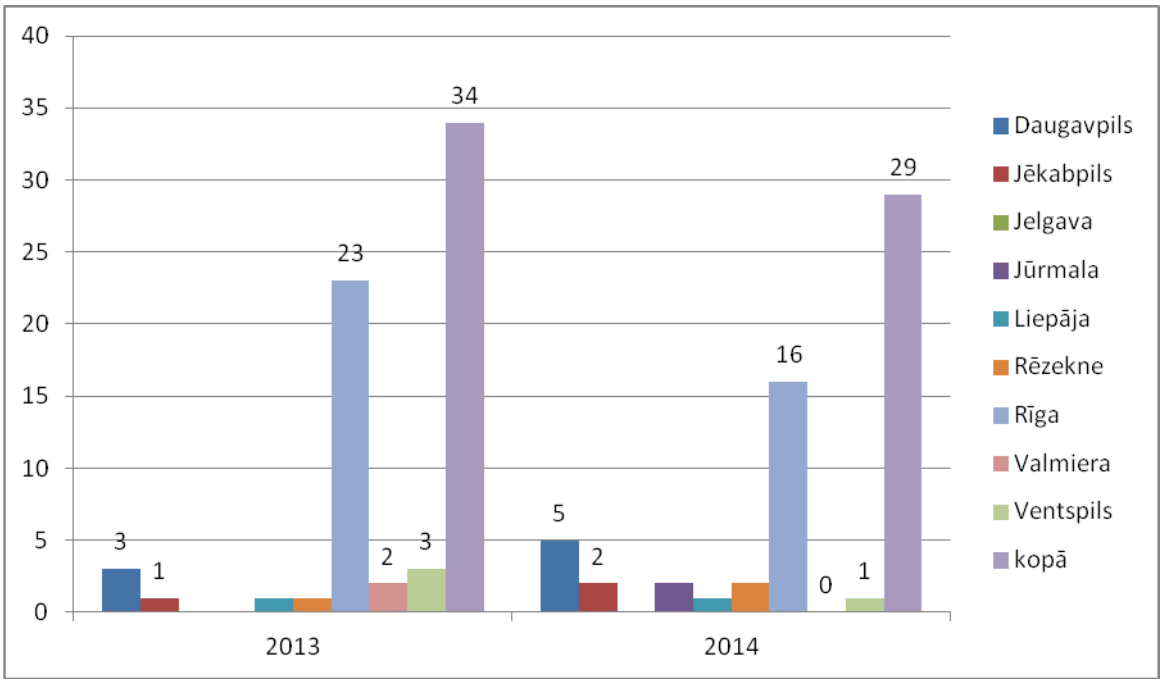

Grafiks Nr. 4 – reģistrētās izvarošanas republikas pilsētās 2013.gads un 2014.gads

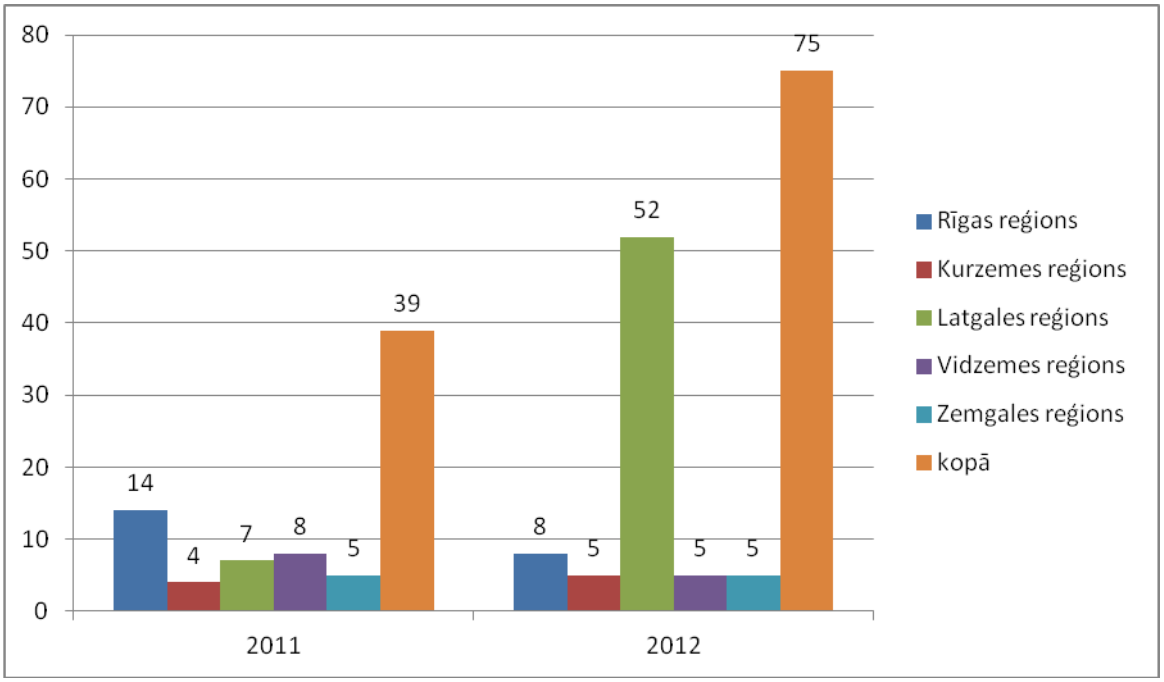

Grafiks Nr. 5 – reģistrētā seksuālā vardarbība (KL 160.p.) Valsts policijas reģionālajās nodaļās

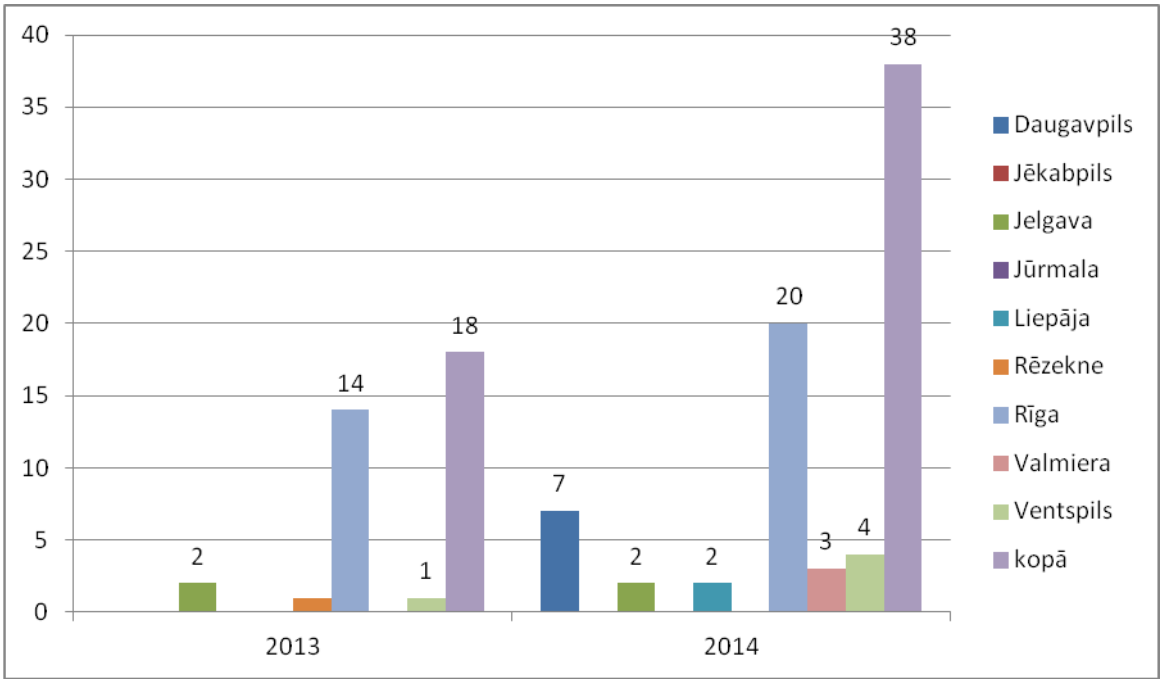

Grafiks Nr. 6 – reģistrētā seksuālā vardarbība republikas pilsētās 2013.gads un 2014.gads

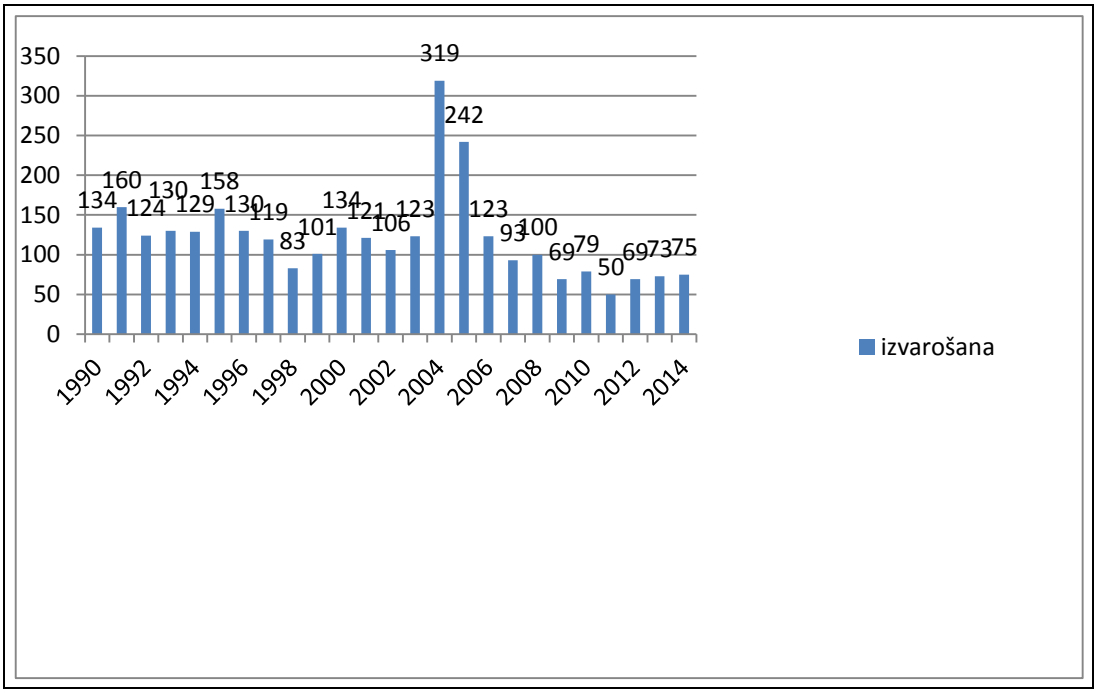

Grafiks Nr. 7 – izvarošanas dinamika 1990–2014.

Statistiskā informācija par izvarošanas līmeni Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, 2008-2014. gads[1255]

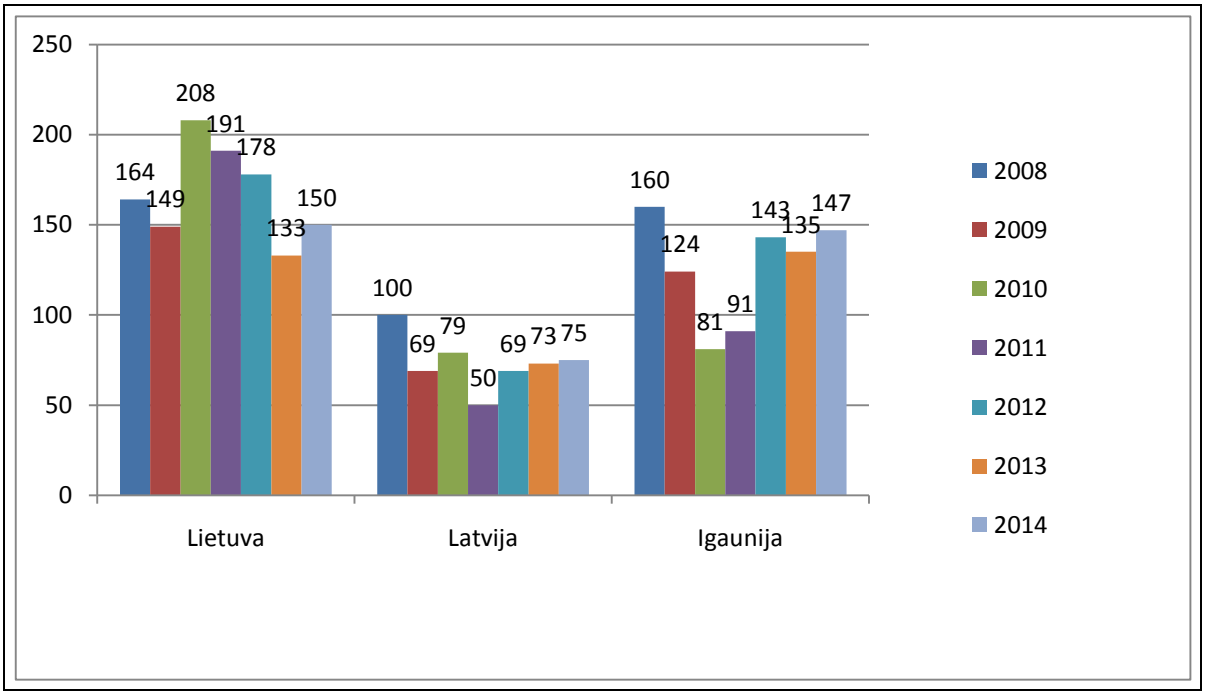

Grafiks Nr. 8 – izvarošanas dinamika. Salīdzinājums Latvija, Lietuva, Igaunija, 2008–2014.gads

[1255] Informācijas apmaiņa kriminālstatistikas jomā starp Latviju, Lietuvu un Igauniju. (skatīts 02.02.2015.). Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/node/70

Statistikas dati par seksuālo vardarbību pret bērniem

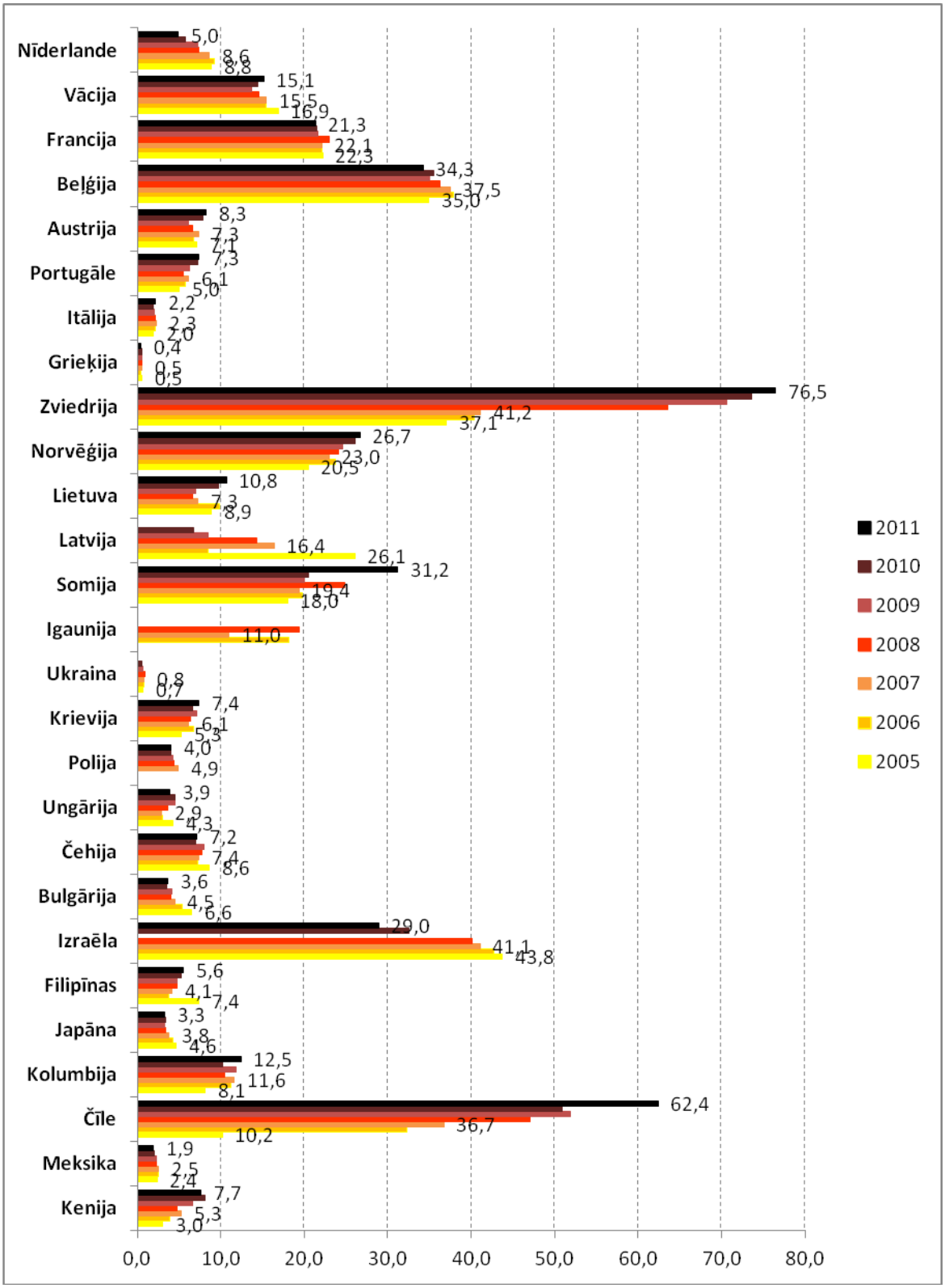

Grafiks Nr. 1 – dzimumnoziegumos cietušo bērnu skaits dažādās pasaules valstīs uz 100 000 iedzīvotājiem, 2005–2011

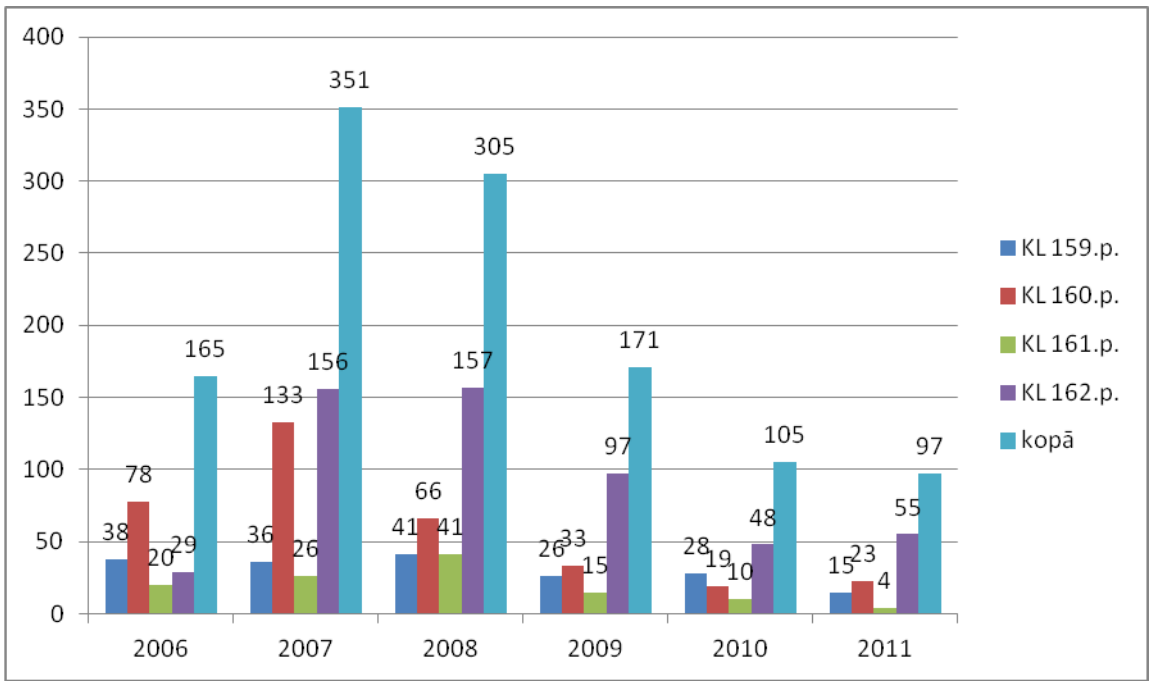

Grafiks Nr. 2 - noziedzīgos nodarījumos pret tikumību un dzimumneaizskaramību, KL 159.p.–162.p., cietušo bērnu skaits Latvijā, 2005-2011. gads[1256]

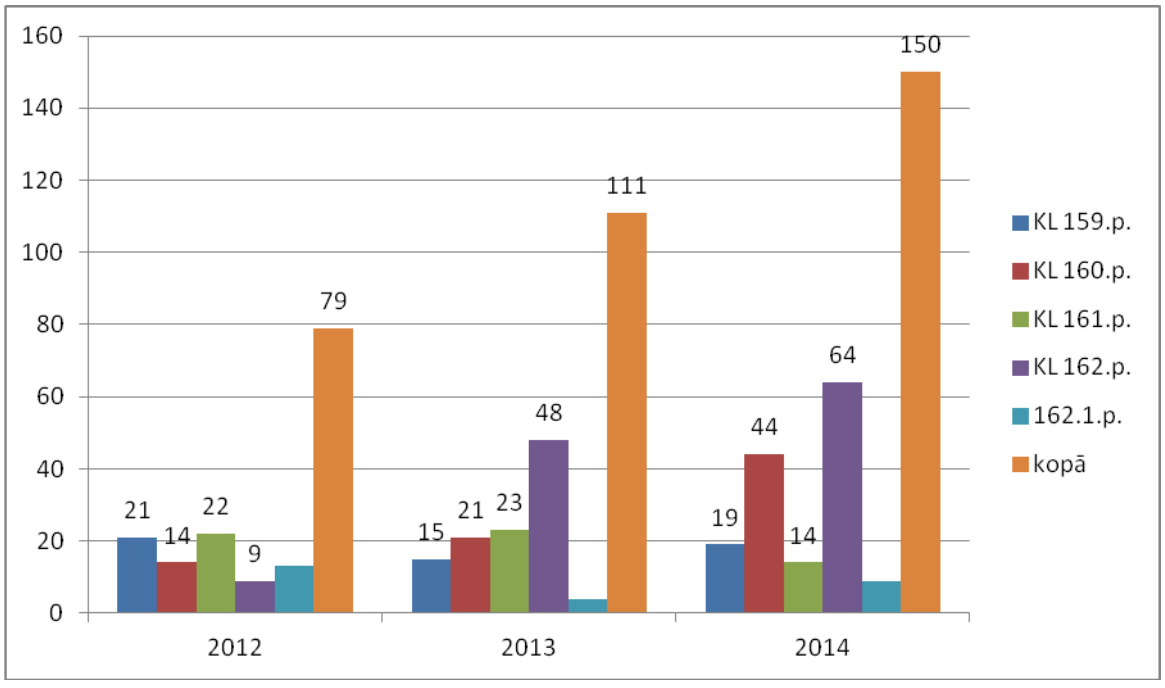

Grafiks Nr. 3 – noziedzīgos nodarījumos pret tikumību un dzimumneaizskaramību, KL 159.p.–162.p., cietušo bērnu skaits Latvijā, 2012–2014.

[1256] Iem Informācijas centra dati; Valsts policijas pārskata dati.

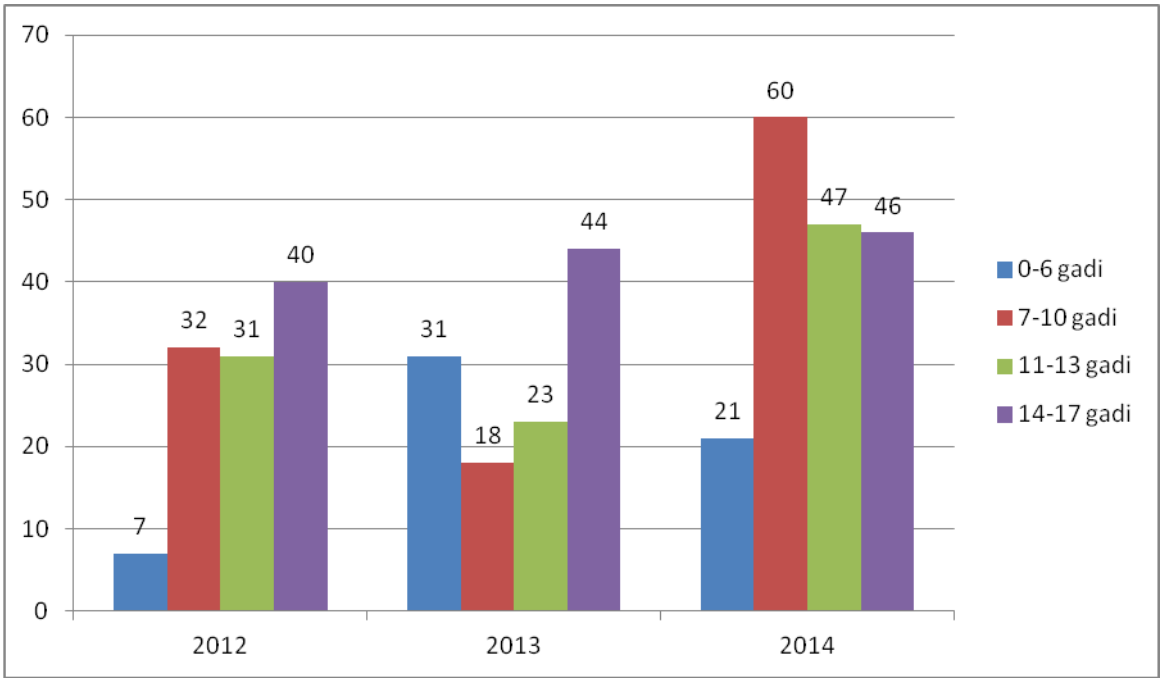

Grafiks Nr. 4 – sadalījums pēc vecuma grupām, nepilngadīgie cietušie XVI. nodaļa „Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību", 2012-2014.

Statistikas dati par dzimumnoziegumiem notiesātām personām(2005–2014): kopskaits, vecuma grupas dzimuma proporcija, sadalījums pēc KL pantiem 159-162[1].p.[1257]

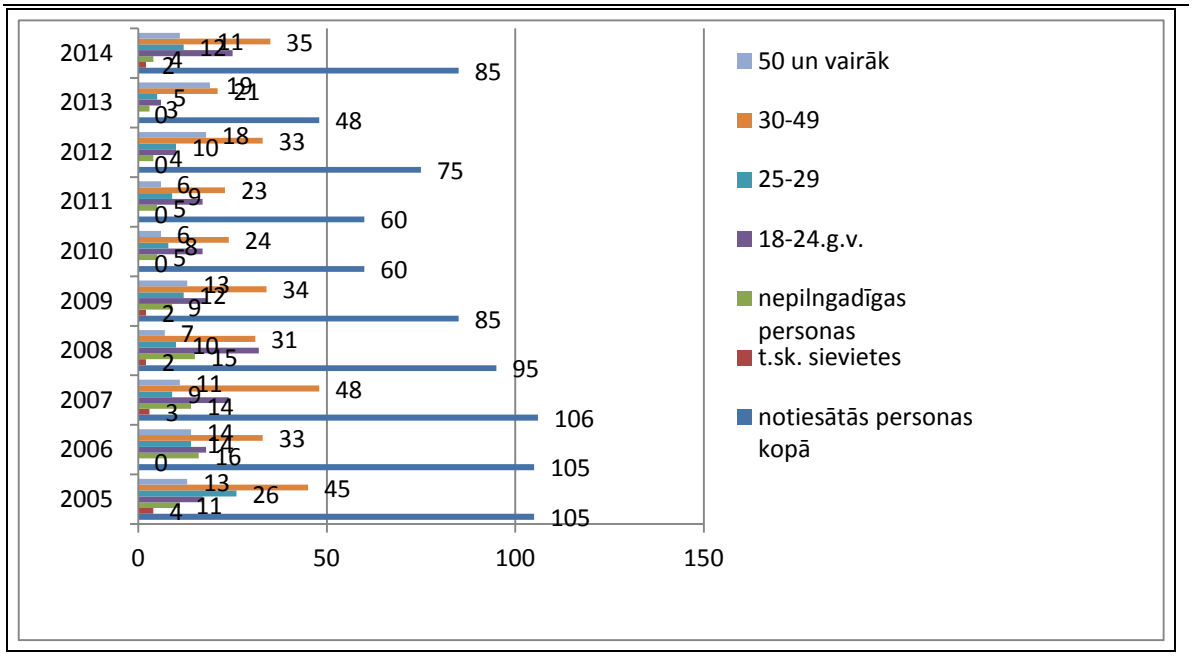

Grafiks Nr. 1 – par dzimumnoziegumiem, KL 159.p., 160.p., 161.p., 162.p., 162 [1].p., notiesāto personu kopskaits, sadalījums pēc vecuma grupām.

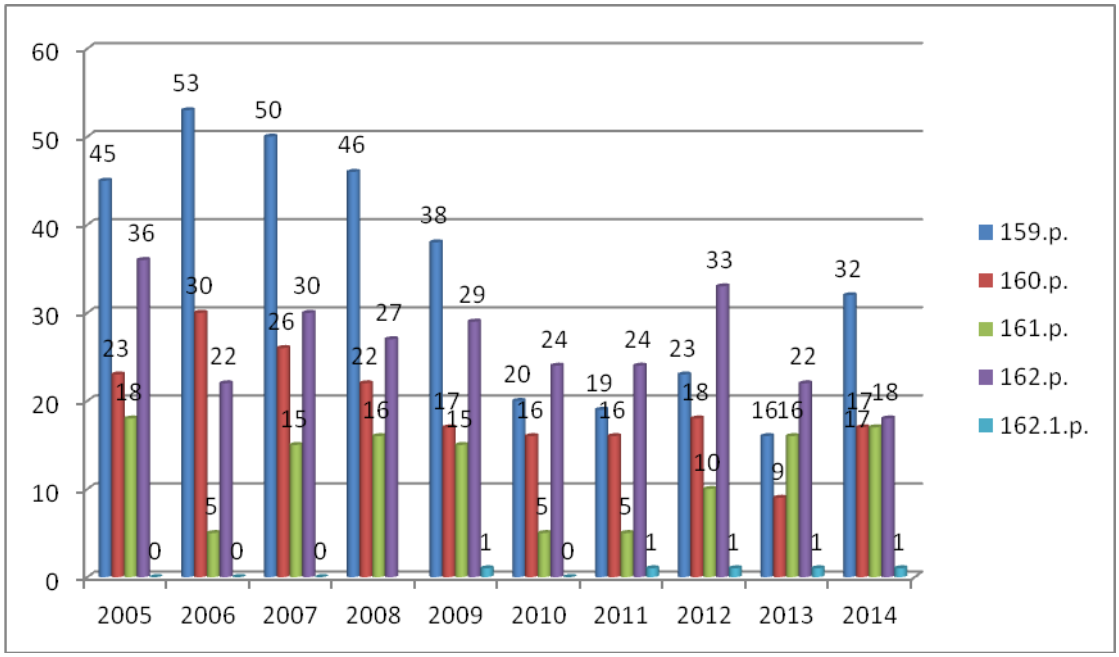

Grafiks Nr. 2 – par dzimumnoziegumiem notiesāto personu skaits, sadalījums pēc pantiem.

[1257] Tiesu informācija sistēmas TIS. (skatīts 02.02.2015.). Pieejams: http://tis.ta.gov.lv/tisreal?FORM=TIS_STaT_O

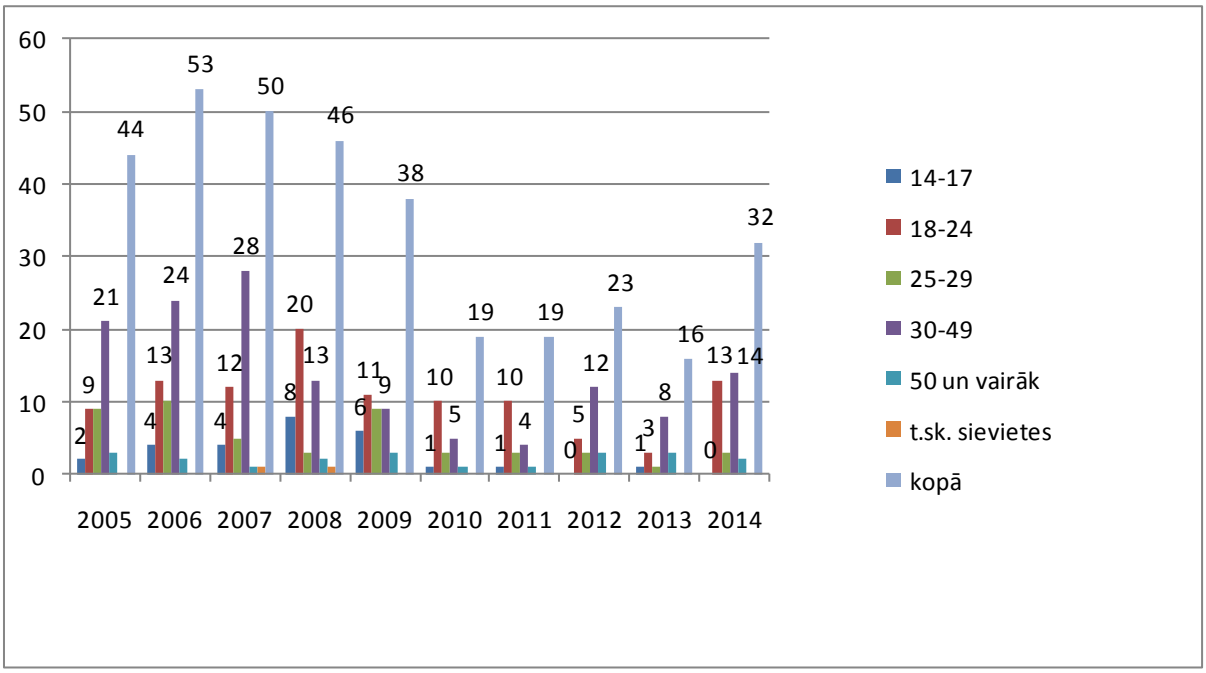

Grafiks Nr. 3 – par izvarošanu notiesāto personu sadalījums pēc vecuma grupām

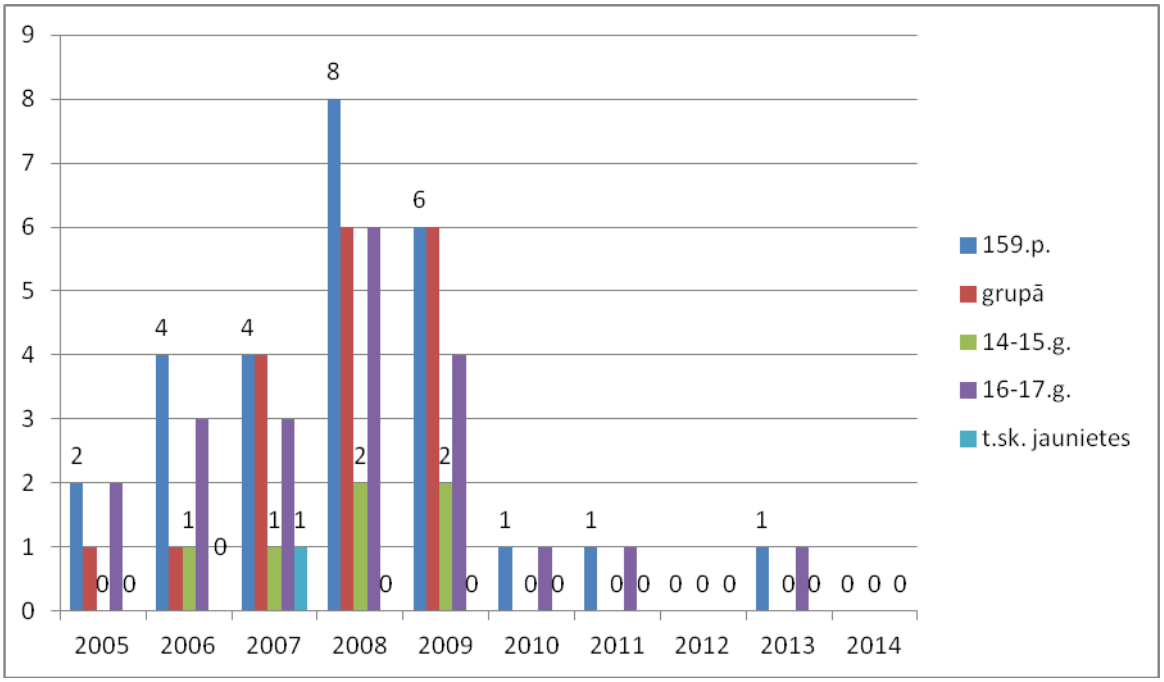

Grafiks Nr. 4 – par izvarošanu notiesāto nepilngadīgo personu skaits (2004-2014).

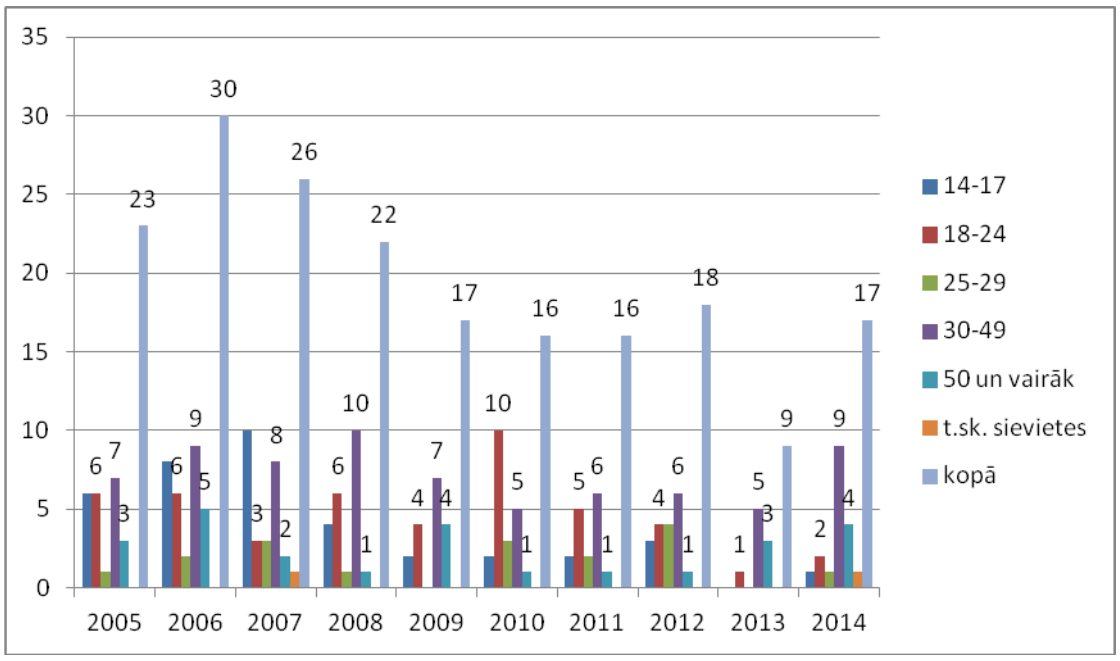

Grafiks Nr. 5 – par vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu notiesāto personu sadalījums pēc vecuma grupām

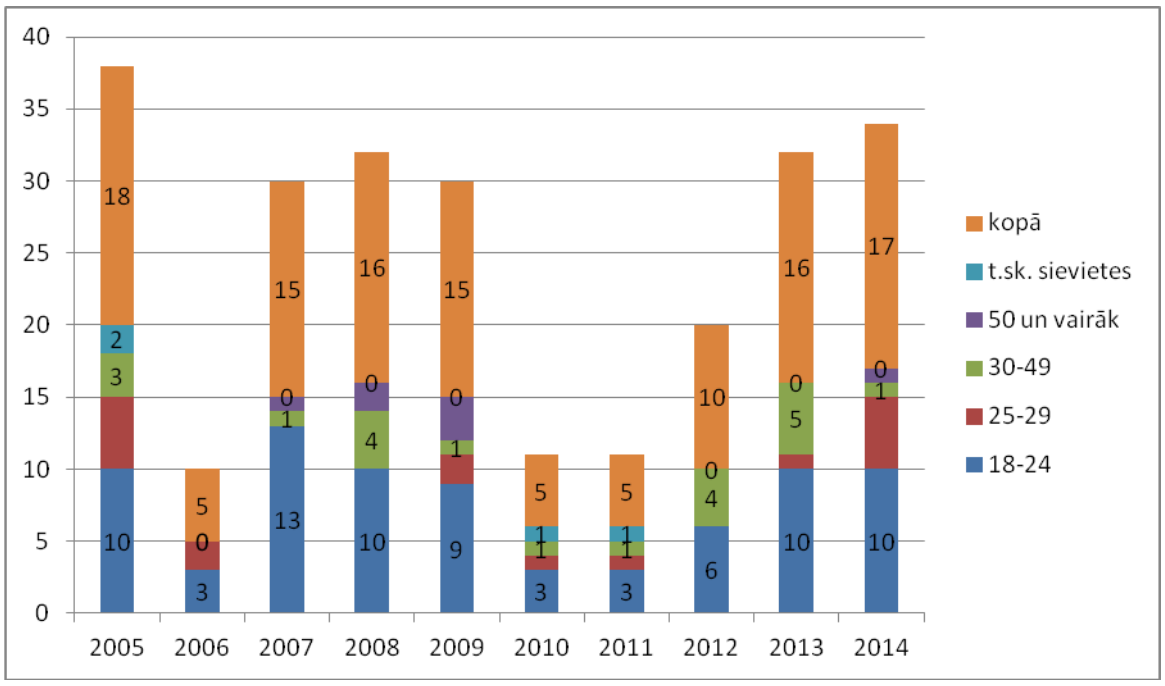

Grafiks Nr. 6 – notiesāto par dzimumsakariem ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu īpatsvars, 2005--2014.

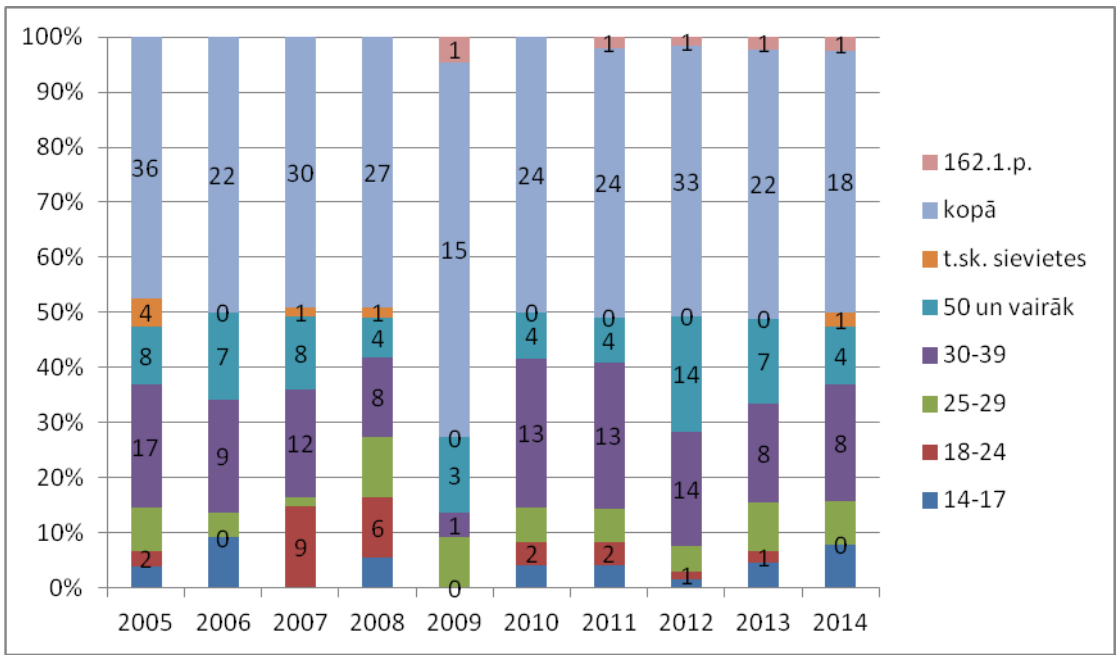

Grafiks Nr. 7 – notiesāto personu īpatsvars par pavešanu netiklībā un pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās, 2005–2014.

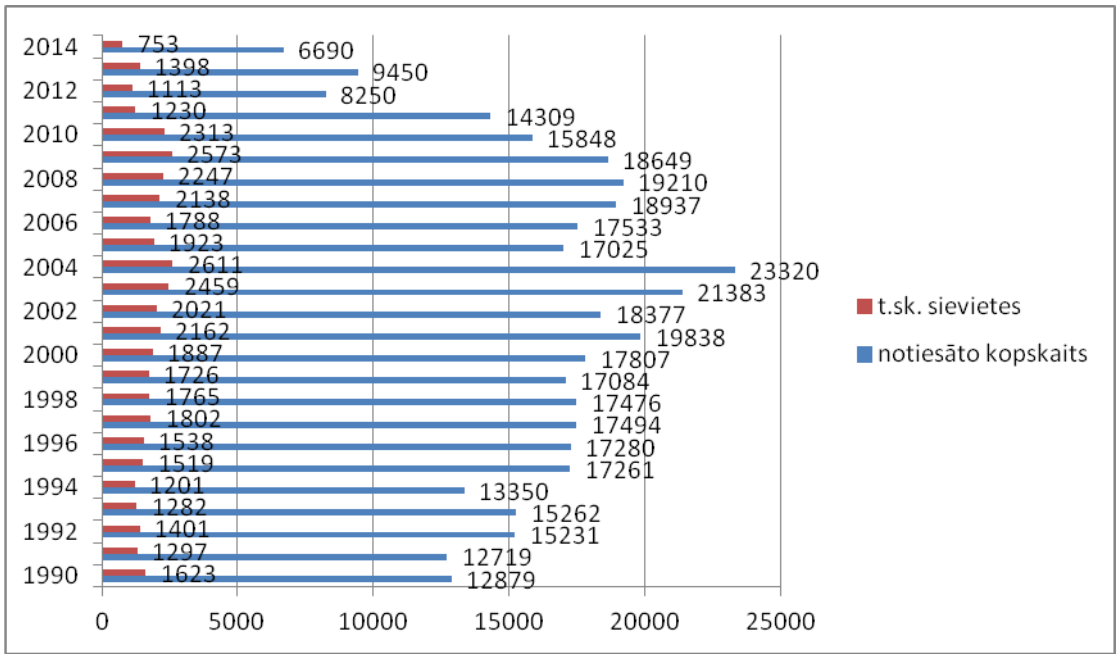

Grafiks Nr. 8 – notiesāto personu kopskaits un notiesāto sieviešu skaits.